

PRIEŠ KORUPCIJĄ
MARKAS TULIJUS CICERONAS
KALBOS PRIEŠ GAJŲ VERĮ

VILNIUS 2019

Versta iš:

M. Tulli Ciceronis Orationes. Vol. III: Divinatio in Q. Caecilium. In Verrem, recognovit, brevique adnotatione critica instruxit Gulielmus Peterson, editio altera recognita et emendata, Oxonii: E typographeo Clarendoniano, 1917

Knygos leidimą parėmė

Lietuvos kultūros taryba (sutarties Nr. S/HUM-21(6.44)/2019)

Lietuvos Klasikų asociacija (*Societas Classica*)

UAB „Plastima“

Gedimino Kuprevičiaus paramos ir labdaros fondas „Gerasis ruonis“

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto tarybos posėdyje 2019 m. spalio 18 d. (protokolo Nr. 180000-TP-8) pritarta publikuoti kaip mokslinį vertimo leidinį.

Recenzavo:

doc. dr. Dalia Dilytė-Staškevičienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

prof. habil. dr. Regina Koženiauskienė (Vilniaus universitetas)

prof. habil. dr. Eugenija Ulčinaitė (Vilniaus universitetas)

Iš lotynų kalbos vertė, įvadinį straipsnį ir komentarus parašė,

rodykles parengė Audronė Kučinskienė

Redaktorė Irena Daugirdaitė-Rekašienė

Dailininkė Asta Puikienė

© Audronė Kučinskienė, vertimas, 2019

© Audronė Kučinskienė, įvadinis straipsnis, komentarai 2019

© Asta Puikienė, apipavidalinimas, 2019

© Klasikų asociacija, 2019

ISBN 978-609-95581-5-8

*Skiriu savo tėvų
Stefanijos ir Antano Beržinskių
šviesiam atminimui*

VERTĖJOS ŽODIS

Atiduodu Maloniojo Skaitytojo teismui savo daugybės metų darbą – Cicerono *Kalbų prieš Gajų Verį* rinkinį. Šia knyga pradedame ir naują seriją *Bibliotheca rhetorica*, kuri apims pamatinių Antikos ir Naujųjų laikų retorikos tekstų vertimus ir tyrimus. Tikimės, ši serija praturtins retorikos studijas Lietuvoje ir duos joms rimtą atsparą, o daugeliui skaitytojų tiesiog suteiks skaitymo ir pažinimo džiaugsmo.

Į šią knygą, kurią laikote savo rankose, sudėjome ne visas *Verinių* dalis, rinkinyje trūksta Antrojo teismo posėdžio pirmosios, antrosios ir trečiosios knygų. Joms būtų prireikę dar vieno tomo ir dar kelerių metų darbo. Kas žino, gal kada nors ateityje...

Galbūt kas nors paklaus: „Kodėl Ciceronas? Ir kas tos *Verinės*? Gyvenome be jų metų metus ir neprireikė.“ Žinoma, ir toliau sėkmingai gyventume. Bet, kuklia vertėjos nuomone, turėti prieinamus gimtąja kalba klasikinius Antikos tekstus – kiekvienos kultūringos tautos garbės reikalaš. Tai priklausymo europinei kultūrai išraiška ir rodiklis. O Ciceronas visais laikais buvo vienas svarbiausių romėnų autorių, tiek Antikoje, tiek Naujaisiais laikais daręs didžiulę įtaką visiems, todėl labiausiai

studijuotas, skaitytas ir tebeskaitomas. Deja, iš gausaus jo palikimo lietuviškai lig šiol tegalėjome paskaityti tik porą dialogų etikos temomis (*Pokalbiai apie senatvę ir bičiulystę*, vertė S. Narbutas, 1998) ir vos keletą kalbų (Ciceronas, *Kalbos*, vertė J. Gelumbeckaitė, A. Kučinskienė, E. Ulčinaitė, 1997). Dar vienas kitas šios knygos autorės atliktas vertimas buvo šmėžtelėjęs žurnale *Literatūra*. Ir tiek. Kažkaip nelabai pasisėkė Ciceronui su vertėjais ir tyrėjais Lietuvoje. Ką gi, Jūsų rankose turima knyga užlopys bent vieną spragelę.

Iš didelio išlikusių Cicerono kalbų korpuso *Verinės* pasirinktos neatsitiktinai. Viena vertus, šios kalbos yra vienos svarbiausių, pasaulyje skaitomiausių ir daugiausia studijuojamų antikinės iškaltos paminklų. Antra, jos išsiskiria retoriniu meistriškumu, kuriuo, tikiuosi, netruks įsitikinti kiekvienas skaitytojas, nors puikiai žinoma, kad vertimas niekada neprilygs originalui. Be to, *Verinės* – parankinė knyga visiems, vienaip ar kitaip besidomintiems Sicilija, nes jose kaip ant delno atsiveria socialinis, politinis, kultūrinis I a. pr. Kr. šios salos vaizdas: Romos provincijų administravimas ir teismų sistema, grūdų supirkimo ir tiekimo politika, Sicilijos miestų santykiai ir priklausomybė nuo Romos, sociopolitinė graikiškos provincijos padėtis Romos valstybėje, praėjus apie 150 metų nuo romėnų užkariavimo, galiausiai meno kūrinių ir vertybių gausa bei įvairovė. Štai kodėl *Verinės* yra vienas svarbiausių šaltinių istorikams, menotyrininkams, teisininkams – visiems, tyrinėjantiems respublikos pabaigos Romos realijas, o su Verio byla susijusios problemos –

teismų ir pareigūnų korupcija, meno vertybių naikinimas ir grobstymas – deja, tebėra aktualios ir šiandien.

Vertimas ir komentavimas yra organiškai susijusios veiklos, komentarai padaro antikinį tekstą geriau suprantamą, įtraukia jį į platesnį kontekstų lauką. Šiame leidime vertimą papildė išsamūs moksliniai komentarai. Kas turės kantrybės juos paskaitinėti, manau, ras ir įdomių, ir naudingų dalykų.

Manėme būsiant tikslinga šį spalvingą Cicerono pasakojimą iliustruoti vaizdais iš kelionių po Siciliją bei kitas antikinės vietas, nors tai gal kiek neįprasta akademiniam leidiniui. Tikime, kad iliustracijos papildys tekstą, padarys jį patrauklesnį ir aktualesnį. Ačiū fotografijų autoriams ir visiems studentams bei kolegoms, su kuriais 2014 metais maloniai ir naudingai keliauome po Siciliją Cicerono keliais.

Nuoširdžiai dėkoju visiems, vienaip ar kitaip prisidėjusiems prie šios knygos rengimo. Gerbiame recenzentėms Reginai Koženiauskienei, Eugenijai Ulčinaitei ir Daliai Dilytei-Staškevičienei už itin kruopštų skaitymą, naudingas pastabas ir, žinoma, palankias recenzijas, Daliai Andziulytei už graikiškų žodžių patikrą, Mantui Adomėnui už knygos antraštės idėją, Vytautui Ališauskui už taiklius patarimus, Pauliui Garbačiauskui už įvairią pagalbą ir visiems Klasikinės filologijos katedros kolegoms, kurių palaikymas įkvepia ir skatina dirbti.

Kolegos klasikai puikiai žino, kaip sunku vykdyti mokslinį tyrimą (o komentarus aš laikau būtent filologiniu tyrimu), neturint prieigos prie reikiamos literatūros. Todėl esu be galo

dėkinga Ramunei Markevičiūtei, Gyčiui Matuliūkščiui, Linai Girdvainytei, Gintei Medzvieckaitei, Dovilei Čitavičiūtei, Viliui Bartninkui ir kitiems (atleiskit, jei ko nepaminėjau) užsienyje studijuojantiems buvusiems mūsų studentams, visada pasirengusiems geranoriškai padėti – nuskenuoti reikiamą straipsnį ar knygos puslapį. Ne viena savaitė praleista, minant įvairių bibliotekų slenksčius ir kremtant jose saugomas knygas – už šią galimybę sakau ačiū Diego'ui Ardoino'ui (VU), Pietro'ui Dini'ui (Pizos universitetas), Berndui Rolingui (Freie Universität Berlin), Elenai Ermolaevai (Sant Peterburgo universitetas), Elisabethai Klecker ir Christine'ai Ratkowitsch (Vienos Universitetas). Ir, žinoma, institucijoms, prisidėjusioms prie stažuočių finansavimo – Lietuvos mokslo tarybai ir Vilniaus universitetui. Ačiū redaktorei Irenai Daugirdaitei-Rekašienei ir dailininkei Astai Puikienei už nuoširdų ir profesionalų bendradarbiavimą. Galiausiai didžiau dėkoju Klasikų asociacijai, Lietuvos kultūros tarybai ir mieliems bičiuliams Rolandui Savickui (UAB „Plastima“) bei Gediminui Kuprevičiui (Labdaros ir paramos fondas „Gerasis ruonis“) – be jų finansinės paramos šie raštai nebūtų virtę knyga. Bet didžiausią padėką drauge su atsiprašymu skiriu savo šeimai – vyrui Sauliui, vaikams ir anūkėms, – nuo kurių teko nuvogti daug dėmesio ir daugybę sambūvio valandų, atiduodant jas Ciceronui.

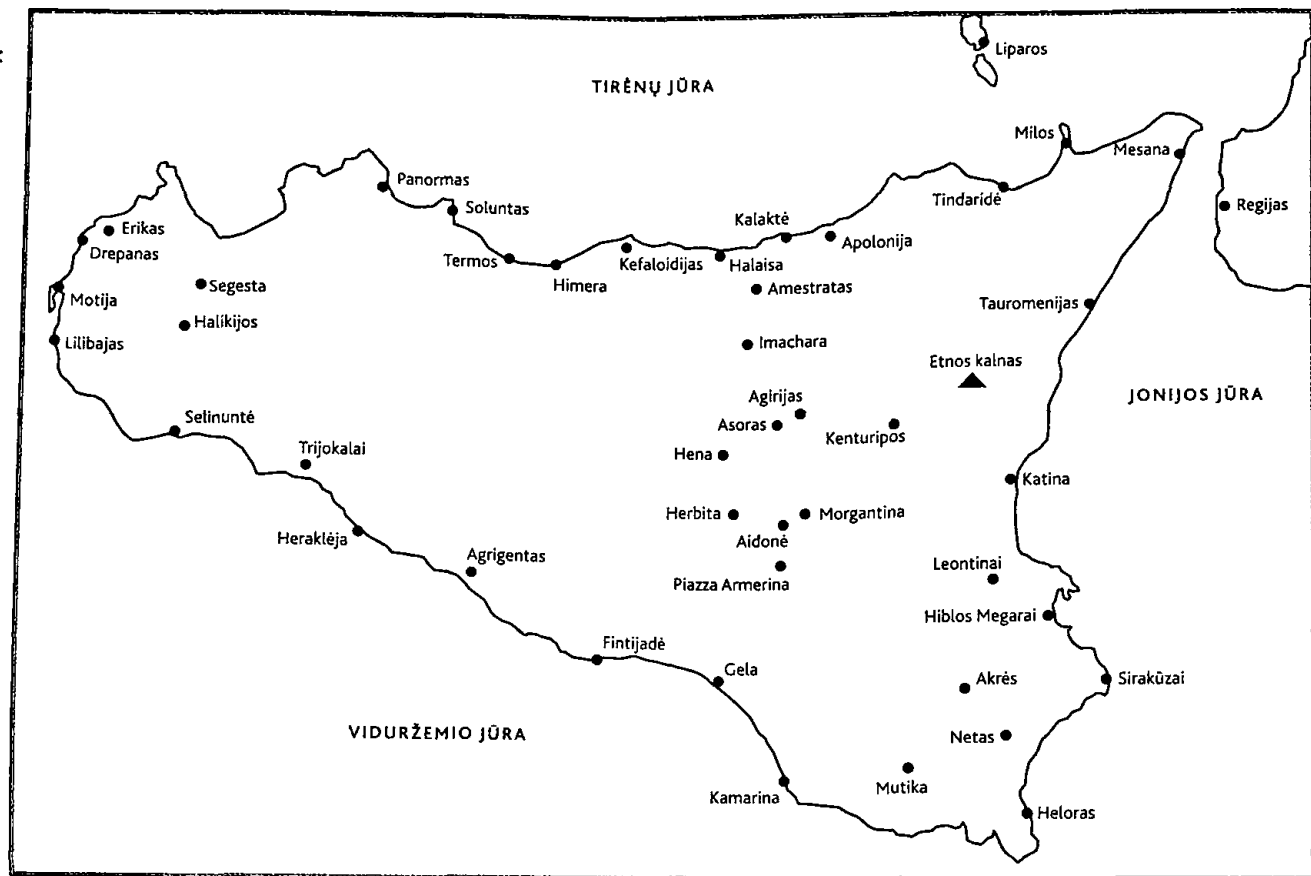
Tiek vertimas, tiek komentavimas yra begalinis darbas. Kad ir kiek kartų skaitytum, visada rasi, ką pataisyti, kuo papildyti, kaip dailiau perteikti mintį ar parinkti tinkamesnį žodį. Bet

pagaliau metas dėti tašką. Horacijus mokė poetus devynerius metus neleisti eilėraščių, ilgai ir kruopščiai juos taisyti, nes *nescit vox missa reverti*: skaitytojui atiduotas žodis, kaip paleistas paukštis, atgal nebesugrįžta, jo nebepataisysi ir nepakeisi. Ką gi, rodos, būsiu įvykdžiusi Horacijaus priesakus. O už visus likusius netobulumus ir klaidas prisiimu kaltę ir tikiuosi Maloningojo Skaitytojo atlaidumo.

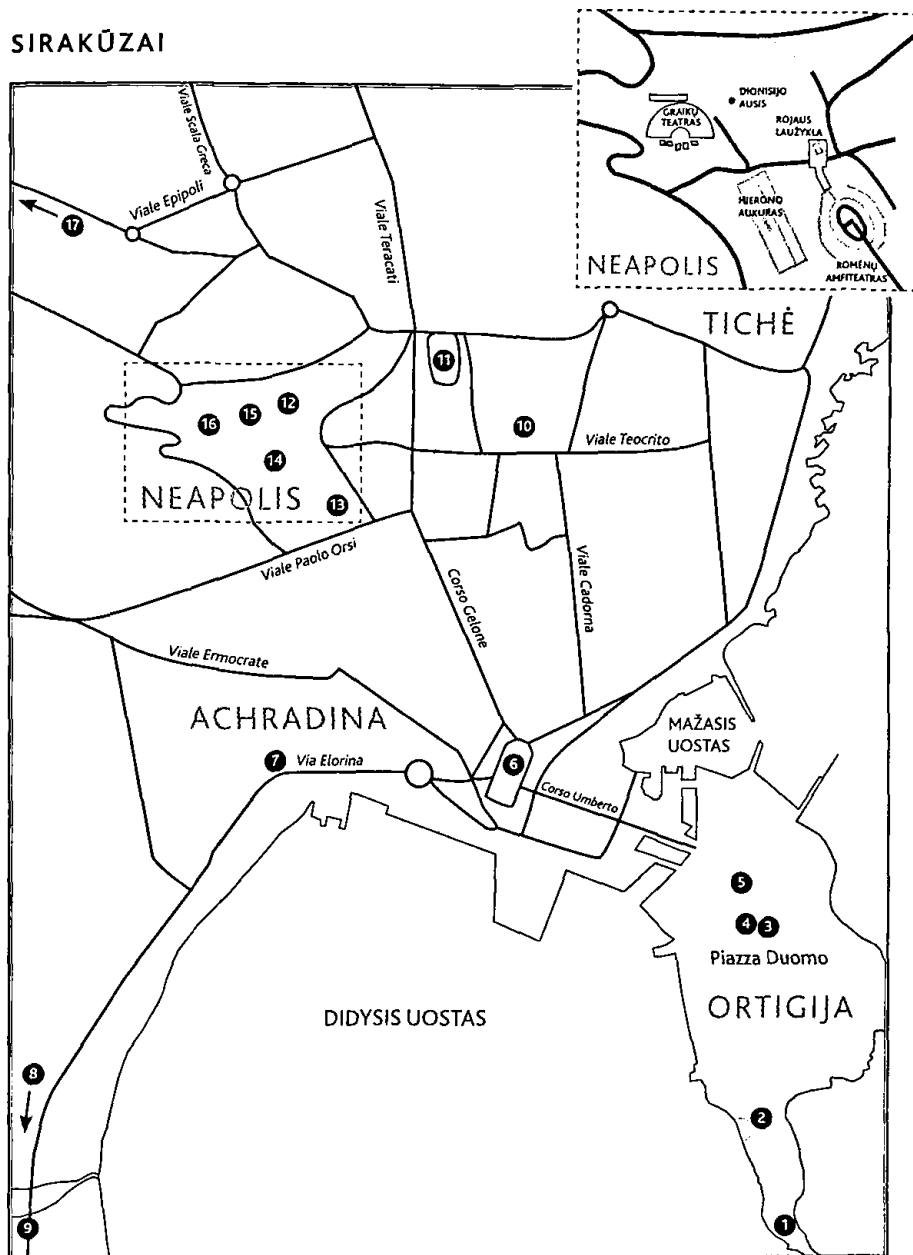
Audronė Kučinskienė
2019 m. liepos 31 d.

TURINYS

VERTĖJOS ŽODIS	7
CICERONO VERINĖS: RETORIKA PRIEŠ KORUPCIJĄ.....	17
MARKAS TULIJUS CICERONAS. VERINĖS	51
DIVINACIJA PRIEŠ KVINTĄ CECILIJŲ	53
PRIEŠ GAJŲ VERĮ PIRMOJO POSĖDŽIO KALBA	79
PRIEŠ GAJŲ VERĮ ANTROJO POSĖDŽIO KALBA.....	101
Ketvirtoji knyga. Apie meno kūrinis	
PRIEŠ GAJŲ VERĮ ANTROJO POSĖDŽIO KALBA.....	180
Penktoji knyga. Apie bausmes	
KOMENTARAI	269
DIVINACIJA PRIEŠ KVINTĄ CECILIJŲ	271
PRIEŠ GAJŲ VERĮ PIRMOJO POSĖDŽIO KALBA	315
PRIEŠ GAJŲ VERĮ ANTROJO POSĖDŽIO KALBA.....	353
Ketvirtoji knyga. Apie meno kūrinis	
PRIEŠ GAJŲ VERĮ ANTROJO POSĖDŽIO KALBA.....	519
Penktoji knyga. Apie bausmes	
ILIUSTRACIJOS	639
INDEX NOMINUM	659
INDEX LOCORUM	685
INDEX RERUM.....	696
RETORIKOS TERMINŲ RODYKLĖ	700
BIBLIOGRAFIJA.....	702
SANTRUMPOS	714

SIRAKŪZAI

- 1 Castello Maniace
- 2 Aretūsos šaltinis
- 3 Atėnės šventykla
- 4 Artemidės šventykla
- 5 Apolono šventykla

- 6 Forumas (agora)
- 7 Romėnų gimnazijos
- 8 Dzeuso Olimpiečio šventykla
- 9 Kijanės šaltinis
- 10 Archeologinis muziejus

- 11 Šv. Jono katakombos
- 12 Rojaus laužykla
- 13 Romėnų amfiteatras
- 14 Hierono aukuras
- 15 Dionisijo ausis

- 16 Graikų teatras
- 17 EPIPOLĖS, Eurijalo tvirtovė

CICERONO VERINĖS: RETORIKA PRIEŠ KORUPCIJĄ

70 m. pr. Kr. Romoje vyko plačiai nuskambėjęs teismas: Markas Tulijus Ciceronas pateikė kaltinimus buvusiam Sicilijos provincijos vietininkui Gajui Veriui, siciliečių apkaltintam turto prievartavimu. Karjerą sėkmingai pradėjęs *homo novus* iš Arpino stojo prieš teismuose karaliaujantį žymiausią to laiko oratorių Hortenzijų, užtikrintai laimėjo bylą, pelnė didžiulę šlovę ir paliko ateities kartoms vieną žymiausią retorikos perlą – *Kalbas prieš Gajų Verį* (*In C. Verrem orationes*, arba *Verrines*). Pats Ciceronas šią bylą vertino kaip svarbų lūžį savo karjeroje¹. Apie pasirengimą jai ir varžymąsi su Hortenzijumi jis iškalbingai pasakoja traktate *Brutas*, sukurtame praėjus daugiau nei dviem dešimtmečiams po Verio teismo (46 m. pr. Kr.):

Du oratoriai tada išsiskyrė iš kitų, kurstydami manyje norą jais sekti, – Kota ir Hortenzijus. Pirmasis kalbėjo ramiai ir švelniai, tinkamai pasirinktais žodžiais nuosekliai ir lengvai išreiškdamas mintį; antrasis pasizymėjo puošniu, ryškiu stiliumi, ne tokiu, kokį tu, Brutai, pažinai jau

1 Siciliečių byla galėjo iš esmės nulemti Cicerono karjerą: sėkmės atveju atnešti oratoriui šlovę ir užtikrinti sėkmingą kilimą pareigybių laiptais (kaip iš tiesų ir nutiko), nesėkmė tikriausiai būtų reikšusi jo politinį bankrotą. Pralaimėdamas Hortenzijui jis būtų praradęs patikimo gynėjo (*patronus*) reputaciją ir atsidūręs antrarūšių advokatų gretose (Donovan J. Ochs, „Rhetorical Detailing in Cicero's Verrine Orations“, *Central States Speech Journal*, 1982, 33, 310–311).

peržydėjusį, bet kur kas jausmingesniu – tiek žodžiais, tiek atlikimu. Todėl nutariau, kad man artimesnis Hortenzijus, su kuriuo siejo ir iškalbos aistra, ir amžius. Pastebėjau, kad tais kartais, kai jiedu dalijosi gynyba, – kaip antai Marko Kanulėjaus ar konsularo Gnėjaus Dolabelos byloje, – nors Kota buvo pirmuoju gynėju, svarbiausią vaidmenį atlikdavo Hortenzijus. Mat dideliame žmonių sambūriui ir forumo triukšmui tiko aistringas ir karštas oratorius skambiu balsu ir raiškia vaidyba. Taigi, grįžęs iš Azijos², per vienus metus, kai aš siekiau kvestoriaus, Kota – konsulo, Hortenzijus – pretoriaus pareigų, dalyvavau keliose žymiose bylose. Kitais metais, kol buvau kvestoriumi Sicilijoje, Kota, atbuvęs konsulo pareigas, išvyko Galijon, pirmuoju oratoriumi liko Hortenzijus. Tačiau po metų grįžus iš Sicilijos atrodė, kad mano gabumai, kad ir kokie jie būtų, jau yra subrendę ir pasiekę tam tikro baigtumo. Regis, per daug kalbu apie save. Betgi visa tai dėstau ne tam, kad įžvelgtum mano gabumus ir iškalbą, – anaipitol! – bet greičiau pastangas ir uolumą jų siekiant. Taigi tik po to, kai dar penkmetį su geriausiais to meto gynėjais dalyvavau daugybėje bylų, galiausiai, gindamas siciliečių reikalą, aš, išrinktasis edilas, stojau į didžią kovą su išrinktuoju konsulu Hortenzijumi (*Brut.* 317–319)³.

Ši byla Ciceronui buvo tarsi viena iš jo karjeros ir iškalbos viršūnių, į kurią jis kopė nuosekliai ir atkakliai ir nuo kurios atsivėrė naujos galimybės – būsima pretūra ir galiausiai konsulo pareigos 63 m. pr. Kr. „Naujam žmogui“ (*homo novus*), t. y. pirmajam iš giminės pasiekusiam Romos magistrato pareigas, tai

2 Po pirmųjų savo gintų bylų Ciceronas praleido vienus metus (79 m. pr. Kr.) Atėnuose ir Rodo saloje, tobulindamas išsilavinimą ir iškalbą pas garsius to meto filosofus bei oratorius. Galbūt išvykti iš Romos jį skatino ir šioks toks nesaugumo jausmas, nes garsiojoje Roscijaus iš Amerijos (80 m. pr. Kr.) byloje jis užgavo tuometinio diktatoriaus Sulos įtakingo atleistinio Chrisogono interesus.

3 Čia ir toliau šioje knygoje citatų vertimai A. Kučinskienės, išskyrus tuos atvejus, kai nurodytas kitas vertėjas.

buvo išties svaiginanti karjera, kokių nedaug tematome per visą Romos respublikos laikotarpį. Ir būtent *Verinės* joje atliko svarbų vaidmenį, pažymėdamos tam tikrą brandos tašką valstybės vyro ir oratoriaus veikloje.

SICILIJA NUO MITŲ IKI CICERONO LAIKŲ

Cicerono klausytojams ir skaitytojams Sicilija buvo ne tik didžiulė sala prie Italijos krantų, bet ir „išorės tauta“, tapusi pirmąją Romos provincija po Pirmojo karo su Kartagina (264–241). Tai buvo turtingas, klestintis graikų kultūros kraštas, besididžiuojantis didinga praeitimi ir romėnams dar neregėtais meno ištekliais.

Graikai vadino salą Trinakrija, tai yra „Trimis viršūnėmis“. Siauriausioje Mesinos sąsiaurio vietoje vos trys kilometrai skiria Siciliją nuo „Italijos bato“ galo. Kartu su Pietų Italijos graikų miestais ji sudarė vadinamąją *Graecia Magna*⁴. Graikams kolonizavus Didžiąją Graikiją, nemaža dalis Homero *Odisėjoje* minimų pasakiškų vietovių ir būtybių imta tapatinti su tolimais graikiškojo pasaulio Vakariais⁵: laistrigonai buvo „apgyvendinti“ Formijose (Kampanijoje), Kirkės sala tapatinta su kalnu ir kyšuliu netoli Teracinos, ir dabar turinčiu jos vardą (*monte Circeo*; *Promontorio del Circeo*); įėjimas į požemio pasaulį, pasak Vergilijaus, buvo netoli Neapolio, prie Averno ežero

4 Kai kas Didžiąją Graikiją laiko vien tik Pietų Italiją (Cerchiai & Jannelli & Longo 2004, 7).

5 Galbūt iš dalies dėl to, kad anapusinis pasaulis graikų irgi buvo sietas su tolimaisiais Vakariais, iš dalies dėl išorinio panašumo ar dėl vietos legendų.

(Verg. *Aen.* VI. 237–242); seirėnių sala įvairių autorių sieta su Peloro kyšuliu ties Mesana arba žaviomis, bet uolėtomis ir pavojingomis pakrantėmis ties Sorentu, Pestu ar Kaprio sala; dievų valdovo Ajolo, svetingai priėmusio Odisėją (Hom. *Od.* X. 1–27), buveine laikytos Liparų salos tarp Sicilijos ir Italijos; Homero minima Helijo žemė Trinakrija tapatinta su trikampe Sicilija; jūreiviams pavojingame sąsiauryje tarp Mesanos ir Regijo buvo įkurdintos šešiagalvė Skilė ir Charibdė, o Etna laikyta piemenų kiklopų, tarp jų ir Polifemo, buveine. Visa šia gausia vietos tradicija pasinaudoja ir Ciceronas, lygindamas kaltinamąjį Verį su senosiomis vietinėmis pabaisomis⁶.

Romėnai išplėtojo Sicilijos mitinę tradiciją, pridėdami pasakojimą apie trojėno Enėjo, keliavusio maždaug tuo pat metu kaip ir Odisėjas, išsilaipinimą vakariniame salos kampe, kur pasiliko ir įsikūrė dalis jo bendražygių⁷. Čia, Sicilijoje, Enėjas palaidojo tėvą Anchisą ir motinos Afroditės (Veneros) garbei įkūrė garsią šventovę ant Eriko kalno. Dar Cicerono laikais vietinės elimų genties miestai Romos buvo atleisti nuo mokesčių dėl giminytės su romėnais per bendrus protėvius, kilusius iš Trojos.

Saloje maišėsi įvairios gentys. Tukididas pasakoja, jog pirmieji saloje gyvenę kiklopai ir laistrigonai. Seniausiai įsikūrusi gentis, anot istoriko, buvę sikanai. Jie patys save vadiną autochtonais ir teigia, kad gyvenę saloje dar prieš kiklopus ir lastrigonus. Bet patikimi tyrimai, pasak Tukidido, rodo, kad jie atsikraustę iš Iberijos, ir sala, lig tol vadinta Trinakrija, gavusi Sikanijos vardą. Sika-

6 Plg. *Verr.* II. 5.145–146 ir paaišk. ad loc.

7 Apie Segestos įkūrimą žr. paaišk. *Verr.* II. 4.72.

nai ir dabar tebegyveną Sicilijos vakaruose. Po Trojos paėmimo dalis trojėnų atvykę į Siciliją ir užėmę gretimas su sikanais žemes; tai elimai ar elimijai, svarbiausi jų miestai – Erikas ir Segesta. Dar viena gentis, sikulai, persikraustė Sicilijon, pabėgę iš Italijos. Įstai-
kę tinkamą vėją, jie atplaukė plaustais su gausia kariuomene, nu-
galėjo sikanus ir trys šimtmečiai iki pasirodant helėnams užėmė
derlingiausias žemes, o salą pervadino Sicilija (Thuc. VI. 2).

Graikai čia ėmė kurtis nuo VIII a. pr. Kr.⁸ Išeiviai iš Mažosios Azijos, žemyninės Graikijos ir Egėjo jūros salų kūrė kolonijas šiaurrytinėje Ispanijos pakrantėje, Pietų Prancūzijoje, Pietų Ita-
lijoje ir kone visoje Sicilijoje, išskyrus vakarinius jos pakraščius, kur tvirtas prekybos bazes turėjo kartaginiečiai. Elimai, sikulai ir sikanai graikų buvo nustumti į salos vidurį, o ilgainiui susimaišė ir išnyko graikų kultūroje. Sicilijos graikai palaikė glaudžius ry-
šius su Graikija prekiaudami, dalyvaudami religinėse šventėse ir panhelėninėse sporto varžybose, ypač Olimpijos ir Delfų⁹. Iš Se-
linuntės Vakarų Sicilijoje iki Atėnų pirklių laivui – vos devynios dienos kelio¹⁰, taigi susisiekti nebuvo sunku.

Sicilijos turtai netrukus tapo priežodžiu. Apie VI a. pr. Kr. vidurį pastatytos didžiulės akmeninės šventyklos Sirakūzuose,

8 Galima išskirti dvi kolonizacijos bangas. Pirmoji, kai VIII a. pr. Kr. išeiviai iš žemyninės Graikijos bei salų įkūrė svarbiausius Sicilijos miestus: Sirakūzus (733), Dzanklę (būsimą Mesaną, 730), Hiblos Megarus (728), Gelą (688). Antroji – kai VII a. pr. Kr. minėtieji mies-
tai įkūrė savo kolonijas: Sirakūzai – Akres (683), Dzanklė su Sirakūzais – Himerą (648), Hiblos Megarai – Selinuntę (628), Gela – Akragantą (580).

9 Kokie stiprūs sentimentai jungė miestą metropoliją su kolonija, rodo Herodoto aprašytas pavyzdys: kai 510 m. Pietų Italijos miestas Krotonas sugriovė kaimyninę Mileto koloniją Sibaridę, visi Mileto vyrai ir berniukai gedulo ženklais plikai nusiskuto galvas (Hdt. VI. 21).

10 Margaret M. Miles, *Art as Plunder. The Ancient Origins of debate about Cultural Property*, Cambridge University Press, 2008, 111.

Akragante, Selinuntėje, Geloje¹¹. Šie miestai laikyti viena is turtingiausių ir galingiausių graikų pasaulyje, taigi prieš karą su Kserksu 480 m. pr. Kr. Atėnai su Sparta pirmiausia kreipėsi pagalbos į Sirakūzų tiraną Geloną. Herodotas stato į vieną gretą Atėnų ir Spartos pergalę prieš Persiją ir Sicilijos graikų pergalę prieš Kartaginą (Hdt. VII. 166). Lemiami laivų mūšiai ties Salaminu ir Himera įvyko tais pačiais 480 metais. Iš daugybės šventyklų, pastatytų Sicilijoje Himeros pergalėi atminti, žymiausias buvo Dzeuso Agrigente, dydžiu toli pranokusi visas žemyninės Graikijos šventyklos, ir Atėnės Sirakūzuose, kurios turtus ir duris, puoštas aukso ir drambliakaulio dirbiniais, pasigrobė Veris¹².

Sicilijos istorija matė ir žiaurumu pagarsėjusių, ir nuosaikių bei apsišvietusių valdovų. Akraganto tiranas Falaridas (570–554) visiems laikams taps siaubūno, bronziniame jautyje kepdavusio gyvus žmones, pavyzdžiu¹³. Didžiausios galios ir šlovės pasiekė Sirakūzų tiranas Dionisijas I (432–367), išvaręs iš Sicilijos kartaginiečius ir tapęs helėnistinio valdovo prototipu. Ciceronas jį vadina *crudelissimus tyrannos* (Verr. II. 5.145) ir pasakoja, kaip Veris pasinaudojo senosiomis Dionisijo akmens laužyklomis, įkalindamas nekaltus Romos piliečius¹⁴. Tačiau žinome, kad Dionisijas globojo menus, pats buvo išsilavinęs, kūrė dramas ir statė jas Atėnuose per Dioniso šventes, žavėjosi Platonu ir pasikvietė

11 Sicilija, kaip ir Pietų Italija, neturi marmuro, todėl senosios šventyklos pastatytos iš kalkakmenio. Gelsvos spalvos iškorėjusio akmens šventyklos, kai kurios itin gerai išlikusios, ir ne pavieniui, bet, kaip Selinuntėje ir Akragante (dab. Agrigento), ištisais kompleksais, šiandien stulbina savo didybe.

12 Plg. Verr. II. 4.122–125 ir paaišk. ad loc.

13 Plg. Verr. II. 4.73 ir paaišk. ad loc.

14 Plg. Verr. II. 5.68 ir paaišk. ad loc.

jį į Sirakūzus. Filosofas net triskart lankėsi Dionisijo rūmuose ir manėsi radęs vietą ir galimybę sukurti savo idealiąją valstybę. Deja, po tėvo mirties jo sūnus Dionisijas II, kurį Platonas tikėjosi išauklėti kaip idealų valdovą filosofą, sužlugdė viltis ir paliko valstybę pairusią ir nusilpusią.

Gana ilgu stabilumo ir klestėjimo laikotarpiu Sicilija džiau-gėsi valdant Sirakūzų tiranui Hijeronui II (valdė 270–215), pa-siskelbusiam karaliumi, bet išmintingai palaikiusiam taikos ir draugystės politiką su Roma. Kaip visi helėnistiniai monarchai jis stengėsi savo sostinę padaryti menų ir kultūros centru, pri-lygstančiu pačiai Aleksandrijai: puošė Sirakūzus didingais sta-tiniais, globojo poetus ir mokslininkus: matematiką Archimedą, istoriką Timają, galbūt ir poetą Teokritą. Kaip pasakoja istorikas Polibijas (VII. 8), turtus ir galybę Hijeronas pasiekė nežudyda-mas, netremdamas ir nenuskriausdamas nė vieno piliečio, todėl neįgijo priešų ir nugyveno daugiau nei 90 metų (308–215). Pasa-kiškus Hijerono turtus, sukaupus dėl Sicilijos klestėjimo, vaiz-džiai perteikia prabangus jo laivas *Syracusia*, kurį praėjus keliems šimtams metų (apie 200 m. po Kr.) dar minės ir aprašys Atėnajas (206d–209e). Archimedo sukonstruotas milžiniško dydžio laivas turėjo valgomasias sales, gimnasiją, biblioteką, pasivaikščiojimo alėjas su specialia įranga drėkinamais medžiais, statulomis, grin-dų mozaikas, vaizduojančias visą *Iliados* pasakojimą, ir Afroditės šventovę su agato grindimis ir drambliakaulio durimis. Jame buvo žuvų ir gėlo vandens baseinai, prabangios pirtys, arklidės ir įvairūs Archimedo sukonstruoti gynybiniai įrengimai¹⁵. Pasak

Atėnajo, laivas buvęs toks didelis, kad sunkiai tilpdavęs uostuose. Kai Egiptą ištiko nederlius, Hijeronas pakrovė laivą kviečių, sūdytos žuvies, medienos ir, pervadinęs *Aleksandride*, pasiuntė kaip dovaną Ptolemajui.

Po Hijerono II mirties sostą paveldėjo jo anūkas Hijeronimas, kuris netrukus prisidėjo prie Kartaginos ir buvo nužudytas, vos trylika mėnesių išbuvęs valdžioje. Sicilija vėl pasinėrė į sumaištį ir tapo galingųjų kaimynių – Romos ir Kartaginos – karo arena.

Romėnų užkariavimai Didžiojoje Graikijoje prasidėjo tada, kai Pietų Italijos graikų miestas Tarentas pasikvietė pagalbon Epiro karalių Pirą, kurio itin daug nuostolių atnešusi pergalė tapo posakiu. Kare su Piru Kartagina formaliai buvo Romos sąjungininke, nors niekada nesikovė petys į petį su romėnais. Tačiau užėmus Tarentą (272 m. pr. Kr.), Romos įtaka apėmė visą Italiją iki pat „Apeninų bato“ galo, visiškai priartėdama prie Sicilijos. Susidūrimas su Kartagina, kurios įtaka kai kuriose Sicilijos dalyse buvo labai stipri, tapo neišvengiamas. Pretekstą karui suteikė Mesana, kurios auganti galia sulaukė Sirakūzų priešišku mo. Sirakūzų tiranas Hijeronas II 264 m. pr. Kr. pasiskelbė salos valdovu¹⁵ ir apgulė Mesaną, o ši pasikvietė pagalbon iš pradžių Kartaginą, vėliau, kai kartaginiečių įgula ėmė pernelyg varginti, – Romą. Tai tapo akstinu romėnams įkelti koją Sicilijon ir pradėti Pirmąjį punų karą (264–241).

15 Plutarchas aprašo ir kitą prabangų laivą, kurį Kleopatra pasistatydino Egipte ir kuriame suviliojo Marką Antonijų (Plut. *Ant.* 26–27). Panašaus milžiniško imperatoriaus Kaligulos laivo liekanos buvo rastos Mussolinio laikais Nemi ežere, bet sunaikintos per karą.

16 Ciceronas *Verinėse* visur vadina Hijeroną karaliumi, žr. *Verr.* II. 4.29 ir paaššk. ad loc.

Po šio karo Sicilija atiteko romėnams, išskyrus jų sąjungininkus Sirakūzus, kurie išlaikė nepriklausomybę iki Hijerono II mirties 215 m. pr. Kr. Jo įpėdinis anūkas Hijeronimas susidėjo su Kartagina, todėl po trejų metų apgulties Markas Klaudijus Marcelas užėmė miestą. Sirakūzai buvo paskutinytis Graikijos bastionas Vakaruose. Istorikai Polibijas (VIII. 3–7), Livijus (XXIV. 30–34; XXV. 23–31), Plutarchas (*Marc.* 15–17) iškalbingai aprašo taip ilgai užtrukusios apgulties priežastis – išradinčius Archimedo prietaisus, atitolinusius romėnų pergale. Miestas buvo įveiktas bado, ligų ir išdavystės.

Romėnus abstulbino dar neregėta graikų meno gausa ir grožybė. Į Romą kaip karo grobis plūstelėjo lig šiol nematyta daugybė meno dirbinių. Plutarchas pažymi, kad iš Sirakūzų Marcelo Romon parvežti turtai išmokė romėnus žavėtis ir vertinti graikų meną (Plut. *Marc.* 21). Livijus nepateikia, kiek ir kokių dirbinių pagabeno Marcelas, bet apie jų kiekį galime spręsti iš kitų šio istoriko aprašymų: 187 m. pr. Kr. švenčiant Fulvijaus Nobilijoro pergalę prieš aitolus, triumfo eisenoje buvo vežama 785 bronzinės ir 230 marmurinių statulų, auksinių vainikų, iš viso sveriančių 112 svarų, 83 tūkst. svarų sidabro, 243 svarai aukso, daugybė monetų, ginklų (Liv. XXXIX. 5.13–16). 168 m. pr. Kr. paėmus Makedoniją, Emilijaus Paulo triumfo eisenai prireikė trijų dienų, kad parodytų Romai nesuskaičiuojamą karo grobį (Liv. XLIII. 32–35). Visą pirmą dieną buvo vežamos vien statulos ir paveikslai, tam prireikė 250 vežimų (Plut. *Aem.* 32). Kaltindamas teisme Verį, Ciceronas vis minės didžiuosius praeities karvedžius ir nuo-

lat pabrėš, kad jų parvežti meno kūriniai pagal karo teisę buvo atimti iš nukariautų tautų, o Veris juos atėmė taikos metu iš romėnų tautos draugų ir sąjungininkų. Be to, karo grobį visi karvedžiai skirdavo Romos liaudžiai, puošdami Miestą, statydami dievams šventyklas, dovanodami joms turtingas dovanas. Tuo tarpu Veris visa pasisavino ir paslėpė tarp privačių vilų sienų.

Kaip tik Cicerono *Verinės* (ypač ketvirtoji knyga *Apie meno kūrinius*) mums leidžia suprasti, kokia turtinga buvo Sicilija I a. pr. Kr., nepaisant to, kad nuo Marcelo užkariavimo kone pusantro šimto metų Romon gausiai buvo gabenamos meno vertybės. Ne tik viešose erdvėse bei šventyklose, bet ir privačiuose namuose buvo saugoma brangių indų, paveikslų, statulų, tarp jų net ir garsiųjų klasikos meistrų – Mirono, Polikleito, Praksitelio. Praėjus dar daugiau nei šimtui metų, Verio bylos atgarsiai nu-skambės Juvenalio *Satyrose*:

Buvo laikai kažkada, kai provincijos mūsų klestėjo,
nieks nesiskundė tenai, praradimo ženklų nesimatė,
visko buvo namuos: ir pinigų krūvos didžiulės,
kosiško purpuro bei spartietiško vilnos apsiaustų,
daug Polikleito darbų ir Parasijo, dažnas Mironas,
dramblio kaulo skulptūros Feidijo darbo lyg gyvos;
retas stalas tada apsiėjo be Mentoro taurių...

Ten ir pralobo kadais Dolabelos, Antonijus, Veris –
niekšas didžiausias! Triume laivų tą grobį paslėpę,
vežė jie turto daugiau už karinio triumfo laimikį.¹⁷

17 Iuv. VIII. 98–107, vertė Aleksandra Teresė Bendoriūtė. Vertėjai leidus, vardai vertime pataisyti pagal dabartinę vartoseną.

SICILIJA ROMOS VALDŽIOJE

Kai Ciceronas 75 m. pr. Kr. buvo paskirtas į Lilibają, Sicilija, nors kone du šimtus metų politiškai priklausoma nuo Romos¹⁸, kultūrine prasme tebebuvo helénistinio pasaulio dalimi. Tai aiškiai matyti iš Cicerono *Kalbų prieš Verį*: jo minimi vardai atspindi socialinę gyventojų sudėtį, kurioje aiškiai vyrauja graikai, kai kurie jų gavę Romos pilietybę; graikų kalba dominuoja kaip kasdienė kalba, ir Romos magistratai naudojami vertėjais; toliau renkami graikiškai vadinami pareigūnai (proagoras, gimnasijarchas)¹⁹, *boule* vadinama miesto taryba leidžia įstatymus, kaldina monetas su graikiškais įrašais, naudojamosi graikišku kalendoriumi ir svorio matais, jau nekalbant apie vietos papročius, religiją, kulto dalykus. Nors Cicerono laikais Sicilijoje padaugėjo romėnų verslininkų, pirklių, mokesčių rinkėjų, jie daugiausia būrėsi į uždaras miestų bendruomenes (*conventus civium Romanorum*) ir jų kultūrinė įtaka buvo nedidelė²⁰. Tik valdant Augustui (27 m. pr. Kr.–14 m. po Kr.), įkūrus keletą romėnų kolonijų, socialiniame ir kultūriniame salos gyvenime ėmė ryškėti romanizacijos ženklai.

Ciceronas buvo gerai susipažinęs su Sicilijos istorija iš Herodoto, Tukidido, Timajo, Polibijo ir kitų autorių knygų, o

18 Dalis salos pateko Romos valdžion po Pirmojo punų karo (241 m. pr. Kr.), o visa Sicilija tapo *provincia Romana* po to, kai Marcelas paėmė Sirakūzus 212 m. pr. Kr.

19 Apie graikiškų terminų ir jų lotyniškų atitikmenų vartojimą *Verinėse* žr. paaišk. *Verr.* II. 4.50 ir 18.

20 Roger John Anthony Wilson, *Sicily under the Roman Empire: The Archeology of a Roman Province 36 BC–AD 535*, Westminster: Aris and Phillips, 1990, 67.

dömėdamasis jos kultūriniu palikimu apkeliavo visą salą: aplankė garsiausias šventoves, paminklus, užmezgė svetingumo saitus su žymiausiais miestų piliečiais²¹ ir atrado visų užmirštą ir apleistą Archimedo kapą Sirakūzuose²².

Sicilija buvo pirmoji Romos provincija. Čia romėnai diegė ir mokėsi administravimo principų, kuriuos vėliau pritaikė kitoms provincijoms. Romėnų valdymas Sicilijai iš esmės reiškė vieno valdovo pakeitimą kitu, tam tikra prasme net į gerąją pusę. Romėnai suvokė, jog jie susidūrė su aukštesnės ir senesnės nei jų pačių kultūros kraštu, tad jiems pakako nuovokumo gerbti siciliečių gyvenimo būdą bei tradicijas²³. Naujieji valdovai perėmė Hijerono laikais išgalėjusią ir gerai funkcionavusią dešimtinės sistemą²⁴, daugeliui miestų paliko savivaldą ir buvusias institucijas.

Provinciją valdė pretorius. Jis turėjo civilinę bei karinę valdžią (*imperium*), rūpinosi provincijos saugumu ir vykdė teismus. Pretoriui buvo priskirti du kvestoriai, kurių svarbiausias rūpestis

21 Robertas J. Rowlandas (1972, 451–461) surinko visus Cicerono raštuose minimus graikų vergų ir atleistinių, graikų mokytojų ir mokytų graikų, taip pat svetingumo ryšiais su oratoriumi susijusių graikų vardus ir jiems skirtus Cicerono apibūdinimus. Kadangi Cicerono draugiški ir dalykiški ryšiai su šių rūšių graikais yra geriau paliudyti nei kitų žymių romėnų, autorius daro apibendrinančias išvadas apie jų santykius su tokio rango romėnu kaip Ciceronas. Autoriaus nuomone, kultūriniai ryšiai, tarpusavio paslaugos ir valstybinės pareigos kūrė abipusius ryšius, ir kaip tik Cicerono padėtis valstybėje daugeliu atveju lėmė draugų graikų pasirinkimą.

22 Žr. Mary Jaeger, „Cicero and Archimedes' Tomb“, *The Journal of Roman Studies*) 2002, 92, 49–61.

23 R. T. Pritchard, „Cicero and the *lex Hieronica*“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1970, 19(3), 352; R. G. C. Levens, „Introduction“, in: Cicero, *Verrine V*, ed. by R. G. C. Levens, Bristol Classical Press, 1965, xiii–xiv.

24 Hijerono įstatymas (*lex Hieronica*), reguliavęs dešimtinės mokesčio rinkliavą, buvo bene ilgiausiai išlikęs įstatymas, perimtas romėnų ir galiojęs visoje Sicilijoje. Apie jį daugiausia sužinome iš Cicerono trečiosios *Verinių* knygos.

buvo aprūpinti Romą grūdais. Vienas jų administravo vakarinę salos dalį ir rezidavo Lilibajuje (ši dalis burtų keliu buvo tekusi ir Ciceronui), kitas – rytinę su centru Sirakūzais. Remdamiesi Cicerono *Verinėse* pateiktomis žiniomis ir kitais šaltiniais, mokslininkai skaičiuoja, kad I a. pr. Kr. Sicilijoje buvo 65 miestų bendruomenės²⁵, turėjusios nevienodą statusą:

i) Mesana, Tauromenijas (*Verr. II. 3.13*) ir Netas (*Verr. II. 5.56*) už lojalumą ir paramą Pirmajame punų kare buvo pelnę sąjunginių miestų (*civitates foederatae*) vardą. Tai palankiausia priklausomybės forma Romos valdomose teritorijose. Ji buvo grindžiama abi šalis įpareigojančia individualia sutartimi (*foedus*). Šie miestai turėjo visišką autonomiją, savivaldą, nemokėjo dešimtinės ir tik karo metu buvo įpareigoti padėti laivais bei kariuomene.

ii) Penki miestai – Kenturipos, Halaisa, Segesta, Halikijos ir Panormas²⁶ – naudojosi laisvųjų bendruomenių (*civitates liberae et immunes*) statusu. Jų santykiai su Roma buvo grindžiami ne sutartimi (*foedus*), bet senato ir romėnų tautos įstatymu – tam tikra privilegija, kuri galėjo būti atimta senato nutarimu, nepažeidžiant teisės. Laisvieji miestai irgi turėjo savivaldą, neprivalėjo mokėti dešimtinės, tačiau senato įsakymu privalėjo pristatyti tam tikrą kiekį grūdų už nustatytą supirkimo kainą (*frumentum imperatum*).

25 Diodoras Sicilietis (XXIII. 4.1) nurodo jų buvus šešiasdešimt aštuonias, tą patį skaičių liudija ir Plinijus Vyresnysis (*N. H. III. 88*). Pritchard, 1975, 38; Lazzeretti 2006, 18.

26 *Verr. II. 3.13*. Neaišku, kodėl ši privilegija buvo taikyta Panormui (dab. Palermui), ilgą laiką buvusiam kartaginiečių tvirtove ir paimtam ne gera valia, bet ginklu. Kiti keturi – už paslaugas Pirmajame punų kare, o Segesta dar ir dėl mitinės giminystės (*Verr. II. 4.72* ir paaišk. ad loc.).

iii) Likusi dauguma Sicilijos miestų buvo „dešimtinės bendruomenės“ (*civitates decumanae*), t. y. jos privalėjo mokėti Romos išdui dešimtąją savo derliaus (kviečių, miežių, alyvuogių aliejaus, vyno, vaisių) dalį. Tarp jų buvo tokie svarbūs miestai kaip Gela, Heraklėja, Kefaloidijas, Leontinai, Soluntas, Tindaridė, Termos, Herbita ir kt.

Net ir tokie miestai kaip Sirakūzai, kurie laikyti nugalėtais priešais, turėjo savo renkamus pareigūnus, miesto tarybą, teismą ir galėjo tvarkyti vidaus reikalus pagal savas tradicijas. O dešimtinės prievolė skatino žemdirbius daugiau auginti grūdų ir parduoti juos geresnėmis sąlygomis. Visa tai užtikrino Sicilijos klestėjimą I a. pr. Kr.

VERIO BYLOS APLINKYBĖS IR EIGA

71 m. pr. Kr. pabaigoje ar 70 m. pr. Kr. pradžioje, baigiantis tretiesiems Verio pretūros Sicilijoje metams, šios provincijos gyventojai pasiuntė atstovus pas Ciceroną, savo buvusį kvestorių, prašydami imtis kaltintojo vaidmens Verio byloje²⁷. Ciceronas sutiko ir pateikė ieškinį²⁸ pretoriui Manijui Acilijui Glabrijonui, kuris pirmininkavo nuolatiniam teismui, nagrinėjusiam bylas dėl turto prievartavimo (*quaestio perpetua de pecuniis repetundis*).

27 Verio kaltinimą palaikė daugelis Sicilijos miestų, išskyrus Mesaną, kuri vienintelė atsiuntė delegaciją su pagiriamąja kalba (*laudatio*) buvusiam vietininkui. Apie tai žr. *Verr. II. 4.3; 140* ir paaišk. ad loc.

28 Apie teismo procedūrą žr. paaišk. *Div. Caec. 10*.

Quaestio de repetundis buvo pirmasis nuolatinis teismas, įsteigtas 149 m. pr. Kr. plebėjų tribūno Lucijaus Kalpurnijaus Pizono pasiūlytu įstatymu (*lex Calpurnia de repetundis* – Cic. Off. II. 75). Šis įstatymas net iki II a. po Kr. buvo svarbiausias įrankis provincijų gyventojams pasiskusti dėl neteisėtų veiksmų ir patraukti valdytojus baudžiamojon atsakomybėn²⁹. Iš pradžių, kaip rodo pavadinimas³⁰, šiuo teismu buvo siekiama išieškoti ir susigrąžinti pinigus už neteisėtai magistrato provincijoje pasisavintus daiktus, vėliau teismas tapo korumpuotų valdininkų bei jų padėjėjų persekiojimo už kyšininkavimą ir turto prievartavimą įrankiu³¹. Pagal Kalpurnijaus įstatymą buvo numatyta tik piniginė bausmė, vėlesni įstatymai (*lex Iunia* (galbūt 126 m. pr. Kr.), *lex Acilia repetundarum* (123 m. pr. Kr.), *lex Servilia Glauca* (100 m. pr. Kr.), *lex Iulia de repetundis* (59 m. pr. Kr.)) patikslino procedūrą ir sugriežtino bausmę, numatydami nuteistajam tremtį ir pilietybės teisių atėmimą. Pagal Lucijaus Kornelijaus Sulos įstatymą *lex Cornelia de repetundis* (81 m. pr. Kr.) turto prievartavimo provincijoje bylos buvo perduotos išimtinai senatorių teismui. Veris turėjo ypač stiprų palaikymą tarp senatorių, todėl, kad įveiktų savo priešininkus – įtakingiausius

29 John S. Richardson, „The Purpose of the Lex Calpurnia de repetundis“, *The Journal of Roman Studies*, 1987, 77, 1–12; Ernest. J. Weinrib, „The Prosecution of Roman Magistrates“, *Phoenix*, 1968, 22(1), 32–56. Apie šį teismą turime daugiau duomenų nei apie kitus baudžiamuosius teismus, nes išliko bronzinė plokštė su vėlesnės įstatymo versijos fragmentais. Cicero laikais teismas gerokai pasikeitė, tačiau jo kalbos, pasakytos teisme *de repetundis*, sudaro svarbią jo teismo retorikos atšaką ir tebėra svarbus šaltinis mokslininkams, tiriantiems tiek įstatymo pokyčius, tiek politinę šių teismų svarbą. Andrew Lintott, *Cicero as Evidence. A Historian Companion*, Oxford University press, 2008, 81.

30 *De (sc. pecuniis) repetundis* – pažod. „dėl pinigų atgavimo“.

31 Lintott 2008, 81.

valstybės asmenis, – Ciceronui teko pasitelkti ne tik oratoriaus talentą, bet ir parodyti išmanaus organizatoriaus bei stratego gebėjimus.

Pateikus ieškinį, iškart radosi dar vienas pretendentas į kaltintojo vaidmenį – tūlas Kvintas Cecilijus Nigras, 73 m. pr. Kr. buvęs vienu iš dviejų Sicilijon paskirtų kvestorių. Nešališkai žiūrint, Cecilijus turėjo bent kelis privalumus prieš Ciceroną: pirma, jis skelbėsi nukentėjęs nuo Verio, todėl turėjo būti griežtas kaltintojas savo priešui; antra, kaip buvęs Verio kvestorius, jis buvo gerai informuotas apie jo darbelius, todėl jam nebūtų reikėję vykti į provinciją rinkti įkalčių; trečia, būdamas sicilietis jis galėjo deramai atstovauti siciliečių interesams. Ciceronas turbūt pagrįstai manė, kad Cecilijus, jei ne Verio statytinis, tai bent jau pageidaujamesnis kaltintojas, mat būdamas menkas oratorius buvo nepavojingas priešininkas Hortenzijui. Tačiau formaliai Cecilijaus pareiškimas atitiko reikalavimus, taigi prieš prasidedant pačiam teismo procesui teisėjai turėjo nuspręsti, kuris iš dviejų būtų tinkamesnis kaltintojas šioje byloje. Tokie susikirtimai nebuvo retenybė ir kildavo pirmiausiai dėl to, kad Romoje nebuvo oficialios prokuroro pareigybės, taigi kaltinti galėjo bet kas, pateikęs reikiamą prašymą³². Tačiau būtent ši byla paliko mums vienintelį šios rūšies kalbų pavyzdį, vadinamą divinacija. Varžybose su Veriui palankiu žmogumi Kvintu Cecilijumi Ciceronas siekia įrodyti, kad žemdirbiai renkasi jį savo

32 Apie teismo procedūrą Romos teisme žr. Michael C. Alexander, *The Case for the Prosecution in the Ciceronian Era*, University of Michigan Press, 2002, 7–8; Abel H. J. Greenidge, *Roman Public Life*, Oxford: Clarendon Press, 1971, 459.

reikalo gynėju, nes pažįsta kaip dorą ir patikimą žmogų iš kvestūros Sicilijoje laikų, o Cecilijus, būdamas Verio parankinis, pats prisidėjo prie jo nusikaltimų provincijoje, todėl negalys būti objektyvus kaltintojas.

Formaliai Gajus Veris buvo kaltinamas pagal Kornelijaus Sulos įstatymą dėl turto prievartavimo (*lex Cornelia de repetundis*), bet kaltinimai apėmė ir neteisingą teisėjavimą, išdo vagystes, piktnaudžiavimą valdžia, valstybės išdavystę, religijos įžeidimą (*Verr.* II. 4.88). Provincija siekė prisiteisti 40 milijonų sestercijų žalai atlyginti (*Verr.* I. 56; *Verr.* II. 1.27). Tačiau iš esmės tai buvo ne administracinis, bet baudžiamasis teismas, nes kaltinimas buvo susijęs su neteisėtu provincijos valdymu ir išnaudojimu. Nuteisimo atveju kaltinamasis ne tik būtų turėjęs atlyginti žalą, bet ir praradęs Romos piliečio teises.

Tokie teismai Romoje nebuvo retenybė³³. Viena iš priežasčių slypi pačioje Romos respublikos valdymo sistemoje. Romos magistratai ar mažesnių miestų savivaldos pareigūnai, kitaip nei mūsų laikų valstybės tarnautojai, negaudavo jokio atlyginimo. Priešingai, iš jų buvo tikimasi investicijų į miesto infrastruktūrą, statybas, liaudies pramogas ir pan. Mat valstybinės pareigos buvo laikomos romėnų tautos suteikta garbe³⁴ ir malone, už kurią magistratai turėjo atsilyginti. Kartais, siekdami karjeros ir populiarumo, politikai paklodavo nemažai turto³⁵. Todėl ne vienas,

33 Vien išlikusiame Cicerono kalbų korpuse yra keletas panašių bylų: apie 69 m. pr. Kr. oratorius gynė teisme Marką Fontėjų, kaltintą Galijos provincijos išnaudojimu (išlikusi kalba *Pro Fonteio*); 59 m. pr. Kr. – buvusį Azijos provincijos pretorių Liucijų Valerijų Flaką (*Pro Flacco*); 54 m. pr. Kr. – Sardinijos vietininką Marką Emilijų Skaurą (*Pro Scauro*).

34 Lot. žodis *honor* reiškia „garbė, pagarba“ ir drauge „garbingos pareigos, pareigybė“.

baigęs savo kadenciją ir paskirtas į provinciją, stengėsi atsigriebti, keldamas mokesčius arba kitaip išnaudodamas jos gyventojus. Einantis pareigas provincijoje magistratas per savo įgaliojimų laikotarpį negalėjo būti nušalintas, jo autoritetu niekas negalėjo abejoti, o Roma beveik nekontroliavo vietininko veiksmų. Tik pasibaigus įgaliojimams pareigūnas galėjo būti patrauktas į teismą, bet ir tai retai kada sulaukdavo bausmės.

Verio teismas sukėlė nepaprastą susidomėjimą Romoje. Ne tiek dėl kaltinamojo asmenybės ar nusikaltimo masto, kiek dėl to, kad byloje susidūrė du žymiausi to meto oratoriai: Verio gynėjas – vis dar šlovės viršūnėje tebesantis, pasak Cicerono, teismuose karaliaujantis (*Verr. I. 35*) Kvintas Hortenzijus Hortalas (114–50) ir kylanti žvaigždė, netrukus nustumianti Hortenzijų nuo pjedestalo, – Ciceronas³⁵. Negana to, byla sutapo su tų metų politine aktualija – Gnėjaus Pompėjaus ir Marko Licinijaus Kraso palaikomu raitelių siekiu susigrąžinti įtaką teismuose.

II a. pr. Kr. plebėjų tribūno Gajaus Grakcho iniciatyva teismas dėl turto prievartavimo (*quaestio de repetundis*) buvo atiduotas raitelių luomo teisėjams. Buvo siekiama, kad susitepę pareigūnai-senatoriai nebūtų teisiami to paties luomo žmonių,

35 Antai Julijus Cezaris 65 m. pr. Kr. eidamas edilo pareigas išleido tiek daug pinigų Apijaus kelio remontui ir taip įlindo į skolas, kad kreditoriai norėjo neišleisti jo į Ispanijos provinciją, tad prirėmė turtingojo triumviro Licinijaus Kraso laidavimą. Ispanijoje per vienus metus Cezaris turėjo išgauti daugiau naudos nei Veris per trejus. Tiesa, jis tai padarė ne engdamas taikią provinciją, bet kariaudamas su nepriklausomomis iberų gentimis, ir prisiplėšė tiek karo grobio, kad ne tik padengė skolas, bet ir įnešė nemenką sumą į valstybės iždą, šitaip išvengdamas kaltinimo teisme.

36 Tiesa, teisme jiedu susidūrė nebe pirmą kartą. Hortenzijus buvo Cicerono priešininkas vienoje pirmųjų Cicerono gintų bylų (76 m. pr. Kr.), kurioje pasakyta kalba „Už Kvintą Roscijų, komedijų aktorių“ (*Pro Q. Roscio commoedo*) iš dalies išliko.

kurie, tikėtina, patys galėjo įvykdyti analogišką nusikaltimą. Iš tiesų tai neužtikrino didesnio objektyvumo, nes provincijų vietininkai dažnai būdavo glaudžiai finansiškai susiję su mokesčių surinkėjais – turtingais raitelių luomo žmonėmis. Dešimt metų iki Verio teismo diktatorius Sula buvo perdavęs teismus senatoriams. Raiteliai jautėsi praradę dalį savo teisių ir laukė progos užsipulti senatorių monopoliją teismuose. Tokia proga pasitaikė 70 m. pr. Kr., kai konsulais buvo išrinkti Pompėjus ir Krasas. Jie netrukus panaikino Sulos diktatūros apribojimus: sugrąžino liaudies tribūnų galias ir iš dalies grąžino teismus raiteliams³⁷. Galiausiai, kai iš raitelių kilęs Ciceronas stojo prieš teismą *de re-petundis* kaip Verio kaltintojas, jis pasitelkė visą savo iškalbą, kad parodytų senatorių korupciją ir pareikalautų grąžinti teismus raiteliams teisėjams.

Ciceronui ši byla buvo nemenkas išbandymas ne tik dėl pajėgaus oponento, bet ir dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių. Teisėjų kolegija buvo sudaryta vien iš senatorių, kai kurie jų – Verio bičiuliai, ne vienas gavęs brangių dovanų iš kaltinamojo grobio. 70 m. pr. Kr. šiam nuolatiniam teismui pirmininkavo miesto pretorius Manijus Acilijus Glabrijonas, doras ir nepa-perkamas vyras. Kitais metais šias pareigas turėjo perimti Verio draugas Markas Cecilijus Metelas. Be to, 69 metams pr. Kr. jau buvo išrinkti Veriui itin palankūs konsulai – jo gynėjas Kvintas Hortenzijus Hortalas ir Kvintas Cecilijus Metelas Kretietis. Todėl Veris ir jo rėmėjai visai stengėsi vilkinti bylos nagrinėjimą.

37 Žr. paaišk. *Div. Caec.* 8.

Pirmiausia, kaip jau minėta, buvo iškeltas statytinis kaltintojas Kvintas Cecilijus Nigras, ir Ciceronui teko išankstiniame teisme įrodyti savo pranašumą (*Divinacija prieš Cecilijų*).

Divinacijos byla turėjo vykti 70 m. pr. Kr. sausio viduryje³⁸ ar vasario pradžioje³⁹. Ją pralaimėję Verio globėjai surado naują kliūtį: tam pačiam teismui buvo pateiktas dar vienas ieškinys – mums nežinomas asmuo patraukė į teismą buvusį Achajos vietininką, kurio vardas irgi nežinomas. Verio pakištas kaltintojas tyčia pareikalavo šiek tiek trumpesnio laiko tyrimui nei Ciceronas (*Verr. I. 6*), todėl ši byla teisme būtų atsidūrusi prieš Verio bylą ir, tyčia vilkinama, būtų užėmusi visą likusią metų dalį. Tačiau kaltintojas pats galėjo nuspręsti, kiek laiko pasilikti bylai parengti ir kada pradėti teismą. Laimėjęs prieš Cecilijų teisę kaltinti, Ciceronas gavo 110 dienų surinkti medžiagai ir pasirengti kaltinimui. Dėl įvairių priešininkų spendžiamų trukdžių ir nepalankių bylos aplinkybių Ciceronas pasistengė kuo greičiau tai padaryti: pusbrolio Lucijaus Cicerono padedamas, jis per 50 dienų išnaršė visą Siciliją⁴⁰, surinko ir pristatė Romon gausybę raštiškų įrodymų bei liudytojų ir jau 70 m. pr. Kr. rugpjūčio 5-ąją stojo prieš teismą⁴¹.

Oponentams liko paskutinė galimybė: jie negalėjo nukelti

38 Frank Hewitt Cowles, *Gaius Verres: An Historical Study*, Cornell University, 1917, 122; Edward B. Spencer, „Verres on Trial for Extortion“, *Journal of American Institute of Criminal Law and Criminology*, 1917, 7(6), 838–850.

39 Lintott 2008, 86.

40 „<...> aš per penkiasdešimt dienų (*quinquaginta diebus*) taip išmaišiau visą Siciliją, kad ištyrinėjau visų bendruomenių bei privačių asmenų liudijimus ir neteisības“ (*Verr. I. 6*).

41 *Nonae sunt hodie Sextiles* (*Verr. I. 31*). Apie bylos aplinkybes Ciceronas kalba pirmojo teismo posėdžio kalboje *passim*. Dar žr. George A. Kennedy, *The Art of Rhetoric in the Roman World 300 B. C.–A. D. 300*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1972, 156–166.

teismo pradžios, bet galėjo užvilinti jo baigtį. Jiems palankus buvo ir kalendorius: dėl daugybės šventinių dienų (*dies festi*), kai negalėjo vykti visuomeninės veiklos, kilo grėsmė, kad teismas nusitęs į kitus metus, kai konsulais taps ir teismui ims vadovauti Veriui palankūs asmenys (*Verr. I. 26; 30 ir paaišk. ad loc.*). Atsakydamas į šį iššūkį, Ciceronas pakeitė pačią teismo procedūrą. Įprasta buvo teismą pradėti ilga, retoriškai išplėtota kaltintojo kalba, atsakomąja gynėjo kalba (*orationes perpetuae*)⁴², tada savo kalbas sakydavo abi puses palaikantys *subscriptores*. Panašu, kad nebuvo numatyti šių kalbų limitai, tad panorėjęs oratorius galėjo kalbėti visą teismui skirtą dienos laiką. Tuomet ateidavo eilė liudytojų parodymams (*locus testium*) ir priešiškų pusių gynėjų debatams *altercatio*⁴³. Po viso to teismas buvo atidedamas trims dienoms iki galutinio sprendimo paskelbimo (*comperendinatio*, žr. paaišk. *Verr. I. 34*).

Kad laimėtų laiko, Ciceronas atsisako ilgos, detalios argumentuotos kaltinimo kalbos, pasako trumpą kalbą (*In Verrem actio prima*) ir iškart pereina prie liudytojų apklausos bei raštiškų įrodymų. Kaltinamasis supranta pralaimėjęs ir, nelaukdamas bylos baigties, pasišalina į tremtį⁴⁴. Tačiau tokia baigtis Cicerono netenkina. Tirdamas bylą, jis padėjo pernelyg daug pastangų, kad atsisakytų progos pavišinti turimą medžiagą ir, kas nemažiau

42 Kennedy 1972, 15; Humbert 1925, 60–66; plg. Quint. VI. 4.

43 Nėra visai aiškus eiliškumas, kas eidavo pirmiau – *altercatio* ar liudytojų apklausa.

44 Kartais teigiama, kad Veris išvykęs dar nesibaigus liudytojų apklausai (Spencer 1917, 850). Tačiau iš Cicerono teksto (*Verr. II. 4.33*) aiškėja, kad po pirmojo teismo posėdžio Veris dar kurį laiką, bent iki rugsėjo vidurio, pasiliko Romoje (Lazzeretti 2006, 153; Alexander 1976, 52).

svarbu, atskleistų savo talentą. Todėl jis publikuoja visą tą milžinišką medžiagą, kurią ketino išdėstyti antrajame teismo posėdyje. Šitaip radosi penkios antrojo posėdžio (*Actio secunda*) knygos.

VERIO ASMENYBĖ

Apie asmenį, dėl šio teismo kuriam laikui atsidūrusio visų dėmesio centre, nežinome nieko, išskyrus Cicerono *Verinēse* mums paliktas žinias, kurių patikimumas, suprantama, kartais gana abejotinas. Ginčų kelia net jo vardas⁴⁵. Nėra visiškai aišku, ar *Verres* yra giminės vardas (*nomen*), ar šeimos prievardis (*cognomen*). Kai kas teigia, kad *Verres* buvo prievardis Licinijų giminėje, kiti – kad Kornelijų, bet Ciceronas jį vadina tik Gajumi Veriu, tarsi tai būtų giminės vardas⁴⁶. Būta spėjimų, kad vardas yra etruskų kilmės, kiti mano, kad jis itališkas, vienas tokių, kuriuos mini Varonas, teigdamas, jog agrarinę romėnų kilmę (*Romanorum vero populum a pastoribus esse ortum*) liudijantys jų vardai: *Porcius* (iš *porcus* – „paršas“), *Ovinus* (iš *ovis* – „avis“), *Caprius* (iš *capra* – „ožka“), *Taurus* (iš *taurus* – „jautis“), *Asinius* (iš *asinus* – „asilas“) etc. (Varr. *R. r.* II. 1.10). Kad ir kaip būtų, Ciceronas netruko pasinaudoti vardo reikšme (*verres* – „kuilys, šernas“) ir pažėrė visą saują su tuo susijusių sąmojų⁴⁷.

45 Frank Hewitt Cowles, *Gaius Verres: An Historical Study*, Cornell University, 1917, 2–3.

46 Argumentu galėtų būti ketvirtosios knygos vieta, kur Ciceronas lygina dviejų provincijų vietininkų – Verio ir Lucijaus Kalpurnijaus Pizono, praminto Sąžininguoju (*Frugi*) – būdą: „Nenuostabu, kad vienas pateisino savo vardą (*nomen*), o kitas prievardį (*cognomen*)“ (Verr. II. 4.57).

47 Žr. paaišk. *Div. Caec.* 57; *Verr.* II. 4.53; 57; 95.

Tokiu vardu žinomi tik trys asmenys – Cicerono kaltinamasis Gajus Veris ir du bendravardžiai – jo tėvas ir sūnus. Tėvas, pasak Cicerono, anaipol nepasižymėjęs aukšta morale, buvo įgudęs rinkėjų papirkinėtojas (*Verr.* I. 24; II. 3.161). Kita vertus, iš to paties Cicerono sužinome, kad retsykais tėvas bandęs laiškais paprotinti ir atkalbėti Verį nuo skandalingų sprendimų (*Verr.* II. 4.41), o vienoje kalbos vietoje Ciceronas sukuria išpūdingą etopėją, kur tėvas Veris, lyg koks senosios moralės *pater familias*, griežtai smerkia sūnų ir jam moralizuoja (*Verr.* II. 5.136). Vienintelė užuomina apie Verio motiną (*Verr.* II. 1.128) leidžia spėti ją buvus iš Tadijų giminės.

Spėjama, kad Veris gimė vėliausiai 114 m. pr. Kr.⁴⁸, taigi buvo vyresnis už Ciceroną⁴⁹. Be invекtyvai būdingų kaltinimų pomėgiu kauliukams, prostitutėms ir savo kūno pardavinėjimu⁵⁰, nieko daugiau nežinoma apie Verio jaunystę. Jis buvo vedęs Vetiją (*Verr.* II. 3.168), pagimdžiusią jam dukterį ir sūnų. Pastarasis, dar būdamas paauglys⁵¹, lydėjęs tėvą provincijoje ir, pasak Cicerono, dalyvaudamas nepadoriose tėvo puotose, matydamas kitus begėdystės pavyzdžius, buvo ugdomas „antruoju Veriu“ (*Verr.* II. 3.159–161).

Iš Cicerono kalbų nesunkiai atsekama ir Gajaus Verio politinė karjera. Pirmąją magistratūrą romėniškų pareigybių laiptuose

48 Ši data apskaičiuojama pagal įstatymo (*lex Villia annalis*) nustatytą amžių pareigybėms užimti: kvestoriui – 27, pretoriui – 39 metai. Veris tapo kvestoriumi 84 m. pr. Kr., o pretoriumi 74 m. pr. Kr.

49 Ciceronas gimė 106 m. pr. Kr.

50 *Verr.* II. 1.32–33; 3.159–162; 5.33 sq.

51 Keletą kartų Ciceronas pažymi, kad jis dar dėvėjo togą pretekstą (*Verr.* II. 5.81; 137), t. y. dar buvo nepasiekęs pilnametystės, kai jaunuoliai apsirengdavo vyrišką drabužį (*toga virilis*).

(*cursus honorum*) – kvestūrą – jis pasiekė „keturiolika metų iki teismo“ (*Verr.* II. 1.34), t. y. 84 m. pr. Kr., ir buvo priskirtas konsului Gnėjui Papirijui Karbonui į Galijos provinciją. Pilietiniame kare iš pradžių palaikęs Gajaus Marijaus pusę, netruko persimesti į Lucijaus Kornelijaus Sulos stovyklą, ne tik išduodamas Karboną, bet ir pavogdamas iš jo kariuomenei skirtus išdo pinigus ir, matyt, pats iš to pasipelnįdamas⁵². Ciceronas leidžia suprasti, kad Veris, kaip ir daugelis kitų, pralobo iš Sulos paskelbtų proskripcijų⁵³, bet išsamiau to nekommentuoja (*Verr.* II. 1.43). 80–79 m. pr. Kr. Veris kaip legatas lydėjo propretorių Gnėjų Kornelijų Dolabelą į Azijos provinciją, kur prasidėjo jo liūdnei pagarsėjęs meno kūrinių „kolekcionavimas“, įgytąs neręgtą mastą Sicilijoje⁵⁴. 74 m. pr. Kr. Gajus Veris pasiekė aukščiausią savo karjeros laiptelį – pretoriaus pareigas, kurioms pasibaigus atsivėrė galimybė valdyti provinciją, ir 73 m. pr. Kr. jis tapo Sicilijos vietininku. Paprastai magistratai buvo skiriami į provincijas vieniems metams, tačiau aplinkybės susiklostė taip⁵⁵, kad Veris valdė Siciliją trejus metus. Jis buvo anaip tol ne pirmas Romos vietininkas, atvirai išnaudojęs provinciją, tačiau jo plėšikavimo mastas, matyt, peržengė įprastas ribas. Jis iš anksto numatė teismo grėsmę, todėl įžūliai skelbėsi, jog sau pasilikęs tik pirmųjų metų grobį, antrųjų skyręs globėjams ir gynėjams, o

52 Ciceronas preciziškai įvardija sumas: gavęs iš išdo 2 235 417 sestercijų, jis sumokėjo kareivių atlyginimams, už grūdus ir kitoms išlaidoms 1 635 417 sestercijų (*Verr.* II. 1.36), bet neaišku, kieno kišenėje nusėdo likusieji 600 000.

53 Apie proskripcijas žr. paaišk. *Verr.* II. 5.153.

54 Verio kaip legato nusikaltimus Ciceronas išnagrinėjo Antrojo posėdžio pirmoje knygoje (*Verr.* II. 1.44–102). Dar žr. *Verr.* I. 11; *Verr.* II. 4.71.

55 Žr. paaišk. *Verr.* II. 4.42.

trečiųjų metų pelningiausią ir turtingiausią laimikį visą atidėjęs teisėjams (*Verr.* I. 40).

Vis dėlto Verio lūkesčiai neišsipildė. Žinome, kad nesulaukęs teismo nuosprendžio jis pasitraukė tremtin į Masiliją (dab. Marselį) ir išsivežė didžią dalį prisiplėštų turtų. 43 m. pr. Kr., vis dar tremtinys, jis buvo nužudytas per proskripcijas. Plinijaus Vyresniojo liudijimu, kaip tik Sicilijoje prisiplėštas sidabras tapęs jo mirties priežastimi. Mat triumviras Markas Antonijus užsigėdęs jo bronzinių indų kolekcijos, o Veris atsisakęs ją perleisti (Plin. *N.H.* XXXIV. 6). Guosti galėjo nebent ta mintis, kad jo priešas Ciceronas žuvo per tas pačias proskripcijas dar anksčiau už jį patį.

ŽANRINĖ IR KOMPOZICINĖ VERINIŲ SPECIFIKA

Kalbos prieš Verį ypatingos keliais aspektais. Jos teikia mums išskirtinės medžiagos apie Romos ir jos provincijos Sicilijos politinę, ekonominę, teisinę, socialinę, kultūrinę istoriją. Be to, jos pagrįstai laikytinos Cicerono iškalbos šedevrais, sukurtais jau brandaus ir savo vertę suvokiančio oratoriaus⁵⁶.

Cicerono *Verinių* rinkinį sudaro *Divinacija prieš Kvintą Cecilijų* (*In Q. Caecilium divinatio*), *Pirmojo posėdžio kalba prieš Gajų Verį* (*In C. Verrem actio prima*) ir *Antrojo posėdžio kalba prieš Gajų Verį* (*In C. Verrem actio secunda*). Pastaroji savo ruožtu

56 Tai geriausiai rodo paties Cicerono liudijimas: „Bet kai po metų grįžau iš Sicilijos, buvo matyti, jog mano gabumai, kad ir kokie būtų, jau yra susiklostę ir turi tam tikros brandos“ (*esse perfectum et habere maturitatem quondam suam* – *Brut.* 318).

susideda iš penkių knygų; joms vėlesni gramatikai suteikė pavadinimus, kurių tradiciškai laikomasi: *Apie Miesto pretūrą* (*De praetura urbana*), *Apie teisėtvarką Sicilijoje* (*De praetura Sicilien-si*), *Apie grūdus* (*De frumento*), *Apie meno kūrinį* (*De signis*) ir *Apie bausmes* (*De suppliciis*).

Trys dalys, sudarančios *Verinių* rinkinį, labai skiriasi turiniu, apimtimi ir kitais aspektais, tačiau joms visoms būdinga tai, kad žanrine prasme kiekviena iš jų yra unikalus pavyzdys išlikusių Cicerono kalbų korpuse⁵⁷.

Divinacija prieš Ceciliją yra vienintelis išlikęs divinacijos – t. y. preliminarai prieš teismą sakomos kalbos, kuria siekiama įrodyti savo pranašumą prieš kitą kandidatą į kaltintojo vaidmenį – pavyzdys romėnų literatūroje⁵⁸. Lot. *divinatio* – „spėjimas, numatymas, pranašavimas“, ir panašu, kad jau antikiniam auditoriumui pavadinimo reikšmė buvo neaiški⁵⁹. Galbūt šios rūšies kalba vadinama *divinatio*, nes teisėjai tiesiog išklauso abiejų pretendentų kalbas ir turi *nuspėti*, kuris iš jų labiau tinkamas gy-nėjo vaidmeniui. Panašiai aiškina nežinomas V a. Cicerono komentatorius⁶⁰:

57 Ann Vasaly, „Cicero's Early Speeches“, in: *Brill's Companion to Cicero. Oratory and Rhetoric*, ed. by James M. May, Leiden–Boston–Köln: Brill, 2002, 87.

58 Net ir tarp išlikusių fragmentų divinacijos nepasitaiko. Žr. Enrica Malcovati (ed.), *Oratorum Romanorum fragmenta liberae rei publicae*, 2nd ed., Torino: Paraviae, 1953.

59 Aulas Gelijus (N.A. II. 4) pateikia kelis aiškinimus, bet neturi tvirtos nuomonės.

60 Anksčiau šie komentarai buvo priskiriami Askonijui Pedijanui (apie 9 m. pr. Kr.–76 m. po Kr.), palikusiai penkių Cicerono kalbų komentarus. Dabar nustatyta, kad jie daug vėlesni, galbūt sukompiluoti iš įvairių ankstesnių šaltinių. Tradiciškai nežinomas šio veikalų autorius vadinamas Pseudo-Askonijumi. Šiuo šaltiniu ne kartą remsimės divinacijos ir pirmojo posėdžio kalbos komentaruose.

Ši kalba vadinama spėjimu (*divinatio*), nes joje svarstoma ne apie įvykusį dalyką, bet apie būsimą – tai lyg spėjimas (*divinatio*), katras turės būti kaltintoju. Todėl vieni mano, jog vadinama spėjimu (*divinationem*) dėl to, kad tokioje byloje dalyvauja neprisiekę teisėjai ir ką tik nori gali apie kiekvieną iš pretendentų numanyti (*praesentire*); kiti – dėl to, kad teismas vyksta be liudytojų ir dokumentų, o šių nesant teisėjai vadovaujasi vien argumentais ir tarsi spėja (*divinent*).⁶¹

Anksčiau aptartos bylos aplinkybės padiktavo ir kompozicinę kalbų specifiką. Pirmojo posėdžio kalba prieš Verį yra tarsi įžanga į antrojo posėdžio kalbą ir turi savitą kompoziciją. Joje nėra argumentacijos: centrinėje kalbos dalyje, kurioje turėtų būtų *argumentum*, Ciceronas deklaruoja savo politinį pasirinkimą – jis ginąs siciliečių bylą respublikos labui ir esąs pasiryžęs būsimus savo ediliteto metus skirti teismų korupcijai stabdyti. Oratorius nepolemizuoja su priešininkais, neatremia jų argumentų ir nepagrindžia savųjų. Kad laimėtų laiko, Ciceronas atsisako ilgos, detalios argumentuotos ir retoriškai išplėtos kaltinimo kalbos, pasako trumpą kalbą ir iškart pereina prie liudytojų apklausos bei raštiškų įrodymų. Kalbant retorikos terminais, Ciceronas atsisako „menišku“ įrodymų (*ἔντεχνοι πίστεις, probationes artificiales*), kuriais labiausiai atsiskleidžia oratoriaus iškalba, ir renkasi „nemeniškus“ (*ἄτεχνοι πίστεις, probationes inartificiales*)⁶². Šitaip jis aukoja oratoriaus ambicijas ir galimybę pademonstruoti

61 Ps.-Asc. *In Div. Argumentum*, Stangl p. 186.

62 Arist. *Rhet.* I. 2 1355–1356a; Quint. V. 1.1. Kennedy (1991, 37–38; 108–118) vartoja terminus „nonartistic“ ir „artistic“; plg. Vasaly 2002, 89: „inartistic proof“ ir „artistic proof“.

savo meistriškumą, dėl ko jam tenka teisintis (*Verr.* I. 32–33), bet, kaip matėme, pasiekia savo tikslą – laimi bylą.

„Menišku“ įrodymų spragą su kaupiu užpildo antrojo posėdžio kalba, kuri iš esmės yra vientisa naracija, persipynusi su argumentacija. Ji užima išskirtinę vietą Cicerono kalbų korpuse. Pirmiausia, kaip jau minėta, tai vienintelė išlikusi kaltinamoji kalba lotyniškojoje raštijoje⁶³. Antra, kaip ir *Už Miloną* bei *Antroji Filipika*, ji niekada nebuvo pasakyta, bet nuo pat pradžių egzistavo publikuoto teksto pavidalu⁶⁴. Vis dėlto ji turi glaudų ryšį su ankstesniu teismo posėdžiu ir realia byla, nutrūkusia kaltinamajam pasitraukus į tremtį, nes Ciceronas įvairiomis priemonėmis sąmoningai kuria realios teismo situacijos ir gyvai sakomos kalbos įspūdį. Jau pirmosios knygos (tuo pačiu ir visos kalbos) įžangoje Ciceronas sakosi nustebęs matydamas Verį teisme, nors pastarosiomis dienomis visi tik ir kalbėjo, kad jis nedrįsęs pasirodyti po to, kai buvo akivaizdžiai įrodyta jo kaltė. Pasak Cicerono, „Veris liko ištikimas sau: kaip buvo linkęs nusikalsti, taip dabar pasirengęs apie tai paklausyti⁶⁵. Jis čia, atsako į kaltinimus, sutinka būti ginamas“ (*Verr.* II. 1.1). Šią iliuziją, kad veiksmas vyksta čia ir dabar, Ciceronas palaiko per visą kalbą: jis nuolat kalbina kaltinamąjį, jo gynėją Hortenzijų, tarsi reaguoja į išgirstas jų replikas, vysto gyvą pokalbį ir pan.⁶⁶

63 Alexander 2002, 26.

64 Plinijus Jaunesnysis sako, kad antrojo posėdžio kalba buvo „tik išleista“ (*quas tantum editas scimus, ut in Verrem* (*Ep.* I. 20.10, cituodamas *Verr.* II. 4.5) ir tai seniausias mūsų turimas paliudijimas (Frazel 2004, 130).

65 *ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum.*

66 Pavyzdžiui, *Verr.* II. 4.5 ir paaišk. ad loc.; *Verr.* II. 17; 69; 104; *Verr.* II. 5.54; 136 etc.

Kalbą sudaro penkios knygos, medžiagą Ciceronas grupuoja pagal nusikaltimų rūšį ir / arba laikotarpį. Pirmojoje knygoje *Apie Miesto pretūrą* nagrinėjami neteisėti Verio veiksmai būnant legatu Azijos provincijoje, t. y. jo nusikaltimai iki atvykstant Sicilijon; antroji – penktoji knygos apima trejus pretūros Sicilijoje metus ir skirstomos pagal nusikaltimų rūšį: antroji, nors pavadinta bendrai *Apie teisėtvarką Sicilijoje*, iš esmės yra skirta tiesioginėms pretoriaus, kaip teisėjo, pareigoms aptarti, t. y. kaltinamojo pasipelnymams iš teismų; trečioji *Apie grūdus* – neteisėtai grūdų supirkimo politikai; ketvirtoji *Apie meno kūrinį* – brangenybių bei meno vertybių grobstymui, penktoji *Apie baudas* – piktnaudžiavimui valdžia ir neteisėtoms Romos piliečių ir sici- liečių baudmėms.

Tai, kad Ciceronas netrumpina antrosios sesijos medžiagos ir nekupiūruoja painių, kartais ir nuobodokų svarstymų⁶⁷, kad padarytų tekstą priimtinesnį skaityti, rodo, jog jis norėjo pateikti skaitytojams tokį kalbos variantą, kokį ketino pasakyti. Kita vertus, sunku įsivaizduoti, kaip turėjo skambėti kalba, kurios išlikusį tekstą sudaro apie 350 *Oxford Classical Texts* leidimo standartinių puslapių. Tacitas *Dialoge apie oratorius* vieno veikėjo lūpomis retoriškai klausia, kas galėtų ištverti penkias *Verinių* knygas (Tac. *Dial.* 20). Tačiau Plinijus Jaunesnysis laiške Tacitui tvirtina, kad pati geriausia Cicerono kalba esanti ir ilgiausia (Plin. *Ep.* I. 20.4). Mokslininkai spėja, kad *Antrojo posėdžio kalba*, atmetus dokumentų skaitymą, neturėjusi viršyti 8 valandų, tuo tarpu

⁶⁷ Rengdamas publikavimui, Ciceronas kartais trumpindavo kalbas, pavyzdžiui, *Mur.* 57, *Cael.* 19, *Font.* 20.

įstatymo numatytas laiko limitas kaltintojo kalbai tikriausiai buvo 6 val., neįskaičiuojant raštiškų įrodymų skaitymo⁶⁸.

Pasirinkęs tokią kalbos publikavimo formą, oratorius susiduria su tam tikrais retoriniais sunkumais. Viena vertus, pati bylos medžiaga, ypač ketvirtosios ir penktosios knygų, yra iškalbinga, įdomi, įvairi, tarsi nereikalauja retorinio puošnumo. Kita vertus, reikia didelio oratoriaus talento suvaldyti tokią gausią medžiagą nesikartojant, nepasimetant, išlaikant publikos dėmesį. Cicero nas atsisako šešių kalbos dalių struktūros, kurią jis siūlo jaunystėje parašytame traktate *Apie medžiagos suradimą*⁶⁹, ir renkasi *narratio*, nes tai vienintelis būdas perteikti tokią daugybę faktų. Tai anaip tol nereiškia, kad kalba neturi kompozicijos, priešingai, ji dar labiau apgalvota ir sudėtingesnė nei kitų Cicerono kalbų: viena vertus, žvelgdami į visą kalbą kaip visumą, galime matyti įžangą (*Verr. II. 1.1–31*) ir epilogą (*Verr. II. 5.171–189*) ir tarp jų banguojantį, į penkias knygas temomis sugrupuotą pasakojimą (*narratio*), kuris drauge yra ir Verio nusikaltimų įrodymas (*probatio*). Kita vertus, kiekvienos knygos viduje galima išskirti savą vidinę struktūrą kaip savarankiškoje kalboje.

Mokslininkai įvairiai bandė apibūdinti antrojo posėdžio prieš Verį medžiagos komponavimo ir dėstymo specifiką. Donovanas J. Ochsas Cicerono pasakojimo manierą vadina *rhetorical de-tailing* ir teigia, kad įrodymai užleidžia vietą charakteristikoms,

68 Thomas D. Frazel, „The Composition and Circulation of Cicero's *In Verrem*“, *The Classical Quarterly*, New Series, 2004, 54(1), 130.

69 *De inventione*, I. 19–109 Cicero nas išskiria tokias kalbos dalis: *exordium*, *narratio*, *partitio*, *confirmatio*, *reprehensio*, *conclusio*.

pasakojimas pakeičia argumentavimą⁷⁰. Richardas L. Enosas priduria, kad IV ir V knygoje dominuoja gyvi pavyzdžiai, tad kalba liaujasi buvusi teismo argumentais ir tampa panaši į teatro scenarijus (*histrionic scenarios*)⁷¹. Ann Vasaly pastebi, kad *Verinių* tekstas sudarytas iš vaizdingų naratyvinių epizodų, primenančių miniatiūrines dramas⁷²; Dorothea Berger ypač pabrėžia kalboje sukurtų epizodų dramatiškumą ir vaizdo sceniškumą⁷³.

Prie minėtų svarstymų norėtume pridurti kelis savo pastebėjimus. Visas antrojo posėdžio kalbos pasakojimas sudarytas iš atskirų epizodų. Kiekvienas jų sudarytas iš dviejų dalių: pirmiausia papasakojamas įvykis, po to eina jo aptarimas ir įvertinimas, kuriam pasitelkiamos įvairios dialogo formos ir kuris tampa papasakoto nusikaltimo įrodymu (*probatio*)⁷⁴. Naratyvinėse dalyse Ciceronas demonstruoja gyvo, vaizdingo aprašymo meistrybę, kai papasakoja ne tik tai, kas įvyko, bet ir kaip įvyko, kai vaizdą tarsi „padeda prieš akis“⁷⁵. Gyvai pavaizduotas įvykis tampa tokio epizodo ašimi, apie kurią grupuojamas visas pasakojimas. Todėl gyvas aprašymas tampa ypač svarbia retorine priemone,

70 Donovan J. Ochs, „Rhetorical Detailing in Cicero's Verrine Orations“, *Central States Speech Journal*, 1982, 33, 311.

71 Richard Leo Enos, „Heuristic Structures of *Dispositio* in Oral and Written Rhetorical Composition: An Addendum to Ochs' Analysis of the Verrine Orations“, *Central States Speech Journal*, 1984, 35, 80.

72 „Miniature dramas with a beginning, middle and end“ (Vasaly 1993, 125).

73 Dorothea Berger, *Cicero als Erzähler. Forensische und literarische Strategien in den Gerichtsreden*, Frankfurt am Main-Berlin-Las Vegas: Peter Lang, 1978, 181–186.

74 Pavyzdžiui, Segestos Dianos epizodas (*Verr.* II. 4.72–83), Henos Cereros apiplėšimas (*Verr.* II. 4.105–115) etc.

75 Retorikos teorijoje ši pasakojimo technika apibūdinama įvairiai: Kvintilijanas tokius *Verinių* epizodus cituoja kaip ὑποτύποις („gyvo apibūdinimo“), arba *evidentia* („akivaizdumo“), pavyzdžius (Quint. IX. 2.40). Pats Ciceronas ją vadina *sub oculis subiectio* („padėjimas prieš akis“) (Cic. *De or.* III. 202).

padedančia komponuoti kalbą ir išlaikyti gyvą publikos (skaitytojo) dėmesį. Antikos autorius žavėjo šis oratoriaus gebėjimas vaizdžiai aprašyti įvykį ir sukelti publikos emocijas⁷⁶. Dabartiniai mokslininkai pastebi, kad tai turi dar gilesnę prasmę. Vaizdingas aprašymas padeda tolimos Sicilijos vaizdus bei įvykius padaryti artimesnius ir aktualesnius romėnų auditorijai. Derindamas *topographia* (vietos aprašymą) su *evidentia*, arba *enargeia* (gyvu aprašymu), Ciceronas sukuria gyvą meno kūrinio vaizdą ir patalpina jį tam tikroje topografinėje ir geografinėje aplinkoje, taip pat suteikia šiam vaizdai norimų prasmų bei asociacijų, aktualių romėnų publikai. Šitaip per aprašomą vaizdą jis apeliuoja ne tik į klausytojų vaizduotę, bet ir į jų etiką bei vertybių sistemą⁷⁷.

Po kiekvieno tokio aprašymo pasakotojas keičia pasakojimo manierą. Vadovaujantis visai romėnų literatūrai būdingu įvairovės principu (*varietas delectat*), lygią naracijos tėkmę nuolat keičia įkomponuotos dialogiškos dalys, pasakojimą trečiuoju asmeniu keičia dialogiška kalbėsena antruoju asmeniu, nuo praeities įvykių pasakojimo „ten ir tada“ pereinama prie jų aptarimo „čia ir dabar“. Nors skaitome rašytinę kalbą, kuri niekada nebuvo pasakyta teisme, galime gyvai įsivaizduoti, kaip oratorius „atsigręžia“ į vieną ar kitą teisme dalyvaujantį asmenį: „Ko sėdi, Veri? Ko lauki?“ (*Verr. II. 4.17*); „kreipiuosi į tave, Kvintai Kātulai“ (*Verr. II. 4.69*); „Į tave, Publijaus Scipijonai, taip, į tave dabar kreipiuosi“ (*Verr. II. 4.79*) ir t. t. Kaip tik šis apostrofos –

76 Gel. N.A. X. 2.7–10; Quint. VIII. 3.64, žr. paaišk. *Verr. II. 5.96; 5.161*.

77 Ann Vasaly, *Representations. Images of the World in Ciceronian Oratory*, Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1993, 127.

„atsigręžimo“ (*apostrophe, aversio*) principas, mūsų manymu, yra viena svarbiausių kalbos medžiagos organizavimo ir komponavimo priemonių ir drauge su vaizdingu aprašymu padeda oratoriui suvaldyti milžinišką medžiagą.

Belieka pridurti, kad šiame spalvingame Sicilijos vaizdų bei įvykių vėrinyje, lyg karoliai suvertame iš atskirų epizodų, sklاندžiai keičiančių vienas kitą, smalsus ir atidus skaitytojas pastebės visu grožiu atsiskleidžiančią Cicerono iškalbą – jo pasakotojo talentą, šmaikštumą, ironiją, gebėjimą valdyti įvairias dialogo formas, žodžių žaismus ir kitas retorines puošmenas. Ne veltui Cicerono *Verinės* visiems laikams tapo jo iškalbos perlu, sektinu pavyzdžiu besimokantiesiems retorikos ir viena skaitomiausių bei labiausiai studijuojamų šio oratoriaus kalbų.

MARKAS TULIJUS CICERONAS
VERINĖS

DIVINACIJA PRIŠ KVINTĄ CECILIJŲ

I. 1. Jei kuris nors iš jūsų, teisėjai, ar iš čia dalyvaujančiųjų kartais imtų stebėtis, jog aš, šitiek metų dalyvavęs bylose ir viešuose teismuose taip, kad apgyniau daugelį, nepasmerkiau nė vieno, staiga dabar su didžiuliu įkarščiu imuosi kaltintojo vaidmens, toks žmogus, sužinojęs mano sprendimo priežastį bei motyvą, iškart ir pritars mano poelgiui, ir pripažins, jog šioje byloje, be abejonės, man kaip niekam kitam teiktina pirmenybė kaltinti.

2. Kadangi buvau kvestoriumi Sicilijoje, teisėjai, ir išvykau iš provincijos palikęs siciliečiams malonų ir ilgalaikį savo kvėstūros bei savo vardo atminimą, nutiko taip, kad jie, svarbiausia savo apsauga laikydami daug senųjų patronų, ir mane palaikė vertu savo turtų gynėju. Todėl dabar, apiplėšti ir nukamuoti, visi jie viešu pavedimu ne kartą pas mane lankėsi, prašydami, kad imčiausi jų turto bylos bei gynybos. Aš ne kartą žadėjęs, sakė jie, ir užtikrinęs, kad jei kada ateitų toks laikas, kai jiems ko nors iš manęs prireiksia, mano pagalbos jų naudai nestokosia. 3. Atėjęs toks laikas, kalbėjo jie, kad ne tik jų naudą, bet ir visos provincijos gyvybę bei gerovę ginčiau; jie jau nei dievų savo miestuose nebeturį, kurių priebėgos ieškotų, nes švenčiausius jų atvaizdus

Gajus Veris iš labiausiai garbinamų šventovių pagrobęs; visa, ką gali padaryti prabangos siekis elgiantis niekšišškai, žiaurumas baudžiant, godumas grobstant, puikybė užgauliojant, visa tai jie patyrę per trejus metus, šiam vienam esant pretoriumi; tad jie nuolankiai prašą, kad neatstumčiau maldaujančiųjų, kurie, man esant sveikam, nieko kito neturėtų maldauti.

II. 4. Sunkiai ir su kartėliu išgyvenau, teisėjai, atsidūręs tokioje padėtyje, kad arba turėjau nuvilti mano pagalbos ir paramos prašančius žmones, arba, nuo pat jaunumės atsidėjęs žmonių gynimui, aplinkybių ir pareigos priverstas turėjau imtis kaltintojo vaidmens. Sakiau, kad jie turį Kvintą Cecilijų kaip bylos vykdytoją, juo labiau kad jis buvęs kvestoriumi po manęs toje pačioje provincijoje. Tačiau tas dalykas, kurį tikėjausi padėsiant man šio sunkumo išvengti, tapo didžiausiu trukdžiu; mat siciliečiai lengviau būtų mane paleidę, jei Cecilijaus nebūtų pažinoję ar jei pas juos nebūtų ėjęs kvestoriaus pareigų. 5. Buvau priverstas, teisėjai, – vedamas pareigos, ištikimybės žodžiui, gailestingumo, daugelio dorų žmonių pavyzdžio, senovinio protėvių papročio ir nuostato – priverstas manyti, jog ne dėl savęs, bet dėl man artimų žmonių nelaimės privalau imtis šios rūpesčio ir pareigos naštos. Tačiau mane guodžia mintis, teisėjai, kad tai, kas atrodo kaltinimas, verčiau ne kaltinimu, bet gynyba dera laikyti. Juk ginu daug mirtingųjų, daug bendruomenių, visą Sicilijos provinciją; todėl, kaltindamas vieną žmogų, savo paties akyse lieku ištikimas savo nuostatai ir nesiliauju gynęs bei rėmęs žmonių.

6. Net jeigu neturėčiau tokios tinkamos, tokios aiškos, tokios rimtos priežasties, – jeigu siciliečiai nebūtų manęs prašę arba mūsų nesietų tokie artimi ryšiai, ir tai, ką darau, skelbčiausi darąs tik respublikos labui, idant žmogus, itin godus, įžūlus ir nusi-kaltęs, kurio nepasotinamas vagystes bei bjauriausias begėdystes ne vien Sicilijoje, bet ir Achajoje, Azijoje, Kilikijoje, Pamfilijoje, pagaliau Romoje visų akyse įvykdytas matėme, mano kaltina-mas, būtų patrauktas atsakomybėn, – ar atsirastų bent vienas, galintis išpeikti mano poelgį ir sprendimą? III. 7. Kuo dar, var-dan dievų ir žmonių ištikimybės, šiuo metu aš galėčiau respu-blikai labiau pasitarnauti? Kas dar romėnų tautai turėtų būti maloniau arba sąjungininkams bei svetimoms tautoms galėtų būti geidžiamiau, arba visuotinei gerovei bei laimei tinkamiau? Apiplėštos, nukamuotos, visiškai suniokotos provincijos, sąjun-gininkai bei romėnų tautos duoklininkai, sužlugdyti ir išvargin-ti, jau nebe išsigelbėjimo vilties prašo, bet mirties paguodos. 8. Žmonės, norintys, kad teismai išliktų senatorių luomo rankose, skundžiasi tinkamų kaltintojų stoka; žmonės, kurie gali deramai kaltinti, pasigenda teismų griežtumo. Tuo tarpu romėnų tauta, nors daugelio nepatogumų ir sunkumų slegiama, nieko taip ne-trokšta matyti valstybėje, kaip grąžintus senuosius teismus su jų galia bei griežtumu. Dėl teismų poreikio buvo išsireikalauta grą-žinti tribūnų valdžią, dėl teismų nepatikimumo kitam luomui reikalaujama perduoti teisėtvarkos vykdymą, dėl teisėjų nusikal-timų ir negarbės net ir cenzoriaus pareigybė, anksčiau tautos laikyta rūstoka, jau tapo pageidaujama, jau liaudžiai priimtina

ir maloni. 9. Siaučiant tokiai kenksmingiausių žmonių savivalei, aidint kasdieniams romėnų tautos skundams, esant tokiai teismų nešlovei, tokiam nepasitenkinimui visu senatorių luomu, manydamas, jog vienintelis vaistas nuo visų šių blogybių – kad verti ir nesusiteršę žmonės imtųsi ginti valstybės bylos bei įstatymų, aš prisipažįstu, jog dėl visų gerovės ėmiausi gydyti tą valstybės kūno dalį, kuri labiausiai kenčia.

10. Dabar, paaiškinęs, kuo vadovaudamasis ėmiausi šios bylos, būtinai privalau pakalbėti apie mūsų ginčą, kad matytumėte, kuo turite vadovautis, skirdami kaltintoją. Aš asmeniškai taip manau, teisėjai: kai kam nors pateikiamas skundas dėl turto prievartavimo, jei tarp kaltintojų kyla nesutarimas, kuriam iš jų labiau derėtų pavesti kaltinimą, dviejų dalykų pirmiausia reikia žiūrėti: katro labiausiai nori tie, kuriems, kaip teigiama, padarytos neteisybės, ir katro mažiausiai nori tas, kuris, kaip tvirtinama, tas neteisybes padarė. IV. 11. Šioje byloje, teisėjai, nors ir viena, ir kita, manau, visiškai akivaizdu, vis dėlto aptarsiu abu dalykus; pirmiau – kas jums labiausiai turėtų rūpėti – ko nori žmonės, kuriems padarytos neteisybės; tai jų labai įsteigtas teismas dėl turto prievartavimo.

Gajus Veris kaltinamas tuo, kad per trejus metus nusiaubė Sicilijos provinciją, apiplėšė jos miestus, ištuštino namus, išgrobstė šventoves. Visos Sicilijos atstovai atvyko čia su skundais; jie tikisi būti apsaugoti mano sąžiningumo, kurį jau yra išbandę ir pažinę, jie prašo, man tarpininkaujant, jūsų ir romėnų tautos įstatymų užtarimo, mane jie nori turėti savo nelaimių

gynėju, neteisybių keršytoju, mane – savo teisių atstovu, mane – visos bylos vykdytoju. 12. Ką pasakysi, Kvintai Cecilijau: kad aš ėmiausi bylos ne siciliečių prašomas ar kad geriausių ir patikimiausių sąjungininkų noras neturi būti svarus teisėjų akyse? Jei išdrįsi tvirtinti, ką tavo tariamas priešas Gajus Veris labiausiai norėtų paskleisti, neva siciliečiai manęs to neprašė, iškart pasirodysi remias savo priešą, kuris laikomas ne teisiu, bet jau aiškiai nuteistu, mat žinia, jog visi siciliečiai ieškojo žmogaus, pateiksiančio kaltinimus dėl jo piktadarybių, jau plačiai paplito. 13. Jei tu, jo priešas, neigsi tai, ko jis net pats nedrįsta neigti, nors jam šis dalykas ypač nepalankus, žiūrėk, kad nepasirodytum pernelyg draugiškai rodąs jam savo priešišumą. Be to, turiu liudytojų, žymiausių mūsų valstybės vyrų, kurių visų nebūtina man vardyti; paminėsiu tik tuos, kurie čia dalyvauja ir kuriuos, jei būčiau sumelavęs, mažiausiai norėčiau turėti savo negarbės liudytojais. Žino apie tai Gajus Marcelas, vienas iš teisėjų, žino apie tai, čia, kaip matau, dalyvaujantis Gnėjus Lentulas Marcelinas; jų sąžiningumu ir parama siciliečiai ypač pasikliauja, nes su Marcelų vardu visa provincija yra neatskiriamai susijusi. 14. Jie žino, kad siciliečiai manęs ne tik prašė, bet taip dažnai ir primygtinai prašė, jog arba turėjau bylos imtis, arba paminti draugystės pareigą. Bet kam remtis šiais liudytojais, tarsi reikalas būtų abejotinas ar neaiškus? Čia dalyvauja kilmingiausi žmonės iš visos provincijos, kurie būdami čia prašo ir maldauja jūsų, teisėjai, kad išrenkant jų bylos vykdytoją jūsų sprendimas nuo jų sprendimo nesiskirtų. Dalyvauja visų

Sicilijos bendruomenių pasiuntinybės, išskyrus du miestus; jei šių dviejų atstovai dalyvautų, būtų nepasitvirtinę du bene sunkiausi kaltinimai, kuriais šie miestai dalijasi su Gajumi Veriu. 15. Bet kodėl gi manęs, o ne kieno kito jie prašė ginti jų reikalą? Jei kiltų bent menkiausių abejonių, prašė ar ne, imčiausi aiškinti, kodėl prašė; dabar gi, kai šitai taip akivaizdu, kad savo akimis galite nuspręsti, nesuprantu, kodėl man turėtų pakenkti priekaištas, jog kaip tik mane pasirinko iš visų. 16. Išties nepriimu tokios garbės, teisėjai, ir ne tik savo kalboje neužsimenu, bet ir kieno nors spėjimui nepalieku, jog man buvo suteikta pirmenybė prieš visus kitus gynėjus. Taip nėra; buvo atsižvelgta į kiekvieno padėtį, sveikatą, gebėjimą vesti bylą. O mano noras ir nuomonė šiuo klausimu visada buvo tokia, jog verčiau kas nors kitas – iš tų, kurie to verti, – imtųsi šios bylos negu aš, tačiau verčiau jau aš negu niekas.

V. 17. Sykį jau aišku, jog siciliečiai tikrai manęs prašė, belieka paklausti, ar ši aplinkybė turi būti svarbi jums ir jūsų sprendimams, ar romėnų tautos sąjungininkai, jūsų maldautojai, savo byloje dėl žalos atlyginimo privalo turėti bent kiek svorio? Negi verta apie tai daug svarstyti? Tarsi būtų abejonių, jog šis įstatymas dėl turto prievartavimo išleistas sąjungininkų labui. 18. Juk kuomet apiplėšiami Romos piliečiai, paprastai per pilietinį teismą ir privačias bylas išieško nuostolių atlyginimo. Šitas įstatymas skirtas sąjungininkams, ši teisė priklauso svetimšalėms tautoms, šią tvirtovę jos tebeturi, tiesa, dabar menkliau saugomą nei anksčiau, vis dėlto, jei dar yra kokia viltis, galinti paguosti

sajungininkų sielas, visa ji sudėta į šį įstatymą; griežtų šio įstatymo sergėtojų jau seniai pasigenda ne tik romėnų tauta, bet ir tolimiausios žemės gentys. 19. Tad kas galėtų neigti, jog šiuo įstatymu besiremiantis teismas turi vykti pagal valią tų, kurių dėlei įstatymas buvo išleistas? Visa Sicilija, jei vienu balsu prabiltų, štai ką pasakytų: „Kiek aukso, kiek sidabro, kiek puošmenų mano miestuose, namuose, šventyklose buvo, kiek teisių visose srityse senato ir romėnų tautos malone turėjau, visa tai tu, Gajau Veri, atėmei iš manęs ir išplėšei; todėl pagal įstatymą reikalauju iš tavęs šimto milijonų sestercijų.“ Jei visa provincija, kaip sakiau, galėtų prabilti, šitai pasakytų; kadangi negali, šių dalykų ieškovu pati pasirinko tokį, kurį palaikė vertu. 20. Kaip šiomis aplinkybėmis gali atsirasti toks begėdis žmogus, kuris drįstų imtis ar siekti svetimos bylos prieš norą tų, kurių reikalas joje nagrinėjamas? VI. Jei tau, Kvintai Cecilijau, siciliečiai sakytų: „Tavęs nepažįstame, nežinome, kas esi, niekad anksčiau tavęs neregėjome, leisk mums ginti savo turtą, padedant žmogui, kurio patikimumas jau išmėgintas“, argi taip kalbėdami neturėtų kiekvieno įtikinti? Dabar gi jie sako, jog abu mus pažįsta; vieną trokšta turėti savo reikalų gynėju, kito visiškai nenori. 21. Kodėl nenori, nors ir nutylėtų, pakankamai aiškiai pasakytų, tačiau jie netyli. Vis dėlto jiems nenorintiems siūlaisi? Vis dėlto ketini kalbėti svetimoje byloje? Vis dėlto ginsi juos, kurie verčiau suktų būti visų apleisti, negu tavo ginami? Vis dėlto savo pagalbą pažadėsi tiems, kurie mano, jog nei tu nori imtis bylos jų labui, nei, jei ir pageidautum, tu gali? Kodėl bandai jėga išplėšti tą

menkutę viltį, kurią jiems teikia įstatymas ir teismo griežtumas, – viltį išsaugoti bent turto likučius? Kodėl prieš jų valią stoji skersai kelio tiems, kuriems labiausiai šis įstatymas skirtas? Kodėl dabar atvirai mėgini sunaikinti visą turtą žmonių, kuriems tu ne itin pasitarnavai provincijoje? Kodėl atimi iš jų galimybę ne tik siekti savo teisių, bet ir apraudoti savo nelaimę? 22. Juk tau kaltinant, kas, tavo manymu, pasirodys teisme iš tų, kurie, kaip supranti, deda pastangas tavo rankomis ne kitą nubausti, bet kieno kito rankomis tau pačiam atkeršyti.

VII. Tačiau tai tik vienas lazdos galas – kad siciliečiai manęs labiausiai nori, kitas, galima pamanyti, ne toks aiškus – kokio kaltintojo mažiausiai norėtų Veris. Ar kas kada nors taip atvirai kovojo dėl garbės, taip aršiai dėl savo gerovės, kaip jis ir jo draugai rūpinasi, kad šis kaltinimas nebūtų pavestas man? Daug savybių Veris mano mane turint ir žino tave, Cecilijau, jų neturint; kokios jos, kiek vėliau aptarsiu, 23. dabar tepasakysiu – tam ir tu tylomis pritarsi: nėra tokio bruožo, kurį jis manyje niekintų, nėra ir tokio, kurio jis tavyje bijotų. Todėl ir didysis jo gynėjas ir bičiulis tave palaiko, mane puola; atvirai reikalauja iš teisėjų, kad tau suteiktų pirmenybę, ir sakosi garbingai, be jokios neapykantos, be jokio priešiškojo aiškumo tai darąs. „Juk aš, – sako, – neprašau to, ką, primygtinai siekdamas, esu pratęs gauti: kaltinamojo išteisinti neprašau, bet kad būtų kaltinamas verčiau šito nei kieno nors kito – štai ko prašau. Duok man šitai, suteik, kas nėra sunku, kas garbinga, kas nesukels neapykantos; tai duodamas – be pavojaus sau, be nešlovės – leisi, kad

būtų išteisintas žmogus, kurio reikalu aš rūpinuosi.“ 24. Dar priduria, idant jo malonus prašymas būtų atmieštas šiokia tokia baime, jog teisme jis turįs patikimų žmonių, kuriems reikia parodyti lenteles; tai esą visiškai nesunku, nes balsavimas vyks ne po vieną, bet visų kartu, o kiekvienam išdalyta vaškuota lentelė bus įstatymo numatytos spalvos, o ne tos, atnešusios gėdą ir nešlovę. Bet jis šitaip rūpinasi ne tiek dėl Verio, kiek dėl to, kad jam visas šis reikalas itin ne prie širdies: juk mato, kad jei kaltinimo galia bus atimta iš kilmingų berniukų, su kuriais jis lig šiol tik žaidė, atimta iš skundikų, kuriuos jis visada pagrįstai niekino ir laikė per nieką, ir bus perduota narsiems vyrams bei gerbiamiems žmonėms, jo viešpatavimas teismuose baigsis.

VIII. 25. Taigi aš šiam žmogui iš anksto pranešu: jei jūs panorėsite man perduoti šitos bylos vykdymą, jam teks keisti visą gynybos tvarką ir keisti taip, kad eitų jam labiau priderančiu ir garbingesniu keliu, nei pats norėtų, ir sektų tų žymiausių žmonių, kuriuos jis pats regėjo, pavyzdžiu – Lucijaus Kraso ir Marko Antonijaus, visada maniusių, jog į teismus ir draugų bylas nevalia atsinešti nieko kito, išskyrus sąžiningumą bei gabumus. Man kaltinant, nebus dingsties manyti, jog galima papirkti teismą, nesukeliant pavojaus daugeliui. 26. Šiame teisme, manau, siciliečių byla man buvo pavesta, bet visos romėnų tautos byla – mano paties prisiimta; ir ne vieną nedorą žmogų privalau parklupdyti, – to prašė siciliečiai, – bet pačią nedorybę – to romėnų tauta jau seniai reikalauja –

privalau užgniaužti ir sunaikinti. Ką galiu čia pasiekti ir ką nuveikti, labiau norėčiau kitų lūkesčiams palikti, nei savo kalboje suminėti.

27. Na, o tu, Cecilijau, ką gali? Kokia proga, kokiame reikale tu, nesakau jau, savo gabumus įrodei kitiems, bent jau pats save išbandei? Ar tau neatėjo į galvą, koks sunkus darbas yra vesti viešą bylą, visą kito žmogaus gyvenimą atskleisti ir jį ne tik teisėjų vaizduotėje, bet ir prieš visų akis bei žvilgsnius gyvai parodyti, sąjungininkų gerovę, provincijų naudą, įstatymų jėgą, teismų orumą apginti? IX. Sužinok iš manęs, nes pirmąkart gavai progą to pasimokyti, kiek daug savybių privalo turėti tas, kuris kaltina kitą; jei bent vieną iš jų atpažinsi savyje, aš pats savo valia užleisiu tau, ko taip trokšti.

Pirmiausia jis turi būti nepriekaištingai doras ir švarus; juk nėra nepakenčiamiau, kaip reikalauti iš kito žmogaus jo gyvenimo ataskaitos, bet pačiam negalėti jos pateikti. 28. Šioje vietoje daug apie tave nekalbėsiu – vieną dalyką, tikiuosi, visi pastebi: niekas, išskyrus siciliečius, tavęs lig šiol neturėjo progos pažinti; jie gi, nors supykę ant to paties žmogaus, kurio prieš tu sakaisi esąs, atsisako atvykti į teismą, jei kaltinimą pateiksi tu. Kodėl atsisako, iš manęs neišgirsi: leisk teisėjams nuspėti, kas neišvengiamai ateina į galvą. Taigi siciliečiai – itin įžvalgių ir įtarių žmonių giminė – spėja, kad tu nori ne atsivežti dokumentus iš Sicilijos, kad pasinaudotum jais prieš Verį, bet išvežti dokumentus iš Sicilijos, nes juose ir jo pretūra, ir tavo kvestūra drauge paliudyta.

29. Antra, kaltintojas turi būti tvirtas ir teisingas. Net jei laikyčiau, kad toks trokšti būti, gerai suprantu, jog negali. Ne-kalbėsiu apie tuos dalykus, kurių, jei kalbėčiau, negalėtum at-remti: kad prieš išvykdamas iš Sicilijos susitaikei su Veriu, kad tau išvykus Veris pasiliko provincijoje Potamoną, tavo raštinin-ką ir bičiulį, kad tavo brolis Markas Cecilijus, itin pavyzdingas ir garbingas jaunuolis, ne tik nedalyvauja čia ir drauge už tavo tariamas neteisybes nekeršija, bet yra su Veriu ir su juo kuo artimiausiai ir draugiškiausiai sugyvena. Be šių, yra dar daugy-bė kitų tavo, kaip melagingo kaltintojo, požymių, kuriais dabar nesinaudoju, sakau tik tiek: net jei labiausiai norėtum, teisingu kaltintoju būti negali. 30. Juk matau daugybę nusikaltimų, ku-riais tu su Veriu taip susijęs, jog kaltindamas paliesti jų neiš-drįstum.

X. Skundžiasi visa Sicilija, jog Gajus Veris, pareikalavęs iš žemdirbių grūdų savo aruodams, vietoj grūdų liepė už kiekvieną modijų sumokėti po dvylika sestercijų, nors modijus tekainavo du sestercijus. Sunkus nusikaltimas, milžiniški pinigai, nedoras apiplėšimas, nepakenčiama neteisybė! Aš vien už šį nusikaltimą privalau jį nuteisti, o tu, Cecilijau, ką ketini daryti? 31. Ar nu-tylėsi šį tokį rimtą kaltinimą, ar jį pateiksi? Jei pateiksi, argi ne-kaltinsi kito tuo, ką pats tuo pat metu, toje pačioje provincijoje darei? Išdrįsi kaltinti kitą taip, kad tuo pačiu neišsvengtum savo paties kaltės? Jei nutylėsi, ko vertas kaltintojas, kuris iš baimės atsidurti pavojuje nedrįsta ne tik pateikti ieškinį dėl aiškiausio ir sunkiausio nusikaltimo, bet ir užsiminti apie jį?

32. Veriui pretoriaujant, senato nutarimu buvo superkami grūdai iš siciliečių; dalis pinigų už šiuos grūdus nebuvo išmokėta. Tai sunkus kaltinimas Veriui, sunkus – man vedant bylą, tau kaltinant – ne, nes tu buvai kvestorius, išdo pinigus tu tvarkei; net jei pretorius norėjo jais pasinaudoti, tavo galioje buvo sutrukdyti eikvojimą. Taigi ir apie šį nusikaltimą tavo kaltinime nebus užsiminta: šitaip per visą teisimą bus nutylėta apie didžiausias ir garsiausias jo vagystes bei skriaudas. Patikėk manimi, Cecilijau, žmogus, susijęs su kaltinamuoju kaip nusikaltimų bendrininkas, negali kaltindamas dorai ginti sąjungininkų. 33. Kviečių supirkėjai pareikalavo iš miestų bendruomenių pinigų vietoj grūdų. Kaip? Ar tai įvyko tik vienam Veriui esant pretoriumi? Ne, dar ir Cecilijui esant kvestoriumi. Ir ką gi? Ketini pateikti kaip kaltinimą tai, kam galėjai ir ką privalėjai sutrukdyti, ar viską nutylėsi? Vadinasi, Veris savo teisme visiškai neišgirs apie tai, ką darydamas nerado būdo, kaip galėtų apsiginti.

XI. Aš čia primenu tik tuos dalykus, kurie paviršiuje matyti: yra ir kitų, labiau paslėptų vagysčių, kuriomis Veris, matyt, siekdamas prislopinti ano ryžtą ir įkarštį, su savo kvestoriumi kuo dosniausiai dalijosi. 34. Tu žinai, kad visa tai man pranešta; jei panorėčiau tai viešumon išnešti, visi suprastų, kad jūsų ne tik ketinimai buvo suvienyti, bet ir grobis lig šiol nepasidalytas. Todėl, jei reikalauji teisės duoti parodymus dėl kartu padarytų nusikaltimų, sutinku, jei tai leidžiama įstatymo; tačiau jei kalbame apie kaltinimą, turi užleisti vietą tiems, kuriems joks asmeninis

nusižengimas netrukdo tinkamai atskleisti kito nusižengimus. 35. Pažiūrėk, kaip smarkiai skirsis mano ir tavo kaltinimas: aš Veriui ketinu prikišti net ir tuos nusikaltimus, kuriuos tu, jam neprisidedant, įvykdei, už tai, kad jis tau nesutrukdė, turėdamas tam visą galią; tu gi net jo paties padarytų nusikaltimų neprikiši, kad nepasirodytum esąs kaip nors su juo susijęs.

O kaipgi visa kita? Ar tau, Cecilijau, atrodo vertos paniekos tos savybės, be kurių imtis bylos, ypač tokios svarbios, jokių būdu negalima. Bet koks gebėjimas vesti bylas, bent kokie kalbėjimo įgūdžiai, bent koks forumo reikalų, teismų, įstatymų išmanymas bei patirtis? 36. Suprantu, koku akmenuotu ir sunkiu keliu dabar žengiu; juk bet koks pasipūtimas yra nepakenčiamas, o puikavimasis gabumais ir iškalba visų atgrasiausias. Todėl nieko nesakau apie savo gabumus; nėra apie ką kalbėti, o jei ir būtų, nekalbėčiau; arba mane tenkina susidariusi apie mane nuomonė, kad ir kokia ji būtų, arba, jei ji prastesnė, nei norėčiau, girdamasis jos nepagerinsiu.

XII. 37. Apie save, Cecilijau, – prisiekiu Herkuliui, trumpam pamiršęs mūsų ginčą ir varžybas dabar draugiškai su tavimi kalbuosi, – tu pats, ko esi vertas, pasvarstyk dar ir dar kartą, susikaupk ir pamąstyk, kas esi ir ką nuveikti pajėgsi.

Ar manaisi galįs, kai kalbama apie svarbiausius ir skaudžiausius dalykus, ėmęsis ginti sąjungininkų bylą, provincijos turtus, romėnų tautos teisę, teismo bei įstatymų rimtumą, su šitokia daugybe tokių rimtų, tokių įvairiopų dalykų savo balsu, atmintimi, protu, talentu susidoroti?

38. Ar manaisi galįs visa, kuo Gajus Veris nusižengė būdamas kvestoriumi, būdamas legatu, būdamas pretoriumi, kuo Romoje, kuo Italijoje, kuo Achajoje, Azijoje, Pamfilijoje nusi-kalto, visa tai išskirstyti pagal nusikaltimus, vietas ir laiko at-skirtus, ir darniai kalboje išdėstyti? Ar manaisi galįs pasiek-ti, – tai tiesiog būtina, kaltinant tokį žmogų, – kad kiekvienas gašlus, kiekvienas nusikalstamas, kiekvienas žiaurus jo poelgis atrodytų lygiai skaudus ir nepakenčiamas tiems, kurie apie tai klausys, koks atrodė tiems, kurie tai patyrė. 39. Tai išties sun-ki užduotis, patikėk manimi, nedrįsk jos menkinti. Turi viską pasakyti, parodyti, išaiškinti, bylą ne tik išdėstyti, bet ir svariai bei žodingai išplėtoti; turi priversti, jei nori bent ką nuveikti ar ko nors pasiekti, kad žmonės tavęs ne tik klausytųsi, bet no-riai ir įdėmiai klausytųsi. Net jei prigimtis būtų tave gausiai apdovanojusi, jei nuo jaunumės būtum geriausiai mokslus ir menus krimtęs ir tobulėjęs, jei graikų literatūros Atėnuose, o ne Lilibajuje, romėnų literatūros Romoje, o ne Sicilijoje bū-tum mokėsis, vis dėlto būtų nemenka užduotis tokią sudėtingą bylą, į kurią tiek vilčių sudėta, ir su deramu stropumu įvyk-dyti, ir atmintimi aprėpti, ir kalba perteikti, ir balso bei jėgų nepristigti.

40. Galbūt pasakysi: „Ir ką gi? Ar tu turi visas šias savybes?“ O kad taip būtų! Tačiau kad jas išsiugdyčiau, nuo pat vaikystės su didžiausiu uolumu darbavausi. Tad jeigu net aš, visą gyveni-mą tam skyręs, dėl mokslų apimties ir sunkumo jų pasiekti ne-įstengiau, pagalvok, kaip toli nuo šių dalykų esi tu, kuris ne tik

niekad anksčiau apie tai nesusimąstei, bet ir dabar, žengdamas šiuo keliu, nė neįtari, kiek ir kokių jų reikia turėti.

XIII. 41. Štai aš, kuris, kaip visi žino, esu taip pasinėręs į forumo ir teismų gyvenimą, kad nė vienas mano bendraamžis nėra gynęs daugiau bylų arba vos vienas kitas, aš, kuris visą laiką, liekantį nuo draugų pavedimų, skiriu mokslui ir tobulėjimui, kad kuo geriau būčiau pasiruošęs forumo patirčiai ir kuo geriau pasirengęs, vis dėlto – tebūna dievai man taip palankūs, kaip visa tai tiesa, – kaskart pagalvojęs apie tą dieną, kai pašaukus kaltinamąjį į teismą turėsiu kalbėti, aš ne tik širdyje sunerimstu, bet ir visu kūnu sudrebu. 42. Jau dabar mintimis ir protu įžvelgiu, koks didelis bus žmonių susidomėjimas, kokios minios susirinks, kokius lūkesčius sukels teismo svarbumas, kokią daugybę klausytojų sutrauks Gajaus Verio nešlovė, pagaliau kokių susidomėjimą mano kalba sukels jo nedorumas. Apie tai galvodamas, jau dabar būgštauju, ar įstengsiu pasakyti kalbą, vertą ir jo nuskriaustųjų bei užgautųjų nuoskaudos, ir visuotinių lūkesčių, ir teismo svarbos. 43. Tu gi nieko tokio nebijai, nieko nemąstai, niekuo nesirūpini: jei kelis posakius iš kokos senos kalbos, kaip antai „šaukiuosi Didžiojo Maloningojo Jupiterio“ arba „o kaip norėčiau, jei būtų įmanoma, teisėjai“, ar ką nors panašaus tau pavyko išmokti, manaisi einąs į teismą puikiai pasiruošęs.

44. Net jeigu niekas tau neatsakytų, vis tiek, manau, neįstengtum nė pačios bylos išdėstyti: dabar gi – ar kada pagalvojai? – tavęs laukia kova su iškalbingiausiu ir puikiausiu

pasirengusiu žmogumi, su kuriuo reikės tai ramiai aiškintis, tai visais būdais grumtis ir kovoti. Aš pats jo gabumus giriu, bet ne taip, kad bijočiau, ir vertinu, tačiau taip, kad galiu leisti jų pamaloninamas, bet ne apgaunamas. XIV. Niekad jis manęs neišveiks savo sumanumu, niekad jokia išmone neparklupdys, niekad nesiryš savo gabumais manęs išmušti iš vėžių ar sutrikdyti; pažįstu visus jo puolimo būdus bei iškalbos gudrybes; dažnai teko bendrose bylose dalyvauti, tai toje pačioje, tai priešingose pusėse. Kad ir koks talentingas, jis kalbės prieš mane, gerai žinodamas, kad čia vyksta ir jo talento teismas. 45. Kai dėl tavęs, Cecilijau, jau dabar, rodos, matau, kaip jis su tavimi žais, kaip visokiais būdais tyčiosis; kiek kartų jis tau suteiks galimybę rinktis vieną iš dviejų – buvo taip ar ne, tiesa tai ar melas: kad ir kurią pasirinksi, abi atsigręš prieš tave. Kiek prakaito išlieti, kiek kartų klysti, kiek blaškytis tamsybėse – dievai nemirtingieji! – privers jis tave, visai neblogą žmogų! O kai ims po kaulelį narstyti tavo kaltinamąją kalbą ir ant pirštų skaičiuoti kiekvieną bylos poskyrį? Kas tuomet? Kai ims po vieną dorotis, narplioti, triuškinti? Tu pats tikriausiai išsigąsi, ar tik nebūsi nekaltą žmogų į pavojų įstūmęs. 46. Kaip? Kai ims graudenti, skųstis ir stengsis nuimti dalį Verį užgulusios neapykantos, nukreipdamas ją į tave, primins kvestorių ir pretorių rišančius saitus, protėvių papročius, šventą ryšį tarp žmonių, kuriems burtas lėmė tą pačią provinciją, ar pajėgsi atlaikyti jo kalbos sukeltą neapykantą? Tik pagalvok, dar ir dar sykį pasvarstyk. Man rodos, esama pavojaus, kad jis ne tik žodžiais tave užvers, bet vien

mostais ir kūno laikysena atbukins tavo talento ašmenis ir šitaip atitrauks nuo tavo sumanymų bei minčių. 47. Šiaip ar taip, visas šis reikalas, kaip matau, netrukus išsispręs. Jei šiandien sugebėsi atsakyti į mano kalbą, jei bent žodeliu nutolsi nuo tos knygos, kurią tau nežinia koks pradinės mokyklos mokytojas iš svetimų kalbų sukurpė, imsiu manyti, kad tu ir anam teismui esi tinkamas, kad gali prideramai pasitarnauti bylai ir savo pareigai; tačiau jei šiose pratybose su manimi pasirodysi esąs niekas, ko galime iš tavęs tikėtis tikrame mūšyje su smarkiausiu priešininku?

XV. Na, tebūnie, pats nieko vertas, nieko nesugeba, tačiau ateina į teismą su prityrusiais ir iškalbingais palaikytojais. Tai jau šis tas, bet to nepakanka; juk svarbiausias kaltinimo vykdytojas privalo būti visais atžvilgiais labiausiai apdovanotas ir pasirengęs. Betgi pirmuoju kaltinimo palaikytoju matau esant Lucijų Apulėjų – jauniklį ne amžiumi, bet teismo patirtimi ir įgūdžiais. 48. Toliau, kaip suprantu, jis dar turi Alijeną – šitas bent jau pratęs prie teismo suolų; kaip jis geba kalbėti, niekad dorai neįsidėmėjau, rėkauti, kaip matau, tikrai yra pajėgus ir išmankštintas. Į jį sudėtos visos tavo viltys, jis, jeigu būsi paskirtas kaltinimo vykdytoju, atlaikys visą teismą. Tačiau jis nesistengs kalbėti visu pajėgumu, bet sieks pasitarnauti tavo šlovei ir geram vardui ir kiek prislopins savo iškalbos jėgą, kad atrodytum bent šio to vertas. Taip nutinka graikams aktoriams: dažnai antrojo ar trečiojo vaidmens atlikėjas, nors sugeba raiškiau kalbėti už pirmąjį aktorį, gerokai pritildo balsą, kad pirmasis kuo la-

biau išsiskirtų; taip elgsis ir Alijenas: tau pataikaus, tau gerinsis, kiek mažiau stengsis, nei sugeba.

49. Dabar pagalvokite, kokius kaltintojus turėsime tokiame svarbiame teisme, kai ir Alijenas tyčia suvaržys savo gebėjimus, jei bent kiek jų turi, ir Cecilijus tuomet pagaliau pasijus esąs šio to vertas, jei Alijenas bus ne toks smarkus ir užleis jam pirmojo kalbėtojo vaidmenį. Ką ketvirtuoju kaltinimo palaikytoju ketina pasirinkti, nematau, nebent iš tos bandos dykinėtojų, kurie pasirengę pasirašyti kaltinimą, kad ir kam jūs pavestumėte bylą. 50. Tad iš šių visiškai svetimų žmonių turì rinktis sau bičiulį – štai koks pasirengęs tu ateini į teismą! Jiems aš neketinu suteikti tiek garbės, kad į jų kalbą kiekvienam atskirai atsakyčiau: kadangi ne tyčia, bet atsitiktinai apie juos užsiminiau, šitaip trumpai probėgšmais su visais iškart atsiteisiu. XVI. Nejaugi aš, jūsų manymu, taip stokoju draugų, kad man būtų paskirtas palaikytojas ne iš šitų, atlydėjusių mane į teismą, bet žmogus iš minios? Nejaugi jums taip stinga kaltinamųjų, kad verčiau esate pasirengę išplėsti iš manęs bylą, užuot prie Menijaus kolonos pasiieškoję kitų nusikaltėlių iš savo luomo? 51. Paskirkite, sako, mane Tulijaus sargu. Ką? Man pačiam kiek prireiks sargų, sykį tave prileisiu prie savo skrynelės? Reikėtų sergėti ne tik kad ko neišplepėtum, bet ir ko neišneštum. Apie tokį sargą šitaip pora žodžių jums atsakyčiau: šie teisėjai, garbingi vyrai, neleis, kad tokioje svarbioje byloje kaip šioji, man patikėta, mano prisiimta, kas nors galėtų būti kaltinimo palaikytoju prieš mano norą; mano sąžiningumas leidžia atsisakyti sargo, mano uolumas verčia saugotis šnipo.

52. Tačiau grįžtant prie tavęs, Cecilijau, pats matai, kiek daug dalykų tau stinga: kiek daug turi savybių, kurias nusikaltėlis pagėdautų matyti savo kaltintojo asmenyje, jau tikrai supranti. Ką į tai galima atsakyti? Neklausiu, ką ketini pasakyti; matau, jog ne tu man atsakysi, bet ši knygelė, kurią tavo patarėjas laiko rankoje; o jis, jei panorės gerai tau patarti, įtikins tave nešdintis iš čia, netarus man nė žodžio. Taigi ką pasakysi? Ar tai, ką nuolat kartoji, jog Veris tave nuskriaudė? Manau, taip ir buvo; juk būtų neįtikėtina, jei jis, nuskriaudęs visus siciliečius, tave vieną būtų palaikęs ypatingu. 53. Tačiau kiti siciliečiai rado keršytoją už savo skriaudas; tu, mėgindamas padaryti tai, ko nesugebi, – atsiteisti skriaudas savo jėgomis, – pasirūpini, kad ir kitų skriaudos liktų nenubaustos ir neatkeršytos. Tau nė motais, jog paprastai žiūrima ne tik į tai, kas privalo, bet ir kas sugeba būti keršytoju; kas turi ir viena, ir kita, tam atiduodama pirmenybė; kas tik vieną pusę, to klausama, ne ką jis nori, bet ką gali padaryti. 54. Tad jei manai, kad kaltinimo teisę dera perleisti tam, kurį Gajus Veris labiausiai nuskriaudęs, kas, tavo manymu, turi labiau papiktinti šiuos teisėjus: kad tave įžeidė ar kad Sicilijos provinciją nukamavo ir sužlugdė? Manau, sutiksi, jog pastarasis dalykas daug rimtesnis ir visiems turi būti svarbesnis. Taigi sutik, kad provincijai teiktina pirmenybė kaltinti; o provincija kaltina tuo atveju, kai bylą vykdo tasai, kurį ji pasirinko savo teisių gynėju, neteisybių keršytoju, visos bylos vykdytoju.

XVII. 55. Tačiau tau, matyt, Gajus Veris padarė skriaudą, svetima nuoskauda galinčią sujaudinti visų sielas. Anaip tol.

Manau, ne pro šalį paminėti, kokia gi įvardijama skriauda nurodoma kaip nesantaikos priežastis. Patirkite tai iš manęs, nes jis pats, jei turi bent kiek sveiko proto, niekada jos nenurodys. Yra kažkokia Lilibajaus gyventoja, vardu Agonidė, Eriko Veneros atleistinė, moteriškė, iki Verio kvestūros buvusi ištis pasiturinti ir turtinga. Iš jos kažkoks Antonijaus prefektas prievarta išsivedė vergus muzikantus, kuriuos sakėsi norįs panaudoti laivyne. Tada ši, norėdama šventu Veneros vardu sužadinti prefekto dievotumą, pagal visų Sicilijos Veneros vergų ir atleistinių paprotį pareiškė, kad ji pati su visu turtu priklausanti Venerai.

56. Kuomet apie tai buvo pranešta kvestoriui Cecilijui, šis garbingiausias vyras ir teisingiausias žmogus liepia pakviesti Agonidę, ir tučtuojau įvyksta teismas pagal formulę „Jei paaiškėtų, kad ji sakėsi pati kartu su visu turtu esanti Veneros nuosavybė“. Teisėjai priėmė sprendimą, kokio ir reikėjo tikėtis; niekam nekilo abejonės, kad ji tai sakiusi. Šis užvaldo moters nuosavybę, ją pačią nuteisia Veneros vergovei, po to išparduoda turtus ir pasisavina pinigus. Šitaip Agonidė, Veneros vardu ir šventa globa norėdama išsaugoti keletą vergų, per šio savivalę prarado visus turtus ir laisvę. Po kurio laiko į Lilibają atvyko Veris. Ištiria reikalą, poelgiui nepritaria, priverčia savo kvestorių iš Agonidės turtų pelnytus pinigus moteriškei atskaičiuoti ir grąžinti.

57. Lig šiol – jūs visi, matau, tuo stebitės – jis elgiasi ne kaip Veris, bet kaip Kvintas Mucijus. Ką tinkamesnio jis galėjo padaryti, kad pelnytų žmonių pritarimą, ką teisingesnio, kad palengvintų moters nelaimę, ką ryžtingesnio, kad pažabotų kvestoriaus savi-

valę? Visa tai, man regis, verta didžiausio pagyrimo. Bet staiga, tarsi išgėręs Kirkės taurę, akimoju iš žmogaus tapo *Veriu*: atvirto savimi ir grįžo prie savo įpročių, mat iš anų pinigų didžią dalį pasisavino, moteriai gražino likučius, kiek jam pasirodė gana. XVIII. 58. Jeigu dabar sakai, kad Veris tave įžeidė, pakėsiu ir sutiksiu; jei skundies, kad įvykdyta neteisybė, atremsiu kaltinimą ir neigsiu; pagaliau dėl tau padarytos neteisybės niekas iš mūsų neturi būti griežtesnis teisėjas nei tu pats, ją patyręs. Jei po to įvykio su juo susitaikei, jei daugybę kartų jo namuose lankiesi, jei jis pas tave vakarieniavo, kuo labiau norėtum vadintis, žodlauža ar suokalbininku? Matau, kad viena iš dviejų neišvengiama, bet aš su tavim nesiginčysiu, leisiu pasirinkti kurį nori.

59. Taigi jei nebelieka dingsties laikyti save nuskriaustu, kokią dar priežastį gali pasakyti, dėl ko tau turėtų būti teikiama pirmenybė ne tik prieš mane, bet ir prieš bet kurį kitą? Nebent tą, kurią, kaip girdžiu, ketini sakyti, – kad buvai jo kvestorius. Tai būtų rimta priežastis, jei varžytumeis su manimi, kuris iš mudviejų jam artimesnis draugas; rungiantis dėl to, kuriam pradėti su juo nesantaiką, juokinga manyti, kad artimi ryšiai gali atrodyti teisinga priežastis statyti jį į pavojų. 60. Net jei iš savo pretoriaus būtum patyręs daugybę skriaudų, vis dėlto jas pakęsdamas pelnytum didesnę garbę nei keršydamas; dabar, kai tavo vadinamoji skriauda pasirodo esąs doriausias jo gyvenimo poelgis, ar mūsų teisėjai šią priežastį, kuriai nepritarėtų kitu atveju, tavuoju palaikys pakankama nutraukti jus siejančius ryšius? Jei net didžiausią skriaudą iš jo patyrei, vis dėlto, kadangi buvai

jo pretorius, negali jo kaltinti, išvengdamas priekaištų; jeigu išties jokios skriaudos nebūta, jo kaltinti negali, pats nenusikalsdamas. Kadangi skriaudos klausimas lieka neaiškus, ar manai, kad tarp teisėjų yra bent vienas, kuris tau nelinkėtų pasitraukti iš čia vėčiau nesulaukus priekaištų, negu įvykdžius nusikaltimą?

XIX. 61. Pažvelk, kaip skiriasi mano nuomonė nuo tavosios. Tu, būdamas visu kuo prastesnis, manai, jog tau teiktina pirmenybė dėl to vienintelio dalyko – kad buvai jo kvestorius, aš, net jei būtum pranašesnis visu kuo, manyčiau, kad dėl tos vienintelės priežasties nedera tau būti kaltintoju. Juk šitaip protėviai mus mokė: pretorius savo kvestoriui turi būti tarsi tėvas; nėra teisingesnės ir rimtesnės priežasties draugystei kaip burtų lemto sąjunga, kaip provincijos, kaip pareigos, kaip viešos tarnybos bendrystė. 62. Todėl net jei galėtum jį teisėtai kaltinti, vis dėlto, kadangi jis tau tėvą atstojo, pagarbiai to padaryti negalėtum; dabar gi, kai jokios skriaudos nepatyręs savo pretoriui spendi pavojų, privalai pripažinti, jog ketini pradėti prieš jį neteisėtą ir nedorą karą.

Iš tiesų toji kvestūra reiškia, kad tau reikia pasukti galvą, ieškant pasiteisinimo, kodėl tu, buvęs jo kvestorius, ketini jį kaltinti, ir anaip tol tai nėra pagrindas reikalauti, kad kaip tik dėl tos priežasties būtent tau būtų perduotas kaltinimas. Juk paprastai buvusiam kvestoriui, besivaržančiam dėl teisės kaltinti, teisėjai atsakydavo. 63. Nei Lucijui Filonui nebuvo suteikta teisė pateikti kaltinimą Gajui Servilijui, nei Markui Aurelijui Skaurui kaltinti Lucijų Flaką, nei Gnėjui Pompėjui persekioti Titą Albu-

cijų; jiems buvo atsakyta ne dėl to, kad buvo neverti kaltinti, bet kad polinkis griauti artimus ryšius nebūtų sutvirtintas teisėjų autoritetu. Garsusis Gnėjus Pompėjus rungėsi su Gajumi Ceza-riu dėl to paties kaip mudu su tavimi; jis buvo Albucijaus pre-torius kaip kad tu Verio; Savo pranašumą būti kaltintoju Julijus grindė tuo, kad jis, kaip aš dabar siciliečių, tuomet sardų buvo paprašytas imtis bylos.

Visada ši priežastis daugiausia lėmė, visada šis kaltinimo pa-grindas buvo garbingiausias: dėl sąjungininkų, dėl provincijos gerovės, dėl svetimšalių tautų naudos užsitraukti priešišumą, stoti pavojun, aukoti darbą, pastangas, triūsą. XX. 64. Išties, jei pagyrimo verti net ir tie, kurie nori atkeršyti už savo skriaudas (tai darydami vadovaujasi tik savo nuoskauda, o ne respublikos gerove), kiek garbingiau elgiasi ir ne tik pritarimo, bet ir dė-kingumo nusipelno tie, kurie, patys jokios skriaudos nepatyrę, imasi bylos, romėnų tautos sąjungininkų ir draugų skausmo bei skriaudų sujaudinti! Kai neseniai narsiausias ir doriausias vyras Lucijus Pizonas pareikalavo teisės pateikti kaltinimą Publijui Gabinijui, o su juo rungėsi Kvintas Cecilijus, sakęs, jog vadovau-jasi sena, kadaise užsimezgusia nesantaika, nusvėrė tiek Pizono autoritetas ir orumas, tiek motyvų teisingumas, nes jį Achajos gyventojai savo patronu buvo pasirinkę. 65. Galop juk pats įsta-tymas dėl turto prievartavimo yra romėnų tautos sąjungininkų bei draugų gynėjas, tad neteisinga būtų tinkamiausiu įstatymo ir teismo vykdytoju laikyti kitą žmogų nei tą, kurį sąjungininkai labiausiai norėjo turėti savo bylos vykdytoju, savo turtų gynėju.

Argi tai, kas nusipelno didesnio pagyrimo žodžiais, juo labiau neturi būti patvirtinta darbais? Tad kuris teiginys yra kilnesnis, kuris šlovingesnis: „Kaltinau žmogų, kurio kvestoriumi anksčiau buvau, su kuriuo burtas ir protėvių paprotys, su kuriuo dievų ir žmonių nuosprendis mane susiejo“ ar „Kaltinau sąjungininkų ir draugų prašomas, buvau išrinktas visos provincijos, kad ginčiau jos teises ir turtą“? Ar galima abejoti, kas yra garbingiau – kaltinti tų žmonių vardu, kurių krašte kvestoriumi buvai, ar kaltinti tą, kurio kvestoriumi buvai?

66. Žymiausi mūsų valstybės vyrai geriausiais laikais manė, kad verčiausia jiems ir gražiausia yra nukreipti neteisybes nuo savo vaišintojų bei klientų, nuo svetimšalių tautų, priimtų romėnų tautos valdžion bei draugystėn, ir ginti jų turtus. Žinome, jog Markas Katonas Išmintingasis, žymiausias ir įžvalgiausias vyras, prisiėmė daugelio rūstų priešiškimą, ėmėsis ginti ispanų, pas kuriuos buvo konsulu, skriaudas. 67. Neseniai, kaip žinome, Gnėjus Domicijus patraukė į teismą Marką Silaną už kažkokio Egritomaro, jo tėvo draugo ir vaišintojo, įžeidimą. XXI. Niekas niekada taip nejaudino nusikaltėlių sielų kaip šis po ilgo laiko atgaivintas ir gražintas protėvių paprotys: sąjungininkų skundai pavedami veiklos nesibaidančiam žmogui ir atstovaujami to, kuris atrodo galįs sąžiningai ir stropiai ginti jų naudą. 68. Tai baugina šiuos žmones, tai kelia rūpestį, tai neramina, kad šis paprotys atsirado, tiksliau, kadais atsiradęs, dabar yra sugrąžintas ir atnaujintas; jie mano, kad jam plintant ir įsigalint įstatymus ir teismus ims vykdyti garbingiausi ir drąsiausi vyrai, o ne nepri-

tyrę jaunikliai ar anos padermės skundikai. 69. Mūsų tėvams ir protėviams neteko gailėtis dėl šio papročio ir nuostatos, kuomet Publijus Lentulas, pirmasis senatorius, kaltino Manijų Akvilijų, kaltinimą palaikant Gajui Rutilijui Rufui, arba kuomet Publijus Afrikietis, narsa, sėkme, šlove bei žygdarbiais pagarsėjęs žmogus, jau buvęs dukart konsulu ir cenzoriumi, iškvietė teisman Lucijų Kotą. Ne veltui tuomet klestėjo romėnų tautos vardas, ne veltui mūsų valdžios įtaka ir valstybės didybė laikyta pagarbos verta. Niekas nesistebėjo Afrikiečio poelgiu, kaip kad dabar mano, nedidelės įtakos ir gabumų žmogaus, elgesiu apsimeta nustebinti, nors iš tiesų negali to pakęsti. 70. „Ko jam reikia? Negi sumanė tapti kaltintoju, anksčiau pratęs būti gynėju, juo labiau dabar, tokiam amžiuje, dargi siekdamas edilo pareigų?“ Aš manau, kad ne tik manajam, bet ir daug vyresniam amžiui, ir aukščiausioms pareigybėms pridera kaltinti nedoruosius ir ginti vargšus bei nuskriaustuosius. Iš tiesų tai vienintelis vaistas sergančiais, kone merdinčiais respublikai ir teismams, nedaugelio pagedimo ir begėdystės pakrikdytiems ir suterštiems – kad kuo garbingesni, sąžiningesni ir stropesni žmonės imtųsi ginti įstatymus bei grąžintų teismų autoritetą; jei šis vaistas nepadės, jau tikrai niekada neatsiras jokio gydymo meno tokiems negalavimams pašalinti. 71. Nėra didesnės gerovės respublikai už tą, kai kaltinantieji ne mažiau būgštauja dėl savo šlovės, garbės, gero vardo, negu kaltinamieji dėl gyvybės ir turtų. Štai kodėl visada stropiausiai ir uoliausiai rengia kaltinimą tie žmonės, kurie manosi patys patiriantys viešosios nuomonės išbandymą.

XXII. Todėl jūs, teisėjai, turite pripažinti, jog Kvintas Cecilijus, apie kurį niekas lig šiol jokios nuomonės neturėjo, su kuriuo ir šiame teisme jokie lūkesčiai nesiejami, kuriam nerūpi nei anksčiau įgytą gerą vardą išsaugoti, nei būsimas viltis sustiprinti, ne itin griežtai, ne itin kruopščiai, ne itin stropiai vykdytą bylą. Juk nesėkmės atveju jis neturi ko netekti; nors gėdingai ir triuškinamai pralaimėtų, nieko neprarastų iš savo ankstesnių apdovanojimų. 72. O iš manęs romėnų tauta yra paėmusi daugybę užstatų, ir kad juos išsaugočiau, išlaikyčiau, sutvirtinčiau ir sveikus susigrąžinčiau, teks visais būdais pakovoti. Jos rankose garbingos pareigos, kurių siekiu, jos rankose viltis, kurią nuolat turiu prieš akis, jos rankose mano geras vardas, sūriu prakaitu, sunkiu darbu ir bemiegėmis naktimis pelnytą; tad jei šioje byloje įrodysiu savo pareigingumą ir stropumą, minėtas vertybes per romėnų tautos malonę galiu išsaugoti sveikas ir nenusilpusias; tačiau jei bent kiek susvyruočiau ar suklupčiau, akimirksniu galiu prarasti visa, kas ilgai po kruopelę buvo kaupta. 73. Todėl, teisėjai, jūsų valioje išrinkti žmogų, kurį manote savo sąžiningumu, stropumu, nuovokumu, autoritetu lengviausiai pakelsiantį bylos ir teismo naštą. Jei jūs suteiksite pirmenybę Kvintui Cecilijui, nelaikysiu savęs vertesnio priešininko nugalėtu; tik žiūrėkite, kad romėnų tauta neimtų manyti, jog toks garbingas, toks griežtas ir uolus kaltinimas pasirodė nepriimtinas nei jums, nei visam jūsų luomui.

PRIEŠ GAJŲ VERĮ PIRMOJO POSĖDŽIO KALBA

I. 1. Ko labiausiai reikėjo trokšti, teisėjai, ir kas turėjo labiausiai numalšinti jūsų luomą ištikusią nešlovę bei teismų neapykantą, tai jums duota ir suteikta lemiamu respublikai laikotarpiu, rodos, ne žmonių sumanymu, bet dieviška valia. Mat jau įsigalėjo valstybei žalinga, jums pavojinga nuomonė, kuri ne tik pas mus, bet ir svetimuose kraštuose eina iš lūpų į lūpas, – jog dabartiniuose teismuose pinigingas žmogus, kad ir kaip nusi Kaltęs, negalys būti nuteistas. 2. Dabar, jūsų luomo ir jūsų teismų išbandymo valandą, kai yra žmonių, pasirengusių kalbomis susirinkimuose ir įstatymų projektais uždegti šią neapykantą senatui, prieš teismą stoja kaltinamasis Gajus Veris, žmogus, dėl savo gyvenimo ir poelgių, anot visuotinės nuomonės, jau nuteistas, dėl turtų gausybės, anot jo paties vilčių bei tvirtinimų, išteisintas. Aš, teisėjai, su didžiausiu romėnų tautos pritarimu ir lūkesčiais ėmiausi kaltinti šioje byloje ne tam, kad pakurstyčiau neapykantą šiam luomui, bet kad išvaduočiau nuo mus visus slegiančios nešlovės. Mat patraukiau atsakomybėn žmogų, kurį pasmerkę galėtumėte sugrąžinti teismams prarastą garbę, susitaikyti su romėnų tauta, pasitarnauti svetimoms tautoms, – išdo grobstytoją, Azijos ir Pamfilijos niokotoją, Miesto teisės

galvažudį, Sicilijos provincijos pragaištį ir prakeiksmą. 3. Jei priimsite griežtą ir sąžiningą nuosprendį, jums dar likęs autoritetas sutvirtės; jeigu jo milžiniški turtai palauš teisėjų sąžiningumą ir teisingumą, aš bent viena pelnysiu: visi matys, jog pritrūko valstybei teisėjų, o ne kaltinamojo teismui arba kaltintojo kaltinamajam.

II. O dėl savęs turiu prisipažinti, teisėjai: nors daugybę pinigų man spendė Gajus Veris sausumoje ir jūroje (jų iš dalies savo uolumu išvengiau, iš dalies savo draugų pastangomis ir atsidėjimu atrėmiau), niekada man, rodos, negrėsė toks baisus pavojus nei taip labai jo nebijojau kaip dabar, štai šiame teisme. 4. Mane baugina ne tiek lūkesčiai, sudėti į mano kaltinimą, ir ši susirinkusi minia, – nors ir šie dalykai, be abejonės, trikdė, – kiek šio žmogaus piktadariški kėsiai, kuriuos jis vienu metu rezga prieš mane, jus, Manijų Glabrijoną, romėnų tautą, sąjungininkus, svetimas tautas, senatorių luomą, pagaliau net jų vardą; jis atvirai visiems kalba, jog baimintis reikia tiems, kurie prisigrobė tik tiek, kad užsiganėdintų, jis pats tiek prisiplėšęs, kad ganėsią daugeliui; nėra tokios šventovės, kurios negalėtų išniekinti, tokios tvirtovės, kurios pinigai negalėtų įveikti. 5. Jei jis taip sumaniai slėptų savo poelgius, kaip įžūliai rodo savo ketinimus, galbūt bent kiek mus ir suklaidintų; tačiau, laimei, neįtikėtina jo įžūlumą papildė ypatingas kvailumas; juk lygiai kaip grobstydamas pinigus visai nesislėpė, taip ir siekdamas papirkti teismą savo ketinimus bei sumanymus aiškiai visiems parodė. Jis sakosi vienintelį kartą gyvenime išsigandęs tada, kai

aš jį patraukiau į teismą, nes nors neseniai buvo grįžęs iš provincijos, jo nešlovė ir neapykanta buvo sena ir įsišaknijusi, o ir laikas buvęs itin nepalankus teismui papirkti. 6. Taigi, kai aš bylos tyrimui Sicilijoje užsiprašiau labai trumpo laiko, jis surado žmogų, pasiprašiusį tyrimui Achajoje dviem dienomis mažiau; tačiau ne tam, kad stropumu ir uolumu pasiektų tai, ką aš nuveikiau savo triūsu ir bemiegėmis naktimis (anas Achajos tyrėjas nė Brundizijaus nepasiekė, o aš per penkiasdešimt dienų taip išmaišiau visą Siciliją, kad ištyrinėjau visų bendruomenių bei privačių asmenų liudijimus ir neteisybes), bet kad visiems būtų aišku, jog Veris ieškojo žmogaus ne nusikaltimui tirti, bet man skirtam teismo laikui užimti.

III. 7. Dabar šis įžūlus beprotis štai ką mąsto. Jis supranta, jog ateinu į teismą taip pasirengęs ir apsiginklavęs, kad ne tik jūsų ausys išgirs apie jo vagystes ir niekšybes, bet visų akys jas aiškiai išvys; jis mato daug senatorių, pasiryžusių liudyti apie įžūlumą, mato daugybę romėnų raitelių, be to, gausų būrį piliečių ir sąjungininkų, kuriems jis pridarė didelių skriaudų, mato, kiek garbingų pasiuntinybių atsiuntė į teismą mums draugiškų miestų bendruomenės su viešais liudijimais prieš jį. 8. Nepaisant to, jis taip prastai galvoja apie visus doruosius žmones, senatorių teismus laiko taip pagedusiais ir parsidavusiais, kad viešai tvirtina: ne be reikalo jis taip troškęs pinigų, juk patirtis parodė, kokią stiprią apsaugą jie gali suteikti; jis nusipirkęs – tai buvę ypač nelengva – net teismui skirtą laiką, idant vėliau visa kita lengviau galėtų nupirkti; tad jei jau kaltinimų grėsmės nieku būdu

negalėjęs išvengti, bent nuo paties audros šuoro pasprukęs. 9. Jei jis turėtų bent mažiausią viltį, tarkim, ne dėl savo bylos teismo, bent jau dėl garbingos gynybos ar kažkieno iškalbos, ar įtakos, tikrai nerankiotų ir nemedžiotų visokių gudrybių; jis taip labai neniekintų, taip nenuvertintų senatorių luomo, kad savo nuožiūra pasirinktų iš senato kaltinamąjį, stosiantį prieš teisimą pirma jo, idant tuo tarpu pats pasirengtų visa, kas reikalinga. 10. Ko jis iš viso to tikisi, kurlink kreipia mintis, aš nesunkiai permatau; kodėl jis taip pasikliauja sėkme, kuomet teisimą vykdo šis pretorius, ši teisėjų taryba, niekaip negaliu suprasti. Suprantu tik viena, ir romėnų tauta per teisėjų atranką parodė tai suprantanti: visas išsigelbėjimo viltis jis sudėjęs į pinigus; netekęs šios apsaugos, žino nebeturėsias jokios pagalbos.

IV. Išties ar esama tokių gabumų, tokios gražbylystės ir iškalbingumo, kad jo gyvenimą, šitiek ydų bei niekšybių paženkliną, jau seniai visų valia ir nuosprendžiu pasmerktą, bent kiek galėtų apginti? 11. Net jei nutylėčiau apie jo jaunystės dėmes ir begėdystes, kuo pagarsėjo jo kvestūra, pirmoji garbės pakopa, išskyrus tai, kad jis pavogė išdo pinigus iš Gnėjaus Karbono, kurio kvestoriumi buvo, apiplėšė ir išdavė konsulą, apleido kariuomenę, paliko provinciją, ižeidė burto lemtų santykių šventumą? Jis tapo legatu visos Azijos ir Pamfilijos praigaiščiai: šiose provincijose apiplėšė daugybę namų, daugumą miestų, visas šventoves; prieš Gnėjų Dolabelą atgaivino ir parkartojo senuosius, iš kvestūros pažįstamus nusikaltimus; savo piktadarystėmis užtraukė neapykantą žmogui, kurio legatu ir

prokvestoriumi buvo, ir ne tik jį apleido didžiausio pavojaus akimirka, bet užpuolė ir išdavė. 12. Kaip miesto pretorius, jis apiplėšė šventoves ir viešuosius pastatus, drauge, kaip teisėjas, nusižengdamas visiems papročiams, dalydavo ir priteisdavo turtus bei nuosavybę.

Tačiau gausiausias bei didžiausias savo ydų įrodymus ir ženklus jis paliko Sicilijos provincijoje, kurią per trejus metus taip nuniokojo ir sužlugdė, jog ankstesnio jos būvio jau nebeįmanoma jokių būdu sugrąžinti, ir prireiks daugybės metų ir ne vienos dorų valdytojų kartos, kad ji bent iš dalies pajėgtų atsigauti. 13. Jam pretoriaujant siciliečiai negalėjo naudotis nei savo pačių įstatymais, nei senato nutarimais, nei bendražmogiškomis teisėmis. Kiekvienas Sicilijoje dabar tiek teturi, kiek praslydo pro šio godaus ir įnoringo žmogaus akis arba jam neapsižiūrėjus, arba liko jam pasisotinus.

V. Jokia byla per trejus metus nebuvo sprendžiama kitaip, kaip pagal jo užgaidą, jokio asmens nuosavybė, nors paveldėta iš tėvo ar senelio, nebuvo tiek saugi, kad jos nenusavintų Verio įsakymu. Milžiniškos sumos iš žemdirbių ūkių buvo prievarta išgaautos, pasinaudojus jo įvestais nusikalstamais nuostatais, ištikimiausi sąjungininkai priešams prilyginti, Romos piliečiai tarsi vergai nukryžiuoti ir nukankinti, pikčiausi nusikaltėliai už pinigus nuo teismo atleisti, garbingiausi ir nekalčiausi žmonės, už akių priėmus nuosprendį, pasmerkti ir ištremti, gerai įtvirtinti uostai, didžiausi ir saugiausi miestai piratams ir plėšimams atverti, siciliečiai jūreiviai ir

kariai, mūsų sąjungininkai ir bičiuliai, badu numarinti, geriausi ir patogiausi laivynai didelei romėnų tautos gėdai prarasti ir pražudyti.

14. Be to, senovinius paminklus, vienus pastatytus turtinčiausių karalių, panorusių jais papuošti miestus, kitus mūsų pergalingų imperatorių dovanotus arba sugrąžintus Sicilijos bendruomenėms, – visus juos šis pretorius išvogė ir išgrobstė. Ir šitaip elgėsi ne tik su viešomis statulomis ir puošmenomis, bet apiplėšė visas šventoves, gaubiamas švenčiausio pamaldumo; galiausiai nepaliko siciliečiams nė vieno dievo atvaizdo, kuris jam pasirodė bent kiek meniškiau ar seno meistro padarytas. Kai dėl paleistuvysčių ir ištvirtavimų, drovumas neleidžia pasakoti apie jo neleistinas aistras; be to, nenoriu savo pasakojimu didinti skausmo tų, kuriems nepavyko apsaugoti savo vaikų ir žmonių nuo jo nevaldomo gašlumo. 15. „Tačiau visa tai jis padarė taip, kad niekas nesužinotų.“ Manau, nerasite žmogaus, kuris būtų girdėjęs Verio vardą ir negalėtų papasakoti bent kokio jo nusikaltimo, taigi man labiau reikia bijoti priekaištų, kad praleidau daugybę kaltinimų, o ne kad bent vieną išgalvojau. Ir man atrodo, jog ši pasiklausyti susirinkusi minia ne bylos medžiagą iš manęs norėjo sužinoti, bet jau žinomus dalykus drauge su manimi prisiminti.

VI. Tokiomis aplinkybėmis šis beprotis ir pagedęs žmogus rado kitą būdą su manimi kovoti. Nesistengia kieno nors iškalbą prieš mane nukreipti, nei įtaka, nei kieno autoritetu, nei galia nesiremia. Dedasi pasitikįs šiais dalykais, bet aš matau, ką jis

iš tiesų daro, mat daro tai anaip tol nesislėpdamas. Prieš mane išstato kilmingųjų, tiksliau sakant, pasipūtusių žmonių tuščius vardus, kurie ne tiek man trukdo savo kilmingumu, kiek padeda savo garsumu. Dedasi pasitikęs jų apsauga, tuo tarpu jau seniai ką kita rezga. 16. Kokia viltimi nūnai guodžiasi ir ko siekia, dabar jums, teisėjai, trumpai išdėstysiu; bet pirmiau prašyčiau išklaudyti, ką jis nuo pat pradžių veikė.

Vos tik grįžęs iš provincijos, jis papirko teismą už didžiulius pinigus. Sandėris galiojo pirminėmis sąlygomis ir susitarimu iki tos akimirkos, kol buvo atrinkti teisėjai: kai įvyko teisėjų atranka, – kadangi ir traukiant burtus romėnų tautos sėkmė jo viltis sužlugdė, ir atrenkant teisėjus mano stropumas jų akiplėšiškumą pergalejo, – iširo visas sandėris. 17. Reikalai klostosi puikiai. Kiekvienas rankose turėjo sąrašą su jūsų ir šios teisėjų tarybos vardais; jokių sutartų ženklų, jokių paspalvinimų, jokia dėmele, rodės, neižmanoma pažymėti šių balsavimo lentelių. Staiga anas iš žvalaus ir linksmo tapo toks nusiminęs ir prislėgtas, jog ne tik romėnų tautai, bet ir pats sau atrodė pasmerktas. Bet štai, įvykus konsulų rinkimams, pastarosiomis dienomis ir vėl ansktesni jo sumanymai už dar didesnius pinigus atgaivinami, ir vėl jūsų geram vardui bei visų gerovei tų pačių žmonių rezgamos pinklės. Šį dalyką, teisėjai, iš pradžių man atskleidė menka nuoroda ir užuomina, tačiau atvėrus duris įtarimui tiesus kelias vedė prie slaptų jų sumanymų.

VII. 18. Mat kai Hortenzijus, išrinktasis konsulas, didžiausios minios lydimas, iš Marso lauko traukė namo, netyčia priešais

pasirodė Gajus Kurijonas, kurio vardą miniu labiau su pagarba nei dėl įžeidimo; juk pasakysiu tai, ko jis nebūtų sakęs taip viešai ir atvirai, girdint tokiai daugybei žmonių, jei nebūtų norėjęs, kad jo žodžiai įsimintų; vis dėlto pakartosiu juos itin atsargiai ir apgalvotai, idant būtų aišku, jog atsižvelgiu ir į mūsų draugystę, ir į jo garbingą padėtį. 19. Prie Fabijaus arkos jis pastebi minioje Verį, pašaukia jį vardu ir, kiek balsas neša, garsiai sveikina; pačiam Hortenzijui, kuris išrinktas konsulu, jo artimiesiems bei šalia buvusiems draugams netaria nė žodžio; su šiuo vienu stabteli, šį apkabina, šį ragina niekuo nesirūpinti. „Pranašauju tau, sako, kad šiandienos komičių tu būsi išteisintas.“ Kadangi tai girdėjo daugybė garbingiausių žmonių, tučtuojau man buvo pranešta; tiesą sakant, kiekvienas mane pamatęs tą patį pasakojo. Vieniems tai nepakenčiama, kitiems juokinga atrodė: juokinga tiems, kurie manė, jog bylos baigtis priklausys nuo liudytojų patikimumo, kaltinimų svarumo, teisėjų galios, o ne konsulų rinkimų; nepakenčiama tiems, kurie žvelgė giliau ir matė, jog šis pasveikinimas nurodo į teismo papirkimą. 20. Iš tiesų šitaip svarstė garbingiausi žmonės, šitaip tarpusavyje ir su manimi šnekėjo: dabar jau akivaizdu ir aišku, kad nebelikę teismų. Kaltinamasis, dar vakar laikęs save pasmerktu, vos tik jo gynėjas išrenkamas konsulu, jau tarsi išteisintas? Kaipgi taip? Visa Sicilija, visi siciliečiai, visi verslininkai, visi vieši bei asmeniniai dokumentai yra čia, Romoje, – argi tai jau nieko nereiškia? Nieko, jei tam nepritaria išrinktasis konsulas? Kaip? Teisėjai neatsižvelgs nei į kaltinimus, nei į liudytojų parody-

mus, nei į romėnų tautos nuomonę? Ne, viskas priklausys nuo vieno žmogaus galios ir potvarkio.

VIII. Kalbėsiu atvirai, teisėjai. Siaubingai sukrėtė mane šis reikalas. Mat visi padorūs žmonės taip kalbėjo: „Šitą jau, matyt, išplėš tau iš rankų, o mes nebeįstengsime išlaikyti teismų, juk išteisinus šitą, kas dar galės nesutikti su teismų perdavimu kitam luomui?“ 21. Visi buvo nusiminę, beje, juos ne tiek nuliūdino šio pagedusio žmogaus netikėtas džiaugsmas, kiek garbingiausio žmogaus negirdėti sveikinimai. Troškau neišduoti savo apmaudo, troškau širdgėlą pridengti veido išraiška ir nuslėpti tylėjimu.

Ir štai kaip tik tomis dienomis, kai išrinktieji pretoriai traukė burtus ir Markui Metelui atiteko turto prievartavimo teismai, man pranešė, jog Veris susilaukęs tiek karštų sveikinimų, kad net pasiuntęs namo vergus pranešti žmonai gerą žinią. 22. Aišku, man toks burtų lėmimas ne itin patiko, vis dėlto nesupratau, dėl ko gi turėčiau taip labai būgštauti. Tik viena sužinojau iš patikimų žmonių, pranešančių man naujienas: daugybė pintinių su sicilietiškais pinigais pernešta iš kažkokio senatoriaus namų pas romėnų raitelį; pas tą senatorių dar palikta kone dešimt pintinių, skirtų mano rinkimams; pinigų dalytojai iš visų tribų nakčia sukviesti pas Verį. 23. Vienas iš šių žmonių, laikydamas savo pareigą visu kuo man padėti, atvyksta pas mane tą pačią naktį, papasakoja, ką anas jiems kalbėjęs: priminė, koks dosnus jis buvęs jiems anksčiau, kuomet pats siekė pretūros, ir per pastaruosius konsulų ir pretorių rinkimus, po to nedelsdamas

pažadėjo pinigų, kiek tik panorėsią, jei sutrukdys mane išrinkti edilu. Vieni atsikalbinėję, jog nedrįstą to imtis, kiti atsakę, kad vargu ar tai įmanoma; vis dėlto atsiradęs vienas įžūlus draugas iš to paties klando – Kvintas Veris iš Romilijų tribos, išėjęs puikią papirkinėtojų mokyklą, Verio tėvo mokinys ir bičiulis; jis pažadėjęs tai padaryti, jei jam bus pervesta pusė milijono sestercijų, be to, dar keletas pasisiūlė bendradarbiauti. Šitaip susiklosčius reikalams, tas žmogus, aišku, iš palankumo man įspėjo, kad būčiau kuo atsargesnis.

IX. 24. Vienu metu, per itin trumpą laiką, turėjau rūpintis keliais kuo rimčiausiais dalykais. Artinosi rinkimai, o juose prieš mane buvo nukreipti milžiniški pinigai; ne už kalnų ir teismas, jam irgi kėlė grėsmę silicietiškąs pintinės. Ramiai ruošti teismui trukdė komicijų baimė – visomis mintimis atsidėti rinkimams negalėjau dėl teismo; pagaliau grasinti pinigų dalytojams nebuvo prasmės, nes jie – aiškiai mačiau – suprato, jog dėl šio teismo mano rankos bus visiškai surištos. 25. Kaip tik tuo metu pirmąkart išgirstu, jog Hortenzijus pakvietęs siciliečius atvykti į jo namus; šie, suprasdami, kokių reikalu šaukiami, elgėsi pakankamai oriai ir nėjo. Tuo tarpu prasidėjo rinkimai, kuriuose Veris, kaip ir ankstesniuose šių metų komicijuose, jau tėsį esąs šeimininkas. Tasai galingasis žmogus ėmė bėginėti su savo meilučiu ir paslaugiu sūneliu nuo tribos prie tribos, kalbinti tėvo draugas, tai yra pinigų dalytojus, ir su jais susitikinėti. Kai romėnų tauta tai pastebėjo ir suprato, iš visos širdies pasistengė, kad žmogus, kurio turtai neįstengė atitraukti manęs

nuo ištikimybės pareigai, pasitelkęs pinigus, nenušalintų manęs nuo garbingos padėties.

26. Išsivadavęs nuo didžiulio rinkimų rūpesčio, niekieno neblaškomas ir netrukdomas visas savo pastangas ir mintis skyrčiau teismui. Sužinau, teisėjai, kad mano priešininkai sumanę ir ėmęsi tokio plano: visais įmanomais būdais vilkinti reikalą, kad byla būtų nagrinėjama vadovaujant pretoriui Markui Metelui. Šitaip jie įgytų pranašumą: pirmiausia Markas Metelas – jiems kuo palankiausias, be to, Hortenzijus taps konsulu, drauge su juo ir Kvintas Metelas, taip pat, atkreipkite dėmesį, Verio bičiulis; juk jis atidavė jam tokį savo palankumo balsą, kad, atrodo, jau atsilygino už pirmųjų centurijų balsus. 27. Manėte, kad nutylėsiu tokius svarbius dalykus, kad, respublikai ir mano geram vardui atsidūrus šitokiame pavojuje, aš rūpinsiuos kuo kitu, o ne savo pareiga ir garbe? Kviečiasi antras išrinktasis konsulas pas save siciliečius, kai kurie ateina, nes Lucijus Metelas – Sicilijos pretorius. Šitaip su jais kalbasi: jis pats esąs konsulas, vienas brolis valdo Sicilijos provinciją, kitas pirmininkaus teismui dėl turto prievartavimo; visais būdais pasirūpinta, kad Veris nenukentėtų.

X. 28. Klausiu tavęs, Metelai, kas gi yra teismo papirkimas, jei ne tai – liudytojus, ypač siciliečius, baugščius ir prislėgtus žmones, gąsdinti ne tik savo įtaka, bet ir konsulo padėtimi bei dviejų pretorių valdžia? Ką padarytum nekalto žmogaus ar giminaičio labui, jei dėl didžiausio niekšo, tau visiškai svetimo žmogaus išduodi pareigą bei savo orumą ir leidi, kad jo skleidžiami gandai

tavęs nepažįstančiam žmogui atrodytų pagrįsti? 29. Mat Veris, kaip man sakė, tvirtinąs, jog tave, kitaip nei kitus jūsų giminės žmones, ne likimas, bet jo pastangos konsulu padarė.

Taigi du konsulai ir teismo pirmininkas tenkins jo valią. „Ne tik, sako jis, išvengsime žmogaus, pernelyg stropiai teisėjaujančio ir pernelyg paisančio tautos nuomonės, – Manijaus Glabrijono; igysime ir kitų privalumų. Teisėjų tarpe yra Markas Cezonijus, mūsų kaltintojo kolega, teismo reikaluose išmėgintas ir žinomas žmogus; jį visų mažiausiai paranku turėti teisėjų taryboje, kurią stengsimės visaip papirkti. Mat jau anksčiau, būdamas Junijaus taryboje, jis ne tik nepritarė bjauriausiam papirkimui, bet ir pats iškėlė jį aikštėn. Šio teisėjo nuo sausio kalendų nebeturėsime; 30. Kvinto Manlijaus ir Kvinto Kornificijaus, dviejų griežčiausių ir nepaperkamiausių teisėjų irgi nebeturėsime, nes jie taps plebėjų tribūnais; Publijus Sulpicijus, rūstus ir nepaperkamas teisėjas, pradės eiti naujas pareigas per gruodžio nonas; Markas Kreperėjus, iš griežto auklėjimo raitelių šeimos, Lucijus Kasijus, iš šeimos, kuo rimčiausiai žiūrinčios į viską, taip pat ir teisėtvarką, Gnėjus Tremelijus, be galo sąžiningas ir kruopštus žmogus, – šie trys senovinių pažiūrų vyrai yra išrinkti karių tribūnais, nuo sausio kalendų nebeteisėjaus. Kažkas burtų keliu pakeis ir Marką Metelą, nes jis ims vadovauti šiam nuolatiniam teismui. Taigi po sausio kalendų, pasikeitus pretoriui ir kone visai teisėjų tarybai, skaniai ir į valias pasijuoksime iš didelės kaltintojų grėsmės ir didelių teismo baigties lūkesčių.“

31. Šiandien rugpjūčio nonos; aštuntą valandą pradėjote rinktis; šiandiena jau neskaičiuojama. Dešimt dienų liko iki reginių, kuriuos pagal įžadus ketina surengti Gnėjus Pompėjus; šie reginiai užims penkiolika dienų; netrukus po to prasidės Romėnų šventė. Tad mūsų priešininkai mano, kad atsakyti į mano kaltinimus turės tik po keturiasdešimt dienų; tuomet nesunkiai vilkins laiką kalbėdami ir išsisukinėdami iki Pergalės šventės, prie šios prisišlieja Plebėjų šventė, o po to jau nebeliks teismui skirtų dienų ar liks vos kelios: šitaip atvėsus ir išsikvėpus kaltinimui, dar neišnagrinėta byla pereis pretoriui Markui Metelui. Jeigu aš nebūčiau pasikliovęs šio žmogaus patikimumu, nebūčiau jo palikęs tarp atrinktųjų teisėjų; 32. vis dėlto dabar esu tos nuomonės, jog verčiau norėčiau užbaigti bylą jam teisėjaujant, nei pretoriaujant ir verčiau jam prisiekusiam patikėčiau jo balsavimo lentelę negu neprisiekusiam – kitų lenteles.

XI. Dabar aš klausiu jūsų, teisėjai, ką, jūsų manymu, turėčiau daryti; esu tikras, kad jūs ir be žodžių patarsite man pasirinkti sprendimą, kurį aš pats laikau būtinu. Jei įstatymo numatytą laiką išnaudosiu savo kalbai, pelnysiu savo triūso, uolumo ir darbštumo vaisius ir šiuo kaltinimu įrodysiu, jog niekas, kiek mena žmonių atmintis, nėra atvykęs į teismą labiau pasiruošęs, budriau nusiteikęs, geriau pasikaustęs. Tačiau besimėgaujant savo uolumo šlove, kyla pavojus paleisti kaltinamąjį iš rankų. Ką gi man daryti? Manau, visiškai aišku ir akivaizdu. 33. Šlovės vaisių, kurį galima išplėtota kalba pelnyti, paliksime kitoms aplinkybėms: dabar kaltinsime, pasitelkę dokumentus,

liudytojus, asmeninius bei viešuosius raštus, patikimus įrodymus. Tai bus tik mudviejų reikalas, Hortenzijau! Kalbėsiu atvirai. Jei manyčiau, kad tu šioje byloje grumsies su manimi kaip paprastai – sakydamas ginamąją kalbą ir papunkčiui atremdamas kaltinimus, aš irgi sutelkčiau jėgas, rengdamas kaltinamąją kalbą ir nuosekliai dėstydamas įrodymus. Dabar, kadangi nutarei su manimi kovoti klasta, – ne dėl savo būdo, bet dėl beviltiškos kaltinamojo padėties ir bylos, – būtina tokiame sumanymui kaip nors pasipriešinti. 34. Tavo sumanymas – pradėti atsakymą į kaltinimus tik pasibaigus dviem šventėms, mano – dar prieš pirmąją pasiekti teismo atidėjimą. Šitaip tavasis sumanymas bus laikomas gudriu, manasis sprendimas – būtinu.

XII. Sakydamas, jog tai tik mudviejų reikalas, štai ką turėjau omenyje. Kai siciliečių prašymu ėmiausi šios bylos manydamas, jog man svarbu ir garbinga, kad žmonės, jau išbandę mano nesavanaudiškumą ir nuosaikumą, panoro išmėginti sąžiningumą bei stropumą, tuomet ėmėsis darbo užsibrėžiau svarbesnį tikslą, leisiantį romėnų tautai išvelgti mano atsidavimą respublikai. 35. Mat patraukti į teismą žmogų, jau nuteistą visuotiniu pasmerkimu, man anaiptol neatrodė verta triūso ir pastangų, jei ta tavo nepakenčiama įtaka bei šališkumas, kurį tu per pastaruosius metus parodei ne viename teisme, nebūtų pasireiškęs ir šio beviltiško žmogaus byloje. Tačiau dabar, kadangi tu taip mėgaujiesi savuoju viešpatavimu bei karaliavimu teismuose ir yra žmonių, kuriems nei gėda dėl savo palaidumo ir nešlovės, nei atgrasu, kurie tarsi tyčia, rodos, stengiasi užsitraukti romė-

nų tautos neapykantą ir nepasitenkinimą, aš viešai pareiškiu, jog užsikroviau našta, sunkią ir galbūt pavojingą, tačiau tikrai vertą, kad atiduočiau jai visas savo jaunatviškas jėgas bei uolumą. 36. Kadangi visas luomas nedaugelio begėdystės bei įžūlumo yra slegiamas ir teršiamas teismų nešlovės, aš pareiškiu šiai žmonių rūšiai, jog būsiu negailestingas kaltintojas, neapykantos kupinas, atkaklus, rūstus priešininkas. Štai ko aš imuosi, štai ko sau reikalauju; šitai vykdysiu būdamas edilu, šitai vykdysiu iš šios vietos, kurioje romėnų tauta panoro mane matyti, kad nuo sausio kalendų su ja išvien veikčiau dėl valstybės reikalų prieš nedorus žmones; aš pažadu romėnų tautai, jog tai bus puikiau-sias ir įspūdingiausias mano ediliteto reginys. Primenu, įspėju, iš anksto pranešu: kas yra pratęs arba pervesti į kito sąskaitą, ar priimti į savąją, arba gauti pats, ar siūlyti kitiems, arba būti papirkimo tarpininku, ar pinigų dalytoju, šiame teisme tesulaiko savo rankas ir polinkius nuo šio nedoro nusikaltimo.

XIII. 37. Taigi konsulas tuomet bus Hortenzijus, turįs aukščiausią valdžią ir galią, o aš – edilas, tai yra vos žymesnis už privatų asmenį; tačiau reikalas, kurį pasižadų vykdyti, toks brangus ir malonus romėnų tautai, kad pats konsulas šioje byloje atrodys prieš mane menkesnis, jei tai įmanoma, už privatų asmenį.

Aš ketinu ne tik užsiminti, bet ir pateikęs tikrus faktus smulkiai išnagrinėti visus nusikalstamus ir nedorus teisėjavimo atvejus, įvykusius per dešimt metų po to, kai teismai perėjo senato žinion. 38. Iš manęs romėnų tauta sužinos, kaip nutiko, kad raitelių luomui vykdant teismus, kone ištisus penkiasdešimt

metų nekilo nė menkiausio įtarimo dėl teismo papirkimo; kaip nutiko, kad senato luomui perėmus teismus ir romėnų tautai netekus galios kiekvienam iš mūsų, nuteistasis Kvintus Kalidijus pasakė, jog nepadoru nuteisti pretorių, negavus už tai bent trijų milijonų sestercijų; kaip nutiko, kad Kvintui Hortenzijui esant pretoriumi nuteisus senatorių Publijų Septimijų dėl turto prievartavimo, įvertinant ieškinio dydį buvo atsižvelgta į ankstesnę bylą jo paimtą kyši. 39. Kaip nutiko, kad senatoriaus Gajaus Herenijaus, kad senatoriaus Gajaus Popilijaus, abiejų nuteistų už išdo išaikvojimą, byloje, kad už didybės įžeidimą nuteisto Marko Atilijaus atveju buvo įrodyta, jog jie paėmę kyšius už nuosprendį; kad atsirado senatorių, kurie, Gajui Veriui kaip miesto pretoriui traukiant burtus, balsavo prieš kaltinamąjį ir jį nuteisė, nė neperžiūrėję bylos; kad atsirado senatorius, kuris teisėjaudamas viename teisme paėmė pinigų ir iš kaltinamojo, kad juos išdalytų teisėjams, ir iš kaltintojo, kad nuteistų kaltinamąjį? 40. Kokiais žodžiais turėčiau aprausti tą nuopuolį, nešlovę ir viso luomo nelaimę, jei šioje valstybėje, senatoriams vykdant teismus, prieita ligi to, kad prisiekusiųjų balsavimo lentelės buvo ženklinamos skirtingomis spalvomis? Visa tai pažadu kruopščiai ir griežtai išnagrinėti.

XIV. Kaipgi, jūsų manymu, aš būsiu nusiteikęs, jei pastebėsiu, jog ir šiame teisme bent kiek buvo pažeista teisė ir nusižengta teisingumui? Ypač daugelio paliudijimais galėdamas įrodyti, kad Gajus Veris Sicilijoje ne kartą visiems girdint kartojęs, jog

turįs įtakingą žmogų, kuriuo pasikliaudamas galįs plėsti provinciją; ir ne sau vienam krovęs pinigus, bet taip paskirstęs trejus pretūros Sicilijoje metus: sakytų puikiai savimi pasirūpinęs, jei pirmųjų metų pelną skirtų savam labui, antrųjų – globėjams ir gynėjams, o trečiųjų metų pelningiausią bei turtingiausią laimikį visą atidėjęs teisėjams. 41. Tai mane skatina pakartoti, ką neseniai, vykstant teisėjų atrankai, kalbėjau Manijaus Glabrijono akivaizdoje ir kas, kaip supratau, stipriai sujaudino romėnų tautą: sakiau, jog, mano manymu, netrukus sulauksime, kad svetimšalės tautos ims siųsti pasiuntinius prašydamos romėnų tautos panaikinti įstatymą ir teismą dėl turto prievartavimo; mat jei tokių teismų nebūtų, kiekvienas valdytojas pasiimtų tik tiek, kiek manytų pakanka jam ir jo vaikams; dabar, kadangi turime tokius teismus, kiekvienas stengiasi pasiimti tiek, kad pakaktų jam pačiam, jo gynėjams, rėmėjams, pretoriui, teisėjams; išties tam nėra galo; jie dar įstengia patenkinti godžiausio žmogaus gobšumą, bet padengti nusikaltėlio pergalės išlaidų jau nebeįstengia.

42. O amžino atminimo verti teismai! O ypatingas mūsų luomo įvertinimas! Romėnų tautos sąjungininkai nebenori teismų dėl turto prievartavimo, kuriuos mūsų protėviai įsteigė pačių sąjungininkų labui! Argi šis žmogus kada nors būtų puoselėjęs išsigelbėjimo viltį, jei nebūtų persiėmęs bloga nuomone apie jus? Tad jūs turėtumėte jo nekęsti dar labiau negu romėnų tauta, jei tai įmanoma, nes godumu, nusikalstamumu, priesaikos laižymu laiko jus panašiais į save.

XV. 43. Vardan nemirtingųjų dievų, pasvarstykite apie tai, teisėjai, ir duokite atkirtį! Patariu ir įspėju jus dėl to, ką pats supratau: dievų valia jums suteiktas šis laikas, kad išvaduotumėte visą luomą nuo priešiško, neapykantos, nešlovės, gėdos. Nebėra teismuose griežtumo, nebėra sąžiningumo, nebėra, galima sakyti, pačių teismų. Todėl romėnų tauta mus niekina ir smerkia, mus ėda sunki ir įsisenėjusi nešlovė. 44. Būtent dėl šios priežasties romėnų tauta taip atkakliai reikalavo tribūnų valdžios; to reikalaudama, žodžiais, rodė, siekė sugrąžinti tribūnatą, iš tiesų – grąžinti teismus. Šitai nepraslydo ir pro Kvinto Kātulo, išmintingiausio ir garbingiausio žmogaus, akis; kai svarstant Gnėjaus Pompėjaus, narsiausio ir žymiausio vyro, iškeltą klausimą dėl tribūnų valdžios buvo paklausta Kātulo nuomonės, jis pradėjo kalbą su didžiausiu įsitikinimu sakydamas, kad tėvai senatoriai prastai ir gėdingai vykdo teismus; jei teisėjaudami būtų pakankamai paisę romėnų tautos nuomonės, žmonės taip labai nepasigestų tribūnų valdžios. 45. Pagaliau ir pats Gnėjus Pompėjus, kai pirmąsyk kaip išrinktasis konsulas sakė kalbą tautos susirinkime už miesto ir atskleidė savo ketinimą atstatyti tribūnų valdžią – tai, ko, buvo matyti, visi labiausiai troško, – sulaukė palankaus minios šnabždesio ir šurmilio. Toje pačioje sueigoje jis kalbėjo, jog provincijos niokojamos ir kamuojamos, o teismai tapę begėdiški ir negarbingi, ir tuo jis pats norįs pasirūpinti ir užsiimti; tuomet jau ne šurmuliu, bet didžiausiais pritarimo šūksniais romėnų tauta išreiškė savo valią.

XVI. 46. Taigi dabar žmonės nenuleidžia akių, stebi, kaip elgiasi kiekvienas mūsų, ar paiso padarumo, ar laikosi įstatymų. Mato, kad nuo įstatymo dėl tribūnų paskelbimo lig šiol tebuvo nuteistas tik vienas senatorius, ir tas menkai tepasiturintis; nors ir nepriekaištauja, bet ir pagirti neturi dėl ko; juk joks nuopelnas būti nesavanaudžiu ten, kur tavęs niekas negali ir nė nebando papirkti.

47. Štai teismas, kuriame jūs priimsite nuosprendį kaltinamajam, romėnų tauta – jums; pagal šią bylą bus nuspręsta, ar senatoriams teisėjaujant gali būti nuteistas turtuolis nusikaltėlis. Juk kaltinamasis yra žmogus, neturintis nieko daugiau, išskyrus sunkiausias kaltes ir milžinišką turtą, tad jį išteisinus kils vienintelis, pats gėdingiausias jums įtarimas. Nei draugystės, nei giminytės ryšiai, nei geri darbai, galbūt kitados padaryti, nei pagaliau kokios nors ydos sutramdymas nepateisins tokios daugybės sunkiausių jo nusikaltimų. 48. Pagaliau aš pats taip kaltinsiu, teisėjai, pateiksiu tokius žinomus faktus, tokius pagrįstus, tokius svarbius, tokius akivaizdžius, kad niekas neišdrįs naudodamasis savo įtaka reikalauti iš jūsų jo išteisinimo. Turiu tikrą kelią ir būdą, kaip aptikti ir susekti visus jų bandymus: aš taip ištirsiu bylą, kad jų sumanymai pasieks ne tik visų ausis, bet ir, sakytum, romėnų tautos akis. 49. Turite galimybę ištrinti ir nuplauti per šitiek metų susikaupusią šio luomo gėdą ir nešlovę. Visiems aišku, kad nuo tada, kai buvo įsteigti dabartiniai teismai, nėra buvę tokios puikios ir garbingos teisėjų tarybos kaip šioji. Jei ir ji kuo nors prasižengs, visi nuspręs, jog reikia ne

neieškoti tinkamesnių teisėjų iš to paties luomo, nes tai nebeįmanoma, bet kitam luomui pavesti teisėjavimą.

XVII. 50. Todėl pirmiausia prašau nemirtingųjų dievų, ko, man rodos, galiu tikėtis, – kad šiame teisme neatsirastų nė vieno nedorėlio, išskyrus tą, kurio nedorybė jau seniai atskleista; be to, jei tokių atsiras daugiau, užtikrinu jus, teisėjai, užtikrinu romėnų tautą: gyvybės greičiau neteksiu, prisiekiu Herkuliui, nei pritrūksiu jėgų ir atkaklumo tokiems nedorėliams persekioti.

51. Tačiau tą blogį, kurį aš, nepaisydamas sunkumų, pavojų, priešiško sau, pažadu griežtai persekioti tada, kai jis taps akivaizdus, tu, Manijau Glabrijonai, pasitelkęs savo įtaką, išmintį, atidumą, gali iš anksto numatyti ir neleisti jam įvykti. Imkis ginti teismų bylą, imkis ginti griežtumą, nepaperkamumą, ištikimybę, sąžiningumą, imkis ginti senato bylą, kad jis, šiame teisme išbandytas, pelnytų romėnų tautos pagyrimą ir palankumą. Pagalvok, kokią vietą užimi, kuo romėnų tautai, kuo savo protėviams esi išipareigojęs; prisimink savo tėvo pasiūlytą Acilijaus įstatymą, davusį romėnų tautai griežčiausius teisėjus ir teisingiausius nuosprendžius dėl turto prievartavimo.

52. Tave supa didžios asmenybės, neleidžiančios pamiršti tavo giminės šlovės, dieną naktį primenančios, kad turėjai narsiausią tėvą, išmintingiausią senelį, rimčiausią uošvį. Todėl jei paveldėjai tėvo Glabrijono jėgą ir smarkumą, kad atsisipirtum įžuliesiems, jei paveldėjai senelio Scevolos nuovoką, kad įžvelgtum pinkles, spendžiamas tavo ir šių teisėjų geram vardui, jei paveldėjai uošvio Skauro tvirtumą, kad niekas tavęs neatitrauk-

tų nuo teisingos ir tikros nuomonės, tuomet supras romėnų tauta, jog esant garbingiausiajam pretoriui ir rinktinei teisėjų tarybai nusikaltėlio pinigai greičiau davė dingstį įtarti nusikaltimą nei būdą išsigelbėti.

XVIII. 53. Aš pasiryžęs neleisti, kad šioje byloje pasikeistų pretorius ir teisėjų taryba. Nepakęsiu, kad teismą vilkintų tol, kol siciliečius, kurie lig šiol nepakluso išrinktųjų konsulų vergams, kai nusižengdami papročiui juos kvietė į teismą visus kartu, priverstų atvykti pradėjusių eiti pareigas konsulų liktoriai; kad vargšai žmonės, buvę romėnų tautos sąjungininkais ir draugais, dabar – vergais ir maldautojais, konsulų galia ne tik prarastų savo teises ir visą turtą, bet ir nebeturėtų teisės skųstis.

54. Tikrai nesutiksiu, kad man išnagrinėjus bylą į mano kalbą būtų atsakyta tik praėjus keturiasdešimčiai dienų, kuomet dėl ilgos pertraukos mūsų kaltinimai užsimirš. Neleisiu, kad teismas priimtų nuosprendį tada, kai šioji minia, iš visos Italijos susirinkusi draugėn rinkimų, švenčių ir cenzo proga, paliks Romą. Šiame teisme ir šlovės vaisius, ir pasmerkimo pavojus, manau, turi tekti jums, triūsas ir uolumas – man, o žinojimas, kas vyksta, bei prisiminimas, kas kieno buvo pasakyta, – visiems.

55. Pasirinksiu ne kokią naujovę, bet dabartinių mūsų valstybės vadovų anksčiau naudotą būdą – iškart pereisiu prie liudytojų apklausos. Mano naujovė, kaip matysite, teisėjai, bus tik ta, jog aš taip surikiuosiu liudytojus, kad atskleisčiau visą nusikaltimą: pagrindęs vieną kaltinimo punktą klausimais, įrodymais, paaiškinimais, iškart apklausiu to kaltinimo liudytojus. Taigi mano

naujoviškas kaltinimas niekuo nesiskirs nuo įprasto, išskyrus tai, kad šiame liudytojai pristatomi jau pabaigus kalbą, o manajame bus pristatyti po kiekvieno punkto, tad ir mano priešininkai turės galimybę klausinėti, įrodinėti, aiškinti. Jei kas nors pasiges nepertraukiamos kaltinamosios kalbos, išgirs ją kitame posėdyje; dabar tesupranta, jog taip elgiuosi būtinybės verčiamas: šitaip per savo apdairumą jų gudrybėms užkertu kelią.

56. Štai koks bus pirmojo posėdžio kaltinimas: aš kaltinu Gajų Verį padarius daugybę savavalių, daugybę žiaurių veiksmų prieš Romos piliečius ir sąjungininkus, daugybę šventvagiškų poelgių prieš dievus, be to, jis neteisėtai pasisavino iš Sicilijos keturiasdešimt milijonų sestercijų. Remdamasis liudytojais, remdamasis asmeninėmis sąskaitų knygomis ir viešais dokumentais, aš jums taip aiškiai tai įrodysiu, jog turėsite pripažinti, kad nors turėtume pakankamai laiko kalbėti ir laisvų dienų, vis dėlto nebūtų poreikio ilgai kalbai. Aš baigiau.

PRIEŠ GAJŲ VERĮ
ANTROJO POSĖDŽIO KALBA

•

Ketvirtoji knyga
APIE MENO KŪRINIUS

1. Pereinu dabar prie to, ką jis pats vadina pomėgiu, jo draugai – liga ir beprotybė, siciliečiai – plėšikavimu; aš gi nežinau, kokių vardu pavadinti; parodysiu jums patį reiškinių, jūs spreskite apie jį ne pagal vardą, bet pagal esmę. Pirmiausia, teisėjai, pažinkite patį elgesio pobūdį, tuomet galbūt nesunkiai suprasite, kokių vardu tai turėtų vadinti. Aš tvirtinu, kad visoje Sicilijoje, tokioje turtingoje, tokioje senoje provincijoje, per šitiek miestų, šitiek pasiturinčių šeimų nebuvo nė vieno sidabrinio indo, nė vieno korintiško ar deliško rakando, nė vieno brangakmenio ar perlo, bent kokio dirbinio iš aukso ar dramblio kaulo, nė vienos bronzinės, marmurinės, dramblio kaulo statulos, aš tvirtinu, jog nebuvo nė vieno paveikslų, tiek tapyto, tiek siuvinėto, kurio šis nebūtų iššniukštinėjęs, apžiūrėjęs ir, jei jam patiko, pasisavinęs. 2. Regis, pateikiu milžinišką kaltinimą: atkreipkite dėmesį ir į tai, kaip aš kaltinu. Ne dėl stipraus žodžio ir ne tam, kad išpūščiau nusikaltimą, viską vienu sakiniu aprėpiu; teigdamas, kad visoje provincijoje nepaliko jokio šios

rūšies dirbinio, žinokite, kalbu įprasta lotynų, o ne kaltintojų kalba. Pasakysiu dar aiškiau: jis nieko nepaliko nė vienuose namuose, netgi savo vaišintojų, nė vienoje viešojoje vietoje, netgi šventovėse, nė pas vieną sicilietį, nė pas vieną romėną, žodžiu, nieko, kas jam krito į akį ar širdį, – ar tai būtų privatu, ar visuomeniška, pasaulietiška ar šventa, – jis nepaliko visoje Sicilijoje.

3. Nuo ko geriausia pradėti, jei ne nuo tos bendruomenės, kuri vienintelė pelnė tavo meilę ir palankumą, nuo ko, jei ne nuo pačių tavo užtarėjų? Geriau bus matyti, koks buvai tarp tų, kurie tavęs nekenčia, kurie kaltina, kurie persekioja, kai paaiškės, jog ir tarp savųjų mamertinų tu pasipelnei pačiu nedoriausiu būdu.

II. Gajus Hejus – mamertinas, visais atžvilgiais (man lengvai pritars, kas yra lankęsis Mesanoje) garbingiausias toje bendruomenėje. Jo namai – puikiausi Mesanoje, bent jau geriausiai žinomi ir mūsų žmonėms visada atviri bei svetingi. Šie namai iki Veriui atvykstant buvo taip išpuošti, kad laikyti viso miesto puošmena; mat pati Mesana, puošiama pačios vietovės, sienų ir uosto, kitų dalykų, kuriais šitas žavisi, visiškai neturi. 4. Buvo Hejaus namuose itin gerbiama, iš protėvių paveldėta senovinė šventvietė, kurioje stovėjo keturios dailiausios statulos, gero meistro ir puikaus darbo, – jos galėtų sužavėti ne tik šį žinovą ir vertintoją, bet ir kiekvieną iš mūsų, kuriuos jis vadina neišmanėliais. Viena jų buvo marmurinis Kupidonas, Praksitelio kūrinys (nenuostabu, kad aš, tirdamas jo bylą, net skulptorių vardus išmokau). Tas pats meistras, manau, sukūrė ir to paties stiliaus

Kupidoną, esantį Tespijose, dėl kurio Tespijos yra lankomos; be jo Tespijose nėra ko žiūrėti. Net garsusis Lucijus Mumijus, išvežęs iš šio miesto Tespijades, kurios dabar stovi prie Laimės šventyklos, ir kitas nešventas statulas, šio marmurinio Kupidono nelietė, nes jis buvo pašventintas.

III. 5. Bet grįžkime prie anos šventovės. Toji Kupidono statula, apie kurią kalbu, buvo iš marmuro, o kitoje pusėje stovėjo Herkulis, puikiai išlietas iš bronzos. Buvo kalbama, jog tai Mirono kūrinys; manau, teisingai. Priešais šių dievų atvaizdus buvo aukurėliai, kiekvienam aiškiai rodę buveinės šventumą. Be to, buvo dar dvi bronzinės statulos, ne itin didelės, bet itin dailios, pagal apdarą ir stotą – mergelių, kurios, iškėlusios rankas, Atėnų merginų papročiu ant galvų laikė kažkokius šventus indus; jos vadinamos Kaneforomis, o jų kūrėjas, sako, buvęs – kas? Kas toks? Gerai, kad priminei – Polikleitas. Kiekvienas mūsų žemietis, nuvykęs Mesanon, būtinai nueidavo tų statulų pasižiūrėti, visiems lankytojams jos buvo kasdien prieinamos; tie namai buvo ne tiek šeimininko, kiek miesto puošmena. 6. Gajus Klaudijus, didingiausiais reginiais, kaip žinome, pažymėjęs savo edilitetą, naudojos šiuo Kupidonu, kol laikė išpuošęs Forumą nemirtingųjų dievų ir romėnų tautos garbei; kadangi jis buvo Hejų šeimos svetys ir mamertinų patronas, šie paslaugiai davė jam statulą pasiskolinti, o jis pats stropiai pasirūpino ją grąžinti. Dar neseniai – ką aš sakau „neseniai“? – tik ką, tarsi dar vakar matėme tokių kilmingų žmonių, kurie Forumą ir bazilikas puošė ne provincijų grobiu, bet draugų turtais, svetingų

šeimininkų paskolintais, ne nusikaltėlių pavogtais papuošalais; kurie gražindavo statulas ir papuošimus tikriesiems šeimininkams, o ne pasiėmę iš sąjungininkų miestų ir draugų ketvertui dienų neva ediliteto šventimui parsigabendavo namo ir į savo vilas. 7. Visas tas statulas, kurias minėjau, teisėjai, Veris atėmė iš Hejaus šventovės; nė vienos iš jų, kartoju, nė jokios nepaliko, išskyrus vieną labai seną, medinę, man rodos, Gerosios Laimės; šitos jis nepanoro savo namuose turėti.

IV. Vardan dievų ir žmonių ištikimybės! Kas gi tai? Kas per byla, kas per akiplėšiškumas? Šias statulas, apie kurias kalbu, prieš tau pasigrobiant, apžiūrėdavo kiekvienas su įgaliojimais atvykęs į Mesaną. Tiek pretorių, tiek konsulų ir karo, ir taikos metu lankėsi Sicilijoje, tiek visokių žmonių, – nekalbu apie dorus, nenusikaltusius, sąžiningus, – tiek godžių, tiek nedorų, tiek įžūlių, iš kurių nė vienas nelaikė savęs tokiu smarkiu, tokiu galingu, tokiu kilmingu, kad išdrįstų iš tos šventovės ko nors pareikalauti arba pasiimti, ar bent paliesti, o Veris gali išsinešti visa, kur tik ką radęs gražiausia? Niekam kitam nevalia nieko turėti? Šitiek turtingiausių namų tilps jo vieno namuose? Ar todėl nė vienas iš ankstesniųjų valdytojų nelietė šių daiktų, kad jis pasigrobtų? Ar tam Gajus Klaudijus Pulchras sugrąžino, kad Gajus Veris išsivežtų? Betgi tas Kupidonas neieškojo sąvadautojo namų ir ištvirtavimo mokyklos, buvo visai patenkinamas gimtąja šventove, žinojo esąs atitekęs Hejui iš protėvių su paveldėtom šventenybėm ir netroško atsidurti pas paleistuvės turto paveldėtoją.

8. Bet kam aš taip smarkiai užsipuolu? Vienu žodžiu galės man atsikirsti. „Aš nusipirkau“, – sako. O dievai, puikus pasiteisinimas! Tai pirklių mes pasiuntėm į provinciją, suteikę jam valdžią ir kirvius, kad visas statulas, paveikslus, visą sidabrą, auksą, dramblio kaulą, brangakmenius supirkinėtų, niekam kitam nepalikėtų! Štai pasiteisinimas nuo visų kaltinimų: nusipirkau. Pirma, jei prileisčiau, kad pirkai, paklausiu, kuo tu laikei Romos teismus, jei manei, jog tau bus leista, naudojantis pretoriaus pareigybe ir valdžia, šitiek vertingų daiktų, visa, kas turi bent kiek vertės, visoje provincijoje supirkti?

V. 9. Pažvelkite į protėvių įžvalgumą: jie, nors nesitikėjo šitokios savivalės, net ir mažuose dalykuose numatė slypintį pavojų. Jie nemanė, kad žmogus, nuvykęs provincijon kaip valdytojas ar legatas, pasirodytų toks beprotis, kad pirtų sidabrą (jis buvo teikiamas iš iždo) arba užtiesalus (jų parūpino įstatymas); laikė leistinu tik vergų įsigijimą, – jais visi naudojamės, ir jų tauta neteikia, – tačiau nustatė, kad pirtų tik mirusiojo vieton. Jei mirė kuris iš Romoje likusių vergų? Ne, tik ten, vietoj. Mat protėviai norėjo, kad provincijoje ne savo namus turtintum, bet atstatytum patirtą nuostolį. 10. Kodėl jie taip uoliai stengėsi sulaikyti mus nuo pirkimo provincijose? Nes tai laikė apiplėšimu, teisėjai, o ne pirkimu, kai pardavėjui neleidžiama savo valia parduoti. Jie suprato, kad provincijose, jei turinčiajam valdžią ir galią bus leista iš visų ką panorėjus pirkti, nutiks taip, kad kiekvienas pareigūnas, ką tik panorėjęs – nesvarbu, parduodama tai ar ne, – ir kiek tik panorėjęs, pasisavins.

Kas nors sakys: „Nevalia šitaip elgtis su Veriu, nevalia jo poelgių vertinti pagal senovinį sąžiningumą; nusileisk, kad pirkto nebaudžiamai, bet pirkto geruoju: nieko per jėgą, nieko prieš norą, nieko neteisėtai.“ Darysiu šitaip: jei savo prekę Hejus pardavė už tiek, kiek buvo įkainojęs, daugiau nebeklausiu, kodėl pirkai.

VI. 11. Ką gi mums daryti? Ar reikia tokiam dalykui ieškoti įrodymų? Tikriausiai reikia teirautis, ar tasai Hejus turėjo skolų, kad surengė varžytines; jei taip, ar jį kamavo tokie baisūs piniginiai sunkumai, toks nepriteklus, slėgė tokia būtinybė, kad ryžosi apiplėšti savo šventovę, parduoti savo tėvų dievus? Tačiau šis žmogus, pasirodo, jokių varžytinių nerengė, nieko, išskyrus derlių, niekad nepardavinėjo, ne tik jokių skolų neturėjo, dargi grynųjų sočiai turi ir visada turėjo; net jei viskas būtų priešingai, nei sakau, vis tiek, pasirodo, jis nė neketino parduoti statulų, šitiek metų priklausiusių jo šeimai ir protėvių šventovei. „Kas, jei jis susigundė dideliais pinigais?“ Anaip tol nepanašu, kad toks turtingas, toks garbingas žmogus pinigus vertintų labiau už savo tikėjimą ir protėvių paminklus. 12. „Šitaip būna, kartais žmonės nusigręžia nuo savo papročių, pinigų didumo suvilioti.“ Ką gi, pažiūrėkime, kokio dydžio tie pinigai, privertę Hejų, labiausiai pasiturintį, mažiausiai godų žmogų pamiršti išsiauklėjimą, pareigingumą, pamaldumą. Tai tu liepei jam, kaip suprantu, įrašyti į sąskaitų knygas: „Visos šios Praksitelio, Mirono, Polikleito statulos už 6 500 sestercijų parduotos Veriui.“ Taip ir įrašė. Skaityk. [SKAITOMA IŠ SĄSKAITŲ]. Mane tai links-

mina, kad garsieji skulptorių vardai, kuriuos šie žmonės kelia iki dangaus, taip krito Verio akyse. Praksitelio Kupidoną – už 1 600 sestercijų! Turbūt iš čia kilo posakis: „Geriau nupirkti, negu prašyti.“

VII. 13. Kas nors paklaus: „Štai kaip? Tu taip vertini šiuos daiktus?“ Aš anaip tol nevertinu jų pagal savo išskaičiavimus ar poreikius, tačiau manau, kad jūs turėtumėte atsižvelgti į tai, kiek šie daiktai yra vertinami žinovų, už kiek jie paprastai parduodami, už kiek galėjo būti parduoti, jei būtų buvę parduodami viešai ir laisvai, pagaliau, kiek jie vertinami paties Verio. Jei tikrai būtų mąnęs, kad šis Kupidonas tevertas 400 denarijų, niekada dėl jo nebūtų leidęsis žmonių apkalbamas ir šitaip peikiamas. 14. Kuris iš jūsų nežino, kiek visa tai kainuoja? Ar nesame matę, kaip per varžytines nedidukę bronzinę statulėlę parduoda už 40 000 sestercijų? Kaip? Argi panorėjęs negalėčiau išvardyti žmonių, sumokėjusių nemažesnę ar net didesnę sumą? Išties vienintelis vertės matas šiuose reikaluose yra troškimas turėti; sunku nubrėžti ribą kainai, jei nenubrėžei ribos aistrai. Tačiau aiškiai matau, kad Hejus nei savo norų, nei kokių laikinų sunkumų, nei kainos didumo nebuvo suviliotas parduoti šių statulų, bet tu, pirkimu prisidengęs, iš šio žmogaus, kurį drauge su kitais sąjungininkais romėnų tauta patikėjo ne tik tavo galiai, bet ir globai, prievarta, bauginimais, vadžia, fasciais iš jo išplėsei ir pasisavinai.

15. Ko dar galėčiau trokšti, teisėjai, pateikdamas šį nusi kaltimą, kaip tik paties Hejaus patvirtinimo? Nieko kito; bet

netrokškime, ko nelengva pasiekti. Hejus yra mamertinas; mamertinų bendruomenė – vienintelė visuotiniu sprendimu viešai giria Verį; visų kitų siciliečių jis nekenčiamas, šių vienintelių mylimas; be to, šiai pasiuntinybei, atvykusiai pareikšti pagyrimo, vadovauja pats Hejus, mat jis – vienas pirmųjų miesto piliečių; suprantama, kad vykdydamas viešus pavedimus, apie asmenines skriaudas turės nutylėti. 16. Visa tai žinodamas ir apsvarstęs, vis dėlto, teisėjai, aš pasikloviau Hejumi; pašaukiau jį liudyti pirmajame posėdyje, maža to, nejaučiau jokio pavojaus. Išties, ką galėjo Hejus atsakyti, net jei būtų visiškas nedorėlis, priešingai, nei yra? Kad tos statulos yra jo namuose, o ne pas Verį? Kas galėtų ką nors panašaus teigti? Jei didžiausias niekšas būtų ir begėdiškiausiai meluotų, pasakytų, kad skyrė jas parduoti ir pardavė, už kiek norėjo. Kaip iškiliausias miesto žmogus, norėdamas, kad jūs teisingai įvertintumėte jo sąžiningumą ir orumą, pirmiausia išsakė viešą pagyrimą Veriui, nes jam tai esą pavesta; po to – kad nei jis skyręs statulas parduoti, nei jokiomis sąlygomis, jei būtų laisvas rinktis, niekad nebūtų susiviliojęs parduoti šventovėje saugomus atvaizdus, protėvių jam paliktus ir perduotus.

VIII. 17. Ko sėdi, Veri? Ko lauki? Kodėl sakai, kad Kenturipų bendruomenė ir Katinos, ir Halaisos, ir Tindaridės, Henos, Agirijo ir kitų Sicilijos miestų bendruomenės tave puola ir siekia pražudyti? Štai Mesana, kaip mėgsti vadinti, tavo antroji tėvynė, irgi tave puola, kartoju – tavoji Mesana, tavo nusikaltimų pagalbininkė, aistrų liudytoja, grobio ir priplėštų gėrybių

sergėtoja. Čia dalyvauja garbingiausias to miesto vyras, kaip pasiuntinys dėl šio teismo atsiųstas, svarbiausias tavo gyrėjas, kuris bendruomenės vardu tave giria, – taip jam pavesta ir liepta; beje, paklaustas apie laivą, prisimenate, ką atsakė: esąs pastatytas bendruomenės lėšomis ir pajėgomis, o jo statybai bendruomenės pavedimu vadovavęs mamertinų senatorius. Tas pats Hejus, kaip privatus asmuo, pas jus, teisėjai, ieško užtarimo, remiasi įstatymu, – visų sąjungininkų tvirtove, – pagal kurį vyksta teismas. Nors įstatymas liečia nuostolių susigrąžinimą, šis nereikalauja grąžinti atimtų pinigų, kuriuos praradęs per daug nesigraūžia: savo protėvių šventenybių sakosi iš tavęs reikalaujantis, savo tėvų dievus penatus siekia susigrąžinti. 18. Ar turi bent kiek gėdos, bent kiek pamaldumo, Veri, bent kiek baimės? Tu gyveni Hejaus namuose Mesanoje, matei, kaip jis kone kasdien savo šventovėje šiems dievams atlieka apeigas; jam negaila pinigų, pagaliau visa, kas buvo vien dėl gražumo, nereikalauja atiduoti: pasilaikyk Kaneforas, tik dievų atvaizdus grąžink! Už tai, kad šitai ištarė, už tai, kad tinkamu laiku jis, romėnų tautos draugas ir sąjungininkas, kukliai jums pasiskundė, už tai, kad laikėsi savojo tikėjimo ne tik prašydamas grąžinti tėvų dievus, bet ir prisiekdamas ir liudydamas, žinokite, Veris pasiuntė Mesanon žmogų, vieną iš pasiuntinybės, – tą patį, kuris viešai vadovavo ano laivo statybai, – kad jis pareikalautų iš senato paskelbti Hejų garbę praradusiu žmogumi.

IX. 19. O beproti, ką sau manei? Negi tikėjaisi to pasiekti? Argi nežinojai, kaip jis savo piliečių gerbiamas, kaip jo

autoritetas vertinamas? Bet tarkim, kad pasiekei, tarkim, marmertinai griežtai nusprendė dėl Hejaus: ko vertas bus jų viešas pagyrimas, jei tam, kuris, kaip žinoma, liudydamas pasakė tiesą, jie paskirs bausmę? Ir koks gi tai pagyrimas, kai atsakydamas į klausimą gyrejas neišvengiamai pakenkia giriamajam? Kaip? Argi tie tavo gyrejai nėra mano liudytojai? Štai Hejus gyrejas: pakenkė gerokai. Iškviesiu liudyti kitus: ką galės, noriai nutylės, kas būtina, nenorom pasakys. Gal neigs, kad Mesanoje buvo pastatytas didžiausias krovininis laivas? Tegul neigia, jei gali. Gal neigs šio laivo statybai bendruomenės sprendimu vadovavus Mesanos senatorių? O kad paneigtų! Yra ir kitų dalykų; juos verčiau neaptartus pasilaikysiu, kad kuo mažiau laiko suteikčiau liudytojų svarstymams, kaip sulaužyti priesaiką. 20. Tai toks pagyrimas tau turi pasitarnauti? Šitie žmonės savo autoritetu turi tave paremti? Nei jie privalo tave gelbėti, jei ir galėtų, nei gali, jei ir norėtų; juos asmeniškai tu daugkart nuskriaudei ir įžeidei, kai tame mieste ne vienai šeimai savo begėdiškomis užgaidomis užtraukei amžiną nešlovę. Tačiau tu pasitarnavai visai bendruomenei. Ne be didelių nuostolių mūsų valstybei ir Sicilijos provincijai. Mesana privalėjo tiekti ir visada tiekė romėnų tautai 60 000 modijų superkamų kviečių; tu vienintelis atleidai juos nuo šios prievolės. Nukentėjo valstybė, nes viename mieste per tave sumenko jos valdžios teisė; nukentėjo siciliečiai, nes tu neišbraukei šio grūdų kiekio iš bendros sumos, bet užkrovei jį Kenturipoms ir Halaisai, nepriklausomoms bendruomenėms, prislėgdamas labiau, nei jos gali pakelti.

21. Pagal sutartį privalėjai įsakyti mamertinams pastatyti laivą; atleidai nuo šios prievolės trejiems metams; per tiek metų nepareikalavai nė vieno kario. Pasielgei kaip pratę plėšikai: nors jie – visų bendri priešai, tačiau kai kuriuos pasirenka draugais ir jų ne tik pasigaili, bet ir grobiu praturtina; paprastai tuos, kurių miestas stovi patogioje vietoje, kur dažnai tenka užsukti laivams, neretai iš būtinybės. X. Garsioji Faselidė, kurią paėmė Publijus Servilijus, anksčiau nebuvo kilikų piratų miestas – liikai, graikų tauta, joje gyveno. Bet ji išsidėsčiusi kyšulyje, taip toli atsikišusiam į jūrą, kad ir iš Kilikijos plaukdami plėšikai dažnai priversti ten užsukti, ir iš mūsų kraštų keliaudami ten nubloškiami, todėl piratai šį miestą pajungė pirmiau prekybos saitais, po to ir sąjungos. 22. Ir mamertinų bendruomenė anksčiau nebuvo nedora; dargi nedorėlių priešininkė, sulaikiusi Gajaus Katono, to, kuris buvo konsulu, krovinius. Ir dar kokio žmogaus! Garsiausio ir galingiausio, kuris vis dėlto, pasibaigus konsulato metams, buvo nuteistas. Taip, pats Gajus Katonas, dviejų garsiausių vyrų – Lucijaus Paulo ir Marko Katono – anūkas ir Publijaus Afrikiečio sūnėnas! Priėmus nuosprendį anais laikais, kai dar būta griežtų teismų, jam priskaičiuota 8 000 sestercijų nuostoliams atlyginti. Tai šiuo žmogumi piktinosi mamertinai, kuriems Timarchido pusryčiai dažnai atsiėjo daugiau nei Katonui priteista suma.

23. Taigi tas miestas šiam Sicilijos plėšikui ir piratui buvo tikra Faselidė: čia iš visur gabentas grobis pas juos paliekamas; ką reikėjo paslėpti, jie sandėliavo ir slapstė; jų pagalba, ką tik norė-

jo, slapta krovė į laivus ir nemačiomis gabeno; be to, didžiausią laivą, kurį pakrautą vogtų daiktų Italijon siuntė, pas juos pasta-tydino; už visa tai Veris juos atleido nuo mokesčių, darbų, karo tarnybos, žodžiu, visų dalykų; per trejus metus ne tik Sicilijoje, kaip manau, bet visoje žemėje jie vieninteliai šiais laikais buvo atleisti, neįpareigoti, nevaržomi, laisvi nuo visų mokesčių, prie-volių, pareigų. 24. Iš čia radosi garsiosios Verijos, per kurias jis liepė atitempti Sekstą Kominijų pas save į puotą; pabandęs į jį mesti puodelį, paliepė čiupti už gerklės ir tiesiai iš puotos nutempti į kalėjimo tamsybes; iš čia ir kryžius, prie kurio dau-gybės žmonių akivaizdoje jis prikėlė Romos pilietį; to kryžiaus nedrįso įsmeigti niekur kitur, tik pas tuos, su kuriais dalijosi visais nusikaltimais ir plėšikavimais.

XI. Ir jūs atvykote čia su giriamąja kalba? Kokio svorio ji gali turėti? Ar tokio, kokio senato, kokio romėnų tautos akyse jūs nusipelnėte? 25. Ar yra kokia miesto bendruomenė, ne tik mūsų provincijose, bet nuošaliausiuose kraštuose, tokia galinga ar tokia laisva, arba tokia barbariška ir nesvetinga, pagaliau ar yra koks karalius, kuris romėnų tautos senatoriaus į savo na-mus ir pastogę nepakviestų? Ta garbė teikiama ne vien žmogui, bet pirmiausia romėnų tautai, kurios malone mes patekome į šį luomą, po to luomo autoritetui; jei jo nepaisys sąjunginin-kai ir išorės tautos, ko vertas bus valdžios vardas ir orumas? Mamertinai miesto vardu manęs nepakvietė. Kai sakau „ma-nęs“, tai niekis: bet jei romėnų tautos senatoriaus nepakvietė, sumenkino ne žmogui, bet luomui priderančią garbę. Pačiam

Tulijui buvo plačiai atverti turtingiausi ir puikiausi Gnėjaus Pompėjaus Basilisko namai; juose, net jei jūsų būtų pakviestas, vis tiek būtų apsistojęs; atviri ir Percenijų, dabar jau irgi Pompėjų, garbingiausi namai, kuriuose mano brolis Lucijus su didžiausiu vaišingumu viešėjo. Romėnų tautos senatorius, kiek tai nuo jūsų priklausė, jūsų mieste buvo paliktas gatvėje gulėti ir nakvoti. Jokia bendruomenė niekada to neleido. „Juk mūsų draugą ruošėsi kviesti į teismą.“ Vadinasi, menkindamas senatoriui derančią pagarbą, tu parodai savo požiūrį į mano, kaip privataus asmens, veiklą?

26. Bet dėl to skųsimės tik tuomet, jei apie jus bus prabilta tame luome, kurį lig šiol jūs vieninteliai niekinate. Dabar klaisiu, kokia veido išraiška jūs stojote romėnų tautos akivaizdon? Dar nenugriovę ano kryžiaus, kurį iškėlėte prie savo miesto uosto, tebevarvančio Romos piliečio krauju, dar jūros gelmėn jo neįmetę ir tos vietos aukomis neapvalę, jūs drįsote atvykti Romon, į šių žmonių sueigą? Mamertinų žemėje, su mumis sąjunga ir taika susietoje, pastatytas šio žmogaus žiaurumo paminklas! Ar ne jūsų miestas buvo pasirinktas, kad į jį atvykstantys iš Italijos piliečiai šį kryžių išvystų pirmiau nei kokį nors romėnų tautos draugą? Todėl ir rodote šį kryžių Regijo gyventojams, kuriems pavydite pilietybės, ir pas jus įsikūrusiems Romos piliečiams, kad mažiau puikuotųsi ir mažiau jus niekintų, matydami, kokia bausme buvo sunaikinta pilietybės teisė.

XII. 27. Taigi tvirtini, kad visa tai pirkai. Na, o anuos atališkuosius audeklus, minimus visoje Sicilijoje, iš to paties Hejaus

pamiršai nusipirkti? Reikėjo įsigyti lygiai kaip statulas. Kas nutiko? Ar pataupei sąskaitų įrašus? Šitas beprotis kai ką pražiūrėjo: manė, kas pavogta iš spintos, mažiau taps žinoma nei kas iš šventovės. Ir kaipgi jis pasivogė? Negaliu aiškiau papasakoti, nei pats Hejus jums papasakojo. Kai paklausiau, ar dar kas nors iš jo turtų atiteko Veriui, atsakė, kad Veris liepęs atsiųsti jam į Agrigentą audinių. Paklausiau, ar pasiuntė, atsakė, kaip reikėjo tikėtis, kad paklūsęs pretoriaus įsakymui ir pasiuntęs. Pasiteiravau, ar pasiekė Agrigentą, atsakė, kad taip. Paklausiau, kaip jie buvo sugrąžinti, atsakė, kad lig šiol negrąžinti. Minia pratrūko juoktis, jūs visi likote nustebę. 28. Kaip tau neatėjo į galvą liepti jam įrašyti į sąskaitas, kad ir kilimus tau pardavė už 6 500 sestercijų? Ar pabijojai, kad labai išaugs tavo skola, jei 6 500 sestercijų tau kainuos pirkinys, kurį už 200 000 lengvai gali parduoti? Vertėjo įrašyti, patikėk manimi, turėtum, kuo gintis; niekas juk neklaustų, kokia šio daikto vertė; jei tik galėtum pasakyti, kad pirkai, kam panorėjęs savo reikalą ir poelgi įrodytum. Dabar gi neturi, kaip iš tų kilimų išsikapstyti.

29. Kas toliau? Puikaus darbo faleras, sakoma, priklausiusias karaliui Hijeronui, iš Kenturipų Filarcho, turtingo ir kilmingo žmogaus, atėmei ar pirkai? Būdamas Sicilijoje tiek iš kenturipėnų, tiek iš kitų – tas reikalas plačiai pagarsėjo – štai ką girdėjau: kalbėta, jog tas faleras tu taip pat atėmei iš kenturipėno Filarcho, kaip ir kitas, nemažiau garsias, – iš panormiečio Aristo, kaip ir trečias – iš tindaritėno Kratipo. Jei Filarchas būtų jas pardavęs, tai tu, patrauktas į teismą, nebūtum jam žadėjęs

grąžinti. Supratęs, kad apie tai žino daugelis, pamanei, jog grąžinęs tuos daiktus pats mažiau turto turėsi, o nusižengimas vis tiek bus pakankamai paliudytas: persigalvojai, negrąžinai. Filarchas liudydamas papasakojo, jog iš anksto žinodamas apie tavąją ligą, kaip tavo draugai vadina, jis norėjęs nuslėpti nuo tavęs faleras; tavo paklaustas, sakėsi neturįs; mat pas kitą žmogų jas buvo padėjęs saugoti, kad nesurastų; tačiau tu pasirodęs toks įžvalgas, kad sugebėjai jas apžiūrėti, padedamas to paties žmogaus, pas kurį buvo paslėptos; tada pričiuptas savininkas nebegalėjęs neigti; šitaip prieš savo norą faleras už dyką atidavęs.

XIII. 30. Kaip jis aptikdavo ir susekdavo vertingus daiktus, teisėjai, irgi verta pasidomėti. Kibiroje buvo du broliai, Tlepolemas ir Hijeronas, kurių vienas, man regis, lipdė iš vaško, kitas buvo dailininkas. Jie Kibiros piliečių buvo įtarti, man rodos, kad apiplėšė Apolono šventovę, tad išsigandę teismo ir įstatymo bausmės pabėgo iš namų. Verį, kaip savojo meno gerbėją, jie buvo pažinę dar tuomet, kai jis – šitai sužinojote iš liudytojų – buvo atvykęs į Kibirą su tuščiais vekseliais, tad pabėgę iš namų ir tapę tremtiniais jie prisistatė pas jį, kai šis buvo Azijoje. Nuo tada Veris juodu laikė prie savęs ir, būdamas legatu, grobstymuose bei vagystėse naudojo jų paslaugomis ir patarimais. 31. Būtent jie yra tie „graikų dailininkai“, minimi Kvinto Tadijaus sąskaitų knygoje, kuriems jis Verio įsakymu sumokėjęs pinigų. Juos jau gerai pažinęs ir išbandęs Veris atsivežė į Siciliją. Čia atvykę, jie stebėtinai viską taip suuosdavo ir susekdavo (sakytum,

medžiokliniai šunys), kad vienaip ar kitaip išsiaiškino, kas kur yra. Ką grasinimais, ką pažadais, ką per vergus, ką per atleistinius, ką draugų, ką priešų pagalba surasdavo; kas tik jiems patikdavo, galėjai laikyti prarastu. Tie, iš kurių Veris reikalavo sidabrinių indų, vieno tetroško – kad jie nepatiktų Hijeronui ir Tlepolemui.

XIV. 32. Tiesą sakysiu, teisėjai, prisiekiu Herkuliui! Prisime-
nu Pamfilą iš Lilibajo, žymų žmogų ir mano bičiulį bei vaišinto-
ją, man pasakojant, kaip jis – po to, kai Veris, pasinaudojęs savo
valdžia, atėmė iš jo hidriją, masyvią ir puikaus rankų darbo, –
Boeto kūrinį – grįžo namo baisiai liūdnas ir susikrimtęs dėl to,
kad toks vertingas indas, atitekęs jam kaip palikimas iš tėvo ir
protėvių, kuriuo buvo pratęs naudotis tik per šventes ar svečiui
atvykus, iš jo buvo atimtas. „Sėdžiu aš liūdnas namie, – pasa-
kojo, – atbėga Veneros vergas, įsako man tučtuojau nešti pas
pretorių reljefinius skifus. Labai išsigandau, – sako, – turėjau jų
porą; liepiu vergams juos ištraukti, kad dar ko blogiau nenutik-
tų, ir kartu su manimi nešti į pretoriaus namus. Kai ten nuėjau,
pretorius ilsėjosi; garsieji broliai kibiriečiai vaikštinėjo po na-
mus. Mane pamatę sako: „Kurgi tavieji skifai, Pamfilai?“ Rodau
juos nuliūdęs, giria. Imu skustis, jog nebeturėsiu nieko vertin-
gesnio, jei iš manęs atims šiuos indus. Tuomet jie, matydami
mane susikrimtusį, sako: „Kiek mums duosi už tai, kad jų iš
tavęs neatimtų?“ Trumpai tariant, – pasakojo Pamfilas, – jie pa-
reikalavo iš manęs tūkstančio sestercijų; pažadėjau duoti. Tuo
tarpu pasigirsta pretoriaus balsas, reikalaujantis skifų.“ Tuomet

anie broliai ėmę pretoriui aiškinti, kad iš nuogirdų manę, jog Pamfilo skifai šio to verti; esą visiškas šlamštas, nevertas būti tarp Verio sidabro. Anas atsako irgi taip manęs. Šitaip Pamfilas išsineša namo savo puikiuosius skifus.

33. Anksčiau ir aš, prisiekiu Herkuliui, nors žinojau, kad nusimanyti šituose dalykuose – tuščias reikalas, vis stebėjau, kad Veris turi apie tai kažkokią žmogišką nuovoką, – kitose srityse jis neturi nieko panašaus į žmogų. XV. Tada tik supratau: tam ir buvo reikalingi anie broliai kibiriečiai, kad jis savo rankomis vogdamas jų akimis naudotųsi. Tačiau jis taip trokšta išsaugoti savo puikų meno žinovo vardą, kad neseniai – pažinkit žmogaus beprotybę – atidėjus teismo sprendimą, kai jau buvo laikomas pasmerktu ir žuvusiu, vykstant cirko reginiam, kai rytą įžymaus vyro Lucijaus Sizenos namuose jau buvo pakloti triklinijai ir išdėlioti sidabriniai indai, kai namai, kaip dera Sizenos padėčiai, buvo pilni garbingiausių žmonių, Veris priėjo prie sidabro ir ėmė lėtai, įdėmiai kiekvieną indą apžiūrinėti. Vieni stebėjosi jo kvailumu, nes dar tebevykstant teismui jis kurstė įtarimus tuo geismu, kuriuo buvo kaltinamas; kiti – beprotybe, nes jam, laukiančiam nuosprendžio po tokios gausybės liudytojų parodymų, tokie niekai dar galėjo ateiti į galvą. O Sizenos tarnai, matyt, girdėję prieš jį duotus parodymus, akių nuo jo nė akimirksnio nenuleido ir nuo indų nė per žingsnį nesitraukė.

34. Geras teisėjas privalo gebėti iš smulkmenų spręsti ir apie kiekvieno geismą, ir susivaldymą. Jei jis, būdamas kaltinamasis, negana to – kaltinamasis, įstatymo dar nenuteistas, bet žmonių

nuomonės jau pasmerktas, gausiame sambūryje neįstengia susilaikyti nelietęs ir neapžiūrinėjęs Lucijaus Sizenos sidabro, kas patikės, kad būdamas pretoriumi provincijoje nuo siciliečių sidabro įstengė geismą ir rankas atitraukti.

XVI. 35. Bet grįžkime į Lilibają, nuo kur nukrypo mūsų kalba. Pamfilo, iš kurio buvo atimta hidrija, žentas yra Dioklis, pravarde Popilijus. Iš jo Veris atėmė visas vazas, kokios tik buvo išdėstytos ant abako. Aišku, gali sakyti, kad pirkio; iš tiesų, dėl vagystės stambumo, kaip spėju, sąskaitose buvo padarytas įrašas. Liepė Timarchidui įvertinti sidabrą taip pigiai, kaip niekas net aktoriams skirtų dovanų nėra vertinęs. Tačiau aš jau kurį laiką einu klaidingu keliu, daugžodžiaudamas apie tavo pirkimus ir klausinėdamas, pirkai ar ne, kaip ir už kiek pirkai. Galiu tai baigti vienu žodžiu: pateik man sąrašą, kiek sidabro Sicilijos provincijoje įsigijai, iš ko, ką ir už kiek pirkai. 36. Kas vyksta? Aš net neprivalau reikalauti iš tavęs šių užrašų – man priklausytų turėti tavo sąskaitų knygas ir prireikus jas pateikti. Bet tu sakaisi pastaraisiais metais nepildęs sąskaitų. Ką gi, pateik duomenis apie tai, ko reikalauju, – apie sidabrą, dėl kitko matysim. „Jokių užrašų neturiu, jokių negaliu įteikti.“ Kas dabar bus? Ką, tavo galva, šie teisėjai gali nuveikti? Tavo namai buvo pilni gražiausių skulptūrų dar prieš pretūrą, daug jų stovi vilose, daug saugoma pas draugus, daug išdalyta ir išdovanota; bet apskaitos knygos nerodo jokio pirkimo. Visas sidabras išvežtas iš Sicilijos, niekam nieko nepalikai, ką žmogus nuosavu pavadinti norėtų. Tada pramanoma begėdiška gynyba: pretorius visą tą sidabrą

pirkęs, tačiau ir šito knygos nerodo. Vadinasi, jei tavo pateiktose apskaitos knygoje neparašyta, kaip įsigijai turimus daiktus, o to laikotarpio, kai sakaisi turėjęs daugybę pirkinių, išvis jokių knygų nepateiki, argi neprivailai būti nuteistas, remiantis tiek pateiktomis, tiek nepateiktomis knygomis?

XVII. 37. Tu iš romėnų raitelio Marko Celijaus, pavyzdinčio Lilibajo jaunuolio, ką tik panorėjai, atėmei, tu Gajaus Kakurijaus, veiklaus, prityrusio ir ypač mėgstamo žmogaus, visus rakandus atimti nesudvejojai, tu didžiausią ir gražiausią tujos medžio stalą iš Kvinto Lutacijaus Diodoro, kuris, tarpininkaujant Kvintui Lutacijui, iš Lucijaus Sulos gavo Romos pilietybę, net nesislėpdamas atėmei. Nepriekaištauju, kad tokį žmogų kaip Apolonijas iš Drepano, Nikono sūnus, kuris dabar jau nešioja Aulo Klodijaus vardą, – vertą tavo papročių sekėją apšvarinai ir išvogei visą jo puikų kalinėtą sidabrą; apie tai tyliu. Jis ir pats nesijaučia nuskriaustas, nes tu jam, visai žlugusiam, kilpą ant kaklo neriančiam, atėjai į pagalbą, kai iš Drepano našlaičių pagrobtą tėvų turtą su juo pasidalinai. Net džiaugiuosi, jei ką iš jo atėmei, ir tvirtinu, kad nieko teisingesnio nesi padaręs. O štai iš lilibajiško Lisono, pirmojo mieste žmogaus, pas kurį tu viešėjai, atimti Apolono statulos tikrai nederėjo. Sakysi, kad pirkai. Žinau, už 1000 sesterčių. „Manau, taip ir yra.“ Sakau, kad žinau. „Pateiksiu sąskaitas.“ Vis tiek nereikėjo to daryti. O iš nepilnamečio Hejaus, Gajaus Marcelo globotinio, iš kurio tu Lilibajuje didžiulę pinigų sumą pasisavinai, taures su reljefiniais paveikslėliais tvirtini pirkęs ar prisipažįsti pasisavinęs?

38. Bet kam aš rankioju nereikšmingus šios rūšies nusižengimus, kurie, rodos, apsiriboja tik Verio vagystėmis ir nukentėjusiųjų nuostoliais? Išgirskite, jei norite, teisėjai tokį atsitikimą, kuriame galėsite įžvelgti ne tik jo geidulį, bet ir išskirtinę beprotystę bei pamišimą.

XVIII. Yra toks Diodoras Melitietis, anksčiau davęs parodymus. Jau daug metų jis gyvena Lilibajuje, žmogus ir gimtinėje kilmingas, ir tarp tų, pas kuriuos įsikūrė, dėl savo dorybių žymus ir įtakingas. Apie jį Veriui pranešama, kad turįs puikių reljefinių dirbinių, tarp jų ir taurių, vadinamųjų teriklėjų, Mentoro ranka su didžiausiu meistriškumu padarytų. Vos išgirdęs, tas iškart užsidedė goduliu ne tik pamatyti, bet ir atimti, tad Diodorą kviečia ir reikalauja dirbinių. Šis, neturėdamas noro su jais skirtis, atsakė, kad Lilibajuje neturįs, Melitoje pas kažkokį giminaitį palikęs. 39. Veris tučtuojau siunčia Meliton patikimus žmones, parašo keliems melitiškiams, kad tas vazas suieškotų, prašo Diodoro, kad tam savo giminaičiui pasiųstų laišką; jam prailgo laukti, kada gi pamatys tą sidabrą. Diodoras, taupus ir rūpestingas žmogus, savo turtą norėdamas apsaugoti, giminaičiui parašė, kad Verio pasiųstiems žmonėms pasakytų sidarbą prieš keletą dienų išsiuntęs į Lilibają. Pats tuo tarpu išvyko, nutarė verčiau kuriam laikui namus palikti, nei pasilikęs savo puikiuosius dirbinius prarasti. Kai Veris apie tai išgirdo, taip įsiuto, kad visiems pasirodė kuo tikriausiai pametęs galvą ir išprotėjęs. Kadangi neįstengė pagrobti iš Diodoro sidabro, ėmė tvirtinti, kad iš jo paties pagrobti puikaus darbo indai; išvykusiam Dio-

dorui grasino, viešai plūdo, kartais net ašarų nesulaikė. Iš mitų žinome, kad Erifilė buvo tokia godi, kad, pamačiusi vėrinį tikriausiai iš aukso ir brangakmenių, jo grožio pakerėta išdavė savo vyro gyvybę. Panašus ir šiojo godumas, tik dar aštresnis ir beprotiškesnis, nes moteris geidė to, ką matė, o jo aistrą ne tik akys, bet ir ausys galėjo sukelti.

XIX. 40. Įsako ieškoti Diodoro visoje provincijoje – tas iš Sicilijos jau stovyklą buvo iškėlęs ir mantą susirinkęs. Mūsų žmogelis, kad kaip nors jį į provinciją parsikviestų, tokią sumąsto gudrybę – jei tai labiau gudrybe, o ne beprotyste vadintina. Paskiria vieną iš savo šunų, kad šis pasiskelbtų norįs patraukti Diodorą Melitietį į teismą. Iš pradžių visiems atrodė keista, kad kaltinamas Diodoras, toks ramus žmogus, kurio negalėtum įtarti ne tik nusikaltus, bet bent menkiausiai nusižengus. Vėliau paaiškėjo, kad visa tai dėl sidabro. Veris nedvejodamas įsako pradėti tyrimą; tąsyk pirmąkart, man regis, leido už akių kaltinti žmogų. 41. Visą Siciliją apskrieja žinia: dėl aistros kalinėtam sidabru žmonės atsiduria baudžiamajame teisme ir apkaltinami net už akių. Diodoras Romoje gedulo rūbais bėginėjo pas patronus ir svečius, visiems pasakojo apie savo nelaimę. Pas Verį ima plaukti griežti laiškai nuo tėvo ir nuo draugų, kad susirūpintų dėl to, ką daro su Diodoru ir kurlink eina: reikailas plačiai pagarsėjęs ir sukėlęs pasipiktinimą; jis elgiąsis kaip beprotis, pražudysiąs save vienu šiuo nusikaltimu, jei nesiliausiąs. Tuomet Veris dar paisė savo tėvo – jei ne kaip tėvo, bent kaip žmogaus, be to, teismui nebuvo pakankamai apsirūpinęs:

ėjo pirmi metai provincijoje, dar nebuvo, kaip Stenijo atveju, pinigų skrynias prisikrovęs. Taigi jo šėlas pamažu nuslopo ne dėl gėdos jausmo, bet dėl baimės ir išgąščio. Pasmerkti Diodoro už akių neišdrįsta ir išbraukia iš kaltinamųjų sąrašo. Diodoras trejus metus, kol šis buvo pretoriumi, vengė grįžti į provinciją ir namo. 42. Visi kiti, ne tik siciliečiai, bet ir Romos piliečiai, suprato, kad jo godumui šitaip įsisiautėjus nebėra tokio daikto, kurį, jei jis Veriui bent kiek patiko, kas nors galėtų tikėtis išsaugoti ir namuose išlaikyti; o po to, kai narsus vyras Kvintas Arijus, kurio provincija nekantraudama laukė, Verio nepakeitė, visi suprato, jog nieko nebegali taip užrakinti ar taip saugiai paslėpti, kad šio godumui nebūtų atvira ir lengvai prieinama.

Netrukus šitas iš Gnėjaus Kalidijaus, žymaus ir įtakingo romėnų raitelio, kurio sūnų žinojo esant romėnų tautos senatoriumi ir teisėju, atima puikius sidabrinius arkliukus, kadaise priklausiusius Kvintui Maksimui. 43. Neapdairiai prasitariau, teisėjai, – juk pirko, ne atėmė; verčiau nebūčiau to pasakęs – dabar ims girtis ir ant to arkliuko jodinėti. „Pirkau, sumokėjau pinigų.“ O taip, tikiu. „Bus pateiktos išlaidų knygos.“ Vertas reikalas, duokš knygas. Prašom išsiginti kaltinimo dėl Kalidijaus, kad tik aš į sąskaitas peržvelgti galėčiau. Tačiau kodėl Kalidijus Romoje skundėsi, kad per šitiek verslo metų Sicilijoje vienintelio tavęs taip buvo paniekintas, taip pažemintas, kad kartu su kitais siciliečiais apiplėštas, – jei tikrai pirikai? Kodėl tvirtino, kad per teismą stengsis iš tavęs susigražinti sidabrą, jei savo noru jį pardavė? Be to, kaip galėtum išsisukti negražinęs

Gnėjui Kalidijui? Ypač kai jis toks artimas tavo gynėjui Lucijui Sizenai ir kai kitiems Sizenos bičiuliams viską gražinai?

44. Pagaliau nemanau, kad mėginsi neigti, jog Lucijui Kuridijui, garbingam žmogui, bet mažiau įtakingam nei Gnėjus Kalidijus, tu per savo draugą Potamoną gražinai sidabrą. Beje, tai apsunkino kitų žmonių reikalą. Mat nors anksčiau buvai daugeliui pažadėjęs gražinti, po to, kai Kuridijus liudydamas patvirtino, kad jam gražinai, lioveisi tai daręs, nes supratai, jog grobis tau iš rankų slysta, o liudijimų vis tiek nepavyksta išvengti. Gnėjui Kalidijui, romėnų raiteliui, visų ankstesnių vietininkų buvo leista turėti gražaus darbo sidabrinus indus, buvo leista, pasikvietus magistratą ar kitą aukštesnį svečią, namų brangenybėmis papuošti ir aprūpinti puotą. Gnėjaus Kalidijaus namuose lankėsi daugybė valdžių ir galią turinčių žmonių: neatsirado nė vieno tokio bepročio, kuris tuos puikius ir pagarsėjusius dirbinius atimtų, nė vieno tokio įžūlaus, kuris prašytų atiduoti, nė vieno tokio begėdžio, kuris reikalautų parduoti. 45. Juk tai puikybė, teisėjai, ir nepakenčiamas dalykas, kai pretorius provincijoje sako garbiam, pasiturinčiam ir žymiam žmogui: „Parduok man kalinėtus indus.“ Tai tolygu pasakyti: „Tu, kuris juos turi, nesi vertas tokių dirbinių, jie mano padėčiai pritinka.“ Tai tu, Veri, esi vertesnis už Kalidijų? Tu, kuris... Nelyginsiu tavo gyvenimo ir šlovės su jo – tai nepalyginama; palyginsiu kaip tik tai, kuo laikai save pranašesniu: kadangi tris šimtus tūkstančių sestercijų davei dalytojams, kad būtum paskelbtas pretoriumi, dar tris šimtus – kaltintojui, kad tau neišipyktų, ar todėl taip niekini

raitelių luomą ir žemini? Ar todėl tau atrodo netinkama, kad tau patikusį daiktą turi Kalidijus, o ne tu?

XXI. 46. Pernelyg jau ilgai Veris giriasi dėl Kalidijaus, pasakoja visiems, kad nusipirko. O iš Lucijaus Papinijaus, pirmaujančio vyro, pasiturinčio ir garbingo romėnų raitelio, smilkyklę tu irgi pirkai? Jis paliudijo, kad tu, paprašęs apžiūrėti, gražinai ją nuimtomis emblemomis, idant suprastumėte, kad žmogus yra meno vertintojas, o ne gobšuo – juk troško meno kūrinio, o ne paprasto sidabro. Ir ne vien Papinijaus atveju Veris parodė tokių saikingumą: šią nuostatą taikė visoms smilkyklėms, kokių tik Sicilijoje būta. O kiek jų būta ir kokių puikių, tiesiog neįtikėtina. Tikiu, kad anuomet, kai Sicilija buvo savo turtų ir klestėjimo viršūnėje, saloje veikė didelės dirbtuvės. Mat iki Verio pretūros nebuvo nė vieno bent kiek pasiturinčių namų, kuriuose – net jei neturėtų jokio kito sidabro – nerastum tokių daiktų, kaip didelė lėkštė, puošta figūrėlėmis ir dievų atvaizdais, dubenėlis, moterų naudojamas dievų apeigoms, smilkyklė – visa tai senoviniai ir meniški dirbiniai; tad galima nuspėti, kad kadaise siciliečiai lygia dalimi turėjo ir kitokių vertybių, kurias likimas atėmė, bet išliko tos, kurias jų pamaldumas išsaugojo. 47. Aš sakiau, teisėjai, kad daugybė dirbinių būta kone visų siciliečių namuose: aš taip pat tvirtinu, kad dabar nė vieno nebelikę. Ką tai reiškia? Kokį siaubūną, kokį išgamą pasiuntėme į provinciją? Ar jums neatrodo, kad jis elgėsi taip, kad ne savo vieno geidulį, ne tik savo akis, bet grįžęs Romon visų gobšuočių beprotystes patenkintų? Vos tik atvykdavo į kokį miestą, tuoj paleisdavo nuo grandinės

garsiuosius šunis kibiriečius, kad viską iššniukštintų ir susektų. Jei atrasdavo kokią didelę vazą ar stambesnę kūrinį, patenkinti nešdavo laimikį jam; jei pavykdavo tik ką nors smuklesnio sumedžioti, kaip kokius kiškelius čiupdavo lėkštes, dubenis, smilkykles. Įsivaizduokite, kokie tuomet kildavo verksmai, kokios moterų dejonės? Jums galbūt tie daiktai atrodo menki, bet tai sukelia didelį ir aštrų skausmą, ypač moteriškėms, kai iš rankų išplėšiami daiktai, su kuriais dieviškas apeigas atlikdavo, kurie iš tėvų buvo paveldėti, kurie visada šeimai priklausė.

XXII. 48. Nelaukite, kad imčiau vaikščioti nuo durų prie durų, vardydamas šiuos nusikaltimus: iš tindaritėno Aischilo atėmė dubenį, iš Trasono, irgi tindaritėno, – lėkštę, iš agrigentėno Nimfodoro – smilkyklę. Kai aš pristatysiu liudytojus iš Sicilijos, tegul Veris renkasi, kurį panorės, kad apklausčiau dėl lėkščių, dubenėlių, smilkyklių: sužinos, kad ne tik joks miestas, bet ir bent kiek pasiturintis namas neišvengė jo skriaudų. Kas kart atvykęs į puotą, jei išvysdavo kalinėtą sidabrą, teisėjai, nebeįstengdavo sulaukyti rankų. Gyvena Tindaridėje toks Gnėjus Pompėjus, anksčiau vadinęsis Filonu. Jis surengė Veriui puotą viloje netoli Tindaridės. Padarė tai, ko siciliečiai paprastai nedrįsta; būdamas Romos piliečiu manė, kad jam tai nepavojinga: patiekė į stalą lėkštę su itin gražiais papuošimais. Pretorius, vos išvydęs, nedvejodamas nusinešė nuo svetingo stalo šią penatų ir svetingumą globojančių dievų brangenybę, tačiau – jau esu kalbėjęs apie jo nuosaikumą – nuėmęs papuošimus, likusį sidabrą be jokio gobšumo grąžino. 49. Kaip? Eupolemui iš Kalaktės,

kilmingam žmogui, Lukulų vaišintojui ir ypač artimam bičiuliui, šiuo metu tarnaujančiam Lucijaus Lukulo kariuomenėje, argi ne tą patį padarė? Veris pas jį pietavo; visą sidabrą jis patiekė švarų, kad jo paties neapšvarintų; tik dvi taures nedideles, bet su emblemomis. Jis kaip koks šventės linksmintojas, kad neišeitų iš puotos be vainiko, ten pat, puotautojų akyse, liepė nuimti reljefus.

Aš dabar nebandau išvardyti visų jo darbelių, nėra nei poreikio, nei galimybės: tik po vieną kiekvienos rūšies įvairių jo niekšybių pavyzdį ir įrodymą jums pateikiu. Mat jis elgėsi ne kaip žmogus, kuriam kada nors teks atsakyti, bet taip, tarsi arba niekada nebus apkaltintas, arba kuo daugiau prisiplėš, tuo mažesnė grėsmė bus prieš teisną stoti. Tai, apie ką kalbu, jis darė jau ne slapta, ne per draugus ar tarpininkus, bet viešai, nuo savo aukštos pakyls, naudodamasis valdžia ir galia.

XXIII. 50. Vos tik atvykęs į Katiną, turtingą, garbingą, klesčintį miestą, įsako pakviesti proagorą Dionisijarchą, tai yra aukščiausią pareigūną; jam viešai liepia pasirūpinti, kad visi sidabriniai rakandai, kokių tik Katinoje esama, būtų surinkti ir jam pristatyti. Argi negirdėjote, kaip Filarchas iš Kenturipų, gimine, dorybe, turtu pirmaujantis žmogus, tą patį prisiekęs liudijo: jam Veris davęs tokį pavedimą ir liepęs Kenturipose, didžiausioje ir turtingiausioje Sicilijos bendruomenėje, visą sidabrą surinkti ir jam sunešti. Lygiai taip jo liepimu Apolodoras, kurio liudijimus girdėjote, korintines vazas parvežė iš Agirijo į Sirakūzus. 51. Bet visų geriausia, kad nuvykęs į Haluntiją mūsų darbštusis ir uolusis pretorius pats nepanoro žengti į sunkiai

pasiekiamą ir skardingą miestą, taigi liepė pakviesti Archagatą Haluntijietį, vieną kilmingiausių žmonių ne tik gimtinėje, bet visoje Sicilijoje. Jam pavedė, kiek tik Haluntijuje yra kalinėto sidabro rakandų taip pat ir korintinių vazų, – viską tučtuojau iš miesto pajūrin sugabenti. Archagatas užkopė į miestą. Kilmingas žmogus, kuriam svarbi buvo bendrapiliečių meilė ir palankumas, sunkiai pakentė ano užduotą tarnybą, bet nebuvo kas daryti; paskelbia, kas jam buvo įsakyta, liepia visiems sunešti, kas ką turi. Visus apėmė didžiulė baimė, pats tiranas nesitraukė nė žingsnio, apačioje, pajūryje, neštuvuose gulėdamas, laukė Archagato ir sidabro. 52. Tik pagalvokite, koks sambrūzdis kilo mieste, koks šauksmas, koks moterų verksmas! Kiekvienas tai išvydęs būtų pasakęs, kad Trojos arklys įvežtas, miestas paimtas. Išnešami indai be dėklų, išplėšiami iš moterų rankų, išlaužiamos daugelio namų durys, sudaužomi užraktai. Ką jūs manote? Net per karą ar priešų antpuolį, jei kartais iš privačių asmenų pareikalaujama skydų, vis tiek žmonės juos nenoriai atiduoda, nors žino, kad tai daroma bendrai gerovei; taigi nemanykite, jog nors vienas haluntijietis be didžiausio skausmo išnešė iš namų kalinėtus indus, kad tas juos pasiglemžtų. Visą nugabena žemyn. Pakviečiami broliai kibiriečiai, vienas kitas daiktas jiems nepatinka, nuo patinkančių nuimamos plokštelės ir emblemos. Šitaip Haluntijo gyventojai, netekę visų grožybių, grįžta namo nešini „nuvilkto“ sidabru.

XXIV. 53. Kokia kita provincija, teisėjai, yra mačiusi tokią šluotą? Yra buvę, kad vietininkai, susimokę su vietos pareigū-

nais, visiškai slapta kai ką iš bendruomenės išdo nusukdavo; net kai iš privačių asmenų ką nors atimdavo, tai darydavo slapčiomis ir vis tiek būdavo nuteisiami. Jei paklausite mano nuomonės, aš, nors sau pakenkdamas, tuos laikau tikrais kaltintojais, kurie tokių žmonių vagystes iš kvapo ar nežymių pėdsakų susukdavo. Bet ką mums veikti byloje Verio, kurį išsiviliojusį purve ir kurio viso kūno paliktą žymę atradome? Tikrai didis darbas yra kaltinti žmogų, kuris pro šalį vykdamas tik trumpam lektiką stabtelėjęs, ne apgaule, bet atvirai, savo valdžios galia, vienu įsakymu visą miestą namas po namo apšvarino! Vis dėlto, kad galėtų sakyti pirkęs, jis liepia Archagatui dėl akių duoti keletą monetų tiems, kuriems priklausė indai. Nedaug atsirado norinčiųjų pinigus priimti; jiems Archagatas davė. Tačiau Veris tų pinigų Archagatui negrąžino. Šis norėjo Romoje prisiteisti, bet Gnėjus Lentulas Marcelinas jį atkalbėjo, kaip patį girdėjote sakant. Perskaityk Archagato ir Lentulo parodymus.

54. Kad kartais nemanytumėte, jog žmogus panorą sukaupiti tokią krūvą reljefų be jokios priežasties, pažiūrėkite, kiek jis vertino jus, kiek romėnų tautos nuomonę, kiek įstatymus ir teismus, kiek siciliečius ir verslininkus. Surinkęs tokią daugybę emblemų, kad niekam nė vienos nepaliko, Sirakūzų rūmuose įkūrė didžiules dirbtuves. Viešai įsakė sukviesti visus amatininkus, kalinėtojus ir indų dirbėjus, be to, ir savų daug turėjo. Visus juos uždaro rūmuose, didelę daugybę žmonių. Išsisiems aštuoniems mėnesiams jiems nepritrūko darbo, nors gamino vien auksinius indus. Nuo dubenų ir smilkyklių nuimtas emblemas

jie taip sumaniai prie aukso puodelių pritvirtindavo, taip tinkamai prie aukso taurių pritaisydavo, sakytum, tam jos buvo ir sukurtos; pats pretorius, kuris sakosi savo budrumu išsaugojęs taiką Sicilijoje, šitoje dirbtuvėje prasėdėdavo didesnę dienos dalį, apsilvilkęs tamsią tuniką ir graikišką apsiaustą.

XXV. 55. Viso šito, teisėjai, nedrįsčiau minėti, jei nebijočiau jūsų sakant, kad jūs apie Verį daugiau išgirdote iš kitų per atsitiktines kalbas nei iš manęs per teismą. Juk kur rasi žmogų, apie tą dirbtuvę, apie auksinius indus, apie Verio apsiaustą negirdėjusį? Paminėk bet kurį padorų vyrą iš Sirakūzų konvento, iškviesiu jį prieš teismą, nebus tokio, kuris sakytų to negirdėjęs arba nematęs. 56. Kas per laikai, kas per papročiai! Neminėsiu pernelyg senų dalykų. Daugelis pažinojo Lucijų Pizoną, čia esančio Lucijaus Pizono, buvusio pretoriaus, tėvą. Kai ėjo pretoriaus pareigas Ispanijoje, kur ir žuvo, per pratybas su ginklais jam nežinia kaip sulūžo ir sutrupėjo auksinis žiedas ant rankos. Norėdamas pasidaryti naują, liepė pakviesti auksakalį prie savo krėslo Kordubos forume ir viešai atsvėrė aukso; liepia meistriui čia pat, forume, pasistatyti kėdę ir padaryti žiedą visiems matant. Galbūt kas nors jį pavadins per daug skrupulingu, tik tai galės prikišti, jei norės, nieko daugiau. Bet jam tai leistina, juk buvo sūnus Lucijaus Pizono, kuris pirmasis pasiūlė įstatymą dėl turto prievartavimo. 57. Juokinga dabar vėl apie Verį kalbėti, kai papasakojau apie Pizoną Sąžiningąjį; tačiau atkreipkite dėmesį, koks tarp jų skirtumas: anas, keletą spintų auksinių indų pasidirbdinęs, nesivargino pasvarstyti, ką apie tai išgirs ne

tik Sicilijoje, bet ir Romoje, teisme; šis norėjo, kad visa Ispanija pusės uncijos tikslumu žinotų, iš ko pretoriaus žiedas pagamintas. Nenuostabu, kad vienas pateisino savo vardą, o kitas prievardį.

XXVI. Niekai negaliu visų Verio poelgių nei atmintyje išlaikyti, nei kalba aprėpti: tik jų rūšis pabandusiu trumpai paminėti; šis Pizono žiedas man ką tik priminė, kas buvo visai iš galvos iškritę. Kaip manote, kokiai daugybei garbingų žmonių jis nuo piršto žiedus numovė? Niekad nedvejojo, jei tik kieno brangakmenis ar žiedas jį sužavėdavo. Neįtikėtiną dalyką pasakysiu, bet taip plačiai pagarsėjęs, kad nė jis pats, manau, nebandys neigti. 58. Kai jo vertėjui Valencijui atėjo laiškas iš Agrigento, atsitiktinai Veris pastebėjo atspaudą baltame molyje. Jam patiko; paklausė, iš kur laiškas, atsakė – iš Agrigento. Veris tuoj parašė laiškus, kam buvo pratęs, kad jam tą žiedą kuo greičiau atvežtų. Šitaip Lucijaus Ticijaus, šeimynos tėvo, Romos piliečio, žiedas vienu laišku nuo piršto buvo nutrauktas.

Išties jo godumas – neįtikėtinas! Net jei kiekviename valgomajame, kiek tik jų turi ne tik Romoje, bet ir visose vilose, Veris pasišovė turėti po trisdešimt puikiai paklotų gultų su visais puotos reikmenimis, vis tiek, atrodo, jų per daug prisigamino; juk Sicilijoje nebuvo nė vieno pasiturinčių namų, kuriuose jis nebūtų įrengęs audyklos. 59. Segestoje yra moteris, nepaprastai turtinga ir kilminga, Lamija vardu; ištikus trejus metus jos namai, pilni staklių, audė Veriui užtiesalus, vien tik purpuru dažytus; tą patį darė turtuolis Atalas Nete, Lisonas Lilibajuje,

Kritolajas Etnoje, Sirakūzuose – Aischrijonas, Kleomenas, Teomnastas, Helore – Archonidas... Greičiau pristigsiu dienos, nei vardų. „Jis pats davė purpurą, draugai – tik darbo jėgą.“ O taip, tikiu; nesu linkęs visko paversti kaltinimu; tarsi man nepakaktų kaltinimui to, kad turėjo šitiek daug ką duoti, kad norėjo išvežti šitiek daug, pagaliau, – su tuo ir jis sutinka, – kad tokiuose reikaluose draugų pajėgomis naudojosi. 60. Toliau. Kam dar, išskyrus jį, jūsų manymu, Sirakūzuose trejus metus buvo gaminamos variu kaustytos lovos ir bronziniai šviestuvai? „Jis juos pirko.“ Tikiu, tik parodau jums, teisėjai, ką Veris, kaip pretorius, veikė provincijoje, kad kam nors netyčia nepasirodytų, jog buvo pernelyg aplaidus ir turėdamas visą valdžią nepakankamai pasinaudojo ir apsirūpino.

XXVII. Dabar pereinu jau ne prie vagystės, ne godumo, ne gėidulio, bet prie tokio poelgio, kuriame, man rodos, telpa ir slypi visos niekšybės, kuriame įžeisti nemirtingieji dievai, paminta romėnų tautos garbė ir jos vardo svarba, apiplėštas ir išduotas svetingumas, jo piktadarybės nuo mūsų atitolinti visi draugiškai nusiteikę karaliai bei jiems pavaldžios ir paklusnios tautos.

61. Sirijos karalaičiai, karaliaus Antijocho sūnūs, kaip žinote, neseniai lankėsi Romoje; jie atvyko ne Sirijos karalystės atsiimti (jiems ji neginčytinai priklausė iš tėvų ir protėvių paveldėta), bet manė, kad Egipto karalystė jiems ir jų motinai Selėnei priklausanči. Po to, kai nepalankios aplinkybės respublikoje jiems sutrukdė pasiekti iš senato, ko norėjo, jie išvyko Sirijon, tėvų

karalystėn. Vienas jų, vardu Antijochas, panoro keliauti per Siciliją, taigi, Veriui esant pretoriumi, atvyko į Sirakūzus. 62. Čia Veris nutarė, kad jam atiteko stambus palikimas, nes jo valdžion ir karalystėn įkėlė koją tas, kurį buvo girdėjęs ir įtarė su savi-
mi turint daug brangenybų. Siunčia jam gana dosnias dovanas kasdieniam vartojimui: aliejaus, vyno, kiek laikė reikalinga, dar grūdų, kiek manė pakaksia, iš savo dešimtinės. Po to patį karalių pasikvietė pietų. Išpuošia valgomąjį su didžiule prabanga, išdėlioja tai, ko turi į valias, – daugybę gražiausių sidabro indų, mat auksinių dar nebuvo padirbdinęs; pasirūpina, kad puota būtų puikiai parengta ir viskuo aprūpinta. Kam daug kalbėti? Karalius išėjo ir šeimininko turtu įsitikinęs, ir garbingu priėmimu patenkintas. Po to jis pakviečia pretorių pietų; išdėlioja visus savo turtus, daug sidabro, nemažai ir auksinių taurių, kuriuos, kaip priimta pas karalių, ypač Sirijos, puikiais brangakmeniais nusagstytos. Tarp jų buvo ir įrankis vynui semti – iš vientiso brangakmenio išskobtas samtis auksine rankena, apie kurį girdėjote pasakojant, manau, pakankamai patikimą ir rimtą liudytoją Kvintą Minucijų. 63. Veris ima kiekvieną indą į rankas, giria, žavisi; karalius džiaugiasi, kad romėnų tautos pretoriui jo puota teikia tokį džiaugsmą ir malonumą. Grįžęs iš puotos, Veris, kaip parodė tolesni įvykiai, apie nieką daugiau nebegalėjo galvoti, tik kaip paleisti karalių iš provincijos apvogtą ir apiplėštą. Siunčia žmogų su prašymu paskolinti gražiausius pas jį matytus indus; sakosi norįs parodyti savo kalinėtojams. Karalius, gerai jo nepažindamas, be jokio įtarimo maloniai davė.

Siunčia dar ir samčio iš brangakmenio: norįs jį atidžiau apžiūrėti. Ir šį jam perduoda.

XXVIII. 64. Dabar, teisėjai, įdėmiai klausykite, kas nutiko toliau; apie tai ir jūs jau girdėjote, ir romėnų tauta dabar ne pirmąkart išgirs, ir išorės tautas iki toliausių žemės pakraščių gandas apie tai pasiekė. Puikiais brangakmeniais nusagstyta nuostabaus darbo šviestuvą minėtieji karalaičiai buvo nuvežę Romon, kad pastatytų Kapitolijuje; radę šventyklą nebaigtą, nei padovanoti galėjo, nei viešai išstatyti ir rodyti norėjo, idant ir didingiau atrodytų, kai savu laiku pastatys Didžiojo Maloningo Jupiterio celėje, ir įspūdingiau, kai šviežiu nematyto grožiu stot žmonėms prieš akis; nutarė jį parsigabenti į Siriją, kad, vos išgirdę apie Didžiojo Maloningo Jupiterio statulos pašventinimą, surengtų pasiuntinybę ir drauge su kitais daiktais šią išskirtinę ir gražiausią dovaną nuvežtų į Kapitolijų. 65. Nežinai, kaip šis reikalas pasiekė Verio ausis, nors karalius norėjo brangenybę nusiųsti ne todėl, kad ko nors bijojo ar įtarė, bet kad daugelio akys nepamatytų jos anksčiau nei romėnų tauta. Šitas ima karaliaus prašyti ir primygtinai įkalbinėti, kad jam šviestuvą atsiųstų; sakosi labai norįs žvilgtelėti, bet niekam neleisiant jo pamatyti. Antijochas, ištis karališkos sielos jaunuolis, neįtarė jo niekšybės. Įsako tarnams suvyniotą brangenybę kuo slapčiausiai nunešti į pretoriaus namus. Kai ten nugabeno ir nuėmę dangalus pastatė, Veris ėmė šūkauti, kad daiktas tikrai vertas Sirijos karalystės, vertas būti karališka dovana, vertas Kapitolijaus. Ištis jis stebino tokiu spindesiu, kokį tegali skleisti

ryškiausi ir gražiausi brangakmeniai, tokia techniką įvairove, kad menas, rodos, rungtyniavo su turtinga medžiaga, tokiu didumu, kad buvo matyti, jog ne žmonių prabangai, bet didžiulės šventyklos papuošimui buvo sukurtas. Kai jau pakankamai, atrodo, pasigrožėjo, tarnai ima kelti, kad išneštų. Šis sako, kad nori jį dar ir dar kartą apžiūrėti, niekaip negalįs pasisotinti; liepia jiems pasišalinti ir šviestuvą palikti. Šitaip tarnai tąkart tuščiomis grįžo pas Antiochą.

XXIX. 66. Iš pradžių karalaitis nieko nei bijojo, nei įtarė; praeina diena, antra, kelios; neparneša. Siunčia žmones su prašymu, kad malonėtų atiduoti. Veris liepia vėliau ateiti. Karaliui tai pasirodo keista, siunčia antrąkart; negrąžina. Asmeniškai kreipiasi į pretorių, prašo atiduoti. Pažinkite įžulį jo miną ir ypatingą begėdiškumą. Nors žinojo, nors iš paties karaliaus buvo girdėjęs, kad brangenybė skirta Kapitolijui, nors matė, kad Didžiajam Maloningajam Jupiteriui, kad romėnų tautai ji saugoma, vis dėlto ima prašyti ir primygtinai reikalauti, kad jam padovanotų. Kai karalius atsakė, kad jam ir Kapitolijaus Jupiterio baimė, ir žmonių nuomonė neleidžia to daryti, nes daugybė tautų yra šio kūrinio, kaip dovanos dievams, liudytojos, tada Veris ima jam smarkiai grasinti. Pamatęs, kad grasinimams karalius pasiduoda ne daugiau nei maldavimams, staiga įsako jam dar prieš naktį palikti provinciją; sakosi gavęs žinių, kad iš jo karalystės į Siciliją plaukia piratai. 67. Karalaitis Sirakūzų forume susirinkusiai miniai – nemanykite, kad narplioju kokį neiškę reikalą ir kažką prikuriu iš spėlionių – Sirakūzų forume,

kartoju, karalius, su ašaromis akyse žmones ir dievus liudytojais kviesdamas, ėmė garsiai skelbti, jog brangakmeniais nusagstyta šviestuvą, kuriį jis ketinęs pasiųsti į Kapitolijų, kuri svarbiausioje šventykloje norėjęs romėnų tautai pastatyti kaip sąjungos bei draugystės ženklą, Veris iš jo atėmęs; dėl kitų daiktų iš aukso ir brangakmenių, esančių dabar pas Verį, jis nesirūpinęs, bet šios brangenybės pasisavinimą laikęs žemu ir begėdišku. Nors jis ir jo brolis mintimis ir ketinimais jau seniai ją buvo dievui pašventę, tačiau dabar šioje Romos piliečių sueigoje jis duodąs, dovanojąs, skiria ir pašvenčiąs ją Didžiajam Maloningajam Jupiteriui ir kviečiąs jį patį būti jo valios bei pamaldumo liudytoju.

XXX. Koks balsas, kokie plaučiai, kokios jėgos gali atlaikyti, skundžiantis dėl šio vieno nusikaltimo? Karalius Antiochas, kuris Romoje visų mūsų akyse kone dvejus metus su visa karališka palyda ir prabanga gyveno, jis, romėnų tautos draugas ir sąjungininkas, draugiško tėvo, senelio, protėvių, seniausios ir garsiausios karalių giminės palikuonis, turtingiausios ir didžiausios karalystės valdovas, iš romėnų tautos provincijos strimgalviais buvo išvytas! 68. Kaip, tavo manymu, tai priims išorės tautos, ką pasakys, kai gandas apie šį tavo poelgį nuskries į kitas karalystes ir tolimiausius kraštus, kai išgirs, jog romėnų tautos pretorius provincijoje įžeidė karalių, apiplėšė svečią, išgujo romėnų tautos sąjungininką ir draugą? Žinokite, teisėjai, jūsų ir romėnų tautos vardas išorės tautų bus tariamas su neapykanta ir pagieža, jei šitokia baisi neteisybė liks nenubausta.

Visi manys, ypač kai gandas apie mūsų žmonių gobšybę ir godulį plačiai paplis, jog tai ne vien Verio nusižengimas, bet ir tų, kurie jam pritarė. Daug karalių, daug laisvųjų miestų bendruomenių, daug turtingų ir įtakingų asmenų tikrai ketina puošti Kapitolijų, kaip to reikalauja šventyklos didybė ir mūsų valstybės vardas. Jei jie sužinos, kad jūs šios karališkos dovanos pasisavinimą deramai pasmerkėte, supras, kad jų pastangos ir dovanos yra jūsų ir romėnų tautos vertinamos; bet jeigu išgirs, kad jūs į tokį žymų karalių, tokį išskirtinį atvejį, tokią žiaurią neteisybę atsainiai pažiūrėjote, nebebus tokie bepročiai, kad savo pastangas, rūpestį, lėšas eikvotų dovanoms, kurias manys jums esant bevertes.

XXXI. 69. Šioje vietoje kreipiuosi į tave, Kvintai Kātulai, mat kalbu apie tavo įžymų ir gražų paminklą. Ties šiuo kaltinimu tu ne tik teisėjo griežtumą, bet tarsi nedraugo ir kaltintojo priešiskumą privalai pasitelkti. Juk tai tavo garbė buvo įkūnyta šioje šventykloje senato ir romėnų tautos malone, tai tavo vardo amžinas atminimas drauge su šia šventykla bus pašventintas; tau šį rūpestį reikia užsikrauti, tau šio darbo imtis, kad Kapitolijus, kiek didingiau jis atstatytas, tiek turtingiau būtų išpuoštas nei anksčiau, idant atrodytų tas gaisras kilęs dieviška valia – ne tam, kad sunaikintų Didžiojo Maloningojo Jupiterio šventyklą, bet kad išsireikalautų dar puikesnės ir didingesnės. 70. Tu girdėjai Kvintą Minucijų liudijant, jog karalius Antijochas viešėjęs jo namuose Sirakūzuose; jis žinojęs, kad šviestuvai buvo nuneštas pas Verį, žinojęs, kad nebuvo grąžintas; tu girdėjai ir vėl išgirsi

viso Sirakūzų konvento žmonės liudijant, kad jiems girdint karalius Antijochas tą dovaną paskyrė ir pašventė Didžiajam Maloningajam Jupiteriui. Jei nebūtum teisėjas ir sužinotum tokį dalyką, tau visų labiausiai derėtų jį teismu persekioti, bausmės siekti, bylą vykdyti. Todėl neabejoju, kaip griežtai privalai teisėjauti tu, kuris pats, jei būtų kitas teisėjas, privalėtų kaltinti ir vykdyti bylą daug aršiau nei aš.

XXXII. 71. O jums, teisėjai, kas gali pasirodyti labiau pasibaisėtina ir nepakenčiama? Veris turės savo namuose Jupiterio sietyną, iš aukso ir brangakmenių padarytą? Šviestuvą, kurio spindesiu turėjo nušvisti ir sutviskėti Didžiojo Maloningojo Jupiterio šventykla, bus išstatytas pas Verį per puotas, liepsnojančias jam įprastomis begėdystėmis ir paleistuvystėmis? Šio šlykštaus sąvadautojo namuose kartu su kitomis iš Chelidonės paveldėtomis puošmenomis bus laikoma ir Kapitolijaus puošmena? Kas, jūsų manymu, kada nors bus šventa arba kas bent sykį buvo neliečiama šiam žmogui, kuris net ir dabar nesijaučia suvaržytas šitokio baisaus nusikaltimo, kuris ateina į teismą, kur jis negali net kreiptis malda į Didįjį Maloningąjį Jupiterį ir, kaip visiems įprasta, prašyti jo užtarimo? Žmogaus, iš kurio net nemirtingieji dievai reikalauja grąžinti nuosavybę būtent per šį teismą, įsteigtą tam, kad per jį savo nuosavybės reikalautų žmonės. Ar reikia stebėtis, kad Atėnuose Minervą, Dele Apoloną, Junoną Same, Pergėje Dianą ir daug kitų dievų visoje Azijoje ir Graikijoje įžeidė tas, kuris net nuo Kapitolijaus Jupiterio rankų atitraukti neįstengė? Šventyklos, kurią puošia ir toliau ketina

savo lėšomis puošti privatūs asmenys, Gajus Veris neleidžia puošti karaliams!

72. Taigi po šios šventvagystės jau nieko švento, nieko neliečiamo visoje Sicilijoje jam nebebuvo; trejus metus jis taip elgėsi provincijoje, kad galėjai pamanyti, jog karas paskelbtas ne tik žmonėms, bet ir dievams.

XXXIII. Yra, teisėjai, Sicilijoje senovinis miestas Segesta, įkurtas, kaip pasakojama, pabėgusio iš Trojos ir į šiuos kraštus atvykusio Enėjo. Tad jo gyventojai ne tik amžina sąjunga ir draugyste, bet ir giminyste su romėnais manosi esą susiję. Kadaisė šis miestas, kaip savarankiška bendruomenė, savo noru ir jėgomis su punais kariavo, kartaginiečių buvo paimtas ir nuniokotas, o visa, kas tiko miestui papuošti, Kartaginon buvo išgabenta. Buvo Segestoje bronzinė Dianos statula, išsiskirianti tiek senoviškumu ir šventumu, tiek ypatingu darbu ir meniškumu. Ją pervežus į Kartaginą, pasikeitė tik vieta ir žmonės, bet ankstesnis garbinimas išliko, nes dėl ypatingo grožio net priešams pasirodė verta švenčiausios pagarbos. 73. Praėjus keliems amžiams, Publijus Scipijonas Trečiajame punų kare paėmė Kartaginą. Pasiekęs pergalę, – įsižiūrėkite į žmogaus dorybę ir atidumą, kad ir žymiausiais tautiečių dorybės pavyzdžiais pasidžiaugtumėte, ir Verio neįtikėtiną įžulumą, vertą tuo didesnės neapykantos, laikytumėte, – Scipijonas, žinodamas, jog Sicilija labai ilgai ir dažnai kartaginiečių buvo niokojama, sukviečia visus siciliečius, liepia surasti prarastus turtus; pažada visokeriopai pasirūpinti, kad viskas, kas kuriai bendruomenei priklausė,

būtų gražinta į senąsias vietas. Tuomet Termų gyventojams buvo gražinti iš Himeros kadaise išvežti daiktai, apie kuriuos anksčiau kalbėjau, tuomet vieni geliškiams, kiti agrigentėnams atiduoti, tarp jų ir garsusis jautis, sakoma, priklausęs žiauriam iš visų tiranų Falaridui, kuris pasmerktuosius gyvus tame jautyje uždarydavo ir po jais laužą pakurdavo. Gražindamas šį jautį Scipijonas, sakoma, agrigentėnams pasakęs, kad vertėtų susimąstyti, kas jiems naudingiau: vergauti vietiniams valdovams ar paklusti romėnų tautai, juk tas pats paminklas primins ir savųjų žiaurumą, ir mūsų prielankumą.

XXXIV. 74. Kaip tik tada segestiečiams su didžiausiu rūpesčiu buvo gražinta toji Diana, apie kurią dabar kalbame; ją atvežė į Segestą ir, aidint piliečių sveikinimams ir džiaugsmo šūkniams, pastatė senojoje vietoje. Ji buvo užkelta ant gana aukšto postamento, ant kurio didelėmis raidėmis buvo iškaltas Publijaus Afrikiečio vardas ir užrašyta, kad jis, paėmęs Kartaginą, gražino statulą Segestai. Piliečiai ją garbino, visi atvykusieji lankydavo; man pačiam, kai buvau kvestoriumi, ją pirmiausia parodė. Tai buvo didinga ir aukšta stolą vilkinčios deivės skulptūra, tačiau toje didybėje ryškėjo mergiškas amžius ir laikysena; ant peties kabojo strėlinė, kairiąja ranka ji laikė lanką, dešiniąja priekyje nešė liepsnojančią deglą. 75. Vos tik ją išvydo šitas šventenybių bei tikėjimo priešas ir grobuonis, iškart, tarsi tuo deivės deglu užgautas, užsiliepsnojo geismu ir beprotybe. Jis įsako magistratams nukelti statulą nuo pakylės ir atiduoti jam; priduria, kad tuo jį labai pamaloninsią. Tie atsako, kad jiems

tai šventvagystė, kad juos sulaikantis tiek švenčiausias pamaldumas, tiek įstatymų ir teismų baimė. Tada Veris ėmė juos tai įkalbinėti, tai jiems grasinti, tai viltį, tai baimę pasitelkdamas. Anie prisidengė Publijaus Afrikiečio vardu: sakė, kad statula priklausanti romėnų tautai, jie neturi valdžios paminklui, kurį žymusis karvedys, paėmęs priešų miestą, kaip romėnų tautos pergalės atminimą čia panorą pastatyti. 76. Veriui nė kiek nenusileidžiant, bet, priešingai, kasdien vis atkakliau spaudžiant, reikalas pasiekia senatą: visi audringai prieštarauja. Taigi tuokart, per pirmąjį jo atvykimą, jiems pavyko atsispirti. Po šito, kokių tik buvo prievolių, – tiekti jūreivius bei irklininkus, aprūpinti grūdais, – segestiečiams jis krovė labiau nei kitiems miestams, dargi gerokai daugiau, nei jie galėjo pakelti. Be to, kvietėsi jų magistratus, šaukė pas save geriausius ir kilmingiausius piliečius, tapė juos po visus provincijos teismus, atskirai kiekvienam pranašavo negandas, visiems drauge grasino sulyginsiąs jų miestą su žeme. Galų gale daugelio nelaimių ir didžiulės baimės įveikti segestiečiai nutarė paklusti pretoriaus įsakymui. Visai bendruomenei didžiai sielvartaujant ir gedint, visiems vyrams ir moterims liejant ašaras ir vaitojant, pasamdomi darbininkai nukelti Dianos atvaizdą.

XXXV. 77. Tik pažiūrėkite, koks segestiečių pamaldumas! Neatsirado nė vieno, žinokite, teisėjai, nei laisvojo, nei vergo, nei piliečio, nei svetimšalio, kuris būtų išdrįsęs paliesti tą statulą; teko atvežti, žinokite, kažkokius barbarus darbininkus iš Lilibajo; jie nežinodami viso reikalo ir stokodami pamaldumo

už atlygį nuvertė statulą. O kai ją vežė iš miesto, ar žinote, kokia moterų minia susirinko, kaip raudodojo senoliai? Kai kurie iš jų dar atminė tą dieną, kai toji pati Diana, parvežta Segeston iš Kartaginos, savo grįžimu paskelbė romėnų tautos pergalę. O, kaip skyrėsi šiandiena nuo ano karto! Tąsyk romėnų tautos imperatorius, žymiausias vyras, pargabeno segestiečiams jų protėvių dievus, iš priešų miesto atgautus; dabar iš sąjungininkų miesto tos pačios tautos pretorius, niekšingiausias nedorėlis, tuos pačius dievus piktadariškai išsivežė. Ar kas visoje Sicilijoje nebuvo girdėjęs, kaip visos Segestos matronos ir mergelės susirinko, kai Dianą vežė iš miesto, tepė aliejais, puošė vainikais, gėlėmis, kvėpino smilkalais ir dervomis, iki pat savo krašto ribų lydėjo?

78. Jei tuomet, būdamas valdžioje, per savo godumą ir įžulumą tu neišsigandai tokios šventvagystės, nejaugi ir dabar, atsidūręs su vaikais tokiaame pavojuje, nešiurpsti iš baimės? Koks žmogus, tavo manymu, ateis tau pagalbon, kai dievai tam nepitaria, arba koks dievas, kai tu pasikėsina i jų šventoves? Ar tau, besimėgaujantiui taika ir ramybe, toji Diana neįkvėpė nė kruopelės pamaldumo? Nors ji regėjo paimtus ir degančius abu miestus, kuriuose buvo pastatyta, bet dukart išvengė abiejų karų gaisro ir kardo; ji, dėl kartaginiečių pergalės pakeitusi buveinę, garbinimo vis dėlto neprarado, o dėl Publijaus Afrikiečio narsumo drauge su vieta atgavo ir garbinimą. Kai po šio nusikaltimo liko tuščias postamentas ir ant jo iškaltas Publijaus Afrikiečio vardas, visiems atrodė bjauru ir nepakenčiama ne

tik tai, kad išniekintas pamaldumas, bet ir tai, kad narsiausio vyro Publijaus Afrikiečio žygdarbių šlovę, narsumo atminimą, pergalės paminklus sunaikino Gajus Veris. 79. Kai jam buvo užsiminta dėl postamento ir užrašo, jis pamanė, kad sunaikinus postamentą tarsi nusikaltimo nuorodą žmonės užmirš ir visą tą reikalą. Taigi jo įsakymu miestas pasamdo darbininkus jį nugriauti. Tos samdos sutartį jums perskaitė ankstesniame posėdyje iš Segestos viešų dokumentų.

XXXVI. Į tave, Publijaus Scipijonai, taip, į tave dabar kreipiuosi, pavyzdingiausias ir garbingiausias jaunuoli, tavęs aš prašau ir reikalauju įvykdyti tavo giminei ir vardui derančią pareigą. Kodėl tu kovoji už žmogų, suteršusį jūsų šeimos garbę ir šlovę? Kodėl nori matyti jį apgintą? Kodėl aš atlieku tavo vaidmenį, kodėl prisiimu tavo priedermę? Kodėl Markas Tulijus reikalauja atstatyti Publijaus Afrikiečio paminklus, o Publijus Scipijonas gina jų griovėją? Nors protėvių perduotas paprotys kiekvienam prisako ginti savo protėvių paminklus, neleidžiant jų net svetimu vardu papuošti, nejaugi palaikysi žmogų, kuris ne kaip nors pakenkė Publijaus Scipijono paminklui, bet iš pagrinčių jį sugriovė ir nunaikino? 80. Kas tuomet, vardan nemirtingųjų dievų, pasirūpins mirusio Publijaus Scipijono atminimu, kas jo paminklais ir narsumo ženklais, jei tu juos apleisi ir paliksi, ir ne tik susitaikysi su jų grobstymu, bet dargi ginsi jų grobstytoją ir niokotoją? Čia susirinko segestiečiai, tavo klientai, romėnų tautos draugai ir sąjungininkai; jie tau praneša, jog Publijus Afrikietis, sunaikinęs Kartaginą, Dianos atvaizdą

jų protėviams sugrąžino, ir Segestoje imperatoriaus vardu ji buvo pastatyta ir pašventinta; kad Veris privertė ją nugriauti ir išgubenti, o Scipijono vardą visiškai sunaikinti ir ištrinti; jie prašo tavęs ir meldžia, kad grąžintum jiems šventenybę, o savo giminei garbę ir šlovę, idant tai, ką Publijaus Afrikiečio dėka iš priešų miesto atgavo, tavo dėka jie galėtų iš plėšiko namų išgelbėti.

XXXVII. Ką tu gali jiems garbingai atsakyti arba ką dar jie gali daryti, kaip tik maldauti tavęs atlikti pareigą? Jie yra čia ir maldauja. Tu gali puoselėti namų šlovės didybę, Scipijonai, tu tai gali; turi viską, kuo likimas ar prigimtis žmones apdovanoja. Nenoriu iš tavęs atimti atliktos pareigos vaisių, negeidžiu svetimos šlovės, padorumas man neleidžia, esant gyvam ir sveikam Publijui Scipijonui, jaunuoliui pačiame jėgų žydėjime, skelbtis Publijaus Scipijono paminklų gelbėtoju ir gynėju. 81. Todėl jei tu apsiimi globoti namų šlovę, aš ne tik mielai nutylėsiu apie jūsų paminklus, bet dar ir pasidžiaugsiu, kad Publijui Afrikiečiui po mirties teko puiki dalia, nes jo garbę tos pačios šeimos vyrai gina ir jokios pašaliečių pagalbos nepasigenda. Bet jei tave varžo Verio draugystė, jei tai, ko iš tavęs reikalauju, nelaikai savo pareiga, tuomet aš tave pavaduosiu, imsiuos vaidmens, kurį laikau svetimu. Tačiau mūsų garsioji diduomenė tegul liaujasi dejavusi, kad romėnų tauta noriai patiki ir visada patikėjo garbingas pareigas naujiems veikliams žmonėms. Nėra ko skųstis, kad šioje valstybėje, kuri dėl piliečių šaunumo įsakinėja visoms gentims, šaunumas vertinamas labiau už viską.

Tegul kitų namuose būna Publijaus Afrikiečio atvaizdas, tegul kiti puošiasi mirusiojo narsa ir vardu; jis buvo toks didis vyras, taip romėnų tautai nusipelnęs, kad ne vien šeimai, bet visai bendruomenei privalo būti patikėtas jo atminimas. Vadinasi tai ir mano žmogiška priedermė, nes esu pilietis valstybės, kurią jis išplėtė, nušvietė, išgarsino; juo labiau kad aš, kiek galėdamas, stengiuosi lygiuotis į tas vertybes, kurių pavyzdžiu jis buvo: teisingumą, darbštumą, nuosaikumą, nuskriaustųjų užtarimą, neapykantą nedoriesiems. Ši siekių ir veiklos bendrystė jungia ne mažiau tampriai nei ta, kuria jūs džiaugiatės, – vardo ir kilmės giminystė.

XXXVIII. 82. Reikalauju iš tavęs, Veri, Publijaus Afrikiečio paminklo. Siciliečių bylą, kurios ėmiausi, palieku nuošaly, teismas dėl nuostolių grąžinimo kol kas tenevyks, segestiečių skriaudų tenebus paisoma – Publijaus Scipijono postamentas tebūnie atstatytas, nenugalimo karvedžio vardas tebūnie ant jo iškaltas, gražioji statula, iš Kartaginos atimta, tebūnie vėl užkelta. Šito iš tavęs ne siciliečių gynėjas, ne tavo kaltintojas, ne Segestos gyventojai siekia, bet žmogus, kuris ėmėsi puoselėti ir sergėti Publijaus Afrikiečio garbę ir šlovę. Nebijau, kad mano pareigingumui nepritars teisėjas Publijus Servilijus, kuris, atlikęs didžius darbus, šiuo metu pluša, statydamas savo žygdarbių paminklus, ir, žinoma, norės perduoti juos ne tik savo palikuonims, bet ir visiems narsiems ir doriems piliečiams saugoti, o ne nedorėliams grobstyti. Nebijau, kad ir tau, Kvintai Kātulai, kurio paminklas didingiausias ir garsiausias pasaulyje, nepatiks,

jei kuo daugiau sargų stos sergėti paminklų ir visi dorieji laikys savo pareiga ginti kitų žmonių šlovę.

83. Iš tikrųjų kitos jo vagystės ir niekšybės mane piktina tik tiek, kad laikau reikalingu jas pasmerkti; bet šioji persmelkia mane tokiu skausmu, kad nieko bjauresnio, nieko nepakenčiamesnio, atrodo, nebegali būti. Veris Afrikiečio paminklais puoš savo namus, pilnus paleistuvysčių, pilnus begėdysčių, pilnus ydų? Veris šio nuosaikaus ir dorovingo vyro paminklą – mergelės Dianos atvaizdą – patalpins tuose namuose, kur nuolat pinasi paleistuvių ir sąvadautojų begėdystės?

XXXIX. 84. Bet, sakysi, tik tą vieną Afrikiečio paminklą išniekinai. Kaipgi? O iš Tindaridės gyventojų argi ne to paties Scipijono malone pastatytą puikią Merkurijaus statulą pasigrobei? Ir dar koku būdu, o dievai! – kaip įžuliai, kaip godžiai, kaip begėdiškai! Neseniai girdėjote Tindaridės pasiuntinių, garbingiausių žmonių, pirmutinių piliečių, parodymus: Merkurijų, kurio garbei kasmet su didžiausiu pamaldumu buvo atliekamos apeigos, kurį Publijus Afrikietis, paėmęs Kartaginą, atidavė tindaritėnams ne tik kaip savo pergalės, bet ir kaip jų draugystės bei sąjungos paminklą ir ženklą, Veris, pasinaudodamas jėga ir valdžia, nusikalstamai atėmė. Vos atvykęs į miestą, iškart, tarsi tai būtų ne tik tinkama, bet ir būtina, tarsi senatas tai būtų pavedęs ir romėnų tauta liepusi, tučtuojau įsakė statulą nuimti ir išvežti į Mesaną. 85. Visiems ten buvusiems tai pasirodė nedora, visiems girdėjusiems – neįtikėtina, todėl pirmąkart atvykęs jis per daug neužsispyrė. Išvykdamas paveda proagorui

Sopatrui, kurio žodžius jau girdėjote, nuimti statulą nuo postamento; šiam nesutinkant, ima smarkiai grasinti ir greitom išvyksta iš miesto. Proagoras praneša senatui, visi ryžtingai pasipriešina. Trumpai tariant, netrukus vėl atvyksta Veris, tuojau teiraujasi apie statulą. Jam atsako, kad senatas neleidęs, mirties bausmė gresianti, jei kuris, nepaklūsęs įsakui, paliestų statulą; dar apie pamaldumą užsimena. Į tai Veris: „Apie kokį dar pamaldumą man čia pasakoji, kokią bausmę, kokį senatą? Gyvo tavęs nepaliksiu, mirsi nuo rykščių, jei man statulos neatiduosit.“ Sopatras antrąkart su ašaromis kreipiasi į senatą, jo godumą ir grasinimus apsako. Senatas neduoda Sopatrui jokio atsako, bet išsiskirsto susijaudinęs ir sumišęs. Per pretoriaus pasiuntinį iškviestas proagoras apsako padėtį, esą jo reikalavimo neįmanoma įvykdyti.

XL. 86. Visa tai vyko (nieko, man regis, nevalia praleisti, kalbant apie jo akiplėšiškumą) sueigoje, viešai, sėdint pretoriaus krėse, ant pakylos. Buvo gili žiema, oras, kaip girdėjote iš paties Sopatro, itin šaltas, pliaupė lietus, kai staiga Veris įsako liktoriams ištempti Sopatrą iš portiko, kur pats sėdėjo, į forumą ir nuogai išrengti. Dar nespėjus paliepti, jau galėjai matyti Sopatrą išrengtą ir liktorių apstotą. Visi pamanė, kad vargšą ir nekaltą žmogų tuoj rykštėm užplaks, bet apsigavo. Negi jis be priežasties plaktų rykštėmis romėnų tautos sąjungininką ir draugą? Juk ne visiškas beširdis, ne visos ydos jame suvešėjusios, niekada nebuvo žiaurus. Švelniai ir atlaidžiai su žmogum apsiėjo. Tindaridėje, vidury forumo, kaip kone visuose Sicilijos miestuose, stovi

raitų Marcelų statulos. Iš jų Veris pasirinko Gajaus Marcelo, kurio paslaugos tam miestui ir visai provincijai yra naujausios ir didžiausios, statulą; prie jos Sopatrą, kilmingą žmogų, einantį aukščiausias pareigas, įsako pririšti išskėstomis rankomis ir kojomis. 87. Visiems neišvengiamai kyla mintis, kokias kančias turėjo iškęsti, – supančiotas nuogas lauke, Lietuje ir šalyje. Tol nebuvo galo šiai neteisybei ir žiaurumui, pakol visa liaudies minia, žiauraus reginio sukrėsta ir apimta gailesčio, šauksmais priverstė senatą pažadėti Veriui Merkurijaus statulą. Ji šaukė, kad nemirtingieji dievai patys atkeršysią už save, tuo tarpu nekaltam žmogui nedera mirti. Tada visas gausus senatas nuvyksta pas Verį ir pažada statulą. Šitaip Sopatras, kone visiškai sustiręs, vos gyvas nuimamas nuo Gajaus Marcelo statulos.

Aš negaliu jo kaltinti nuosekliai, net jei norėčiau: tam reikia ne tik gabumų, bet kažkokio ypatingo meno. XLI. 88. Atrodo, jog tai vienas nusikaltimas, ir aš pateikiu jį vienu kaltinimo punktu — dėl Tindaridės Merkurijaus; tačiau jame slypi daugybė nusikaltimų, ir nežinau, kaip galėčiau juos išskirti ir išskaidyti. Čia ir turto prievartavimas, nes atėmė iš sąjungininkų didelių pinigų vertą statulą; čia ir išdo vagystė, nes nedvejodamas pasisavino romėnų tautai priklausančią statulą, atimtą iš priešo kaip karo grobį ir pastatytą mūsų imperatoriaus vardu; čia ir didybės įžaidimas, nes išdrįso nuversti ir išsivežti mūsų valstybės, šlovės ir žygdarbių paminklą; čia ir šventvagystė, nes išniekino didžiausias šventenybes; čia ir žiaurumas, nes sugalvojo naują ir neregėtą bausmę nekaltam žmogui, jūsų sąjungininkui

ir bičiuliui. 89. Tačiau yra dar kažkas, ko negaliu įvardyti, nežinau, kokių vardu pavadinti, – jis pasinaudojo Gajaus Marcelo statula. Kodėl? Ar dėl to, kad Marcelas buvo Sicilijos patronas? Ir ką gi? Ką tai reiškia? Ar ši aplinkybė turėjo reikšti klientams ir svetingiems bičiuliams pagalbą ar nelaimę? Ar norėjai tuo parodyti, kad prieš tavo jėgą nieko nereiškia patrono užtariamas? Kas gi nesuprato, jog arti esančio nedorėlio valdžia turi didesnę galią, nei toli esančių dorųjų globa? O gal tuo norėjai parodyti savo ypatingą puikybę, išūlumą ir pasipūtimą? Matyt, tareisi bent kiek sumenkinsias Marcelų didybę. Vadinasi, dabar jau Marcelai nebėra siciliečių patronai, jų vietą užėmė Veris.

90. Kokią dorybę, kokias vertybes manaisi savyje išvelgęs, kad bandai tokios puikios, tokios išskirtinės provincijos globą prisiimti, atimdamas ją iš patikimiausių ir seniausių patronų? Argi įstengtum savo aplaidumu, kvailumu, tingumu ne tik visa Sicilija, bet nors vienu menkiausiu siciliečiu klientu pasirūpinti? Tau Marcelo statula tapo įrankiu Marcelų klientą kankinti? Tu jo pagerbimo paminklą pavertei bausmės vieta tiems, kurie jį pagerbė? Kas toliau? Kaip manai, kas bus tavo paties statuloms? Ar tai, kas jau nutiko? Mat Tindaridės gyventojai, vos išgirdę, kad paskirtas kitas vietininkas, Verio statulą, kurią šis buvo įsakęs pastatyti šalia Marcelų, bet ant aukštesnio postamento, tuoj pat nuvertė. XLII. Taigi dabar siciliečiams palankus likimas davė tau Gajų Marcelą teisėju, idant tave surištą ir supančiotą atiduotume sąžinei to žmogaus, prie kurio statulos, tau pretoriaujant, buvo rišami žmonės.

91. Iš pradžių, teisėjai, Veris tvirtino, kad tą Merkurijaus statulą Tindaridės gyventojai pardavę štai šiam Markui Marcelui Ezerninui, ir tikėjosi, kad pats Markas Marcelas tai jo naudai patvirtins. Man tai niekad neatrodė panašu į tiesą, kad tokios šeimos jaunuolis, Sicilijos patronas, paskolins Veriui savo vardą, kad nukreiptų nuo jo kaltę. Vis dėlto esu taip viską numatęs ir apsidraudęs, kad net jei atsirastų norintysis prisiimti jo kaltę ir nusikaltimą, niekaip neįstengtų to padaryti. Mat pristačiau tokius liudytojus ir parvežiau tokius dokumentus, kad dėl jo poelgio negali kilti nė mažiausios abejonės. 92. Vieši dokumentai rodo Merkurijų buvus išvežtą Mesanon miesto lėšomis, nurodo išlaidų sumą; darbui vadovavęs miesto įgaliotas legatas Polėjas. Paklauskite, kur jis? Ogi štai, jis yra liudytojas. Tai padaryta proagoro Sopatro įsaku. Kas jis toks? Tas pats, kuris prie statulos buvo pririštas. Kur jis? Matėte žmogų, jo žodžius girdėjote. Statulos nuėmimu rūpinosi gimnasijarchas Demetrijas, nes jis tą vietą prižiūrėjo. Ar aš tai sakau? Anaipol, jis pats čia dalyvauja. Neseniai Romoje pats Veris pasiuntiniams žadėjęs tą statulą grąžinti, jei jie atsisakytų liudijimų ir patikintų neduosią parodymų teisme – šitai jums girdint sakė Dzosisipas ir Ismenijas, kilmingiausi žmonės ir pirmieji Tindaridės piliečiai.

XLIII. 93. Kaip? O iš Agrigento, iš pamaldžiai garbinamos Eskulapijaus šventovės, argi tu nepasigrobei to paties Publijaus Scipijono paminklo – puikios Apolono, kuriam ant šlaunies mažutėmis sidabrinėmis raidėmis buvo įrašytas Mirono vardas, statulos? Kai jis tai padarė slapčiomis, kai šiam nusikaltimui ir

bjauriai vagystei pasitelkė kažkokius netikusius žmones būti vadais ir pagalbininkais, visa bendruomenė smarkiai pasipiktino. Mat vienu kartu agrigentėnai neteko Afrikaniečio malonės ženklo, vietos šventenybės, miesto puošmenos, pergalės įrodymo, sąjungos liudijimo. Todėl pirmieji miesto piliečiai paragina kvestorius bei edilus ir paveda jiems išstatyti prie šventyklų naktinius budėtojus. Tad Agrigente – manau, dėl gyventojų gausumo bei ryžto ir dėl to, kad tame mieste daugybė Romos piliečių, narsių ir garbingų vyrų, didžiausioj santarvėj su vietiniais agrigentėnais gyvena ir prekiauja, – Veris neišdrįso atvirai reikalauti ar pasiimti, kas jam patiko.

94. Agrigente, netoli forumo, yra Herkulio šventykla, laikoma šventa ir didžiai jį garbinama. Joje stovi bronzinis paties Herkulio atvaizdas; sunkiai pasakyčiau, ką gražesnio už jį esu regėjęs (nors aš ne ką nusimanau šiuose dalykuose, bet nemaža esu jį matęs). Statula tokia graži, kad jos lūpos ir smakras šiek tiek nutrinti, nes melsdamiesi ir dėkodami ne tik maldomis kreipiasi, bet ir bučiuoja. Prie šios šventyklos, Veriui esant Agrigente, gilią naktį netikėtai subėga Timarchido vedamas ginkluotų vergų būrys ir pabando įsiveržti. Budėtojai ir šventovės sargai sukelia triukšmą; iš pradžių jie bandė priešintis ir gintis, bet apkulti lazdomis ir pagaliais turėjo bėgti. Užpuolikai, išlaužę velkes, išplėšę durų sąvaras, pamėgino laužtais išklibinti ir nukelti statulą. Tuo tarpu visą miestą apskrieja triukšmo sukeltas gandas, kad puolami tėviškės dievai ne priešams nelauktai pasirodžius, ne plėšikams staiga užpuolus, bet iš pretoriaus namų ir

svitos atžygiavo ginkluota ir apmokyta gauja pabėgusių vergų. 95. Nebuvo Agrigente žmogaus, ar amžiaus taip nukamuoto, ar tokio bejėgio, kad tą naktį žinios pakurstytas nebūtų šokęs iš lovos ir čiupęs į rankas ginklo, kokį kam atsitiktinumas pakijo. Tad netrukus prie šventovės subėga žmonės iš viso miesto. Jau daugiau nei valandą daugybė žmonių bandė išjudinti statulą, bet ši nė nekrustelėjo, nors vieni, pakišę laužtuvus, bandė ją stumtelėti, kiti, pririšę virves prie visų kūno narių, tempė. Staiga subėga agrigentėnai, pasipila akmenų kruša, žymiojo imperatoriaus naktiniai kariai tuoj leidžiasi bėgti. Vis tik prigriebia dvi mažutes statulėles, kad visiškai tuščiomis negrįžtų pas šitą šventovių plėšiką. Niekad siciliečiams nebūna taip riesta, kad jie nerastų ką šmaikštaus ir kandaus pasakyti; taip ir šiuokart jie kalbėjo, kad prie Herkulio žygių reikia pridėti šį milžinišką Kuilį, lygiai kaip Erimanto šerną.

XLIV. 96. Drąsų agrigentiečių poelgį vėliau pakartojo Asoro gyventojai, narsūs ir patikimi vyrai, nors ne tokio svarbaus, ne tokio garsaus miesto. Chrisu vadinama upė, tekanti per jų žemes; jis laikomas dievu ir su didžiausiu pamaldumu garbinamas. Jo šventovė yra už miesto, palei kelią, vedantį iš Asoro į Heną; joje stovi puikaus darbo marmurinis Chriso atvaizdas. Dėl ypatingo tos vietos šventumo Veris neišdrįso reikalauti statulos iš asoriečių, pavedė reikalą Tlepolemui ir Hijeronui. Tie, surinkę ginkluotą būrį, ateina naktį, išlaužia šventovės duris. Šventovės prižiūrėtojai ir sargai laiku juos pastebi ir ragu sutrimituoja aplinkiniams sutartą ženklą; iš laukų subėga žmonės,

išvaro Tlepolemą ir priverčia sprukti; Chriso šventovėje pasigesta vienintelės nedidukės bronzinės skulptūrėlės.

97. Engijuje yra Didžiosios Motinos šventovė. (Dabar jau man ne tik trumpai apie kiekvieną atvejį reikia kalbėti, bet ir daugybę praleisti, kad prieitume prie stambesnių ir ryškesnių šios rūšies Verio vagysčių ir nusikaltimų.) Toje šventovėje saugomus varinius, korintine technika kalinėtus šarvus ir šalmus bei panašaus darbo didžiules hidrijas, taip pat meniškai atliktas, buvo dovanojęs ir savo vardą užrašęs tas pats Scipijonas, visais atžvilgiais išskirtinis vyras. Kam daug aušinsiu burną dėl Verio ir skųsiuos? Viską pasigrobė, teisėjai, labiausiai garbinamoje šventovėje nepaliko nieko, išskyrus šventvagystės pėdsakus ir Publijaus Scipijono vardą. Atimti priešų ginklai, imperatorių paminklai, šventyklų puošmenos ir brangenybės nuo šiol, netekę šių šlovingų vardų, vadinsis Verio buities daiktais ir rakandais.

98. Tu vienintelis, kaip matyt, žaviesi korintiniais indais, tu bronzos sudėtį, tu piešinio linijas žinovo akimi įžvelgi! Garsusis Scipijonas, mokyčiausias ir labiausiai išsilavinęs žmogus to neišmanė, tu gi be jokio mokslo, be išsilavinimo, be talento, be apsiskaitymo nusimanai ir įvertini! Žiūrėk, kad jis ne tik nuosaikumu, bet ir nusimanymu tavęs ir kitų, norinčių vadintis subtiliais žinovais, nepralenktų. Juk kaip tik dėl to, kad įvertino dirbinių grožį, manė juos esant sukurtus ne žmonių prabangai, bet šventyklų ir miestų papuošimui, idant mūsų palikuonims jie atrodytų kaip šventi paminklai.

XLV. 99. Išgirskite dabar, teisėjai, apie dar negirdėtą jo godumą, įžūlumą ir beprotystę, be to, jo suterštą tokią šventenybę, kurios nevalia buvo ne tik rankomis liesti, bet ir mintimis įžeisti. Katinoje yra Cereros šventovė, garbinama taip pat pamaldžiai kaip Romoje, kaip kitose vietose, kaip beveik visame pasaulyje. Slapčiausioje jos vietoje buvo senovinė Cereros statula, apie kurią vyrai nežinojo, ne tik kaip ji atrodo, bet kad apskritai yra, mat vyrams nevalia šventovėn įžengti, apeigas atlieka moterys ir merginos. Šią statulą Verio vergai iš tos švenčiausios ir seniausios šventvietės nakčia paslapčiomis išnešė. Rytojaus dieną Cereros žynės ir šventyklos sergėtojos, aukštos kilmės ir garbingo amžiaus moterys, praneša apie vagystę miesto pareigūnams. Visiems tai pasirodė šiurpu, nedora, pagaliau, skausminga. 100. Tada šisai, sunerimęs dėl poelgio rimtumo, kad nukreiptų nuo savęs įtarimą, paveda kažkokiam savo vaišintojui surasti kokį žmogų, kuriam būtų galima suversti kaltę dėl piktadarystės ir pasiekti, kad jį nuteistų, idant pats išvengtų kaltinimo. Reikalas neatidėliojamas. Veriui išvykus iš Katinos, kažkoks vergas patraukiamas į teismą; jam pateikiami kaltinimai, išstatomi melagingi liudytojai. Bylą pagal įstatymus nagrinėjo visas Katinos senatas. Iškvietė šventyklos žynes, slaptame pasitarime kurijoje klausinėjo, ką jos apie tai maną, kaip pavyko pavogti statulą. Šios atsakė, jog šventvietėje buvę pastebėti pretoriaus vergai. Reikalas, ir anksčiau nebuvęs mįslingas, žynių liudijimu tapo akivaizdus. Teisėjai eina tartis; nekaltas vergas vienbalsiai išteisinamas, kad tuo lengviau jūs Verį vienbalsiai galėtumėte pasmerkti.

101. Ko gi tu sieki, Veri? Ko tikiesi, ko lauki? Kokio dievo ar žmogaus pagalbos manaisi sulauksiąs? Argi ne ten išdrįsai pasiūsti vergus apiplėšti šventovės, kur net laisviesiems, net pasimelsti nevalia įžengti? Ar sudvejojai prikišti ranką prie šventenybių, nuo kurių net akis sulaikyti tikėjimo įstatai reikalavo? Betgi ne akių suviliotas įpuolei į tokią nusikalstamą, tokią nelabą piktadarystę, juk užsigeidei to, ko niekad nebuvai matęs, kartoju, užsidegei meile tam, ko anksčiau nebuvai regėjęs. 102. Ausimis pasikliaudamas tu taip atsidavei geiduliui, kad nei baimė, nei tikėjimas, nei dievų galia, nei žmonių nuomonė jo nesulaikė. Na, matyt, iš doro vyro apie tą statulą nugirdai, iš doro patarėjo. Kaip tai įmanoma, kai iš vyro apskritai negalėjai girdėti? Vadinasi, nugirdai iš moters, nes vyrai statulos nei matyti, nei žinoti negalėjo. Nagi, pasvarstykite, teisėjai, kokia tai turėjo būti moteris, kokia dorybinga, kad su Veriu šnekučiuotųsi, kokia pamaldi, kad pamokytų, kaip apiplėšti šventovę! Tad nieko nuostabaus, jog šventos apeigos, vyrų ir moterų su didžiausiu skaistumu vykdytos, per šiojo begėdystę ir paleistuvavimą buvo suterštos.

XLVI. Kaip manote? Tik šios vienos statulos iš nuogirdų užsigeidė, pats jos nė nematęs? Anaip tol, dar daugybės kitų; iš jų pasirinksiu tik garbingiausios ir seniausios šventovės apiplėšimą, apie kurį ankstesniame posėdyje girdėjote liudytojus kalbant. Dabar prašau apie tai paklausyti ir taip atidžiai kaip lig šiol įsidėmėti.

103. Yra Melitos sala, teisėjai, atskirta nuo Sicilijos gana plačiu ir pavojingu jūros ruožu, joje – to paties pavadinimo mies-

tas, kuriame pretorius niekad nebuvo, tačiau kuris trejetą metų jo buvo paverstas moteriškų drabužių audykla. Netoli šio miesto, kyšulyje, stovi senovinė Junonos šventovė, visada taip pamaldžiai garbinta, kad ne tik per Punų karus, kai šiose vietose naršė ir kovėsi karo laivai, bet ir vėliau gausybės jūrų plėšikų visad laikyta šventa ir neliečiama. Dargi pasakojama, jog kadaise karaliaus Masinisos laivynas buvęs ton vieton nublokštas ir karališkojo laivyno vadas paėmęs iš šventovės nepaprasto didumo dramblio iltis, nugabenęs į Afriką ir padovanojęs Masinisai. Karalius iš pradžių apsidžiaugęs dovana, bet vėliau, išgirdęs, iš kur jos, tučtuojau pasiuntęs patikimus žmones su penkiaeliu laivu, kad tas iltis grąžintų. Ta proga ant jų buvo įrašyta puniškais rašmenimis, jog karalius Masinisa nežiniomis priėmė, bet reikalą ištyręs pasirūpino pargabenti ir sugrąžinti. Be šių, šventovėje dar buvo galybė drambliakaulio, daug papuošimų, tarp jų – Pergalės statulėlės iš dramblio kaulo, senovinio darbo, labai meistriškai padarytos. 104. Visus šiuos daiktus – negaišiu daugžodžiaudamas – Veris, vienu kartu ir vienu įsakymu pasiuntęs Veneros vergus, pasiglemžė ir išsivežė.

O nemirtingieji dievai! Kokį žmogų aš kaltinu? Ką persekiuju pagal įstatymus ir teisę? Apie ką jūs lentelėje pareikšite savo nuomonę? Melitos pasiuntiniai viešai tvirtina, kad Junonos šventykla buvo apiplėšta, kad Veris šioje neliečiamiausioje šventovėje nepaliko nieko; toje vietoje, kur priešų laivai dažnai atplaukdavo, kur piratai kone kasmet žiemojo, visa, ko nei plėšikas neišniekino, nei joks priešas nepalietė, šitas vienas taip

nusiaubė, kad ničnieko nepaliko. Tai šitą žmogų dabar čia turime vadinti kaltinamuoju, mane – kaltintoju, visa tai – teismas. Remiantis kaltinimais jam iškeliami byla, remiantis įtarimais jis patraukiamas į teismą. Paaiškėja: dievai pagrobti, šventovės nuniokotos, ištuštinti miestai; nei jokio būdo visa tai paneigti, nei galimybės apsiginti jis sau nepaliko; pagal visus punktus mano įtikinamai apkaltintas, liudytojų atskleistas, sugniuždytas savo paties prisipažinimo, akivaizdžių piktadarybių įklampinėtą, tačiau vis dar tebėra čia ir tylomis drauge su manimi perkrato atmintyje savo poelgius!

105. Regis, pernelyg ilgai užtrunku prie vienos rūšies nusikaltimų; suprantu, teisėjai, kad nevalia leisti persisotinti jūsų ausims ir protui. Todėl daug ką praleisiu; bet į tai, ką dabar pasakysiu, prašau vardan dievų, teisėjai, – tų pačių dievų, apie kurių pamaldų garbinimą jau senokai kalbame, – sutelkite dėmesį, kol aš atskleisiu ir papasakosiu apie šį jo nusikaltimą, sukrėtu visą provinciją. Ir jei pasirodys, jog apie jį kalbėdamas pernelyg toli grįžtu į praeitį, primindamas pačias tikėjimo ištakas, būkite atlaidūs: dalyko svarba neleidžia man probėgšmais paminėti siaubingo nusikaltimo.

XLVIII. 106. Nuo seno gyvuoja tikėjimas, teisėjai, kurį pagrindžia seniausi graikų raštai ir paminklai, jog visa Sicilijos salota buvo pašvęsta Cererai ir Liberai. Šitai pripažįsta ir kitos tautos, o patys siciliečiai taip tvirtai įsitikinę, jog, rodos, tai įgimta įdiegta jų sieloms. Tose vietose, kaip jie mano, ir gimusios šios deivės, ir žemdirbystė toje žemėje buvusi išrasta, ir Libera (da

ją vadina Prozerpina) pagrobta giraitėje netoli Henos, o toji vietovė dėl to, kad yra pačiame salos viduryje, vadinama Sicilijos bamba. Norėdama aptikti dukters pėdsakus ir ją surasti, Cere-ra, sakoma, įžiebusi deglus nuo liepsnų, besiveržiančių iš Etnos viršūnės; jais pasišviesdama apkeliavusi visą žemių ratą.

107. Hena, kurioje, pagal padavimą, vyko tai, apie ką pasakojau, stovi iškilioje plynaukštėje, kurios viršuje driekiasi lyguma su neišsenkančiais upeliais; miesto prieigos iš visų pusių stačios ir skardingos; aplinkui daugybė ežerų ir šventų giraičių, kur vešlios gėlės žydi ištisus metus, tad atrodo, tarsi pati vieta primena aną mergelės pagrobimą, apie kurį girdėjome dar vaikystėje. Ir tikrai, netoliese, atsigręžusi į šiaurę, yra neišmatuojamo gylio ola; iš jos, sakoma, staiga pasirodęs Tėvas Ditas su vežimu, pačiupęs mergaitę ir su savim išsivežęs; netoli Sirakūzų netikėtai pranykęs po žeme, o toje vietoje iškart atsiradęs ežeras, prie kurio krantų ligi šių dienų sirakūziečiai rengia kasmetinę šventę, gausiai susirenkant vyrams ir moterims. XLIX. Dėl šio tikėjimo senumo, kadangi tose vietose aptinkami dievų pėdsakai, kone pats jų lopšys, visoje Sicilijoje ir pavieniai žmonės, ir bendruomenės neišpasakytai garbina Cererą Heniškę. Daugybė stebuklų liudija jos jėgą ir dievišką poveikį, daugeliui žmonių sunkiausią akimirką buvo suteikta veiksminga jos pagalba, taigi atrodo, jog ji ne tik myli šią salą, bet joje gyvena ir ją sergėja.

108. Ir ne tik siciliečiai, bet ir kitos gentys bei tautos nepaprastai gerbia Cererą Heniškę. Išties, jei į atėniečių apeigas taip veržiasi žmonės, nors pas juos Cerera, kaip mitas pasakoja,

atkeliaavusi, klajodama po pasaulį, ir atnešusi javų, tai kaip garbinti deivę turi tie, pas kuriuos ji pati gimusi ir pirmąkart javus išauginusi? Todėl ir mūsų tėvų laikmečiu, vargingu ir sunkiu respublikai, kai nužudžius Tiberijų Grakchą daugybė pranašingų ženklų sukėlė didelių pavojų baimę, konsulaujant Publijui Mucijui ir Lucijui Kalpurnijui buvo kreiptasi į Sibilės knygas, iš kurių sužinota, jog reikia permaldauti seniausiąją Cererą. Ir nors mūsų mieste buvo gražiausia ir didingiausia Cereros šventykla, vis dėlto romėnų tautos žyniai iš garbingiausios decemvirų kolegijos išvyko į pačią Heną. Mat toks svarbus ir senovinis buvo tenykštis kultas, jog keliaudami ten, rodės, vyksta ne į Cereros buveinę, bet pas pačią Cererą.

109. Daugiau jūsų nebevarginsiu; jau kurį laiką būgštauju, kad mano kalba nepasirodytų per daug nutolusi nuo teismo iškalbos ir jai įprastų taisyklių. Sakau tiesiai: štai ši Cerera, seniausioji, švenčiausioji, pradininkė visų apeigų, atliekamų visų genčių ir tautų, iš savo pačios šventyklos ir buveinės Verio buvo pagrobta. Kas lankėtės Henoje, matėte marmurinę Cereros statulą, o kitoje šventykloje – Liberos. Abi jos milžiniškos ir puikios, bet ne itin senos. Buvo kita, iš bronzos, saikingo dydžio, bet išskirtinio darbo, su deglais rankose, labai senovinė, pati seniausia iš visų, esančių toje šventovėje; šitą ir pagrobė. Bet tuo nepasitenkino. 110. Priešais Cereros buveinę, atviroje ir laivais prieinamoje vietoje, stovėjo dvi statulos – viena Cereros, kita Triptolemo, nepaprastai gražios ir didžiulės. Gražumas joms reiškė pavojų, didumas – išsigelbėjimą, mat nuimti jas nuo pa-

kylos ir išgabenti pasirodė neįveikiamas darbas. Dešinėje rankoje Cerera laikė didelę dailiai išskobtą Pergalę; Veris liepė nuimti ją nuo Cereros statulos ir išvežti.

L. Išties, kas dabar turi dėtis jo sieloje, prisimenant savo nusikaltimus, kuomet net aš pats juos vardydamas šiurpstu ne tik siela, bet visu kūnu? Tuoju ateina į galvą tos šventovės. Vietos, apeigų vaizdas – visa stoja prieš akis: ta diena, kai man atvykus į Heną, Cereros žynės su raiščiais ir šventosiomis šakelėmis išėjo priešais, gausus piliečių susirinkimas, kuriame man kalbant kilo tokie verksmai ir dejonės, jog, rodės, visą miestą apėmęs nenumaldomas gedulas. 111. Ne savavališkas dešimtinės reikalavimas, ne turto grobstymai, ne teismų neteisėtumas, ne pasibaisėtini jo ištvirtinimai, ne prievarta, ne užgauliojimai, kurių nuolat buvo kamuojami ir engiami, vertė juos aimanuoti; dieviškąjį Cereros palankumą, apeigų senumą, šventovės neliečiamumą šio didžiausio ir jūliausio nusikaltėlio bausme norėjo atpirkti; visa kita sakėsi galį pakęsti ir pamiršti. Jų skausmas buvo toks didelis, kad Veris atrodė tarsi antrasis Orkas, atėjęs Henon ne Prozerpinos išsivežti, bet pačios Cereros pasigrobti. Iš tiesų tas miestas labiau panašus ne į miestą, bet į Cereros šventovę; heniečiai mano, kad Cerera pas juos gyvenanti, taigi man jie atrodė ne bendruomenės piliečiai, bet visi – žyniai, visi – kaimynai ir Cereros sergėtojai.

112. Ir tu iš Henos drįsai išsivežti Cereros statulą? Tu Henoje iš Cereros rankos ryžais išplėšti Viktoriją, deivę atimti iš deivės? Jų nei įžeisti, nei paliesti nedrįso netgi tie, kurie visais

atžvilgiais buvo labiau linkę į nusikaltimą nei pamaldumą. Juk konsulaujant Publijui Popilijui ir Publijui Rupilijui tą vietovę laikė užėmę vergai, bėgliai, barbarai, priešai; tačiau jie buvo ne tiek vergai savo šeiminių, kiek tu – savųjų aistrų, jie ne taip toli pabėgę nuo šeiminių, kiek tu – nuo teisėtumo ir įstatymų, jie ne tokie barbarai kalba ir kilme kaip tu prigimtimi ir papročiais, jie ne tiek priešiški žmonėms, kiek tu nemirtingiesiems dievams. Tad kokios malonės gali tikėtis tas, kuris menkyste vergus, išūlumu bėglius, nusikaltimu barbarus, žiaurumu priešus pranoko?

LI.113. Girdėjote Henos pasiuntinių Teodoro ir Numenijo, ir Nikasijono viešą pareiškimą: jie buvo gavę savo piliečių pavedimą nuvykti pas Verį ir pareikalauti grąžinti Cereros ir Viktorijos statulas; jei to pasiektų, tuomet laikytis seno heniečių papročio ir, sykį jau taip protėvių nustatyta, nors anas visaip engė Siciliją, viešai prieš jį neliudyti; jeigu statulų neatiduo-tų, tuomet dalyvauti teisme, tuomet pranešti teisėjams apie jo nusižengimus, bet svarbiausia – pateikti skundą dėl religijos įžeidimo. Šitų jų skundų, vardan nemirtingųjų dievų, nedrįskite paniekinti, nedrįskite atmesti ir nepaisyti, teisėjai! Kalbama apie sąjungininkų patirtas skriaudas, apie įstatymų galią, apie teismų vertę bei teisingumą. Visa tai yra be galo svarbu, bet svarbiausia štai kas: visa provincija apimta tokio dievobaimin-gumo, dėl Verio poelgio visų siciliečių protai persmelkti tokio prietaringumo, kad, kokia nelaimė benutinka bendruomenei ar pavieniam asmeniui, jos priežastimi laiko Verio nusikaltimą.

114. Girdėjote Kenturipų, Agirijo, Katinos, Etnos, Herbitos gyventojus ir daugelį kitų viešai teigiant, kaip apleisti laukai, kaip ištuštėję, kaip bėga iš ūkių žemdirbiai, kaip visa dirvonuoja, kaip neapdirbta, kaip apleista. Nors taip nutiko dėl daugybės įvairių šito žmogaus padarytų neteisysbių, tačiau, siciliečių nuomone, daugiausia lemia viena priežastis: dėl Cererai padarytos skriaudos visi pasėliai ir Cereros vaisiai tose vietose pragaišę. Suteikite vaistą sąjungininkų tikėjimui, teisėjai, išsaugokite savąjį; juk šis tikėjimas nėra jums nei tolimas, nei svetimas; net jei toks ir būtų, jei nenorėtumėte jo priimti, vis tiek priderėtų noriai duoti atkirtį jo pažeidėjui. 115. Dabar, kai įžeistas bendras visų tautų tikėjimas, kai užgautos apeigos, kurias mūsų protėviai, perėmę iš išorės tautų, gerbė ir vykdė, – šias apeigas jie vadino graikiškosiomis, kokios iš tiesų ir buvo, – argi galime, net jei norėtume, būti atsainūs ir abejingi?

LII. Dar vieno miesto, visų gražiausio ir puošniausio – Sirakūzų, apiplėšimą paminėsiu, teisėjai, ir viešumon iškelsiu, kad pagaliau užbaigčiau kalbą apie šios rūšies nusikaltimus ir prieičiau galą. Vargu ar yra bent vienas tarp jūsų daugysk negirdėjęs, kaip Markas Marcelas paėmė Sirakūzus, ne kartą ir metraščiuose apie tai skaitėte. Palyginkite dabartinę taiką su ano meto karu, šio pretoriaus atvykimą su ano karvedžio pergale, šiojo nešvankią svitą su ano nenugalima kariuomene, šiojo geidulius su ano susivaldymu – sakysite, jog anas, užkariavęs Sirakūzus, buvo tarsi miesto įkūrėjas, o šis, gavęs juos sutvarkytus, buvo užkariautojas. 116. Palieku nuošaly tuos dalykus, kurie kitose

mano kalbos vietose bus ar jau buvo aptarti: Sirakūzų forumas, likęs žudynėmis nesuteptas, įžengus Marcelui, paplūdo nekaltų sirakūziečių krauju, atvykus Veriui; Sirakūzų uostas, anuomet neprieinamas tiek mūsų, tiek Kartaginos laivynui, Veriui pretoriaujant tapo atviras kilikų laivui ir piratams. Nekalbėsiu apie prievartą laisviesiems, išniekintas šeimų motinas – tai, ko tuomet paimtame mieste nei priešų neapykanta, nei karių savivalė, nei karo papročiai, nei nugalėtojo teisė neprileido; kartoju, palieku visa tai nuošaly, kas šito per trejus metus įvykdyta; išgirs-kite tai, kas tiesiogiai susiję su anksčiau papasakotais įvykiais.

117. Nesyk esate girdėję, jog Sirakūzai yra didžiausias graikų miestas ir visų gražiausias. Taip ir yra, teisėjai, kaip kalbama. Mat ne tik gerai apsaugota jo padėtis, bet iš visų pusių, tiek iš sausumos, tiek iš jūros besiantinant, atsiveria puikus vaizdas, jo uostai įsirižę miesto vidun, tarsi apglėbti pastatų; turėdami atskirus įėjimus, šie uostai susijungia ties išėjimu ir susilieja. Dėl šios jungties toji miesto dalis, kuri vadinama Sala, skiriama siauro jūros ruožo, tik tiltu susisieikia su žemynu. LIII.118. Miestas yra toks didelis, jog, galima sakyti, susideda iš keturių didžiulių miestų; vienas jų yra mano minėta Sala, apsupta dviejų uostų, ji toli nusitęsia jūra iki abiejų uostų žiočių ir įėjimų. Joje stovi buvę karaliaus Hijerono rūmai, kuriuose paprastai apsistoja pretoriai. Yra Saloje ir daug dievų buveinių, bet dvi gerokai kitas pranoksta: Dianos ir antroji, iki Verio atvykimo buvusi pati puošniausia, Minervos. Pačiame Salos pakrašty trykšta Aretūsa vadinamas gėlo vandens šaltinis, nepaprasto didumo ir

labai žuvingas; jei nebūtų akmenine užtvara nuo jūros atskirtas, bangos jį visą užlietų. 119. Antras miestas Sirakūzuose vadinamas Achradina; joje yra didžiulis forumas, puikūs portikai, puošnus pritanėjas, erdvi kurija ir žymioji Jupiterio Olimpiečio šventykla; kitos miesto dalys, jungiamos vienos plačios gatvės ir daugybės su ja besikertančių, užstatytos gyvenamaisiais namais. Trečiasis miestas, kadangi jame nuo seno buvo Fortūnos šventovė, pavadintas Tiche; joje yra milžiniškas gimnasijas ir daugybė šventųjų buveinių, ši dalis tankiausiai apstatyta ir gyvenama. Ketvirtoji – vėliausiai apgyvendinta, tad vadinama Neapoliu; aukščiausioje jos dalyje yra didžiulis teatras, be to, dar dvi garsios šventyklos – viena Cereros, kita Liberos – ir Apolono Temenito statula, nepaprasto grožio ir dydžio; ją Veris nedvejodamas būtų pagrobęs, jei tik būtų įstengęs išgabenti.

LIV. 120. Dabar grįžtu prie Marcelo, kad neatrodytų, jog be priežasties jį paminėjau. Užėmęs šį puikų miestą karo pajėgomis, jis nemanė, jog romėnų tautai būtų garbė sunaikinti ir suniokoti šitokį grožį, juolab nekeliantį jokio pavojaus. Todėl visus pastatus, visuomeninius ir privačius, šventus ir pasaulietinius, įsakė taip tausoti, tarsi jų ginti, o ne pulti su kariuomene būtų atėjęs. O kas dėl miesto puošmenų, jis vadovavosi ir nugalėtojo teise, ir žmogiškumo reikalavimais: nugalėtojui, jo nuomone, pridera išgabenti Romon daugybę daiktų, kurie papuoštų Miestą, žmogiškumui – ne visiškai apiplėšti miestą, ypač tokį, kurį pats troško išsaugoti. 121. Šiose puošmenų dalybose ne daugiau Marcelo pergalė romėnų tautai pelnė, negu

jo žmogiškumas sirakūziečiams išsaugojo. Kas buvo išvežta Romon, matome Garbės ir Dorybės šventykloje, taip pat ir kitose vietose. Nieko nepasistatė namuose, nieko soduose, nieko užmiesčio vilose, nes manė, jog jei miesto papuošimų namo nesusivešiąs, patys jo namai būsią miesto puošmena. Be to, Sirakūzams paliko daugybę ypatingo grožio dalykų, jokio dievo neižeidė, jokio nepalietė. Palyginkite su Veriu ne tam, kad žmogų su žmogum sugretintumėt (tai būtų įžeidimas didžiam, be to, jau mirusiam vyrui), bet kad taiką su karu, įstatymus su priedarta, forumą ir teisėtvarką su geležimi ir ginklais, vietininko ir jo palydos atvykimą su pergalingos kariuomenės įžengimu palygintumėt.

LV.122. Yra Saloje Minervos šventykla, kurią anksčiau minėjau; Marcelas jos nepalietė, turtingą ir puošnią paliko; Verio ji taip apiplėšta ir išgrobstyta, kad, atrodo, ne kokio priešo, – juk net kare paisoma religijos ir papročių teisės, – bet barbarų plėšikų buvo nusiaubta. Vidinės šventyklos sienas puošė itin meniški paveikslai, vaizdavę karaliaus Agatoklio raitijos mūšį. Nebuvo garsesnių kūrinių už šiuos, nebuvo vertesnių Sirakūzuose pamatyti. Šių paveikslų Markas Marcelas, nors pergalė panaikino visų jų šventą neliečiamybę, dievobaimingumo su laikomas nė nepalytėjo; Veris, nors dėl ilgalaikės taikos ir Sirakūzų ištikimybės tie paveikslai buvo atgavę šventumą ir neliečiamybę, visus juos pasiėmė, sienas, kurių puošmenos tvėrė šitiek amžių, tiek karų išvengė, paliko plikas ir išdarytas. 123. Marcelas, davęs įžadą, jei paimtų Sirakūzus, pastatydinti Romo-

je dvi šventyklas, būsimų statinių nepanoro papuošti atimtais iš šventyklos daiktais; Veris, įžadais įsipareigojęs ne Garbei ir Dorybei kaip anas, bet Venerai ir Kupidonui, išdrįso apiplėšti Minervos šventyklą. Anas iš dievų paimtu grobiu nepanoro dievų puošti, šis mergelės Minervos puošmenas pernešė į pasileidėlės namus. Dar dvidešimt septynis meniškus paveikslus jis išnešė iš tų pačių deivės namų – Sicilijos karalių ir tiranų portretus, džiuginusius ne tik dailininkų meistriškumu, bet ir tų žmonių priminimu, jų bruožų atkartojimu. Tik pažiūrėkite, kiek daug šitas tiranas buvo atgrasesnis sirakūziečiams už visus ankstesnius: anie vis dėlto puošė nemirtingų dievų šventyklas, šis net jų paminklus ir puošmenas pasigrobė.

LVI. 124. Ar bevarta minėti šios šventyklos duris? Bijau, kad viso to nemačiusieji manys, jog aš visa pernelyg išpučiu ir pagražinu. Tačiau niekas neturi įtarti manęs tokiu šališkumu, kad aš šitiek garbingų vyrų, ypač iš teisėjų tarpo, buvusių Sirakūzuose, visa tai mačiusių, ryžčiausi padaryti savo neapdairumo ir melo liudytojais. Galiu nedvejodamas tvirtinti, teisėjai, jog didingesnių, iš aukso ir drambliakaulio dailiau padarytų sąvarų jokioje kitoje šventykloje nėra buvę. Neįtikėtina, kiek daug graikų yra rašę apie šių durų grožį. Galbūt jie pernelyg žavisi šiais dalykais ir juos aukština; tebūnie. Tačiau kur kas daugiau garbės mūsų valstybei, teisėjai, suteikė mūsų imperatorius, karo metu palikęs, kas aniems atrodė gražu, negu pretorius, taikos metu viską pasigrobęs. Sąvaras puošė iš dramblio kaulo kruopščiausiai išskobti vaizdai: Veris pasirūpino juos visus nulupti. Puikiai

Gorgonės galvą angimis besivejančiais plaukais jis irgi nuplėšė ir išsivežė, tačiau išsidavė, jog vadovaujasi ne tik meniškumu, bet ir verte bei pelnu, mat ir visus auksinius gumburius, kurių būta daug ir sunkiasvorių, nesudvejojo iš tų durų išlupti, sužavėtas ne jų dailumo, bet svorio. Taigi sąvaras paliko tokias, kad, kadaise skirtos šventyklai papuošti, dabar, rodos, tinkamos vien užrakinti. 125. Net bambukinių iečių – mačiau jūsų nustebimą, kai liudytojas apie jas pasakojo: jos tokios, jog pakako sykį pamatyti (nėra jose nei rankų darbo, nei kokio grožio, tik nepaprastas didumas, apie kurį pakanka išgirsti, daugiau nei kartą žiūrėti neverta) – net ir jų tu užsigeidei?!

LVII. 126. O štai dėl Sapfo, paimtos iš pritanėjo, tu turi tokį rimtą pasiteisinimą, kad, atrodo, jos vagystę reikia laikyti leistina ir nebaudžiama. Negi leisi, kad Silanijono kūrinį, tokį tobulą, tokį subtilų, tokį išbaigtą, turėtų kažkas kitas (ne tik žmogus, bet ir tauta), o ne Veris – subtiliausio skonio didysis meno žinovas?! Tikrai ne, negali prieštarauti. Antai bet kuris mūsų – juk nesame tokie turtingi kaip jis, tai ir išrankūs būti negalime, – panorėjęs ką nors panašaus pamatyti, tegul pėdina iki Laimės šventyklos, prie Kātulo paminklo, į Metelo portiką arba tepasistengia, kad būtų įleistas į tokio žinovo Tuskulo vilą, teapžiūrėti Forumą, kai šis papuošiamas, jei tik šitas teikiasi paskolinti edilams ką nors iš savo vertybių. Tačiau Veris telaiko visa tai namie, Veris šventovių ir miestų puošmenomis teturi namus pripildęs, vilas prigrūdęs. Ir jūs, teisėjai, pakęsite šito juodadarbio polinkius ir pasimėgavimus? Šito, kuris pagal kilmę, pagal

išsilavinimą, pagal kūno ir sielos sandarą atrodo kur kas tinkamesnis statulas tampyti, negu namo susitempti.

127. Sunku apsaityti, kokį begalinį liūdesį paliko šios Sapo pagrobimas. Nes ir pati buvo nuostabiai padaryta, ir ant jos postamento įrašyta labai garsi graikiška epigrama, kurią šis išsilavinęs žmogus, tikras graikiškštis, toks subtilus vertintojas, toks vienintelis žinovas tikrai būtų kartu parsitempęs, jei bent vieną graikišką raidę pažintų. Dabar gi įrašas ant tuščio postamento skelbia, kas ant jo stovėjo, ir liudija vagystę.

Kas toliau? Pajano statulos iš Eskulapijaus šventyklos, puikaus darbo, šventos ir neliečiamos, argi nepasisavinai? Ja visi gėrėjosi dėl grožio, garbino dėl šventumo. 128. Kas dar? Iš Libero šventyklos Aristajo atvaizdas, visiems matant, ar ne tavo įsakymu buvo išneštas? Dar? Iš Jupiterio šventyklos nepaprastai garbinamo, nuostabaus darbo Jupiterio Valdovo atvaizdo, kurį graikai vadina Ūrijū, argi neišsinešei? Dar? Iš Liberos šventyklos nepaprastai dailią žirginę Hiparido galvą, kurios pažiūrėti visi nueidavome, argi sudvejojai pasisavinti? O juk tasai Pajanas kartu su Eskulapijumi kasmetiniais aukojimais buvo garbinamas, Aristajas, kaip teigiama, išvedęs alyvmedžius, drauge su Tėvu Liberu toje pačioje šventykloje buvo pašventintas.

LVIII.129. O ar žinote, kaip savojoje šventykloje buvo garbinamas Jupiteris Valdovas? Nesunkiai įsivaizduosite, jei prisiminsite, kokia šventa laikyta tokios pat rūšies ir išvaizdos kita jo statula, kurią Titas Flamininas, parvežęs iš Makedonijos, buvo pastatęs Kapitolijuje. Juk visame pasaulyje, sakoma, buvus tris

tokios rūšies ir meistriškai sukurtas Jupiterio Valdovo statulas: viena toji iš Makedonijos, kurią matėme Kapitolijuje, antra Ponto žiočių siaurumoje, trečia – ta, kuri buvo Sirakūzuose, iki atvykstant pretoriui Veriui. Pirmąją Flamininas paėmė iš jos šventyklos, kad pastatytų Kapitolijuje, tai yra žemiškojoje Jupiterio buveinėje. 130. Toji, esanti ties įėjimu į Pontą, nepaisant šitiek karų, kilusių tos jūros pakrantėse, šitiek išplitusių anapus į patį Pontą, iki pat šios dienos išliko saugi ir nepaliesta. Šią, kuri stovėjo Sirakūzuose, kurią Markas Marcelas, ginkluotas nugalėtojas, matė, bet iš pagarbos tikėjimui nepalietė, kurią piliečiai ir vietos gyventojai garbino, o atvykėliai ateidavo ne tik jos pažiūrėti, bet ir jai nusilenkti – ją Gajus Veris iš Jupiterio šventyklos pasigrobė. 131. Darsyk grįžtant prie Marcelo, teisėjai, turėkite galvoje, kad sirakūziečiai neteko daugiau dievų dėl Verio atvykimo nei tėvynainių – dėl Marcelo pergalės. Juk kalbama, kad tas ieškojo garsiojo Archimedo, ypatingo proto ir mokytumą žmogaus, kurį sužinojęs esant nužudytą, sunkiai išgyveno: šitas visa, ko ieškojo, ieškojo ne tam, kad išsaugotų, bet kad pasigrobtų.

LIX. Jau tuos nusikaltimus, kurie gal menkesni pasirodys, paliksiu nuošaly: delfiškų stalus iš marmuro, bronzinius kraterus kuo gražiausius, didžiausią galybę Korinto vazų pasiėmė iš visų Sirakūzų šventovių. 132. Taigi, teisėjai, tie vadinamieji mistagogai, kurie vedžioja atvykusius svečius ir rodo kiekvieną įžymybę, jau pakeitė savo aiškinimus. Mat kaip anksčiau aiškino, kur kas yra, taip dabar, kas iš kur išnešta, parodo.

Ir ką gi? Ar manote, kad siciliečiai patyrė tik menką nuoskau-
dą? Visai ne, teisėjai. Pirmiausia dėl to, kad jie atsidavę tikėjimui
ir mano, kad iš protėvių perimtus tėvynės dievus jiems privalu
stropiai garbinti ir saugoti; be to, šios puošmenos, šie kūriniai
ir meno dirbiniai – statulos, paveikslai graikus itin žavi. Iš jų
skundų galime suprasti, kad jiems ypač skaudu, atrodo, netekti
tų daiktų, kuriuos mes galbūt laikome tuščiais ir paniekos ver-
tais. Patikėkite manimi, teisėjai, – nors jūs ir patys, tikrai žinau,
esate tai girdėję, – tarp daugybės skriaudų ir nelaimių, kurias
pastaraisiais metais patyrė sąjungininkai ir svetimšalės tautos,
nė vienos taip skaudžiai neišgyvena ir neišgyveno graikai, kaip
štai tokio jų šventovių ir miestų apiplėšimo. 133. Lai šitas sakosi
pirkęs, kaip yra pratęs sakyti, bet patikėkite manimi, teisėjai: nė
viena Azijos ar Graikijos bendruomenė niekada jokios statulos,
jokio paveikslo, pagaliau jokios miesto puošmenos savo valia
niekam nėra pardavusi; nebent jūs galvojate, kad po to, kai Ro-
moje liovėsi veikę griežti teismai, graikai ėmė pardavinėti meno
kūrinius, kurių anuomet ne tik neparduodavo, bet dargi supirk-
davo; nebent manote, kad Lucijui Krasui, Kvintui Scevolai, Ga-
jui Klaudijui, įtakingiausiems vyrams, kurių puikius edilitetus
regėjome, graikai verslininkai sandorių nesiūlė, o vėlesniems,
tapusiems edilais po teismų žlugimo, ėmė siūlyti.

LX. 134. Dar skaudesnis, žinokite, graikų bendruomenėms
šis melagingas ir pramanytas pirkimas, nei kas būtų slapta pa-
vogęs arba atvirai pagrobęs ir išvežęs; mat didžiausia gėda laiko-
ma turėti įrašą viešose sąskaitose, jog užmokesčiu susiviliojusi

bendruomenė, dargi už menką mokestį, pardavė ir atsisakė to, ką iš protėvių buvo paveldėjusi. Išties galima tik stebėtis, kaip labai graikai žavisi tais daiktais, kuriuos mes laikome niekais. Štai kodėl mūsų protėviai noriai leido jiems kuo daugiau šito gero turėti: sąjungininkams – kad mūsų valdomi kuo puošnesni būtų ir klestėtų, o ir tiems, kuriuos padarė savo duoklininkais ir prievolinkais, vis tiek šitai paliko, idant žmonės, kuriems tie daiktai malonūs, o mums menkaverčiai, turėtų šį nuraminimą ir paguodą vergystėje. 135. Kiek, jūsų manymu, užsiprašytų Regijo gyventojai, dabar jau Romos piliečiai, už tai, kad iš jų būtų išvežta garsioji marmurinė Venera? Kiek tarentėnai – kad prarastų „Europą ant jaučio“ ar pas juos Vestos šventykloje esantį „Satirą“, ar ką kitą? Kiek tesprijiečiai už Kupidono statulą, dėl kurios vienos verta aplankyti Tespijas, kiek knidiškiai už marmurinę Venerą, kiek už jos paveikslą Kojo salos žmonės, kiek efesiečiai už „Aleksandrą“, kiek Kidziko gyventojai už „Ajan-tą“ ar „Medėją“, kiek rodiečiai už „Jalisą“, kiek atėniečiai už bronzinę Jakcho statulą ar nutapytą Paralą, ar bronzinę Mirono „Telyčaitę“? Ilgai tektų, o ir reikalo nėra vardyti, kokių kas turi garsenybių visoje Azijoje ir Graikijoje; paminėjau tik tam, kad suprastumėte, kokį neįtikėtiną skausmą patiria žmonės, iš kurių miestų išvežami meno kūriniai.

LXI. 136. Bet palikime kitus nuošaly, sužinokite apie pačius sirakūziečius. Kai aš pas juos atvykau, iš pradžių maniau, kaip Romoje iš Verio bičiulių buvau patyręs, jog Sirakūzų bendruomenė dėl Heraklijo palikimo esanti ne mažiau palanki Veriui

kaip Mesanos – dėl plėšikavimo ir visų vagysčių bendrumo; drauge būgštavau, kad dėl kilmingų ir gražių moterų, kurių vadovaujamas šisai trejus metus vykdė pretoriaus pareigas, įtakos ir dėl jų sutuoktinių pernelyg didelio atlaidumo, net, sakyčiau, jam parodyto dosnumo, nebūčiau puolamas, jei ką nors iš sirakūziečių dokumentų susekčiau. 137. Taigi Sirakūzuose bendravau su Romos piliečiais, ištyriau jų dokumentus, sužinojau skriaudas. Pavargęs nuo šio skrupulingo darbo, kad atsikvėpčiau ir proto rūpesčius išblaškyčiau, ėmiausi garsiųjų Karpinatijaus knygų, kuriose kartu su romėnų raiteliais, garbingiausiais konvento žmonėmis, išaiškinau tuos Verucijus, apie kuriuos kalbėjau anksčiau. Iš sirakūziečių nesitikėjau jokios pagalbos, nei oficialios, nei privačios, o ir neketinau reikalauti.

Kai buvau į tai įnikęs, netikėtai pas mane ateina Heraklijas, tuo metu buvęs Sirakūzų pareigūnu, kilmingas žmogus, praeityje Jupiterio žynys, – ši pareigybė tarp sirakūziečių pati garbingiausia. Tariausi su manimi ir broliu, kad jei mums atrodo priimtina, atvyktume į jų senatą; kurioje visi gausiai susirinkę; jis senato įsaku kviečias mus ateiti. 138. Iš pradžių dvejojome, ką daryti; bet tuoj pat šovė mintis, jog neturime šalintis to susirinkimo ir vietos; taigi ateiname į kuriją. LXII. Visi pagarbiai pakyla iš vietų; mes magistrato prašymu atsisėdame. Kalbėti pradeda tas, kuris ir autoritetu, ir amžiumi, ir, kaip man pasirodė, gyvenimo patirtimi visus viršijo – Diodoras, Timarchido sūnus. Jo visa kalba pirmiausia teigė tokią mintį: senatas ir Sirakūzų žmonės skaudžiai ir sunkiai išgyvena dėl to, kad aš,

kituose Sicilijos miestuose aiškinęs senatui ir tautai, ką naudingo, ką gero ketinu jiems suteikti, iš visų priėmęs įgaliojimus, pasiuntinius, laiškus ir liudytojų parodymus, vieninteliame jų mieste to nepadariau. Atsakiau, jog nei Romoje siciliečių susirinkime, kuomet iš manęs bendru visų pasiuntinybių sprendimu buvo prašoma pagalbos ir visos provincijos byla man buvo pavesta, Sirakūzų pasiuntiniai nedalyvavo, nei aš savo ruožtu nereikalauju, kad koks nors Gajui Veriui nepalankus sprendimas būtų priimtas šioje kurijoje, kurioje matau paaukuotą Gajaus Verio statulą. 139. Kai šitai ištariau, tokios kilo aimanos, regint statulą ir ją paminėjus, kad buvo matyti, jog kurijoje pastatytas ne geradarystės, bet nusikaltimus menantis paminklas. Tada kiekvienas savaip, kiek galėdamas įtikinamiau, ėmė pasakoti man viską, ką anksčiau minėjau: apiplėštas miestas, šventovės išgrobstytos, iš Heraklijo palikimo, kuri neva perleido atletams, didžiausią dalį pasiėmė sau; juk nėra ko reikalauti, kad atletus brangintų tas, kuris net alyvmedį išvedusį dievą pasigrobė; šitoji statula nei bendruomenės lėšomis, nei sprendimu pastatyta, bet pagrobto palikimo dalininkai pasirūpino ją padirbdinti ir pastatyti; tie patys žmonės buvo ir pasiuntiniai Romoje, Verio niekšybių pagalbininkai, vagysčių bendrai, begėdysčių patikėtiniai; taigi neturėčiau stebėtis, jei jie nepalaikė bendros pasiuntinių valios ir Sicilijos gerovės.

LXIII. 140. Kai supratau, kad jų nuoskauda dėl Verio padarytų skriaudų ne tik ne mažesnė nei kitų siciliečių, bet kone dar didesnė, tada atskleidžiau savo ketinimus, tada išdėsciau savo

sumanymo ir viso apsiimto darbo priežastį ir planą, tada paraginau, kad neliktų nuošaly nuo bendro reikalo ir gerovės, kad atšauktų pagiriamąjį atsiliepimą, kurį patvirtino prieš keletą dienų, kaip sakėsi, priversti jėga ir bauginimais. Taigi, teisėjai, sirakūziečiai – Verio klientai ir bičiuliai – daro štai ką: pirmiausia pateikia man miesto knygas, laikytas slaptoje izdo patalpoje; parodo, kad jose surašyta viskas, ką minėjau pavogta, ir dar daugiau, nei galėjau paminėti. O surašyta šitaip: iš Minervos šventyklos dingo tas ir tas, iš Jupiterio šventyklos – tas, iš Libero šventyklos – tas; kas buvo atsakingas už šių daiktų priežiūrą ir saugojimą, irgi buvo surašyta; kai tie asmenys pagal įstatymą turėjo atsiskaityti ir perduoti, ką buvo perėmę iš savo pareigybės pirmtakų, prašė nelaikyti jų atsakingais dėl šių daiktų dingimo; todėl visi buvo paleisti, visiems buvo dovanota. Pasirūpinau, kad visi šie raštai būtų užantspauduoti miesto antspaudu ir pristatyti man.

141. Dėl pagiriamąjo atsiliepimo man buvo taip paaiškinta. Pirmiausia, kai, netrukus iki man atvykstant, iš Gajaus Verio atėjo laiškas dėl pagyrimo, nieko nebuvo nutarta; po to, kai vienas kitas iš jo bičiulių priminė, jog reikia priimti nutarimą, didžiausiais šauksmais ir priekaištais jiems buvo atsakyta; vėliau, artėjant mano atvykimui, aukščiausią valdžią turintis asmuo įsakė priimti nutarimą; priimtas buvo taip, kad pagyrimas kur kas daugiau blogo nei gero jam galėtų atnešti. Būtent taip, teisėjai, kaip jie man šitai paaiškino, jūs iš manęs išgirskite.

LXIV. 142. Sirakūzuose yra paprotys: jei koks reikalas svarstomas senate, nuomonę išsako kiekvienas norintysis; pavardžiui niekas nekviečiamas, bet amžiumi ir padėti kiti pranokstantis paprastai pats prabyla pirmasis, o kiti jam užleidžia pirmumą; tačiau jei kurį laiką visi tyli, burtais nustatoma, kam kalbėti. Toks tad buvo paprotys. Senatui išdėstomas reikalas dėl Verio pagyrimo. Iš pradžių, kad užgaišintų laiką, daugelis įsiterpia: anksčiau dėl Seksto Peducėjaus, labai daug nusipelniusio šiam miestui ir visai provincijai, kai išgirdo apie jam kilusius sunkumus ir norėjo už didžiulius nuopelnus jį viešai pagirti, Gajaus Verio jiems buvo užginta; nors Peducėjui jų pagyrimas jau nereikalingas, esą neteisinga pirmiau priimti ne tą nutarimą, kurio anuomet patys norėjo, bet dabartinį, kurį priimti yra verčiami. 143. Visi triukšmingai pritaria ir tvirtina, kad reikia jį priimti. Pateikiamas klausimas dėl Peducėjaus. Pagal amžių ir užimamą padėtį kiekvienas paeiliui išsakė savo nuomonę. Šitai galite sužinoti iš paties senato nutarimo, juk žymiausių žmonių pasisakymai užrašomi. Skaityk. SVARSTYTA DĖL SEKSTO PEDUCĖJAUS. Nurodyta, kas pasisakė pirmieji. Priimamas nutarimas. Pateikiamas klausimas dėl Verio. Prašom pasakyti, kaip. SVARSTYTA DĖL GAJAUS VERIO. – Kas toliau parašyta? – KADANGI NĖ VIENAS NEATSISTOJO IR NEIŠSAKĖ NUOMONĖS, – kas gi tai? – TRAUKIAMI BURTAI. – Kodėl? Argi neatsirado savanorio tavosios pretūros gyrejo, tavo pavojų užtarėjo, juo labiau, kad galėjo tuo pelnyti pretoriaus malonę? Nė vieno. Net tavieji sugėrovai, patarėjai, patikėtiniai, bendrininkai žodžio

nedrįso ištarti. Toje pačioje kurijoje, kur stovėjo tavo ir nuogo tavo sūnaus statula, neatsirado nė vieno, kurį sujaudintų nuogo sūnus atvaizdas po to, kai apnuoginta buvo provincija. 144. Be to, jie man paaiškino esą gyvėjai taip suformulavo senato nutarimą, kad visi galėtų suprasti, jog tai ne pagyrimas, bet greičiau pasityčiojimas, primenantis jo gėdingą ir pragaištingą pretūrą. Mat parašyta taip: KADANGI NĖ VIENO NENUPLAKĖ RYKŠTĖMIS – jis, kurio įsakymu, kaip sužinojote, buvo nukirsdinti kilmingiausi ir visiškai nekalti žmonės; KADANGI NAKTIMIS AKIŲ NESUDĖDAMAS RŪPINOSI PROVINCIA – jo naktinėjimais, žinia, paleistuvystėms ir svetimavimams sueikvoti; KADANGI NEPRILEIDO PIRATŲ PRIE SICILIJOS SALOS – bet įsileido juos į pačią Sirakūzų Salą.

145. Visa tai iš jų sužinojęs, pasišalinau su broliu iš kurijos, kad mums nedalyvaujant savo nuožiūra priimtų sprendimą. LXV. Jie tuoj pat nutaria pirmiausia bendruomenės vardu su broliu Lucijumi užmegzti svetingumo ryšius, nes jis parodė tą patį palankumą Sirakūzų gyventojams, kokio aš visada laikiausi. Šitai ne tik dokumentuose užrašė, bet išraižę varyje mums įteikė. Išties labai tave myli, prisiekiu Herkuliu, tavieji sirakūziečiai, kuriuos nuolat mini, jei jie pakankama priežastimi susibičiuliauti su tavo kaltintoju laiko tai, kad jis ketina tave kaltinti ir kad atvyko rinkti prieš tave duomenų. Toliau nutariama, be to, ne balsų persvara, bet kone vienbalsiai, kad anksčiau priimtas pagyrimas Gajui Veriui būtų atšauktas. 146. Po to, kai ne tik įvyko balsavimas, bet ir protokoluose buvo

surašyti nutarimai, kreipiamasi į pretorių su skundu. Ir kas gi pateikia skundą? Koks nors magistratas? Ne. Senatorius? Visai ne. Kas nors iš sirakūziečių? Anaiptol. Tai kas gi paduoda pretoriui skundą? Buvęs Verio kvestorius Publijus Cezetijus. Tai bent juokinga! O vargšas žmogau, apleistas, nusivylęs, visų paliktas! Dėl siciliečio magistrato sprendimo – idant Sicilijos žmonės negalėtų priimti nutarimo savo senate, idant negalėtų vykdyti teisės pagal savo papročius, savo įstatymus – su skundu į pretorių kreipiasi ne Verio draugas, ne vaišintojas, pagaliau ne koks nors sicilietis, bet romėnų tautos kvestorius! Kur tai matyta, kur girdėta?! Teisingasis ir išmintingasis pretorius įsako paleisti senatą. Pas mane subėga didžiausia minia. Pirmiausia senatoriai šaukia, kad iš jų atimama teisė, atimama laisvė, tauta giria senatą, jam dėkoja, Romos piliečiai nė minutei nuo manęs nesitraukia. Tą dieną vos ne vos pavyko pasiekti, ir tik mano didžiulėmis pastangomis, kad jie sulaukytų rankas nuo to skundų davėjo.

147. Kai atvykome prie pretoriaus tribunolo, jis sugalvojo labai sąmojingą sprendimą: nespėjus man žodžio ištarti, atsis-tojo nuo krėslo ir išėjo. Taigi tąkart, kadangi jau vakarėjo, pasi-šalinome iš forumo. LXVI. Kitos dienos rytą pareikalauju, kad leistų sirakūziečiams vakar priimtą senato nutarimą perduoti man. Jis atmeta reikalavimą ir sako, kad aš pasielgęs nederamai, sakydamas kalbą graikų senate, o tai, kad graikų tarpe kalbėjau graikiškai, esą visiškai nedovanotina. Atsakiau žmogui, kaip ga-lėjau, kaip privalėjau, kaip norėjau. Be kitų dalykų, pamenu, pa-

sakiau, jog lengva įžvelgti, koks didelis skirtumas esąs tarp jo ir Numidiečio – tikro Metelo iš prigimties: anas net savo svainio Lucijaus Lukulo, su kuriuo puikiai sutarė, nepanoro savu pagyrimu paremti, šis visiškai svetimam žmogui jėga ir bauginimais stengiasi iš bendruomenių išplėšti pagyrimus.

148. Supratęs, kaip smarkiai pretorių paveikė šios žinios, kaip smarkiai paveikė laiškai – ne rekomendaciniai, bet kyšiniai, pačių sirakūziečių raginamas pabandžiau jėga užvaldyti dokumentus, kuriuose buvo surašytas senato nutarimas. Vėl naujas sambrūzdis ir barnis – kad nemanytumėte, jog Veris Sirakūzuose apskritai jokių draugų, jokių vaišintojų neturi, visiškai nuogas ir apleistas! Knygas ginti imasi toks Teomnastas, juokingas pamišėlis, kurį sirakūziečiai vadina Teoraktu; jis ten reikalingas, kad vaikai iš paskos sekiotų, kad jam prabilus visi imtų juoktis. Tačiau jo beprotystė, juokinga kitiems, man tąsyk sunkiai atsiėjo, nes apsiputojęs, degančiomis akimis, nesavu balsu ėmė šaukti, kad aš prieš jį smurtauju; abu kartu patraukėme į teismą. 149. Čia aš imu reikalauti, kad man būtų leista dokumentus užantspauduoti ir išsinešti, jis – prieštarauti, sakdamas, kad tai nebėra senato nutarimas, jei dėl jo pateiktas skundas, tad neturi būti man perduotas. Aš cituoju įstatymą: man suteikta galia gauti visus dokumentus ir raštus, jis kaip pamišęs tvirtina, kad jo mūsų įstatymai neliečia.

Sumanusis pretorius teigia, esą jam nepriimtina leisti man išvežti Romon tai, ko neprivалу laikyti galiojančiu senato nutarimu. Ką dar pridurti? Jei nebūčiau jam gerokai pagrasinęs,

jei nebūčiau nurodęs įstatymo numatytos bausmės, man nebūtų leidęs paimti dokumentų. O tas pusprotis, kuris užstodamas Verį taip aršiai ant manęs šūkalojo, kai nepavyko savo pasiekti, matyt, kad su manimi susitaikytų, įteikia man knygelę, kurioje Verio vagystės buvo surašytos, – jas aš jau iš kitų buvau sužinojęs ir ištyręs.

XLVII. 150 Tegul tave dabar giria mamertinai – iš visos provincijos jie vieninteliai nori tavo išteisinimo; tačiau tegiria taip, kad ir Hejus, pasiuntinybės galva, tame dalyvautų, tegiria taip, kad būtų pasirengę atsakyti į mano klausimus. O kad nebūtų iš netyčių mano užklupti, ketinu paklausti juos štai ko: ar jie privalo duoti laivą romėnų tautos laivynui? Jie tai pripažins. Ar davė, kai Gajus Veris buvo pretoriumi? Atsakys, ne. Ar jie įrengė miesto lėšomis didžiulį krovininį laivą, kurį atidavė Veriui? Negalės paneigti. Ar iš jų Gajus Veris rinko grūdus, skirtus romėnų tautai, kaip tai darė jo pirmtakai? Atsakys, kad ne. Kiek karių ar jūreivių jie davė per trejus metus? Pasakys: nė vieno. Kad Mesana buvo visų jo vagysčių ir grobio sandėliu, jie negalės paneigti; kad gausybė daiktų daugybe laivų iš ten išgabenta, pagaliau tasai milžiniškas laivas, mamertinų jam duotas, su juo pačiu išplaukė pilnai pakrautas – tai turės pripažinti.

151. Todėl turėkis sau tą mamertinų pagyrimą, o Sirakūzų bendruomenė, aiškiai matome, tiek jaučia tau palankumo, kiek patyrė jo iš tavęs. Pas juos ir gėdingosios Verijos buvo panaiškintos, juk visiškai nepridera dievišką garbę turėti tam, kuris dievų atvaizdus pasigrobė. O sirakūziečiai, prisiekiu Herkuliui,

tikrai nusipelnytų priekaištų, jei, išbraukę iš savo kalendoriaus gausiausiai švenčiamą ir iškilmingiausią šventę su reginiais dėl to, kad kaip tik tą dieną, sakoma, Marcelas paėmė Sirakūzus, tą pačią dieną imtų švęsti Verio garbei po to, kai šis atėmė iš Sirakūzų visa, ką toji pražūtinga diena buvo išsaugojusi. Tik pažvelkite, teisėjai, koks žmogaus begėdiškumas ir įžūlumas! Jis ne tik tas gėdingas ir juokingas Verijas iš Heraklijo pinigų įsteigė, bet ir įsakė panaikinti Marcelijas, idant sirakūziečiai kasmet apeigomis garbintų tą, per kurį visas ankstesnes apeigas ir tėvų dievus prarado, ir panaikintų šventę, skirtą šeimai, kurios dėka ir kitas šventes atgavo.

PRIEŠ GAJŲ VERĮ
ANTROJO POSĖDŽIO KALBA

•
Penktoji knyga
APIE BAUSMES

I. 1. Niekam, kaip matau, nekyla abejonių, teisėjai, kad Veris Sicilijoje ir kaip privatus asmuo, ir kaip pareigūnas visiškai atvirai grobstė visa, kas šventa ir pasaulietiška; ne tik nebijodamas dievų, bet nė neapsimesdamas išbandė įvairius vagysčių ir plėšikavimų būdus. Tačiau man teks susidurti su jo gynyba, didinga ir akinančiai puikia, kuriai atremti, teisėjai, gerokai iš anksto priemonės reikia numatyti. Mat byla grindžiama tuo, kad visa Sicilijos provincija tik dėl jo šaunumo ir nepaprasto budrumo tuo neramiu ir grėsmingu laiku buvo išgelbėta nuo pabėgusių vergų ir karo pavojų. 2. Ką man daryti, teisėjai? Kuo remti savo kaltinimą? Kurlink kreiptis? Visi mano puolimai tarsi sienon atsitreškia į gerojo karvedžio vardą. Žinau šitą „vietą“. Matau, kur ketina pasipuikuoti Hortenzijus. Karo pavojus, respublikos sunkumus, karvedžių stygių paminės, tada ims jūsų maldauti, dargi teisėtai reikalauti, kad patikėję siciliečių liudijimais neleistumėte atimti iš romėnų tokio šaunaus imperatoriaus, idant kaltinimai dėl gobšumo neužgožtų karvedžio šlovės.

3. Negaliu slėpti, teisėjai: baiminuos, kad dėl šio nepaprasto karinio šaunumo Gajus Veris liks nenubaustas už visus nusi Kaltimus. Pamenu, kokią įtaką, kokį išpūdį Manijaus Akvilijaus teisme padarė Marko Antonijaus kalba: būdamas ne tik išmintingas, bet ir smarkus oratorius, baigdamas kalbą jis čiupo Manijų Akvilijų, pastatė visų akivaizdoje ir nuplėšė tuniką jam nuo krūtinės, kad romėnų tauta ir teisėjai pamatytų jo randus nuo žaizdų, gautų tiesiai į krūtinę; ir apie žaizdą galvoje, patirtą iš priešų vado, jis daug kalbėjo, taigi įteigė teisėjams, turėjusiems priimti nuosprendį, ir privertė gerokai juos būgštauti, kad žmogus, kurį lemtis nuo priešo ginklų išgelbėjo, nors pats savęs netausojo, pasirodys ne romėnų tautos pagyrimams, bet teisėjų žiaurumui esąs išsaugotas. 4. Nūnai mano priešininkai bando tą patį gynybos būdą ir ketina eiti tuo pačiu keliu. Tebūnie vagis, tebūnie šventvagis, tebūnie visų niekšybių ir ydų įsikūnijimas, tačiau šaunus karvedys, apdovanotas sėkme, tad sunkiems respublikos laikams išsaugotinas. II. Nesielgsiu su tavimi, kaip teisėtai galėčiau, nesakysiu, ką turbūt privalėčiau, nes teismas vyksta pagal tam tikrą įstatymą: ne kokią narsą parodei karo reikaluose turi mums paaiškinti, bet kaip savo rankas nuo svetimo turto suturėjai. Kartoju, taip nesielgsiu, bet paklausiu, ko pats, kaip suprantu, labiausiai nori: ką tu nuveikei, kokius žygdarbius atlikai kare?

5. Ką sakai? Nuo vergų karo Sicilija tavo narsos buvo išgelbėta? Tai didžiulė šlovė ir pasidžiaviavimo verta kalba, bet nuo kokio gi karo? Bent jau mes po ano, Manijaus Akvilijaus laimėtojo,

negirdėjome Sicilijoje buvus kitą vergų karą. „Tačiau buvo Italijoje.“ Pripažįstu, dargi didelis ir nuožmus. Tai tu bandai pasisavinti dalį šio karo šlovės? Tai tu manai, jog pergalės garbę su Marku Krasu ar Gnėjumi Pompėjumi tau pridera dalytis? Netikiu, kad tau pritrūktų akiplėšiškumo kažką panašaus tvirtinti. Matyt, būsi sutrukdęs vergų pajėgoms iš Italijos persikelti Sicilijon. Kur, kada, iš kurios vietos? Plaustais ar laivais mėgino artintis? Bent jau mes nieko panašaus negirdėjome, tačiau girdėjome kitką: dėl narsiausio vyro Marko Kraso drąsos ir sumanumo bėgliai, sujungę plaustus, neįstengė persikelti ties Mesana, be to, šiam jų bandymui sutrukdyti nebūtų prireikę tiek pastangų, jei būtų žinota, jog Sicilijoje yra bent kokia apsauga, pasirengusi atremti jų įsiveržimą.

6. „Tačiau Italijoje, Sicilijos pašonėje, siaučiant karui, pačioje Sicilijoje jo nebuvo.“ Kas gi čia nuostabaus? Juk kai kariauta Sicilijoje, lygiai tokiu pat atstumu, nė dalis karo veiksmų nepersikėlė Italijon. III. Apskritai ką turite galvoje kalbėdami apie vietos artumą? Lengvas priėjimas priešams ar karo užkratas buvo pavojingas? Priėjimas visiems laivų neturintiems žmonėms buvo ne tik ap sunkintas, bet ir visiškai atkirstas, taigi tiems, kuriems Siciliją sakai buvus arti, lengviau buvo pasiekti Okeaną, nei prisiartinti prie Peloro kyšulio. 7. O apie vergų karo užkratą kodėl būtent tu skelbi garsiau nei visi kiti provincijų valdytojai? Ar dėl to, kad Sicilijoje jau anksčiau būta karų su pabėgusiais vergais? Bet kaip tik dėl to ši provincija dabar yra ir buvo mažiausiame pavojuje. Mat po to, kai ją paliko Manijus Akvi-

lijus, visų pretorių įsakai ir ediktai draudė bet kokiam vergui nešiotis ginklą. Tai sena istorija, kurią dabar paminėsiu, ir, kaip ypatingo griežtumo pavyzdys, vargu ar kam negirdėta. Lucijui Domicijui esant Sicilijos pretoriumi, kartą jam buvo atneštas milžiniškas šernas; nusistebėjęs jis paklausė, kas jį nudobė; išgirdęs, kad kažkoks piemuo, įsakė jį pakviesti; tas noriai atskubėjęs pas pretorių, tikėdamasis pagyrimo ir apdovanojimo; Domicijus pasiteiravęs, kaip nudobė šitokį žvėrį; tas atsakęs – medžiokline ietimi; tučiuojau pretoriaus įsakymu anas buvo nukryžiuotas. Galbūt tai atrodo per griežta, aš nei peikiu, nei giriu; viena suprantu: Domicijus buvo linkęs verčiau pasirodyti žiaurus bausdamas nei aplaidus nuolaidžiaudamas – aplaidus.

IV. 8. Taigi veikiant provincijoje tokiems įsakams, tada, kai Sąjungininkų karas jau buvo apėmęs visą Italiją, Gajus Narbonas, nors ne itin ryžtingas ir narsus, neturėjo jokių rūpesčių – Sicilija pati lengvai galėjo pasirūpinti, kad jos viduje nekiltų karas. Kadangi niekas nėra glaudžiau susijęs su siciliečiais nei mūsų verslininkai – kasdieniu bendravimu, verslo reikalais, pelnu, santarve – ir kadangi patys siciliečiai taip tvarko savo reikalus, kad taika jiems paranki, o romėnų tautos valdžią taip vertina, jog mažiausiai norėtų ją susilpninti ar pakeisti, kadangi vergų sukilimo pavojams buvo užbėgta už akių ir pretorių įsakais, ir šeiminių griežtumu, neliko jokio vidinio blogio, kuris galėtų rasti pačioje provincijoje.

9. Ir ką gi? Vadinas, jokių vergų neramumų, pretoriaujant Veriui, jokių rengtų sambūrių Sicilijoje nebūta? Tikrai nieko,

kas būtų pasiekę senato ir romėnų tautos ausis, nieko, ką jis Romai ataskaitoje būtų parašęs, tačiau įtariu, jog būtų bandymų kai kuriose Sicilijos vietose kurstyti vergus. Šitai ne tiek iš įvykių, kiek iš paties Verio veiksmų ir potvarkių nuspėju. Atkreipkite dėmesį, jog anaip tol ne priešišškai pasielsiu: tuos faktus, kurių jis taip ieško, kurių jūs lig tol negirdėjote, aš pats išdėstysiu ir paviešinsiu.

10. Trijokalų srityje, kuri jau anksčiau buvo užimta pabėgėlių vergų, ant kažkokio siciliečio Leonido šeimynos krito įtarimas sąmokslu. Buvo pranešta Veriui. Tučtuojau, kaip ir derėjo, įvardytieji žmonės jo įsakymu buvo suimti ir pristatyti į Lilibają; šeiminkui liepta atvykti, byla ištirta, nuteisti. V. Kas toliau? Ką jūs manote? Turbūt tikėtės išgirsti apie kokią vagystę ar apiplėšimą? Liaukitės kaskart vis to paties laukę. Gresiant karui, argi laikas vagystėms? Net jei ir pasitaikė proga šiame reikale pasipelnyti, ji buvo praleista. Galėjo išpešti iš Leonido bent kiek pinigėlio, kai buvo pranešta jam atvykti; galėjo būti suderėta, – jam tai ne naujiena, – kad nutrauktų bylą; vėliau – kad įtariamieji būtų išteisinti. Bet nuteisęs vergus, kaip begali pasipelnyti? Tenka vykdyti bausmę. Juk liudytojais tampa teismo nariai, liudytojais – oficialūs įrašai, liudytojais – išskirtinė Lilibajo bendruomenė, liudytoju – garbingiausia ir skaitlingiausia Romos piliečių bendruomenė. Niekur nedingsi, reikia vesti nuteistuosius į bausmės vietą. Taigi nuvedami ir pririšami prie stulpo. 11. Net ir dabar, man rodos, laukiate, teisėjai, kas toliau nutiks, nes šitas žmogus niekad nieko nedarė be naudos ir grobio sau. Ką gi galėjo pada-

ryti tokiomis aplinkybėmis? Įsivaizduokite begėdiškiausią, koki tik galite, poelgį – vis tiek pranoksiu jūsų vaizduotę. Žmonės, nuteisti už nusikaltimą, dargi sąmokslą, nuvesti į bausmės vietą, pririšti prie stulpo, staiga, stebint tūkstančiams žiūrovų, buvo išlaisvinti ir jų šeimnininkui, žmogui iš Trijokalų, grąžinti.

Ką šioje vietoje gali pasakyti, beproti žmogau, nebent tai, ko aš nė neklausiu, kuo tokiam nedorame reikale, nors ir netenka abejoti, tačiau jei ir tektų, nederėtų klausti – ką ir kiek, ir koku būdu už tai gavai? Atleidžiu tau visa tai ir nuo šio rūpesčio tave išvaduoju; ir nebijau, kad bent vieną pavyktų įtikinti, jog nusikaltimą, kuriam niekas, išskyrus tave, už jokių pinigų negalėjo ryžtis, tu apsiėmei dykai padaryti. Tačiau apie šį vagiliavimo ir grobstymo būdą aš nieko nekalbu, apie tavo karinę šlovę dabar svarstau. 12. Ką pasakysi, gerasis provincijos sarge ir gynėjau? Tuos vergus, kuriuos tu išaiškinai ketinant imtis ginklų ir sukelti karą Sicilijoje ir, remdamasis teisėjų sprendimu, pripažinai kaltais, jau atiduotus bausmei pagal protėvių paprotį, tu drįsai išplėsti iš mirties nagų ir išlaisvinti tik tam, žinoma, kad kryžių, sukalta pasmerktiesiems vergams, pasaugotum be teismo nubaustiems Romos piliečiams? Sugniuždytos bendruomenės, atsidūrusios beviltiškoje padėtyje, paprastai renkasi pragaištingą išeitį – dovanoti pasmerktiesiems, išlaisvinti kalinius, sugrąžinti tremtinius, panaikinti teismo sprendimus. Kai taip nutinka, nebėra nė vieno, kurs nesuprastų, jog į pražūtį ritasi valstybė, kurioje tai vyksta, nė vieno, kurs manytų likus bent kokią išsigelbėjimo viltį. 13. Bet ten, kur iki to prieita, tokių priemonių

imtasi, idant nuo bausmės ar tremties būtų išlaisvinti liaudies vadaai arba kilmingieji – ir ne tų pačių, kurie juos buvo nuteisę, ir ne iškart, ir pasmerkti ne už tokius nusikaltimus, kurie keltų grėsmę visų piliečių gyvybei ir turtams. Čiagi visai naujas dalykas, toks neįprastas, kad labiau dėl kaltinamojo nei dėl paties nusikaltimo atrodo įtikimas: nes išlaisvintieji buvo vergai, nes paleido juos tas, kuris ir nuteisė, nes paleido tuojau pat, per patį bausmės vykdymą, nes vergai pasmerkti buvo už nusikaltimą, kėlusį pavojų visų laisvųjų būčiai ir gyvybei.

14. Tai bent puikus karvedys! Jį ne tik su Akvilijumi, narsiausiu vyru, bet su pačiais Paulais, Scipijonais, Marijais reikia lyginti! Kaip įžvalgiai jis pasielgė, kai provinciją buvo apėmęs pavojus ir baimė! Matydamas, kad dėl karo Italijoje Sicilijos vergai nerimsta, kokį siaubą jis jiems įvarė, idant niekas nė krustelt nedrįstų! Įsakė suimti – kas neišsigastų? Iškvietė šeimininkus į teismą – kas gali būti vergui baisiau? Paskelbia nuosprendį: „Atrodo, kaltas“ – rodos, besiplieskiančią liepsną užgesino saujelės žmonių ašaromis ir krauju. Kas toliau? Rykštės, įkaitinta geležis ir galutinė bausmė nuteistiesiems – įspėjimas kitiems – nukryžiuavimas ir mirtis ant kryžiaus. Nuo visų šių kankynių jie buvo išvaduoti. Kas galėtų abejoti, kad vergų dvasią užgulė baisus siaubas, pamačius pretorių esant tokį sukalbamą, jog už nusikalstamą sąmokslą nuteistų vergų gyvybę, tarpininkaujant pačiam budeliui, iš jo buvo galima išpirkti?

VII.15. Kaip? Argi su Aristodamu iš Apolonijos, argi su Leontu iš Imacharos tu pasielgei kitaip? Kaip? Ar tasai vergų

bruzdėjimas ir netikėtai kilęs įtarimas sustiprino tavo budrumą sergstint provinciją, ar atnešė naują būdą begėdiškai pasipelnyti? Kai Eumenido iš Halikijų, kilmingo ir garbingo žmogaus, didelių pinigų vertas dvaro ūkvedys tavo nurodymu buvo apkaltintas, paėmei 60 tūkstančių sestercijų iš šeimnininko – šitai jis neseniai davęs priesaiką su smulkmenomis išdėstė. Iš romėnų ratelio Gajaus Matrinijaus, kai buvo išvykęs Romon, jam nesant pasiglemžei 600 tūkstančių sestercijų, pareiškęs, kad jo ūkvedžiai ir piemenys pasirodė tau įtartini. Tai patvirtino Lucijus Flavijus, tuos pinigus tau sumokėjęs Gajaus Matrinijaus įgaliotinis, patvirtino ir pats Matrinijus, tvirtina žymiausias vyras cenzorius Gnėjus Lentulas, kuris iš pagarbos Matrinijui tučtuojau dėl šio reikalo pasiuntė tau laišką ir kitų paprašė pasiųsti.

16. Kaip galima praeiti nepaminėjus panormiečio Apolonijo, Dioklio sūnaus, pravarde Dvynys? Negi galima rasti atvejį, labiau pagarsėjusį visoje Sicilijoje, ar labiau piktinantį, ar labiau akivaizdų? Atvykęs į Panormą, Veris liepė iškviešti Apoloniją ir paskelbti kaltinimus nuo tribunolo gausios ir skaitlingos romėnų bendruomenės akivaizdoje. Žmonės tuoj ėmė kalbėti: „Vis stebėjaisi, kaip toks turtingas žmogus kaip Apolonijas ilgokai jo liko nepastebėtas; matyt, jau išgalvojo nežinia ką, kažką atsinešė; aišku, toks turtuolis ne šiaip sau Verio šaukiamas teisman.“ Visi nekantriai laukė, kas bus, kai staiga kvapo neatgaudamas atbėgo pats Apolonijas su paaugliu sūnumi – jo garbaus amžiaus tėvas jau senokai buvo prikaustytas prie lovos.

17. Veris įvardija vergą, anot jo, kerdžių, – tokio vergo šeimynoj visai

nebuvo, – sako jį kėlus maištą ir kursčius kitas šeimynas, reikalauja tuoj pat jį išduoti teismui. Apolonijas tvirtina neturįs vergo tokiu vardu, anas įsako pašalinti žmogų nuo tribuno-lo ir įmesti kalėjiman. Tasai suimamas šaukė, jog nieko blogo vargšas nėra padaręs, niekuo nenusikaltęs, kad jo pinigai esą išskolinti, šiuo metu neturįs grynųjų po ranka. Kaip tik šitai jis garsiai skelbė didžiausiai miniai žmonių, leisdamas visiems su-prasti, jog yra taip žiauriai ir neteisingai baudžiamas dėl to, kad nedavė kyšio, kaip tik apie pinigus, kartoju, šūkavo, kai buvo sukaustytas ir įmestas į kalėjimą.

VIII.18. Atkreipkite dėmesį į pretoriaus nuoseklumą, dargi tokio pretoriaus, kuris šiomis aplinkybėmis ne tik yra ginamas kaip paprastas pretorius, bet liaupsinamas kaip puikus karvedys. Tyrant vergų karo pavojui, jis nuteistus vergus atleisdavo nuo bausmės, kurią primesdavo nenuteistiems šeimnininkams: Apoloniją, itin pasiturintį žmogų, kuris, kilus vergų sukilimui Sicilijoje, prarastų didžiulius turtus, sukilimo pretekstu be teis-mo uždare į kalėjimą – vergus, kuriuos remdamasis savo jo ta-rybos nuomone pats pripažino kaltais dėl sukilimo sąmokslų, be tarybos nuomonės lengva ranka nuo bet kokios bausmės at-leido. 19. Ką gi? Jei Apolonijas vis dėlto kažkuo nusižengė, dėl ko teisėtai buvo nubaustas, ar mes taip pateiksime šį atvejį, jog primesime kaltę ir kurstysime neapykantą kaltinamajam, jei jis priėmė kiek griežtoką nuosprendį? Nebūsiu toks rūstus, nesi-naudosiu šiuo kaltintojų įpročiu – atlaidų poelgį peikti kaip ne-dovanotiną aplaidumą, griežtą nuosprendį smerkti kaip atgra-

sų žiaurumą. Šitaip nesielgsiu, tavo nuosprendžiams pritarsiu, tavo autoritetą ginsiu, kiek tik panorėsi; tačiau kai tu pats imsi laužyti savo nuosprendžius, turėsi liautis ant manęs širsti, nes aš visiškai teisėtai reikalausiu, kad žmogus, pats save pasmerkęs, būtų pasmerktas ir prisiekusiųjų teisėjų sprendimu. 20. Neginisiu Apolonijo, savo bičiulio ir vaišintojo, bylos, kad neatrodyčiau laužęs tavo nuosprendį; nieko nesakysiu apie šio žmogaus taupumą, dorą, stropumą; praleisiu ir tai, ką jau anksčiau minėjau, kad jo turtą sudarė vergai, gyvuliai, ūkiai, paskolos, taip kad niekam kitam nebūtų mažiau parankus bet koks sambrūzdis ar maištas Sicilijoje; neminėsiu ir dar vieno dalyko: net jei labai sunkiai Apolonijas būtų nusikaltęs, vis dėlto prieš jį, garbingiausią garbingiausios bendruomenės žmogų, be teismo priimti tokio sunkaus nuosprendžio nederėjo. 21. Nesistengsiu sukelti priešiško tau, pasakodamas, kaip šitokiam vyrui esant įkalintam tamsiame, dvokiančiame, purviname kalėjime, tavo tironiški draudimai nė karto nesuteikė galimybės jo senyvam tėvui ir paaugliui sūnui net aplankyti nelaimingojo. Nutylėsiu, jog per tuos metus ir šešis mėnesius, – šitiek laiko Apolonijas išbuvo kalėjime! – kaskart tau atvykus į Panormą, miesto senatas drauge su magistratais ir žyniais ateidavo pas tave su prašymu, maldaute maldaudami galų gale išvaduoti šį nelaimėlį nekaltą žmogų nuo šitokių kančių. Palieku visa tai nuošaly; jei norėčiau visa tai išplėtoti, lengvai parodyčiau, jog tavo prieš visus nukreiptas žiaurumas jau seniai užkirto kelią gailestingumui prisiskverbti į teisėjų širdis. IX. 22. Dėl visų šių dalykų aš tau nusileisiu ir

dovanosiu, mat numatau, kokios gynybos imsis Hortenzijus: tvirtins, jog nei tėvo senatvė, nei sūnaus jaunystė, nei jūdvių jų ašaros Verio akyse neturėjo tokios svarbos kaip provincijos nauda ir gerovė; sakys, be baimės ir griežtumo valstybės tvarkyti neįmanoma; klaus, kam lazdų ryšuliai nešami pretorių priešakyje, kam jiems kirviai suteikti, kam kalėjimas įrengtas, kam šitiek bausmių nedorėliams protėvių papročiu yra nustatyta? Kai visa tai įtikinamai ir rimtai išdėstys, paklausiu jo, tai kodėl tą patį Apoloniją pats Veris, nenurodęs jokių naujų aplinkybių, be jokios gynybos, be jokios priežasties įsakė iš kalėjimo paleisti; tvirtinsiu tiek daug šiame kaltinime esant įtartinų dalykų, kad jau patiems teisėjams be mano įrodymų paliksiu suprasti, koks tai apiplėšimo būdas, koks nedoras, koks bjaurus, kokio neišmatuojamo masto beribės pasipelnymo galimybes jis teikia.

23. Nes pirmiau trumpai peržvelkite, ką šitas padarė Apolonijui, kiek ir kokių baisybių, po to visa tai pasverkite ir paverskite pinigais – suprasite, kad vieną turtingą žmogų jis privertė šitiek visko iškėsti, idant kiti imtų bijoti panašios nelaimės ir suprastų, koks pavojus jiems gresia. Pirmiausia netikėtas kaltinimas mirtinu, pasibjaurėtinu nusikaltimu – paskaičiuokite, kiek jis vertas ir kiek žmonių turėjo nuo jo išsipirkti; toliau byla be kaltintojo, nuosprendis be teisėjų tarybos, nuteisimas be gynėjo – įvertinkite visus šiuos dalykus ir pagalvokite, jog į šias nelaimes įkliuvo vienas Apolonijas, kiti – ir jų, aišku, buvo daug – iš šių pavojų pinigais išsivadavo; galiausiai patamsis, grandinės, kalėjimas, įkalinimo kankynė, atskyrimas nuo gimdytojų ir

vaikų, netgi nuo gaivaus oro ir saulės šviesos – mūsų visų bendro turto – viso šito, kuo pačia gyvybe tegalima atsipirkti, jau negaliu įvertinti pinigais. 24. Nuo viso šito Apolonijas per vėlai atsipirko, jau sugniuždytas sielvarto ir nelaimių, tačiau pamokė kitus, kaip užbėgti už akių šiojo godumui ir niekšybei; nebent jūs tikrai manote, kad Veris tokiam neįtikėtinam kaltinimui pasirinko patį turtingiausią žmogų ne dėl pasipelnymo arba kad ne dėl tos pačios priežasties staiga paleido iš kalėjimo, arba kad tokį apiplėšimo būdą tik jam vienam tepritaikė ir išbandė, nesiekdamas per jį visiems labiausiai pasiturintiems siciliečiams sukelti baimės ir įvartyti siaubo.

25. Norėčiau, teisėjai, kad Veris man primintų, jei kartais ką praleidau, sykį jau kalbu apie jo karinę šlovę. Mat man regis, kad jau paminėjau visus jo žygdarbius, susijusius su pabėgusių vergų karo įtarimais; tikrai nieko tyčia nepraleidau. Turite prieš akis žmogaus sprendimus, uolumą, budrumą, provincijos apsaugą ir gynybą. Blieka svarbiausias dalykas – sužinoti, koks karvedys yra Veris (juk būna įvairių), kad, šitaip stingant narsių vyrų, kas nors tokio karvedžio neliktų nepažinęs! Nieko bendra su Kvinto Maksimo išmintimi, nei Vyresniojo Afrikiečio veiksmų greitumu, nei jo įpėdinio išskirtiniu nuovokumu, nei su Paulo karybos išmanymu, nei Gajaus Marijaus smarkumu ir narsa; su nauja karvedžių rūšimi, ypač stropiai sergėtina ir puoselėtina, prašom susipažinti. 26. Pirmiausia apie kelionės sunkumus, kurie karo reikaluose didžiuliai, o Sicilijoje – tiesiog neišvengiami, išgirskite, teisėjai, kaip lengvai ir maloniai savo

išmanymo bei sumanumo dėka Veris juos pakėlė. Pirmiausia žiemos metu nuo didelio šalčio ir smarkių audrų bei potvynių jis rado puikų vaistą – pasirinko Sirakūzus savo nuolatine vieta, miestą, kurio padėtis ir klimatas, sakoma, pasižymi tuo, jog nebūna metuose tokios apniukusios ir audringos dienos, kad bent trupučio saulės žmonės neišvystų. Čia ir leido žiemos mėnesius šaunusis karvedys, ir dar taip, kad jį vargiai galėjai išvysti ne tik išėjusį iš namų, bet ir išlipusį iš lovos; trumpą dieną jis užpildydavo puotomis, ilgą naktį – ištvirtinimu ir begėdystėmis.

27. Artinantis pavasariui – jo pradžia ne iš Favonijaus ar kokio dangaus šviesulio pastebėdavo, bet tik pamatęs rožės žiedlapius manydavo atėjus pavasarį – atsidėdavo darbams ir kelionėms, kuriose pasirodydavo toks ištvermingas ir nenuilstantis, kad niekas niekada nėra matęs jo raito ant žirgo. XI. Kaip buvo įprasta Bitinijos karaliams, jis keliavo aštuonių vyrų nešama lektika su priegalviais iš permatomų Melitos audinių, kimštų rožės žiedlapiais; vienas vainikas jam puošė galvą, kitas kaklą, prie šnervių jis vis prikišdavo plonytės drobės tinklėlį su mažomis skylutėmis, prikimštą rožių. Kuomet šitaip įveikęs kelionę atvykdavo į kokią miestą, ta pačia lektika nusigaudavo iki pat miegamojo. Ten prisistatydavo siciliečių pareigūnai, ten romėnų raiteliai – šitai iš daugelio prisiekusių liudytojų girdėjote; ginčytinus klausimus jam privačiai atnešdavo, kiek vėliau jo sprendimus viešumon išnešdavo. Šitaip miegamajame greitomis sutvarkęs teisinius reikalus – pagal užmokestį, ne pagal teisingumą – likusį laiką jis jautė pareigą skirti Venerai ir Liberui.

28. Šioje vietoje, manau, nevalia praleisti mūsų žymiojo karvedžio išskirtinio ir nepaprasto darbštumo. Žinokite, kad tarp visų Sicilijos miestų, kur pretoriai paprastai apsistoja ir vykdo teismus, nėra nė vieno, kuriame jis iš garbingos šeimos nebūtų pasirinkęs moters savo aistroms tenkinti. Kai kurios jų atvirai prisistatydavo į jo puotą, kitos, drovesnės, ateidavo paskirtu laiku, vengdamos šviesos ir žmonių draugijos. Jo puotose netvyrojo tylą, prideranti romėnų tautos pretoriui ir karvedžiui, nei pareigūnui derantis padorumas, bet griaudėjo šauksmai ir keiksmi; ne kartą prieita net iki muštynių bei kumščių. Mat Veris, šis griežtas ir uolus pretorius, niekad nepaklūsęs romėnų tautos įstatymams, uoliai paisė įstatymų, pagal kuriuos rikiuojamos išgertuvės Taigi viskas baigdavosi tuo, kad tūlas iš pokylio ant rankų kaip iš mūsų lauko buvo išnešamas, kitas lyg negyvas paliekamas, daugelis pasliki be sąmonės ir pojūčių voliojosi, tad jei kas nors šį vaizdą būtų išvydęs, ne pretoriaus pokylį, bet begėdystės mūsų ties Kanomis manytusi matas.

XII. 29. Per patį vidurvasarį, tuo metų laiku, kurį Sicilijos pretoriai visada praleisdavo kelionėse, manydami, jog ypač svarbu prižiūrėti provinciją, kai laukuose dar nenuimtas derlius, nes tada ir šeimynos būna draugėn susirinkusios, ir vergų skaičius geriausiai pastebimas, ir darbų sunkumas labiausiai kelia jų nepasitenkinimą, o grūdų gausa drumsčia protus, be to, metų laikas netrukdo kelionėms – tuomet, kartoju, kai kiti pretoriai važinėja, šis naujarūšis imperatorius gražiausioje Sirakūzų vietoje įsirengdavo nuolatinę stovyklą. 30. Prie paties

įėjimo į uostą, kur krantas daro gilų linkį miesto pusėn, liepdavo ištempus drobinius audeklus pastatyti palapines. Čionai jis ir persikraustydavo iš pretoriaus rūmų, kitados priklausiusių karaliui Hijeronui, ir taip įsikurdavo, kad ištisas dienas jokioje kitoje vietoje niekas jo nematydavo. Ton vieton niekam nebuvo leidžiama įeiti, išskyrus ištvirkavimo bendrus ar patarnautojus. Čionai suplaukdavo visos moterys, su kuriomis jis turėjo ryšių, o tokių Sirakūzuose buvo neįtikėtina daugybė; čionai sueidavo žmonės, verti jo draugystės, verti tokio gyvenimo būdo ir pobūvių. Tarp šios rūšies vyrų ir moterų sukinėjosi paauglys sūnus, kad jei kartais prigimtis jį būtų apsaugojusi nuo panašumo į gimdytoją, įprotis ir tėvo ugdymas priverstų supanašėti. 31. Čionai parvežta ir garsioji Tercija, klasta ir sukybėm nuviliojta nuo aulininko Rodijo, sako, Verio stovykloje sukėlusi baisią sumaištį, kai sirakūziečio Kleomeno žmona, kilminga ponija, ir Aischrijono žmona, iš garbingos šeimos kilusi, baisiai pasipiktino, jų draugijon įžengus mimo Isidoro dukrai. Tačiau šitas mūsų Hanibalas, savo stovykloje įvedęs taisyklę šaunumu, o ne kilme varžytis, taip prisirišo prie Tercijos, kad ją iš provincijos Romon parsivežė. XIII. Vis dėlto tomis dienomis, kai *šitas* su purpuro apsiaustu ir kulnus siekiančia tunika puotavo moterų draugijoje, žmonės nesipiktino ir lengvai pakentė, kad forume nėra pareigūno, nenagrinėjamos bylos, neskelbiami nuosprendžiai; kad anas krantas aidai nuo moterų krykštavimo, dainų ir muzikos, o forume tvyro visiška tylą – nei bylų, nei teisės, žmonės nesikrimto; atrodė, ne įstatymai ir teismai iš forumo pasišalino, bet

prievarta, žiaurumas bei grubus ir nepelnytas turto grobstymas.

32. Tai tokį žmogų tu gini kaip didį imperatorių, Hortenzijau? Jo vagystes, grobstymus, godumą, žiaurumą, puikybę, piktadarybes, įžulumą mėgini dangstyti karo žygių didingumu ir karvedžio liaupsėmis? Čia išties reikia prisibijoti, kad į gynamosios kalbos pabaigą nepasinaudotum senuoju įspūdingu Antonijaus iškaltos pavyzdžiu – kad nelieptum Veriui atsistoti, neapnuogintum jo krūtinės, kad romėnų tauta neišvystų randų, likusių nuo moterų įkandimų, – pasileidimo ir begėdystės pėdsakų. 33. O kad duotų dievai, kad tu apie karybą, apie karą išdrįstum užsiminti! Tuomet atsiskleis ankstesni jo tarnybos metai, ir suprasite, koks jis buvo ne tik karvedys, bet ir eilinis karys. Teks priminti pirmąją jo kareivystę, kai jį tiesiog iš Forumo vedžiodavo, o ne, kaip jis skelbiasi, suvedžiodavo; bus paminėta Placentijos lošėjo stovykla, kur jis, nors uoliai tarnavo, dažnai likdavo be algos; iškils aikštėn daug kitų nuostolių, patirtų tarnaujant eiliniu, kuriuos jis atpirkdavo ir padengdavo tik savo žydinčia jaunyste. 34. Po to, kai jis tokiu būdu užsigrūdino ir ištvirkėliškas atsparumas pasotino visų, tik ne jo paties gašlumą, koku šauniu vyru tapo, kiek drovumo ir nekaltybės tvirtovių jėga ir įžulumu paėmė, – kam man apie tai kalbėti ir painioti jo niekšybę su kitų žmonių gėda? To nedarysiu, teisėjai; praleisiu visus buvusius dalykus, tik du nesenus, niekam gėdos nedarančius, paminėsiu, kad iš jų apie visus kitus galėtumėte nuspėti. Pirmasis taip buvo pagarsėjęs ir visiems žinomas, kad konsulaujant Lucijui Lukului ir Markui Kotai nebuvo

tokio buko kaimiečio, iš tolimiausio municipijaus atvykstančio Romon stoti prieš teisną, kuris nežinotų, jog visi Miesto pretoriaus nuosprendžiai priimami kekšytės Chelidonės sprendimu ir nuožiūra, antrasis – jau su karvedžio apsiaustu palikęs Miestą, davęs įžadus už savo valdžios ir visos valstybės gerovę, kad patenkintų savo aistrą su moterimi, ištekėjusia už vieno, bet priklausiusia visiems, nakčia vis liepdavo neštuvais nugabenti ją į Miestą, pamindamas dievų įstatymus, pamindamas auspicijus, pamindamas visus dieviškus ir žmogiškus priesakus. XIV. 35. O nemirtingieji dievai! Kaip skiriasi žmonių mąstymas ir pažiūros! Tegul mano ateities siekiai ir viltys taip sulaukia jūsų ir romėnų tautos pritarimo, kaip kad aš visas romėnų tautos man lig šiol patikėtas pareigas priėmiau, visiškai suvokdamas šių įpareigojimų šventumą! Kai buvau išrinktas kvestoriumi, tą garbingą pareigybę laikiau man ne šiaip sau duotą, bet pavestą ir patikėtą; būdamas kvestoriumi Sicilijos provincijoje, maniau, jog visų akys atkreiptos į mane vieną, įsivaizdavau, jog atlieku pareigas tarsi kokiame pasaulio teatre, atrodė, jog visų malonumų – ne tik kokių ypatingų troškimų, bet pačių prigimtinių ir būtinausių poreikių – privalau visada atsisakyti. 36. Dabar esu išrinktasis edilas; aš atsakingai suvokių, ką man pavedė romėnų tauta; man teks su didžiausiu rūpesčiu ir iškilmingumu surengti Cererai, Liberui ir Liberai skirtas šventąsias pramogas, man teks puikiomis pramogomis pelnyti motinos Floros malonę romėnų tautai ir liaudžiai, man teks su didžiausia prabanga ir pamaldumu surengti pačias seniausias, pirmąsias, Romėniškosiomis va-

dinamas, Jupiteriui, Junonai ir Minervai skirtas pramogas; man pavesta rūpintis šventaisiais dievų statiniais, man – prižiūrėti visą miestą; atlygis už šiuos darbus ir rūpesčius – pirmenybė pasisakant senate, apkraštuota toga, kurulinis krėslas, teisė perduoti savo atvaizdą būsimoms kartoms. 37. Visa tai turint galvoje, teisėjai, – tebūnie man visi dievai maloningi – kad ir kaip maloni romėnų tautos parodyta pagarba, man ji teikia ne tiek džiaugsmo, kiek rūpesčių ir triūso, taip kad šios edilo pareigos atrodo ne bet kam duotos iš reikalo, bet kadangi tikrai pritiko, teisingai paskirtos ir romėnų tautos į tinkamas rankas įteiktos.

XV. 38. O tu, kai kažkokiu būdu buvai paskelbtas pretoriumi, – praleisiu ir neminėsiu, kaip tai įvyko, – taigi, kaip sakiau, kai buvai paskelbtas išrinktu, argi pats šauklio balsas, pranešęs, jog gavęs tiek ir tiek vyresniųjų bei jaunesniųjų centurijų balsų pelnei šią garbę, argi tavęs neprivertė susimąstyti, jog tau patikėta svarbi respublikos dalis ir kad bent vienus metus reikėtų lenktis paleistuvės namų? Kai tau teko vadovauti teismui, kiek atsakomybės, kokią našta užkrauna šios pareigos – argi nė sykio nepagalvojai? Ar nepasvarstei, jei netyčia būtum atsikvošėjęs, kad tarnyba, kurią nepaprastai sunku vykdyti net išskirtinės išminties ir dorumo žmogui, atiduota visiškam kvailumui ir sugedimui? Taigi per savo pretūros metus, užuot išvaręs Chelidonę iš namų, tu visą pretūrą perkėlei į Chelidonės namus. 39. Po to atėjo provincijos eilė; ją valdant tau nė karto nešovė mintis, jog lazdų ryšuliai ir kirviai, šitokia valdžios galia, tokios išskirtinės padėties ženklai tau duoti ne tam, kad naudodamasis

šia galia ir įtaka laužytum visas garbės ir pareigingumo užtvaras, kad visų žmonių turtą laikytum savo grobiu, kad niekieno nuosavybė nebūtų saugi, niekieno namai užrakinti, niekieno gyvybė neliečiama, niekieno drovumas apsaugotas nuo tavo gašlumo ir įžūlumo; ją valdydamas elgeisi taip, kad visų įkalčių smaugiamas turi teisintis vergų karu, iš kurio, dabar jau supranti, ne tik jokios gynybos, bet galingas kaltinimų šaltinis prieš tave pasipylė. Nebent ryšies paminėti Italijos vergų karo likučius ir aną Tempsės nesėkmę; neseniai fortūna atvedė tave ten pačiu laiku, būtum galėjęs pasinaudoti puikia proga, jei turėtum bent krislelį narsos ir veiklumo, bet pasirodei esąs, kuo visada buvai.

XVI. 40. Kai pas tave atvyko Vibonos pasiuntiniai ir iškalbingas, aukštos kilmės vyras Gajus Marijus jų vardu prašė tavęs imtis šios užduoties, kad turėdamas pretoriaus vardą ir įgaliojimus imtumeis veikti ir vadovauti sunaikinant tą nedidelę gaują, tu ne tik išsisukai, bet tuo pat metu, kai buvai pakrantėje, tavo garsioji Tercija, kurią visur su savimi vežiojies, buvo visų akivaizdoje; o patiems valentinams, tokio žymaus ir garbingo municipijaus pasiuntiniams, apie tokius svarbius dalykus davei atsakymą, vilkėdamas tamsią tuniką ir graikišką apsiaustą. Ar galite įsivaizduoti, ką jis išdarinėjo pakeliui į Siciliją, ką pačioje provincijoje, jeigu net grįždamas Romon, kur jo laukė ne triumfas, bet teismas, nevengė gėdos, iš kurios nė jokio malonumo nepatyrė? 41. O pranašiškas Belonos šventykloje gausiai susirinkusio senato murmesys! Prisimenate, teisėjai: jau vakarėjo ir neseniai buvo gauta žinia apie nesėkmes Tempsėje; neradome

nė vieno, kurį galėtume pasiųsti į tuos kraštus su kariniais įgaliojimais, ir kažkas ištarė, jog Veris esąs netoli Tempsės; kaip nepatenkinti visi ėmė murmėti, kaip atvirai pirmieji kalbėtojai pasisakė prieš. Nejaugi tokios daugybės svarių įrodymų ir liudijimų išaiškintas jis dar deda vilčių į balsavimo lenteles tų, kurių balso, dar bylos neišklausius, atvirai buvo pasmerktas?

XVII. 42. Tebūnie. Iš to vergų karo, tikro ar laukiamo, Veris nepelnė jokios garbės, kadangi nei tokio karo ar karo pavojaus nebuvo Sicilijoje, nei reikėjo rūpintis, kad karas nekiltų. Tačiau turėjo parengtą laivyną kovai su jūrų plėšikais ir rūpestingai jį užlaikė, taigi jo dėka provincija buvo patikimai apsaugota. Aš taip kalbėsiu apie karą su piratais, teisėjai, taip apie Sicilijos laivyną, kad iš anksto galiu jus patikinti: kaip tik šioje veiklos srityje atsiskleidžia didžiausios jo kaltės: godumas, išdavystė, beprotybė, savivalė, žiaurumas. Prašau jūsų išklaudyti mano trumpo pasakojimo taip pat atidžiai, kaip darėte lig šiol.

43. Pirmiausia aš tvirtinu, jog laivybos reikalus pretorius taip tvarkė, kad ne provinciją gintų, bet laivyno išlaikymo pretekstu pinigus prievartautų. Nors ankstesni vietininkai buvo įvedę paprtotį iš visų miestų reikalauti tam tikro laivų, jūreivių ir karių skaičiaus, tu iš didžiausios ir turtingiausios Mesanos bendruomenės nieko nereikalavai. Kokį kyšį tau už tai davė mamertinai, vėliau, jei atrodys reikalinga, iš jų pačių dokumentų ir liudytojų sužinosime.

44. Dabar tvirtinu, kad didžiulį prekinį laivą, didumo sulig trieliu laivu, puošniausią ir puikiai įrengtą kibėją, viešai, žinant

visai Sicilijai tavo reikmėms pastatytą už bendruomenės lėšas, mamertinų pareigūnai ir senatas tau atidavė ir padovanojo. Šis laivas, pakrautas Sicilijos grobio, ir pats iš grobio pastatytas, Veriui paliekant Siciliją, buvo nuplukdytas Velijon su gausybe dirbinių, dargi tokių, kurių jis nepanoro su kitais pavogtais daiktais Romon siųsti, nes buvo vertingiausi ir labiausiai jam džiugino širdį. Tą laivą, neseniai pats mačiau Velijoje, daugybė žmonių matė – puošniausias ir puikiausiai įrengtas, teisėjai; visiems jį stebėjusiems atrodė, kad jis jau rengiasi tremtin ir žvalgosi kelių savo šeimininko pabėgimui.

XVIII. 45. Ką man į tai atsakysi? Nebent tai, ko niekaip negalima laikyti deramu pasiteisinimu, tačiau ką privalu sakyti byloje dėl turto prievartavimo – kad laivas pastatytas už tavo paties pinigų. Nagi, išdrįsk tai ištarti, kas neišvengiama. Nebijok, Hortenzijau, neklausiu, kas senatoriui davė teisę statydintis laivą. Pasenę ir atgyvenę, kaip tu mėgsti sakyti, įstatymai, kurie tai draudžia. Buvo kitados tokia tvarka šioje valstybėje, toks griežtumas teismuose, kad kaltintojas šį nusižengimą priskirdavo prie sunkių nusikaltimų. Išties, kam tau laivas? Jei vyksti visuomeniniais reikalais, už valstybės lėšas tau suteikiamas laivas ir tavo saugumui, ir kelionei; o privačiai nei pats gali kur vykti, nei gabenti daiktus iš užjūrio kraštų, kur tau draudžiama turėti nuosavybės. 46. Toliau, kodėl, nepaisydamas įstatymo, įgijai nuosavybės? Toks kaltinimas galiojo anuomet, griežtoje ir garbingoje valstybėje, dabar aš ne tik tavęs tuo nekaltinu, bet ir nepriekaištauju, kaip būtų įprasta: „Negi

nėkart nepagalvojai, kad atvira prekinio laivo statyba pačioje judriausioje vietoje, provincijoje, kurią valdai tautos įgaliotas, atneš tau nešlovę, kad susilauks kaltinimų, kad sukels neapykantą?“ Ką, tavo manymu, kalbėjo tai mačiusieji, ką pagalvojo apie tai išgirdusieji? Kad ketini šį laivą tuščią plukdyti Italijon? Kad parvykęs Romon ketini užsiimti laivininkyste? Tikrai niekam nesukirbėjo įtarimas, kad tu Italijos pajūryje turi sodybą ir grūdų gabenimui rengi krovininį laivą. Matyt, norėjai sukelti apie save kalbas, kad visi atvirai šnekėtų, jog rengi tą laivą grobiui iš Sicilijos parsigabenti ir vogtiems daiktams, kuriuos dar palieki, antruktart parvežti. 47. Tačiau visa tai paliksiu nuošaly ir atleisiu, jei įrodysi, kad laivą įsigijai už savus pinigus. Negi nesupranti, beproti žmogau, kad ankstesniame teismo posėdyje patys mamertinai, tavo užtarėjai, atėmė iš tavęs šią galimybę? Juk Hejus, pirmasis bendruomenės pilietis, tavo pagyrimui atsiųstos delegacijos vadovas, patvirtino, kad laivas pastatytas Mesanos bendruomenės lėšomis, o jo statybai vadovavo viešai įgaliotas Mesanos senatorius. Lieka išsiaiškinti dėl medienos. Kadangi mamertinai jos neturi, jų teigimu, – ir pats negali to neigti, – ją pristatyti tu oficialiai įsakei regijiečiams. XIX. Jeigu ir laivo medžiaga, ir darbininkai tau buvo parūpinti ne tavo užmokesčiu, bet įsakymu, kurgi slypi išlaidos, kurias, kaip tvirtini, padengei pats? 48. Tačiau Mesanos sąskaitose nėra jokių įrašų. Pirmiausia, galėjo nutikti, kad iš išdo nieko nebuvo išmokėta; net Kapitolių, kaip mūsų protėvių laikais, sugebėta atstatyti ir išpuošti už dyka, valstybės vardu sukvietus dailides ir darbininkus.

Antra, aiškiai įžvelgiu ir, iškvietęs juos pačius liudyti, iš jų pačių sąskaitų įrodysiu, kad didžiulės sumos Veriui buvo išmokėtos, įrašius į knygas suklastotus ir pramanytus darbus. Nieko nuostabaus, kad mamertinai, kuriuos jis didžiausiu palankumu apdovanojo, kuriems, kaip jie įsitikino, buvo draugiškesnis nei romėnų tautai, savo įrašais jo galvą tausojo. Tačiau jei įrodymu laikysime, kad mamertinai tau nedavė pinigų, nes nėra įrašų, tebūnie tai įrodymas, kad laivas tau nieko nekainavęs, nes negali pateikti įrašų, ką pirkai ir ką pasamdei.

49. Sakysi, tu nereikalavai laivo iš Mesanos, nes tai sąjunginis miestas. Dievai tegu tam pritaria! Štai turime žmogų, fecialų rankų išugdytą, vienintelį labiau nei kiti pasišventusį ir uolų valstybės sutarčių sergėtoją! Visi prieš tave buvusieji pretoriai tebus išduoti memertinams, nes jie, nusižengdami sutarties sąlygoms, reikalavo iš jų laivų. Bet kodėl gi tu, šventasis ir sąžiningasis žmogau, reikalavai laivo iš tauromeniškių, susietų ta pačia sutartimi? Ar bandysi mus įtikinti, kad lygiateisės bendruomenės atsidūrė skirtingoje teisinėje būklėje ir nevienodoje padėtyje be jokio kyšio? 50. O kas, jei aš įrodysiu, teisėjai, kad šiųdviejų bendruomenių sutartys skiriasi tuo, jog kaip tik Tauromenijui sutartyje padaryta išlyga, jog duoti laivą neprivalu, Mesanai gi sutartyje griežtai nustatyta, jog laivą duoti būtina, taigi Veris pažeidė abi sutartis, ir iš Tauromenijo reikalaudamas, ir Mesaną nuo prievolės atleisdamas – kas galės abejoti, jog Veriui pretoriaujant mamertinams daugiau pagelbėjo kibėja nei tauromeniškiams sutartis? Tegul perskaito sutartis.

XX. Vadinasi šia tavo, kaip pats giriesi, geradarybe, o kaip rodo reikalo esmė, kyšiu ir papirkimu, tu sumenkinai respublikos didybę, sumenkinai romėnų tautos pajėgas, sumenkinai išteklius, protėvių narsa ir išmintimi sukurtus, pamynei valstybės teisę, sąjungininkų įsipareigojimus, sutarties atminimą. Tie, kurie pagal sutartį savo lėšomis bei rizika apginkluotą ir įrengtą laivą privalėjo, jei įsakytume, iki pat Okeano pasiųsti, už kyšį atsipirko nuo sutarties įpareigojimų ir mūsų valdžios sąlygų taip, kad net įlankoje, priešais savo namų langus neplaukiojo, net miesto sienų ir uosto nesaugojo. 51. Kaip manote, kiek pastangų, triūso ir išlaidų buvo pasiryžę išeikvoti mamertinai taisyk, sudarydami šią sutartį, idant nebūtų įrašyta ši dveilio laivo pristatymo sąlyga, jei tik būtų buvę įmanoma kaip nors iš mūsų protėvių išsiderėti? Mat kai tokia sunki privolė uždedama bendruomenei, tarsi palieka sąjungos sutartyje kažkokią vergystės žymę. Ko mamertinai iš mūsų protėvių sutartimi neįstengė pasiekti tuomet, kai jų paslaugos dar buvo naujos, teisės dar nenusitovėjusios, kai romėnų tauta neturėjo sunkumų, dabar be jokios naujos paslaugos, kai šitiek metų mūsų valdžia kasmet teisėtai buvo plečiama ir išlaikoma, esant dideliame laivų stygiui, jie iš Gajaus Verio kyšiu pasiekė. Be to, pasiekė ne tik nuolaidą neteikti laivo: bent vieną jūreivį, bent vieną karį, ar laivyne, ar įguloje tarnaujantį, tau pretoriaujant per trejus metus ar mamertinai pateikė?

XXI. 52. Galiausiai, nors pagal senato nutarimą bei Terencijaus ir Kasijaus įstatymą grūdai iš visų Sicilijos bendruomenių

lygiai turėjo būti superkami, tu ir nuo šios prievolės, nesunkios ir visuotinės, mamertinus atleidai. Sakysi, mamertinai neprivalo tiekti grūdų. Kaip tai? Neprivalo parduoti? Juk šie grūdai nebuvo už dyka paimami, bet superkami. Vadinasi, tavo nuomone ir supratimu, mamertinai neprivalėjo padėti romėnų tautai net parduodami turgui grūdus. 53. Tai kokia gi bendruomenė privalėjo tai daryti? Kurie dirba valstybines žemes, privalo pristatyti cenzorių įstatymu nustatytą kiekį: kodėl tu iš jų pareikalavai papildomų pristatymų. O dešimtininkai? Be Hijerono įstatymu nustatytos dešimtinės argi dar ką nors skolingi? Kodėl ir jiems nustatei, kiek grūdų pardavimui pateikti? O kaip laisvieji žemdirbiai? Jie išvis nieko neprivalo duoti. Tačiau jiems tu ne tik įsakei tai daryti, bet – kad duotų daugiau nei pajėgūs – dar užkrovei tuos 60 000 modijų, nuo kurių atleidai mamertinus. Bet dabar kalbu ne apie tai, kad kitiems įsakyta neteisėtai, bet kad vienodoje padėtyje esantiems mamertinams, iš kurių visi tavo pirmtakai reikalavo grūdų lygiai kaip iš kitų ir mokėjo pagal senato nutarimą ir pagal įstatymą, tvirtinu, neteisėtai suteikta privilegija. O kad šią geradarybę, kaip sakoma, lyg kirviu nukirstų, jis mamertinų bylą su savo taryba apsvarstė ir paskelbė, jog tarybos sprendimu iš mamertinų grūdų nereikalausiąs. 54. Paklauskite parsidavėlio pretoriaus nutarimo, paimto iš jo paties užrašų, ir atkreipkite dėmesį, koks stiliaus rimtumas, koks teisinio sprendimo svarumas. Skaityk. UŽRAŠAI. Tarybos sprendimu, sako jis, noriai tai darąs – taip ir užrašo. Kas, jei nebūtum pavartojęs to žodžio „noriai“? Mes tikriausiai būtumėm

pamanę, kad pelnaisi prieš savo norą. Ir dar „tarybos sprendimu“! Jūs girdėjote, teisėjai, garsiai vardijant jo puikiąją tarybą; ar jums klausantis atrodė, jog girdite pretoriaus tarybos narių, ar nedoriausio plėšiko gaujos ir sėbrų vardus? 55. Štai jie – sutarčių aiškintojai, sąjungų sudarytojai, jų šventumo sergėtojai! Dar niekada, perkant Sicilijoje grūdus išdo lėšomis, mamertinai nebuvo atleidžiami nuo savo dalies, pakol Veris nesurinko savo šauniosios, rinktinės tarybos, kad gautų iš mamertinų pinigėlių ir liktų ištikimas sau. Taigi šis sprendimas turėjo tiek galios, kiek vertas buvo šis žmogus, pardavęs sprendimą tiems, iš kurių privalėjo pirkti grūdus. Mat vos tik Lucijus Metelas stojo jo vieton, vadovaudamasis Gajaus Sacerdoto ir Seksto Peducėjaus nuostata ir potvarkiais, tučtuojau pareikalavo iš mamertinų grūdų. XXII. 56. Tada anie suprato nebegalėsia išlaikyti to, ką nusipirko iš įgaliojimų neturinčio pardavėjo.

Nagi, žiūrim toliau. Kodėl tu, norėjęs pasirodyti toks sąžiningas sutarčių aiškintojas, pareikalavai grūdų iš tauromeniškių, kodėl iš netiečių, nors tai yra sąjunginės bendruomenės? Beje, netiečiai lengvai nepasidavė ir, kai tik paskelbei maloniai atleidžias mamertinus nuo prievolės, prisistatė pas tave ir įrodė, jog pagal sutartį jie turi vienodas teises. Tu negalėjai tos pačios bylos spręsti dvejopai; viešai paskelbi, kad netiečiai neprivalą tiekti grūdų, bet vis tiek iš jų išsireikalauji. Duok man mūsų pretoriaus raštus – ir jo priimtų įsakų knygą, ir supirktų grūdų sąrašus. ĮSAKŲ KNYGA. Matydami šitokį pasibjaurėtiną nenuoseklumą, ką dar galime įtarti, teisėjai, išskyrus tai, kas savaime

peršasi: arba Neto gyventojai nedavė jam reikalauto kyšio, arba jis tyčia leido mamertinams suprasti, kad šie vykusiai įdėjo į jį ir gausius pinigus, ir dovanas, jei kiti, turėję lygias teises, tos pačios malonės negavo.

57. Negi jis darsyk išdrįs man užsiminti apie mamertinų giriamąją kalbą? Kuris iš jūsų, teisėjai, nesupranta, kiek daug joje spragų! Pirmiausia, jei negali pateikti teismui dešimties gyrėjų, garbingiau nepateikti nė vieno, nei palikti neužpildytą šį skaičių, kurį paprotys tarsi pavertė įstatymu. Sicilijoje šitiek miestų bendruomenių, kurias tu valdei ištisus trejus metus: dauguma kaltina, keletas nedidelių, baimės sulaikomos tyli, tik viena liaupsina. Tai reiškia, jog tu supranti tikros pagiriamosios kalbos naudą, bet taip valdei provinciją, jog esi priverstas apseiti be šios naudos. 58. Be to, kaip jau esu sakęs kitoje vietoje, koks gi tai pagyrimas, jei jį išsako pasiuntiniai ir pasiuntinybės vadovai, tvirtinantys, ir kad laivas bendruomenės lėšomis tau buvo pastatydintas, ir kad jie asmeniškai buvo apvogti ir apiplėšti? Pagaliau argi jie, vieninteliai iš visos Sicilijos tave girdami, tuo pačiu neliudija mums kuo aiškiausiai, jog jiems tu dosniai daliai visa, ką iš respublikos atėmei? Kokia kolonija Italijoje yra tokioje palankioje teisinėje padėtyje, koks municipijus yra toks laisvas nuo prievolių, kad per pastaruosius metus būtų naudoję visokeriopomis nuolaidomis, kaip mėgavosi Mesanos bendruomenė? Trejus metus jie vieninteliai nedavė, ką privailėjo duoti pagal sąjunginę sutartį, vieninteliai per Verio pretūrą buvo laisvi nuo visų įpareigojimų, vieninteliai jam valdant

gyveno tokiomis sąlygomis, kad romėnų tautai nieko neduotų, Veriui nieko neatsakytų.

XXIII. 59. Bet grįžkime prie laivyno, nuo kurio mano kalba nukrypo į šalį: tu paėmei iš mamertinų laivą, pažeisdamas įstatymą, tu atleidai juos nuo prievolės, pažeisdamas sutartį. Taigi su viena bendruomene tu dukart nedorai pasielgei: ir atleisdamas, nuo ko nederėjo atleisti, ir priimdamas, ko negalėjai priimti. Turėjai pareikalauti laivo kovai su plėšikais, o ne tavo plėšikavimo vaisių pervežimui, kad gintų provinciją nuo grobstymo, o ne iš provincijos grobį gabentų. Mamertinai suteikė tau ir miestą, kad iš visur vogtus daiktus sugabentum, ir laivą, kuriuo išsigabentum; tas miestas buvo tau laimikio sandėliu, tie žmonės – vagysčių liudytojais ir sargais; jie tau parengė ir vietą vogtai mantai sukrauti, ir priemonę jai parsivežti. Net tada, kai per savo godumą ir aplaidumą praradai laivyną, tu neišdrįsai pareikalauti iš Mesanos laivo; tuo metu, kai esant tokiam laivų stygiui, tokiam pavojui pakibus virš provincijos, net jei būtų tekę maldauti mamertinų kaip malonės, vis tiek reikėjo gauti iš jų laivą. Bet ir tavo galią įsakinėti, ir mėginimą maldauti nuslopino ta garsioji – ne romėnų tautai suteikta birema, bet pretoriui padovanota kibėja. Šiuo užmokesčiu jie atsipirko nuo mūsų valžios, prievolės teikti karinę pagalbą, teisės, papročių, sutarties įpareigojimų.

60. Štai kaip buvo prarasta ar veikiau parduota vieno miesto patikima pagalba; dabar pažinkite naują plėšikavimo būdą, pirmąsyk Verio pramanytą. XXIV. Visas išlaidas, reikalingas

laivyno išlaikymui, – duonai, atlyginimams ir kitiems dalykams, – kiekvienas miestas paprastai perduodavo savojo nauarcho žinion. Šis niekad nedrįsdavo užsitraukti savo jūreivių kaltinimų ir privalėjo duoti apyskaitą savo piliečiams, ir vykdydamas šias pareigas ne tik įdėdavo daug triūso, bet ir jautė didelę atsakomybę. Šitaip, sakau jums, būta visada, ir ne tik Sicilijoje, bet visose provincijose, ir sąjungininkų bei lotynų būrių išlaikymui ir atlyginimui, kai jie mums tiekavo pagalbinę kariuomenę. Veris pirmasis nuo mūsų valdžios įsigalėjimo pareikalavo, kad šiuos pinigus visos bendruomenės išmokėtų jam, kad juos tvarkytų jo paties paskirtas žmogus. 61. Kas gali abejoti, kodėl tu pirmas pakeitei visų gerbiamą senovinį paprotį, kodėl atsisakė didžiulio patogumo kitų rankomis tvarkyti pinigus, kodėl ėmeisi šitokio vargo ir naštos, atveriančios kelią kaltinimams ir įtarimams. Po to paleidžiami į darbą kiti pasipelnymo būdai, – žiūrėkite, kiek daug jų vien laivyno reikaluose: paimti iš miestų bendruomenių pinigus, užuot pareikalavus jūreivių, atleisti už nustatytą mokestį jūreivius nuo tarnybos, atleistųjų pinigus pasisavinti, likusiems privalomo atlyginimo nemokėti! Apie visa tai sužinosite iš bendruomenių liudijimų. Skaityk. BENDRUOMENIŲ LIUDIJIMAI. XXV. 62. Kas per žmogus, kas per akiplėšiškumas, teisėjai, kas per įžūlumas! Paskirti miestų bendruomenėms pinigų įnašus pagal karių skaičių ir nustatyti tam tikrą mokestį, po šešis šimtus sestercijų už jūreivio atleidimą! Kiekvienas jį sumokėjęs gaudavo atostogas visai vasarai, o pinigų, skirtus to jūreivio algai ir išlaikymui, Veris pasiglemždavo.

Šitaip iš vieno atleidimo turėdavo dvigubą pelną. Taip įžūliai puldinėjant piratams ir provincijai esant tokiaame pavojuje, šis beprotis visa šitai darė visai atvirai, kad ir patys piratai sužinotų, ir visa provincija taptų liudytoja.

63. Tuo metu, kai dėl šio žmogaus godumo Sicilijos laivynas džiaugėsi laivynu vadinamas, o iš tiesų tebuvo tušti laivai, kurie ne baimę plėšikams kėlė, bet didino pretoriui pelną, vis dėlto Publijus Cezetijus ir Publijus Tadijus, plaukiodami savo dešimčia pustuščių laivų, ne tiek paėmė, kiek parsiplukdė kažkokį grobio prigrūstą piratų laivą, galima sakyti, savo paties svorio įveiktą ir kone paskandintą. Laivas buvo pilnas gražiausių jaunuolių, pilnas sidabro dirbinių ir monetų, taip pat gausybės austinių kilimų. Šis vienintelis laivas mūsų laivyno ne paimtas, bet, taip sakant, buvo rastas prie Megaridės, netoli Sirakūzų. Vos tik Veriui atnešė šią žinią, nors tuo metu pakrantėje su savo moterėlėmis girtas gulėjo, iškart pakirdo ir tučtuojau savo kvestoriui bei legatui pasiuntė gausią sargybą, kad kuo greičiau viską jam saugiai pargabentų. 64. Laivą atplukdo į Sirakūzus; visi laukia bausmės piratams. Bet Veris, tarsi jam grobis būtų atgabentas, o ne piratai paimti nelaisvėn, tik senus ir bjaurius pripažino priešais, visus gražesnius, jaunesnius ar mokačius kokio amato, nusivedė šalin, keletą padalijo savo raštininkams, sūnui ir svitai, šešis muzikantus pasiuntė Romon kaip dovaną kažkokiam bičiuliui. Prireikė visos nakties laivui iškrauti. Paties piratų vado, kuriam mirties bausmę priklausė skirti, niekas nematė. Žmonės ir šiandien tebešneka (patys turite nuspėti, ko

iš jo galima tikėtis), kad Veris slapta iš piratų paėmęs išpirką už vadą.

XXVI. 65. „Tai tik spėjimas.“ Niekas negali būti geru teisėju, kas nesivadovauja pagrįstais įtarimais. Pažįstate šį žmogų, žinote visuotinį paprotį – kaip noriai kiekvienas, paėmęs nelaisvėn piratų ar priešų vadą, viešai išstato visų apžiūrai. Iš visos Sirakūzų romėnų bendruomenės, teisėjai, nesutikau nė vieno, kurs sakytų matęs suimtą piratų vadą, nors visi, kaip įprasta, kaip paprastai nutinka, buvo susibėgę, klausinėjo, norėjo jį pamatyti. Kas nutiko, kad šis žmogus taip uoliai buvo slepiamas, kad niekam nepasitaikė proga į jį net žvilgterti? Nors sirakūziečiai, pajūrio gyventojai, ne sykį girdėję šio plėšiko vardą, ne sykį baimės dėl jo patyrę, trokšte troško į jo bausmę akis paganyti, jo kančiom sielą pasotinti, niekam nebuvo galimybės jo išvysti. 66. Publijus Servilijus vienas pats paėmė nelaisvėn daugiau gyvų plėšikų vadeivų nei visi jo pirmtakai. Ar buvo bent sykį kam nors uždraustas malonumas pamatyti sučiuptą plėšiką? Priešingai, kad ir kur keliavo, visiems suteikdavo šį džiugų reginį – išvysti surištus ir nelaisvėn paimtus priešus. Taigi visur jį pasitikdavo minios žiūrovų, susirinkusių ne tik iš tų miestų, per kuriuos buvo vedami belaisviai, bet ir gretimų, šitai pamatyti tyčia suvažiavusių. O Servilijaus triumfas? Kodėl iš visų triumfų šis buvo pats džiugiausias ir maloniausias romėnų tautai? Todėl, kad nieko nėra saldesnio už pergalę ir nėra tikresnio pergalės įrodymo, kaip pamatyti priešus, ne kartą kėlusius baimę, supančiotus vedamus mirties bausmėn. 67. Kodėl gi tu šito nepada-

rei? Kodėl šis plėšikas taip buvo slepiamas, kad niekam nevalia jo buvo išvysti? Kodėl nenubaudei jo mirtimi? Kodėl palikai gyvą? Ar žinai kokį kitą anksčiau Sicilijoje suimtą piratų vadeivą, kuris būtų galvos nepalydėjęs? Pateik man bent vieną šitaip pasiėlusį, pasiremkn bent vienu pavyzdžiu. Tu išsaugojai gyvybę piratų vadui? Kam? Kad savo triumfo eisenoje, spėju, galėtum varyti priešais savo iškilmių vežimą. Tikrai nelieka nieko kito, kaip, praradus puikų romėnų tautos laivyną ir suniokojus provinciją, leisti tau švęsti jūrinį triumfą.

68. Tęskime. Jam labiau patiko elgtis naujoviškai ir įkalinti jūrų plėšikų vadeivą užuot, kaip įprasta, jį nukirsdinus. Kokios sargybos buvo pristatytos? Pas kokius žmones ir kaip buvo kalinamas? Apie Sirakūzų akmens laužykla visi esate girdėję, daugelis jas žinote. Milžiniškas ir didingas karalių bei tiranų kūrinys. Jos iškaltos uoloje ir išskobtos iki neįtikėtino gylio daugybės akmenkirčių darbu. Geresnio kalėjimo – tokio uždaro pabėgimui, taip apsaugoto iš visų pusių, tokio patikimo kaliniams saugoti – neįmanoma įrengti ar net sugalvoti. Į šias laužykla valstybės nusikaltėliai, nuteisti įkalinimui, atgabunami net iš kitų Sicilijos miestų. 69. Kadangi ten buvo įmetęs daug Romos piliečių, kadangi ir kitus piratus įsakė ten uždaryti, suprato, jei į tą patį kalėjimą pasiųs tariamą plėšikų vadą, daug žmonių ims ieškoti laužyklose tikrojo. Taigi geriausiai ir patikimiausiai sargybai šio žmogaus nedrįsta patikėti, ir apskritai Sirakūzų vengia. Išsiunčia jį – kur? Gal į Lilibają? Šitai galėčiau suprasti. Bet ir pakrantės gyventojų jis prisibijo. Ne, teisėjai,

ne ten. Tai gal į Panormą? Pritarčiau, nors Sirakūzų vandenyse sugautąjį, jei jau mirtimi nebaudžiant, Sirakūzuose labiausiai priderėjo kalinti. 70. Bet ir ne Panorman. Tai kurgi? Kur manote? Pas tuos, kuriems nėra tekę bijoti piratų ar su jais susidurti, kurie visiškai nutolę nuo jūreivystės – pas kenturipėnus, paties viduržemio žmones, puikius artojus, kuriems jūrų plėšiko vardas niekad nekėlė šurpo, o tavo valdymo metais vienintelis Apronijus – žemyno piratas, varė siaubą. O kad kiekvienas be vargo suprastų, jog šitai daroma, idant anas apsimetėlis lengvai ir noriai apsimetinėtu kuo nesąs, įsako kenturipėnams kuo dosniau ir paslaugiau tiekti jam maisto ir kitokių gėrybių.

XXVIII. 71. Tuo tarpu sirakūziečiai, žmonės patyrę ir nuovokūs, gebantys ne tik matyti akivaizdžius dalykus, bet ir įtarti nuslėptus, kasdien vedė apskaitą, kiek plėšikų nubausta mirtimi; kiek jų turėjo būti, iš užgrobtos laivo dydžio ir irklų skaičiaus jame nusprendė. O Veris, atsirinkęs ir nusivedęs visus nagingesnius bei gražesnius belaisvius, jei likusius pagal paprotį iškart visus įsakys prišti prie stulpų, įtarė kilsiant tautos pasipiktinimą, pamačius, jog atsirinkta kur kas daugiau, nei palikta. Nors dėl tokių sumetimų jis liepė skirtingu metu grupelėmis vesti nusikaltėlius į bausmės vietą, tačiau visoje piliečių bendruomenėje neatsirado nė vieno, kuris nebūtų kruopščiai skaičiavęs belaisvių ir ne tik pasigedęs jų skaičiaus, bet ir primygtinai reikalavęs jų galvų. 72. Kadangi trūko daugybės, tai šis nedorėlis vietoj pasirinktųjų piratų ėmė siųsti myriop Romos piliečius, kuriuos anksčiau buvo įkalinęs. Vienus melagingai tvirtino bu-

vus Sertorijaus kariais ir sakė, jog, bėgdami iš Ispanijos, išsilaipinę Sicilijoje, kitus, keliavusius jūra prekybos tikslais ar dėl kitų priežasčių ir plėšikų paimtus nelaisvėn, Veris apkaltindavo tyčia susidėjus su piratais. Todėl vieni Romos piliečiai, kad nebūtų atpažinti, apmuturiuotom galvom buvo tempiami iš kalėjimo prie mirties stulpo, kiti, nors daugelio romėnų atpažinti, visų ginami, vis tiek buvo nukirsdinti. Apie jų siaubingą mirtį ir žiaurius kankinimus kalbėsiu vėliau, kai nagrinėsiu šį klausimą, ir kalbėsiu taip, kad, jei mane, besipiktinantį Verio žiaurumu ir Romos piliečių gėdingiausia mirtimi, apleis ne tik jėgos, bet ir gyvybė, laikysiu tai garbinga ir malonia baigtimi. 73. Tai štai koks šaunusis Verio žygdarbis, štai puikioji pergalė: užgrobęs piratų laivą, jų vadas buvo išlaisvintas, muzikantai išsiųsti Romon, dailūs, jauni ir nagingi nuvesti į pretoriaus namus, vietoj jų atitinkamas skaičius romėnų tarsi priešai nukryžiuoti ir nubausti mirtimi, visi audiniai pasisavinti, visas auksas ir sidabras pasisavintas ir pasiglemžtas.

XXIX. O kaip jis susipainiojo per pirmąjį teismo nagrinėjimą! Šitiek dienų tylėjęs, staiga, kai nepriekaištingas vyras Markas Anijus, duodamas parodymus, paminėjo, jog buvo nužudytas Romos pilietis, o piratų vadas ne, Veris lyg igeltas pašoko, išvestas iš pusiausvyros savo piktadarybės suvokimo, suaudrintas nusikaltimų sukulto šėlo, ir pasakė: kadangi žinojęs, kad jam būsią pateikti kaltinimai dėl kyšio ir dėl to, kad nenubaudęs tikrojo piratų vado, todėl ir nenukirtęs jam galvos; jo namuose, – sakė jis – tebelaikomi du piratų vadai. 74. O romėnų

tautos atlaidume ar, tiksliau sakant, stebėtinai ir nesibaigiantis pakantume! Romėnų raitelis Markas Anijus sako, jog Romos piliečiui buvo nukirsta galva. Tu tyli. Sako, jog plėšikų vadas nebuvo nubaustas. Tu pripažįsti. Kyla visuotinis murmėjimas, triukšmas, vis dėlto Romėnų tauta susilaiko ir susivaldo, čia pat tavęs nenubaudusi, ir rūpestį dėl savo gerovės paveda teisėjų griežtumui. Kaip? Žinojai, kad tau būsią pateikti kaltinimai? Iš kur žinojai, dėl ko įtarei? Priešų neturėjai; jei ir turėjai, vis dėlto gyvenai ne taip, kad atrodytum prisibijantis gresiančio teismo. Ar nešvari sąžinė, kaip kad būna, tave baukštų ir įtarų padarė? Jeigu jau tuomet, turėdamas valdžią, baiminai kaltinimų ir teismo, kaip gali abejoti nuosprendžiu dabar, kai tavo nusikaltimai atskleisti tokios daugybės liudytojų? 75. Tačiau jei bijojai būti apkaltintas tuo, kad vietoj plėšikų vado nubaudei mirtimi kažkokį kitą žmogų, kurį būdą manei tau būsiant patikimesnį ginantis – po šitiek laiko teisme, man primygtinai spiriant ir reikalaujant, nepažįstamiems žmonėms pristatyti kažkokį vyrą, kurį tu vadini piratų vadu, ar nubausti jį mirtimi iškart Sirakūzuose tarp jį pažįstančių žmonių, galima sakyti, visos Sicilijos akyse? Žiūrėk, koks didelis skirtumas tarp abiejų poelgių: pirmuoju atveju nebūtų buvę tau ką prikišti, antruoju – nėra kaip apsiginti. Štai kodėl visi visada rinkosi pirmąjį, o kas iki tavęs, leisk paklausti, kas, išskyrus tave, pasirinko antrąjį?

Plėšiką laikei gyvą. Kiek ilgai? Kolėjai pareigas. Kokiu pagrindu, kieno pavyzdžiu sekdamas, kodėl taip ilgai? Kodėl, klausiu, piratų pagrobtiesiems Romos piliečiams tučtuojau skyręs

mirties bausmę, patiems piratams taip ilgai leidai mėgautis saulės šviesa? 76. Bet tebūnie, sakykim, turėjai veiksmų laisvę visą tą laiką, kolėjai pareigas: tačiau ir vėliau, jau būdamas privatus asmuo, jau būdamas kaltinamasis, jau būdamas, galima sakyti, nuteistas, tu valstybės priešų vadus tebelaikei privačiuose namuose? Mėnesį, du, kone metus nuo tada, kai buvo sučiupti, tavo namuose buvo laikomi piratai, pakol aš nepadariau tam galo, tiksliau, kol Manijus Glabrijonas nepadarė tam galo – jis mano reikalavimu įsakė išvesti juos ir uždaryti kalėjime. XXX. Kokia teise remiantis, kokių papročių, koku pavyzdžiu? Aršiausią ir mirtiną romėnų tautos nedraugą, negana to – bendrą visų genčių ir tautų priešą kažkoks privatus asmuo, vienintelis iš visų mirtingųjų, galėjo laikyti tarp Miesto sienų, savo paties namuose? 77. Kaip? O jeigu išvakarėse tos dienos, kai priverčiau tave prisipažinti, jog nužudžius Romos piliečius piratų vadas liko gyvas ir gyvena po tavo stogu, jeigu, kartoju, išvakarėse būtų iš tavo namų pabėgęs, jei būtų įstengęs suburti gaują prieš valstybę, – ką tuomet sakytum? „Pas mane gyveno, su manimi buvo; aš, numatydamas savo teismą, idant priešų kaltinimus lengviau galėčiau atremti, pasilaikiau jį gyvą ir sveiką.“ Tikrai? Tu gelbstiesi nuo asmeninio pavojaus, keldamas pavojų visai bendruomenei? Tu nugalėtiems priešams privalomą bausmę skirsi sau patogiui, ne valstybei tinkamu metu? Romėnų tautos priešas bus saugomas privataus žmogaus sargybomis? Net ir triumfą švenčiantys karvedžiai, ilgėliau paliekantys priešus gyvus tam, kad vedant juos iškilmingoje eisenoje romėnų

tauta ir puikų reginį, ir pergalės vaisius galėtų patirti, vis dėlto iš Forumo gręždami vežimą link Kapitolijaus įsako nuvesti juos kalėjiman, ir ta pati diena žymi ir nugalėtojo įgaliojimų, ir nugalėtojų gyvenimo pabaigą.

78. Ir dabar, galima pamanyti, kai kam dar kyla abejonių, kad tu galėjai padaryti tokį akibrokštą, – juo labiau, supratęs, kaip pats sakai, kad teks stoti prieš teisną, – užuot visų akivaizdoje nukirsdinęs plėšiką, verčiau, keldamas pavojų savo gyvybei, palikai jį gyvą! O jei tuo tarpu būtų miręs, sakyk, kaipgi tu, kuris tvirtini bijojęs kaltinimo, būtum kam nors tai įrodęs? Sykį buvo aišku, jog niekas Sirakūzuose šio plėšiko nėra matęs, nors visi norėjo, sykį niekas neabejojo kad tu jį už kyšį paleidai, sykį sklido kalbos, kad jo vieton pakišai kažkokį kitą žmogų, kurį nori už jį išduoti, sykį prisipažinai, jog jau seniai bijojai šito kaltinimo, – jei būtum pasakęs jį mirus, kas būtų tavęs klausęs?

79. Ir dabar, kai parodai gyvą, nežinia ką tokį, pats matai, kaip apsijuoki prieš žmones. Kaip? O jei būtų pabėgęs, jei sutraukęs grandines, kaip garsusis piratas Nikonas, kurį Publijus Servilijus taip pat sėkmingai sučiupo, kaip ir pabėgusį sugrąžino, – ką tuomet sakytum? Iš tiesų buvo taip: jei anas tikrasis plėšikas tučiuojau būtų buvęs nukirsdintas, būtum likęs be pinigų; jei šis tariamas būtų miręs ar pabėgęs, nesunku būtų bet kuo kitu jį pakeisti. Prikalbėjau apie šį piratų vadą daugiau, nei ketinau, bet pačių svarbiausių šio nusikaltimo įrodymų nepateikiau. Noriu šį kaltinimą pasilikti neišsemtą: yra tam skirta vieta, tam skirtas įstatymas, tam skirtas tribunolas, kuriam jį reikia pasaugoti.

XXXI. 80. Šitokiu grobiu pasipelnęs, vergais, sidabru, audiniais praturtėjęs, jis nesiėmė bent kiek stropiau rūpintis laivyno įranga, jūreivių sugražinimu ir aprūpinimu, nors tai ne tik saugumą valstybei, bet ir grobį jam pačiam galėjo atnešti. Įsibėgėjus vasarai, kai kiti pretoriai paprastai keliauja ir lanko provinciją arba, ypač sustiprėjus pavojui ir baimei dėl piratų, patys leidžiasi jūron, kaip tik tuo metu karališkieji rūmai – kadaise priklausę karaliui Hijeronui, dabar pretorių buveinė – tapo per ankšti jo ištaigai ir malonumams; savo vasariniu įpročiu, apie kurį jau esu minėjęs, įsakė ištempti pavėsinės iš drobinių burių pajūryje, pačiame Sirakūzų Salos krante, už Aretūsos šaltinio, prie pat uosto žiočių ir įėjimo – labai žavioje vietoje, paslėptoje nuo pašalinių akių. 81. Čia romėnų tautos pretorius, provincijos sargas ir gynėjas leido vasaros dienas, be perstojo su moteriškėmis puotaudamas, vyro gultuose – nė vieno, išskyrus jį patį ir vaikišką togą dėvintį jo sūnų (kadangi tik juodu, teisingiau būtų, nedarant išimties, sakyti „nė vieno“). Retkarčiais, tiesa, įsileisdavo atleistinį Timarchidą, o moterys – tik ištekėjusios ir iš gerų šeimų, išskyrus vieną – mimo Isidoro dukrą, kurią šitas įsimylėjęs nuviliojo iš aulininko Rodijo. Buvo ten tokia Pipa, sirakūziečio Aischrijono žmona (apie šią Verio aistrą eilės sklido po visą Siciliją); 82. buvo ir Nikė, sako, nepaprasta gražuolė, sirakūziečio Kleomeno žmona. Vyras ją mylėjo, tačiau priešintis Verio aistrai nei galėjo, nei drįso, be to, buvo susaisytytas gausiomis jo dovanomis ir geradarybėmis. Vis dėlto Veris, nors šio žmogaus begėdystę jau gerai pažįstate, kol vyras buvo

Sirakūzuose, negalėjo laisvai ir be skrupulų per dienas turėti prie savęs jo žmoną pajūryje. Taigi sumanė nematytą gudrybę: laivus, kuriems vadovavo legatas, perduoda Kleomenui, romėnų tautos laivynui paskiria vadovauti sirakūzietį Kleomeną. Šitaip pasiekė, kad ne tik iš namų išvyktų, kai leisis jūron, bet kad išvyktų noriai, didžiausia garbe ir malone apdovanotas, o jis pats, pašalinęs ir išsiuntęs vyrą, nesakau laisviau (kas gi jo aistrai kada sutrukdė?), bet ramia sąžine moteriškę su savimi turėtų, atsikratęs ne tiek vyro, kiek varžovo.

83. Taigi sirakūzietis Kleomenas perima Romos sąjungininkų ir draugų laivus. XXXII. Nuo ko turėčiau pradėti – nuo kaltinimų ar skundų? Siciliečiui buvo suteikta legato, kvestoriaus, pagaliau pretoriaus galia, garbė, įtaka? Jei pats buvai pernešęs užsiėmęs tomis puotomis su moteriškėmis, kur buvo tavo kvestoriai, kur legatai, kur [grūdai po tris denarius už modijų, kur mulai, kur palapinės, kur toks gausus nuolatinis aprūpinimas, senato ir romėnų tautos skirtas ir suteiktas pareigūnams bei legatams], pagaliau kur prefektai, kur tribūnai? Jei nebuvo nė vieno Romos piliečio, verto šios užduoties, kaipgi bendruomenės, visada buvusios draugiškos ir ištikimos romėnų tautai? Kur Segestos, kur Kenturipų piliečiai? Juk juos ne tik paslaugos, ištikimybė, draugystės senumas, bet ir kraujo giminytė su romėnų tautos vardu sieja. 84. O nemirtingieji dievai! Kas gi tai? Liepdamas sirakūziečiui Kleomenui vadovauti mano minėtų miestų kariams, laivams, nauarchams, argi Veris nesutrypė visokeriopos pagarbos, kurios nusipelno aukšta padėtis,

lygiateisiškumas, pareigingumas? Argi esame kada nors Siculoje kariavę, neturėdami kenturipėnų kaip sąjungininkų ir sirakūziečių kaip priešų? Nenoriu, kad tai nuskambėtų kaip Sirakūzų bendruomenės įžeidimas, veikiau senų laikų priminimas. Štai kodėl garsiausias vyras ir žymiausias karvedys Marakas Marcelas, kurio narsa Sirakūzai buvo paimiti, mielaširdystę išsaugoti, uždraudė sirakūziečiams apsigyventi toje miesto dalyje, kuri įsikūrusi Saloje; dar ir šiandien, kartoju, jokiame sirakūziečiui toje dalyje nevalia gyventi, mat ją nesunkiai galėtų ginti nedidelė žmonių saujelė. Taigi Marcelas nenorėjo atiduoti jos ne itin patikimiems žmonėms dar ir todėl, kad šioje miesto pusėje įplaukia iš jūros laivai: neverta įduoti rakto nuo miesto vartų tiems, kurie ne kartą neįsileido mūsų kariuomenės. 85. Žiūrėk, kokia praraja tarp tavo užgaidos ir protėvių sprendimo, tavo pamišusios aistros ir jų išmintingos išvalgos. Jie atėmė iš sirakūziečių prieigą pajūrin, tu suteikei valdžią jūroje; jie neleido jokiame sirakūziečiui apsigyventi toje vietoje, kur laivai gali priplaukti, tu paskyrei sirakūzietį flotilei ir laivams vadovauti; tiems, iš kurių anie atėmė jų pačių miesto dalį, tu paskyrei mūsų valdžios dalį, o sąjungininkams, kurių pagalba privertėme sirakūziečius paklusti, tu įsakei paklusti sirakūziečiui.

XXXIII. 86. Ir štai išplaukia Kleomenas iš uosto Kenturipų ketureiliu, iš paskos seka Segestos laivas, Tindaridės, Herbitos, Heraklėjos, Apolonijos, Haluntijo – iš pažiūros puikus laivynas, bet iš tiesų vargas ir bejėgis dėl atleistų karių bei irklininkų stygiaus. Tol regėjo mūsų uolusis pretorius savo valdžioje

esantį laivyną, kol šis praplaukė pro tą vietą, kur vyko gėdingosios jo išgertuvės; pats Veris, nors jau daug dienų niekas jo nebuvo matęs, tąsyk trumpam pasirodė jūreiviams. Stovėjo pakrantėje romėnų tautos pretorius su sandalais, raudonu apsiaustu ir tunika iki kulnų, į kažkokią moterėlę atsirėmęs. Būtent tokiu apdaru ir siciliečiai, ir daugybė Romos piliečių dažnai jį matydavo.

87. Po to, kai kiek pasistūmėjęs, penktą dieną laivynas pagaliau pasiekė Pachiną, bado ištikti jūreiviai ėmė rinkti laukinių palmių šaknis (jų gausu tose vietose, kaip ir didžiojoje dalyje Sicilijos) – jomis vargšai nelaimėliai ir mito. O Kleomenas, laikęs save antruoju Veriu tiek pagal prabangą bei sugedimą, tiek ir valdžią, krante pasistatęs palapinę gėrė ištisas dienas. XXXIV. Ir štai, girtuokliaujant Kleomenui, o kitiems badmiriaujant, staiga pranešama, jog piratų laivai stovi Odisėjos uoste, – taip ta vieta vadinosi, – o mūsų laivai buvo Pachino uoste. Kadangi netoliese buvo ir pėstininkų įgula, veikiau tik jos pavadinimas, Kleomenas tikėjosi, kad išvedęs iš ten karius papildys jūreivių bei irklininkų gretas. Paaiškėjo, kad šis godišius su sausumos kariuomene tvarkėsi tais pačiais būdais kaip ir su laivyno įgula – vietoje buvo likę tik nedaugelis, kiti atleisti. 88. Kleomenas pirmasis įsakė iškelti stiebą Kenturipų ketureilyje, išskleisti būres, nukirsti inkarus ir tuo pat metu duoti ženklą kitiems, kad sektų įkandin. Šis Kenturipų laivas buvo ypač greitas plaukdamas būrėmis, o kiek kuris laivas pajėgus irklais, Veriui pretoriaujant, niekas neturėjo supratimo; be to, šiame ketureilyje dėl

Kleomeno garbingos padėties bei Verio palankumo trūko mažiausiai irkluotojų ir karių. Skriste išskrido ketureilis laivas ir jau kone dingo iš akių, tuo tarpu kiti laivai dar tik bandė pajudėti iš vietos. 89. Paliktiesiems ryžto netrūko. Nors gretos buvo negausios, visi šaukė, jog kad ir kas nutiktų, jie pasiryžę kautis ir, kiek dar nuo bado buvo likę jėgų ir gyvasties, verčiau ginklui jas troško atiduoti. Jei Kleomenas nebūtų taip skubotai išlėkęs, būtų likusi bent menka galimybė priešintis. Mat tas vienintelis laivas buvo su deniu ir toks didelis, kad galėjo būti priedanga kitiems; ir jei mūšyje su piratais būtų dalyvavęs, tarp lengvų piratų laivelų būtų atrodęs lyg miestas; dabar gi bejėgiai, vado ir laivyno viršininko palikti, būtinybės verčiami ėmė sekti ta pačia kryptimi. 90. Heloro link, kaip ir pats Kleomenas, plaukė visi, ir ne tiek bėgdami nuo plėšikų antpuolio, kiek sekdami paskui savo karvedį. Be to, kiekvienas laivas, buvęs paskutinis bėgime, pirmas atsidūrė pavojuje, mat atsilikusį pirmiausia užklupdavo piratai. Šitaip Haluntijo laivas pirmasis piratų užklumpamas; jam vadovo kilmingas haluntiškis Filarchas, kurį vėliau Lokrų bendruomenė iš tų plėšikų išpirko; iš jo, prisiekusio liudytojo, pirmajame posėdyje sužinojote apie visą šį reikalą ir įvykį. Po to užgrobiamas Apolonijos laivas, o jo vadas Antropinas nužudomas. XXXV. 91. Kol visa tai vyko, Kleomenas jau ir Heloro krantą pasiekė, jau iš laivo išsilaipino, o ketureilį jūroje ant bangų besisupantį paliko. Karvedžiui išsilaipinus, likusieji laivų vadai, patys niekaip negalėdami nei priešams atkirčio duoti, nei bėgimu išsigelbėti, priplukdę laivus prie Heloro, pasekė paskui

Kleomeną. Tuomet plėšikų vadas Heraklėjonas, visiškai netikėtai, ne savo narsumu, bet per Verio godumą ir aplaidumą tapęs nugalėtoju, puikų romėnų tautos laivyną, priplaktą ir išmestą krantan, įsako, kai tik pradės temti, padegti ir pelenais paversti.

92. Koks apgailėtinas ir žiaurus metas Sicilijos provincijai! Koks įsimintinas nutikimas, pavojingas ir pražūtingas daugiui nekaltų! Koks neapsakomas šito žmogaus niekšiškumas ir begėdystė! Vieną ir tą pačią naktį, kai pretorius degė begėdiškiausios meilės liepsnose, romėnų tautos laivynas – plėšikų sukeltuose gaisruose. Baisi žinia apie šią nelaimę gilią naktį pasiekia Sirakūzus; visi susibėga prie pretoriaus rūmų, kur visai neseniai iš garsiojo vakarėlio moterys su dainomis ir muzika Verį buvo parvedusios. Kleomenas, nors buvo naktis, nedrįso viešai pasirodyti, užsisklendė namuose; nebuvo šalia ir žmonos, galėjusios paguosti žmogelį nelaimėje. 93. Mūsų garsiojo imperatoriaus namuose galiojo tokia griežta tvarka, kad nepaisant reikalo svarbos ir įvykio rimtumo niekas nebuvo įleidžiamas vidun; neatsirado nė vieno, kuris būtų išdrįšęs ar miegantį pažadinti, ar sutrikdyti negulusį. Visi jau sužinojo, kas nutiko, mieste ėmė būriuotis didžiulės minios. Ne ugnis, įžiebta sargybos bokšte ar ant kalvos, kaip visada buvo įprasta, įspėjo apie galimą piratų antpuolį, bet liepsnojančio laivyno atšvaitai skelbė ir jau įvykusią nelaimę, ir gresiantį pavojų. XXXVI. Kai visi pasigedo pretoriaus ir paaiškėjo, kad niekas jam dar nepranešė žinios, minia šaukdama puolė ir apgulė jo namus. 94. Pagaliau šis, pakirdęs iš miego, išgirsta visą reikalą iš Timarchido, ima

karinį apsiaustą (jau beveik švito), žengia iš namų, apsunkęs nuo vyno, miego ir paleistuvystės. Visi pasitinka jį su tokiais riksmiais, kad jam prieš akis ima šmėžuoti anuomet Lampsake patirto pavojaus atgarsiai; tik šis atrodė dar baisesnis, nes žmonių neapykanta abiem kartais buvo panaši, bet šįkart minia kur kas didesnė. Ji tai primindavo jo potvarkius, tai begėdiškąsias puotas, tai pavardžiui vardijo jo suguloves, tai visiems girdint klausinėjo, kur jis buvo, ką veikė, kai šitiek dienų niekas jo akyse nematė, tai reikalavo išduoti jo paskirtąjį imperatorių Kleomeną. Vos per plauką tetrūko, kad tai, kas nutiko Hadrijanui Utikoje, būtų pakartota Sirakūzuose, ir dviejų nedorų pretorių du kapai būtų radęsi dviejose provincijose. Vis dėlto minia įvertino momento svarbą, įvertino gresiančią sumaištį, įvertino ir savo vertę bei visuotinę pagarbą, mat Sirakūzų Romos piliečių bendruomenė ne tik toje provincijoje, bet ir mūsų valstybėje laikoma pačia garbingiausia. 95. Kol Veris, vis dar apsimiegojęs, negalėjo žado atgauti, drąsindami vieni kitus, jie čiumpa ginklus ir užplūsta visą forumą bei Salą, užimančią didelę miesto dalį.

Tą vieną naktį sugaišę prie Heloro, piratai paliko vis dar rūkstančius mūsų laivus ir ėmė artintis prie Sirakūzų; tikriausiai ne sykį buvo girdėję apie neprilygstamo grožio Sirakūzų mūrus ir uostus, tad nutarė, jei nepavyks jų pamatyti Veriui pretoriaujant, neberegės niekados. XXXVII. 96. Pirmiausia prišartina prie pretoriaus vasarvietės – kaip tik tos pakrantės, kur šitas, išskleidęs palapines, pastarosiomis dienomis buvo įkūręs malonumų stovyklą. Radę ją tuščią ir supratę, kad pretorius iš

šios vietos stovyklą jau bus iškėlęs, tučtuojau, nieko nesibaimindami, ėmė skverbtis į patį uostą. Sakydamas „į uostą“, teisėjai, – žmonėms, nepažįstantiems tų vietų derėtų išsamiau paaiškinti, – taip sakydamas, iš tiesų sakau: į miestą, į patį miesto vidų įplaukė piratai; kadangi ne miestas uosto yra užtvirtas, bet pats uostas miesto apjuostas ir apglėbtas, taip kad ne išorines miesto sienas jūra skalauja, bet pats uostas miesto glėbin įsilieja. 97. Štai čia, tau esant pretoriumi, piratas Heraklėjonas su keturiais lengvairkliais laiveliais plaukiojo kiek tik širdis geidė. Vardan nemirtingųjų dievų! Tuo metu, kai Sirakūzuose buvo romėnų tautos valdžios įgaliotinis su fasciais, piratų laivas priplaukė prie pat Sirakūzų forumo ir prie visų miesto krantinių – ten, kur nei jūroje viešpatavę šlovingieji Kartaginos laivynai, daugelyje karų mėginę, niekada neįstengė prisiartinti, nei romėnų tautos jūrinė šlovė, buvusi nenugalima iki tau tampant pretoriumi, per šitiek karų su kartaginiečiais ir siciliečiais neįstengė prasiskverbti. Ta vieta yra tokioje padėtyje, kad ginkluotą ir pergalingą priešą sirakūziečiai išvydo tarp sienų, pačiame mieste, pačiame forume anksčiau nei uoste priešų laivą. 98. Tau esant pretoriumi, plėšikų laiviūkščiai naršė ten, kur, kiek mena žmonių atmintis, vienintelis atėniečių laivynas iš trijų šimtų laivų, pasinaudojęs savo jėga ir skaitlingumu, sugebėjo įsiveržti, bet ir jis tame pačiame uoste dėl pačios vietovės gamtinių sąlygų buvo įveiktas ir nugalėtas. Čia pirmąsyk buvo palaužtos ir sugniuždytos šios valstybės pajėgos, šiame uoste, kaip manoma, sudužo atėniečių didybė, valdžia, šlovė.

XXXVIII. Argi ne ten įsibrovė piratas, kur, vos įkėlus koją, didelė miesto dalis atsidūrė ne tik iš šonų, bet ir iš nugaros? Praplaukė pro visą Salą, sudarančią Sirakūzuose atskirą miestą su savo vardu ir sienomis; šioje vietoje, kaip esu minėjęs, mūsų protėviai uždraudė sirakūziečiams kurtis, nes suprato: kas valdys šią miesto dalį, tą galioje atsidurs uostas. 99. O kaip elgėsi piratai, naršydami po uostą! Laukinių palmių šaknis atradę mūsų laivuose, svaidė krantan, kad visi galėtų įsitikinti Verio nedorybe ir Sicilijos nelaime: siciliečiai kariai, artojų sūnūs, kurių tėvai savo prakaitu užaugindavo tiek grūdų, kad sočiai pamaitintų romėnų tautą ir visą Italiją, gimusieji Cereros saloje, kurioje, sakoma, pirmąsyk buvę išauginti javai, maitinosi tuo maistu, nuo kurio jų protėviai, išmokę auginti javus, visus žmones atpratino! Tau pretoriaujant, siciliečiai kariai mito palmių šaknimis, piratai – sicilietiškais grūdais! 100. Koks apgailėtinas ir skaudus reginys! Miesto garbė, romėnų tautos vardas, žmonių sambūris ir gausi minia atiduota vieno piratų laivelio pajuokai! Sirakūzų uoste piratas šventė triumfą prieš romėnų tautos laivyną, ir jūrų plėšikų irklai taškė purslus į šio ištižusio ir niekam tikusio pretoriaus akis!

Po to, kai piratai pasitraukė iš uosto, ne kokios baimės genami, bet ligi valiai pasisotinę, žmonės ėmė ieškoti šios baisios nelaimės priežasčių. Visi kalbėjo ir atvirai svarstė, esą nieko nuostabaus, kad atleidus irklininkus ir kareivius, likusiems išsekus nuo nepritekliaus ir bado, pretoriui per dienų dienas su moterimis girtuokliaujant ištiko šitokia baisi nešlovė ir nelaimė.

101. Smerktingą ir gėdingą Verio elgesį patvirtino ir šnekos tų, kurie savo miestų bendruomenių buvo paskirti laivams vadovauti. Praradus laivyną, iš didelio būrio likusieji gyvi pabėgo į Sirakūzus ir pasakojo, kiek žmonių, jų žiniomis, iš kiekvieno laivo buvę atleista. Reikalas buvo aiškus: ne tik įrodymais, bet ir patikimų liudytojų parodymais buvo atskleistas Verio įžūlumas.

XXXIX. Pranešama ir mūsų žmogui, jog forume ir romėnų bendruomenėje per visą dieną vien apie tai ir šnekama, jog vadai kamantinėjami, kaip buvo prarastas laivynas, o šie atsakinėja ir aiškina kiekvienam atskirai, esą tai nutikę dėl irklininkų atleidimo, likusiųjų bado, Kleomeno bailumo ir pabėgimo. Visa tai sužinojęs, šis ėmėsi rimtai svarstyti. Kad jam teksią stoti prieš teisimą, jis buvo numatęs anksčiau, negu tai įvyko, – šitai girdėjote jį sakant pirmajame posėdyje. Matė, jog turėdamas prieš save liudytojais šiuos laivų vadus, tokio sunkaus kaltinimo jokių būdu neįstengsiąs atremti. Iš pradžių jis priima sprendimą – kvailoka, tačiau bent jau nepiktybišką. 102. Įsako pakviesti nauarchus; tie ateina. Ima juos kaltinti, kam tokias kalbas apie jį skleidžia, reikalauja, kad visiems sakytų, esą kiekvienas savaime laive turėjęs tiek jūreivių, kiek priklauso, nebuvę nė vieno atleisto. Šie žada padaryti ko prašomi. Šis nedelsia nė minutės, tuoj pat sukviečia savo draugužius; klausia kiekvieno vado atskirai, kiek kuris jūreivių turėjęs. Visi iki vieno atsako, kaip buvo primokyti. Šitas surašo dokumentą, kaip įvalgus žmogus patvirtina draugų antspaudais, be abejo, kad prireikus šiuo liudijimu pasinaudotų, paneigdamas kaltinimą. 103. Jo patarėjai,

spėju, pasišaipė iš tokios žmogaus beprotystės ir įspėjo, kad šie sąrašai niekuo jam nepadėsia, priešingai, per didelis pretoriaus atsargumas tik dar labiau sustiprinsiąs įtarimus šiuo klausimu. Jau anksčiau Veris įvairiuose reikaluose naudojosi šia kvailyste, liepdamas, kaip panorėjęs, ištrinti ar ištaisyti įrašus oficialiuose bendruomenių dokumentuose; dabar jis suprato, jog visa tai niekuo negelbsti, po to, kai nusikaltimas tapo įrodytas tikrais dokumentais ir patikimais liudytojų parodymais.

XL. Pamatęs, jog nauarchų prisipažinimas, jo paties sukurptas liudijimas ir dokumentai jam neišeisią į naudą, griebiasi sprendimo, verto ne tik nedoro pretoriaus (tai dar būtų pakenčiamą), bet ir nedoro pamišėlio tirono: nutarė, jog norint bent kiek šį kaltinimą sušvelninti (visai jo atsikratyti jis nesitikėjo), visus laivų vadus – savo nusikaltimo liudytojus – reikia nužudyti. 104. Tik viena mintis nedavė ramybės: „Ką daryti su Kleomenu? Ar galėsiu nubausti kitus, kuriuos pavedžiau jo valiai, bet atleisti šitam, kuriam suteikiau galią ir valdžią? Ar galėsiu pasmerkti myriop sekusiuosius paskui Kleomeną, bet dovanoti pačiam Kleomenui, įsakiusiam bėgti drauge su juo ir sekti paskui jį? Ar galėsiu būti griežtas tiems, kurių laivai buvo ne tik be įgulos, bet ir be denio, ir minkštas tam, kuris vienintelis turėjo laivą su deniu ir beveik pilna įgula? Tepražus drauge ir Kleomenas! Bet kurgi ištikimybė, kur priesaikos, kur dešinės paspaudimai ir apsikabinimai, kur karinė brolystė, tarnaujant vienos moters stovykloje toje saldybių pakrantėje?” Ne, kitaip būti negalėjo – Kleomeno reikėjo pasigailėti. 105. Pakviečia Kleomeną, sako

nutaręs mirtimi nubausti visus laivų vadus; to reikalaujant jo paties saugumas. „Tavęs vieno pasigailėsiu. Verčiau pats prisiimsiu kaltę už šį nusižengimą ir priekaištus dėl nenuoseklumo, nei būsiu tau žiaurus arba tiek daug pavojingų liudytojų paliksiu gyvus ir sveikus.“ Kleomenas dėkoja, pritaria sumanymui, sako, jog taip ir reikia elgtis, tik primena, ką Veris buvo praleidęs: negalima bausti Falakro, kenturipėnų paskirto vado, nes jis buvo kartu juo, su Kleomenu, Kenturipų ketureiliame laive. Ką daryti? Ar tokį žmogų – kilmingą jaunuolį iš tokios garbingos bendruomenės – palikti kaip liudytoją? „Tik kuriam laikui, – pataria Kleomenas, – nes tai būtina, bet vėliau ką nors pramanysim, kad jis negalėtų mums stoti skersai kelio.“

XLI. 106. Visa tai sumanius ir nutarus, staiga Veris žengia iš pretoriaus rūmų, užsidedęs įniršiu, piktadarybe, žiaurumu. Ateina į forumą, liepia pakviesti laivų vadus. Šie, nieko nebijodami, nieko neįtardami, tučtuojau atskuba. Šitas įsako vargšus nekaltus žmones sukaustyti grandinėmis. Tie maldauja pretoriaus pasigailėti, klausia, kuo nusikaltę. Tada šitas nurodo priežastį: jie atidavę laivyną jūrų plėšikams. Kyla baisus triukšmas, tauta stebisi, kaip žmoguje gali būti tiek begėdystės ir įžūlumo, kad arba verstų kaltę kitiems dėl nelaimės, nutikusios per jo paties godumą, arba, nors pats buvo laikomas piratų bendrininku, mestų kaltinimą kitiems dėl išdavystės; be to, kaltinimas pateiktas tik penkioliką dieną po laivyno žūties. 107. Tuo pat metu imta klausinėti, kur Kleomenas. Ne todėl, kad kas nors būtų laikęs jį, kad ir koks jis būtų, vertą bausmės už šią nesėkmę.

Išties ką galėjo Kleomenas padaryti? Negaliu nė vieno melagingai kaltinti, tad kartoju: kad ir norėdamas, ką Kleomenas galėjo padaryti, kai dėl Verio godumo laivai buvo likę apytuščiai? Ogi mato jį sėdint pretoriaus pašonėje, kaip paprastai, kažką draugiškai šnabždantį jam į ausį. Tada pasirodė visiems jau visiškai nepakenčiama: garbingiausi žmonės, savo bendruomenių išrinktieji stovi geležinėmis grandinėmis surakinti, o Kleomenas dėl begėdysčių ir ištvirtavimų bendrystės tebėra artimas pretoriaus bičiulis. 108. Vienok Peteikiamas jiems ir kaltintojas, tūlas Nevijus Turpijonas, pretoriaujant Gajui Sacerdotui buvęs nu-teistas už įžeidimą, puikiai Verio įžulumą atitinkantis žmogus, kuriuo jis naudodavosi kaip žvalgu ir pasiuntinuku dešimtinės reikale, kriminalinėse bylose, šmeižikiškuose kaltinimuose.

XLII. Suvažiuoja į Sirakūzus nelaimingųjų jaunuolių tėvai, artimieji, sukrėsti šios netikėtos žinios apie juos ištikusią nelaimę; regi grandinėmis supančiotus savo vaikus, ant kurių pečių ir sprando gula bausmė už Verio godumą. Jie dalyvauja teisme, užtaria, garsiai skundžiasi, su ašaromis kreipiasi į tavo sąžinę, kurios tu neturėjai nei tąsyk, nei kada anksčiau. Buvo tarp jų toks Deksonas iš Tindaridės, kilmingiausias žmogus, tavo svetyrų ir vaišintojas. Tu lankeisi jo namuose, vadina jį savo vaišintoju. Tąsyk, kai šį garbingą žmogų matei nelaimės sugniuždytą, argi neįstengė nei jo ašaros, nei senatvė, nei svetingumo vardas ir teisė sulaikyti tave nuo nusikaltimo, bent kiek pastūmėti link žmogiškumo? 109. Bet kodėl aš šiam laukiniam padarui prime-nu apie svetingumo teises? Argi ne jis Steniją iš Termų, savo

vaišintoją, kurio svetingumu pasinaudojęs ištuštino ir apiplėšė jo namus, paskui už akių įtraukė į kaltinamųjų sąrašą, neišklausęs bylos, pripažino kaltu? Negi dabar reikalausime iš šio žmogaus pagarbos svetingumo teisei ir pareigai? Su kuo mes čia turime reikalą – su žiauriu žmogumi ar su baisu laukiniu žvėrimi? Tavęs nesujaudino tėvo ašaros dėl pavojuje atsidūrusio nekalto sūnaus; nors pats palikai namie tėvą, o su savimi turėjai sūnų, nejaugi šalia esantis sūnus nepriminė apie tėvų meilę vaikams, o toli pasilikęs tėvas – apie tėvišką atlaidumą? 110. Grandinėmis sukaustytas tavo vaišintojas Aristėjas, Deksono sūnus. Už ką? „Jis išdavė laivyną.“ Už koki atlygį? „Paliko kariuomenę.“ O kaip Kleomenas? „Pasirodė esąs bailys.“ Bet anksčiau tu jį apdovanojai vainiku už drąsą? „Paleido jūreivius atostogų.“ Bet mokestį už atleidimą pasiėmė tu. Iš kitos pusės šalia Verio stovėjo kitas tėvas – Ebulidas iš Herbitos, savo tėviškėje žinomas ir kilmingas žmogus. Už tai, kad gindamas sūnų užgavo Kleomeną, jį kone nuogai išrengė. Ir ką gi buvo galima sakyti, kaip gintis? „Kleomeno šiukštu nevalia minėti.“ Bet byla to reikalauja. „Mirsi, jei ištarsi jo vardą.“ (Menkomis bausmėmis Veris niekad niekam negrasino.) Bet laivuose trūko irklininkų. „Drišti kaltinti pretorių? – Nusukti jam sprandą!“ Tačiau jeigu nei pretoriaus, nei jo varžovo nevalia minėti, kuomet juodu ir sudaro bylos esmę, kas mums belieka?

111. Prieš teisimą stoja ir Heraklėjas iš Segestos, savo tėvynėje vienos kilmingiausių šeimų sūnus. Išklauskite, teisėjai, kaip reikalauja jūsų žmogiškumas, jūs išgirsite apie dideles skriaudas

ir neteisybes, mūsų sąjungininkams padarytas. Turite žinoti, jog šito Heraklėjo padėtis buvo kitokia: dėl sunkios akių ligos jis tąsyk nebuvo išplaukęs, nes savo viršininko įsakymu gavęs atostogų pasiliko Sirakūzuose. Jis tikrai nei laivyno neišdavė, nei iš baimės paspruko, nei kariuomenę apleido, antraip jį būtų reikėję nubausti iškart, dar prieš eskadrai išplaukiant. Tačiau ir jis atsidūrė tame pačiame teisme, tarsi būtų sučiuptas su akivaizdžiais įkalčiais tas, kuriam net pramanytą kaltinimą sunku būtų pritaikyti.

112. Buvo tarp tų nauarchų ir tūlas heraklėjiškis Furijus (kai kurie siciliečiai turi lotyniškus vardus); gyvas būdamas, šis žmogus buvo ne vien savo tėvynėje žymus ir gerbiamas, po mirties – visoje Sicilijoje. Jam užteko ryžto ne tik atvirai užsipulti Verį (juk numatydamas gresiančią mirtį, suprato nebeturįs ko prarasti), negana to, jau paskelbus nuosprendį, kol jo motina, liedama ašaras, dienas naktis leido drauge kalėjime, jis parašė savo ginamąją kalbą. Dabar nerasi Sicilijoje žmogaus, kurs neturėtų jos nuorašo, kurs neskaitytų, kuriam ta kalba neprimintų tavo nusikaltimo ir žiaurumo. Kalboje išdėstė, kiek iš savo miesto bendruomenės buvo gavęs jūreivių, kiek ir už kokią atlygį Veris jų atleido, kiek su juo buvo likę; tą patį ir apie kitus laivus išdėstė. Kai visa tai ėmė vardyti tavo akivaizdoje, buvo nuplaktas rykštėmis per akis. Mirties akivaizdoje jis lengvai kentė kūno skausmus ir vis šaukė (tai išliko ir užrašytoje kalboje): kaip gėdinga, kad pasileidėlės bučiniai dėl Kleomeno išgelbėjimo tau reiškiantys daugiau nei jo motinos ašaros dėl

sūnaus gyvybės. 113. Matau jo kalboje dar vieną posakį, kuriuo jis, jei tik romėnų tauta teisingai jus įvertino, prieš pat mirtį aiškiai išpranašavo apie jus: nužudydamas liudytojus Veris nepajėgs sunaikinti teisingumo. Iš mirusiųjų karalystės bylojantis liudytojas išmintingiems teisėjams bus dar svarbesnis, negu gyvas būtų stojęs prieš teisumą; gyvas būdamas tik Verio godumą paliudytų, dabar, šitaip nužudytas, bus tikras jo nusikaltimo, įžūlumo, žiaurumo liudytojas. Štai dar viena puiki vieta: „Kai bus nagrinėjama tavo byla, ne tik liudytojų minios, bet ir keršto reikalaujančios nekaltųjų vėlės, ir nusikaltėlius persekiojančios Furijos iš požemio pasaulio sulėks į tavąjį teisumą; man manoji lemtis atrodo tuo lengvesnė, kad jau esu matęs tavo kirvio ašmenis, regėjau Sekstijaus, tavojo budelio, veidą ir ranką, kuomet Romos piliečių sueigoje tavo įsakymu buvo nukirsdinti Romos piliečiai.“ 114. Trumpai tariant, teisėjai: laisve, kurią jūs suteikėte sąjungininkams, Furijus pilnai pasinaudojo prieš patirdamas žiauriausią bausmę, skirtą apgailėtiniams vergams.

XLIV. Teisėjų kolegijos nutarimu Veris visiems paskelbia mirties nuosprendį. Tačiau tokioje svarbioje byloje dėl šitiekos žmonių jis į kolegiją nebuvo pakvietęs nei savo kvestoriaus Tito Vetijaus, kurio patarimu būtų galėjęs pasinaudoti, nei Publijaus Cervijaus, tokio garbaus vyro, legato, kurį Veris pirmąjį pašalina iš teisėjų kolegijos kaip tik dėl to, kad jam pretoriaujant Sicilijoje anas buvo jo legatas. Plėšikų, tai yra savo palydos, nutarimu Veris visiems paskelbia mirties nuosprendį. 115. Dabar visi siciliečiai, ištikimiausi ir seniausi sąjungininkai, mūsų

protėvių apdovanoti gausybe geradarybių, smarkiai sunerimę ir baiminasi dėl jiems gresiančio pavojaus ir dėl savo turto: jie pasipiktinę tuo, kad pagarsėjęs mūsų valdžios geranoriškumas ir minkštumas pavirto nesvietišku žiaurumu ir nežmoniškumu, kad vienu metu be jokio rimto kaltinimo pasmerkiama šitiek žmonių, kad savo vagysčių pateisinimo nedorėlis pretorius ieško bjauriausiose nekaltųjų žudynėse. Atrodo, teisėjai, nieko nebegalima pridurti prie šios nedorybės, beprotybės, žiaurumo, ir visai pagrįstai taip atrodo. Jei Veris su kitais nedorybe varžytusi, gerokai visus pranoktų; 116. tačiau jis varžosi su savimi pačiu, todėl ankstesnę piktadarybę kaskart stengiasi pralenkti nauju nusikaltimu. Jau minėjau, kad kenturipėnui Falakrui buvo padaryta išimtis, nes jo ketureilyje kartu plaukė Kleomenas; tačiau jaunuolis buvo persigandęs, suprasdamas, kad jo padėtis esanti tokia pati kaip nekaltai žuvusiųjų; taigi pas jį prisistato Timarchidas; budelio kirvis, sako, jam negresiantis, bet pataria rimčiau pasirūpinti, kaip išvengti rykščių. Trumpai tariant, jūs patys girdėjote jaunuolio parodymus: išsigandęs jis atskaičiavo Timarchidui pinigų. 117. Bet tai niekingas kaltinimas tokiam kaltinamajam. Iš baimės būti nuplaktam laivo vadas, garbingiausio miesto bendruomenės garbingiausias žmogus, atsipirko kyšiu – žmogiška. Kitas, kad nebūtų pasmerktas, davė pinigų – įprastas reikalas. Romėnų tauta nenori, kad Veriui būtų keliama nuvalkioti kaltinimai, reikalauja naujų, trokšta negirdėtų; mano, kad ne prieš Sicilijos vietininką, bet prieš nedoriausią tironą vyksta šis teismas.

XLV. Pasmerktieji sugrūdami į kalėjimą, jiems bus įvykdyta mirties bausmė; laivų vadai atplėšiami nuo nelaimingų gimdytojų; šiems uždrausta aplankyti sūnus, uždrausta atnešti savo vaikams maisto ir drabužių. 118. Tėvai, kuriuos jūs čia matote, gulėjo prie slenksčio, nelaimingos motinos leido naktis prie kalėjimo durų, užvėrusių joms galimybę paskutinį kartą išvysti vaikus; jos maldavo vienintelio dalyko, – kad būtų leista paskutinį atodūsį savo lūpomis priimti. Buvo ten ir kalėjimo sargas, pretoriaus budelis, sąjungininkų ir Romos piliečių mirtis ir siaubas liktorius Sekstijus, iš kiekvienos dejonės ir kančios išpešdavęs bent kiek pelno. „Už įėjimą duosi man tiek ir tiek, už tai, kad leisiu įnešti maisto – tiek.“ Niekas neprieštaravo. „Na, o už tai, kad vienu smūgiu nukirsdinčiau tavo sūnų, kiek man duosi? Kad ilgai nesikankintų, kad antro kirčio neprireiktų, kad be skausmo atiduotų dvasią?“ Ir jie mokėjo liktoriui net ir už tai. 119. O didis ir nepakeliamas skausme! O sunki žiaurioji lemtie! Ne vaikų gyvybę, bet mirties staigumą buvo verčiami išpirkti gimdytojai. O ir patys jaunuoliai tarėsi su Sekstijumi dėl savo nukirsdinimo, dėl to vienintelio smūgio, ir paskutinis sūnų prašymas gimdytojams buvo, kad duotų liktoriui pinigų, idant palengvintų jų kančią.

Daugybė siaubingų kančių buvo išrasta tėvams ir artimiesiems, daugybė; kad bent mirtis būtų atnešusi joms galą! Deja, ne. Ar dar yra kur plėstis žiaurumui? O taip, rasime būdų. Po to, kai bus nukirsdinti ir nebegyvi, jų kūnai bus išmesti žvėrimis sudraskyti. Jei tai pernelyg skaudu gimdytojams, tesumoka už

galimybę palaiduoti savo sūnus. 120. Onasą iš Segestos, garbų žmogų, girdėjote sakant, kad jis sumokėjęs Timarchidui už nau-archo Heraklėjo palaidojimą. Čia jau negalėsi tvirtinti: „Suva-žiavo tėvai, pikti dėl sūnų netekties“, nes šitai liudija įtakingas vyras, kilniausias žmogus, be to, liudija ne dėl savo sūnaus. Kas gi Sirakūzuose nebuvo girdėjęs, kas nežinojo, jog šiuos sando-rius dėl palaidojimo Timarchidas su dar gyvais kaliniais suda-rinėjo? Argi ne atvirai su Timarchidu kalbėjosi, argi ne visiems artimiesiems girdint, argi ne atvirai gyvųjų laidotuvės buvo sulytos?

Užbaigus ir sutvarkius visus šiuos reikalus, pasmerktieji išvedami iš kalėjimo, pririšami prie stulpo. XLVI. 121. Kas gi tuokart buvo toks kietaširdis, toks nežmoniškas, išskyrus tave vieną, kad jo nebūtų sujaudinęs jaunuolių amžius, kilmė, juos ištikusi neganda? Kas tuomet neraudojo, jų nelaimėje neižvel-gė ir savo paties likimo, ir visiems bendro pavojaus? Mosteli budelio kirvis. Tu džiūgauji, visiems vaitojant, šventi pergalę; džiaugiesi, kad pašalinti tavo gobšumo liudytojai. Tu klydai, Veri, smarkiai klydai, manydamas, jog savo vagysčių ir begė-dysčių dėmes nekaltų sąjungininkų krauju nuplauni. Stačia galva grimzdai į beprotybę, kai manei, kad gobšumo padarytas žaizdas gali išgydyti žiaurumo vaistais. Nors nebegyvi tavo pik-tadarybės liudytojai, tačiau jų artimųjų netrūksta nei jiems, nei tau; tačiau iš ano būrio nauarchų keli tebėra gyvi ir dalyvauja čia; juos, man atrodo, kerštui už nekaltuosius ir tyčia šiam teis-mui likimas išsaugojo. 122. Dalyvauja Filarchas iš Haluntijo:

kadangi jis nespuko kartu su Kleomenu, plėšikų buvo užpultas ir paimtas nelaisvėn; ši nelaimė jam tapo išsigelbėjimu, mat jei nebūtų piratų sučiuptas, būtų pakliuvęs į rankas šitam plėšikui – sąjungininkų žudikui. Jis duoda parodymus apie jūreivių atleidimą, apie badą, apie Kleomeno pabėgimą. Dalyvauja Falakras iš Kenturipų, iš garbingiausio miesto, garbingiausių namų kilęs; jis liudija tą patį, nesiskiria nė viena detalė.

123. Vardan nemirtingųjų dievų! Su kokia nuotaika jūs čia sėdite, teisėjai, koku nusiteikimu viso to klausotės? Ar aš netekau proto ir daugiau, nei reikia, graužiuosi dėl šitokios sąjungininkų nelaimės ir vargo, ar ši žiauriausia nekaltų žmonių kančia ir sielvartas lygiai suteikia skausmo ir jums? Nes man asmeniškai, kai sakau, kad buvo nukirsdintas žmogus iš Herbitos, žmogus iš Heraklėjos, man prieš akis išskyla žeminančios neteisybės vaizdas. XLVII. Argi tų bendruomenių piliečiai, augintiniai tų laukų, iš kurių kasmet Romos liaudžiai pristatomas milžiniškas kiekis jų darbu ir triūsu užaugintų grūdų, žmonės, kuriuos tėvai paėmė ant rankų ir auklėjo, tikėdami mūsų valstybe ir mūsų teisingumu, nejaugi jie nelabam Gajaus Verio kraugeriškumui ir jo nelemtam kirviui buvo išsaugoti? 124. Kai prisimenu aną iš Tindaridės arba kitą iš Segestos, tuo pačiu svarstau apie šių miestų teises ir pareigas. Iš bendruomenių, kurias Publijus Afrikietis laikė vertas papuošti iš priešų atimtu karo grobiu, Gajus Veris savo prakeikta piktadarybe atėmė ne tik puošmenas, bet ir kilniausius vyrus. Štai ką tindaritėnai noriai kartoja: „Mes esame tarp septyniolikos Sicilijos bendruomenių, mes visada, per

visus Punų ir Sicilijos karus išsaugojome romėnų tautos draugystę ir ištikimybę jai, mes visada teikėme romėnų tautai ir pagalbą kare, ir gėrybes taikoje.“ Išties daug jiems padėjo jų teisės, kai Verio rankose buvo valdžia ir galia! 125. Kadaisė Scipijonas vedė jūsų jūreivius prieš Kartaginą, dabar gi Kleomenas laivą beveik be įgulos prieš jūrų plėšikus veda; su jumis Afrikietis dalijosi iš priešų atimtu grobiu ir šlovės vaisiais, dabar gi Verio apiplėšti, piratams laivą pagrobus, patys atsidūrėte priešų vietoje. Kas toliau? Kraujo giminystė, jungianti mus su Segesta, ne tik raštuose paliudyta, ne tik žodžiais pagarsinta, bet ir daugeliu paslaugų jų įrodyta ir patvirtinta, – kokius vaisius atnešė šie artimi ryšiai segestiečiams, Veriui esant valdžioje? O taip, jiems buvo parodyta jų vieta, teisėjai, kai iš tėvynės glėbio išplėštas kilmingiausias jaunuolis šiojo budeliui Sekstijui buvo atiduotas. Miestas, kuriam mūsų protėviai suteikė didžiausius ir derlingiausius laukus, kurį atleido nuo visų prievolių, šis miestas, nepaisant giminystės, ištikimybės, senumo, įtakingumo, tavo akyse neužsitarnavo teisės maldavimais išgelbėti nuo mirties ir kraujo praliejimo vieną garbingiausią ir niekuo nekaltą pilietį.

XLVIII. 126. Kur ras prieglobstį sąjungininkai? Kieno malonės maldaus? Pagaliau kokia viltimi bus gyvi, jei jūs juos apsisite? Ar kreipsis į senatą? Kam? Kad nubaustų Verį? Tai ne pagal paprotį, ne senato tai pareiga. Ar prašys romėnų tautos užtarimo? Tauta lengvai išsigins: atsakys, kad išleido įstatymą sąjungininkų labui ir jus paskyrė šio įstatymo sergėtojais bei gynėjais. Taigi čia vienintelė vieta, kur ieško priebėgos, čia

sajungininkų uostas, čia tvirtovė, čia aukuras. Tačiau dabar jie kreipiasi čia kitaip nei anksčiau, kai mėgindavo atgauti turtą. Ne sidabrą, ne auksą, ne brangius audeklus, ne nuosavybę siekia susigrąžinti, ne puošmenas, pagrobtas iš miestų bei šventovių. Baiminasi nepatyrę žmonės, kad romėnų tauta jau pritaria tokiems grobstymams ir leidžia nebaudžiamai vykti. Kenčiame jau daug metų ir tylime, matydami, jog ištisi tautų turtai perėjo į nedaugelio žmonių rankas. Tuo nuolankiau, regis, turime tai pakęsti ir nesipriešinti, nes nė vienas jų neapsimetinėja, atrodo, nė nesistengia bent kiek prislėpti savo gobšumą. 127. Ar rasi-
te mūsų gražiajame, puikiajame mieste bent vieną statulą, bent vieną paveikslą, kuris nebūtų iš nugalėtų priešų atimtas ir pargabentas? O štai šių meno mylėtojų dvarai prigrūsti ir išdabinti iš ištikimiausių sajungininkų atimtomis puošmenomis. Kur, jūsų manymu, visi svetimšalių, šiuo metu nepriteklus kenčiančių tautų turtai, kai Atėnai, Pergamas, Kidzikas, Miletas, Chijas, Samas, pagaliau visa Azija, Achaja, Graikija, Sicilija vos saujelės žmonių dvaruose užrakinta? Bet visa tai, kaip sakiau, jūsų sajungininkai jau palieka nuošaly ir nepaiso, teisėjai. Savo nuopelnais ir ištikimybe jie užsitikrino, kad romėnų tautos ir valstybės vardu nebūtų plėšiami; o dėl pavienių žmonių gobšumo, tuomet, kai neįstengdavo sutrukdyti, kažkaip vis dėlto įstengdavo jį patenkinti; tačiau dabar iš jų atimta galimybė ne tik priešintis, bet ir lig valiai pasotinti. Taigi savo turtų jau nepaiso, pinigų atgauti (dėl to šis teismas taip ir pavadintas) nebesiekia, atsisako. Štai koku apdaru vilkėdami ieško jūsų užtarimo.

128. Pažvelkite, pažvelkite, teisėjai, į varganą ir gedulingą mūsų sąjungininkų išvaizdą! XLIX. Štai Stenijas iš Termų nekirptais plaukais ir gedulo rūbais; nors jo namai išgrobstyti, jis nė žodžiu neužsimena apie tavąsias vagystes, save patį siekia susigražinti, nieko daugiau, nes tu per savo nusikalstamą savivalę išgujai jį iš tėvynės, kur dėl savo dorybių ir geradarybių jis buvo tarp pirmųjų piliečių. Štai Deksonas, kurį čia matote, neprašo nei to, ką pasisavinai iš Tindaridės bendruomenės, nei ką pavogei iš jo paties, ne, vienintelio, puikaus ir niekuo nekalto sūnaus reikalauja iš tavęs nelaimingasis; ne pinigų, iš tavęs prileistų nuostoliams padengti, jis tikisi, sužinojęs apie tavo žlugimą, šiek tiek paguodos sūnaus pelenams ir kaulams namo parvežti. Štai ir senolis Eubulidas, nors apsunkęs nuo metų, leidosi į šią varganą kelionę ne tam, kad kiek nors atgautų iš prarastų gėrybių, bet kad tos pačios akys, regėjusios krauju pasruvusį sūnaus kaklą, ir tavo pasmerkimą išvystų. 129. Jei Lucijus Metelas būtų leidęs, teisėjai, būtų atvykusios šių nelaimėlių motinos ir seserys; viena jų, kai aš nakčia pasiekiau Heraklėją, su visomis to miesto matronomis, nešinomis daugybe deglių, išėjo manęs pasitikti ir į mane tarsi gelbėtoją kreipdamasi, tave savo budeliu vadindama, sūnaus vardą su ašaromis tardama, puolė man po kojomis, tarsi aš jos sūnų iš mirusiųjų prikelti galėčiau. Tą patį darė ir kituose miestuose senolės motinos ir maži nelaimingųjų vaikeliai; visi jie, seni ir jauni, šaukėsi mano pastangų ir uolumo, jūsų pareigingumo ir užuojautos. 130. Taigi ši skundą, teisėjai, dar įtaigiau nei kitus įteikė man visa Sicilija; ašarų

sugraudintas, ne šlovės paakintas atvykau čionai, idant nei melagingas kaltinimas, nei kalėjimas, nei grandinės, nei rykštės, nei kirviai, nei sąjungininkų kankinimai, nei nekaltųjų kraujas, nei pagaliau bekraujai mirusiųjų kūnai, nei tėvų bei artimųjų širdgėla negalėtų būti pasipelnymo šaltinis mūsų pareigūnams. Ir jeigu jūsų pareigingumas bei teisingumas, teisėjai, leis man, nuteisiant Verį, išvaduoti Siciliją nuo šios baimės, manysiu pakankamai atlikęs savo pareigą, pakankamai pateisinęs norus tų, kurie manęs šito prašė.

L. 131. Todėl jei kartais rasi bent vieną, bandysiantį atremti šį kaltinimą dėl laivyno, gindamas tepadedą į šalį bendrąsias vietas, neturinčias su byla nieko bendra: neva aš nesėkmę primetu tau kaip kaltę, nelaimę pateikiu kaip nusikaltimą, neva aš prikišu laivyno praradimą, nors daug narsių vyrų dėl kare įprastų ir nenusipėjamų pavojų ne kartą sausumoje ir jūroje yra nukentėję. Jokios nesėkmės aš tau neprikišu, neturi pagrindo vardyti kitų karvedžių nenusisėkusius žygius, neturi pagrindo rankioti pavyzdžius, kaip daugelio sėkmė sudužo į šipulius. Aš tvirtinu, kad laivuose trūko įgulos, kad irklininkai ir jūreiviai buvo paleisti, kad likusieji maitinosi palmių šaknimis, kad romėnų tautos laivynui vadovavo sicilietis, mūsų nuolatiniais sąjungininkams ir draugams – sirakūzietis; aš tvirtinu, kad tu tuo tarpu per dienų dienas pakrantėje girtuokliavai su moteriškėmis. Visiems teiginiams pagrįsti pristatau laiduotojus ir liudytojus. 132. Ar vis dar atrodo, kad tyčiojuos iš tavo nelaimės, kad užkertu galimybę pasiteisinti nesėkme, kad prikaišioju ir

priekaištauju dėl karo atsitiktinumų? Beje, priekaištų dėl nesėkmės labiausiai nori išvengti kaip tik tie, kurie atsidavė sėkmei, kurie savo kailiu patyrė jos pavojus ir permainingumą. Bet šioje nelaimėje sėkmė niekuo dėta: mūsų lauke, o ne puotose paprastai išbandoma karinė sėkmė, o šitoje negandoje, galime sakyti, ne Marsas buvo visiems bendras, bet Venera. Taigi jei sėkmės stygiaus tau prikišti nevalia, kodėl tu ir tiems nekaltiems žmonėms nesuteikei vietos nei galimybės pasiteisinti nesėkme?

133. Teks atmesti ir dar vieną pasiteisinimą: neva aš kaltinu tave ir kurstau neapykantą už tai, kad pagal protėvių paprotį įvykdei mirties bausmę nukirsdinant. Ne bausmė yra mano kaltinimo esmė; aš neneigiu, jog kartais privalu griebtis kirvio, nesakau, kad iš karo tarnybos reikia pašalinti baimę ar įsakymo griežtumą, ar bausmę už gėdingą poelgį; pripažįstu, kad ne tik sąjungininkams, bet ir piliečiams ir mūsų kariams dažnokai buvo taikytos griežtos ir sunkios bausmės. LI. Todėl visa tai gali praleisti. Aš savo ruožtu įrodau, jog tai buvo ne laivų vadų, bet tavo kaltė, aš tvirtinu, kad tu už atlygį atleidai irklininkus ir jūreivius. Tą patį teigia ir likę gyvi vadai, tą patį oficialiai teigia Neto sąjunginė bendruomenė, tą patį oficialiai teigia Amestratas, Herbitas, Henos, Agirijo, Tindarinės gyventojai, galiausiai tą patį teigia tavo liudytojas, tavo karvedys, tavo varžovas, tavo vaišintojas Kleomenas: jis išsilaipino krantan, idant Pachine iš pėstininkų atsirinktų karių įgulai papildyti. Šito tikrai nebūtų prireikę, jei laivuose būtų buvęs reikiamas skaičius; juk pilnai apginkluotame ir aprūpintame karo laive įgula apskaičiuota

taip, kad ne tik daugeliui, net vienam vieninteliui pašaliniam nėra vietos. 134. Be to, aš tvirtinu, kad net ir likę laive jūreiviai bado ir visokių nepriteklių buvo išskankinti ir išsekinti; tvirtinu, kad arba nė vienas kaltas nebuvo, arba, jei kuriam vienam kaltę reikėtų priskirti, pirmiausia tam, kuris geriausią laivą, daugiausia jūreivių, aukščiausią valdžią turėjo, arba, jei visi buvo kalti, nereikėjo palikti Kleomeno anų mirties ir kančių stebėtoju; aš taip pat tvirtinu, kad jau paskyrus bausmę imti mokestį už artimųjų ašaras, mokestį už mirtiną žaizdą ir smūgį, mokestį už laidotuves ir palaidojimą buvo tiesiog bedieviška. 135. Todėl jei norėsi man atsakyti, turi pasakyti štai ką: laivynas buvo sukomplektuotas ir apginkluotas, netrūko nė vieno kovotojo, nė vienas irklas nekabojo be darbo, maistu buvo apsirūpinta apsiečiai; meluoja laivų vadai, meluoja daugybė tokių garbingų bendruomenių, meluoja visa Sicilija; išdavė tave Kleomenas, teigdamas, jog išsilaipino prie Pachino, kad papildytų karių skaičių; drąsos, o ne pajėgų jiems trūko; aršiai besikaunantį Kleomeną anie paliko ir apleido; už palaidojimą niekas negavo nė skatiko. Jei visa tai pasakysi, būsi pričiuptas meluojant, jei kalbėsi ką kita, mano išsakytų kaltinimų neatremsi.

LII. 136. Čia tu, ko gero, išdrįsi tarti: „Yra tarp teisėjų mano bičiulis, yra mano tėvo draugas.“ Apkaltintas šitokiu nusikaltimu, argi neturėtum juo labiau gėdytis, kuo artimiau su tavimi susijęs žmogus? „Mano tėvo draugas.“ Net jei pats tėvas teisėjautų, ką, vardan nemirtingųjų dievų, jis galėtų padaryti? Kai imtų šitaip kalbėti: „Tu, pretorius romėnų tautos provincijoje,

kai turėjai vadovauti karo veiksams jūroje, trejiems metams atleidai mamertinus nuo sutartinės prievolės parūpinti karo laivą; tau asmeninėms reikmėms pas tuos pačius mamertinus bendruomenės lėšomis buvo pastatydintas didžiulis krovininis laivas, tu, prisidengdamas laivyno reikmėmis, iš miestų reikalavai mokesčių, tu už atlygį irklininkus atleidai, tu, po to, kai tavo kvestorius ir legatas sučiupo plėšikų laivą, piratų vadą paslėpei visiems iš akių, tu turėjai įžūlumo nukirsdinti žmones, kuriuos daugelis atpažino ir kuriuos tvirtino esant Romos piliečiais, tu savo namuose paslėpei plėšikus, tu drįsai iš namų teisman pristatyti piratų vadą; 137. tu tokioje klestinčioje provincijoje, ištikimiausių sąjungininkų ir garbingiausių Romos piliečių akyse, provincijai atsidūrus baimėje ir pavojuje, per dieną dienas tysojai pakrantėje prie puotos stalo, tavęs niekas tomis dienomis nerasdavo namie, niekas nematė forume, tu mūsų sąjungininkų ir draugų šeimų motinas įtraukei į tas puotas, tu savo paauglių sūnų, mano anūką, įvedei tokių moterų draugijon, kad imliausiam ir labiausiai pažeidžiamam amžiui tėvo gyvenimas pateiktų sugedimo pavyzdžių; tu, provincijos pretorius, su tunika ir purpuro apsiaustu buvai pastebėtas; tu iš meilės ir aistros atėmei iš romėnų tautos legato teisę vadovauti laivynui ir perdavei sirakūziečiui; tavo kariai Sicilijos provincijoje stokojo maisto ir grūdų, dėl tavo ištaigų ir godumo romėnų tautos laivynas piratų buvo sučiuptas ir sudegintas; 138. Sirakūzų uoste, kurian nuo miesto įkūrimo joks priešas nebuvo įsibrovęs, tau pretoriaujant pirmąkart plaukiojo piratai. Visos šios begalės tokių

sunkių nusižengimų tu nepanorai pridengti nutylėjimu, leisti žmonėms pamiršti, apkalboms nutilti, priešingai, tu laivų vadus be jokios priežasties išplėsei iš jų tėvų, tavųjų vaišintojų, glėbio ir pasmerkei mirčiai bei kančioms; nei sielvartas, nei ašaros tėvų, primenančių tau mano vardą, tavo širdies nesuminkštino; tau nekaltų žmonių kraujas atnešė ne tik malonumo, bet ir pelno!“ LIII. Jei tau šitai tavo tėvas sakytų, ar galėtum iš jo laukti malonės, ar galėtum prašyti atleidimo?

139. Jau pakankamai padaryta dėl siciliečių, pakankamai atiduota pareigai ir bičiulystei, pakankamai – mano pažadui ir įsipareigojimui. Liko ta bylos dalis, teisėjai, kuri nebuvo man pavesta, bet manyje subrandinta, ne iš šalies man įteikta, bet mano prote ir jausmuose giliai įaugusi bei išsąknijusi; ne su sąjungininkų gerove ji susijusi, bet su Romos piliečių, tai yra kiekvieno mūsų, gyvybe ir krauju. Šioje dalyje, teisėjai, nelaukite iš manęs įrodymų, tarsi čia būtų kažkas abejotino: visa, ką pasakysiu, taip plačiai nuskambėję, kad liudytoja visą Siciliją pasitelkti galėčiau. Išties kažkoks pamišimas, nusikaltimo ir įžūlumo palydovas, nugramzdino nežabotą jo protą ir šiurkščią prigimtį į tokią gilią beprotybę, kad jis nė karto nesudvejojo bendruomenės akivaizdoje viešai skirti Romos piliečiams bausmę, kuri vien vergams, nuteistiems už piktadarystę, buvo nustatyta. 140. Kiek žmonių mirtinai nuplakė, ar bevarta priminti! Vienu žodžiu pasakysiu, teisėjai: Veriui pretoriaujant, pilietinių skirtumų taikant šią bausmę nebuvo. Todėl liktoriaus ranka ir be Verio linktelėjimo, tiesiog iš įpročio pati krisdavo ant Romos piliečių kūnų.

LIV. Ar gali paneigti, Veri, jog Lilibajo forume, minios akyse, Gajus Servilijus, Romos pilietis iš Panormo apygardos, senas verslininkas, suklupo prie tavo tribunolo, po tavo kojomis nuo lazdų krušos? Išdrįsk paneigti, jei gali. Nebuvo Lilibajuje žmogaus to nemačiusio, nebuvo Sicilijoje apie tai negirdėjusio. Nuo liktoriaus smūgių, kartoju, tavo akyse parpuolė Romos pilietis. 141. Ir už ką, vardan dievų! Nors šitaip klausdamas pakenkiu bendram reikalui ir pilietybės teisei, klausiu, už ką Servilijui buvo skirta ši bausmė, tarsi apskritai galėtų būti priežastis bent vienam Romos piliečiui teisėtai taikyti šią bausmę. Dovanokite man, teisėjai, šį vienintelį kartą; kitais atvejais priežasčių nebeklausinėsiu. Laisviau pasisakė apie Verio nedorybę ir sugedimą. Vos tik pretoriui apie tai buvo pranešta, jis įsako, kad Servilijus duotą pasižadėjimą Veneros vergui atvykti į teismą Lilibajun. Servilijus neprieštarauja; susirenka Lilibajuje. Nors niekas kaltinimo nepateikė, niekas nereikalavo teisėjų, Veris ėmė versti Servilijų sudaryti su jo liktoriumi sponsiją už tūkstantį sestercijų pagal formulę „Jei paaiškėtų, kad jis nesipelnė sukčiaudamas.“ Sprendėjus, sakė, paskirsias iš savo palydos. Servilijus ir prieštaravo, ir maldavo, kad esant šališkiems teisėjams be jokio priešininko, nebūtų rengiamas jo pilietinėms teisėms gresiantis teismas. 142. Jam šitai garsiai tvirtinant, jį apstoja šeši liktoriai, tvirti žaliūakai, puikiai išmiklinti mušti ir daužyti žmones, ir ima išsijuosę plakti lazdomis. Galiausiai pirmasis liktorius, apie kurį jau ne kartą kalbėjau, – Sekstijus, apvertęs virbą storuoju galu, ėmė plakti kaip pašėlęs nelaimingajam per akis. Kai kraujas

užliejo veidą ir akis, vargšas parkrito žemėn, o anie tebeplakė gulintį, kad pagaliau ištartų sponsijos formulę. Po tokio susidorojimo jį išnešė leisgyvį, netrukus jis pasimirė. O šitas ištikimasis Veneros tarnas, pertekęs meilumo ir žavesio, iš Servilijaus turto pastatė Veneros šventykloje sidabrinį Kupidoną. Šitaip jis, naudodamasis žmonių turtais, pildė savo naktinių geismų įžadus.

LV. 143. Kam kalbėti apie kitų Romos piliečių bausmes pavieniui? Verčiau parodysiu visus drauge. Garsusis Sirakūzų kalėjimas, įrengtas žiauriausio tirano Dionisijo ir vadinamas Laužyklomis, Veriui valdant tapo Romos piliečių buveine. Vos tik kas nors užgaudavo jo jausmus ar akis, iškart atsidurdavo Laužykllose. Visiems, kaip matau, tai atrodo nedora, šitai jau per pirmą posėdį, vykstant liudytojų apklausai, supratau. Juk laisvo piliečio teisių, jūsų manymu, turi būti paisoma ne tik čia, kur yra plebėjų tribūnai, kur kiti pareigūnai, kur Forumas pilnas teisėjų, kur senato įtaka, kur romėnų tautos nuomonė ir skaitlingumas juntamas šalia; kad ir kokiame krašte, kad ir kokių tautų pažeidžiama Romos piliečių teisė, jūsų įsitikinimu, tai užgauna visuotinę laisvę ir orumą. 144. Į svetimšalių piktadarių ir nusikaltėlių, į plėšikų ir priešų daboklę tu išdrįsai uždaryti šitiek Romos piliečių? Ar tau niekad neatėjo į galvą mintis apie teismą, apie tautos sueigą, apie šią žmonių gausybę, kuri dabar tave stebi, virdama nepasitenkinimu ir pasipiktinimu? Niekad tau nešmėstelėjo akyse ir sąmonėje toli nuo tavęs esančios Romėnų tautos orumas, niekad net šios minios vaizdas? Niekad nemanei vėl stosiąs prieš jų akis, įžengsiąs į romėnų tautos Forumą, at-

sidursiąs įstatymų ir teismų galioje? LVI. 145. Ir kokia gi aistra kurstė tokį žiaurumą, kokia priežastis pastūmėjo griebtis šitiek piktadarybių? Jokia, teisėjai, išskyrus naują ir negirdėtą būdą pasipelnyti. Mat kaip tie piktadariai, apie kuriuos mums pasakoja poetai, sakoma, užimdavę jūrų pakrantes ar kyšulius, ar stačias uolas, idant nužudytų krantan prisivyrusius jūrininkus, lygiai taip ir šitas iš visų Sicilijos pusių tykojo, pasiruošęs pulti bet kurioje jūroje. Iš kur bekeliautų laivas, – iš Azijos ar Sirijos, iš Tiro ar Aleksandrijos, – tučtuojau budrių žvalgų ir sargybinių būdavo sulaikomas; visa įgula įmetama į Laužykla, krovinyš ir prekės į pretoriaus namus atgabenamos. Ilgą laiką Sicilijoje siautėjo ne antrasis Dionisijas, ne Falaridas, – daug žiaurių tiranų kadaise ši sala pagimdė, – bet kažin koks naujas siaubūnas, iš senosios pabaisų, kadaise, pasak mitų, tose vietose gyvavusių, padermės. 146. Mat nei Charibdė, mano galva, nei Skilė nebuvo tokia grėsminga jūreiviams kaip tame pačiame sąsiauryje Veris; ir juo grėsmingesnis, nes dar daugiau ir dar aršesnių šunų aplink save turėjo. Šis naujasis kiklopas buvo kur kas baisesnis, nes visą salą laikė užėmęs, anas, kaip pasakojama, – tik Etną ir besišliejančią Sicilijos dalį.

Ir kokią gi priežastį jis tuomet sukurdavo, teisėjai, tokiam nelabam žiaurumui pagrįsti? Tą pačią, kurią ir dabar gindamasis kartos. Visus, kurie su bent kiek vertesniu kroviniu pasiekdavo Siciliją, jis paskelbdavo iš Dijanijaus pabėgusiais Sertorijaus kariais. Kad nukreiptų pavojų, vieni jų rodydavo Tiro purpurą, smilkalus, kiti – kvėpalus bei lininius audinius, dar

kiti – brangakmenius ir perlus, kai kurie – graikiškus vynus ar azijiečius vergus, idant iš prekių būtų aišku, iš kokių kraštų jie plaukia. Nenutuokė, jog kaip tik prekės, kurios, jų manymu, turėjo užtikrinti jiems saugumą, užtrauks dar didesnę pavojų. Mat Veris pareikšdavo, esą jos įgytos bendradarbiaujant su piratais; pirklius liepdavo įmesti į Laužyklas, jų laivus ir krovinį budriai saugoti. 147. Po to, kai dėl tokių potvarkių kalėjimas pirklių jau buvo perpildytas, tada prasidėjo tai, apie ką girdėjote kalbant romėnų raitelį Lucijų Svetijų, pavyzdingiausią vyrą, girdėjote liudijant ir kitus. Romos piliečius kalėjime žudydavo gėdingiausiu būdu – pasmaugiant, ir net maldaujantis šūksnis „Aš Romos pilietis“ tolimiausiuose žemės pakraščiuose, tarp barbarų ne kartą padėjęs ir daug kam teikęs išsigelbėjimą, čia pirkliams atnešdavo tik dar žiauresnę mirtį ir priartindavo bausmę.

Kas dabar, Veri? Ką ketini į tai atsakyti? Kad aš meluoju? Kad kažką prasimanau, kad išpučiu kaltę? Katrą iš šių pasiteisinimų išdrįsi pakuždėti šitiems savo gynėjams? Prašau duoti man sirakūziečių sąrašus, užanty laikytus, mat jie, kaip jis mano, sudaryti pagal jo nurodymus; prašau duoti kruopščiai vedamas kalėjimo apskaitų knygas, iš kurių matyti, kas kada paimtas sargybon, kada miręs, kada nužudytas. 148. SIRAKŪZIEČIŲ SĄRAŠAS. Matote, Romos piliečius būriais mesdavo į Laužyklas, matote, pačioje niekingiausioje vietoje sugrūsta daugybė jūsų piliečių. Ieškokite dabar atžymų apie jų išėjimą iš tos vietos. Nėra. Visi mirė sava mirtimi? Net jei galėtų šitaip gintis, tokia gynyba nesulauktų pasitikėjimo. Tačiau tose pačiose knygose išliko įrašas, kurio šitas

aplaidus nemokša nei paisė, nei suprato: *edikaiōthēsan* – tai yra, kaip sako siciliečiai, nubausti ir nužudyti.

LVIII. 149. Jei koks karalius, jei kokia svetimšalė bendruomenė, jei kokia tauta būtų padariusi kažką panašaus Romos piliečiams, argi mes viešai jų nepasmerktumėm, argi nepersekiotumėm karu? Ar galėtume šią neteisybę ir romėno vardo pažeminimą palikti neatkeršytą ir nenubaustą? Kiek daug karų, sakoma, ir kokių sunkių pradėjo mūsų protėviai, sužinoję, kad Romos piliečiai buvo nuskriausti, kad laivų savininkai sulaikyti, kad pirkliai apiplėšti! Bet dėl sulaikymo aš jau nesiskundžiu, apiplėšimą, manau, dar galima pakęsti; kad atėmus laivus, nuosavybę, prekes pirkliai buvo grandinėmis sukaustyti, kad Romos piliečiai buvo įkalinti ir nužudyti – štai kuo aš kaltinu. 150. Jei šitai tarp skitų, o ne čia, tarp šitokios daugybės Romos piliečių, ne prieš senatorius – tautos išrinktuosius, ne romėnų tautos Forume, apie tokią daugybę taip žiauriai nubaustų Romos piliečių pasakočiau, vis tiek, manau, barbarų širdis sugraudintčiau. Juk tokia didinga mūsų valstybė, toks garbingas visų genčių akyse romėno vardas, kad niekam neatrodo, jog šitoks Romos piliečiams rodomas žiaurumas gali būti dovanotinas. Dabar gi, ar galiu manyti tau likus bent kokią išsigelbėjimą, bent kokią priebėgą, kai matau tave įspraustą tarp griežtų teisėjų gniaužtų, lyg tinklu apsuptą minios bendrapiliečių? 151. Jei tu (laikau tai neįmanomu) iš šių kilpų išsivaduosi ir kažkokiu keliu ar būdu išspruksi, prisiekiu Herkuliu, pakliūsi į dar kietesnius spąstus, o aš iš aukštesnės vietos būtinai tave išsekinsiu ir pribaisysiu.

Net jei sutikčiau priimti pasiteisinimą, kuriuo jis ginasi, ši melaginga gynyba būtų jam ne mažiau pražūtinga nei mano teisingas kaltinimas. Ir ką gi jis sako gindamasis? Kad gaudė pabėgėlius iš Ispanijos ir baudė mirtimi. Kas tave įgaliojo? Kokią turėjai teisę? Kas dar šitaip elgėsi? Kas tau leido taip daryti? 152. Matome Forumą ir bazilikas, pilnas tokių žmonių, ir tai matydami esame visiškai ramūs. Pilietinės nesantaikos ar, tikriaus sakant, beprotybės, ar lemtingų įvykių, ar nelaimės baigtis nėra tokia sunki, jei bent jau likusiems gyviems piliečiams galime suteikti saugumą. Bet Veris, šitas senas konsulo išdavikas, kvestorius perbėgėlis, valstybės išdo grobstytojas, priskyrė sau tokią galią valstybėje, kad žmonėms, kuriems senatas, romėnų tauta, visi pareigūnai suteikė teisę lankytis forume, dalyvauti rinkimuose, būti šiame Mieste, valstybėje, visiems skirdavo žiaurią ir kankinančią mirtį, jei tik likimas nublokšdavo juos ton Sicilijos pusėn. 153. Nužudžius Perperną, labai daug buvusių Sertorijaus karių perbėgo pas Gnėjų Pompėjų, žymiausią ir narsiausią vyrą. Ar buvo bent vienas, kurio jis su didžiausiu rūpesčiu nesistengė išsaugoti gyvo ir sveiko? Kuriam piliečiui, maldaujančiam atleidimo, jis pasitikėjimo ženklą neištiesė savo nenugalimos dešinės, kuriam nesuteikė išsigelbėjimo vilties? Ar įmanoma patikėti? Žmonėms, rasdavusiems prieglobstį pas tą, prieš kurį buvo pakėlę ginklus, pas tave, jokiais nuopelnais valstybėje nepasižymėjusių, buvo numatyta mirtis ir kankynė. LIX. Žiūrėk, kokią tinkamą gynybą sumanei! Man būtų parankiau, prisiekiu Herkuliui, kad teisėjai ir romėnų tau-

ta verčiau pritartų tam, kuo tu giniesi, nei tam, kuo aš kaltinu; būtų parankiau, kartoju, kad visi laikytų tave veikiau šių žmonių nei pirklių ar laivų savininkų nelemtu priešu. Mano kaltinimas atskleidžia tik tavo besaikį gobšumą, tavoji gynyba – kažkokį įsiūtį ir žvėriškumą, negirdėtą žiaurumą ir kone naujas proskripcijas.

154. Bet nevalia man šiuo didžiuliu privalamu naudotis, teisėjai, nevalia. Čia susirinkę visi Puteolai; daugybė pirklių atvyko į šį tesimą, pasiturinčių ir garbingų žmonių; vieni savo bendrininkus, kiti atleistinius, dar kiti likimo draugus tvirtina buvus tai apiplėštus ir sukaustytus grandinėmis, tai kalėjime nužudytus, tai budelio nukirsdintus. Žiūrėk, koks būsiu tau prielankus. Kai iškviesiu liudytoją Publiją Granijų, tvirtinantį, jog tu jo atleistinius nukirsdinai, reikalaujantį grąžinti laivą ir prekes, atremk, jei įstengsi. Atsisakysiu savo liudytojo, tau talkinsiu, tau, kartoju, pagelbėsiu. Galėsi įrodyti juos buvus su Sertorijumi, iš Dianijaus pabėgusius ir prie Sicilijos nublokštus. Labiau už viską trokštu, kad šitai patvirtintum, nes neįmanoma rasti ir pateikti nusikaltimo, verto didesnės bausmės. 155. Vėl iškviesiu romėnų raitelį Lucijų Flavijų, jei nori, nes ankstesniau me posėdyje – dėl kažkokios naujoviškos išminties, kaip teigia tavo gynėjai, ar, kaip visi supranta, dėl savo kaltės suvokimo ir mano liudytojų patikimumo – tu neapklausei nė vieno liudytojo. Tebus Flavijaus paklausta, jei norėsi, kas toks buvo Titas Herenijus, kurį jis sako turėjęs pinigų keityklą Leptėje. Nors atsirado per šimtą Romos piliečių iš Sirakūzų bendruomenės, ne

tik jį pažinojusių, bet su ašaromis ir maldavimais jį gynusių, vis tiek stebint visiems Sirakūzams budelis nukirto jam galvą. Noriu, kad ir šį mano liudytoją parodytum melavus, kad įrodytum ir patvirtintum Herenijų buvus Sertorijaus kariu.

LX. 156. Ką ir kalbėti apie tą daugybę žmonių, kuriuos drauge su belaisviais piratais apmuturiuotomis galvomis vesdavo į bausmės vietą? Kas per nebūtas atsargumas ir kodėl jo teko griebtis? Ar ne todėl, kad tave neramino Lucijaus Flavijaus bei kitų laidomi šūksniai dėl Tito Herenijaus? Ar ne Marko Anijaus, rimčiausio ir garbingiausio vyro, didžiulis autoritetas vertė tave būti bent kiek atsargesnį ir baukštesnį? Juk jis neseniai liudydamas patvirtino, kad tu ne kokiam atėjūnui, ne prašalaičiui, bet Romos piliečiui, kurį visa bendruomenė pažinojo, kuris Sirakūzuose buvo gimęs, įsakei nukirsti galvą. 157. Po visų šių nepasitenkinimo šūksnių, po visuotinių šnekų ir skundų Veris netapo švelnesnis, skirdamas bausmes, bet kiek atsargesnis; jis davė įsakymą Romos piliečius uždengtomis galvomis vesti į mirtį; juos vis tiek žudydavo viešai, mat bendruomenės žmonės, kaip esu sakęs, nepaprastai stropiai sekė suimtų plėšikų skaičių. Tai tokia dalia buvo skirta romėnų liaudžiai, tau esant pretoriumi, tokia viltis užsiimti verslu, toks išbandymas jų pilietybės teisėms ir gyvybei? Argi maža likimo skirtų pavojų neišvengiamai tenka patirti pirkliams, kad dar ir šie mūsų pareigūnų siųsti siaubai dargi mūsų provincijose jiems imtų grėsti? Ar tam buvo skirta ši Romos pašonėje esanti ištikimoji mūsų provincija, pilna geriausių sąjungininkų ir garbingiausių

piliečių, visad su džiaugsmu priimdavusi savo namuose visus romėnus, kad žmonės, kurie atplaukdavo net iš tolimosios Sirijos ir Egipto, kuriems barbarų kraštuose pats togos vardas suteikdavo deramos pagarbos, kuriems iš jūros plėšikų pinklių, iš audrų pavojų pavykdavo išsprukti, būtų nukirsdinti Sicilijoje, kuomet jau manėsi namo parvykę? LXI. 158. Ką dabar turėčiau pasakyti apie Publijų Gavijų iš Konsos municipaliaus, tiksliau, su kokia balso jėga, koku žodžių svarumu, kokia širdgėla turėčiau kalbėti? Nors ne, kaip tik širdgėlos manyje netrūksta, labiau teks pasistengti, kad ir visa kita mano kalboje pasirodytų verta ir aptariamo dalyko, ir mano širdies skausmo. Šis kaltinimo punktas yra tokio pobūdžio, kad kuomet man pirmąkart apie jį buvo pranešta, nemaniau galėsiąs juo pasinaudoti; nors žinojau jį esant visiškai tikrą, bet maniau, kad niekas juo nepatikės. Paveiktas visų Sicilijoje besiverčiančių Romos piliečių ašarų, padrąsintas Vibonos gyventojų, garbingiausių žmonių, taip pat ir visų regijiečių bei daugelio romėnų raitelių, tuo metu atsitiktinai buvusių Mesanoje, parodymų, aš per ankstesnį posėdį pateikiau tiek liudytojų, kad niekas tuo reikalu negalėtų suabejoti. 159. Tai ką man dabar daryti? Po to, kai valandų valandas kalbėjau apie vieną nusikaltimų rūšį, – prakeiktą Verio žiaurumą, kai kone visą žodžių jėgą, pritinkančią tokiai piktadarybei, iškvojau kitiems pavyzdžiams, kai nepasirūpinau, kaitaliodamas įvairius nusikaltimus, išlaikyti jūsų dėmesį, – kaip dabar apie tokį baisų dalyką turėčiau prabilti? Manau, lieka vienintelis būdas ir kelias: tiesiog papasakosiu jums įvykį, kuris pats savaime

yra toks įtaigus, kad nereikalauja nei mano niekingos iškalbos, nei kieno nors kito, kad uždegtų jūsų sielas pasipiktinimu.

160. Šitas Gavijus iš Konsos, apie kurį kalbu, drauge su kitais Romos piliečiais Verio įmestas į kalėjimą, nežinia koku būdu slapta paspruko iš Laužykų ir nusigavo į Mesaną. Jau regėdamas prieš save Italiją ir romėniškojo Regijo sienas, iš mirties baimės ir tamsybių tarsi laisvės spindulio ir kažkokio įstatymų dvelksmo įkvėpęs, atsigavo ir Mesanoje ėmė pasakoti ir skųstis, kad jis, Romos pilietis, buvęs sukaustytas grandinėmis; sakė važiuojąs tiesiai Romon ir būsiąs Verio, sugrįšiančio iš provincijos, paslaugoms. LXII. Nenutuokė vargšas, kad kalbėti Mesanoje – tas pats, kas kalbėti Verio akivaizdoje pretoriaus rūmuose, nes, kaip anksčiau jums įrodžiau, šį miestą jis buvo pasirinkęs savo piktadarybių pagalbininku, pavogtų daiktų priglaudėju, visų paleistuvysčių patikėtiniu. Taigi Gavijų tuoj pat nuveda pas mamertinų pareigūną, o tą pačią dieną ir Veris atsitiktinai Mesanon atvyksta. Jam pranešama apie šį reikalą: atsiradęs romėnas, kuris skundžiasi kalėjęs Sirakūzų Laužyklėse; jau lipantį į laivą ir piktais žodžiais Veriui grasinantį jį sulaukęs vietos pareigūnas ir pavedęs sargybai, kad pretorius savo nuožiūra dėl jo nuspręstų. 161. Veris tiems žmonėms padėkoja, pagiria už jų geranorišką uolumą. Pats, liepsnodamas nusikalstamu pamišimu, žengia į forumą. Akys degte degė, veidas plieskė įtūžiu. Visi laukė, kaip toli jis ketina eiti ir ko dabar imsis, kai staiga įsako atitempti tą žmogų, išrengti vidury forumo, pririšti ir paruošti rykštes. Nelaimingasis šaukė, kad jis – Romos pilietis iš

Konsos municipijaus, kad jis tarnavo kariuomenėje su Lucijumi Recijumi, žymiu romėnų raiteliu, turinčiu verslą Panorme, kad Veris galys jo pasiteirauti. Tada Veris pareiškė: jis sužinojęs, kad pabėgusių vergų vadai Gavijų pasiuntę Italijon šnipinėti; apie tai nei pranešimo, nei požymių, nei mažiausio pagrindo įtarti nebūta. Tada įsako liktoriams plakti iš visų pusių be jokio pasigailėjimo. 162. Vidury Mesanos forumo, teisėjai, rykštėmis buvo plakamas Romos pilietis, tačiau jokios dejonės, jokio balso nelaimėlis neišleido, ir per skausmus bei rykščių švilpimą buvo girdėti vieninteliai žodžiai: „Aš – Romos pilietis.“ Šiuo priminiu apie pilietybę jis manė atitolinsiąs visus kirčius, atsikratysiąs kankinimų. Tačiau jam ne tik nepavyko sustabdyti smūgių krušos, bet vis atkakliau maldaujant ir šaukiantis piliečio teisių kryžius – taip, kryžius, sakau jums, buvo ruošiamas nelaimingam iškankintam žmogui, kuris lig tol akyse nebuvo regėjęs šio pasibjaurėtino mirties įrankio.

LXIII. 163. O saldusis laisvės varde! O išskirtine mūsų piliečių teise! O Porcijaus, o Sempronijaus įstatymai! O skaudžiai stokota ir galiausiai romėnų liaudžiai sugrąžinta tribūnų valdžia! Ar visa jau taip beviltiškai žlugo, kad romėnų tautos provincijoje, sąjunginiame mieste, forume pririštas Romos pilietis buvo plakamas rykštėmis, įsakius tam, kuriam lazdų ryšuliai ir kirviai suteikti per romėnų tautos malonę? Kaip? Kuomet ugnis, įkaitintos geležys, kiti kankinimai buvo paleisti į darbą, jei skaudūs vargšo maldavimai ir širdį veriantis balsas tavęs nesusabdė, argi ten buvusių Romos piliečių verksmai ir dejonės

neturėjo tavęs sugraudinti? Išdrįsai nukryžiuoti žmogų, kuris skelbėsi esąs Romos pilietis?

Nenorėjau, teisėjai, pirmajame posėdyje per aštriai apie tai kalbėti, nenorėjau. Juk matėte, kaip priešišškai buvo nusitekusi prieš Verį minia, kurstoma skausmo, neapykantos ir visuotinio pavojaus baimės. Tąsyk aš tyčia prislopinau tiek savo kalbos įkarštį, tiek savo liudytojo Gajaus Numitorijaus, iškilaus romėnų raitelio, parodymus ir džiaugiausi išmintingu Glabrijono poelgiu, kai jis, iki galo neišklausęs liudijimo, staiga nutraukė posėdį. Mat jis pabūgo, kad romėnų tauta jėga susidoros su Veriu, bijodama, kad jam pavyks išsisukti nuo įstatymų ir jūsų teismo. 164. Dabar, kadangi jau visiems paaiškėjo, kokioje būklėje yra tavo byla ir kuo tau visa tai baigsis, kaltinsiu tave jau kitaip. Aš įrodysiu, kad tą Gavijų, kuris, tavo teigimu, netikėtai pasirodė esąs šnipas, tu buvau įkalinęs Sirakūzų Laužyklose; ir įrodysiu tai ne tik remdamasis sirakūziečių sąrašais, idant negalėtum sakyti, kad aš – kadangi sąrašuose yra kažkoks Gavijus – tyčia pasirinkęs šį vardą, leidžiantį man teigti, jog tai vienas ir tas pats žmogus; ne, aš tavo pasirinkimui pateiksiu liudytojų, kurie patvirtins, jog būtent tas asmuo tavo įsakymu buvo įkalintas Laužyklose. Iškviėsiu ir Konsos gyventojus, Gavijaus bendrapiliečius ir bičiulius, kurie paaiškins, – per vėlai tau, bet ne teisėjams, – kad būtent tas Publijus Gavijus, tavo nukryžiuotasis, buvo Romos pilietis iš Konsos, o ne vergų gaujos šnipas.

LXIV. 165. Visa tai, ką pažadėjau, su kaupu tavo artimiausiems bičiuliams išaiškinęs, toliau laikysiuosi tavo pateiktos

versijos, man to pakaks. Juk ką tu pats neseniai, kai romėnų tautos šūksnių ir pasipiktinimo išmuštas iš vėžių pašokai iš vietos, ką tada pasakei? Kad Gavijus tik dėl to šūkavo esąs Romos pilietis, kad užgaišintų bausmę, bet iš tiesų jis buvo šnipas. Taigi mano liudytojai – teisūs. Argi ne tą patį sako ir Gajus Numitorijus, ir Markas bei Publijus Kotijai, kilmingiausi Tauromenijo apskrities žmonės, ir Kvintas Lukcėjus, turintis Regijuje didžiulę keityklą, ir kiti? Išvardytieji buvo tos grupės liudytojai, kurie nepažinojo Gavijaus, bet tvirtino matę, kaip žmogus, šaukęs esąs romėnas, buvo prikaltas prie kryžiaus. Tą patį sakai ir tu, Veri, tą patį pripažįsti – jis nuolat šūkčiojo esąs Romos pilietis. Bet tau žodis „pilietybė“ nėra tiek vertės neturėjo, kad bent menkiausią abejonę sukeltų, kad žiauriausią ir kokčiausią mirties bausmę bent akimirkai atitolintų. 166. Šito teiginio nepaleidžiu, jo laikausi įsikibęs, teisėjai, šiuo vienu pasitenkinu, visa kita praleidžiu ir nepaisau; jo paties prisipažinimas jį neišvengiamai supančios ir papjaus. Tu nežinotai, kas jis, įtarei, kad šnipas. Neklausiu, koku pagrindu, kaltinu vien tavo paties žodžiais: „Sakėsi esąs Romos pilietis.“ Jei tu pas persus ar tolimojoje Indijoje būtum sučiuptas, Veri, ir vedamas myriop, ką daugiau tu šauktum, jei ne „Aš – Romos pilietis“? Ir jei tau, nepažįstamam tarp nepažįstamų, tarp barbarų, tarp žemės pakrašty gyvenančių žmonių, šis išgarsintas ir visiems žinomas piliečio vardas turėtų suteikti pagalbą, šis žmogus, kad ir kas jis buvo, nors prieš tai nieko apie jį nežinotai, kai tempiamas prie kryžiaus ištare esąs Romos pilietis, kartodamas ir prisiimdamas piliečio vardą,

argi neturėjo iš tavęs, pretoriaus, jei ne išsigelbėjimo, tai bent trumpo mirties atidėjimo išprašyti?

LXV. 167. Paprasti žemakilmiai žmoneliai plaukia jūromis, nukeliauja į kraštus lig tol nematytus, kur negali nei vietinių būti atpažinti, nei pažįstamų, galinčių už juos laiduoti, šalia nuolat neturi. Pasitikėdami šiuo vieninteliu dalyku – pilietyste, mano būsią saugūs ne tik tarp mūsų pareigūnų, kurie ir įstatymų, ir visuotinės nuomonės yra varžomi, ne tik tarp bendrapiliečių, su kuriais ir kalbos, ir teisės, ir daugybės kitų dalykų bendryste yra susiję, bet kad ir kur nuvyktų, tą vieną dalyką jiems apsauga tikisi būsiant. 168. Atimk šią viltį, atimk iš romėnų šią apsaugą, įvesk taisyklę, kad žodžiai „Esu Romos pilietis“ neteikia jokios pagalbos, kad pretorius ar bet kas kitas gali nebaudžiamai skirti kokią panorėjės bausmę žmogui, vadinančiam save Romos piliečiu, teisindamasis vien tuo, kad jis to žmogaus nepažįstąs, – iškart visas provincijas, visas karalystes, visas laisvasias bendruomenes, žodžiu, visą pasaulį, visad buvusį atvirą mūsų žmonėms, šiuo pasiteisinimu užvėrsi Romos piliečiams. Kaip? Jei jis paminėjo romėnų raitelį Lucijų Recijų, tuo metu buvusį Sicilijoje, argi sunku buvo pasiųsti laišką į Panormą? Būtum pasaugojęs žmogų savo mamertinų sargyboje, surištą, užrakintą palaikęs, kol Recijus iš Panormo būtų atvykęs; būtų jį atpažinęs, šiek tiek sušvelnintum bausmę, jei nepažinęs, tuomet, jei manytum, kad reikia, būtum visiems nustatęs taisyklę: asmuo, kuris nei tau pažįstamas, nei galįs nurodyti patikimo laiduotojo, nors sakosi esąs Romos pilietis, gali būti nukryžiuotas. LXVI. 169. Bet kam toliau kalbėti

apie Gavijų? Ne Gavijui tu buvai grėsmingas, bet priešiškas visai romėnų giminei, vardui ir teisėms. Ne konkrečiam žmogui, kartoju, bet bendram laisvės reikalui buvai priešas. Juk kai mamerтинai jau buvo pastatę kryžių, kaip įprasta, už miesto, Pompėjaus kelyje, ką reiškė tavo įsakymas perkelti jį kiton pusėn, atsigręžusiom į sąsiaurį, ir dar pridurti (to niekaip negali paneigti, nes pasakei viešai, visiems girdint): tu renkiesi šią vietą tam, kad Gavijus, jei jau sakosi esąs Romos pilietis, galėtų nuo kryžiaus Italiją matyti ir savo namus regėti. Tas vienintelis kryžius, teisėjai, nuo Mesanos įkūrimo toje vietoje buvo įsmeigtas. Italijos vaizdas tik tam ir buvo Verio pasirinktas, kad mirdamas skausmuose ir kankynėje Gavijus suvoktų, jog vergo padėtį nuo laisvojo teisių skiria tik siauras sąsiauris, o Italija savo augintinį matytų nubaustą griežčiausia ir gėdingiausia vergams skirta bausme.

170. Surišti Romos pilietį – piktadarystė, plakti – nusikaltimas, nubausti mirtimi – tikra brolžudystė, o nukryžiavimą kaip turėčiau pavadinti? Nejmanoma rasti tinkamo žodžio tokiam nelabam poelgiui įvardyti. Bet Veriui ir šito nepakako. „Težiūri tėvynės pusėn, – sako jis, – temiršta įstatymų, laisvės akivaizdoje!“ Šioje vietoje tu ne Gavijų, ne kažkokį nežinomą žmogų, bet visuotinę laisvę ir pilietybę nukankinai ir prikalei prie kryžiaus. Pažiūrėkite, kas per įžūlumas! Kaip manote, ar jam nebuvo apmaudu, kad šito kryžiaus, skirto Romos piliečiams, jis negali įsmeigti Forume, komicijoje, ant pačių rostrų? Tad išsirinko tokią vietą provincijoje, kuri judrumu labiausiai primena minėtąsias, o padėtimi – arčiausiai jų. Norėjo, kad jo piktadarystės bei

ir įžūlumo paminklas stovėtų Italijos akivaizdoje, Sicilijos priangyje, matomas visiems praplaukiantiems sąsiauriu į abi puses.

LXVII. 171. Jei ne Romos piliečiams, ne mūsų valstybės draugams, ne tautoms, girdėjusioms romėno vardą, pagaliau ne žmonėms, bet žvėrimis arba, ženkime dar toliau, jei kokioje nuošaliausioje dykvietėje uoloms ir akmenis luitams aimanuočiau ir visa tai apraudočiau, net bedvasė nebyli gamta būtų sukręsta tokio kraupaus, tokio nežmoniško žiaurumo. Dabar gi, kalbėdamas prieš romėnų tautos senatorius, įstatymų, teismų ir teisės sergėtojus, galiu be baimės laukti jūsų nuosprendžio: tik vienas romėnas – štai šitas bus pripažintas vertu kryžiaus, visiems kitiems ši bausmė netaikytina. 172. Neseniai, teisėjai, negalėjome sulaikyti ašarų, klausydami apie apgailėtiną ir nepelnytą laivų vadų mirtį, vertai ir teisingai buvome sukręsti nekaltų sąjungininkų nelaimės – tai ką turime daryti dabar, kai pralietas mūsų pačių kraujas? Juk turime pripažinti, kad visi romėnai yra vieno kraujo, to reikalauja ir visuotinė gerovė, ir teisingumas. Šioje vietoje visi Romos piliečiai – ir čia dalyvaujantys, ir bet kur kitur esantys – reikalauja iš jūsų griežtumo, maldauja jūsų ištikimybės priesaikai, šaukiasi jūsų pagalbos; visas savo teises, naudą, saugumą, pagaliau visuotinę laisvę mąno nuo jūsų sprendimo priklausant. 173. Iš manęs jie jau pakankamai yra gavę, tačiau jei reikalas pakryps ne ton pusėn, gaus galbūt daugiau, nei prašo. Nes jei kokia jėga išplės Verį iš jūsų griežtų rankų, aš to nebijau, teisėjai, nematau, kaip tai galėtų nutikti, tačiau jei mano nuovoka šiuokart mane apgaus, sicilie-

čiai aimanuos dėl savo žlugusios bylos, ir jų apmaudas bus ne mažesnis nei mano; bet romėnų tauta, kadangi suteikė man galią kreiptis į jos teisimą, greitai laiku man pateikus skundą, savo balsavimu dar prieš vasario kalendas susigrąžins savo teises. O jei teiraujatės apie mano šlovę ir įtaką, teisėjai, man anaipol nepakenktų, jei Veris, išplėštas man iš rankų šio teismo sprendimu, romėnų tautos teismui būtų pasaugotas. Puiki tai bus byla, man – lengvai įrodoma ir nesunki, romėnų tautai – priimtina ir maloni. Pagaliau, jei atrodo, kad panorau iškilti per vieno žmogaus bylą, ko anaipol nesiekiu, tai jį išteisinus – kas neįmanoma, nenusikalstant daugeliui, – rasis galimybė iškilti per daug naujų bylą.

LXVIII. Bet, prisiekiu Herkuliui, jūsų pačių ir valstybės labui, teisėjai, nenoriu, kad šioje rinktinėje teisėjų taryboje nutiktų toks gėdingas dalykas, nenoriu, kad teisėjai, kuriuos aš pats įvertinau ir atrinkau, šiame mieste vaikščiųtų paženklinėti tokia gėdos dėl Verio išteisinimo žyme, kad atrodytų ne vašku, bet purvu susitepę. 174. Todėl perspėju ir tave, Hortenzijau, jei ši vieta tinkama įspėjimams, dar ir dar kartą įsižiūrėk ir pasvars-tyk, ką darai, kur eini, kokį žmogų ir kokių būdu gini. Aš anaipol neužkertu tau kelio rungtis su manimi, pasinaudojant savo gabumais ir visomis iškalbos priemonėmis; kas kita, jei manai galįs slapčiomis už teismo sienų daryti ką nors, kas turi įtakos teismui, jei išmone, gudrybe, politine galia, įtaka, kaltinamojo lėšomis manai ką nors pasiekti, nuoširdžiai patariu liautis, o tai, kas Verio jau pradėta ir sumanyta, mano susekta ir išaiškinta,

įspėjau, nuslopink ir neleisk toliau plisti. Dideliu pavojumi gresia tau bet koks nusižengimas šiame teisme, didesniu, nei tu manai. 175. Jei manai, kad tu, išrinktasis konsulas, jau pakilai visais pareigybių laiptais ir tau jau nebaisi žmonių nuomonė, patikėk manimi, išlaikyti šiuos garbės ženklus ir romėnų tautos malones reikia ne mažiau pastangų, nei įgyti. Pakentė ši valstybė, kol pajėgė, kol buvo būtina, jūsų tiesiog karališką viešpatavimą teismuose ir visuose valstybės reikaluose, taip, pakentė; tačiau tądien, kai romėnų tautai buvo sugrąžinti plebėjų tribūnai, atėmė šią valdžią iš jūsų, jei kartais dar nesupratote, ir išplėšė jums iš rankų. Visų akys šią akimirką yra įsmeigtos į kiekvieną mūsų: kaip pareigingai aš kaltinu, kaip sąžiningai šie teisėjauja, kaip dorai tu gini. 176. Jei kuris nors iš mūsų bent šiek tiek nukryps nuo tiesaus kelio, jam įkandin seks ne tasai nebylus nepritarimas, kurio buvote pratę nepaisyti, bet griežtas ir laivas romėnų tautos teismas. Tavęs, Kvintai, su Veriu neriša nei giminystė, nei draugystė; pasiteisinimai, kuriais anksčiau vienoje byloje aiškinai savo pernelyg šališką gynybą, šiam žmogui netinka. Bene labiausiai tau reikėtų rūpintis, kad tai, ką Veris provincijoje atvirai visiems aiškino, – neva jis leidžia sau šitaip elgtis, visiškai pasitikėdamas tavimi, – kad šie pareiškimai nebūtų palaikyti tiesa. LXIX. 177. Kai dėl manęs, net pikčiausi mano nedraugai, manau, pripažins, jog savo pareigą įvykdžiau: vos per kelias pirmojo posėdžio valandas pasiekiau visuotinio Verio pasmerkimo. Likusioje teismo dalyje bus sprendžiama ne apie mano pareigingumą (jis jau pastebėtas), ne apie Verio

gyvenimą (jis jau pasmerktas), bet apie teisėjus ir, tiesą sakant, apie tave patį.

Ir koku metu tai vyks? – Štai ką reikia itin įdėmiai numatyti. Juk visuose reikaluose, ypač politikoje, nepaprastai svarbu pastebėti laiko dvasią ir pokyčius. – Būtent tada, kai romėnų tauta reikalauja įtraukti į teisėtvarką kitokius žmones ir kitą luomą, kai jau paskelbtas įstatymas dėl teisėjų sudėties atnaujinimo. Ir paskelbė jį ne tas, kurio vardu, kaip matote, pasirašytas, bet štai šis kaltinamasis – Veris, sakau jums, savo lūkesčiais ir nuomone apie jus prisidėjo prie to, kad šis įstatymas būtų sudarytas ir paskelbtas. 178. Tai štai, kuomet pradėjome pirmąjį posėdį, įstatymas dar nebuvo priimtas; kai Veris, sunerimęs dėl jūsų griežtumo, visaip leido suprasti, kodėl neketina atsakyti į kaltinimus, apie įstatymą dar nebuvo nė užuominos; po to, kai šis, rodės, atsigavo ir sustiprėjo, netrukus buvo paskelbtas įstatymas. Ir nors jūsų garbingumas verčia priešintis šiam įstatymui, tuščios Verio viltys ir beribis akiplėšiškumas akivaizdžiai kalba už jį. Tad jei kuris jūsų padarys kažką peiktino, tai arba romėnų tauta pasmerks tokį žmogų, kurį jau anksčiau pripažino nevertu teisėjauti, arba pagal naują įstatymą naujai paskirtieji teisėjai teis ankstesniusius dėl teisėtvarkos pažeidimo.

LXX. 179. O kai dėl manęs, net jei nieko nesakyčiau, kas iš mirtingųjų nesupranta, jog privalau eiti iki galo. Ar įstengsiu tylėti, Hortenzijau, ar įstengsiu apsimesti abejingu, kai respublika bus patyrusi tokią sunkią žaizdą: nuniokotos provincijos, iškankinti sąjungininkai, nemirtingieji dievai apiplėšti, Romos piliečiai

nukryžiuoti ir nukankinti, ir visa tai, nepaisant mano kaltinimo, liks nenubausta? Ar įstengsiu tokią našą arba šiame teisme nusimesti, arba toliau ją nešti tylomis? Argi neprivalėsiu tęsti bylos, iškelti jos į viešumą, maldauti romėnų tautos pagalbos, patraukti atsakomybėn ar teisman visus šio bjauraus nusikaltimo dalyvius, kurie arba pamiršę priesaiką leidosi paperkami, arba papirko teismą. 180. Galbūt kas nors paklaus: „Ketini užsikrauti tokį vargą, užsitraukti tokį daugybės žmonių priešišumą?“ Ne dėl savo polinkio, prisiekiu Herkuliui, ar iš didelio noro; bet man nevalia elgtis taip, kaip kilmingų šeimų atžaloms, kurioms visos romėnų tautos malonės atitenka bemiegant; man šioje valstybėje tenka gyventi pagal visai kitokias taisykles ir sąlygas. Mintyse iškyla Marko Katono, nepaprastai išmintingo ir veiklaus žmogaus, pavyzdys: suprasdamas, jog dorybe, o ne kilme gali pelnyti romėnų tautos prielankumą, norėdamas, kad jo giminės pradžia ir vardas rastųsi nuo jo paties ir plačiai išgarsėtų, jis užsitraukė galingųjų priešišumą ir sunkiai triūsdamas iki gilios senatvės su didžiausia garbe nugyveno. 181. Vėliau Kvintas Pompėjus, kilęs iš žemos ir nereikšmingos šeimos, per daugelio žmonių priešišumą, per didžiausius pavojus ir vargus argi nepelnė aukščiausių pareigybių? Ne taip seniai matėme, kaip Gajus Fimbrija, Gajus Marijus, Gajus Celijus anaiptol ne lengvoje kovoje su nedraugais visomis išgalėmis rungėsi, kad pasiektų tas garbingas pareigas, kurias jūs gavote juokais ir atsainiai. Tokia tad yra ir mano mąstymo kryptis bei kelias, tokių žmonių pavyzdžiu ir nuostatom seku.

LXXI. Matome, kokį pavydą ir neapykantą sukelia kai kuriems kilmingiesiems naujųjų žmonių dora ir uolumas; jei bent trumpam nukreipėme žvilgsnį į šalį, tuoj įkliūname į spąstus; jei bent kur leidome prasismelkti įtarimui ar kaltinimui, iškart gauname smūgį, nuolatos tenka budėti, nuolat nenuleisti rankų – tai irgi matome. 182. Randasi priešiškojo – reikia jį pakelti, sunkaus darbo – reikia imtis; be to, tylaus ir užslėpto priešiškojo reikia dar labiau bijoti nei atvirai išsakyto. Tarp kilmingųjų vargiai rasi bent vieną palankiai žiūrintį į mūsų veiklumą; jokiomis paslaugomis jų geros valios neįstengiame pelnyti; jie taip skiriasi nuo mūsų mąstymu ir siekiais, tarsi būtų kitos prigimties ir priklausytų kitai genčiai. Tad kuo pavojingas priešiškojo tų, kurie buvo tavo priešai ir pavyduoliai dar anksčiau, nei tu užsitraukei jų priešiškojo? 183. Todėl vieno tetrokštu, teisėjai, – užbaigti savo, kaip kaltintojo, veiklą šiuo vienu kaltinimu, kai ir romėnų tautai būsiu atsilyginęs, ir įsipareigojimą savo bičiuliams siciliečiams iki galo įvykdęs. Tačiau tvirtai nusprendžiau: jei mano nuomonė apie jus pasirodys esanti klaidinga, persekioti ne tik tikruosius šio teismo papirkimo kaltininkus, bet ir bent kiek prie to prisidėjusius. Taigi jei yra norinčių šio kaltinamojo byloje parodyti ar savo galią, ar išūlumą, ar meistriškumą paperkant teismus, tebūnie pasirengę, teisėjaujant romėnų tautai turėti reikalą su manimi; ir jei bausdamas šį kaltinamąjį, kurio priešininku būti man pavedė siciliečiai, pasirodžiau esąs pakankamai ryžtingas, pakankamai atkaklus, pakankamai veiklus kaltintojas, tesusivokia, jog,

persekiodamas tuos žmones, kurių priešininku tapsiu dėl romėnų tautos gerovės, turėsiu būti gerokai griežtesnis ir aštresnis.

LXXII. 184. Dabar aš maldauju ir kreipiuosi į tave, o Didysis Maloningasis Jupiteri, kuriam skirtą karališką dovaną, vertą tavo gražiosios šventyklos, vertą Kapitolijaus, – tos visų tautų tvirtovės, – karaliaus vertą atnašą, tau karalių pagamintą, tau paskirtą ir pažadėtą, Veris, įvykdęs nedorą šventvagystę, karaliams iš rankų išplėšė; kurio švenčiausią ir gražiausią atvaizdą iš Sirakūzų išgabeno; kreipiuosi ir į tave, Karaliene Junona, iš kurios dviejų švenčiausių ir seniausių šventovių, įsikūrusių dviejose sąjungininkų salose – Melitoje ir Same, Veris taip pat niekšingai visas dovanas ir puošmenas atėmė ir tuščias paliko; ir į tave, Minerva, kurios dvi garsiausias ir pamaldžiausias garbinamas šventyklas nuniokojo: iš Atėnų – galybę aukso, iš Sirakūzų – viską, išskyrus stogą ir sienas, išsinešė; 185. kreipiuosi ir į jus, Latona, Apolonai ir Diana, kurių šventovę Dele – ne tik šventovę, bet, kaip žmonės mano ir tiki, senąją buveinę ir dieviškuosius namus šitas plėšikas, nakčia įsiveržęs, nusiaubė; ir į tave, Apolonai, kurio statulą iš Chijo išgabeno, dar ir dar kartą į tave, Diana, kurią Pergėje apiplėšė, kurios švenčiausią atvaizdą Segestoje, dukart segestiečių pašventintą, – pirmąkart kaip jų pačių pamaldžią atnašą, antrąkart kaip Publijaus Afrikeičio pergale paminklą, – įsakė nukelti ir išvežti; ir į tave, Merkurijau, kurį Publijus Afrikietis sąjungininkų mieste, Tindaridės gimnasijoje, jaunuomenės sargu ir globėju norėjo matyti, o Veris namie, privačioje palestroje pastatė; 186. meldžiu ir tave, Her-

kuli, kurį Agrigente, surinkęs ir apginklavęs vergų gaują, gūdžią naktį pamėgino nuo pakylos nuverstti ir išnešti; ir tave, švenčiausioji Idos Motina, kurios didingiausią ir pamaldžiai garbinamą šventyklą Engijuje jis tokią nuniokotą paliko, kad vien Afrikiečio vardas ir išniekinto tikėjimo pėdsakai teliko, o pergalės paminklo ir šventovės puošmenų nebėra; ir į jus, forumo reikalų, svarbiausių pasitarimų, įstatymų ir teismų stebėtojai bei liudytojai, įkurdinti gausiausiai romėnų tautos lankomoje vietoje, Kastorai ir Polukai, iš kurių šventyklos šis nedorėlis sau pelno ir nedorai įgyto grobio prasimanė; ir į jus, visi dievai, atgabenami iškilmių vežimais dalyvauti mūsų kasmetinėse reginių sueigose, – jūsų kelią šitas pasirūpino pataisyti ir išgrįsti ne pagal apeigų didingumą, bet pagal savo naudą; 187. maldauju ir jus, Cerera ir Libera, kurių garbinimas, kaip mano ir tiki žmonės, pasireiškia svarbiausiomis ir slapčiausiomis apeigomis; jus, suteikusias ir išdalijusias žmonėms bei bendruomenėms gyvenimo ir mitybos, papročių ir įstatymų, prijunkimo ir žmogiškumo pradmenis; jūsų šventąsias apeigas, kurias romėnų tauta, paveldėjusi ir perėmusi iš graikų, tiek viešajame gyvenime, tiek asmeniniame sergsti su tokiu pamaldumu, kad jos jau atrodo ne iš jų atėjusios, bet mūsų perduotos kitiems, *šitas* vienintelis suteršė ir išniekino, liepdamas iš Katinos šventvietės išplėsti ir išnešti Cereros atvaizdą, kurį vyrui ne tik paliesti, bet ir išvysti buvo draudžiama, o kitą Henoje iš josios buveinės ir namų išgabeno – tokį puikų, kad jį matydami žmonės ar pačią Cere-rą, ar jos atvaizdą, ne žmogaus rankos sukurtą, bet iš dangaus

nukritusį manė regintys; 188. dar ir dar kartą meldžiu ir šaukiuosi jus, švenčiausiosios deivės, gyvenančias Henos paežerėse ir giraitėse, visos Sicilijos, kuri mano gynybai dabar patikėta, globėjas; jums išauginus javus ir paskleidus po pasaulį, visos gentys ir tautos išpažįsta jūsų dieviškumą; taip pat maldauju ir kviečiu liudytojais kitus dievus ir deives, kurių šventykloms bei apeigoms Veris, kažkokio bedieviško šėlo ir įžūlumo apimtas, paskelbė šventvagišką nedorą karą: jei persekiojant šį kaltinamąjį ir vykdant šią bylą visi mano sprendimai buvo skirti sąjunga- gininkų gerovei, valstybės orumui, mano duotam žodžiui, jei visi mano rūpesčiai, bemiegės naktys, apmąstymai pasitarnavo niekam kitam, kaip tik pareigai ir bendram labui, tai tie patys ketinimai, kurių vedamas ėmiausi bylos, ir ta pati ištikimybė pareigai, su kuria aš vykdžiau bylą, tegul kreipia teisinga linkme ir jūsų nuosprendį; 189. tegul Gajų Verį, jei visi jo veiksmai yra neregėti ir neįsivaizduojami nusikaltimo, įžūlumo, žodžio lau- žymo, gašlumo, godumo, žiaurumo pavyzdžiai, tegul tokį gyve- nimą ir poelgius su jūsų nuosprendžiu ištinka derama baigmė, idant valstybė ir mano pareigingumas pasitenkintų šiuo vienu kaltinimu, ir nuo šiol būčiau laisvas verčiau ginti doruosius, nei priverstas kaltinti nedorėlius.

KOMENTARAI

DIVINACIJA PRIEŠ KVINTĄ CECILIJŲ

KALBOS PLANAS

Įžanga (*exordium*) § 1–9:

§ 1–5 pasiteisinimas, kodėl imasi kaltintojo vaidmens, nors lig šiol visada gynė teisiamuosius;

§ 6–9 politinis aspektas: senatorių teismai korumpuoti, liaudis reikalauja perduoti teismus raiteliams, taigi Ciceronas imasi bylos dėl valstybės gerovės.

Kalbos planas (*partitio*) § 10

Įrodymai (*probatio*) § 11–26:

§ 11–22 kurio iš dviejų kaltintojų labiau nori nukentėjusieji ir kodėl tai turėtų būti svarbu teisėjams priimant sprendimą. Ciceronas atstovauja būtent siciliečių interesams, nes ėmėsi bylos jų prašomas;

§ 22–26 kurio iš dviejų kaltintojų labiau norėtų kaltinamasis. Cecilijus – Veriui palankus kaltintojas.

Priešininko argumentų paneigimas (*refutatio*) § 27–65:

§ 27–51 priešininko nekompetencijos įrodymas; „retorikos vadovėlis“ Cecilijui;

§ 52–65 priešininko netinkamumas kaltinti dėl jo ryšių su kaltinamuoju.

Pabaiga (*peroratio*) § 66–73:

§ 66–71 visais laikais žymiausi valstybės vyrai užtardavo išorės tautas ir traukdavo nusikaltusius vietininkus atsakomybėn; tai senas ir garbingas paprotys;

§ 71–73 politinis aspektas: pasirinkdami Cecilijų, teisėjai dar labiau pakenktų teismų reputacijai.

§ 1–5

Kalbos įžanga skyla į dvi temines dalis. Pirmiausia Ciceronas jaučia pareigą pasiteisinti, kodėl, lig šiol ištikimai laikęsis gynėjo vaidmens, šioje byloje imasi būti kaltintoju ir dargi varžosi su kitu pretendentu dėl šios pozicijos. Oratorius piešia gyvą scenelę, kaip Sicilijos pasiuntiniai jį įkalbinėję imtis bylos, o jis draugiškai pasiūlęs vietoj savęs Cecilijų – šis tarnavęs kvestoriumi Sicilijoje, taigi taip pat yra jų patronas. Tačiau netrukus paaiškėja šio „nuoširdaus“ pasiūlymo taktinis privalumas: būtent dėl to, kad gerai pažįstą Cecilijų, siciliečiai nenorį turėti su juo bendrų reikalų (*Div. Caec.* 4). Taigi jau kalbos įžangoje Ciceronas išryškina varžovo nesąžiningumą ir šitai daro ne tiesiogiai, bet tarsi savo klientų lūpomis.

§ 1

aš, šitiek metų dalyvavęs... teismuose. Ciceronui buvo trisdešimt šešeri, kai jis ėmėsi kaltintojo vaidmens Verio byloje. Savo teismo oratoriaus karjerą oratorius pradėjo 81 m. pr. Kr. (t. y. 11 metų iki Verio bylos) gindamas Publijų Kvinkcijų, tačiau ši byla lietė finansinius nesutartumus tarp verslo partnerių ir nesulaukė platesnio atgarsio. Pirmoji plačiai nuskambėjusi ir šlovę atnešusi buvo Seksto Roscijaus iš Amerijos, kaltinto tėvažudyste, gynyba (80 m. pr. Kr.). Ypatingo politinio rezonanso ši byla sulaukė dėl to, kad į kaltinimą buvo įsivėlęs įtakingas diktatoriaus Sulos atleistinis Chrisogonas. Ciceronas tuomet stojo prieš žymiausią to meto oratorių, su kuriuo rungėsi ir Verio teisme, – Hortenzijų Hortalą ir laimėjo bylą. Kalbos *Už Sekstą Roscijų iš Amerijos* lietuvišką vertimą žr. Markas Tulijus Ciceronas, *Kalbos*, Vilnius: Pradai, 1997 (vertė A. Kučinskienė).

§ 2

buvau kvestoriumi Sicilijoje. Kasmet Sicilijon buvo siunčiami du kvestoriai, kurių svarbiausia pareiga buvo užtikrinti nuolatinį grūdų

tiekimą Romai. Vienas rezidavo Sirakūzuose, kitas Lilibajuje. Ciceronas ėjo kvestoriaus pareigas 75 m. pr. Kr. Lilibajuje ir administravo vakarinę salos dalį. Iš kitų Cicerono kalbų sužinome, kad jis buvo paskirtas kvestoriumi pretoriui Sekstui Peducėjui (*Verr. II. 2.138; II. 4.142*), kad turėjęs savo žinioje du iš valstybės išdo apmokamus raštininkus (*scribae*) – Lucijų Mamilijų ir Lucijų Sergijų (*Verr. II. 3.182*). Be to, aiškėja, kad kvestoriaus pareigos gerokai priklausė nuo burtais gaunamos vietos: antai kvestūra Ostijoje buvusi nepageidautina, nes neatnešdavusi įtakos ar šlovės, tik daug darbo ir vargo (*Ostiensem, non tam gratiosam et inlustrem quam negotiosam et molestam* – *Mur. 18*). Plg. paaišk. žemiau ir *Planc. 64–65*.

**išvykau iš provincijos palikęs... ilgalaikį savo kvestūros... atmini-
mą.** Matyt, šiuose žodžiuose yra tiesos, nes siciliečiai būtent į jį kreipėsi prašydami atstovauti jų reikalui byloje prie Verį. Kita vertus, Ciceronas tikėjosi išgarsėti Romoje per savo kvestūrą. Apie savo garbės lūkesčius jis ironiškai kalba kitoje kalboje, žr. *II. 5.35* ir paaišk. ad loc.

daug senųjų patronų. Patrono ir kliento ryšiai – savita, nuo seniausių laikų susiklosčiusi socialinių santykių rūšis romėnų visuomenėje. „Globėjas (*patronus*) padėdavo klientui (*cliens*) pinigais, patarimais, įtaka, o klientas pagal išgales visur ir visada palaikė patroną. Jie negalėjo vienas kito patraukti į teismą, liudyti teisme vienas prieš kitą bei kitokiais būdais kenkti vienas kitam (*Dion. Hal. II. 10*). Tad patroną ir klientą siejantys santykiai laikyti giminiškais, panašiais į tėvo ir sūnaus (*Iust. Dig. XLIX. 15. 7. 1*). Patrono ir kliento santykiai buvo paveldimi: patrono įpėdinis turėjo rūpintis klientais, o šie – jį remti.“ (*Dilytė 2012, 53*). Pagal romėnų paprotį karvedys, užkariavęs kokią nors tautą, tapdavo jos interesų gynėju Romoje, t. y. patronu. Seniausi Sicilijos patronai buvo Marcelų giminė, kurios protėvis Markas Klaudijus Marcelas per Antrąjį punų karą užėmė Sirakūzus ir kitus Sicilijos miestus (213–211),

plg. Verr. II. 4.115 ir paaišk. ad loc. Tai pirmas mums žinomas atvejis, kai užkariautojai tapo patronais, ir šios pareigos tapo paveldimos giminėje (Lazzeretti 2006, 257). Be to, patronai buvo ir Scipijonai, nes Publijus Kornelijus Scipijonas Jaunesnysis, Kartaginos užkariautojas, grąžino Sicilijai kartaginiečių pagrobtas vertybes. Dar du Metelai, Celeras ir Nepotas, gynę siciliečius 80 m. pr. Kr. byloje prieš Sicilijos vietininką Lepidą (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 187).

Aš ne kartą žadėjęs, sakė jie, ir užtikrinęs... Atėjęs toks laikas, kalbėjo jie. Piešiamai scenelei gyvumo ir tikroviškumo suteikia netiesioginė kalba, kuri pabrėžtinai iškeliamą į sakinio pradžią: *Me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant <...> Venisse tempus aiebant.*

§ 3

esant pretoriumi. *Praetor* Cicerono laikais – antras pagal rangą po konsulo Romos respublikos pareigūnas. Dabartiniai etimologai pritaria Varonui, kildinusiame šį vardą iš veiksmažodžio *praeire* – „eiti priekyje“: pretoriumi vadinamas tas, kuris vadovauja teismui ir kariuomenei (*praetor dictus qui praeiret iure et exercitu*, Varr. L.L. V. 80; *praetor dictus qui praeiret exercitui*, Varr. L.L. V. 87). Kasmet Romoje buvo renkami 6 pretoriai (Sula šį skaičių buvo padidinęs iki 8), kurie vykdė teiseną arba prireikus vietoje konsulų vadovo kariuomenėms. Pabaigę savo metų kadenciją pretoriai, kaip ir konsulai, paprastai dar metams būdavo skiriami provincijų vietininkais propretoriaus arba prokonsulo teisėmis. Sicilijos valdytojas tradiciškai buvo vadinamas pretoriumi (o ne propretoriumi), nes, kai Sicilija ir Sardinija po Antrojo punų karo tapo pirmosios Romos provincijomis, joms valdyti Roma siųsdavo vieną iš tais metais pareigas ėjusių pretorių. Veris išbuvo Sicilijos pretoriumi net trejus metus.

§ 4

nuo pat jaunumės atsidėjęs... gynimui... imtis kaltintojo vaidmens. Romoje buvo įprasta jauniems žmonėms pradėti karjerą, patraukiant kokį žmogų, ypač giminaičio skriaudėją, į teismą ir atkreipti visuomenės dėmesį į save. Šitaip jaunuolis ne tik išreikšdavo savo pareigą giminaičiui ar kitam nuskriaustajam, savo nesitaikstymą su neteisybe, bet ir parodydavo iškalbą. „Many a young man made his name by accusing a public figure <...> it was virtually a duty for a young Roman to lay a charge if there was a family vendetta and to prosecute the man who had laid charge against his father“ (Fantham 1997, 120–21). Ciceronas, priešingai, oratoriaus karjerą pradėjo kaip gynėjas ir liko ištikimas šiai pareigai per visą savo karjerą. *In Verrem* yra vienintelė išlikusi kaltinamoji kalba Cicerono korpuse, o tuo pačiu ir respublikos laikotarpio literatūroje.

§ 6–9

Antroje įžangos dalyje Ciceronas paliečia temą, skambėsiančią per visą tolesnę kalbą: byla vykstanti kaip tik tuo metu, kai vyksta svarbūs politiniai pokyčiai – keliamas klausimas dėl teismų grąžinimo raiteliams, mat senatorių teismai visiškai susikompromitavę. Taigi Ciceronas imasi bylos dėl valstybės gerovės, atsilepdamas į dienos aktualijas.

§ 6

Achajoje, Azijoje, Kilikijoje, Pamfilijoje, pagaliau Romoje. Žr. § 38 ir paaišk. ad loc.

§ 7

sajungininkams. Sajungininkų būta trijų rūšių: 1) sajungininkės tautos, neįėjusios į valstybės sudėtį, pvz., sirai, egiptiečiai (*socii et amici*); 2) bendruomenės, susaistytos su Roma palankia „lygiateise“ sutartimi (*foedus aequus*), t. y. įėjusios į valstybės sudėtį, bet išsaugojusios savo

autonomiją; Sicilijoje tokių *civitates foederatae* buvo penkios (žr. p. 29); 3) užkariautų provincijų tautos, mokėjusios Romai duoklę (*socii stipendiarii*). Sicilijoje tokių buvo dauguma.

§ 8

grąžinti tribūnų valdžią. Plebėjų tribūno (*tribunus plebis*) pareigybė buvo įvesta po to, kai 494 m. pr. Kr. plebėjai, protestuodami prieš patricijų savivalę, pasitraukė iš Romos ir įsikūrė ant Šventojo kalno (pirmoji secesija) (Liv. II. 23–33). Tribūnai buvo renkami iš plebėjų, turėjo neliečiamybę ir teisę vetuoti bet kurį magistratų ir senato nutarimą. 81 m. pr. Kr. diktatorius Sula gerokai apribojo plebėjų tribūnų teises: jie nebegalėjo vetuoti senato nutarimų ir galėjo tautai siūlyti tik tuos įstatymus, kuriems pritarė senatas. Be to, Sula uždraudė buvusiems tribūnams užimti valstybines pareigas, šitaip atgrasydamas ambicingus žmones nuo šios pareigybės. Šis apribojimas buvo panaikintas 75 m. pr. Kr. Lucijaus Aurelijaus Kotos įstatymu (*lex Aurelia de tribunicia potestate*), o 70 m. pr. Kr. konsulu tapęs Gnėjus Pompėjus Didysis sugrąžino plebėjų tribūnams buvusias teises (*lex Pompeia de tribunicia potestate*).

reikalaujama perduoti teisėtvarkos vykdymą. Seniausiais laikais prisiekusiaisiais teisėjais būdavo tik senatoriai. 123 m. pr. Kr. plebėjų tribūno Gajaus Grakcho iniciatyva teismas dėl turto prievartavimo (*quaestio de repetundis*) buvo atiduotas raitelių luomo teisėjams (*lex Sempronia iudiciaria*). Buvo siekiama, kad susitepę pareigūnai-senatoriai nebūtų teisiami to paties luomo žmonių, kurie, tikėtina, patys galėjo įvykdyti analogišką nusikaltimą. Iš tiesų tai neužtikrino didesnio objektyvumo, nes provincijų vietininkai dažnai būdavo glaudžiai finansiškai susiję su mokesčių surinkėjais – turtingais raitelių luomo žmonėmis. 82 m. pr. Kr. diktatorius Sula vėl grąžino teismus senatoriams (*lex Cornelia iudiciaria*). Raiteliai jautėsi praradę dalį savo teisių ir laukė progos užsipulti se-

natorių monopoliją teismuose. 70 m. pr. Kr., jau pasibaigus Verio bylai, pretorius Gajus Kota išleido įstatymą (*lex Aurelia iudiciaria*), gyvavusį iki respublikos pabaigos, pagal kurį baudžiamųjų teismų kolegijas turėjo sudaryti lygiomis dalimis senatoriai, raiteliai ir išdo tribūnai (*tribuni aerarii* – magistratų padėjėjai, kurių turto cenzas prilygo raiteliams, bet kurie neturėjo raitelių statuso).

cenzorius pareigybė... tapo... priimtina bei maloni. Nors Sula nepanaikino cenzorius pareigybės *de iure*, bet *de facto* ją gerokai sumenkino, dalį kompetencijų perduodamas kitiems magistratams. Pirmąkart po Sulos diktatūros cenzorai vėl buvo išrinkti ir vykdė cenzą (gyventojų surašymą ir jų turto įvertinimą) 70 m. pr. Kr.

§ 10

kai kam nors pateikiamas skundas dėl turto prievartavimo, jei... kyla nesutarimas, kuriam... pavesti. Pagal įstatymo numatytą procedūrą pirmasis žingsnis buvo formalus skundo pateikimas (*postulatio*). Jei atsirasdavo daugiau pretendentų kaltinti, vykdavo išankstinis teismas (*praeiudicium*), dar vadinamas divinacija (*divinatio*). Ją laimėjęs asmuo, praėjus tam tikram laikui nuo *postulatio*, pateikdavo pretoriui jau išsamesnį kaltinimą (*nominis*, arba *criminis*, *delatio*), tapdavo kaltinančios pusės gynėju (*patronus*) ir gaudavo teisę rinkti įkalčius (Lintott 2008, 85; Greenidge 1971, 459–460).

§ 12

Ką pasakysi... kad... ar kad...? Dilema – tai retorinė figūra, kai klausimas formuluojamas taip, kad abu galimi atsakymai būtų nepalančius priešininkui. Nepaisant terminų įvairovės, ši figūra gerai pažįstama romėnų retorikai. Išsamiausią jos apibrėžimą pateikia Kvintilijanas, aptardamas *divisio* rūšis: *Fit etiam ex duobus, quorum necesse est <esse> alterum uerum, eligendi aduersario potestas, efficiturque ut utrum elegerit*

noceat – Priešininkui suteikiama galimybė rinktis iš dviejų [atsakymų], kurių vienas būtinai yra teisingas, ir pasiekama, kad, bet kuris jam būtų žalingas (Quint. V. 10.69). Šis apibūdinimas atitinka ir drauge paaiškina Cicerono *complexio* apibrėžimą (Inv. I. 45) ir atliepia Retorikoje Herenijui pateikiamą *duplex conclusio* (Rhet. Her. II. 38) bei *interrogatio* (Rhet. Her. IV. 22) pavyzdį. Visos minėtos vietos apibrėžia ir iliustruoja figūrą, kurią Hermogenas ir kiti graikų retorikai vadino *dilēmmaton*. Šią figūrą aptaria ir Aristotelis (Rhet. II. 23 1399a 19–29), nevartodamas specialaus termino. Apie dilemos vartojimą šioje kalboje žr. paaišk. § 45.

ne teisiamu, bet jau aiškiai nuteistu. Originale sunkiai perteikiamas žodžių žaismas (*paronomasia*): *de quo non praeiudicium, sed plane iudicium iam factum*.

§ 13

Gajus Marcelas, vienas iš teisėjų. Gajus Klaudijus Marcelas, 80 m. pr. Kr. pretorius, buvo Sicilijos vietininkas prokonsulo teisėmis (*pro consule* – II. 3.212) 79 m. pr. Kr. ir pelnė gyventojų palankumą. Jis, kaip Marcelų giminės žmogus, buvo siciliečių patronas, žr. § 2 ir paaišk. ad loc. Kad jis dalyvavo Verio teisme ir buvo vienas iš teisėjų, liudija dar keli paminėjimai: II. 3.212 (*C. Marcelle, te appello*) Verr. II. 4.90 (*C. Marcelum iudicem*).

dalyvaujantis Gnėjus Lentulas Marcelinas. Gnėjus Kornelijus Lentulas Marcelinas, 56 m. pr. Kr. konsulas, kaip rodo jo prievardis, buvo Marko Klaudijaus Marcelo, Sirakūzų užkariautojo, palikuonis. Jo tėvas buvo įsūnytas Lentulo ir tapo Kornelijumi Lentulu Marcelinu. Kaip tik dėl savo kilmės iš Marcelų Marcelinas laikytinas siciliečių patronu. Čia minimo Marcelino tėvas ir bendravardis vedė Korneliją, 111 m. pr. Kr. konsulo Publijaus Kornelijaus Scipijono Nazikos Serapijono dukterį (Lazzeretti 2006, 190), ir per šias vedybas imperijos pradžioje, išmirus

Scipijonų šeimai, Lentulai paveldėjo Scipijonų kapavietę Romoje, prie Apijaus kelio. Štai kodėl joje rasta keletas kremuotų Lentulų palaikų – šie norėjo būti palaidoti šalia vienos žymiausių respublikos giminių (Coarelli 2007, 327).

§ 14

visų Sicilijos bendruomenių pasiuntinybės, išskyrus du miestus. Apie miestus, pasiuntusius savo atstovus liudyti prieš Verį žr. paaišk. II. 4.17. „Išskyrus du miestus“ – Sirakūzus ir Mesaną, kurie nepalaikė kaltinimo Veriui, nes naudojosi jo suteiktomis privilegijomis. Sirakūzai buvo pretoriaus rezidavimo vieta, o Mesana – uostas, kuriame jis kaupė ir iš kurio vežė Italijon prisiplėštus turtus. Žr. paaišk. II. 4.3–29. Vis dėlto net ir Sirakūzai galiausiai užmezgė santykius su Ciceronu ir atšaukė priimtą nutarimą dėl pagiriamosios kalbos (*laudatio*) Veriui (II. 4.136–145). Tokiu būdu vienintelė Mesana viešai palaikė Verį teisme. Kita vertus, nors Ciceronas pabrėžia visos Sicilijos (plg. *Sicilia tota* – § 30) vienybę prieš Verį, iš tiesų, matyt, būta ir kitokios nuomonės šalininkų, žr. žemiau paaišk. § 19.

§ 16

padėtį, sveikatą, gebėjimą. V a. Cicerono komentatorius Pseudo-Askonijus paaiškina: „padėtį“ – turimas galvoje Gajus Marcelas, tuo metu buvęs teisėjų taryboje (*tunc iudicantis*), „sveikatą“ – Marcelinas, buvęs silpnos sveikatos (*tunc infirmior valetudine corporis*), „gebėjimą“ – kitas Marcelas, išmanęs teisės reikalus, bet stokojęs teismo oratoriaus iškalbos (*iuris magis studiosi quam eloquentiae causis agendis*).

§ 18

dabar menkliau saugomą nei anksčiau. T. y. tada, kai teisėjai buvo raiteliai. Žr. paaišk. § 8.

visa ji sudėta į šį įstatymą. Kalbama apie įstatymą, pagal kurį Veris buvo patrauktas atsakomybėn – *lex Cornelia de repetundis*. Išsamiau žr. p. 31. Plg. *Verr.* II. 4.17; II. 5.126.

§ 19

Sicilija, jei vienu balsu prabiltų. Visose *Verinēse* Ciceronas nuolat stengiasi parodyti, kad visa Sicilija vieningai stojo prieš Verį, išskyrus Mesaną ir iš dalies Sirakūzus (žr. *Verr.* II. 4.3; 136 sqq; 148; II. 5.43 sqq) ir keliskart pakartojamas vienu balsu kalbančios Sicilijos vaizdas (plg. II. 5.135; 139). Tačiau, pasak Dilke'ės, tai veikiau retorinė taktika nei reali tikrovė. Pačiame kalbų tekste mokslininkas randa nemažai užuominų apie tai, jog i) rytinė Sicilijos dalis buvo mažiau Ciceronui pažįstama ir palanki nei vakarinė, kurioje jis ėjo kvestoriaus pareigas; ii) labiausiai nuo Verio savivalės nukentėjo žemės ūkiu besiverčiančios bendruomenės, o uostamiesčiai galėjo turėti ir naudos, ypač Mesana (*Verr.* II. 5.43 sqq); iii) kai kurių miestų bendruomenėse galėjo būti Veriui lojalių piliečių dalis (II. 4.148), ar tai būtų varguomenė, kuriai pretorius suteikė kažkokių pramogų (pvz., Sirakūzuose, pasisavinęs turtingą Heraklijo palikimą, jį investavo į palestrą, taigi liaudies buvo laikomas geradariu, *Verr.* II. 2.35; 45; 124), ar Romos piliečių bendruomenė, kurios naudai pretorius priėmė vienokius ar kitokius sprendimus, kaip Agrigente (*Verr.* II. 2.123), ir pan. Tai anaip tol nereiškia, kad Cicerono pateikiami faktai yra suklastoti ar nepatikimi, bet kai kurios detalės tiesiog nutylimos, šitaip sukuriant „vienu balsu kalbančios“ provincijos (*Sicilia tota si una voce loqueretur*) įspūdį (Dilke 1980, 44–51; Alexander 2002, 50; 237 note 132).

Visa Sicilija... štai ką pasakytų. Ciceronas čia panaudoja retorinę figūrą prosopopėją (*fictio personae, prosopopoiia, προσωποποιία*). Tai tiesioginė kalba, įdėta į mirusio žmogaus arba personifikuotos būtybės, šiuo atveju Sicilijos, lūpas. Ji būdinga aukštajam retorikos stiliui, Cice-

rono žodžiais, „stipresnius plaučius turintiems oratoriams“ (*Orat.* 85). Kvintilijanas tokiu oratoriumi laiko būtent Ciceroną, nes pateikia kaip tik jo kalbose pasitaikančius prosopopėjos pavyzdžius: „Šis oratorius ir mirusiųsios prikels, kaip kad Apijų Ceką (t. y. *Cael.* 33–34), jo kalboje net ir pati Tėvynė prabils“ (t. y. *Cat. I.* 18; 27–28) (*Quint. XII.* 10.61). Įvadinė ir baigiamoji frazė aiškiai išskiria prosopopėją kaip svetimą kalbą („Visa Sicilija, jei vienu balsu prabiltų, štai ką pasakytų: [tiesioginė kalba] Jei visa provincija, kaip sakiau, galėtų prabilti, šitai pasakytų.“). Kaip tik toks įrėminimas prosopopėjai teikia panašumo į epo herojų kalbas, kurios paprastai prasideda ir baigiasi pasakotojo formulėmis (Kučinskienė 2008, 41–45).

reikalauju... šimto milijonų sestercijų. Kitoje vietoje (*Verr.* I. 56; *Verr.* II. 1.27) Ciceronas sako, kad Sicilijos provincijai Verio padaryti nuostoliai buvo įvertinti 40 mln. sestercijų. Komentatoriai visaip aiškina šį neatitikimą. Pasak Ps.-Askonijaus, čia įvardijama didesnė suma, nes i) kalba ne pats Ciceronas, bet personifikuota Sicilija (apie prosopopėją žr. aukščiau); ii) sakydamas *Divinaciją*, Ciceronas dar nebuvo kaip reikiant susipažinęs su bylos medžiaga; iii) esama ir daugiau neatitikimų tarp *Divinacijos* ir kitų kalbų *Prieš Verį*. Zielinskis (1901) remiasi Zumptu (1831), teigiančiu, jog pagal Servilijaus įstatymą prisiteisti buvo galima dvigubą sumą, pagal Kornelijaus – keturgubą. Vadinasi Cicerono reikalaujama 100 mln. suma yra mažesnė, nei leidžia įstatymas. Tai rodo, kad sakydamas kalbą Ciceronas dar nebuvo tiksliai įvertinęs siciliečių patirtų nuostolių.

§ 21

nors ir nutylėtų... aiškiai pasakytų. retorinė figūra oksimoronas (*oxymoron*). Plg. garsiąją Cicerono frazė „tylėdami šaukia“ (*cum tacent, clamant*; *Cat. I.* 21)

§ 22

tavo rankomis ne kitą nubausti, bet kieno kito rankomis tau pačiam atkeršyti. Originale sunkiai perteikiamas žodžių žaismas: *non ut per te alium, sed ut per alium aliquem te ipsum*.

galima pamanyti. Neretai Ciceronas žodį *credo* vartoja su ironišku atspalviu, t. y. sukuria retorinę figūrą *ironia* (εἰρωνεία, *dissimulatio, inversio verborum*, Lausberg 1990 § 582–585), kuri apverčiančia sakinio prasmę, kai viena sakoma, kita turima galvoje (<...> *dissimulatio est, cum alia dicuntur ac sentias, <...> cum aliter sentias ac loquere*, *De or.* II. 269; plg. *De or.* III. 203; *Orat.* 137) Tiesiogiai suprantant žodį „tikiu“, sakinyse netenka prasmės, kartais tampa visai nesuprantamas. Galima įsivaizduoti, kad sakant kalbą, ironiją turėjo paryškinti kalbančiojo intonacija ar išraiška, kurių nelieka užrašytoje kalboje. Vis dėlto retorikos mokyklose išlavinti Cicerono kalbų skaitytojai, matyt, nesunkiai užčiuopdavo ironiją ir rašytiniame kalbos tekste. Norint vertime išryškinti ironišką skambesį, tenka rinktis išraiškingesnę žodį ar posakį.

§ 23

didysis jo gynėjas. Kvintas Hortenzijus Hortalas.

Duok... suteik... tai duodamas... leisi. Ciceronas tyčia naudoja vienaskaitą, kurdamas įspūdį, kad Hortenzijus taip kalbina kiekvieną teisėją atskirai.

§ 24

vaškuota lentelė bus įstatymo numatytos spalvos, o ne tos, atnešusios gėdą ir nešlovę. Ciceronas aiškiai leidžia suprasti, jog Hortenzijus papirkęs dalį teisėjų, kad šie balsuotų už Cecilijų. Vis dėlto nepakako papirkti, svarbu buvo kontroliuoti, kad papirkieji balsuotų taip, kaip buvo pasižadėję. Balsavimas teisme vykdavo šitaip: kiekvienas teisėjas

gaudavo vaškuotą lentelę, kurioje buvo įbrėžta raidė A (*absolvo* – išteisinu), C (*condemno* – pasmerkiu) ir NL (*non liquet* – neaišku, t. y. reikia atidėti teismą). Teisėjas turėdavo nutrinti jo nuomonės neatitinkančias raides. Divinacijos atveju, kai sprendžiamas kaltintojo parinkimo klausimas, matyt, ant lentelės buvo užrašyti pretendentų vardai. Balsuodamas teisėjas turėjo nuvalyti tą užrašą, kurio sprendimui nepritarė, ir įmesti lentelę į uždara urną. Toks slaptas balsavimas leido išsaugoti konfidencialumą ir apsunkino papirkusių teisėjų tikrinimą. Todėl papirkėjai rasdavo būdų, kaip kontroliuoti papirktuosius: liepdavo jiems, prieš įmetant lenteles į urną, parodyti „patikimiems žmonėms“, kuri raidė nuvalyta. Keletą metų prieš Verio teismą Hortenzijus buvo sugalvojęs dar vieną gudrybę, apie kurią čia užsimena Ciceronas: 75 m. pr. Kr. Aulo Terencijaus Varono, Hortenzijaus pusbrolio, teisme papirktiems teisėjams buvo išdalytos skirtingų spalvų vašku padengtos lentelės, kad urnoje jas būtų galima atskirti ir patikrinti, kas kaip balsavo. Ši sukybė išėjo viešumon ir sukėlė pasipiktinimą (plg. *Verr. I. 40*).

kaltinimo galia bus atimta iš kilmingų berniukų. Kaltintojo vaidmens dažnai imdavosi jauni žmonės iš kilmingų šeimų, nes tai buvo būdas išgarsėti ir pradėti politinę karjerą. Plutarchas šitaip rašo apie Lukulą, būsimą Mitridato nugalėtoją: „Pats Lukulas, dar visai jaunas, prieš siekdamas kokių nors pareigų ir ėmėsis valstybinės veiklos, įvykdė pirmąjį darbą – patraukė į teismą savo tėvo kaltintoją augurą Servilijų, aptikęs jį kenkiant valstybei. Šis veiksmas romėnams pasirodė puikus, ir ta byla ėjo iš lūpų į lūpas kaip nepaprastos dorybės ženklas. Ir apskritai jiems atrodė, kad kaltinimas net be rimtesnio pagrindo nėra nekilnus, priešingai, jiems norėjosi matyti jaunuolius, prikibusius prie piktadarių, kaip veislinius šunis prie žvėrių“ (Plut. *Luc. 1*, Dalios Andziulytės vert.). Ciceronas pastebi, jog tokiame įgudusiam gynėjui kaip Hortenzijus susidūrimas su pradedančiais kaltintojais tėra žaidimas. Vienas iš tokių

„kilmingų berniukų“ (*a pueris nobilibus*) buvo Apijus Klaudijus (vyresnysis būsimo Cicerono priešo Publijaus Klodijaus brolis), 75 m. pr. Kr. apkaltinęs Aulą Terencijų Varoną dėl turto prievartavimo Azijos provincijoje. Panaudojęs aukščiau minėtą gudrybę su spalvotomis lentelėmis, Hortenzijus laimėjo bylą. Savo politinę karjerą pradėjo kaip kaltintojas ir Julijus Cezaris, patraukęs į teismą Gnėjų Kornelijų Dolabelą. Cezariui tada buvo apie 24 metus. Dolabelą gynė Kvintas Hortenzijus ir Gajus Aurelijus Kota, kaltinamasis buvo išteisintas. (Nepainioti su kitu Gnėjumi Kornelijumi Dolabela, 81 m. pr. Kr. pretoriumi, kurio legatu Kilikijoje buvo Veris, žr. *Div. Caec.* 11; *Verr.* I. 46).

atimta iš skundikų. Bent jau nuo Plauto laikų Romoje egzistavo tam tikra civilinių ieškinių rūšis: kaltintojas (*quadruplator*) atvykdavo pas pretorių ir įskųsdavo nusikaltėlį, kuris stodavo prieš triumvirų teismą ir, įrodžius jo nusižengimą, sumokėdavo keturiskart didesnę baudą, nei buvo įvertintas jo nusikaltimas (Plaut. *Pers.* 70–72). Iš čia kilęs ir terminas *quadruplator* – „keturgubintojas“. Dalį šios sumos gaudavo ir kaltintojas (Fest. 258; Ps.-Asc. *in Div.* 24). Cicerono laikais šis žodis jau buvo tapęs keiksmazodžiu, reiškiančiu kaltintoją parsidavėlį, skundiką.

§ 25

Lucijaus Kraso ir Marko Antonijaus. Markas Antonijus (143–87), būsimo triumviro senelis, ir Lucijus Licinijus Krasas (140–91) – žymiausi to laiko oratoriai, kurių kalbų Ciceronas klausėsi jaunystėje, o vėliau savo kalbose ir retorikos veikaluose rėmėsi jai kaip didžiausiais autoritetais. Ypač artima jam buvo puošni, į azijinį stilių linkusi Kraso iškalba (*Brut.* 143: „Vieni Lucijų Krasą laikė lygiu, kiti kėlė aukščiau už Antonijų. Tačiau visi sutarė, kad, turint vieną kurį iš jų gynėju, niekieno kito talento nebereikėjo. Vis dėlto, nors aš pripažįstu Antonijui visus anksčiau išvardytus privalumus, esu įsitikinęs, kad už Krasą nieko tobulesnio

negalėjo rasti.“). Šiedu oratoriai yra pagrindiniai kalbėtojai Cicerono dialoge *Apie oratorių*, ir jų lūpomis Ciceronas giria Hortenzijų: „Manau, kad šiam jaunuoliui nestinga nei prigimties gabumų, nei išsilavinimo. <...> ne koks vidutiniokas oratorius jūsų kartoje, taip sakant, bręsta, bet itin aštraus proto ir uolaus užsidegimo, ir išskirtinio išsilavinimo, ir nepaprastos atminties“ (*De or. III. 229–230*).

§ 26

pavesta... prisiimta. Originale sunkiai išverčiamas žodžių žaismas *receptam – susceptam*. Romėnų tautos bylą Ciceronas sakosi ginąs paskutinėje penktosios knygos dalyje, kur kalbama apie Romos piliečiams skirtas bausmes (II. 5.139–172).

§ 27–47

Ciceronas paverčia *Divinaciją* tarsi retorikos vadovėliu: prisiėmęs mokytojo vaidmenį ir neva siekdamas draugiškai pamokyti Cecilijų, kurių įgūdžių ir žinių reikia kaltintojui tokioje byloje kaip šioji, oratorius dėsto *ars oratoria*. Tai antrasis mūsų turimas retorikos teorijos aiškinimas Cicerono veikalų korpuse po traktato *De inventione*. Oratorius nesistengia sistemingai ir nuosekliai dėstyti medžiagos, kaip įprasta retorikos traktatams, bet pirmiausia sutelkia dėmesį į gero oratoriaus moralines savybes, išsilavinimą ir įgimtus bruožus, formuojančius tobulą oratorių. Tai leidžia sieti *Divinaciją prieš Cecilijų* su būsimais Cicerono retorikos traktatais, visų pirma *De oratore*. Šioje kalbos dalyje Ciceronas gausiai ir išradingai naudoja įvairias retorines figūras. Akivaizdu, kad, aiškindamas Cecilijui iškaltos dalykus, Ciceronas siekia ne tik suvienkinti varžovą, bet ir pademonstruoti savo paties retorikos technikos išmanymą ir įgūdžius, tuo įrodydamas esąs vertas Hortenzijaus oponentas. Taigi pamokymai Cecilijui yra ne tik retorikos teorijos dėstymas, bet ir praktinis jos pavyzdys. Maža to, Ciceronas įtraukia publiką į tam

tikrą žaidimą, leisdamas jai pamokymuose Cecilijui atpažinti mokyklinės retorikos formuluotes, o paties Cicerono kalboje išžvelgti meistrišką retorikos taisyklių realizavimą. Šitaip jis sąmoningai manipuliuoja auditorijos žiniomis, kurdamas išsilavinusių žmonių, tokių kaip pats Ciceronas ir jo klausytojai, ratą, iš kurio eliminuojamas Cecilijus. Išsamiau apie tai žr. Kučinskienė 2010. Kitaip šią kalbos dalį interpretuoja Dalsasso 2014.

§ 27

prieš visų akis... parodyti. Ciceronas aiškiai turi galvoje, ir jo publika, be abejo, atpažįsta retorikos vadovėliuose aprašomą retorinę figūrą, kurią *Retorikos Herenijui* autorius vadina parodymu (*demonstratio*; IV. 68): kai praeities įvykis taip perteikiamas žodžiais, jog atrodo, kad veiksmas vyksta prieš tavo akis (*res ante oculos esse videatur*), be to, pavaizduojamas ne tik pats įvykis, bet prieš ir po jo sekę veiksmas. Nors Ciceronas traktate *De inventione* nenagrinėja stiliaus teorijos, jis vartoja panašius apibūdinimus, pristatydamas bendrąsias vietas (*loci*), kuriomis paranku sukelti jausmus: čia vėl akcentuojamas oratoriaus gebėjimas vaizduojamus įvykius „prieš akis padėti“, kad klausytojui atrodytų, jog jis ne tik juos girdi, bet mato ir pats juose dalyvauja. Kvintilijanas įvardija šią figūrą graikišku terminu *enargeia* (Quint. VIII. 3.61 sqq.), be to, mini keletą panašių figūrų: *sub oculos subiectio*, *evidentia*, *hypotyposis* (IX. 2.40), kurias visas vienija akivaizdumo, gyvo aprašymo principas. Nuosekliai gyvo aprašymo funkcijas retorikos teorijoje ir Cicerono *Verinių* praktikoje išnagrinėjo Beth Innocenti (1994). Pačioje *Divinacijoje* oratorius nenaudoja *sub oculos subiectio*, bet įdomu pastebėti, kad, pradedamas „mokyti“ savo priešininką retorikos meno, jis išskiria kaip tik tą retorinę figūrą, kuri bus ypač svarbi būsimos antrojo teismo posėdžio kalbos komponavimo strategijoje.

užleisiu tau, ko taip trokšti. Įžangą į retorikos pamoką Ciceronas užbaigia retorine figūra *concessio* (Quint. IX. 2.51) – pabrėžtinu nutoliniu nuo savo pozicijos, savotišku retoriniu triuku, įrodančiu tvirtą įsitikinimą savo teisumu.

doras ir švarus. Cecilijui skirtą „retorikos mokymą“ Ciceronas pradedą ne nuo vadovėlinių taisyklių, bet nuo etinių dalykų: jis nurodo, kokiomis moralinėmis savybėmis turi pasižymėti kaltintojas, kartu parodydamas, jog Cecilijui jų stinga.

§ 28

ne atsivežti dokumentus iš Sicilijos... bet išvežti dokumentus iš Sicilijos. Originale žodžių žaismas *deportare* – *asportare*.

§ 29

Potamoną, tavo raštininką ir bičiulį. Iš dar kelių šio asmens paminėjimų *Verinēse* (II. 3.137: *Papirium Potamonem*; 154: *L. Papirius scriba*) rekonstruojamas jo visas vardas – Lucijus Papirijus Potamonas. Ketvirtojoje knygoje (II. 4.44) paaiškėja, kad jis yra ir Verio draugas (*amicus*) bei patikėtinis, per kurį anas grąžino sidabrinius indus kai kuriems teisėtiems šeimininkams. Dar kitoje vietoje oratorius jį apibūdina su ironija: „žmogų išties griežtą, ištikimą senajam raitelių mokymui“ (*hominem severum ex vetere illa equestri disciplina*; II. 3.137)

Scriba – profesionalus raštininkas, raštvedys, galėdavęs dirbti tiek privatiems asmenims, tiek valstybės tarnyboje, šiuo atveju – vienas iš magistrato palydos provincijoje tarnautojų. *Brill's NP* s. v. *scriba*. Tai buvo apmokama tarnyba, nelaikyta gėdinga laisvajam žmogui ir net romėnų raiteliui. Žinome, kad ir Horacijus jaunystėje vertėsi šiuo darbu.

tavo brolis Markas Cecilijus, itin pavyzdingas ir garbingas jaunuolis. Apie Kvinto Cecilijaus brolių duomenų neturime, neaišku, ar

šiuose žodžiuose slypi ironija, ar nuoširdus pagyrimas. Pasak Ps.-Askonijaus, pagyrimas yra tikras (*vera laudatio*): tai nereiškia, kad būdamas su Veriu Markas Cecilijus elgiasi negarbingai ir išduoda brolišką pareigą, bet tuo parodo, kad tiek jis, tiek Kvintas Cecilijus yra artimi Veriui.

§ 30

sumokėti po dvyliką sestercijų, nors modijus tekainavo du sestercijus. Apie šį Verio pasipelnymo būdą Ciceronas išsamiai kalba antrojo teismo posėdžio kalbos trečiojoje knygoje *Apie grūdus* (II. 3.188 sqq). Provincijos administravimo išlaidos buvo dengiamos valstybės, pvz., vietininko bei jo palydos išlaikymas. Vietininkas iš išdo gaudavo tam tikrą sumą pinigų ir teisę už valstybės nustatytą kainą pirkti grūdų savo aruodams (*frumentum in cellam*). Jeigu dėl gero derliaus rinkos kaina būdavo žemesnė už nustatytą valstybinę, susidarydavo perviršis. Sąžiningi žmonės likutį grąžindavo išdui, bet jeigu ir pasilikdavo sau, tai buvo laikoma „garbingu pelnu“ (*quaestus honestus*). Priešingai, jei dėl nederliaus rinkos kaina būdavo aukštesnė už valstybės numatytą, nukentėdavo žemdirbiai, nes jie buvo priversti nepelningai parduoti vietininkui reikalaujamą grūdų kiekį. Bet jie galėjo prašyti vietininko atleidimo nuo grūdų prievolės ir atsipirkti pinigais, šitaip nepatirdami nuostolių. Tokio sandėrio žemdirbiai galėjo prašyti ir norėdami išvengti grūdų transportavimo sunkumų. Bet kuriuo atveju sandėris vykdavo žemdirbių iniciatyva ir jų naudai. Veris sumanė nematytą pasipelnymo būdą: vietoj grūdų prievolės jis pats pareikalavo pinigų, dargi keliskart didesnės sumos nei rinkos kaina. Modijus – tūrio vienetas, lygus 8,732 l.

§ 31

o tu, Cecilijau, ką ketini daryti? Ar nutylėsi... ar jį pateiksi? Jei pateiksi, argi... ? Jei nutylėsi, ko vertas... ? Apie dilemos vartojimą šioje kalboje žr. paaišk. § 45.

§ 32

senato nutarimu buvo superkami grūdai iš siciliečių. Ps.-Askonijus paaiškina: Sicilijos žemdirbiai privalėjo mokėti dešimtinę – dešimtąją dalį savo grūdų derliaus atiduoti nemokamai (*sine pretio*). Kitą dalį grūdų Romos pareigūnai supirkdavo (*emptum frumentum*), už kuriuos mokėjo žemdirbiams senato nutarimu (*ex senatus consulto*) nustatytą kainą. Apie čia minimą kaltinimo punktą išsamiai kalbama Verr. II. 3.163:

Atėjo eilė, teisėjai, paaiškinti jums apie grūdų supirkimą – didžiausią ir nedoriausią nusikaltimą; apie tai kalbėsiu trumpai, nes faktai yra patikimi, negausūs, bet itin svarbūs; atidžiai paklausykite.

Pirkti kviečius Sicilijoje Veris privalėjo pagal senato nutarimą bei Terencijaus ir Kasijaus grūdų įstatymą. Supirkimo būta dviejų rūšių: viena – dešimtinė, kita – visiems miestams lygiai paskirstyta užsakomųjų grūdų kvota. Iš šios dešimtinės buvo gaunama tiek pat, kaip iš pagrindinės, o iš užsakomųjų kasmet susidarydavo 800 000 modijų kviečių; dešimtainei nustatyta kaina – 3 sestercijai, užsakomiesiems grūdamas – 3,5 sestercijos už modijų. Taigi už šiuos užsakomuosius kviečius kasmet Veriui buvo išduodama 2 800 000 sestercijų žemdirbiams sumokėti, už antrąją dešimtinę – apie 9 milijonai. Iš viso Sicilijos grūdų supirkimui kasmet buvo skiriama beveik 12 milijonų sestercijų.

Pirmasis „grūdų įstatymas“ buvo išleistas plebėjų tribūno Gajaus Sempronijaus Grakcho (*lex Sempronia frumentaria*), siekiant palenkti savo pusėn neturtinguosius Romos piliečius, kurie turėjo nemažą įtakos per rinkimus. Pagal šį įstatymą valstybės lėšomis buvo kaupiamos grūdų atsargos ir nustatyta grūdų norma, parduodama vargingiesiems sumažinta kaina (5 modijai per mėnesį po 6 1/3 aso). Sula kuriam laikui sustabdė šio įstatymo veikimą, bet jau 73 m. pr. Kr. konsulai Gajus Kasijus Longinas ir Markas Terencijus Varonas jį grąžino (*lex Cassia*

Terrentia frumentaria). Kadangi Sicilijos mokamos dešimtinės nepakako, trijų grūdus tiekiančių provincijų – Sicilijos, Sardinijos ir Afrikos – vietininkai senato buvo įpareigoti supirkti grūdų už tam tikrą sumą. Sicilijos vietininkas turėjo pareikalauti iš žemdirbių antros dešimtinės ir sumokėti už ją po 3 sestercijus už modijų, be to, dar supirkti 800 000 modijų po 3,5 sestercijaus. Cicerono pateikiami duomenys leidžia paskaičiuoti, kiek grūdų ir už kokią sumą kasmet buvo superkama Sicilijos provincijoje Verio pretūros metais:

3 000 000 mod.	dešimtinė (<i>frumentum decumanum</i>)	
3 000 000 mod.	antra dešimtinė po 3 sest. (<i>alterae decumae; frumentum emptum</i>)	9 000 000 sest.
800 000 mod.	užsakomieji grūdai po 3,5 sest. (<i>frumentum imperatum</i>)	2 800 000 sest.
Iš viso: 6 800 000 mod.		11 800 000 sest.

Cicerono *Verinės*, ypač antrojo posėdžio trečioji knyga *Apie grūdus* (*De frumento*) yra vienas svarbiausių šaltinių apie Sicilijos žemės ūkį, grūdų supirkimo politiką ir pan. Žr. Prag 2007; Pritchard 1969; 1970; 1972; 1975; Zielinski 1901, 279.

tu buvai kvestorius, išdo pinigus tu tvarkei. Kvestorius nebuvo juridiskai priklausomas nuo pretoriaus ir už išdo pinigus buvo atsakingas pats.

§ 33

Kviečių supirkėjai. *Manceps* (*manus* – ranka, *capere* – imti) reiškia žmogų, kuris uždeda ranką ant ko nors, kad įsigytų daiktą ar vergą. Tai gali būti valstybinio turto pirkėjas, mokesčių surinkėjas ar privatus verslininkas, rangovas. Antai Svetonijus apibūdina imperatoriaus Vespasijano senelį kaip *manceps operarum*, mat jis samdęs Umbrijoje išti-

sas darbininkų komandas ir nuomojo jas darbams dideliuose dvaruose (Suet. *Vesp.* 1.2). Ps.-Askonijus sako *mancipes* esant romėnus mokesčių atpirkėjų vadovus (*publicanorum principes*); dar jie vadinami *decumani*, jei užsiima dešimtinės (*decuma*) surinkimu; tie, kurie renka uosto mokesčius – *portorii*, ganiavos mokesčius – *pecuarii*. Pasak komentatoriaus, pinigus imti vietoj grūdų šiems verslininkams buvo draudžiama.

§ 34

grobis lig šiol nepasidalytas. Užuominos prasmė neaiški. Galbūt tai reiškia, jog Veris ir Cecilijus taip vienas kitu pasitikėjo, kad nebuvo reikalo atsidalyti grobį (Krüger 1983, 108).

duoti parodymus dėl kartu padarytų nusikaltimų... jei tai leidžiama įstatymo. *Indicium* – įdavimas, parodymų davimas. Pasak Ps.-Askonijaus, įdavėjas (*index*) yra tas, kuris, garantavus jam nebaudžiamumą, duoda parodymus dėl nusikaltimo, kuriame pats dalyvavo (*Index est autem qui facinoris cuius ipse socius est latebras indicat impunitate proposita*). Tam tikrose bylų rūšyse, pvz., tėvynės išdavystės, romėnų tautos didybės įžeidimo (*in causa de proditiōne, de maiestate*) už įdavimą buvo garantuotas nebaudžiamumas. Turto prievartavimo byloms tai negaliojo, be to, senatorių luomo asmenims buvo draudžiama būti įdavėjais (*neque senatoris apersona potest indicium profiteri salvis legibus*). Mums apie tokius apribojimus nieko nėra žinoma.

§ 35

nusikaltimus, kuriuos tu, jam neprisidedant, įvykdei. Tai panašiau į grasinimą negu į tiesą; apie tai nieko nekalbama antrojo posėdžio kalboje, Cecilijus ten visai neminimas.

gebėjimas... kalbėjimo įgūdžiai... išmanymas bei patirtis. Čia Ciceronas paliečia svarbų savo būsimų retorikos veikalų klausimą: kas for-

muoja tobulą oratorių? Tradiciniai retorikos vadovėliai, kaip *Rhetorica ad Herennium* ar Cicerono *De inventione*, siekia supažindinti adresatą su retorikos meno sistema ir taisyklėmis, todėl kone visai neliečia oratoriaus ugdymo klausimų, jo išsilavinimo, ypač filosofinio, apimties ir būtinybės – temų, kurios taps kertinėmis Cicerono retorikos teorijoje ir vėliau Kvintilijano veikale *Oratorius ugdymas (Institutio oratoria)*. Vis dėlto *Retorikos Herenijui* įžangoje glaustai paminima, kokiais būdais išugdomi oratoriaus gebėjimai surasti medžiagą, ją išdėstyti, stilistiškai išdailinti, įsiminti ir pasakyti – menu (t. y. teorinėmis žiniomis), mėgdžiojimu ir pratybomis (*arte, imitatione, exercitatione; Rhet. Her. I. 3*). Ciceronas šiuo klausimu nuosekliai laikosi triados: prigimtis – mokslas – praktika, tačiau, kaip ir cituotoje *Divinacijos* vietoje, neturi standartizuotos terminų schemos, bet vartoja įvairias sąvokas šiems oratorių formuojantiems veiksniams apibūdinti. *De inventione* tokiais iškalbą ugdančiais komponentais laiko teorines žinias, išsilavinimą (*ars, studium*), praktinius įgūdžius (*exercitatio*) ir prigimtines gebėjimus (*facultas ab natura profecta*) (*Inv. I. 2*); vėlesniuose retorikos veikaluose triada nusakoma tokiais terminais: *exercitationis vis – praeceptum ars – ingenium et cogitatio* (*De or. I. 14*); *studium – usus – ingenia* (*De or. I. 15*); *ars – exercitatio – natura* (*Brut. 25*). Galima dar pridurti kalbą *Už poetą Archiją*, kurios įžangoje Ciceronas pristato savo paties, šlovės ir brandos viršūnę pasiekusio oratoriaus, iškalbą ir su pabrėžtinu kuklumu sakosi turįs bent kiek įgimtų gabumų (*ingenium*), kalbėjimo praktikos (*exercitatio dicendi*), įgytos nuolatos dalyvaujant teismuose bei visuomeniniame gyvenime, ir retorikos mokslo išmanymo (*ratio*), pasiekto laisvųjų menų studijomis bei mokslu (*ab optimarum artium studiis ac disciplina profecta*) (*Arch. 1*). Aptariamose *Divinacijos* vietoje paminėtos oratoriaus savybės irgi atitinka minėtą triadą: *facultas agendi* nurodo į prigimtinius gebėjimus, *dicendi consuetudo* ir *exercitatio* – praktiką ir kalbėjimo įgūdžius, *ratio* –

teorijos išmanymą, mokslą. Kiek toliau (§ 37) Ciceronas detalizuoja prigimties gabumus, būtinus geram oratoriui (*voce, memoria, consilio, ingenio*).

§ 38

Achajoje, Azijoje, Pamfilijoje. Provincija *Achaia* – oficialus Graikijos, kaip Romėnų provincijos, pavadinimas, primenantis Achajų sąjungos pralaimėjimą 146 m. pr. Kr. (Paus. VII. 16.20). Provincijos pavadinimas *Asia* apima tik vakarinę Mažosios Azijos dalį su svarbiausiu Efeso miestu. *Pamphylia* – sritis pietinėje Mažosios Azijos pakrantėje. Tai provincijos, kuriose Veris buvo Dolabelos legato statusu. Išsamiai šio laikotarpio nuskaltimus Ciceronas nagrinės *Verr. II. 1.44–102*. Plg. *Verr. II. 2; 11–14*.

išskirstyti pagal nusikaltimus... ir darniai kalboje išdėstyti. Vienu sakiniu Ciceronas kvestionuoja Cecilijaus gebėjimą ar pasirėngimą praktiškai realizuoti dvi retorikos teorijos dalis – surasti reikiamus argumentus (*inventio*) ir tinkamai visa tai išdėstyti kalboje (*dispositio*). Oratorius labiausiai akcentuoja sudėtingą uždavinį atitinkamai sugrupuoti ir „kalba išskirstyti“ (*oratione distinguere*) skirtingose vietose ir skirtingu laiku padarytus nusikaltimus. Kaip retorinės mokyklos įgudęs adeptas, Ciceronas, be abejo, turi galvoje *Retorikos Herenijui* (ar kito šaltinio) kaltintojui siūlomą vieną iš invencijos galimybių – pasinaudoti *probabile ex vita*, t. y. ankstesnio gyvenimo faktai turi parodyti, kad dabartinis nusikaltimas yra tikėtinas (*Rhet. Her. II. 5*). Kaltintojas, neįvykdęs šio reikalavimo, būtų davęs pagrindą rimties oponentų priekaištams. Antai vienoje iš pirmųjų savo kalbų *Už Sekstą Roscijų iš Amerijos* Ciceronas stipriai užsipuola kaltintoją Erucijų už tai, kad šis nepakankamai nušvietęs kaltinamojo gyvenimą ir charakterio bruožus, leidžiančius įtarti jį galėjus įvykdyti tėvažudystę, bei pačias nusikaltimo aplinkybes (*Rosc. Am. 38*).

Krenta į akis, jog medžiagos dėstymo principas, būtent Verio nusi Kaltimų grupavimas pagal jo gyvenimo ir magistratūrų etapus, atitinka pirmojo posėdžio kalboje numatytą kaltinimo planą (*Verr. I. 11–14*), tiksliai įgyvendintą antrojo posėdžio kalboje (*Verr. II. 1*) (išsamiau apie tai Kučinskienė 2010). Kyla klausimas, ar sakydamas *Divinaciją*, Ciceronas jau galėjo turėti savo būsimo kaltinimo strategiją, ar tai šabloninis iš retorikos teorijos ateinantis kaltinimo planas? Prisiminkime, kad *Divinaciją prieš Cecilijų* ir būsimašias *Verines* skiria apie aštuonių mėnesių tarpas (žr. p. 36). *Divinacijos* byla turėjo vykti sausio viduryje, o teismas prasidėjo rugpjūčio 5 d. (*Nonae sunt hodie Sextiles; Verr. I. 31*). Aptariaimoje *Divinacijos* vietoje neličiama Sicilijos medžiaga, kurią surinkti Ciceronui dar prireiks laiko, tačiau ankstesni Verio gyvenimo tarpsniai iki pretūros Sicilijoje visiškai atitinka medžiagos išdėstymą *Verr. I. 11–14*. Akivaizdu, kad sakydamas *Divinaciją*, Ciceronas jau buvo pasidomėjęs Verio veikla iki pretūros Sicilijoje ir pamokymus Cecilijui formuluoja ne abstrakčiai, bet taikydamas juos konkrečiam kaltinamajam ir derindamas prie bylos medžiagos.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad *Div. Caec. 38* laiko požiūriu pagal Verio pareigybes sugrupuotus poelgius (*quae in quaestura, quae in legatione, quae in praetura*), atliepia skirtingos veiksmo vietos (*quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia, Asia Pamphyliaque peccarit*). Iš tiesų *quaestura* atitinka *Romae*, legato pareigos provincijose (*quae in legatione*) atitinka išvardytas provincijas (*Achaia, Asia Pamphyliaque*). Tačiau trečiasis etapas, pretūra Romoje, vėl turėtų pakartoti tą pačią veiksmo vietą – Romą. Kad to išvengtų, oratorius įpina platesnę vietos aplinkybę – *Italia*. Taigi tuo pat metu Ciceronas leidžia pajusti laiko ir vietos sąsajas ir drauge meistriškai įpina retorinę figūrą *auxesis, incrementum*, palaipsniui plėsdamas Verio nusikaltimų ribas: Roma – Italija – provincijos.

§ 39

jei... ne Lilibajuje... ne Sicilijoje būtų mokęsis. Užuoamina apie sicilietišką Cecilijaus kilmę. Matyt, Cecilijus buvo Romos pilietis, bet kilęs iš Sicilijos. Ten daugiausia buvo kalbama graikų dorėnų tarme, o lotyniškai mažiau ir galbūt ne itin švaria šnekamąja kalba (Krüger 1983, 108). Sicilietišką šneką bei humorą pašiepia ir Plautas komedijoje *Persas*: „Tai gausi kraičio net šešis šimtus juokų – / Visi – Atėnų, sicilietiškų nėra“ (Plaut. *Pers.* 394–395, Jono Dumčiaus vert.).

bylą ne tik išdėstyti, bet ir... išplėtoti... ir atmintimi aprėpti, ir kalba perteikti, ir balso bei jėgų nepristigti. Probėgšmais vardydamas kaltintojui keliamus uždavinius, Ciceronas paliečia ir kitas retorikos teorijos dalis: „bylą ne tik išdėstyti (*expositio*), bet ir svariai bei žodingai išplėtoti (*elocutio*); <...> tokią sudėtingą bylą <...> ir atmintimi aprėpti (*memoria*), ir kalba perteikti, ir balso bei jėgų nepristigti (*actio*)“. Be to, užsimena apie gerai iš retorikos vadovėlių pažįstamą reikalavimą pelnyti klausytojų dėmesį ir palankumą (*perficiendum est, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studioseque audiant*). Visa tai praktiškai kalboje įgyvendinti pajėgus tik tas oratorius, kuris pasižymi įgimtu talentu, geru išsilavinimu bei patirtimi (*si te multum natura adiuvaret, si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses*). Tačiau ir jam tokia byla kaip Verio kaltinimas – nemenkas iššūkis. Pasak Christoferio Craigo, Ciceronas moko Cecilijų elementarių mokyklinės retorikos dalykų (Craig 1985, 444). Šitaip jis kuria mokytojo ir mokinio santykį, pabrėžtinai nusileisdamas iki „mokinuko“ Cecilijaus lygio ir kantriai dėstydamas taisykles, kurios kiekvienam klausytojui pažįstamos iš retorikos mokyklos išsilavinimo.

§ 40

Galbūt pasakysi. Retorinė figūra *πρόληψις*, *anticipatio*, *occupatio*, *praesumptio*, *praemunitio*. Iš anksto numatydamas argumentų dėstymo taktiką, oratorius įkomponuoja į kalbą numanomus prieštaravimus bei klausimus, galinčius kilti teisėjams ar publikai, ir atsako į juos, užbėgdamas priešininkams už akių. (Quint. IV. 1.49; IX. 2.16; apie šia figūrą kuriamą monologinį dialogą Cicerono kalbose žr. Kučinskienė 2008, 66–73). Šiuo atveju kaip atsakas į iškeltą klausimą pasitelkiamas gerai žinomas Cicerono prisipažinimas apie savo išgyvenimus, sakant kalbą: nepaisant didžiulės patirties teismuose ir forume, stodamas prieš auditoriją, jis visada jaučias didžiulį nerimą ir baimę.

§ 41

tebūna dievai man taip palankūs. *Ita mihi deos velim propitios* – priesaikos ar maldos formulė. Plg. *Verr.* II. 5.37.

§ 43

jei kelis posakius... pavyko išmokti, manaisi einąs į teismą puikiai pasiruošęs. Ciceronas subtiliai pasišaipo, ne tik parodydamas teisėjams savo priešininko nekompetenciją, bet ir meistriškai realizuodamas vieną iš svarbiausių oratoriaus tikslų – pamaloninti klausytojus šmaikščia, žavinga kalba ir taip pelnyti jų palankumą (*delectare*, *conciliare*). Aristotelio mokymą siekiančią trijų kalbos funkcijų (*docere*, *delectare*, *movere*) teoriją, nepatenkančią į *Retorikos Herenijui* dėmesio lauką, Ciceronas nuosekliai vysto visuose svarbiausiuose retorikos traktatuose: *De or.* II. 115, 121, 128, 310; *Brut.* 185, 187–8, 198, 276, 279, 322; *Orat.* 69–70. Tačiau paprastai jas sieja su tam tikromis kalbos dalimis (*Part.* 4). Tik *Oratoriuje* jis prieina prie darnios trinarės sistemos (*tripertita varietas*), kurioje kiekvienas kalbos stilius geriausiai išpildo tam tikrą kalbos funkciją: *genus humile* – *docere*, *genus medium* – *delectare*, *genus grande* –

*move*re. Šios sistemos sukūrimas laikomas originaliu Cicerono įnašu į retorikos teoriją (Douglas 1957, 18–26).

§ 44

čia vyksta ir jo talento teismas. T. y. susidūrus dviem lygiaverčiams varžovams, klausytojai lygins Cicerono ir Hortenzijaus iškalbą, kartais galbūt pastarojo nenaudai.

§ 45

kaip jis su tavimi žais, kaip visokiais būdais tyčiosis. Šmaikštumas – išskirtinis oratoriaus gebėjimas, ne tiek išmokstamas, kiek susijęs su įgimtu humoro jausmu. Pirmasis mums išlikęs išsamus juoko teorijos išdėstymas yra Čic. *De or.* II. 217–290. Pats Ciceronas garsėjo sąmoju ir net piktokomis patyčiomis, kuriomis, pasak Plutarcho, neretai net užsitraukdavęs neapykantą (Plut. *Cic.* 25–27). *Divinacijoje* Ciceronas irgi nesiima mokyti Cecilijaus, kaip pasinaudoti ir ko siekti šmaikštumu, bet, nušviesdamas būsimą bylos situaciją ir, žinoma, gerai pažinodamas Hortenzijų, jis numato, kad ironija bus svarbus gynybos įrankis. Pridursime, kad ir pats Ciceronas vėlesnėse *Verinėse* itin išradingai naudosis visais juoko atspalviai ir formomis. Tereikia prisiminti garsiuosius jo pasišaipymus, paremtus Verio vardo prasmėmis (*Verr.* II. 2.191; II. 4.95), bei kitus subtilius sąmojus, kuriuos būsimi retorikos teoretikai naudos kaip „šmaikštumų“ (*facetiae*) pavyzdžius (Quint. V. 10.31; VI. 3.55; VI. 3.98; plg. Plut. *Cic.* 7). Vieną iš tokių perliukų jis sukuria ir *Divinacijoje* (§ 57), o dėstydamas „vadovėlį Cecilijui“, kaip anksčiau pastebėjome, nuolat meistriškai įpina ironiją. Taigi pačia savo kalba jis aiškiai demonstruoja, kad yra pajėgus Hortenzijaus varžovas šioje srityje.

suteiks galimybę rinktis vieną iš dviejų... abi atsigręš prieš tave. Kurdamas būsimą teismo vaizdą, oratorius išskiria dar vieną retorinę

gudrybę – dilemą (*dilemma, divisio, complexio, comprehensio, duplex conclusio*), kuri Hortenzijaus kalboje būsianti triuškinanti silpnesniam oponentui. Krenta į akis, kad *Divinacijoje* ši figūra naudojama itin dažnai, net keturis kartus (*Div. Caec.* 12–13; 30–31; 58; 60). Be to, pati dabartinė divinacijos byla pateikiama kaip dilema Cecilijui: ar jis sugebėsias duoti tinkamą atsaką Cicerono kalbai, ar ne (*Div. Caec.* 47). Dilemos principu paremta ir pirmojo teismo posėdžio kalbos *Prieš Verį* strategija: Ciceronas duoda teisėjams pasirinkti: arba nuteisti kaltinamąjį ir taip išgelbėti susikompromitavusių teismų reputaciją, arba jo išteisinimu visiškai sužlugdyti pasitikėjimą teismais. Tokiame kontekste dažnas dilemos vartojimas nėra atsitiktinis. Ciceronas tokiu būdu parodo pakankamai gerai valdąs techniką, kuria pasižymi Hortenzijus, ir esąs pasirengęs būti jo oponentu. Ir priešingai, „mokinukas“ Cecilijus nepajėgus atsakyti dilemos meistru Hortenzijui, kaip akivaizdžiai įrodo meistras Ciceronas, vartodamas tą pačią Hortenzijaus mėgstamą taktiką.

§ 46

burtas lėmė tą pačią provinciją. Užsimenama apie burtų keliu vykdavusių provincijų skirstymą (*sortitio provinciarum*) pretoriams ir kvestoriams. Romėnai burtuose įžvelgė ne aklą atsitiktinumą, bet dievišką valią. Žmonės, kuriems burtų lėmimu tekdavo vykti į tą pačią provinciją (vienam pretoriaus, kitam kvestoriaus teisėmis), buvo tarsi susaisyti dievų valios. Be to, kvestorius paprastai būdavo gerokai jaunesnis už pretorių. Antai Ciceronas, visų pareigybių pasiekęs tiksliai tokio amžiaus, koks buvo apibrėžtas įstatymo, kvestoriumi tapo 29 metų, o iki pretūros turėjo praeiti mažiausiai dešimtmetis. Taigi tarp pretoriaus ir kvestoriaus nusistodavo kone tėviški santykiai (*parentis loco*). Plg. § 61.

atbukins tavo talento asmenis. *praestringat aciem ingeni.* Plg. Plaut. *Mil.* 3–4: *praestringat oculorum aciem.* „Kai reiks su priešais stot į kovą

iš arti, / Lai žiburiuodamas apžlibins jiems akis“ (Antano Dambrausko vert.).

§ 47

pradinės mokyklos mokytojas iš svetimų kalbų šukurpė. Plg. § 52. Itin užgaulus pasakymas. *Magister ludi (litterarii)* – pradžios mokyklos mokytojas, duodavęs nepasiturinčių šeimų vaikams skaitymo, rašto, skaičiavimo pradžiamokslį. Tokios mokyklos mokytoju galėjo būti bet kas, tam nereikėjo specialaus išsilavinimo. Taigi Cecilijus atsinešęs į teismą knygelę, iš kurios mokytojas diktudavo pradinukams diktantus.

ateina į teismą su... palaikytojais. Žmogus, pateikęs kaltinimą, buvo vadinamas *nominis delator*; jis galėjo turėti padėjėjų, kaltinimo palaikytojų, vadinamų *subscriptores* (*sub-scribere* – „pasirašyti po“ kaltinimu ar ieškiniu). Jie drauge ruošdavo ir nagrinėdavo kaltinimo medžiagą ir neretai pristatydavo kai kuriuos kaltinimo punktus teisme. Jų galėjo būti nuo 3 iki 5 (Alexander 2002, 79–80). Iš § 50 aiškėja, kad subskriptorius tikriausiai skyrė teismo pirmininkas, bet pirmiausia turbūt buvo paisoma kaltintojo norų.

§ 48

jis dar turi Alijeną – šitas bent jau pratęs prie teismo suolų. Ps.-Askonijus pateikia du Alijeno vardo aiškinimus. Pasak komentatoriaus, kai kas jį sieja su upe Alija (*Al(l)ia*), kurios pavadinimas yra bloga lemiantis ženklas ir asocijuojasi su nelaimė, mat prie jos 389 m. pr. Kr. galai smarkiai sumušė romėnus, plg.: „Taipgi ką Alija plauna (nelaimę reiškia jos vardas)“ – Verg. *Aen.* VII. 717 (Antano Dambrausko vert.). Kita, mūsų nuomone, patikimesnė reikšmė sietina su būdvardžiu *alienus* – svetimas.

hunc tamen a subselliis – kandi pastabėlė, kurios prasmė, regis, labai aiški daugeliui vertėjų ir komentatorių. *Subsellium* – neaukštas

suolas. Ant tokių suolų galėjo sėdėti posėdžiaujantys senatoriai (*omnes consulares <...> simul atque adsedisti, partem istam subselliorum <...> nudam reliquerunt* – Cic. *Cat. I.* 16.) arba smulkesnes bylas sprendžiantys plebėjų tribūnai (*ad subsellia tribunorum res agebatur* – Liv. XLII. 33.1), triumvirai ir pan., arba tiesiog teismo dalyviai, nuolat besitrinantys teisme, bet ne kažin ką tesugebantys. Apie tokius vidutiniokus Ciceronas sako: „Aš tikrai maniau, kad man – ypač prieš šitokius klausytojus – ne tik dera apibūdinti, koks gali būti tasai, apsigyvenęs teismo suoluose (*qui habitaret in subselliis*), bet niekam daugiau netinkamas, išskyrus tai, kas byloje būtiniausia“ <...> (*De or. I.* 264).

Mūsų manymu, suprasti šią vietą padeda kiek toliau einanti kandi užuomina apie Menijaus koloną ir prie jos vykstančius teismus (§ 50 ir paaišk. ad loc.). Alijenas – vienas iš tokių žemesnio rango teisėjų, tačiau, šiaip ar taip, turintis tam tikros teisminės patirties, kuo negalįs pasigirti Cecilijus. Taigi čia galime įžvelgti ironišką pagyrimą Alijenui, juo labiau paryškinantį Cecilijaus teismo įgūdžių stoką. Tokią interpretaciją papildo Alijeno vardo reikšmė: pasak Ps.-Askonijaus, jis yra „svetimas“ preto-rių vadovaujamiems nuolatiniais teismams (*non ex auditorio praetoris maiorumque causarum*), bet turintis patirties tribūnų, triumvirų, kvestorių ir kituose žemesnio rango teismuose, kur teisėjas sėdi ne kuruliniame krėse (*sella curulis* – magistrato ir senatoriaus skiriamasis ženklas) ir ne ant pakyls (*tribunal*), bet ant suolų (*Sunt enim subsellia tribunorum triumvirorum quaestorum et huiusmodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus nec in tribunalibus, sed in subselliis considebant.* – Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 200). Kiek toliau, § 49 dar kartą sužaidžiama žodžio *alienus* prasme, pabrėžiant Alijeno „svetimumą“ šiuo metu nagrinėjamai bylai. Išsamiau Kučinskienė 2018.

kaip jis geba kalbėti... rėkauti... yra pajėgus ir išmankštintas. Originale tos pačios gramatinės formos žodžių atskambis *in dicendo* –

in clamando sukuria antitezę, kuria paremta sakinio prasmė ir pašaipą, papildanti ankstesnio sakinio ironiją. Viena vertus, Alijeno įgudimas garsiai šaukti tarsi pagrįstų jo, kaip samdomo ploviko reputaciją (plg. Greenwood 1989 ad loc.: „Alienus began his career as a *claqueur*.“). Mat *subsellia* gali reikšti ir teatro žiūrovų suolus, taigi čia gali slypėti kandi užuomina, kad Alijenas – samdomas teatro plovikas, plojantis ar nušvilpiantis aktorius pagal užsakymą. Tokią interpretaciją papildė gausiai šiame paragrafe naudojama su teatru susijusi leksika, žr. toliau (išsamiau apie teatro ir gladiatorių leksiką šioje kalboje žr. Dalsasso 2014, 53–62). Tačiau mūsų manymu, net ir šis gebėjimas turėtų būti siejamas su jo teismine veikla. Retorikos traktatuose Ciceronas ne kartą pabrėžia priešpriešą, viena vertus, tarp oratoriaus praktiko (*orator*) ir retorius teoretiko, netikrų kalbų kūrėjo (*declamator*), kita vertus, tarp tikro oratoriaus (*orator*) ir rėksnio (*clamator*). Abiem atvejais turime paronomasiją paremtą antitezę, o pastaroji savo reikšme yra analogiška mūsų aptariamam *Divinacijos* sakiniui (*in dicendo* – *in clamando*). Plg. *Brut.* 182: *ego tamen ita de uno quoque dicam, ut intellegi possit quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse.* – „Apie kiekvieną pasakysiu taip, kad būtų aišku, ką laikau buvus rėksniu, ką oratoriumi.“ *Orat.* 47: *faciet igitur hic noster [sc. orator] – non enim declamatorem aliquem de ludo aut rabulam de foro, sed doctissimum et perfectissimum quaerimus<...>* – „Būtent taip elgsis mūsų oratorius – mat mes ieškome ne kokio mokyklos deklamatoriaus ir ne forumo tauškaliaus, bet mokyčiausio ir tobuliausio vyro.“ *De or.* I. 202: *Non enim causidicum nescio quem neque clamatorem aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus, sed eum virum, qui primum sit eius artis antistes.* – „Juk šiame mūsų pokalbyje siekiame rasti ne kažin kokį šunadvokatį, ne rėksnį ar tauškalių, bet tikrą iškalbos žynį.“

jeigu būsi paskirtas kaltinimo vykdytoju. Paola Dalsasso (2014, 57) pastebi, kad šioje vietoje turbūt neatsitiktinai pavartotas žodis *actor*

(„vykdytojas“) vietoje įprastesnio *accusator* („kaltintojas“), – šitaip sukuriamą sąsają su toliau aptariamais „graikų aktoriais“ (*actores Graeci*).

Taip nutinka graikams aktoriams. Turbūt turima galvoje *fabula palliata* (plg. Ps.-Ascon. ad loc., Stangl p. 200) – graikišką apsiaustą, palijų dėvinti komedija, t. y. parašyta graikiško siužeto pagrindu, sekant Menandru ir kitais graikų naujosios komedijos rašytojais. Pirmasis aktorius paprastai būdavo aktorių trupės vadovas (*dominus gregis*), atliekantis pagrindinius vaidmenis. Plg. Ter. *Phor.* 26: *quia primas partis qui aget is erit Phormio*. Žinomi tokie *domini gregis* kaip Titas Publilijus Pelijonas, bendradarbiavęs su Plautu, ir Lucijus Ambivijus Turpijonas – Terencijaus bei Cecilijaus komedijų statytojas ir pagrindinis aktorius. Paola Dalsasso (2014, 59) mano, jog kalbama ne apie komediją palijatą, bet apie kitą ypač populiarių Romoje scenos žanrą – mimą, tačiau, mūsų nuomone, argumentų tam nepakanka.

§ 49

iš tos dykinėtojų bandos. Vertime prarandama dar viena galima sąsaja su teatru, į kurią atkreipia dėmesį Dalsasso 2014, 58: *grex* lotyniškai reiškia bandą, gaują ir aktorių trupę.

§ 50

iš šių visiškai svetimų žmonių turėti rinktis sau bičiulį. Ciceronas dar kartą šmaikščiai sužaidžia Alijeno vardo prasme (žr. paaišk. § 48), kuri šiuo atveju kontrastuoja su *hospes* (žr. paaišk. § 67): iš visiškai svetimų žmonių (*ex <...> alienissimis hominibus*), atsitiktinai užklydusių į šį teismą, Cecilijui teks rinktis vaišintoją, užtarėją (*hospes aliquis sit recipiendus*).

prie Menijaus kolonos... nusikaltėlių iš savo luomo. Su Menijaus vardu siejami keli pastatai Romos forume. Gajus Menijus, 338 m. pr.

Kr. konsulas, pažymėdamas pergalę kare su lotynais, papuošė komicijuje stovėjusią kalbėtojų tribūną nugalėtų priešų laivų pirmgaliais (*rostrum* – pažod. „snapas“) (todėl ilgainiui pati tribūna imta vadinti rostrais), o būdamas cenzoriumi 318 m. pr. Kr. jis pirmąkart Forume virš portikų kolonų įrengė galerijas (*maeniana*), nuo kurių žiūrovai galėjo stebėti gladiatorių kautynes. Ilgainiui *maenianum* tapo bendrinio žodžiu, reiškiančiu namo balkoną, atskirą žiūrovių eilių sekciją teatre ar amfiteatre. To paties Menijaus garbei 318 m. pr. Kr. Forume, netoli Hostilijaus kurijos ir kalėjimo (Plin. *N.H.* VII. 212), maždaug toje vietoje, kur vėliau iškilo Septimijaus Severo arka, buvo pastatyta kolona ir raitelio statula (Livijus (VIII. 13.9) mini būtent statulą, pažymėdamas, jog tais laikais tai buvęs retas dalykas – *ut statuae equestres eis, rara illa aetate res, in foro ponerentur*). Galimas daiktas, jog tai buvo vienas paminklas – ant kolonos stovėjusi raito Menijaus statula. Prie šios kolonos (*columna Maenia*) trijų asmenų kolegija *tresviri capitales* nagrinėjo smulkių nusikaltimų bylas. Paprastai jose dalyvaudavo žemesniųjų sluoksnių žmonės: buvo baudžiami įsipareigojimų nevykdantys skolininkai (Cic. *Sest.* 18; 124), apsvogę vergai ir pan. Taigi Cicerono pastaba, jog jam siūlomi subskriptoriai turėtų pasieškoti „nusikaltėlių iš savo luomo“ yra piktoka ir užgauli.

§ 51

Paskirkite... mane Tulijaus sargu. Ne kaltinimo palaikytoju (*subscriptorem*), bet sargu (*custodem*), nes subskriptoriai buvo skiriami ne tik kaip pagalbininkai, bet ir kaip prižiūrėtojai, kad kaltintojas nepasiduotų korupcijai. Kita vertus, būdami Cicerono subskriptoriai, šie žmonės galėjo reikalauti teisės naudotis jo atvežtais iš Sicilijos dokumentais ir, susitarę su Veriu, sunaikinti labiausiai kompromituojančius.

§ 52

nuskriaudęs visus siciliečius, tave vieną būtų palaikęs ypatingu.
Žr. paaišk. § 39.

§ 55

Eriko Veneros atleistinė. Sicilijos vakaruose, šalia Drepano miesto (dab. Trapani), ant Eriko kalno (dab. Monte San Giuliano) buvo senovinė elimų deivės, kurios kultas turėjo rytietiškę bruožą, tarp jų ir šventosios prostitucijos, šventovė. Vėliau šventovė buvo helėnizuota, po to romanizuota, o senoji deivė kartaginiečių tapatinta su Astarte, graikų – su Afrodite, romėnų – su Venera. Pagal kalno pavadinimą romėnai ją vadino *Venus Erycina*. Iš čia kilęs ir dabartinis miesto pavadinimas Erice. Norėdamas parodyti jos sąsajas su Troja, Vergilijus padaro Enėją šventovės įkūrėju:

Kalno Eriko viršūnėj, žvaigždžių kaimynystėj, pastato

Jis Idalietei Venerai šventovę, prie kapo Anchiso

Šventąjį šilą užveisia ir paskiria sargą jam sergėt.

(Verg. *Aen.* V. 759–761, Antano Dambrausko vert.).

Turtinga šventykla turėjo nemažai vergų ir vergių (*venerii*), kurie paleisti į laisvę tapdavo Afroditės (Veneros) atleistiniais. Tokia atleistinė (*liberta Veneris*) buvo ir Cicerono minima Agonidė. Veneros Ericinos kultas paplito ir kitose vietose. Romoje jai buvo dedikuotos, galimas daiktas, net dvi šventyklos, nors jų vieta ir pastatymo data kelia daug neišskumų (Coarelli in Steinby 1993–2000, vol. I, 114–116 s.v. *Venus Erucina, aedes*). Apie šio kulto perkėlimo į Romą istorines bei politines aplinkybes žr. Erskine 2001, 198–2005). Nepaisant imperatoriaus Klaudijaus mėginimų atgaivinti Eriko kalno šventovę (Suet. *Clau.* 25.5; Tac. *Ann.* IV. 43), imperijos laikais ji sunyko. Dabar jos vietoje stovi XII a. pilis.

kažkoks Antonijaus prefektas. Prefektas – šiuo atveju laivo vadas. Markas Antonijus – garsiojo oratoriaus Antonijaus (žr. § 25) sūnus ir būsimo triumviro Marko Antonijaus tėvas buvo silpnavalis žmogus, pasidavęs žmonos, Cezario sesers, įtakai. Tais laikais jūrose siautėjo piratai, kėlę grėsmę net ir sausumos gyventojams (Cic. *Man.* 31–33). 74 m. pr. Kr. Markas Antonijus tapo vyriausiuoju laivyno vadu kovai su piratais ir surengė žygį į Kretą, tuomet nepriklausomą ir stipriausią piratų buveinę. Ten buvo gėdingai sumuštas ir pašaipiai pramintas Kretiečiu (*Creticus*) – pravarde, kurią paprastai suteikdavo karvedžiui kaip garbės vardą už laimėtus karus (plg. *Africanus, Macedonicus, Germanicus, Britannicus* etc.). Vėliau Kvintas Cecilijus Metelas užkariavo šią salą ir padarė ją Romos provincija, už tai teisėtai gavo Kretiečio vardą ir 62 m. pr. Kr. šventė triumfą.

muzikantus... panaudoti laivyne. Kad instrumentų garsais duotų taktą irklininkams.

§ 56

įvyksta teismas pagal formulę... Teisėjai priėmė sprendimą. *Re-cuperatores* – Romos pareigūno paskirta teisėjų komisija, nagrinėjanti turtines Romos piliečių bylas su svetimšaliais. Jų būdavo keletas ir, kitaip nei *iudex* (piliečių civilinio teismo teisėjas), nuosprendį priimdavo bendru nutarimu. Cecilijus, matyt, parinko ieškovą, kuris Eriko Veneros vardu pareiškė teises į Agonidės laisvę ir turtą, paskyrė rekuperatorius ir liepė teisti pagal Cicerono pacituotą formulę *Si paret eam se et sua Veneris esse dixisse, condemnate; si non paret, absolvite*. Tokiose formulėse numanoma sąlygos sakinio išdava yra *condemnato* – tebus nuteistas(a). Rekuperatoriai negalėjo nepatvirtinti taip suformuluoto kaltinimo. Kaip matyti, Cecilijus Sicilijoje naudojos tokiais teisminiais įgaliojimais kaip *praetor inter peregrinos* Romoje. Iš tiesų ši teisė priklausė vietininkui,

o kvestorius galėjo ją vykdyti tik jo pavedimu (*mandato praetoris*). Štai kodėl propretorius Veris iškart panaikino Cecilijaus įsakymus.

§ 57

kaip Kvintas Mucijus. Kvintas Mucijus Scevola, pramintas Pontifiku (atskiriant jį nuo tėvo Kvinto Mucijaus Scevolos Auguro), 98 m. pr. Kr. buvo Azijos prokonsulu ir valdė provinciją griežtai ir nepriekaištingai. Jis buvo žymiausias respublikos pabaigos teisininkas. Jaunystėje Ciceronas buvo abiejų Scevolų, tėvo ir sūnaus, mokinys, o veikale *Brutas* apibūdina Scevolą Pontifiką kaip iškalbingiausią iš teisės žinovų (*iuris peritorum eloquentissimus Scaevola putaretur – Brut. 145*).

tarsi išgėręs Kirkės taurę, akimoju iš žmogaus tapo Veriu. Apie deivę Kirę, pavertusią Odisejo palydovus paršais, skaitome Homero *Odisėjoje* (X. 210–243). Ciceronas šmaikščiai pasinaudoja vardo reikšme, nes *verres* lotyniškai reiškia „kuilys“ (apie vardo kilmę žr. p. 38). Kaip išgėrę stebuklingo deivės gėrimo Odisejo bendražygiai praranda savo žmogiškąjį pavidalą ir virsta kiaulėmis, taip Veris, tik akimirka parodęs žmogišką padorumą, tuoj pat, tarsi Kirkės burtų paveiktas, grįžta į savo tikrąjį, kiaulišką pavidalą. Tai Cicerono mėgstama sąmojo rūšis, kai žaidžiama vardo prasme ir kartais pasiekiami itin kandi satyra (plg. *Clu.* 70–72; *Phil. XI.* 14; *XII.* 20; etc. Išsamiau apie tai Corbeill 1996, 57–98). Dar kelis kartus antrojo posėdžio kalboje Verio vardas įpinamas į reikšminį kontekstą, sukuriant norimą asociaciją (*Verr.* II. 2.191; II. 4. 53; 57; 95 ir paaišk. ad loc.). „Buvo žmonių, kurie iš nevilties net pasirodydavo sąmojingi. Vieni, kaip jūs ne kartą girdėjote, sakė esą nenuostabu, jog „Verio viralas“ niekam tikęs; kiti buvo dar lėkštesni, bet vis tiek atrodė sąmojingi, nes piktai liejo savo įniršį: jie keikė Sacerdotą (Žynį), kad nenudūrė tokio netikusio Verio (Kuilio).“ (II. 1.121) Pirmasis sąmojis paremtas dviejų žodžių – *verres* ir *ius* – dviprasmybe: lot. *ius* – „teisė,

teisėtvara“ ir „sriuba, viralas“, taigi *ius Verrinum* reiškia ir „Verio teisėtvara“, ir „kuilio viralą“. Antrasis – abiejų vardų prasmėmis: prieš Verį Siciliją valdęs pretorius buvo vardu Gajus Licinijus Sacerdotas. Lot. *sacerdos* – žynys, turėjęs paskersti „kuilį“, kol šis nebuvo pridaręs žalos provincijai. Cituotoje ištraukoje Ciceronas perpasakoja liaudyje sklandčius sąmojus, laikydamas juos lėkštokais ir nepriskirdamas jų sau pačiam (panašiai ir II. 2.18–19, žr. paaišk. *Verr.* II. 4.53). Tačiau vėlesni autoriai juos siejo su pačiu Ciceronu, kartais priekaištaudami jam dėl neskoningo sąmojo (Tac. *Dial.* 23.1; Quint. VI. 3.4; VI. 3.55). Plutarchas Cicerono biografoje pateikia tokį pavyzdį: „Kai vienas atleistinis, vardu Cecilijus (Κεκίλιος), judėjų religijos pasekėjas, norėjo pats, nušalinęs siciliečius, kaltinti Verį, Ciceronas tarė: „Kas bendra tarp žydo ir kiaulės?“ (Plut. *Cic.* 7.5; Anastazijos Kašinskaitės vert.).

Kitoks žodžių žaismas (*paronomasia*) sukuriamas tais atvejais, kai pasinaudojama vardo *Verres* ir žodžio *verriculum* („šluota“) sąskambių panašumu, žr. *Verr.* II. 2. 18–19; 52; II. 4.53 ir paaišk. ad loc.

§ 58

norėtum vadintis... suokalbininku. *Praevaricator* – taip buvo vadinamas kaltintojas, dangstantis kaltinamąjį, nesvarbu ar susimokęs su kita puse, ar tiesiog per neišmanymą. Priešingai, *calumniator* – šmeižikas, melagingas kaltintojas. Abu atvejai – *praevaricatio* (dangstymas, išsisukinėjimas) ir *calumnia* (šmeižtas) – buvo lygiai baudžiami.

§ 61

burtų lemta sąjunga. Žr. paaišk. § 46.

§ 63

Nei Lucijui Filonui... persekioti Titą Albucijų. Pateikiami istoriniai pavyzdžiai (*exempla*), kai kvestoriams nebuvo leista liudyti prieš

savo pretorius. Apie pirmuosius du teismo procesus nieko nežinome. Apie Marką Aurelijų Skaurą aptinkame tik trumpą pastabą Cicerono *Brute*, kad jis kalbėdavęs nedažnai, bet gražiai, išsiskyręs taisyklinga ir dailia kalba. (*M. Aurelius Scaurus non saepe dicebat, sed polite; Latine vero in primis est eleganter locutus – Brut. 135*). Gnėjus Pompėjus, būsimo triumviro tėvas, pasižymėjo Sąjungininkų kare (91–88). Titas Albucijus, pasak Cicerono, studijavęs pas graikus ir pats kone graikas (*doctus etiam Graecis T. Albucius vel potius paene Graecus – Brut. 131*). Lucilijus satyrose šaiposi iš jo helėnofilijos. Nors buvo epikūrininkas, ėjo valstybines pareigas. 106 ar 104 m. pr. Kr. tapęs Sardinijos vietininku, gerokai prisiplėšė provincijoje ir buvo nuteistas *de repetundis*. Toliau minimas Gajus Julijus Cezaris Strabonas (nužudytas 87 m. pr. Kr.) buvo vienas geriausių to laiko oratorių. Jis yra vienas iš Cicerono dialogo *Apie oratorių* dalyvių.

§ 64

pareikalavo teisės pateikti kaltinimą. Apie *nominis delatio* ir *divinatio* žr. paaišk. § 10.

Publijui Gabinijui... jį Achajos gyventojai savo patronu buvo pasirinkę. Publijus Gabinijus po savo pretūros 89 m., kaip aiškėja iš šitos Cicerono kalbos vietos, buvo paskirtas Makedonijos ir tuo pačiu Achajos, t. y. buvusios Graikijos, provincijos valdytoju. Jo kaltintojas Lucijus Kalpurnijus Pizonas, Cicerono žento Gajaus Pizono tėvas, buvo pretoriumi 74 m. pr. Kr. kartu su Veriu ir priešinosi daugeliui jo savavališkų veiksmų. Apie Kvintą Cecilijų žinių neturime.

§ 65

su kuriuo burtas... su kuriuo dievų... nuosprendis mane susiejo. Plg. § 46.

§ 66

Markas Katonas Išmintingasis, žymiausias bei įžvalgiausias vyras. Marką Porcijų Katoną Vyresnįjį (234–149) Ciceronas ne kartą mini savo kalbose kaip *exemplum*, priskirdamas jam išskirtines savybes: išsilavinimą (*Arch. 16: illis temporibus doctissimum*), veiklumą (*Verr. II. 5.180: hominis <...> vigilantissimi*), išmintį (*Verr. II. 5.180: M. Catonis, hominis sapientissimi; Mur. 62: homo ingeniosissimus, M. Cato*), o kartais tiesiog suteikia jam prievardį *Sapiens* (plg. *Verr. II. 2.5: ille M. Cato Sapiens*).

ėmėsis ginti ispanų, pas kuriuos buvo konsulu, skriaudas. 195 m. pr. Kr., būdamas konsulu, Katonas kariavo Ispanijoje ir pelnė triumfą (*Plut. Cato Maior 10–11*). 171 m. pr. Kr. jis ėmėsi ginti ispanus prieš tris jų buvusius propretorius, o 149 m. pr. Kr., jau visai prieš mirtį, būdamas itin garbaus amžiaus (85 metų), pasakė paskutinįją savo kalbą prieš Luzitanijos propretorių Servijų Sulpicijų Galbą, o jos ištraukas įtraukė į savo veikalą *Pradžios (Origines)*. Galba buvo kaltinamas tuo, kad 150 m. pr. Kr., baigdamas karą Luzitanijoje, jis įtikinęs luzitanus pasiduoti, o paskui, sulaužydamas duotą žodį, daugybę jų išžudė ar pardavė į vergovę. Daugelis mokslininkų šį įvykį sieja su Kalpurnijaus Pizono pasiūlyto įstatymo *de repetundis* įvedimu 149 m. pr. Kr. (Richardson 1986, 136–137). Vis dėlto Galba nebuvo nuteistas, nes sugebėjo sugraudinti tautą ir išsigelbėjo „tragedijai būdingomis priemonėmis“ (*hisce eum tra-goediis liberatum; Cic. De or. I. 227–228; Brut. 89*). Apie Katoną kaip „naują žmogų“ (*homo novus*) žr. II. 5.180.

§ 67

Gnėjus Domicijus patraukė į teismą Marką Silaną už kažkokio Egritomaro... įžeidimą. 104 m. pr. Kr. plebėjų tribūnas Gnėjus Domicijus Ahenobarbas apkaltino Marką Silaną išdavyste (*de maiestate*) už tai, kad šis, būdamas konsulu 109 m. pr. Kr., neturėdamas tautos įgaliojimų,

stojo į mūsų su kimbrais ir patyrė pralaimėjimą. Apie Egritomarą duomenų neturime.

draugo ir vaišintojo – *amici atque hospitis. Hospitium* (gr. *xenia*) – ypatinga socialinių santykių ir draugiškų įsipareigojimų rūšis, paplitusi antikiniame pasaulyje ir, matyt, romėnų perimta iš graikų. Tokiais santykiais susisaistę žmonės vadinosi *hospites* (lotyniškai tai reiškia ir svečią, ir šeimnininką). Neturint adekvataus lietuviško atitikmens, šiame vertime, priklausomai nuo konteksto, *hospes* verčiama „vaišintojas“ arba „svečias“. Svetingumo ryšiai siejo atskirus žmones ir šeimas. Jie įpareigojo ne tik svetingai priimti kitą asmenį, bet ir padėti jam privačiuose bei politiniuose reikaluose, pvz., užtarti teisme. Pasak Aulo Gelijaus, protėviams pareiga vaišintojui buvusi pirmesnė nei pareiga klientui, giminaičiui, galiausiai šeimos nariui. Svarbesnė už ją tebuvo pareiga globotiniui (*In officiis apud maiores ita observatum est: primum tutelae, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea adfini* – Gell. *N.A.* V. 13.5). Tokie santykiai buvo paveldimi. Svetingumo ryšiai galėjo sieti valstybę su nusipelnusiu svetimšaliu. Ciceronas buvo susijęs vaišingumo ryšiais su žymiais graikais įvairiuose Sicilijos miestuose, pvz., Pamfilu iš Lilibajo (*Verr.* II. 4.32), Apoloniju iš Panormo (*Verr.* II. 5.19) etc.

§ 68

anos padermės skundikai. *Quadruplator* – žr. paaišk. § 24.

§ 69

Publijus Lentulas, pirmasis senatorius, kaltino Manijų Akvilijų, kaltinimą palaikant Gajui Rutilijui Rufui. *Princeps senatus* – pirmasis senatorius (aukštos kilmės (dažniausiai patricijus) ir neprikaištingos reputacijos, buvęs cenzorius – *ensorius*), kurį cenzoriai, sudarydami senatorių sąrašą, paskelbdavo pirmuoju. Pareigybė buvo įsteigta apie 275 m. pr. Kr. (Ryan 1998, 171 sqq.; kai kurie mokslininkai ją paankstina, nu-

keldami į IV a. pr. Kr.). Tai nebuvo valstybinė pareigybė ir nesuteikdavo valdžios įgaliojimų (*imperium*), bet suteikdavo asmeniui didžiulę vertę (*dignitas*). Jis pirmasis išsakydavo savo nuomonę (*sententia*) svarstomų klausimų senate, taigi galėjo užduoti reikiamą toną svarstymams. Sulos diktatūros metais *princeps senatus* svarba sumenko, nes teisė pasisakyti pirmam perduota išrinktajam konsuliui (*consul designatus*, žr. paaššk. Verr. I.18). Oktavijanas Augustas, vengdamas vadintis diktatoriumi ar imperatoriumi, 28 m. pr. Kr. priėmė *princeps senatus* titulą, kuris ilgainiui tapo valdovo sinonimu. Kartais principatu vadinamas Augusto valdymo laikotarpis, o kartais – visas laikotarpis iki 284 m., kaip priešprieša dominato laikotarpiui, prasidėjusiam nuo Dioklecijano (284–305).

Publijus Kornelijus Lentulas tapo pirmuoju senatoriumi apie 125 m. pr. Kr., jau po čia minimo Akvilijaus proceso. Pastarasis, būdamas konsulu, 129 m. pr. Kr. kariavo su Aristoniku (Eumeno II sūnumi, pretendavusiu į Pergamo sostą po to, kai Atalas III 133 m. pr. Kr. testamentu perdavė karalystę Romai) ir, kad priverstų kai kuriuos miestus pasiduoti, užnuodijo šulinius, užtraukdamas nešlovę romėnų pergalei (Vell. Pat. II. 4; Flor. *Epit.* I. 35). Grįžęs į Romą buvo apkaltintas turto prievartavimu (*de repetundis*) Azijos provincijoje, bet papirkti teisėjai senatoriai jį išteisino. Tuo pasinaudojo Gajus Grakchas, kad perduotų teismus raiteliams. Apie Rufo vaidmenį šiame teisme duomenų neturime.

Publijus Afrikietis... jau buvęs dukart konsulu ir cenzoriumi, iškviatė teisman Lucijų Kotą. Publijus Kornelijus Scipijonas Afrikietis Jaunesnysis konsulu buvo 147 ir 134 m. pr. Kr., o cenzoriumi – 142 m. pr. Kr. Lucijus Aurelijus Kota buvo konsulu 144 m. pr. Kr. kartu su anksčiau minėtu Servijumi Sulpicijumi Galba. Sakoma, kad svarstant senate, kurį iš jų pasiųsti Ispanijon, Scipijonas pasakęs, jog netinkas nė vienas, nes vienas (Galba) nieko neturįs, o antrajam (Kotai) niekad negana; taigi ir nepriteklių, ir godumą laikė netinkamais karvedžio

palydovais provincijoje. Tąsyk Scipijono nuomonė nusvėrusi, ir nė vienam iš jų nebuvo suteiktas imperijus (Val. Max. VI. 4.2).

Kada ir kuo Scipijonas apkaltino Kotą, nėra aišku. Pagal Livijaus 55 knygos epitomę teismas datuojamas 138 m. pr. Kr. Remiantis Cicerono liudijimu (*bis consul fuerat* – *Div. Caec.* 69, *Mur.* 58), Scipijonas apkaltino Kotą jau po savo antrojo konsulato, t. y. 133 m. pr. Kr. ar vėliau. Turbūt tai buvo byla *de repetundis*, bet niekur neužsimenama apie Kotos valdytą ir nuskriaustą provinciją. Galimas daiktas, jog Scipijonas jį apkaltino tautos susirinkime (*apud populum* – Val. Max. VIII. 1.11) ir *pro populo*, t. y. romėnų tautos vardu (Richardson 1987, 11–12). Pasak Valerijaus Maksimo, nors jo nusikaltimai buvo itin sunkūs, teisėjai net septynis kartus atidėjo bylos svarstymą (vadinamoji *ampliatio*) ir galiausiai išteisino kaltinamąjį, kad nepasirodytų, jog nuosprendžiui turėjo įtakos didžiulis kaltintojo autoritetas (Val. Max. VIII. 1.11).

tuomet klestėjo romėnų tautos vardas... valstybės didybė laikyta pagarbos verta. II a. pr. Kr. Cicerono dažnai traktuojamas kaip valstybės aukščiausio pakilimo laikotarpis, kai dar buvo laikomasi respublikos valdymo principų ir moralės normų, kurios pašlijo I a. pradžioje, prasidėjus pilietiniams karams ir Sulai įvedus diktatūrą. „Buvo tuomet Italija pilna graikiškų menų ir mokslų, Lacijoje šie užsiėmimai buvo puoselėjami labiau nei dabar tuose pačiuose miestuose, o ir čia, Romoje, dėl valstybėje vyravusios ramybės jie nebuvo apleisti“ (Cic. *Arch.* 5). To laikotarpio žmonės – Scipijonas Afrikietis, Katonas Vyresnysis, Lelijus ir kt. – dažnai pateikiami kaip sektini pavyzdžiai arba padaromi traktatų-dialogų dalyviais. Ciceronas itin kruopščiai parenka savo dialogų veikėjus, kad jų visuomeninė padėtis ir *auctoritas* suteiktų pokalbiui reikiamo svarumo (*hominumque dignitas orationi aliquantum ponderis adferebat* – *Q. fr.* III. 5.1; plg. *Sen.* 3). Maža to, kad suteiktų dialogui istorinio įtikinamumo, jis parenka tokias asmenybes, kurios pagal charakterio savybes tiktu

tam tikram vaidmeniui. Todėl valstybės teoriją Ciceronas paveda dėstyti Scipijonui Jaunesniajam ir kitiems jo bendraamžiams (*De re publica*), draugystės etinį fenomeną – ištikimajam Scipijono draugui Gajui Lelijui (*De amicitia*), senatvės – ilgą ir garbingą amžių nugyvenusiam Katonui Vyresniajam (*De senectute*).

§ 70

siekdamas edilo pareigų. *Aedilis* – antroji pareigybė po kvestoriaus Romos pareigybių pakopose (*cursus honorum*). Ciceronas (*Leg.* III. 7) išskiria tokias jų pareigas: i) Miesto priežiūra: šventyklų, kanalizacijos, akvedukų taisymas, gatvių tiesimas ir valymas, eismo reguliavimas, turgų ir pircių priežiūra ir pan.; ii) Romos aprūpinimas grūdais ir matų bei svarstyklių kontrolė; iii) viešųjų reginių ir švenčių rengimas tiek valstybės, tiek privačiomis lėšomis. Kaip tik ši pareiga, nors brangiai kainuojanti, leisdavo pelnyti populiarumą ir atverdavo kelią į pretoriaus pareigas.

§ 72

galiu prarasti visa, kas ilgai po kruopelę buvo kaupia. Apie Verio bylą kaip lemiamą tašką Cicerono kaip politiko ir oratoriaus karjeroje žr. p. 17–19.

§ 73

sąžiningumu, stropumu, nuovokumu... pakelsiantį bylos ir teismo našta. Michaelis C. Alexanderis aptaria gynėjo ir kaltintojo pozicijų privalumus ir sunkumus Romos teisme (Alexander 2002, 45–52). Kaip pažymi Ciceronas retorikos traktate *Apie retorikos dalis* (*De partitione oratoria*), kaltintojas dėsto savo argumentus pagal iš anksto numatytą planą, pasitelkdamas daiktinius įrodymus, liudytojus, ir kiekvieną įrodymą tarsi ietį galingai sviedžia (*et singula argumenta quasi hasta in manu*

collocata vehementer proponit), o gynėjas turi būti pasirengęs improvizuoti: keisti, pertvarkyti, trumpinti savo kalbą pagal aplinkybes (*Part.* 14–15). Tą patį patvirtina ir Kvintilijanas, pripažindamas, jog gynėjo vaidmuo teisme yra sudėtingesnis (*Non sine causa tamen difficilius semper est creditum, quod Cicero saepe testatur, defendere quam accusare*) ir juo gali būti tik išties įgudęs oratorius (*Quint.* V. 13.2–3). Kita vertus, kaip įtikinamai parodo Alexanderis, pasirengimo teismui etapas kaltintojui yra žymiai sunkesnis nei gynėjui, nes pirmojo sėkmė labai priklauso nuo surinktų įkalčių ir liudytojų. Verio bylos atveju Cicerono padėtis buvo ypač sudėtinga dėl daugybės aplinkybių: ir dėl laiko stokos, ir dėl nuolatinių kaltinamajam palankaus provincijos vietininko Lucijaus Metelo trukdžių, ir dėl nusikaltimų įvairovės, pagaliau dėl kelionės sunkumų. Ciceronas parodė išties neįtikėtiną uolumą bei atkaklumą per neįtikėtinai trumpą laiką išnaršęs visą Siciliją ir surinkęs tiek įrodymų. Be to, nepakako rasti ir apklausti liudytojų, reikėjo juos įtikinti (ar net priversti) atvykti Romon (tai jiems kėlė nemažų finansinių sunkumų ir gaišaties), o atvykusiais pasirūpinti. Taigi, nepaisant kiek pompastiškai skambančio pasižadėjimo „pakelti bylos ir teismo našta“, reikia pripažinti, kad Ciceronas pateisino *Divinacijoje* duotą pažadą

PRIEŠ GAJŲ VERĮ PIRMOJO POSĖDŽIO KALBA

KALBOS PLANAS

Ižanga (*exordium*) § 1–10:

§ 1–3 politinis motyvas: pasitaikiusi proga grąžinti autoritetą senatorių teismams;

§ 3–10 apie Cicerono pasiruošimą bylai ir jam keliamus trukdžius.

Viešas Verio prisipažinimas teisėjų papirkimu.

Glaustas bylos medžiagos išdėstymas (*expositio*) § 10–15.

Pasiteisinimas dėl neįprastos kalbos strategijos (*excursus*) § 15–42.

Pabaiga (*peroratio*) § 43–56.

§ 1

svetimuose kraštuose, t. y. provincijose.

§ 2

jūsų luomo ir jūsų teismų išbandymo valandą. T. y. senatorių teismų ir senatorių luomo. Kalbama apie netrukus būsiantį paskelbtą Aurelijaus įstatymą (*lex Aurelia iudicaria*). Pagal jį teismų kolegijos bus sudarytos lygiomis dalimis iš senatorių, raitelių ir išdo tribūnų. Verio teismo pirmasis posėdis vyko 70 m. pr. Kr. rugpjūčio 5 d., rugsėjį įstatymas buvo paskelbtas ir priimtas dar tais pačiais metais. Plg.: „Taigi, kai prasidėjo pirmasis svarstymas, įstatymas dar nebuvo paskelbtas; <...> po to, kai Veris, atrodė, atsigavo ir sustiprėjo, iškart buvo paskelbtas įstatymas“

(II. 5.178). Pagal Cecilijaus ir Didijaus įstatymą (*lex Caecilia Didia*, 98 m. pr. Kr.) įstatymo projektas buvo skelbiamas tautai Forume prieš tris nundinas (*nundinae* – aštuonių dienų savaitė) iki jo svarstymo ir balsavimo tautos susirinkime (Cic. *Dom.* 45; OCD s. v. *Didius*; Lübker s. v. *Trinundinum*). Šis veiksmas vadinosi promulgacija (*promulgatio trinum nundinum* – Cic. *Phil.* V. 8).

kalbomis susirinkimuose ir įstatymų projektais. Pasak Ps.-Askonijaus, *contiones* – tai tautos sueigos, kuriose plebėjų tribūnas Kvincijus koneveikė parsidavėlius teisėjus, 74 m. pr. Kr. nuteisusius Opijaniką (žr. paaišk. § 29), *leges* – tai *lex Aurelia iudicaria*, įstatymas dėl teismų gražinimo raiteliams, priimtas netrukus po Verio nuteisimo.

iždo grobstytoją, Azijos ir Pamfilijos niokotoją, Miesto teisės galvažudį, Sicilijos... prakeiksmą. Ciceronas vienu sakiniu nubrėžia būsimos kalbos planą, kurį išplėtos toliau § 11–14: „iždo grobstytoją“ (*depeculatore aerari*) atitinka antrojo posėdžio pirmosios knygos dalį apie Verio kvestūrą (II. 1.33–43); *vexatorem Asiae atque Pamphyliæ* – apie Verio veiklą provincijose esant legatu (II. 1.44–102), *praedonem iuris urbani* – apie Miesto pretūros metus (II. 1.103–158), *labem atque perniciem provinciae Siciliae* – apie Verio pretūrą Sicilijoje 73–71 m. pr. Kr. (II. lib. 2–5). Plg. *Div. Caec.* 38 ir paaišk. ad loc.

Aerarium (iš *aes* „varis, pinigai“) – valstybės iždas, saugotas Forume, Saturno šventykloje. Iždą valdė du miesto kvestoriai, prižiūrimi senato.

Miesto teisės galvažudį. Originale sąmojingas žodžių žaismas (*paronomasia*), paremtas žodžių *praetor* – „pretorius“ ir *praedo* – „plėšikas, piratas“ panašiu skambesiu: būdamas Miesto pretoriumi (*praetor urbanus*), Veris elgėsi kaip Miesto plėšikas (*praedo iuris urbani*). Plg. II. 4.21; II. 5.54; 63; 122.

§ 3

jums dar likęs autoritetas sutvirtės. Jau pačioje kalbos pradžioje Ciceronas imasi realizuoti svarbiausią savo kaltinimo strategiją: i) atstovaudamas svetimos tautos interesams prieš turtingą ir įtakingą romėną, jis apeliuoja ne tiek į abstraktų teisėjų teisingumo jausmą ir užuojautą nuskriaustiesiems, kiek stengiasi susieti teisingą bylos sprendimą su asmenine teisėjų nauda (šitaip būsiąs išlaikytas senatorių prestižas ir galbūt išsaugota įtaka teismuose); ii) Verio siciliečiams padarytas neteisės ketina susieti su romėnų tautos interesais: Verio nusikaltimai padarę didelės žalos visos romėnų tautos, ypač senatorių, kaip valdančio luomo, autoritetui ir valdžiai (plg. II. 4.79–81 et passim). Šitaip oratorius užbėga už akių priešpriešai „siciliečiai, svetimi“ vs. „romėnai, savi“, kurią galėjo panaudoti savo gynyboje Hortenzijus (Vasaly 1993, 212).

pritrūko valstybei teisėjų, o ne... kaltintojo kaltinamajam. Romos teisme nebuvo valstybinio kaltintojo institucijos. Nusikaltėlis buvo patraukiamas atsakomybėn tik tuo atveju, jeigu atsirasdavo privatus asmuo, pateikdavęs kaltinimą pagal nustatytas procedūras.

daugybę pinklių man spendė Gajus Veris sausumoje ir jūroje. T. y. Ciceronui keliaujant po Siciliją ir renkant medžiagą bylai. Iš Sicilijos jis grįžo ne įprastu keliu, persikeldamas per sąsiaurį tarp Mesanos ir Regijo ir toliau sausuma iki Romos, bet, šiek tiek pavažiavęs sausuma, jo paties žodžiais, mažulyčiu laiveliu plaukė iš Vibonos iki Velijos (*a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum ac praedonum ac tua tela* – II. 2.99). Tikriausiai šitaip Ciceronas stengėsi išvengti pavojingiausio Kalabrijos ruožo, kur miškinguose kalnuose tykojo plėšikai ir pabėgusių vergų būriai (prisiminkime, kad 71 m. pr. Kr., kai keliavo Ciceronas, dar nebuvo pasibaigęs vergų karas; plg. II. 5.39–40 ir paaišk. ad loc.). Tačiau jūroje tykojo kitas pavojus – susidūrimas su piratais.

§ 4

Manijų Glabrijoną. Manijus Acilijus Glabrijonas, 70 m. pr. Kr. buvo pretorius ir vadovavo *quaestio de repetundis*, kuriame buvo nagrinėjama Verio byla. 67 m. pr. Kr. jis tapo konsulu kartu su Gajumi Kalpurnijumi Pizonu (Dio Cass. XXXVI. 38.1).

Šioje vietoje nukrypstame nuo Gulielmo Petersono teksto redakcijos, nes joje pateiktas vardas M. (Marcus), nors visi kiti mūsų turimi tekstai ir šaltiniai nurodo M' (Manius).

nėra... tokios tvirtovės, kurios pinigai negalėtų įveikti. Aliuzija į Makedonijos karaliaus Filipo žodžius. Plg.: „Laukiame rinkimų; juose mūsų Didysis prieš visų norą stumia Aulo sūnų ir kovoja ne savo autoritetu, ne įtaka, bet tais, kuriais, kaip sakydavo Filipas, bet kuri tvirtovė gali būti paimta, jei tik auksu pakrautas asiliukas jį gali įkopti“ (Cic. Att. I. 16.12). Įvairūs autoriai pateikia skirtingų posakių bei anekdotų apie tai, kaip Filipas auksu paimdavo graikų miestus, bet daugelis jų yra vėlesni už Ciceroną; Hor. Carm. III. 16.14; Diod. Sic. XVI. 54.3–4; Plut. Mor. 178b 3. Paplitęs buvo ir pasakojimas apie Delfų pitijos ištarmę Filipui: „Jetim sidabro kariauk, ir viską pajėgsi įveikti“ (Ἀργυρέαις λόγῃσι μάχου καὶ πάντα νικήσεις – AP app. Orac. 89; Suda, alpha 3788, s. v. Ἀργυρέα).

§ 5

laikas... nepalankus teismui papirkti. Ciceronas nori pasakyti, kad 70 m. pr. Kr. yra nepalankūs Veriui, nes tais metais teismui vadovauja pretorius Manijus Acilijus Glabrijonas.

§ 6

pasiprašiusį tyrimui Achajoje dviem dienomis mažiau. Panašu, kad jau V a. komentatorius neturėjo tikrų duomenų apie šią bylą, nes pateikia keletą kaltinamojo ir kaltintojo versijų: „Vieni įvardija Rupilijų,

kiti – Opijų. Kai kurie sako Rupilijų buvus kaltintoju, Opijų – kaltinamuoju, kiti Kvintą Metelą Nepotą laiko kaltintoju, Kurijoną – kaltinamuoju.“ (*Alii hunc Rupilium, alii Oppium putant. Sunt qui Rupilium dicunt accusatorem, Oppium reum, alii Q. Metellum Nepotem accusatorem, Curionem reum* – Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 207) Ciceronas pasiprašė 110 dienų, o Verio statytiniai – „dviem dienomis mažiau“ (*biduo breviorum diem*) tyrimui Achajoje, vadinasi 108 dienų.

Brundizijaus nepasiekė. Brundizijus (dab. Brindisi) – uostamiestis Kalabrijoje, Italijos „bato“ kulne, iš kur paprastai romėnai išplaukdavo į Graikiją ir kitus kraštus.

aš per penkiasdešimt dienų taip išmaišiau visą Siciliją. Praėjus 15 metų, Ciceronas šitaip kalbės apie pasirengimą Verio bylai: „Vis dėlto aš maniau, kad provincijos bylą man pačioje provincijoje privalu pažinti ir sužinoti. Argi artojų skundus bei skriaudas ne pačiuose arimuose bei pasėliuose turėjau pažinti? Sakau tau, Trijarijau, – atšiaurią žiemą perėjau skersai išilgai Agrigento slėnius ir kalvas. Tas puikusias ir derlingasis Leontinų kraštas, galima sakyti, pats mane apmokė. Užsukau į artojų lūšnas, nepaleisdami arklo rankenos žmonės su manimi kalbėjosi. Taigi byla taip buvo perteikta, kad teisėjai, rodės, ne išgirdo, ką kalbėjau, bet pamatė ir kone palytėjo. Juk man nei pagirtina, nei teisinga atrodė, ėmusis globoti ištikimiausią ir seniausią provinciją, jos bylos smulkmenas tarsi kokio pavienio kliento reikalą sužinoti savo miegamajame.“ (*Scaur. 25–26*)

§ 7

visų akys jas aiškiai išvys. *Sub oculos subiectio* – žr. paaišk. *Div. Caec. 27.*

§ 9

kaltinamąjį, stosiantį prieš teisimą pirma jo. Žr. § 6.

§ 10–14

Ciceronas lakoniškai išvardija Verio nusikaltimus Sicilijoje, kuriuos jis papunkčiui smulkiai nagrinės antrojo posėdžio kalboje. Oratorius paeiliui vardija magistratūrų metu įvykdytus nusikaltimus, kuriuos ketina išsamiai pagrįsti kito posėdžio kalboje: „jo kvestūra, pirmoji garbės pakopa“ (*quaestura, primus gradus honoris* – § 11) aptarta II. 1.33–43; „tapo legatu visos Azijos ir Pamfilijos pragaiščiai“ (*legatio exitium fuit Asiae totius et Pamphyliæ* – § 11) – II. 1.44–102; „Kaip miesto pretorius“ (*praetura urbana* – § 12) – II. 1.103–158; „Jokia byla per trejus metus nebuvo sprendžiama kitaip <...>“ (*Nulla res per triennium nisi ad nutum istius iudicata est <...>* – § 13) – II. 2 *De praetura Siciliensi*; „Milžiniškos sumos iš žemdirbių ūkių buvo prievarta išgautos“ (*Innumerabiles pecuniae ex aratorum <...>* – § 13) – II. 3 *De frumento*; „senovinius paminklus <...> išgrobstė“ (*monumenta antiquissima <...> spoliavit* – § 14) – II. 4 *De signis*; „Romos piliečiai tarsi vergai nukryžiuoti ir nukankinti etc.“ (*cives Romani servilem in modum cruciati etc.* – § 13) – II. 5 *De suppliciiis*.

Šitaip Ciceronas rodo puikų pasirengimą bylai ir surinktą kaltinimų gausą. Aiškiai matyti, kad čia numatytas kaltinimo planas tiksliai įgyvendinamas antrojo posėdžio kalbose.

§ 10

per teisėjų atranką. Po to, kai pretorius paskirdavo teisėjų kolegiją (*consilium quaestionis*), abi pusės turėjo teisę nušalinti tam tikrą skaičių nepageidaujamų teisėjų (*reiectio iudicum*). Kaltintojas galėjo pašalinti visus nepageidaujamus asmenis (Lazzeretti 2006, 33), kaltinamajam šią teisę riboja Sulos įstatymas (*lex Cornelia de reiectione iudicum*): senatorių luomui nepriklausantis kaltinamasis, Cicerono liudijimu, galėjo nušalinti ne daugiau kaip tris teisėjus (II. 2.77). Senatoriui, matyt, buvo suteikta daugiau teisių. Kadangi Ciceronas įvardija šešis Verio nušalin-

tus teisėjus, daroma prielaida, kad būtent toks buvo įstatymo leidžiamas skaičius (Zielinski 1901, 111). Šiuo atveju gynyba pasistengė pašalinti dorus ir nepaperkamus teisėjus. Iš Cicerono pastabos galime įsivaizduoti, kad teismą stebėjusi publika (*populus Romanus*) perprato gynėjų taktiką ir, matyt, atitinkamai į tai reagavo.

§ 11

pavogė išdo pinigų iš Gnėjaus Karbono, kurio kvestoriumi buvo. Gnėjus Papirijus Karbonas, vienas iš Marijaus partijos vadų, 82 m. pr. Kr. trečiąkart konsulas, buvo kvestoriaus Verio išduotas ir paliktas Ariminyje (dab. Rimini). Persimetęs į Sulos pusę, Veris pasisavino Karbono kariuomenei skirtus išdo pinigų, buvusius jo, kaip kvestoriaus, žinioje. Apie Verio veiksmus prieš Karboną Ciceronas išsamiai kalba II. 1.34 sqq.

paliko provinciją – Šiapusalpinę Galiją (*Gallia Cisalpina*).

įžeidė burto lemtų santykių šventumą. Apie pretoriaus ir kvestoriaus santykių sakralumą žr. *Div. Caec.* 46; 61 ir paaišk. ad loc.

Jis tapo legatu visos Azijos ir Pamfilijos pragaiščiai. 81 m. pr. Kr. pretorius Gnėjus Dolabela gavo valdyti Kilikijos provinciją 80–79 m. pr. Kr., Veris įsiprašė būti jo legatu ir prokvestoriumi. Legatais buvo senatoriai, kuriuos senatas skirdavo pagalbininkais provincijos vietininkui, paprastai šio pageidavimu. Jų skaičius nebuvo nustatytas. Legatai buvo svarbiausi po vietininko asmenys provincijoje; dažnai vietininkas pavesdavo legatui valdyti kurią nors provincijos sritį, o vietininkui išvykus – net ir visą provinciją. Keliaudamas į savo paskirties vietą, pakeliui, Graikijoje (Achajos provincijoje) ir Mažojoje Azijoje (Pamfilijos provincijoje), Veris ėmė grobstyti šventoves ir miestus. Apie šiuos Verio nusikaltimus – II. 1.44 sqq.; 77; 95 sqq. Iš Cicerono pasakojimo galime nesunkiai atsekti Verio kelionės maršrutą: Atėnai (iš Atėnės šventyklos

pagrobtas auksas) – Delas (iš Apolono šventyklos pavogtos statulos) – Chijas – Eritros – Halikarnasas (iš visų trijų pagrobtos statulos, smulkiau neapibūdinamos) – Tenedas (iš viešos vietos pagrobta mitinio herojaus Teno, salos įkūrėjo, statula) – Samas (apiplėšta Heros šventovė) – Aspendas – Pergė (apiplėšta Artemidės šventykla).

§ 12

Kaip miesto pretorius, jis... priteisdavo turtus bei nuosavybę. Apie Miesto pretūros laikotarpio nusikaltimus kalbama II. 1.103–158. Formaliai Gajus Veris buvo kaltinamas pagal Kornelijaus Sulos įstatymą dėl turto prievartavimo (*lex Cornelia de repetundis*), bet Cicerono kaltinimai apėmė ir grobstymus, kyšininkavimą, neteislingą teisėjavimą, piktnaudžiavimą valdžia, religijos įžeidimą, žr. II. 4.88.

per trejus metus taip nuniokojo ir sužlugdė. Dar ne taip seniai romėniškasis Sicilijos laikotarpis mokslininkų laikytas nuolatiniu, lėtu nuosmikiu, sukeltu romėnų priespaudos ir krašto alinimo. Vienu iš įrodymų laikytas naujų statybų trūkumas provincijoje II–I a. pr. Kr. Vėlesni kasinėjimai parodė, kad II a. pr. Kr. daugelyje Sicilijos miestų būta ypač gausių investicijų į statybas, tiek privačias, tiek visuomenines (Wilson 2000, 144–145). Ciceronas, remdamasis Katonu, vadina Siciliją valstybės maisto sandėliu ir Romos liaudies maitintoja (*Itaque ille M. Cato Sapiens cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam nominabat.* – II. 2.5), o Livijus ir Diodoras, rašę kiek vėliau už Cicero-
ną, teigia, kad romėnų valdžia atnešė siciliečiams gerovę, o romėnams – naudą. II a. pr. Kr. statybos Solunte ir kitur rodo ekonomikos klestėjimą, o vietos elitas, net sumokėjęs dešimtinę Romai, turėjo pakankamai lėšų naujoms statyboms. Tuoju po II a. pr. Kr. vidurio buvo atnaujinta monetų kalyba, buvusi nutraukta po Antrojo punų karo visur, išskyrus Sirakūzus (Wilson 2000, 145), – tai irgi miestų pasitikėjimo savo ekonomika

ženklas. Žemdirbiai buvo ne tiek engiami, kiek skatinami auginti kuo daugiau grūdų Romos eksportui, ir panašu, kad daugelyje Sicilijos vietų grūdų gamyba tiesiog klestėjo. Taigi Cicerono teiginys, neva Veris negražinamai nualinęs provinciją yra veikiau hiperbolė, tinkanti konkrečiai retorinei situacijai.

§ 13

iš žemdirbių ūkių buvo prievarta išgautos. Verio grūdų politikai ir piktnaudžiavimams skirta visa trečioji antrojo posėdžio trečioji knyga *Apie grūdus (De frumento)*. Apie tai žr. *Div. Caec.* 32 ir paaišk. ad loc.

sajungininkai priešams prilyginti. Žr. II. 5.103–138.

Romos piliečiai... nukryžiuoti ir nukankinti. Žr. II. 5.139–172.

už akių priėmus nuosprendį. Stenijas iš Termų (II. 2.117, paaišk. II. 4.41) ir Diodoras Melitietis (II. 4. 40 ir paaišk. ad loc.).

Uostai... piratams... atverti. Žr. II. 5.95–100.

Laivynai... prarasti ir pražudyti. Žr. II. 5.86–91.

§ 14

pastatytus turtingiausių karalių... pergalingų imperatorių dovanotus arba sugrąžintus. Turtingiausi karaliai – tai visų pirma garsieji Sirakūzų tiranai Hijeronas II (270–215) ir Agatoklis (317–289), pergalingi imperatoriai – Markas Marcelas, paėmęs Sirakūzus 212 m. pr. Kr. ir Publijus Kornelijus Scipijonas Emilijanas (II. 1.11): Marcelas „dovanojo“, t. y. po pergalės neišvežė Romon, bet paliko Sirakūzams (II. 4.122–123), Scipijonas, nugalėjęs Kartaginą Trečiajame punų kare, sugrąžino Sicilijai kai kurias kartaginiečių Afrikon išvežtas statulas (II. 4.73; 93 ir paaišk. ad loc.).

Respublikos laikais *imperator* buvo vadinamas karvedys, kuriam įstatymo buvo suteikti tam tikri įgaliojimai, valdžia (*imperium*). Be to, tai buvo aukščiausias karinis garbės titulas. Po reikšmingos pergalės, davusios teisę prašyti triumfo, kariai pasveikindavo savo karvedį kaip imperatorių. Šiame vertime žodį *imperator* verčiame „karvedys“ arba, kur reikalingas labiau specifinis terminas, „imperatorius“, t. y. imperijų turinti asmuo (pvz., II. 4.75; 77; 80 etc. II. 5.2 etc.).

bent kiek meniškiau ar seno meistro padarytas. Atrodo, kad Veris nusimanė apie meną ir kaip subtilus kolekcininkas ir vertintojas rinkosi meno kūrinius pagal aiškius kriterijus – žinomo menininko darbas, senovinis, meniškias kūrinys. Visai kitokiais kriterijais vadovaujasi pats Ciceronas, laiškuose prašydamas savo bičiulio Pomponijaus Atiko atsiųsti iš Graikijos statulų savo viloms papuošti. Mūsų manymu, jo pasirinkimą lemia tinkamumo, deramumo (*decorum, aptum, πρέπον*) principas, kurį jis postuluoja retorikos traktatuose kaip vieną iš svarbiausių retorikos reikalavimų (Cic. *Orat.* 70; *De or.* III. 210). Laiškų autorius nuolat ragina Atiką siųsti jam tokias statulas, kurios tiktų ir priderėtų jo viloms, skirtoms, kaip pabrėžiama, moksliniams ir literatūriniams užsiėmimams, t. y. garbingam laisvalaikiui (*otium*), liekančiam nuo valstybinės veiklos (*negotium*). Taigi kaip geras oratorius kiekvieną žodį, argumentą, retorinę figūrą ar stiliaus puošmeną privalo priderinti prie bendro kalbos stiliaus, koncepcijos ir situacijos, taip Cicerono pasirinktos skulptūros turi derėti prie aplinkos ir atitikti jo, kaip garbaus, aukšto rango magistrato, skonį ir socialinę padėtį (Kučinskienė 2006).

§ 15

„Tačiau visa tai jis padarė taip, kad niekas nesužinotų.“ Dažnai Cicerono kalbose randame tokią dialogo atmainą, kai oratoriaus diskurse išsiskiria svetima frazė (frazės), suvokiama kaip kito kalbėtojo replika. Jai

įvardyti kitame darbe pasirinkome terminą „monologinis dialogas“ (Kučinskienė 2008, 66–73). Šiuo atveju turime būdingą monologinio dialogo pavyzdį, kai sintaksiškai iš kalbos teksto neišsiskirianti frazė funkcionuoja kaip tiesioginė kalba išreikštos replikos iš šalies. Skirtingose teksto redakcijose tokios numanomo priešininko frazės, pateikiamos kaip tiesioginė kalba kabutėse arba be jų, net to paties leidėjo tekste kartais įvairuoja. Vertimuose jos paprastai perteikiamos tiesiogine kalba arba su paaiškinamaisiais žodeliais „tu sakai“, „sakysite“, „kas nors sakys“ ir pan.

bent vieną išgalvojau. Kyla klausimas, kiek galime paskliauti Cicerono *Verinēse* pateikiamais faktais. Viena vertus, oratoriaus kalba (ypač publikuota jos versija) yra literatūros kūrinys, kuriame visos priemonės pajungtos svarbiausiam tikslui – įtikinti (*persuadere*). Taigi kai kuriuos dalykus oratorius gali hiperbolizuoti ar pavaizduoti taip, kaip reikalauja tos kalbos situacija ir strategija. Pvz., Ciceronas sąmoningai vaizduoja visiškai nualintą Sicilijos ūkį, kad pabrėžtų Verio padarytą žalą (žr. § 12 ir paaišk. ad loc.); jis apsimeta neišmanęs graikų meno, kad pabrėžtų savo romėnišką *dignitas* ir atsiribotų nuo Verio liguistos aistros meno kūriniais (II. 2.87; II. 4.94; II. 4.4–5 ir paaišk. ad loc.); atsižvelgdamas į kalbos situaciją, jis skirtingai vaizduoja graikų ar kitų tautų nacionalinius bruožus (Kučinskienė 2006) ir pan. Kita vertus, galima manyti, kad esminių faktų jis nebūtų galėjęs iškraipyti vien dėl to, kad tarp jo klausytojų / skaitytojų buvo daug tiesioginių liudytojų (płg.: „Bijau, kad viso to nemačiusieji manys, jog aš visa pernelyg išpučiu ir pagražinu. Tačiau niekas neturi įtarti manęs tokiu šališkumu, kad aš šitiek garbingų vyrų, ypač iš teisėjų tarpo, buvusių Sirakūzuose, visa tai mačiusių, ryžčiausi padaryti savo neapdairumo ir melo liudytojais.“ – II. 4. 124), o užsipulti tokio aukšto rango žmogų kaip Veris, neturint patikimų įrodymų, būtų reiškę jo paties karjeros žlugimą. „We are indebted mainly to the *Verines* of Cicero for our knowledge of the agricultural condition of First

Century Sicily. <...> Cicero as a *novus homo* was taking a tremendous risk at a comparatively early stage in his career in denouncing a senatorial governor and is therefore unlikely to have ventured on any flagrant misrepresentation of the facts.“ (Pritchard 1969, 545)

kilmingujų... tuščius vardus. Kurijono, Metelių, Hortenzijaus, Scipijono – t. y. tų, kurie atvirai rėmė Verį (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 209).

§ 16

papirko teismą – t. y. sudarė sandėrį su tuo užsiimančiais žmonėmis (Ps.-Askonijus juos vadina *artifices* – meistrai, specialistai) ir sumokėjo sutartą sumą, kad šie užtikrintų Verio išteisinimą. Iš kitos Cicerono kalbos žinome, kad kelių teisėjų papirkimui Stajenas buvo gavęs 640 000 sestercijų (*Clu.* 69). Reikia manyti, kad Verio atveju ši suma buvo gero-kai didesnė.

kol buvo atrinkti teisėjai. Žr. § 10 ir paaišk. ad loc.

§ 17

neįmanoma pažymėti šių balsavimo lentelių. Apie tai, kaip papirkėjai stengėsi kontroliuoti balsavimo eigą, žr. *Div. Caec.* 24 ir paaišk. ad loc.

§ 18

išrinktasis konsulas. *Designatus* – taip vadinosi kitiems metams išrinktas magistratas, dar nepradėjęs eiti pareigų. Konsulų rinkimai paprastai vykdavo vasarą, o pareigas pradėdavo eiti kitų metų sausio 1 d. Išrinktasis magistratas teisiškai buvo privatus asmuo ir galėjo būti patrauktas atsakomybėn.

iš Marso lauko traukė namo. *Campus Martius*, dažnai vadinamas tiesiog *campus* („laukas“) – Tiberio vingio juosiamą lygumą. Jame rink-

davosi centurių susirinkimai, rinkdavę magistratus, vyko gyventojų surašymas, iš čia legionai išvykdavo į žygius, o grįžę po pergalingų mūšių laukdavo triumfo. Hortenzijaus namas buvo ant Palatino kalvos, vėliau jį nusipirko Oktavijanas Augustas. Svetonijus pastebi, kad pagal Augusto rangą tai buvęs kuklus būstas (Suet. Aug. 72.1).

pasirodė Gajus Kurijonas. Gajus Skribonijus Kurijonas, 90 m. pr. Kr. plebėjų tribūnas, Sulos legatas kare su Mitridatu, 76 m. pr. Kr. konsulas.

kurio vardą miniu... su pagarba. Įprastas įterpinys, paminėjus garbingą žmogų (*quem honoris causa nomino; honestatis amplitudinis-que gratia nomino* ir pan.). Dažniausiai sutinkamas pirmojoje Cicerono kalboje (*Rosc. Am.* 6, 15, 27; plg. *Man.* 58; *Clu.* 118), nes, pasak Andrew R. Dycko, karjeros dar nepradėjęs Ciceronas rodo deramą pagarbą aukštesnio rango žmonėms (Dyck 2010, 65). Mūsų manymu, tai kalbos *Už Sekstą Roscijų iš Amerijos* strategijos dalis: Ciceronas tyčia kuria savo, kaip jauno, niekam nežinomo ir nepatyrusio oratoriaus, įvaizdį (*Rosc. Am.* 1). Gyvenimo pabaigoje vienoje iš *Fipilikų* Ciceronas šaiposi iš Antonijaus, nevykusiai, netinkamame kontekste panaudojusio šią formulę (*Phil. II.* 30).

§ 19

Prie Fabijaus arkos. *Fornix Fabianus (Fabiorum)* – arka, kurią 121 m. pr. Kr. pastatė Kvintas Fabijus Maksimas Alobrogikas savo pergalei prieš alobrogius pažymėti. 56 m. pr. Kr. ji buvo restauruota jo bendravardžio anūko, todėl kartais vadinama Fabijų arka. Tai buvo vienvarė arka, seniausias šios rūšies statinys Forume ar šalia jo. XVI a. buvo rastos arkos įrašo liekanos (dabar dingusios), bet jos tiksli vieta nežinoma. Scholijai jos vietą nusako įvairiai: „šalia Regijos, Šventajame kelyje“ (*iuxta regiam in Sacra via* – Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 211); „netoli

Vestos“ (*prope Vestam – Schol. in Act. I in Verrem*, Orelli & Baiter 1833, 393), „einantiems Šventuoju keliu už Kastoro šventyklos“ – *sacram ingredientibus viam post templum Castoris* (*Schol. in Act. I in Verrem* 19, Orelli & Baiter 1833, 399). Spėjama, kad Fabijaus arka stovėjo Šventajame kelyje (*Via Sacra*), rytiniame Forumo krašte, šalia Regijos (Richardson 1992, 154; Coarelli 2007, 84), ir tarsi žymėjo Forumo ribą, plg. *a rostris usque ad arcum Fabianum* – „nuo rostrų iki pat Fabijaus Arkos“ (*Sen. Dial. II. 1.3*).

šiandienos komicijų tu būsi išteisintas. Demokratinį valdymą Romos respublikoje, pasak istoriko Polibijo, įkūnijo tautos susirinkimai (Polyb. VI. 14). Visuotinis tautos susijėjimas, niekaip nedalijamas į grupes, vadinosi sueiga (*contio*). Ji vyko Forume, Komicijaus aikštėje, joje buvo svarstomi ir aptariami svarbūs klausimai – įstatymų projektai, magistratų kandidatūros ir pan. Kita susirinkimų rūšis vadinosi *comitia* (*com + ire*, „sueiti.“). Komicijuose nebuvo diskutuojama, juose tvirtindavo įstatymų projektus, rinkdavo magistratus. Jų būta trijų rūšių: tribų susirinkimai (*comitia tributa*), kurių susirinkimai (*comitia curiata*) ir centurijų susirinkimai (*comitia centuriata*). Čia kalbama apie pastaruosius. Šie susirinkimai priimdavo įstatymus, rinko aukštesnius magistratus, balsavo karo ir taikos klausimais, pilietybės suteikimo klausimais, baudžiamųjų bylų apeliacijų atvejais. „Kadangi senų senovėje tai buvo karių susirinkimai, į kuriuos piliečiai atvykdavo ginkluoti, tai jie vyko Marso lauke, *extra pomerium*, nes mieste nebuvo leidžiama rinktis ginkluotiems. Vėliau piliečiai atvykdavo be ginklų, bet tradiciškai susirinkimai vis tiek vykdavo Marso lauke.“ (Dilytė 2012, 51)

šis pasveikinimas nurodo į teismo papirkimą. Pagal Romos įstatymus advokatas neturėjo teisės gauti atlyginimo už gynybą, tačiau nereitai, matyt, kaltinamieji apeidavo įstatymą, įteikdami gynėjams vertingų dovanų. Antikos autoriai liudija, kad Hortenzijus buvo gavęs iš Verio la-

bai vertingą bronzinę sfingės statulą (Quint. VI. 3.98). Kvintilijanas pasakoja tokį šio teismo epizodą: per liudytojų apklausą Hortenzijus ištaręs, jog nesupranta mįslių. Į tai Ciceronas atšovęs: „Turėtum suprasti, nes namuose turi sfingę.“ Plinijus Vyresnysis priduria, jog Hortenzijus taip branginę šią statulą, kad visur vežiojosi ją su savimi (Plin. *N.H.* XXXIV. 48). Plutarchas teigia, kad statula buvusi dramblio kaulo (Plut. *Cic.* 7.8) ar sidabrinė (Plut. *Apoph.* 205B 10).

§ 21

pretoriai traukė burtus. Išrinktieji pretoriai burtų keliu pasiskirstydavo pareigybės – Miesto pretorius (*praetor urbanus*), svetimšalių ginčus nagrinėjantis pretorius (*praetor inter peregrinos*), nuolatiniais teismams (*quaestiones*) pirmininkaujantys pretoriai. Burtų traukimas vykdavo šiek tiek prieš komicijus, kad juose būtų patvirtintos pareigybės. Komicijai vykdavo liepos 27, o Verio teismas prasidėjo rugpjūčio 5 d.

pasiuntęs namo vergus. Originale – *pueros*, „berniukus“. Lotynų kalboje įprasta žodį *puer* (kaip ir gr. παῖς) vartoti ne tik tiesiogine prasme, bet ir berniukais vadinti vergus, matyt, šitaip pabrėžiant jų žemą, priklausomą padėtį. Eleanora Dickey pastebi analogiją dabartinėse kultūrose, kai pranc. *garçon* reiškia „padavėją“, o amerikiečiai šiuo žodžiu kartais vadina suaugusius juodaodžius (Dickey 2002, 192; 194). Manytume, kad artimiausias lietuvių kalbos atitikmuo būtų „bernas“ suaugusiam samdiniui pavadinti. Festo liudijimu, kartais net lotyniški vergų vardai buvo sudaromi iš šeimnininko asmenvardžio ir žodžio *puer*: „Kvintbernis (Quintipor) – senovėje buvo dažnas vergo vardas, išvestas iš šeimnininko asmenvardžio, kaip ir Markbernis, Gajbernis (Marcipor, Gaipor); nors kai kas mano, kad taip pavadintas nes buvo penktas iš vergės gimęs sūnus.“ (Fest. 257)

§ 22

daugybė pintinių su sicilietiškais pinigais. *Fiscus* – pintinė didesnėms pinigų sumoms gabenti. Pasak Ps.-Askonijaus, kadangi valstybės pinigai didesni nei privatus, *fiscus* imta vadinti valstybės pinigus (*pecunia publica*). Imperijos laikais taip vadinosi valstybės išdas. Iš čia *con-fiscare* – nusavinti valstybės naudai. Kiek toliau: **dar... dešimt pintinių, skirtų mano rinkimams.** T. y. skirtų rinkėjams papirkti ir užkirsti kelią Cicerono išrinkimui į edilus. Pasibaigus konsulų ir pretorių rinkimams, vykdavo edilų rinkimai. Ciceronas rinkimus laimėjo ir 69 m. pr. Kr. ėjo edilo pareigas.

iš kažkokio senatoriaus namų pas romėnų raitelį. Antikinio scho-lijasto teigimu, nėra aišku, kokie asmenys turimi galvoje. Kai kas kaip senatorių įvardija Krasą, Hortenzijų, kaip romėnų raitelį – kažkokį Publilijų (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 212). Theodoras Zielinskis (1901, 114) mano, kad „senatoriumi“ reikia laikyti patį Verį, o „raitelis“, matyt, buvęs žmogus, ėmėsis organizuoti rinkėjų papirkimą. Tokie tarpininkai buvo vadinami *sequestres*. Jie iš anksto suderėdavo ir gaudavo tam tikrą sumą pinigų ir rinkdavo dalytojų (*divisores*) komandą.

pinigų dalytojai iš visų tribų nakčia sukviesti pas Verį. Jeigu aukščiau minėtas raitelis iš tiesų buvo *sequester*, lieka neaišku, kodėl Veris, stipriai rizikuodamas savo reputacija, suėjo į tiesioginį kontaktą su dalytojais. Kadangi balsavimas komicijuose vykdavo pagal tribas, kandidatui pakako užsitikrinti 18 tribų (iš 35) balsus (apie rinkimus dar žr. paaišk. § 26). Buvo parenkami dalytojai iš įvairių tribų, gerai pažįstantys savo tribos žmones. Papirkimui buvo naudojamosi ir įvairiomis tribos viduje susikūrusiomis religinėmis, profesinėmis bendrijomis. Kartais kandidatai sudarydavo sutartį remti vienas kitą savųjų rėmėjų balsais.

Rinkėjų papirkimas laikytas nusikaltimu, šios rūšies byloms tirti buvo skirtas vienas iš nuolatinųjų teismų (*quaestio de ambitu*). *Ambitus* – pažod. „ėjimas ratu, apėjimas“. Kandidatui buvo leidžiama *apeiti* rinkėjus, kreiptis į juos vardu, pakalbinti, paspausti ranką, tačiau įstatymas numatė, kokios priemonės jau laikomos papirkimu. Pagal Kornelijaus Sulos įstatymą (*lex Cornelia de ambitu*) nuteistajam už šį nusikaltimą buvo draudžiama 10 metų užimti valstybines pareigas (*Schol. Bob. in pro Sulla* 17; Husband 1914–1915), pagal Kalpurnijaus įstatymą (*lex Calpurnia de ambitu*, 67 m. pr. Kr.) buvo numatyta pinigine bausmė ir neribotas draudimas užimti valstybines pareigas. 63 m. pr. Kr. Ciceronas, būdamas konsulu, išleido dar griežtesnį įstatymą (*lex Tullia de ambitu*), draudusį mokėti šalininkams, rengti reginius liaudžiai bei vaišes triboms ir baudžiantį 10 metų tremtimi. Vis dėlto rinkėjų papirkinėjimas, atrodo, respublikos pabaigoje buvo nuolatinis reiškiny.

§ 23

atvyksta pas mane tą pačią naktį. Atrodo, kad jau savo karjeros pradžioje Ciceronas turėjo neblogą informatorių tinklą, ypač pasitar-nausiantį 63 m. pr. Kr. atskleidžiant Katilinos sąmokslą. Panašią situaciją, kai dar tą pačią naktį Ciceronui pranešama apie slaptą susirinkimą, matome *Pirmojoje Katilinarijoje* (*Cat. I. 10*).

iš tos paties klanų – Kvintas Veris iš Romilijų tribos. Žodis *familia* šiame vertime pagal kontekstą verčiamas „šeima“, „šeimyna“ (ypač ten, kur kalbama apie kaimo dvarų šeimynas, pvz. II. 5.10), šiuo atveju – „klanas“, suteikiant šioji tokį neigiamą nusikalstamą atspalvį. *Familia*, romėnų šeimyna plačiąja prasme, apėmė ne tik artimiausius šeimos narius, bet ir vergus, atleistinius (panašiai ir lietuvių kalboje „šeimyna“ įvardijami ūkininkų samdiniai; LKŽ s. v. *šeimyna*). Kvintas Veris, matyt,

buvo Verių šeimos atleistinis. Tribos vardas kartais būdavo pridodamas prie nežymių žmonių vardų.

išėjęs puikią papirkinėtojų mokyklą, Verio tėvo mokiny. Cicero-nas mesteli kandžią užuomina, jog Verio tėvas irgi buvo patyręs rinkėjų papirkinėtojas.

§ 25

Veris. Originale – parodomasis įvardis *iste „tas“*. Įprasta žmogų vadinti jo vardu (*nomen*) ar prievardžiu (*cognomen*), kartais pridodant asmenvardį (*praenomen*). Tačiau Ciceronas labai dažnai vietoj Verio vardo vartoja įvardį *iste*, matyt, suteikdamas niekinančią prasmę. Vertime kartais tenka dėl aiškumo to atsisakyti. Kiek toliau – jau akivaizdžiai ironiškas *iste homo potens*. Veris jaučiasi esąs padėtis šeimininkas (*comitiorum dominus*), jo galia pasireiškia tuo, kad jis su savo pinigais karaliauja teismuose bei rinkimuose (plg. § 35).

su savo meilučiu ir paslaugiu sūneliu. Užuomina į paauglio homoseksualumą. Ciceronas jaunuolį apibūdina būdvardžiais *blandus* ir *gratiosus*. Pirmasis, pasak Ps.-Askonijaus, labiau tinka moterims, ypač prostitutėms, antrasis dar aiškiau apeliuoja į seksualinį paslaugumą (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 214). Šitaip sakiny s įgyja pikto sarkazmo: tėvo galia rinkimuose paremta sūnaus „paslaugumu“.

Romėnų retorikoje buvo toleruojami invекtyvos elementai, t. y. leidžiama nedraudžiamai dergti priešininką, gerokai sutirštinti spalvas ar net iškreipti faktus. Išpuoliai prieš asmeninį gyvenimą, šeimą, įpročius bei ydas buvo įprasta priešininko charakterizavimo priemonė. Nesunku pastebėti, kad tam tikri topai apie priešininko ištvirtimą, homoseksualumą bei šeimyninę kraujomaišą aptinkami daugelyje neigiamų Cicerono priešininkų charakteristikų: Verio (*In Verrem*), Katilinos (*In Catilinam*), Pizono (*In Pisonem*), Vatinijaus (*In Vatinius*), Klodijaus (*De domo suo*),

Klodijos (*Pro Caelio*) ir kt. Kita vertus, Salustijui priskiriamoje invektyvoje prieš Ciceroną tie patys neigiami bruožai priskiriami pačiam oratoriui (Kučinskienė 2009, 29).

neįstengė atitraukti manęs nuo ištikimybės pareigai... nenušalintų manęs nuo garbingos padėties. Originale sunkiai perteikiamas žodžių žaismas: *de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunia de honore deiceret*.

§ 26

vilkinti reikalą, kad byla būtų nagrinėjama. Originale žodžių žaismas (*paronomasia*), kurio nepavyko perteikti vertime: *res ita duceretur ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur*.

pretoriui Markui Metelui... konsulu... ir Kvintas Metelas... Lucijus Metelas – Sicilijos pretorius. Cecilijų Metelų šeima – viena įtakingiausių Romoje, nuo III a. pr. Kr. nuolat dalyvavusi didžiojoje politikoje. 69 m. pr. Kr. net trys broliai vienu metu ėjo aukščiausias valstybės pareigas: Kvintas Cecilijus Metelas Kretietis – 69 m. pr. Kr. konsulas drauge su Kvintu Hortenzijumi Hortalu. Baigęs konsulo kadenciją, buvo paskirtas Achajos ir Kretos valdytoju; Kretoje nugalėjo piratus (68–67), pertvarkė salą kaip Romos provinciją (66 m. pr. Kr.) ir pelnė prievardį *Creticus*. Markas Cecilijus Metelas 69 m. pr. Kr. buvo pretorius ir burtais gavo vadovauti teismui dėl turto prievartavimo. Lucijus Cecilijus Metelas, 71 m. pr. Kr. pretorius, 70 m. pr. Kr. tapo Sicilijos vietininku ir pakeitė Verį. 68 m. pr. Kr. jis tapo Romos konsulu.

atidavė jam tokį savo palankumo balsą... atsilygino už pirmųjų centurių balsus. Originale sunkiai išverčiamas žodžių žaismas, paremtas žodžio *praerogativa* daugiareikšmiškumu: (Ps.-Askonijus šią retorinę figūrą vadina *dilogia* – Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 214): *dedit enim praerogativam suae voluntatis eius modi ut isti pro praerogativis iam reddidisse*

videatur. Aukštesniusius magistratus (konsulus, pretorius ir cenzorius) rinkdavo centurijų susirinkimai (*comitia centuriata*), žemesniusius magistratus (kvestorius, edilus, plebėjų tribūnus) bei žynius – tribų susirinkimai (*centuria tributa*). Kad laimėtų rinkimus, pakakdavo užsitikrinti pusės centurijų (tribų) balsus. Centurijų ar tribų balsavimo tvarka buvo nustatoma burtų keliu. Pirmoji balsuojanti centurija vadinosi *praerogativa*, „parengtine“, nes jos balsavimo rezultatai iškart būdavo paskelbiami ir į ją dažniausiai lygiuodavosi kiti rinkėjai, taigi jos balsas lemdavo rinkimų rezultatus. („Viena parengiamoji centurija (*una centuria praerogativa*) turi tiek įtakos, kad nėra taip buvę, jog kandidatas, gavęs jos balsus, nebūtų buvęs paskelbtas konsulu arba per tuos pačius rinkimus, arba tais metais.“ – Cic. *Planc.* 49). Todėl žodis *praerogativa* dar reiškė „lemtingas ženklas“ (*Praerogativam etiam maiores omen iustorum comitiorum esse voluerunt*. – „Protėviai norėjo, kad pirmoji balsuojanti būtų teisingų rinkimų lemiamu ženklu.“ – Cic. *Div.* I. 103). Ciceronas čia leidžia suprasti, kad konsulų rinkimuose Veris papirkęs centurias balsuoti už Kvintą Metelą konsulų rinkimuose, už tai šis pasižadėjęs remti Verį teisme.

§ 27

antras išrinktasis konsulas. Kvintas Cecilijus Metelas Kretietis, žr. paaišk. aukščiau.

Šitaip su jais kalbasi... pasirūpinta, kad Veris nenukentėtų. Šia trumpa perpasakota kalba Ciceronas atskleidžia Metelų klaną įtakingumą ir aroganciją. Pastebėkime, kad Kvintas Metelas sakosi esąs konsulas, nors dar tėra išrinktasis konsulas (*consul designatus*), dar nepradėjęs eiti pareigų. Lucijus Metelas yra Sicilijos propretorius, pakeitęs Verį, o Markas Metelas, būdamas Romos pretorius, burtams nulėmus, pirmininkauja teismui dėl turto prievartavimo (*quaestio de repetundis*). Dar neprasi-dėjęs teismui jie yra užtikrinti savo pergale ir bando įbauginti siciliečius.

§ 29

tave... ne likimas, bet jo pastangos konsulu padarė. Aliuzija į poetui Nevijui (apie 270–199) priskiriamą eilutę: *Fatō Metēlli Rōmae fiunt cōnsules*. Ši Cicerono komentatoriaus išsaugota, saturniniu metru parašyta eilutė (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 215), nukreipta prieš vieną įtakingiausių Romos šeimų. Pasak scholijasto, Nevijus šmaikščiai ir užgausiai įgėlęs Metelams (*dictum facete et contumeliose*). Iš tiesų joje galima išvelgti užslėptą dviprasmybę, paremtą dvejopa žodžio *fato* reikšme bei linksnio sintaksine reikšme: jei *fato* laikysime ablativu, versti galima „Likimo valia Metelai tampa Romos konsulais“, jei *fato* laikysime *dativus incommodi*, eilutės prasmė tampa: „Romos nelaimei / pražūčiai Metelai tampa konsulais.“ Pasak Ps.-Askonijaus, supykęs tuometinis konsulas Metelas paskelbęs tuo pačiu metru sueiliuotą atsakymą: *Dabūnt malūm Metēlli Naēvio poētae*. – „Blogu atlygins Metelai poetui Nevijui.“ Manoma, kad Nevijus buvęs ištremtas į Utiką Metelų pastangomis.

Taigi du konsulai ir teismo pirmininkas tenkins jo valią. Tuo atveju, jei teismas bus užvilktas iki 69 m. pr. Kr. Teismo pirmininkas vadinamas tardytoju, tyrėju (*quaesitor*), kaip Verg. *Aen.* VI. 432: *Quesitor Minos urnam movet*.

pernelyg stropiai teisėjaujančio... Manijaus Glabrijono. Žr. paaišk. § 4. Po daugelio metų veikale *Brutas* Ciceronas apibūdins Glabrijoną kaip apsileidusį ir atsainų žmogų (*Brut.* 239: *socors ipsius natura neglegens*).

Markas Cezonijus, mūsų kaltintojo kolega. Kartu su Ciceronu išrinktas edilu 69 metams pr. Kr.. Matyt, vėliau pasiekė pretoriaus pareigybę, nes 65 m. pr. Kr. laiške Atikui Ciceronas jį mini šalia kitų kaip galimą savo varžovą 63 m. pr. Kr. konsulo rinkimuose (*Att.* I. 1.1), žr. žemiau paaišk. § 30.

būdamas Junijaus taryboje, jis... nepritarė... papirkimui. Gajus Junijus 74 m. pr. Kr. vadovavo skandalingai pagarsėjusiam teismui, kuriame Aulas Kluencijus Habitas kaltino savo patėvį Opijaniką bandymu nunuodyti posūnį. Opijanikas buvo nuteistas vieno balso persvara. Sklido gandai, jog Kluencijus papirkęs teismą. „Junijaus teismas“ (*iudicium Iunianum*) tapo korumpuoto teismo sinonimu. Opijanikas mirė tremtyje, ir 66 m. pr. Kr. jo sūnus patraukė Kluencijų į teismą, kaltindamas patėvio nunuodijimu. Kluencijų gynęs Ciceronas (kalba *Už Kluencijų Habitą*), savaip nušviesdamas 74 m. pr. Kr. teismo situaciją, stengėsi įrodyti, kad ne Kluencijus, bet pats Opijanikas anuomet papirkęs teisėjus, bet dėl tarpininko Stajeno nesąžiningumo papirkimas ne padėjęs, bet atsigręžęs prieš jį patį (Cic. *Clu.* 79; 89).

nuo sausio kalendų. T. y. sausio 1 d., kai išrinktieji magistratai pradėdavo eiti pareigas. Romėnai nusakydavo dienas, atskaičiuodami jas nuo trijų svarbiausių mėnesio dienų, atspindinčių mėnulio ciklą. Pirmoji kiekvieno mėnesio (ir mėnulio jaunaties) diena vadinta kalendomis (*Kalendae*). Žodis kilęs iš istoriniais laikais nebevertoto veiksmazodžio *calare* – „šaukti.“ Mat tą dieną žyniai garsiai paskelbdavo, jog stojo jaunatis. Mėnesio vidurį (ir stojusią mėnulio pilnatį) žymėjo idos (*Idus*). Jos būdavo trylikta arba kai kurių mėnesių (kovo, gegužės, liepos ir spalio) penkiolikta dieną. Idos buvo algų mokėjimo, įvairių atsiskaitymų, skolų grąžinimo ir patraukimo į teismą dėl negrąžintų skolų diena (Cato. *De agr.* 146.2; Cic. *Cat. I.* 14; *Att. X.* 5.3; Hor. *Serm. I.* 6.75). Priešpilnio mėnulio diena laikyta mėnesio penktoji arba septintoji diena. Nuo šios dienos iki idų susidarydavo devynios dienos, todėl ši diena vadinta nonomis (*Nonae*) (Dilytė 2012, 101).

§ 30

Kvinto Manlijaus ir Kvinto Kornificijaus. Apie Manlijų duomenų neturime. Kvintas Kornificijus vėliau tapo pretoriumi ir drauge su Ciceronu siekė konsulato 63-iems m. pr. Kr. Iš laiško Atikui, rašyto 65 m. pr. Kr., atrodo, kad nei Kornificijaus, nei anksčiau minėto Cezonijaus Ciceronas nelaikė itin rimtais konkurentais, nes atsiliepia apie juos su lengva pašaipėle: „Atrodo, mano varžovai tikrai bus Galba, Antonijus ir Kvintas Kornificijus. Manau, šioje vietoje tu arba nusijuokei, arba atsidusai. O kad pliaukšteltum sau per kaktą, pridursiu, jog kai kas įvardija ir Cezonijų.“ (*Att. I. 1.1*)

jie taps plebėjų tribūnais. Apie plebėjų tribūnus žr. paaišk. *Div. Caec. 8*.

per gruodžio nonas. *Nonis Decembribus*, t. y. gruodžio 5 d. išrinktieji kvestoriai Saturno šventykloje burtų keliu pasiskirstydavo pareigas ir pradėdavo jas eiti.

Markas Kreperėjus, iš... raitelių šeimos. *Gens Crepereia* – plebėjų šeima iš raitelių luomo – žinoma nuo I a. pr. Kr. iki II a. Apie Marką Kreperėjų daugiau duomenų neturime.

iš šeimos, kuo rimčiausiai žiūrinčios į... teisėtvarką. Iš tos šeimos buvo kilęs Lucijus Kasijus Longinas Ravila, 137 m. pr. Kr. tribūnas, išleidęs įstatymą *lex Cassia tabellaria*, pagal kurį tautos susirinkime įvestas slaptas balsavimas lentelėmis, t. y. balsuojama ne žodžiu, bet užrašant lentelėje. Pasak Cicerono, „tai buvo žmogus, tautos mėgiamas ne dėl minkštumo, kaip kiti, bet kaip tik dėl rūstaus griežtumo“ (*Cic. Brut. 97*). Kasijui priklausė garsusis posakis *cui bono?* – „kam į naudą“ (*Cic. Rosc. Am. 84; Mil. 32; Phil. II. 35*). Dėl jo ypatingo griežtumo pakyla (*tribunal*), nuo kurios teisėjaudavo, buvo praminta *scopulus reorum* („kaltinamųjų uola“) (*Val. Max. III. 7.9*), o posakis *iudex Cassianus* tapo griežto teisėjo sinonimu.

Gnėjus Tremelijus. Gnėjus Tremelijus Skrofa, 77 ar 72 m. pr. Kr. pretorius, daugiausia žinomas tuo, kad Terencijus Varonas padarė jį vienu iš dialogo *Apie kaimo reikalus* (*De re rustica*) dalyvių tikriausiai dėl jo vardo, tinkančio traktato turiniui (*scrofa* – „paršavedė kiaulė“), ir dėl to, kad jis buvo parašęs traktatą apie žemdirbystę, kuriuo vėliau rėmėsi Kolumela (*Colum. Rust. I. 1.12, pass.*).

Išrinkti karių tribūnais. Karių tribūnas (*tribunus militum*, nepainioti su *tribunus plebis*, žr. paaišk. *Div. Caec. 8*) – romėnų legiono karininkas. Kiekvienas legionas turėjo po keturis karių tribūnus, jie du mėnesius po du vadovavo legionui, keisdamiesi padieniu. Paskui juos keisdavo kita tribūnų pora. Pirmuosius keturis legionų tribūnus rinko tribų susirinkimas (komicijai), jie vadinosi *tribuni militum commitiati*; kitų legionų tribūnus skirdavo karvedys (*tribuni militum rufuli*). Dauguma karių tribūnų buvo iš raitelių luomo, bet dažnai ir jauni senatorių luomo žmonės taip pradėdavo savo karjerą (Rosenstein 2007, 136–137; OCD s. v. *tribuni militum*).

Kažkas... pakeis... Marką Metelą, nes jis ims vadovauti... teismui. Išrinktasis pretorius Markas Metelas pradės eiti pareigas ir vadovauti teismui 69 m. pr. Kr., 70 m. pr. Kr. jis tebėra teisėjų taryboje.

§ 31

Šiandien rugpjūčio nonos. *Nonae Sextiles*, t. y. rugpjūčio 5 d. Septintasis romėnų kalendoriaus mėnuo Cicerono laikais dar tebesivadino kvintiliu, o aštuntasis – sekstiliu. Vėliau kvintilis Gajaus Julijaus Cezario garbei pavadintas *Iulius*, o sekstilis Oktavijano Augusto garbei – *Augustus*.

aštuntą valandą. Valandomis (*horae*) romėnai matavo tik šviesųjį paros metą nuo saulėtekio iki saulėlydžio. Diena buvo dalijama į dvylika lygių valandų, todėl vasaros valandos buvo ilgesnės (jos trukdavo 1 val.

15 min. 30 sek.), o žiemos – trumpesnės (44 min. 30 sek.), bet vidurdienį visada žymėjo septintos valandos pradžia. Aštunta valanda vasarą turėjo būti apie 13.15–14.31 val. pagal mūsų laiko skaičiavimą. Nakties laiką romėnai skaičiavo ne valandomis, bet vigilijomis – naktinėmis sargybomis.

pagal įžadus ketina surengti Gnėjus Pompėjus. Įžadą surengti reginius Romos liaudžiai Pompėjus buvo davęs per karą su Sertorijumi; jie turėjo trukti nuo rugpjūčio 16 iki rugsėjo 1 d.

netrukus po to prasidės Romėnų šventė. Religinės šventės, kuriose buvo rengiamos pramogos bei reginiai (gladiatorių kovos, cirko varžybos, teatro ir mimų vaidinimai ir pan.), romėnų buvo vadinamos *ludi* (pramogos). Vienos iš tokių – nuo seniausių laikų Jupiterio garbei švenčiama Romėnų šventė (*Ludi Romani*). Kadaisė ji trukdavo kelias dienas ir turbūt buvo votyvinė, t. y. švenčiama kaip padėka, dažniausiai už pergalę. Livijus teigia, kad po plebėjų secesijos 494 m. pr. Kr. senatas įsakė pridėti ketvirtą dieną (Liv. VI. 42.12); vėliau šventė tapo kasmetine, II a. pr. Kr. trukdavo 10 dienų, o Cicerono laikais, kaip matyti iš šios vietos, – 15 dienų: nuo rugsėjo 5 iki 19 d. Nuo rugpjūčio 6 d., kai Ciceronas pradeda skaičiavimus, iki rugsėjo 19 d. imtinai ir yra 40 dienų, po kurių gynėjai galėsia atsakyti į jo pirmąją kalbą.

iki Pergalės šventės. Sulos pergalės šventė (*Ludi Victoriae Sullanae*) buvo švenčiama nuo spalio 26 iki lapkričio 1 d. Taigi vienintelis tarpas, kada galėjo vykti teismas buvo tarp rugsėjo 20 ir spalio 25 d. Kitoje kalbos vietoje Ciceronas dar kartą pabrėžia, kad Veris, jei įmanytų, kaip nors išbrauktų iš kalendoriaus tą tarpušvenčio laikotarpį: *certe aliqua ratione expugnasset iste ut dies XXXXV inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset* (Verr. II. 2.130). Sunkumų leidėjams ir komentatoriams kelia tai, kad šioje vietoje skiriasi rankraščiuose pateikiamas skaičius: 35 arba 45 dienos.

Plebėjų šventė. *Ludi Plebei* vykdavo nuo lapkričio 4 iki 17 d.

§ 32

verčiau jam prisiekusiam... negu neprisiekusiam. Nuolatiniuose teismuose (*quaestiones perpetuae*) teisėjai prisiekdavo, o teismui vadovaujantis pretorius priesaikos neduodavo

§ 33

išplėtota kalba. *Oratio perpetua* – vientisa, priešininko replikų nepertraukiama kalba. Pagal romėnų teismo procedūrą iš pradžių kiekvienas kaltintojas (ar kaltintojai) pasakydavo kaltinamąją kalbą ir pateikdavo įrodymus, po to gynėjas (ar gynėjai – *patroni*) atsakydavo ginamąją kalbą. Paskui kiekviena pusė kviesdavo liudytojus ir vykdavo *altercatio* – kryžminė apklausa (Kennedy 1972, 15; Alexander 2002, 8).

§ 34

pasiekti teismo atidėjimą. Siekdamas sutrumpinti teismo procedūrą, Ciceronas atsisako *oratio perpetua* ir iškart pereina prie liudytojų apklausos, kad iki švenčių pasiektų įstatymo numatytą teismo posėdžio atidėjimą (*comperendinatio*). Plg. II. 1.156: Ciceronas sako, kad pirmasis posėdis trukęs tik devynias dienas (*IX solis diebus*), vadinasi iki rugpjūčio 13 d.

Baudžiamasis teismas galėjo vykti trejopai: 1) trukdavo vieną teismo posėdį; 2) buvo atidedamas vieną kartą ir trukdavo du posėdžius; 3) teisėjų sprendimu buvo atidedamas neribotą skaičių kartų (*ampliatio*). Šiuo atveju Ciceronas kalba apie antrąjį būdą: išklašius kiekvienos pusės kalbas, buvo skelbiamas svarstymo atidėjimas trims dienoms (*comperendinatio*). Tuomet trečią dieną vykdavo antrasis posėdis, ir kaltintojas bei gynėjas kalbėdavo antru sykiu. Ciceronas suinteresuotas kuo greičiau pasiekti komperendinaciją, nes laikas yra priešininkų sąjungininkas.

Amplijacija buvo įvesta turto prievartavimo teismui (*de repetundis*) 123 ar 122 m. pr. Kr. Manijaus Acilijaus Glabrijono įstatymu (*lex Acilia*), plg. paaišk. § 51. Vėliau ji pritaikyta ir kitiems teismams. 111 ar 106 m. pr. Kr. Servilijaus įstatymas (*lex Servilia de repetundis*) amplijaciją pakeitė komperendinacija. Sula vėl įvedė amplijaciją visiems teismams, išskyrus *de repetundis*. 70 m. pr. Kr. Aurelijaus įstatymas panaikins ir amplijaciją, ir komperendinaciją ir paliks pirmąjį – vieno posėdžio variantą, bet vykstant Verio teismui tebegaliojo Sulos įvesta tvarka. (Zielinski 1901, 117; Gorenshtein 1962, 397; *Brill's NP*, s. v. *comperendinatio, ampliatio*)

Antrojo posėdžio pirmojoje knygoje Ciceronas dar kartą aptaria susidariusią padėtį ir įstatymą (II. 1.26). Iš teksto aiškėja, kad gynėjas Hortenzijus atsakomojoje kalboje kaltino jį tuo, kad savavališkai sutrumpindamas pirmojo posėdžio procedūrą iš esmės panaikino atidėjimą (komperendinaciją), dėl to gynyba atsidūrusi daug nepalankesnėje situacijoje. Iš pirmo žvilgsnio Hortenzijaus kaltinimas atrodo nesuprantamas, tačiau jis aiškėja, prisiminus kaltintojo ir gynėjo pozicijų skirtumus, kurį aptarėme paaišk. *Div. Caec.* 73. Matėme, kad kaltintojui tenka daug didesnis krūvis, pasiruošiant bylai, o gynėjo specifika – gebėjimas improvizuoti ir taikytis prie esamų aplinkybių teismo metu (*Cic. Part.* 14–15; *Quint. V.* 13.2–3). Galimas daiktas, kad gynėjai iš anksto nežinodavo, kokius kaltinimus ir liudytojus pateiks kaltintojas. Taigi tuo metu, kai kaltintojas sako savo išplėtotą kalbą, kviečia liudytojus, ir dar kelias atidėjimo dienas gynyba turi laiko apmąstyti savo atsakymus (Alexander 2002, 44–45).

§ 35

mėgaujiesi savuoju viešpatavimu bei karaliavimu teismuose. Ciceronas ne kartą užsimena apie Hortenzijaus dominavimą teismuose (II. 2.77; II. 5.175) ir šią savybę perkelia į politinį lygmenį. Žodžiai *rex*

„karalius“, *regnum* „karaliaus valdžia“, *regie* „karališkai“ ir pan. romėnams turėjo itin neigiamą reikšmę ir buvo sinonimai žodžiams „tironas“, „tironija“ (e. g. *regie seu potius tyrannice statuit* – II. 3.115). Karališkomis ambicijomis ir valdžios viršijimu Ciceronas kaltina agrarinio įstatymo sumanytojus (*Agr. I. 2 et pass.; II. 32 sq et pass.*), Cezarį bei triumvirus ir diktatorių Cezarį (*Att. II. 13.2; Planc. 60; Fam. XI. 5.3; 8.1*), Marką Antonijų (*Phil. pass.*). Kita vertus, ir pačiam Ciceronui teko sulaukti panašių kaltinimų iš politinių priešininkų (*Sull. 21; 25; Cat. I. 30; Att. I. 16.10*).

§ 36

iš šios vietos... prieš nedorus žmones. Kuruliniai edilai Romos mieste turėjo ribotą teisinę valdžią administraciniuose ir baudžiamuosiuose teismuose. Jie galėjo skirti baudą, o apeliacijos atveju ginti savo sprendimą prieš tautą; iš šios vietos (*ex eo loco*), t. y. nuo rostrų (*rostra* – žr. paaišk. *Div. Caec. 50*).

įspūdingiausias mano ediliteto reginys. Viena iš edilo pareigų buvo ruošti šventinius reginius – gladiatorių kovas, scenos vaidinimus ir pan. Tai buvo pareigūno pareiga ir dovana (*munus*) romėnų tautai.

§ 37

turįs aukščiausią valdžią ir galią – *cum summo imperio et potestate*. Respublikos laikais *imperium* reiškė visą konsulų bei pretorių valdžią, apribotą kolegialumu, metų laikotarpiu, liaudies tribūnų intercesija ir provokacijos (apeliacijos) į liaudį teisę, suteikta Romos piliečiams. Imperijų sudarė teisė rinkti kariuomenę ir jai vadovauti, teisė šaukti komičijus, auspicijų, jurisdikcijos teisės. Skyrėsi *imperium domi*, t. y. teisminė valdžia pomerijaus (sakralinės Romos ribos) viduje, ir *imperium militiae*, t. y. visa valdžia už pomerijaus, Italijoje ir provincijose. Ši valdžia reiškė piliečių pažabojimo teisę (*ius coercendi*), teisę skelbti ediktus (*ius edicendi*) etc. Romos mieste ji buvo apribota įstatymų ir konstitucinių valdymo

organų galių, o už Miesto ribų (*extra pomerium*) neturėjo apribojimų. Aukščiausiąją valdžią (*imperium summum*) turėjo diktatorius, konsului priklausė aukštesnioji valdžia (*imperium maius*), o pretorius turėjo žemesniąją valdžią (*imperium minus*). Žemesnieji magistratai (kvestoriai, edilai) valdžios teisės neturėjo, jiems priklausė tik galios (*potestas*) teisė. Tai reiškė, kad piliečiai turėjo paklusti jų nurodymams, mokėti uždėtas baudas ir pan.

Ciceronas neretai abu terminus vartoja pagrėčiui, sinonimiškai, taikydamas tam pačiam pareigūnui (II. 4.10; 43; 48; 5.104; 124 etc.). Taigi platesniąją prasme *potestas* – valdžia, įgaliojimai, kuriuos valstybė suteikia pareigūnui, siauresniąją prasme – imperijaus neturinčių pareigūnų galia.

aš... žymesnis už privatų asmenį. Ciceronas tyčia sumenkina savo statusą, kad pabrėžtų oponento politinę įtaką. Apie edilo *potestas* žr. aukščiau.

ne tik užsiminti, bet... smulkiai išnagrinėti. Visą šią pastraipą rėmina dukart pakartojamas Cicerono pažadas smulkiai aptarti senatorių teismų nusikaltimus (*Omnia expositis certis rebus agentur <...> me diligenter severeque acturum esse*). Tačiau Ciceronas nevykdo savo pažado, nes antrojo posėdžio kalboje apie žemiau išvardytas bylas nekalbama. Tik Kalidijus probėgšmais paminimas II. 3.63, bet ir tai neaišku, ar tai tas pats asmuo.

kai teismai perėjo senato žinion. Kalbama apie Sulos išleistą įstatymą dėl teismų (*lex Cornelia iudicaria*, 81 m. pr. Kr.).

§ 38

kone ištisus penkiasdešimt metų. Tiksliau – 42 metus, nes Gaiaus Grakcho įstatymas dėl teismų (*lex Sempronia iudicaria*) paskelbtas 123 m. pr. Kr. ir Sulos panaikintas 81 m. pr. Kr.

nekilo nė menkiausio įtarimo dėl teismo papirkimo. Ciceronas čia pagražina padėtį. Kartais raitelių vykdomi teismai tapdavo susidorojimu su šiam luomui nepalankiais magistratais senatoriais. Antai Publijus Rutilijus Rufas, Mucijaus Scevolos legatas Azijoje, bandęs pažaboti mokesčių rinkėjų, kurie paprastai buvo iš raitelių luomo, piktnaudžiavimus provincijoje, 92 m. pr. Kr. pats buvo melagingai apkaltintas turto prievartavimu. Pasak Cicerono, kaip tikras filosofas stoikas, jis nepanoro pasinaudoti garsiausių to meto oratorių Kraso ir Antonijaus paslaugomis, bet, sekdamas Sokrato pavyzdžiu, pats asmeniškai gynėsi teisme ir buvo nuteistas teisėjų raitelių. Šis susidorojimas, pasak Cicerono, sukrėtęs visą respubliką (*quo iudicio convolsam penitus scimus esse rem publicam* – Cic. Brut. 115).

romėnų tautai netekus galios kiekvienam iš mūsų. T. y. Sulai apribojus plebėjų tribūnų valdžią.

Kvintas Kalidijus... nuteisti pretorijų, negavus už tai bent trijų milijonų sestercijų. Pretorijus – buvęs pretorius. Ispanijos propretorius Kvintas Kalidijus, baigęs kadenciją provincijoje, Kvinto Galijaus (arba Lolijaus) buvo patrauktas į teismą *de repetundis* ir nuteistas. Sužinojęs, kad teisėjai buvo gavę gana menką kyšį, jis pasakęs: „Bent jau padorų užmokestį už mano galvą turėjote išsiderėti. Matyt, jumyse neliko nė tiek savigarbos, kad buvusį pretorių bent ne už skatikus parduotumėte.“ (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 219) Ciceronas dar užsimena apie Kalidijaus teismą kalboje *Už Plancijų* (Planc. 69–70), bet apie šią kandžią pastabą neužsimena. Tad Ps.-Askonijus yra vienintelis mūsų aptiktas šaltinis.

įvertinant ieškinio dydį... atsižvelgta į... paimtą kyšį. Paskelbus kaltinamąjį nuosprendį, buvo įvertinama padaryta žala ir nustatoma išieškoma suma (*litis aestimatio*). Publijaus Septimijaus Scevolos byloje kaltintojai pareikalavo, kad vertinant ieškinį būtų atsižvelgta ne tik į

nuteistojo provincijoje padarytą žalą, bet ir įskaičiuota suma, kurią jis gavo 74 m. pr. Kr. kaip Junijaus kolegijos teisėjas (*iudicium Iunianum*, žr. paaišk. § 29) Opijaniko teisme (Cic. *Clu.* 115).

§ 39

senatoriaus Gajaus Herenijaus... senatoriaus Gajaus Popilijaus.
Gajus Herenijus ir Gajus Popilijus – menkai težinomi asmenys.

už didybės įžeidimą nuteisto Marko Atilijaus. Respublikos laikais romėnų tautos didybės įžeidimu (*crimen de maiestate, crimen minutae maiestatis populi Romani*) galėjo būti bet koks magistrato veiksmas, pripažintas kenksmingu valstybei: vadovavimas kariuomenei, pasibaigęs pralaimėjimu, vietininko išvykimas iš provincijos be senato leidimo, savavališkas karo paskelbimas ar tiesiog netinkamas magistrato pareigų atlikimas. Tokioms byloms tirti buvo skirtas nuolatinis teismas (*quaestio perpetua de maiestate*) ir baudžiama pagal plebėjų tribūno Lucijaus Apulėjaus Saturnino įstatymą (*lex Appuleia de maiestate minuta*, 103 ar 100 m. pr. Kr.), Varijaus įstatymą (*lex Varia*, 90 m. pr. Kr.), diktatoriaus Sulos įstatymą (*lex Cornelia de maiestate*, 81 m. pr. Kr.). Imperijos laikais imperatoriaus įžeidimas buvo sutapatintas su romėnų tautos didybės sumenkinimu ir kaltinimas *de maiestate* tapo ypač parankia priemone skundikams pasipelnyti, o imperatoriams – susidoroti su nepalankiais asmenimis.

Apie Marką Atilijų, nuteistą *de maiestate*, duomenų neturime. Gerhardas Krügeris (1983, 115) Atilijų tapatina su teisėju Bulbu, kurio papirkimo epizodą Ciceronas taip gyvai ir įtikinamai pavaizduoja kalboje *Už Kluencijų*, drauge pasišaipydamas iš jo vardo (*Bulbus* – „svogūnas“) (*Clu.* 68–72). Tačiau Ciceronas niekur nevadina Bulbo Atilijų giminės vardu, tad rimtesnio pagrindimo tokiam tapatinimui rasti nepavyko.

senatorių, kurie... nuteisė, nė neperžiūrėję bylos... senatorius... paėmė pinigus ir iš kaltinamojo... ir iš kaltintojo. Du paskutiniai faktai irgi susiję su skandalingąja Opijaniko byla (žr. paaišk. § 29). Senatorius, „nė neperžiūrėjęs bylos“, – Gajus Fidikulanijus Falkula (*Clu.* 103 sq); iš abiejų pusių paėmęs pinigus – Gajus Elijus Stajenas, kurio teisėjų papirkimo avantiūrą taip vaizdžiai aprašo Ciceronas (*Clu.* 68–72). Vien iš kaltinamojo Opijaniko, Cicerono duomenimis, Stajenas paėmęs 640 tūkst. sestercijų teisėjams papirkti.

§ 40

lentelės buvo ženklinamos skirtingomis spalvomis. Žr. *Div. Caec.* 24 ir paaišk. ad loc.

pažadu... išnagrinėti. Žr. paaišk. § 37.

§ 42

mūsų luomo. T. y. senatorių. Ciceronas buvo kilęs iš raitelių, bet po 75 m. pr. Kr. tapęs kvestoriumi perėjo į senatorių luomą. Baigę eiti pareigas visi magistratai tapdavo senatoriais. Taigi 70 m. pr. Kr. Ciceronas buvo dar visai „naujas žmogus“ senate, tačiau pabrėžia savo naująjį statusą. Plg. II. 4.25

§ 44

Kvinto Kātulo, išmintingiausio ir garbingiausio žmogaus. Kvintus Lutacijus Kātulas, 78 m. pr. Kr. konsulas, buvo vienas iš Verio teisėjų. Nors būdamas vienas aršiausių optimatų lyderių, Kātulas kritikavo korumpuotus senatorių teismus. Ciceronas pagarbiai kalba apie Lutacijų Kātulą ir vadina pirmuoju valstybės piliečiu (*princeps civitatis* – II. 3.210). Apie jo sąsajas su Kapitolijaus Jupiterio šventykla žr. II. 4.64; 69.

svarstant... klausimą dėl tribūnų valdžios. Kalbama apie įstatymo dėl teisių grąžinimo plebėjų tribūnams svarstymą senate. Šį įstatymą pa-

siūlė konsulai Gnėjus Pompėjus ir Licinijus Krasas 70 m. pr. Kr. (*lex Pompeia Licinia de tribunicia potestate*). Dar 71 m. pr. Kr. grįžęs iš Ispanijos po karo su Sertorijumi Pompėjus sudarė politinę sąjungą su turtinguoju Marku Licinijumi Krasu (Plut. *Pomp.* 22.2; *Crass.* 12.1) ir su plebėjų tribūnu Marku Lolijumi Palikanu. Specialiuoju senato nutarimu Pompėjus buvo neakivaizdžiai išrinktas konsulu kitiems metams (nors jam tebuvo 35 metai ir jis nebuvo ėjęs jokių magistratūrų; Liv. *Perioch.* XCVII), bet už tai įsipareigojo grąžinti Sulos apribotas demokratines teises.

§ 45

sakė kalbą tautos susirinkime už miesto. Savo įsipareigojimą grąžinti teises plebėjų tribūnams ir teismus – raiteliams Gnėjus Pompėjus, išrinktasis konsulas (*consul designatus*), pirmąkart viešai paskelbė sueigoje (*in contione*), Palikano sušauktoje Marso lauke, t. y. už Miesto (*ad urbem*), nes kol laukė triumfo, Pompėjus neturėjo teisės peržengti pomerijaus ribos.

Pomerijus (iš *post murum* – „už įtvirtinimų“) – sakrali miesto riba (Gell. N.A. XIII. 14. 1). „Pomerijus reiškė tarsi magišką ribą, nepereinamą priešams ir kitoms išorės jėgoms. Jos nevalia buvo peržengti ginkluotiems kariam, svetimiems kultams, tik už jos buvo galima laidoti, nes ji riboja amžiną valstybės gyvastį. Tik už jo veikė valdininkų karinė galia, tik už pomerijaus galima buvo statyti šventyklas svetimų šalių dievams.“ Pasak tradicijos, pirmąją miesto ribą nubrėžė Romulas išardamas vagą ir nužymėdamas sienos ir vartų vietą. „Pagal seną paprotį padidintiems valstybę asmenims buvo leidžiama nukelti ir sakralines bei administracines Romos miesto ribas (Tac. *Ann.* XII. 23.2).“ (Dilytė 2012, 207) Pirmasis pomerijaus ribas perkėlė Sula, paskui – Augustas, Klaudijus, Vespasijanas ir Hadrijanas (Gell. N.A. XIII. 14.4 sqq).

§ 46

tik vienas senatorius, ir tas menkai tepasiturintis. T. y. nepajėgus papirkti teisėjų. Ps.-Askonijus čia įvardija Dolabelą, kurio legatu Kilikijoje buvo buvo Veris (žr. *Div. Caec.* 11 ir paaišk. ad loc.), o paskui padėjo Markui Emiliijui Skaurui jį nuteisti. „Taigi savo kailiu patyrei jo neištikimybę, kai persimetė pas tavo priešus, kai pats būdamas kaltas davė prieš tave pačius nepalankiausių parodymus, kai pasistengė užtikrinti tavo nuteisimą prieš duodamas ataskaitą iždui.“ (*Verr.* II. 1.77) Dolabela prarado turtą ir išvyko į tremtį.

§ 47

turtuolis nusikaltėlis. Originale – aukščiausio laipsnio būdvardžių sąskambis (*homo nocentissimus pecuniosissimusque*), kurį vertime pasistengėme perteikti panašiais skambančiais daiktavardžiais.

Nei draugystės, nei giminystės ryšiai. *Non gratia* – pasirinkome prasmę „palankumas, draugiškumas“ (plg. Greenwood: „any liking for him“), o ne „įtaka“, kaip verčia kai kurie vertėjai (Gorenshtein: „ни влияние“, Krüger: „nicht durch Ansehen“, Zielinski: „ни популярности“), nes, mūsų manymu, prasmingas yra Ps.-Askonijaus paaiškinimas: Ciceronas norįs pabrėžti, kad Hortenzijus gina Verį ne iš draugiškumo, bet vien dėl išskaičiavimo (*modo praedae partitione sociatum*). Ps.-Askonijus pamini, jog užuomina apie „giminystės ryšius“ čia taikoma Kvintui Metelui, kuris gina Verį tarsi giminaitį (*Hoc ad Metellum collegam Hortensii pertinet, qui illum, tamquam si sit cognatus, defendit.* – Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 221). Kitoje vietoje kandi Cicerono pastaba, jog Lucijus Metelas, vos atvykęs į Siciliją, „staiga tapęs ne tik Verio draugu, bet ir giminaičiu“ (*repente <...> istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est* – II. 2.138) leidžia manyti, kad jei ir būta giminystės, tai labai tolimos.

§ 51

prisimink tavo tėvo pasiūlytą Acilijaus įstatymą. Cicerono *Verinēse* randame vienintelį liudijimą apie Acilijaus įstatymą (*lex Acilia repetundarum*) (dar žr. II. 1.26). Manijus Acilijus Glabrijonas, Verio teismui pirmininkavusio Glabrijono tėvas, buvo plebėjų tribūnas 123 ar 122 m. pr. Kr. kartu su Gajumi Grakchu. Taigi įstatymas prisidėjo prie Grakcho teismų reformos, nors buvo inicijuotas jo kolegos. Pasak Cicerono komentatoriaus Ps.-Askonijaus, įstatymas sugriežtino procedūrą, nes uždraudė *comperendinatio* – teismo sprendimo atidėjimą trims dienoms (*legem Aciliam severissimam: in qua ne comperendinari quidem liceret reum* – Ps.-Asc. ad. loc., Stangl p. 221). Vieni mokslininkai Acilijaus / Grakcho įstatymą tapatina su bronzinėje plokštėje (*tabula Bembina*) įrašytu, fragmentais išlikusiu įstatymo tekstu (*CIL I². 583*); kiti (Mattingly 1969; 1971; 1987) šį tekstą laiko vėlesne įstatymo versija (*lex Servilia* ar *lex Glaucia* ar kt.). Dar žr. paaišk. § 34.

§ 52

turėjai narsiausią tėvą, išmintingiausią senelį, rimčiausią uošvį. Apie tėvą Manijų Acilijų Glabrijoną žr. aukščiau. Senelis – Publijus Mucijus Scevola, 133 m. pr. Kr. konsulas; uošvis – Markas Emilijus Skauras, 115 ir 107 m. pr. Kr. konsulas, 109 m. pr. Kr. cenzorius.

§ 53

juos kvietė į teismą visus kartu. Žr. § 25, 27.

konsulų liktoriai. Liktoriai sudarė aukštesniųjų magistratų garbės sargybą. Jie žengdavo priešakyje ir nešdavo pareigūno valdžios ženklą – fascius (lazdų ryšulį), simbolizuojančius jo teisę ir galią bausti fizinėmis bausmėmis. Už Romos ribų į fascius buvo įrišamas kirvis, rodantis magistrato teisę bausti ne Romos piliečius mirtimi. Liktoriais negalėjo būti vergai, dažniausiai šias pareigas ėjo atleistiniai. Eidami priešakyje,

liktoriai atkreipdavo dėmesį į magistrato pasirodymą, palaikė tvarką, vykdė magistrato paliepimus ir nuosprendžius. Kuo aukštesnio rango pareigūnas, tuo daugiau liktorių jis turėjo: diktatorius – 24, konsulas – 12, pretorius – 2 Romoje ir 6 provincijoje.

§ 54

minia... susirinkusi... cenzo proga. Cenzas (*census*) – kas penkeri metai vykdomas Romos piliečių surašymas ir jų turto įkainojimas. Kiekvienas pilietis būdavo įrašomas į cenzorių sąrašus (*tabulae censoriae*) ir pagal turto dydį (cenzą) priskiriamas prie vienos iš 35 tribų. Į cenzoriaus pareigas taip pat įėjo: mokesčių bei duoklių priežiūra, valstybės turto bei pajamų išnuomojimas, piliečių doros bei papročių priežiūra (*censura / cura morum*), senato sudėties tikrinimas (*lectio senatus*) su teise pašalinti tuos, kurie nesilaikė elgesio normų. Iš pradžių cenzoriai buvo renkami penkeriems metams, o nuo 434 m. pr. Kr. – aštuoniolikai mėnesių. Sula buvo panaikinęs cenzūrą, bet 70 m. pr. Kr. ji vėl buvo grąžinta. Tų metų cenzoriai Gnėjus Kornelijus Lentulas Klodijanas ir Lucijus Gelijus Publikola surašė 910 000 Romos piliečių, išbraukė iš senato 64 senatorius iš 600 (Sula 81 m. pr. Kr. 300 narius iš raitelių luomo padarė senatoriais, papildydamas senatą iki 600), tarp jų ir tuos, kurie buvo susiję su Opijaniko teismu (Broughton 1952, vol. II. 74; 126).

§ 55

Pasirinksiu... mūsų valstybės vadovų... naudotą būdą. Aiškina mas šią vietą, Ps.-Askonijus pateikia konsularų Lucijaus ir Marko Lukulų pavyzdį. Kaltindami Lucijų Kotą, jie atsisakė išplėtos kalbos (*non usi sunt oratione perpetua*) ir bylą laimėję liudytojų apklausa (*interrogatione testium* – Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 222). Duomenų apie šią bylą rasti nepavyko.

Lukulus Ciceronas padrištai vadina „pirmaisiais valstybės piliečiais“ (*principes nostrae civitatis*), nes būtent tuo metu broliai Lucijus (74 m. pr. Kr. konsulas) ir Markas (73 m. pr. Kr. konsulas) Licinijai Lukulai buvo savo šlovės viršūnėje. Ypač pagarsėjo Lucijus Lukulas, Ponto karaliaus Mitridato ir Armėnijos karaliaus Tigrano nugalėtojas (Cic. *Arch.* 21; Plut. *Luc.*). Tačiau jau po kelerių metų Lukulo sėkmė ėmė slopti: jo kariuomenė pradėjo maištauti, Romoje stiprėjo opozicija, jis pats buvo atšauktas iš Azijos ir 66 m. pr. Kr. Manilijaus įstatymu neriboti įgaliojimai karui su Mitridatu buvo perduoti Gnėjui Pompėjui. Šį įstatymą parėmė ir Ciceronas, pasakęs kalbą *Apie Gnėjaus Pompėjaus karinę valdžią* (liet. vert. žr.: Markas Tulijus Ciceronas, *Kalbos*, Vilnius: Pradai 1997, vertė A. Kučinskienė).

liudytojai... bus pristatyti po kiekvieno punkto. Michaelis C. Alexanderis mano, kad būtent ši Cicerono strategija turėjo sulaukti daugiausia gynybos priekaištų (Alexander 1976, 52). Nesunku suprasti, kodėl Cicerono taktika buvo nepalanki gynybai. „Cicero treats the testimony at least as clear, if not as self-explanatory (Verr. I. 55), needing only some explanation, whereas in fact various points might demand some legal argument.“ (Alexander 1976, 24) Pvz., klausimas, ar Veris kaip provincijos valdytojas buvo atsakingas už visus nusižengimus, padarytus kitų Sicilijos pareigūnų, teisiškai buvo ginčytinas. Gynyba buvo pastatyta į itin keblią padėtį, nes privalėjo atsakyti į kaltinimus, kurie nebuvo iki galo aptarti ir pagrįsti. Ir nors Hortenzijus tikriausiai gerai numanė, kokius argumentus Ciceronas dėstys antrajame posėdyje, atsakydamas į pirmąją kalbą, gynėjas būtų turėjęs pats juos iš anksto atskleisti, kad galėtų paneigti. Tik taip galima paaiškinti kiek paradoksaliai skambančius Hortenzijaus priekaištus, cituojamus antrojo posėdžio kalboje: „Dabar, idant Hortenzijus nebegalėtų man žerti neįprastų skundų, kaip antai: „nepateikdamas jokių kaltinimų, kaltintojas gniuždo kaltinamąjį“,

„nieko nėra pavojingesnio nekaltųjų likimui kaip priešininkų tylėjimas“, ir kad jis negirtų mano gebėjimų man nepriimtinu būdu, sakydamas, jog aš, jei būčiau išsamiai kaltinęs, būčiau padėjęs kaltinamajam, o nekalbėdamas – *pražudžiau* <...> (Verr. II. 1.24).

§ 56

pasivavino iš Sicilijos keturiasdešimt milijonų sestercijų. Plg. *Div. Caec.* 19 ir paaišk. ad loc.

Remdamasis liudytojais... sąskaitų knygomis ir viešais dokumentais... įrodysiu... Aš baigiau. „Pirmasis posėdis užsitęsė daug dienų, kol buvo kviečiami įvairių Verio nusikaltimų liudytojai, kol buvo skaitomi raštiški įrodymai; sakoma, kad Hortenzijus šių dalykų taip buvęs priblokštas, jog atsisakęs gynybos plano, o Veris taip sugniuždytas, kad savo valia pasitraukęs į tremtį“ (Ps.-Asc. ad loc., Stangl p. 223). Iš šių scholijasto žodžių kartais daroma klaidinga išvada, kad Hortenzijus visai atsisakė gynybos (remiamasi ir Cicerono pastaba *Oratoriuje: nobis pro familiari reo non respondit Hortensius* – *Orat.* 129). Turbūt teisingiau būtų Pseudo-Askonijaus žodžius suprasti šitaip: priblokštas Cicerono pateiktų liudytojų parodymų ir dokumentų (*quibus rebus adeo stupefactus Hortensius*), Hortenzijus atsisakė savo ankstesnio gynybos plano (*ut rationem defensionis omitteret*). Tačiau tai nereiškia, kad jis apskritai nepasakė ginamosios kalbos. Juo labiau kad Verr. II. 1.24–25 Ciceronas turbūt cituoja Hortenzijaus kalboje išsakytus priekaištus (žr. paaišk. aukščiau). Pasak Michaelio C. Alexanderio, galbūt Hortenzijaus kalba buvusi trumpa ir ne tokia įspūdinga kaip Cicerono, bet joje galėjo būti svarių argumentų Verio gynybai. Svarbiausias iš jų – priekaištas dėl procedūros pažeidimo pirmajame posėdyje.

PRIEŠ GAJŲ VERĮ ANTROJO POSĖDŽIO KALBA

Ketvirtoji knyga
APIE MENO KŪRINIUS

KALBOS PLANAS

Įžanga (*exordium*) § 1–2.

Pasakojimas ir įrodymai (*narratio et probatio*) § 3–132:

§ 3–49 meno dirbinių grobstymas iš pavienių asmenų – tiek siciliečių, tiek Romos piliečių: Gajus Hejus iš Mesanos, Filarchas iš Kenturipų, Pamfilas ir Dioklis iš Lilibajo, Diodoras iš Melitos, romėnų raitelis Gnėjus Kalidijus;

§ 50–60 bendruomenių apiplėšimas, ypač Katinos ir Haluntijo;

§ 60–71 Sirijos karaliaus Antiocho brangenybų pasisavinimas;

§ 72–132 šventovių apiplėšimas:

§ 72–83 Segestos Dianos;

§ 84–92 Tindaridės Merkurijaus;

§ 93 Agrigento Eskulapijaus ir § 94–95 Herkulio;

§ 96–98 kitų miestų mažiau žinomos šventovės;

§ 99–102 Katinos Cereros;

§ 103–104 Melitos Junonos;

§ 105–115 Henos Cereros;

§ 115–132 įvairių Sirakūzų šventyklų.

Pabaiga (*peroratio*) § 132–151: Sicilijos graikai sunkiai išgyvena dėl meno vertybių praradimo, kurį romėnai laikytų nereikšmingu.

§ 1–2

Įžanga (*exordium*) kartu yra ir *expositio* – glaustas visos knygos turinio pristatymas. Ciceronas itin lakoniškai ir aiškiai formuluoja pagrindinį kaltinimą: Veris pasigrobė jam patikusius meno kūrinius tiek iš privačių asmenų, tiek iš miestų, tiek iš pasaulietišku, tiek iš sakralių erdvių. Drauge jis išvardija atskiras rūšis meno dirbinių, apie kurių vagystes toliau kalbės šioje knygoje. Pradeda nuo sidabrinių indų, kurių neabejotinai yra gausiausia tarp Verio pavogtų meno vertybių (Lazzeretti 2006, 69). Kitoje *Verinių* dalyje Ciceronas vardija prabangias prekes, už kurias Veris nesumokėjęs uosto maito (*portorium*), ir vardija jas, sakytume, visai iš kito galo: „Aš tvirtinu, kad tu išgabenai iš Sirakūzų didžiausią krūvą aukso, sidabro, dramblio kaulo, purpuro, daugybę Melitos audinių, daugybę užtiesalų, daug deliškų rakandų, dar daugiau korintiškų vazų, didžiulį kiekį grūdų, didžiausią galybę medaus; už visa tai muitas nebuvo *sumokėtas* <...>“ (II. 2.176). Taigi šis išvardijimas, mūsų manymu, neatspindi knygos turinio, nes toliau naracijoje Verio nusikaltimai dėstomi ne pagal meno rūšis, bet pirmiausia pagal nukentėjusįjį: pavieniai asmenys, miestų bendruomenės, Antijochijos princas, šventovės. Šių svarbiausių poskyrių viduje medžiaga grupuojama pagal įvairius kriterijus: panašūs grobstymo metodai, Verio nusikaltimų pagalbininkai ir bendrai, su tam tikra istorine asmenybe (Scipijonu, Marcelu) susiję meno paminklai, pagaliau turbūt galioja ir tam tikras eiliškumas pagal nusikaltimo įspūdingumą (tą patį pastebėsime ir penktojoje knygoje *Apie bausmes*).

§ 1

nė vieno sidabrinio indo. Archeologiniai radiniai ir literatūros šaltiniai liudija, kad I a. pr. Kr. turėti sidabrinių indų tapo tiesiog visuotine mada. Įvairiuose romėniško pasaulio kraštuose rasta itin prabangių ir puošnių sidabro indų rinkinių, pvz., lobis iš Hildesheimio, netoli Hanoverio (dabar saugomas Berlyno Senajame muziejuje) arba iš

Boskorealės vilos netoli Pompėjų (Neapolio muziejuje). Romėnai ypač vertino ne auksinius, bet sidabrinius (kartais paaukuotus) stalo indus. Kai kurie dubenys ar lėkštės puošti tokiais iškiliais reljefais, kad, aki-vaizdu, praradę savo utilitarinę paskirtį ir buvo labiau kolekcijos dalimi. Žr. iliustr. 2–4.

Sidabrinių indų iš vėlyvosios respublikos laikotarpio Sicilijoje nerasta (Smith & Serrati 2000, 152). Tačiau labai tikėtina, kad daugelis čia ir kitur Cicerono minimų prabangių indų turbūt buvo kur kas senesni ir saugoti kaip šeimos palikimas. Būtent toks užkastas lobis 1978 m. rastas Morgantinos archeologinėje vietovėje (centrinėje Sicilijoje), Eupolemo name: 16 puikaus darbo sidabrinių indų, dauguma paaukuoti, datuojami IV–III a. pr. Kr. Nustatyta, kad kolekcija buvo paslėpta III a. pr. Kr. pabaigoje, tikriausiai per Morgantinos apsiaustį 211 m. pr. Kr., kai romėnai užėmė miestą (Liv. XXVI. 21.17). Radinys nelegaliai buvo išvežtas iš Italijos ir apie 1981 m. įsigytas Metropoliteno muziejaus Niujorke (Guzzo 2003, 45–98). Tik 2010 m. lobis buvo grąžintas Italijon, dabar saugomas nedidelio Aidonės miestelio (netoli Morgantinos archeologinės vietovės) muziejuje (Stone 2014, 458–461). Žr. iliustr. 5–6

korintiško ar deliško rakando. Delas ir Korintas buvo bronzinių rakandų gamybos centrai. Delo ir Korinto indai (*Corinthium aut Deliacum*) buvo itin vertinami ir net kolekcionuojami. Tokią kolekciją turėjo vienas iš Verio bičiulių, vėliau tapusių priešu, Stenijas iš Termų. „Iš tiesų nuo jaunystės Stenijas kiek uoliau nei įprasta rinko tokius daiktus: grakščius bronzinius indus, tiek Delo, tiek Korinto (*supellectilem ex aere elegantiores et Deliacam et Corinthiam*), paveikslus, taip pat dailaus darbo sidabrą, kiek tiktai leido Termų gyventojų ištekliai. Dar jaunuolis lankydamasis Azijoje, jis, kaip sakiau, uoliai visa tai rinko ne tiek savo pramogai, kiek priėmimams papuošti, atvykus mūsų piliečiams, savo

draugams ir svečiams“ (Verr. II. 2.83). Korinto indus (*vasa Corinthia* arba tiesiog *Corinthia*) Ciceronas mini dar keletą kartų šioje kalbos dalyje (II. 4.50; 131). Plinijus Vyresnysis pasakoja, kad bronzos lydinys išgautas atsitiktinai, kai 146 m. pr. Kr. Mumijui užėmus Korintą per gaisrą išsilydė viename name buvę sidabriniai, variniai ir auksiniai dirbiniai (Plin. N.H. XXXIV. 6–9). Tą pačią kilmės versiją pakartoja II a. romėnų istorikas Floras (*Epit.* I. 32), o Petronijus *Satyrikone* ją parodijuoja: „Nelaikykite manęs nemokša: aš gerai žinau, kaip atsirado Korinto bronzos. Kai buvo paimtas Ilijonas, Hanibalas, tas sukčius ir veidmainys, visas bronzines, auksines ir sidabrines statulas sukrovė į vieną krūvą ir padegė; metalai ištirpo ir susiliejo į vieną. Iš šito lydinio meistrai padirbo lėkštes, dubenis ir statulėles. Taip atsirado Korinto bronzos – mišinys iš visko, nei šis, nei tas.“ (Petron. 50, Jono Dumčiaus vert.) Plinijus mini tris bronzos rūšis pagal lydinio atspalvį (Plin. N.H. XXXIV. 8). Pausanijas (II a.) teigia, kad ypatingą atspalvį Korinto bronzos įgaudavo, įkaitintą metalą įmerkus į Peirėnės šaltinio vandenį (Paus. II. 3). Nemažą dalį pasigrobtų meno dirbinių Veris pasiėmė vykdamas tremtinį į Masiliją (dab. Marseille), kur išgyveno iki 43 m. pr. Kr. Plinijaus liudijimu, jis buvęs įtrauktas į proskripcijos sąrašą už tai, kad atsisakė perleisti triumvirui Markui Antonijui dalį savo korintinių dirbinių (*quoniam Corinthiis cesserum se ei negavisset* – Plin. N.H. XXXIV. 6). Net Oktavijanas Augustas taip mėgęs šios rūšies dirbinius, kad, sklido kalbos, įtraukęs kai kuriuos žmones į proskriptų sąrašus, idant gautų jų turtą (Suet. Aug. 70.2).

nė vieno brangakmenio ar perlo. Gemomis (*gemma* – pirmoji reikšmė „pumpuras“) romėnai vadino įvairius brangakmenius ir pusbrangius akmenis, lygius arba raižytus. Pastarieji buvo įtaisomi į žiedų akutes ir naudojami kaip anspaudai. Jie buvo dvejopos technikos: vienu paveikslėliai buvo daromi įlenkti (intaljos), kitų – išgaubti (kamėjos). Žr. iliustr. 7. Be to, būta reljefinių brangakmenių, turėjusių dekoratyvinę,

votyvinę ar brangios dovanos paskirtį. Žr. iliustr. 8–9). Gemos irgi buvo kolekcionuojamos. Markas Emilijus Skauras, 56 m. pr. Kr. pretorius, minimas kaip pirmasis Romoje surinkęs didžiulę gemų kolekciją, vadinamą daktilakoteka (Plin. *N.H.* XXXVII. 11). Atrodo, kad Ciceronas daugiausia kalba ne apie anspaudinius akmenis, bet dekoratyvinius arba šiaip brangakmenius: gemomis buvo nusagstytas šviestuvas, kurį Antijochijos karalaitis ketino padovanoti Kapitolijaus Jupiterio šventyklai (II. 4.64), iš vieno didžiulio akmens išskobtas to paties karalaičio samtis (*ex una gemma pergrandi trulla excavata* – II. 4.61), iš aukso ir brangakmenių (*ex auro et gemmis*) buvo padarytas Erifilės vėrinys (II. 4.38) ir pan.

Perlai (vadinti graikišku žodžiu *margarita*, μαργαρίτης) Verio laikais dar mažai buvo paplitę romėnų pasaulyje. Daugiausia jie gabenti iš Aleksandrijos. Ciceronas mini, kad tarp pirklių, kuriuos Veris, apkaltinęs ryšiais su piratais, įkalindavo, kad užvaldytų jų krovinį, buvo ir perlų pirklių (II. 5.146). Pirmasis gausus perlų laimikis nustebino Romą 61 m. pr. Kr., Pompėjui švenčiant prabangų triumfą pergalės prieš piratus proga (Plin. *N.H.* XXXVII. 14).

dirbinio iš aukso ar dramblio kaulo. Ciceronas aprašo dvi stambias šios rūšies Verio vagystes: iš Junonos šventyklos Melitoje pagrobtos dramblio iltys (II. 4.103) ir iš Sirakūzų – Atėnės šventyklos durys (II. 4.124–125).

nė vienos... statulos. Ciceronas vartoja tris daiktavardžius šiai meno rūšiai apibūdinti – *signum*, *statua*, *simulacrum*, bet nė sykio nesutinkame žodžio *effigies*. Pagal Lazzeretti statistiką (2006, 71; Fig. 48), ketvirtojoje Verinių knygoje *signum* pavartota 47 kartus, *simulacrum* – 18, *statua* – 13. Lietuviškai vartojame sinonimus „statula“, „skulptūra“, „atvaizdas“, nesilaikydami griežtos atitikmenų tvarkos. Patį ketvirtosios knygos pavadinimą *De signis* verčiame bendresne prasme *Apie meno kūrinius*.

paveikslas, tiek tapyto, tiek siuvinėto. *Pictura in tabula* turbūt dinamini ant medinės lentos tapyti paveiksai, pinakai (kolekcija pavogta iš Sirakūzų Atėnės šventyklos – II. 4.122–123); *pictura in textili*, Laidlaw (1962, 138) nuomone, – ant drobės tapyti paveiksai, tačiau dauguma vertėjų ir komentatorių tai supranta kaip austus ar siuvinėtus brangius audeklus (užtiesalus, užuolaidas, patiesalus ir pan.), kuriems Veris turėjęs ypatingą aistrą. Plg. Gajaus Hejaus *Atalica peripetasmata* (II. 4.27), kiti brangūs audiniai *stragulae vestes*, pavogti iš Kvinto Cecilijaus Diono iš Alesos (II. 1.27–28), Heraklijo Sirakūziečio (II. 2.35–50). Be to, įvairiuose miestuose Veris buvo įsteigęs prabangių audinių gamybos centrus (II. 4.58–59).

Įdomu, kad Ciceronas niekur nemini jokios freskos (*parietum pictura* – Plin. *N.H.* XXXV. 115) ar grindų mozaikos. Gal tai nereiškia, kad jos buvo nepakankamai puikios, bet tai meno rūšis, kurios Veris negalėjo išsinešti. Antai Stenijo namus puošę paveiksai (*tabulae pictae* – II. 2.83) buvo nešiojami, pinakų tipo, todėl Verio pasisavinti. Kaip rodo Morgantinos archeologiniai radiniai, I a. pr. Kr. miestui ištuštėjus, kai kurios mozaikinės grindų emblemos buvo išluptos ir turbūt parduotos romėnų meno rinkoje, taigi turėjo būti pakankamai meniškos (Smith & Serrati 2000, 152).

§ 2

netgi savo vaišintojų. Apie svetingumo ryšius žr. *Div. Caec.* 67 ir paaišk. ad loc.

netgi šventovėse. Ciceronas vartoja keturis sinonimiškus daiktavardžius dievų buveinėms apibūdinti: *fanum*, *templum*, *aedes* ir *sacrarium*. Pagal Lazzeretti statistiką (2006, Fig. 46), vien ketvirtojoje Verinių knygoje *fanum* pavartota 29 kartus, *templum* – 26, *aedes* – 22, *sacrarium* – 15. Tai kelia nemažai sunkumų tiek mokslininkams, bandantiems api-

brėžti vartosenos specifiką, tiek vertėjui, nes lietuvių kalboje dažniausiai vartojami tik du atitikmenys – „šventykla“ ir „šventovė“. Be to, ir pats Ciceronas nesilaiko griežtos skirties tarp šių žodžių, bet vartoja juos sinonimiškai (pvz., Engijuje buvusią šventovę II. 4.97 apibūdina *in fano*, o II. 5.186 – *in templo*). *Aedes* gali reikšti tiek žmogaus būstą (ypač dgs., pvz., šiame sakinyje *in aedibus cuiusquam, ne in hospitibus quidem*), tiek dievui skirtus namus, t. y. šventyklą. *Fanum* (šiuo atveju dgs. *in fanis*), kai kurių tyrėjų nuomone, reiškia šventvietę platesne prasme, dažnai po atviru dangumi. Pirminė žodžio *templum* reikšmė nėra „šventykla kaip pastatas“, bet auguro lazda danguje apibrėžta erdvė, skirta stebėti paukščius (plg. lot. *contemplari* „stebėti“; liet. *tempti*, gr. *temnō* „pjauti, rėžti“, *temenos* – dievui pašventintas sklypas, šventoji apygarda). Bet Cicero no jis paprastai vartojamas pastato reikšme, kaip *aedes* sinonimas. Apie *sacrarium* žr. toliau paaišk. § 4. Šiame vertime, viena vertus, stengėmės vartoti daugiau sinonimiškų žodžių („šventovė“, „šventykla“, „šventvietė“, „šventoji buveinė“), kita vertus, nesilaikėme griežtos atitikmenų tvarkos.

§ 3–29

Dėstymą (*narratio*) Ciceronas pradeda nuo Mesanos miesto bendruomenės. Mesana ir Sirakūzai buvo vieninteliai Sicilijos miestai, nepalaukę Verio kaltinimo. Kaip tik jiems Ciceronas skiria daugiausia dėmesio, ir pasakojimai apie šiuos du miestus įrėmina visą naraciją (Sirakūzams skirti § 115–131). Pradeda Ciceronas būtent nuo Mesanos, nes ji vienintelė siuntė į teismą delegaciją, įgaliotą pateikti pagiriamąjį atsiliepimą apie Verį. Ciceronas siekia sumenkinti Mesanos pagiriamąjo žodžio vertę, pirma, paaiškindamas jos palankumo Veriui priežastis (ypač II. 4. 23–24, plg. *Verr. II. 5.43 sqq.*), antra, parodydamas, kad net ir šiame mieste Veris paliko savo plėšikavimo ženklų. Kaltintojas sutelkia dėmesį į Gajų Hejų, nukentėjusį nuo Verio savivalės, o dabar pirmininkaujantį

pasiuntinybei. Taigi girdamas Verį jis tuo pačiu yra gyvas jo nusikaltimų liudytojas. Išsamiai šį epizodą aptaria Vasaly 1993, 111–114.

§ 3–7

Ciceronas pradeda pirmąjį naratyvinį epizodą. Vietoj įvado pateikiamas trumpas, bet vaizdingas Hejaus namų aprašas, įvedantis skaitytoją į konkrečią situaciją. Iškart ima veikti gyvo aprašymo metodas – vienas iš svarbiausių Cicerono strategijos principų *Verinių* IV ir V knygoje (žr. p. 44–49). *Divinacijoje prieš Cecilijų* ir pirmojo posėdžio kalboje Ciceronas ypač pabrėžė gyvo aprašymo (*sub oculis subiectio, evidentia*) svarbą, nes ji leidžia oratoriui tolumo krašto vaizdus ir problemas priartinti prie publikos ir padaryti jiems labiau suprantamus bei aktualius (žr. *Div. Caec.* 31 ir paaišk. ad loc., *Verr.* I. 7).

§ 3

bendruomenės, kuri vienintelė pelnė tavo meilę ir palankumą. Turima galvoje Mesana, žr. paaišk. žemiau § 3, 4. Apie Verio palankumą Mesanos bendruomenei ir jai suteiktas privilegijas žr. II. 5.43 sqq.

nuo pačių tavo užtarėjų. *Laudator* – „gyrėjas“ – asmuo, išsakančias teisme pagiriamąjį atsiliepimą (*laudatio*) apie kaltinamąjį. Bylose *de repetundis* tokius gyrėjus galėjo atstoti provincijos miestų atsiųstos delegacijos, įgaliotos išsakyti giriamąjį atsiliepimą apie buvusį vietininką. Kitais kartais tokios delegacijos turėjo pagirti ne teisman patrauktą, bet triumfo siekiantį vietininką. Bet kuriuo atveju tokios pasiuntinybės kaimo miesto bendruomenei nemažus pinigus (*Fam.* III. 8.2). Apie gyrėjų skaičių žr. II. 5.57.

savųjų mamertinų. Mesanos gyventojai vadinami mamertinais (*Mamertini*), t. y. Marso sūnumis – iš oskiškos-sabiniškos dievo Marso vardo formos *Mamers*. Mamertinai buvo samdiniai iš Kampanijos,

pasamdyti Sirakūzų tirano Agatoklio (317–289). Sirakūzams pralaimėjus karą, 307 m. pr. Kr. Mesana atiteko Kartaginai. Po Agatoklio mirties daug samdinių liko bedarbiais, kai kurie grįžo Italijon, bet daugelis pasiliko saloje, užėmė Mesaną, įsitvirtino joje ir pasivadino savo dievo globėjo vardu (*OCD s.v. Mamertines*). „Taip labai mamertinai (Μαμερτῖνοι) ėmė viršų prieš mesėniškius (Μεσσηνιοί), kad palaipsniui užvaldė miestą, o jo gyventojus paprastai vadina mamertinais, o ne mesėniškiais; tas kraštas nepaprastai turtingas vyno, kuris vadinamas ne mesėnišku, bet mamertinišku <...>.“ (Strab. VI. 2.3) Taigi pats pavadinimas rodo juos esant tarsi svetimšalius graikiškoje Sicilijoje, o Ciceronas tuo pasinaudoja, pavaizduodamas mamertinus kaip Verio samdinius, už atlygį tapusius jo bendrais. Plg. § 17.

Gajus Hejus – mamertinas... garbingiausias toje bendruomenėje. Ciceronas pradeda pasakojimą įprastu naracijos pradžia sakiniu. Plg. *Rosc. Am.* 15: „Sekstas Roscijus, čia esančiojo tėvas, buvo Amerijos municipaliteto pilietis, kilme, vardo garsumu bei turtais, be abejo, pralenkęs kitus ne tik gimtajame mieste, bet ir jo *apylinkėse* <...>.“

Spėjama, jog *Heius* – oskų kilmės giminės vardas. Būta įvairių bandymų susieti Gajų Hejų su turimais archeologiniais duomenimis. Vienas jų veda prie Delo saloje rasto, apie 88 m. pr. Kr. datuojamo įrašo, kuriame minimas vardas *C. Heius T. f. Libo*, Γάιος ΓΑΙΟΣ ΗΙΟΣ ΤΙΤΟΥ ΛΙΒΩΝ (*CIL* I². 2236). Be to, šis vardas graikiškomis raidėmis užrašytas ant keleto gemų, galinčių turėti tiesioginį ryšį su Cicerono minimu asmeniu (Lazzeretti 2006, 77–78).

Mesana, puošiama... uosto. Miestas buvo įkurtas kolonistų iš Eubojos apie 730 m. pr. Kr. ir pavadintas Dzankle pagal uosto įlankos formą (Ζάγκλη iš gr. ζάγκλον „dalgis“; Thuc. VI. 4.5). V a. pr. Kr. pradžioje Regijo tiranas Anaksilajas čia įkurdino kolonistus iš savo gimtosios Mesėnės (Peloponesas) ir jos garbei pervadino miestą (Μεσσήνη, Μεσσήνα,

Messana, dab. Messina) (Thuc. VI. 4.6). Miestas įsikūręs Sicilijos šiaurės rytuose, pačiame kampe, atsigręžusiame į Italijos pusiasalį, iš čia keliavosi per to paties pavadinimo sąsiaurį.

dalykų, kuriais Veris žavisi. T. y. meno kūrinių.

§ 4

Buvo... namuose... senovinė šventvietė. *Sacrarium* – namų šventovė, kurioje saugomi šventi daiktai. II–III a. juristas Ulpianas daro skirtį tarp *sacer locus* („šventos vietos“) ir *sacrarium*. Pirmoji yra vieša, apieigomis pašventinta vieta, *sacrarium* – privati vieta, kurioje saugomos šventenybės, tačiau ji nėra pašventinta, o veikiau primena privatų muziejų ir rodo šeimininko turtą bei skonį (Baldo 2006, 78): *Sacer locus est locus consecratus, sacrarium est locus in quo sacra reponuntur, quod etiam in loco privato esse potest <...>* (Ulp. Dig. I. 8.9. pr.2). Viduramžių lotynų kalboje šiuo žodžiu imta vadinti zakristija – bažnyčios patalpa, kurioje laikomi liturginiai reikmenys, drabužiai ir pan. (Niermeyer, s.v. *sacrarium*).

Pagal Cicerono aprašą mokslininkai bando rekonstruoti, kaip galėjo atrodyti Hejaus namų šventovė. Tai galėjusi būti nedidelė prostilo tipo (su keturiomis kolonomis iš priekinės pusės) graikiška šventyklėlė. Gerosios Laimės, kuriai tikriausiai buvo paskirta ši šventovė, medinė statula (žr. žemiau § 7) stovėjusi pagrindinėje patalpoje (*naos*), Kupidono ir Herkulio (žr. žemiau § 5) – prieangyje (*pronaos*), o Kaneforos (žr. žemiau § 5) galbūt atstojo dvi priekines kolonas (Lazzeretti 2006, 99; Rossbach 1899, 277–284), žr. iliustr. 10).

mūsų, kuriuos jis vadina neišmanėliais. Tarp teismo dalyvių galėjo būti ne vienas aistringas meno kolekcininkas, nes mada kaupti meno kūrinius viešose vietose ir puošti jais savo namus Romoje jau buvo gerokai įsigalėjusi. Iš Cicerono laiškų žinome, kad ir jis noriai pirko graikiškas

statulas savo viloms papuošti ir nuolat prašė savo draugo Pomponijaus Atiko parūpinti Graikijoje skulptūrų (žr. paaishk. žemiau). Tačiau Ciceronas, pasinaudodamas ironija, daro aiškią skirtį tarp Verio – rafinuoto meno vertintojo, ir savęs bei kitų teismo dalyvių, kurie jo akyse turėtų atrodyti neišmanėliais (plg. II. 2.87; 4.94). Grecizmas *idiotae* (ἰδιῶται), įdėtas į Verio lūpas, dar labiau sustiprina ironiją, nes kitoje vietoje Ciceronas pabrėžė, kad Verris visiškai nemokąs graikų kalbos ir nesuprantąs nė žodžio (*Verr. II. 4.127* ir paaishk. ad loc.; II. 5.148).

marmurinis Kupidas, Praksitelio kūrinys. Kaip ir kitais atvejais, Ciceronas vadina dievus lotyniškais vardais (gr. Erotas – lot. Kupidas), nors aišku, kad daugeliu atveju *Verinése* kalbama apie graikiškus dievų kultus ir garbinimo ritualus. Tyrėjų nuomone, tai Cicerono dėstomą medžiagą turi padaryti artimesnę klausytojams romėnams ir tuo pačiu sukelti didesnį priešišumą Verio šventvagystėms. Taigi juntama nuolatinė įtampa tarp dviejų priešpriešų: viena vertus, siekiama parodyti, jog tai romėniška dievybė, kita vertus, atskleisti graikišką jos kulto specifiką (Lazzeretti 2006, 81).

Praksitelis – vienas žymiausių IV a. pr. Kr. graikų skulptorių. Plinijus Vyresnysis jo kūrybingiausiu laikotarpiu laiko 104 olimpiados metus, t. y. 364–361 m. pr. Kr. (Plin. *N.H.* XXXIV. 50). Apie šį laiką buvo sukurta ir garsioji Knido Afroditė (minima Cicerono toliau, II. 4.135), kurios bent po vieną kopiją galima pamatyti daugelyje didžiųjų pasaulio muziejų (jų priskaičiuojama apie 50). Labai garsios ir kitos Praksitelio skulptūros: „Hermis su kūdikiu Dionisu“, „Apolonas Sauroktonas“, „Besišilintis satyras“. Praksitelis labiau mėgo bronzą nei marmurą, tačiau, pasak mokslininkų, Ciceronas pabrėžia, jog ši skulptūra buvusi marmurinė, nes jo laikais būtent ši medžiaga buvo labiau vertinama (Lazzeretti 2006, 82; Corso 2004; 2007).

tirdamas jo bylą, net skulptorių vardus išmokau. *Verinés*, ypač antrojo posėdžio ketvirtoji knyga *De signis*, yra vienas iš svarbiausių šaltinių mokslininkams, nagrinėjantiems Cicerono požiūrį į graikų kultūrą, jo santykį su graikų menu. Kitas svarbus šaltinis, atskleidžiantis kitokį Cicerono vertinimą, yra jo laišakai, kuriuose jis nuolat prašo savo draugo Atiko atsiųsti iš Graikijos kuo daugiau statulų savo Tuskulo vilai papuošti. *Verinése* Ciceronas nuolat stengiasi nepasirodyti dideliu graikų meno žinovu ir atsiriboti nuo to, kas nederu su romėniškąja *dignitas*, t. y. demonstruoja viešąją opinią atitinkančias pažiūras. Šiuo atveju jis sakosi specialiai šiai bylai pasidomėjęs graikų menininkais, nors įvairiuose veikaluose Ciceronas dažnai mini daugelį graikų menininkų vardų, lygina juos, kalba apie jų kūrinius ir savitumą. Pasak Anne Leen, *Verinių* duomenys atitinka traktatuose atsiskleidžiantį gerą Cicerono nusimanyimą apie skulptūrą ir dailę, o laiškuose Atikui rašydamas apie skulptūras jis vartoja labai tikslus terminus bei apibūdinimus, tiksliai atspindinčius jo konkrečius poreikius (Leen 1991, 229–245). Vertinant Cicerono požiūrį į graikų meną, ypač svarbu atsižvelgti į tekstų, kuriuose sutinkami mus dominantys faktai, žanrą. Kalbose atsiskleidžiančias oratoriaus pažiūras labai sąlygoja kalbos situacija ir oratoriaus pozicija byloje. Be to, privalu turėti galvoje, kad ir traktatai, ir publikuotos kalbos yra viešajam skaitytojui adresuoti literatūros kūriniai, o laišakai, ypač adresuoti Atikui, išlaiko privačios korespondencijos statusą (Kučinskienė 2006). Filippo Coarelli šį fenomeną vadina respublikos laikų romėnų kultūrai būdinga priešprieša tarp „viešo“ ir „privataus“ („la polarità tra „publico“ e „privato“, tipica della cultura romana repubblicana“ (Coarelli 1990, 650).

Tas pats meistras... sukūrė Kupidoną, esantį Tėspijose... be jo Tėspijose nėra ko žiūrėti. Plg. žemiau § 135. Tėspijos (Θεσπιάς, *Thespiae*, prie dab. Thespies) – miestelis Bojotijoje, netoli Tebų, Helikono kalno papėdėje. Labiausiai čia garbintas Erotas, taip pat Mūzos drau-

ge su jų motina Mnemosine ir Apolonas, glaudžiai susijęs su Mūzomis. Tespijose buvusį Praksitelio marmurinį Kupidoną (Erotą) mini ir kiti Antikos autoriai. Pausanijas (II a.) *Heladės aprašyme* (I. 20.1–2; IX. 27.3–5) teigia, jog Praksitelis padovanojęs statulą grasiajai hetairai Friinei, o šioji – Tespijų šventovei. Strabonas (I a. pr. Kr. pabaiga) *Geografijoje* (IX. 2.25) sako, kad Erotą pašventusi hetaira Glikera, pati kilusi iš Tespijų. Be to, paantrina Ciceronui, jog žmonės vykdavę į Tespijas pasižiūrėti šio Eroto, nes daugiau Tespijose nesą jokių įdomybių. Pasak Pausanijo (IX. 27.3–4), pirmą kartą Praksitelio Erotas buvęs išvežtas Romon valdant Kaligulai (37–41), bet Klaudijus sugrąžinęs jį tespijiečiams, paskui vėl išvežtas Nerono (54–68) ir žuvo per gaisrą, matyt, 80 m. pr. Kr. užsidegus Oktavijos portikui. Plinijaus Vyresniojo laikais (23–79) statula dar stovėjusi Oktavijos portike (*nunc in Octaviae scholis positus* – N.H. XXXVI. 22), taigi pastatas dar nebuvo sudegęs. Pausanijo liudijimu (II a. vid.), Tespijose saugota Praksitelio statulos kopija, sukurta atėniečio Menodoro. Įdomu pastebėti, jog cituodamas Cicerono frazę *propter quem Thespieae visuntur* („dėl kurio Tespijos yra lankomos“), Plinijus pakeičia laiką: *ille, propter quem Thespieae visebantur* („tas, dėl kurio Tespijos būdavo lankomos“). Pasakymas „to paties stiliaus“ (*eiusdem modi*) tikriausiai reiškia, kad Mesanoje buvusi statula nebuvo kopija, bet to paties tipo statula, sukurta paties Praksitelio (Taronian 1994, 654). Kai kurie mokslininkai mano, kad Tespijų Kupidonas buvęs nuogas, o Mesanos – su drabužiu (Lazzeretti 2006, 85–86). Būta įvairių bandymų tapatinti išlikusias romėniškas Eroto kopijas su Praksitelio skulptūra, bet vieningos nuomonės nėra.

Mumijus, išvežęs... Tespijades, kurios dabar stovi prie Laimės šventyklos. Helikono kalnas buvo laikomas Mūzų buveine (plg. Hesiodas (*Theog.* 22–34) sakosi sutikęs Mūzas ant Helikono), jo papėdėje, Mūzų lygumoje, buvo rengiama Mūzoms skirta šventė su muzikantų

ir poetų varžytuvėmis. Pagal Tespijų miesto vardą deivės gavo epiteta Tespijadės. Kai kas mano, kad šios Tespijadės irgi buvusios Praksitelio kūriniai (Lazzeretti 2006, 89). Lucijus Mumijus paėmė Korintą 146 m. pr. Kr. ir pargabeno į Romą daugybę meno kūrinių, tarp jų ir Mūzų statulas iš Tespijų, kuriomis papuošė Laimės šventyklą (*aedes Felicitatis* – Plin. N.H. XXXVI. 39; Εὐτυχίας ἱερὸν – Strab. VIII. 6.23). Laimės šventyklą pastatydino Lucijus Licinijus Lukulas, 151 m. pr. Kr. konsulas, po pergalės Ispanijoje ir pašventino 146 m. pr. Kr. Turbūt ji buvo skirta Karinei Laimei ar Sėkmei, kurios pagalbą romėnai laikė ypač svarbia karvedžio savybe (žr. paaišk. II. 5.4; Cic. Arch. 24; Man. 47). Tikslī šventyklos vieta nežinoma, bet spėjama, kad ji stovėjusi Velabre – aikštėje tarp Palatino, Kapitolijaus ir Galvijų turgaus, maždaug toje vietoje, kur dabar stovi Šv. Jurgio Velabre bažnyčia ir Keturkaktis Janas. Strabonas pasakoja (VIII. 6.23), jog Lukulas paprašęs Mumijaus paskolinti kai kurias iš Korinto pargabentas statulas šventyklos pašventinimo išskilmėms, žadėdamas vėliau grąžinti. Tačiau paskui statulas dedikavo deivei drauge su šventykla. Mumijus dėl to nė kiek nesikrimto, nes jam teko ne mažesnė garbė nei šventyklos statytojui (D. Palombi in Steinby 1993–2000, vol. II. 244–245 s.v. *Felicitas, aedes*).

Išvežęs... nešventas statulas... Kupidono, nelietė, nes jis buvo pašventintas. Ciceronas daro skirtį tarp *profana signa* ir *consecratus*. Praksitelio Kupidonas, matyt, buvo dovanotas šventovei kaip votyvinė dovana (galbūt minėtos Frinės), todėl buvo „pašventintas“. „Nešventos, arba pasaulietinės“ galėjo būti viešas erdves puošusios ir neturėjusios sakralumo statulos. Arba galima manyti, kad visos Korinto statulos buvo laikomos *profana*, nes miesto paėmimas reiškė, jog dievai apleidę miestą, taigi visos jo šventyklos netekusios sakralumo (žr. paaišk § 122). Bet kuriuo atveju Ciceronas pabrėžia, kad didieji karvedžiai – Mumijus ir Marcelas (apie Sirakūzų paėmimą žr. žemiau § 120 sqq) – paisė religijos

normų ir nelietė šventų kūrinių. Šitaip kuriamas kontrastas tarp jų ir Verio, kuris be skrupulų grobstė *sacra et profana*.

§ 5

Herkulis, puikiai išlietas iš bronzos... Buvo kalbama, jog tai Mirono kūrinys; manau, teisingai. Mirono autorystę Ciceronas grindžia vien žodiniiais liudijimais (*Is dicebatur esse Myronis*), bet šalia prideda savo asmeninį vertinimą (*ut opinor, et certe*), tuo parodydamas tam tikrą išmanymą apie meną. Retorikos traktatuose jis ne kartą lygina oratorių stilių su žymiais graikų skulptoriais bei tapytojais. „Kuris gi vertintojas, skyręs dėmesio šiems žemesniems menams, nesupranta, jog Kanacho statulos atrodo per daug sustingusios, kad atrodytų tikroviškos? Kalamido statulos dar sunkiasvorės, bet jau švelnesnės nei Kanacho; net Mirono dar nepakankamai perteikia tikrovę, bet jas jau nedvejodamas pavadintum puikiomis; o dar puikesnės, mano nuomone, jau kone tobulos – Polikleito statulos. Panašiai ir tapyboje: Dzeuksido, Polignoto, Timanto ir kitų, naudojusių tik keturias spalvas, mes giriame tik piešinį ir linijų dailumą; bet Ajetijono, Nikomacho, Protogeno, Apelio paveiksluose jau viskas tobula.“ (*Brut.* 70)

Mironas (V a. pr. Kr.) – vienas garsiausių ankstyvosios graikų klasikos Atėnų skulptorių. Mums jis bene labiausiai žinomas kaip „Diskobolo“ („Disko metiko“) autorius. Apie Mirono bronzinį Herkulį iš Mesanos daugiau žinių neturime, tačiau kai kurie tyrėjai jį tapatina su Plinijaus minimu (*N.H.* XXXIV. 57) Mirono Herkuliu, stovėjusiu Romoje, Pompejaus Didžiojo pastatytoje ar rekonstruotoje šventykloje netoli Didžiojo cirko (*ad circum maximum in aede Pompei Magni*) (Lazzeretti 2006, 95–96; Taronian 1994, 320). Dar vienas šaltiniuose minimas Mirono Herkulis – tai viena iš trijų kolosalių statulų (Dzeuso, Atėnės ir Heraklio), puošusių Samo Herają. Pasak geografo Strabono (XIV. 1.14), Markas

Antonijus išvežęs jas visas (galbūt į Aleksandriją), bet Oktavijanas Augustas grąžinęs Atėnų ir Heraklį Samui, o Dzeusą pervežęs Romon, ant Kapitolijaus.

Toliau šioje kalboje Ciceronas mini dar du Mirono kūrinius: garsiąją „Telyčaitę“ (§ 135 ir paaišk. ad. loc.) ir Verio pagrobtą iš Eskulapijaus šventovės Agrigente Apolono statulą su įrašytu Mirono vardu (II. 4.93).

jos vadinamos Kaneforomis. *Canephorae* („pintinių nešėjos“) – graikės merginos, dalyvaujančios aukojimo apeigose ir nešančios ant galvų pintinėles su šventaisiais reikmenimis. Kaneforomis buvo vadinamos ir architektūrinės karijatidės – kolonas atstojusios merginos su pintinėlėmis ant galvų (žymiausias pavyzdys – Atėnų akropolio Erech-tėjonas). Ann Vasaly (1993, 122–123) teigia, kad Ciceronas suteikia Veriui stereotipinių tirano bruožų, vienas iš jų – nevaldoma aistra (*libido*). Knygoje *Apie meno kūrinius* šis bruožas ryškėja ne tiesiogiai prievartaujant moteris, bet įžūliai kėsinantis į merginų bei deivių atvaizdus. Vienas iš tokių pavyzdžių – Kaneforos, kurios pabrėžtinai apibūdinamos kaip „mergelės“ (*virginali habitu atque vestitu; more Atheniensium virginum*). Plg. žemiau § 74.

o jų kūrėjas, sako, buvęs – kas? ... Gerai, kad priminei – Polikleitas. Ciceronas šioje vietoje sukuria aktyvų tariamą dialogą (išsamiau žr. Kučinskienė 2008, 37): oratorius tarsi išprovokuoja teisme dalyvaujančią Verį ištarti skulptoriaus vardą. Turint galvoje, kad antrasis Verio teismo posėdis neįvyko ir kalba teisme nebuvo pasakyta, tik publikuota rašytiniu pavidalu, tariamas dialogas su čia pat esančiu priešininku tėra išradingas retorinis triukas, siekiant sukurti tikrovišką kalbos sakymo atmosferą ir drauge išvengti priekaišto dėl pernelyg tikslaus graikų skulptūros išmanymo (žr. aukščiau paaišk. § 4). Plinijus Jaunesnysis laiške Tacitui, aptardamas sakytinės kalbos ir publikuotos jos versijos panašumus, cituoja šią

vieta kaip improvizuotos, natūralios kalbėsenos (*figurae extemporales*) pavyzdį kalboje, kuri žinoma tik rašytiniu pavidalu (Plin. *Ep.* I. 20.10).

Polikleitas – iš Argo kilęs vienas žymiausių V a. pr. Kr. graikų skulptorių, kurio darbus Ciceronas laiko tobuliausiais (*iam plane perfecta – Brut.* 70). Svarbiausi jo darbai sukurti 460–420 m. pr. Kr.: bronzinis „Doriforas“ („Ieties nešėjas“), kaip spėjama, įkūnijęs Polikleito sukurtą vyriško kūno kanoną (išliko per 30 jo marmurinių kopijų); *Diadoumenos* („Besirišantis raištį“) (išliko per 40 marmurinių kopijų). Plinijus Vyresnysis sako, kad Polikleitas pirmasis pradėjo kurti viena koja besiremiančias statulas (Plin. *N.H.* XXXIV. 56).

§ 6

Gajus Klaudijus... pažymėjęs savo edilitetą, naudojosi šiuo Kupidonu. Gajus Klaudijus Pulchras, būdamas kuruliniu edilu 99 m. pr. Kr., pirmasis per viešuosius reginius parodė Romos liaudžiai dramblis (Plin. *N.H.* VIII. 19) ir pirmąkart panaudojo scenos dekoracijas teatro spektakliams; jos buvusios tokios tikroviškos, kad varnos, stogo čerpes palaikę tikromis, suskrido prie piešinio (Plin. *N.H.* XXXV. 23; Val. Max. II. 4.6). Ciceronas jo edilitetą apibūdina aukščiausio laipsnio būdvardžiu *aedilitatem magnificentissimam*, nes didybė tinka viešiesiems reginiams. Plg.: „Nekenčia romėnų tauta asmeninės prabangos, viešą didybę – vertina“ (*Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit <...>* – Cic. *Mur.* 76). Plinijus praneša, kad Markui Skaurui einant edilo pareigas laikinai pastatytą teatrą puošė 3000 statulų (*sic!*) (*N.H.* XXXIV. 36).

Puošti Romos forumą ir komičių meno dirbiniais – vienas iš didingų švenčių elementų, teikiantis garbę dievams ir romėnų tautai (*dis immortalibus populoque Romano habuit ornatum*). Švėsdami triumfą, karvedžiai išstatydavo karo grobiu tapusius meno kūrinius, o taikos

metu buvo įprasta pasiskolinti statulų bei paveikslų iš draugų arba kuriam laikui atgabenti jas Romon iš sąjunginių miestų, o po to grąžinti savininkams (plg. II. 1.58; II. 4.126). Iš Ps.-Askonijaus komentaro (*ad. Verr. II. 1.58*) sužinome, kad ir Veris tokiu būdu padėjęs Hortenzijui ir Metelams (*Nam aedili atque praetori Hortensio et item Metellis rapta ex provinciis signa ad ornandum forum et comitium commodaverat Verres.*). Tokios, sakytume, „atvežtinės parodos“, teikė galimybę romėnams susipažinti su žymiausių graikų klasikos meistrų kūriniais, kaip šiuo atveju – Polikleito *Kupidonu*.

Hejų šeimos svetys ir mamertinų patronas. Apie svetingumo ryšius (*hospitium, proxenia*) žr. paaišk. *Div. Caec.* 67; apie patronus – paaišk. *Div. Caec.* 2.

Forumą ir bazilikas puošė. Apie Romos forumo puošybą žr. paaišk. aukščiau. Bazilika – visuomeninės paskirties pastatas, įprastas kiekvieno romėnų miesto forumo elementas. Pastato pavadinimas yra graikiškas, tačiau bazilika kaip municipalinė salė, kurios išorinė kolonada formuoja forumo erdves, – grynai romėniška naujovė. Tai buvo stačiakampis pastatas, kurio vidinę erdvę kolonų eilės dalijo į kelias navas, o išorinė kolonada formavo forumo erdves. Bazilikose vykdavo teismai, veikė bankai, pinigų keityklos, vyko prekyba, verslo sandėriai. Pirmoji bazilika Romos forume, šalia Hostilijaus kurijos, buvo pastatyta 184 m. pr. Kr. cenzoriaus Marko Porcijaus Katono Vyresniojo rūpesčiu (*basilica Porcia*). Be šios, Cicerono laiku Forume stovėjo dar trys bazilikos: 179 m. pr. Kr. pastatydinta Emilijų bazilika (*basilica Aemilia*), 169 m. pr. Kr. – Sempronijaus bazilika (*basilica Sempronia*), o 121 m. pr. Kr. – Opimijaus bazilika (*basilica Opimia*). Pirmoji Cicerono laikais dar buvo vadinama Fulvijaus ir Emilijaus bazilika (*basilica Fulvia Aemilia*) – ją pastačiusių konsulus vardais, bet vėliau jos priežiūra ir remontu rūpinosi kelios Emilijų kartos, todėl jai prigijo šios giminės vardas.

§ 7

Visas tas statulas... Veris atėmė iš Hejaus. Pirmą kartą šioje kalbos dalyje (*Apie meno kūrinį*) Ciceronas pamini Verio vardą. Ligi šiol jį keitė įvardžiu *iste* „šitas“, suteikdamas jam menkinantį atspalvį (plg. paaišk. Verr. I. 25). Vertime dėl aiškumo tenka dažniau pavartoti tikrinį vardą (§ 3, 18 etc.).

išskyrus vieną labai seną, medinę... Gerosios Laimės... nepanoro savo namuose turėti. Gerosios Laimės deivė (*Bona Fortuna*, gr. *Agathe Tyche*) mene buvo vaizduojama su gausybės ragu. Ji ypač buvo garbinama Sicilijoje. Antai viena Sirakūzų miesto dalis vadinosi Tichė ir buvo gavusi pavadinimą iš senovinės šios deivės šventvietės (žr. § 119 ir paaišk. ad loc.). Jeigu Cicerono apibūdinimas „labai seną, medinę“ (*pervetus ligneum*) teisingas, galimas daiktas, jog tai buvęs ksoanas (ξόανov), t. y. senovinis, šventas, bet ne itin meniškas medinis stabas. Tai paaiškintų, kodėl Veris jos „nepanoro savo namuose turėti“. Čia galima įžvelgti ir šmaikštų šamojų: Veris dėl to ir pralaimėjęs šią bylą, kad nepanoro įsileisti į namus neišvaizdžios Fortūnos (Holst 1925, 48). Otto Rossbachas (1899, 278) čia įžvelgia užuominą į Plauto komedijos eilutę (*Si Bona Fortuna veniat, ne intro miseris* (Plaut. *Aul.* 100) – „Jei Laimė net pati ateitų – neįleisk!“ (Jono Dumčiaus vert.)

apžiūrėdavo kiekvienas su įgaliojimais atvykęs į Mesaną. Iš šio ir kitų Cicerono paminėjimų (plg. § 74 apie Segestos Dianą, § 109 apie Henos Cererą, § 130 apie Dzeusą Ūriją etc.) galime suprasti, kad Romos magistratui atvykus į provincijos miestą buvo įprasta apžiūrėti vietos įžymybes, tiek viešus, tiek privačius meno kūrinius. Mokslininkai vartoja terminą „meno turizmas“ (Lazzeretti 2006, 228–229). Taikos metu provincijoje paprastai lankydavosi pretoriai ir kvestoriai, konsulai – tik per karą, pvz., Manijus Akvilijus 101 m. pr. Kr. per Pirmąjį vergų karą. Be to, matyt, būta ir daugiau turistų bei piligrimų, lankusių įžymias šventoves.

paleistuvės turto paveldėtoją. Turima galvoje Verio meilužė prostitutė Chelidonė (χελιδών – kregždutė). Jos vardą Ciceronas pirmą kartą pamini II. 1.104 ir paskui ne kartą apie ją kalbą visose *Verinése* (plg. II. 4.71; 123; II. 5.34). Kaip galime suprasti iš II. 2.116, Chelidonė mirė Veriui esant Sicilijoje, ir jis paveldėjo jos turtą 72 m. pr. Kr.

§ 8–14

Po naratyvinės dalies apie Gajaus Hejaus namų šventovę ir jos apiplėšimą eina dialoginė dalis, polemika su gynyba, kurios pagrindinis argumentas, matyt, buvo tai, kad Veris meno kūrinius ne pasisavinęs, bet nusipirkęs iš Hejaus. Teiginys atremiamas raštiškais įrodymais (cituojami įstatymai, draudžiantys tokius pirkimus ir Verio sąskaitų knygos, rodančios neįtikėtinai mažas pirkimų sumas) bei loginiais išvedžiojimais (neįtikėtina, kad Hejus būtų savo noru atsisakęs statulų, juo labiau – už tokią kainą).

§ 8

„**Aš nusipirkau**“, – sako. Michaelis C. Alexanderis mano, kad tai gali būti kontrargumentas iš Hortenzijaus kalbos, įdėtas į Verio lūpas (Alexander 1976, 52). Žr. paaišk. Verr. I. 56. Žodis *emere* „pirkti“ (ir *emptio* „pirkimas“) taps svarbiu gynybos leitmotyvu per visą pirmąją knygos *Apie meno kūrinius* pusę. Tai primena frazę iš pirmojo posėdžio kalbos: „nėra tokios šventovės, kurios negalėtų išniekinti, tokios tvirtovės, kurios pinigai negalėtų įveikti“ (Verr. I. 4 ir paaišk. ad loc.).

Tai pirkli mes pasiuntėm į provinciją, suteikę jam valdžią ir kirvius. Ciceronas meistriškai pavartoja ironiją, paremtą žodžių žaismu (*paronomasia*): *mercatores* vietoj *magistratum*. „Kirviai“ metonimiškai perteikia fascius ir liktorius (žr. paaišk. Verr. I. 53). Dėl savo veiksmų Veris pavadinamas pirkliu niekinančia prasme, bet drauge jam priski-

riami magistratui priklausantys įgaliojimai – imperijus ir liktoriai, kurie jam padeda realizuoti merkantilines užgaidas.

§ 9

Legatas. 1) senato pasiuntinys; 2) senato paskirtas pareigūnas, lydintis karvedį arba provincijos vietininką. Išvykus vietininkui, jis perimdavo jo pareigas (*legatus pro praetore*). Žr. Verr. I. 9 ir paaišk. ad loc.

jis buvo teikiamas iš išdo... jų parūpino įstatymas. Valstybės išdas dengė visas provincijos valdytojo išlaidas, buvo pasirūpinama ir jo namų aplinka. Senovėje buvo skiriama būtiniausių daiktų, bet Cicerono laikais jau buvo įsigalėjęs vadinamasis *vasarium* – vietininko įsikūrimui iš išdo skiriami pinigai, už kuriuos jis įsigydavo namų apyvokos daiktų pagal savo skonį. Be to, jis turėjo teisę reikalauti iš miestų, kuriuose apsistodavo, suteikti jam tam tikrų daiktų laikinam naudojimui – daugiausia kilimų, dangalų (*vestes*) ir pan. Jų kiekis buvo ribojamas įstatymų dėl turto prievartavimo (*de repetundis*).

§ 10

turinčiajam valdžią ir galią. Apie terminus *imperium* ir *potestas* žr. paaišk. Verr. I. 37.

§ 12

pamiršti išsiauklėjimą, pareigingumą, pamaldumą. Įdomu pastebėti, kokias savybes Ciceronas priskiria Gajui Hejui: *humanitas* – Cicerono žodyne paprastai reiškia išsilavinimą, išsiauklėjimą, *pietas* – pareigingumas plačiąja prasme, šiuo atveju pagarba protėviams ir iš jų paveldėtiems dievams, *religio* – pamaldumas. Tai pamatinės romėniškos dorybės (*virtutes*), kurių, pasak Cicerono, kaip tik ir neturi Veris (plg. *sine humanitate* – II. 4.98, ypač 127 ir paaišk. ad loc.; Verio *pietas* ir *religio* stygių rodo jo šventvagystės ir religijos normų nepaisymas).

statulos už 6500 sestercijų parduotos. Sestercijus – sidabrinė moneta, lygi pustrečio (*semis* – „pusė“ ir *tertius* – „trečias“) asio. Būta įvairių bandymų paversti romėnų pinigus mūsų laikų valiuta, bet, mūsų nuomone, vienintelis patikimas būdas nustatyti pinigų vertę ir įvertinti jų perkamąją galią yra palyginti su kitais panašios rūšies pirkiniais. Antai Plinijus Vyresnysis praneša, kad oratorius Hortenzijus nusipirko Kidijo paveikslą „Argonautai“ už 144 000 sestercijų (Plin. N.H. XXXV. 130). Taigi Verio įsigyti žymiausių klasikos meistrų kūriniai vos už 6 500 – absurdiškai maža suma.

Skaityk. [SKAITOMA IŠ SĄSKAITŲ]. Cicerono kalbose pasitaiso daugybė atvejų, kai įvairių dokumentų (įstatymų, ediktų, sutarčių, liudytojų parodymų, laiškų ir t. t.) citatos vienaip ar kitaip įtraukiamos į kalbos tekstą. Pats neutraliausias svetimo teksto įvedimas būna tuomet, kai kalbantysis prašo patarnaujančio teismo skaitovo supažindinti publiką su bylai aktualiu dokumentu. Į kalbos tekstą (nei rašytinį, nei, matyt, sakytinį) dokumento frazės neinkorporuojamos, tik iš įvadinės frazės ir dokumento pavadinimo rašytinėje teksto redakcijoje suprantame, kad vyksta skaitymo procedūra. Paprastai ta įvadinė frazė būna liepimas skaityti (*recita*) arba publikai skirtas raginimas susipažinti su dokumentu, perteiktas liepiamąja nuosaka (*cognoscite*); po jos – cituojamo dokumento pavadinimas. Tokį dokumento įtraukimą į kalbos tekstą įvardijome kaip nedialogišką citavimą (Kučinskienė 2008, 46–50), atskirdami jį nuo dialogiško citavimo (žr. § 143–144 ir paaišk. ad loc.)

§ 13

tevertas 400 denarijų. T. y. 1600 sestercijų. Pagrindinė romėnų sidabrinė moneta denarijus (iš žodžio *deni* – „po dešimtį“) svėrė 1/72 svaro ir Cicerono laikais atitiko dešimt asių, arba 4 sestercijus.

§ 14

patikėjo ne tik tavo galiai, bet ir globai. Antitezė *non solum potestas tuae sed etiam fidei* apeliuoja, viena vertus, į magistrato valžią (*potestas*, žr. paaišk. Verr. I. 37), kita vertus, į vietininko, kaip provincijos patrono, globą (*fides*). Ciceronas pabrėžia, kad grubiai naudodamasis pirmąja, Veris visiškai nepaiso antrosios.

§ 15–28

Trečioje ilgiausioje epizodo dalyje Ciceronas paaiškina, kodėl Mesa-na atsiuntė delegaciją su pagiriamąja kalba Veriui ir kodėl jai vadovauja Hejus. Oficialų pagiriamąjį žodį Ciceronas atremia dviem būdais: i) užsipuola pačią miesto bendruomenę kaip Verio pagalbininkę, pasipelniusią iš jo neteisėtų veiksmų; ii) diskredituoja laudaciją, parodydamas, jog delegacijos vadovas Gajus Hejus, kaip miesto igaliotinis, *ex officio* pasakė pagiriamąjį žodį, bet, būdamas doras žmogus, atsisakė suklastoti parodymus ir asmeniškai liudijo prieš Verį dėl savo asmeninių skriaudų.

§ 17

Ko sėdi, Veri? Ko lauki? Tiesiogiai kalbina priešininką, tarsi tas sėdėtų čia pat, teisme. Prisiminkime, kad kalba nebuvo gyvai pasakyta, tik publikuota, tačiau rašytinėje kalbos versijoje Ciceronas nuolat palaiko realaus teismo ir realiai sakomos kalbos iliuziją. Plg. § 5 ir paaišk. ad loc.

Kenturipų... ir Katinos, ir Halaisos, ir Tindaridės, Henos, Agirijo ir kitų Sicilijos miestų. Ciceronas vardija Sicilijos miestus, atsiuntusius savo atstovus liudyti prieš Verį: Kenturipos (Κεντόριπα, *Centuripae*, dab. Centuripe), Katina (Κατάνη, *Catina*, dab. Catania, žr. paaišk. § 50), Halaisa (Ἀλαισα, *Halaesa*, dab. Castel di Tusa), Tindaridė (Τυνδαρίς, *Colonia Augusta Tyndaritanorum*, dab. Tindari, žr. paaišk. § 48), Hena (Ἐννα, *Henna*, dab. Enna, žr. paaišk. § 107), Agirijas (Ἀγύριον, *Agyrium*, dab. Agira, žr. paaišk. § 50).

„Kiti Sicilijos miestai“ (*ceterisque Siciliae civitatibus*), atsiuntę savo delegacijas į Verio teismą: Sirakūzai (žr. II. 4.117 ir paaišk. ad loc.), Panormas (Πάνορμος, *Panhormus*, dab. Palermo) (II. 2.120), Aitna, arba Etna (Αἴτνη, *Aetna*) (II. 3.105–106), Haluntijas (žr. II. 4.51 ir paaišk. ad loc.), Heloras (Ἑλωρος ir Ἑλωρον, *Helorus* ir *Helorum*, dab. Eloro) (II. 3.129), Agrigentas (Ἀκράγας, *Agrigentum*, dab. Agrigento) (II. 3.103; 204; II. 4.94 ir paaišk. ad loc.), Segesta (žr. II. 4.72 ir paaišk. ad loc.), Termos (Θέρμαι, *Thermae Himerenses*, dab. Termini Imerese) (II. 4.73 ir paaišk. ad loc.), Melita (žr. II. 4.40–41 ir paaišk. ad loc.). Be šių, Ciceronas dar mini tokius Sicilijos miestus: Leontinai (Λεοντῖνοι, *Leontini*, dab. Lentini) (II. 3.109), Soluntas (Σολοῦς, *Soluntum*, dab. Solunto) (II. 2.102), Entela (Ἐντελλα, *Entella*) (II. 3.103; 200), Herbita (II. 3.80; žr. II. 4.114 ir paaišk. ad loc.; II. 5.110; 128), Heraklėja (Ἡράκλεια Μινώα, *Heraclea Minoa*) (II. 2.125; II. 5.129), Tauromenijas (žr. II. 5.49 ir paaišk. ad loc.).

tavo antroji tėvynė... tavoji Mesana, tavo nusikaltimų pagalbininkė. Plg. § 3 ir paaišk. ad loc.

paklaustas apie laivą. *Cybaea* – krovininis laivas. Kalbama apie Mesanos bendruomenės lėšomis pastatytą laivą, kuriuo Veris parsigabeno Romon prisiplėštus turtus. Išsamiau apie tai II. 5.44–48. Keliskart pakartodamas žodį „bendruomenės“ (*publicis, publice, publice*), Ciceronas dar kartą pabrėžia, dabartiniais terminais kalbant, viešųjų ir asmeninių interesų konfliktą. Tačiau net jei laivas būtų buvęs pastatytas asmeninėmis lėšomis, tai vis tiek būtų buvę neteisėta, nes 218 m. pr. Kr. plebėjų tribūno Kvinto Klaudijaus plebiscitas (*plebiscitum Claudianum*) draudė senatoriams ir jų sūnums turėti didesnę nei 300 amforų (8 tonų) talpos jūrinį laivą. Žr. II. 5.45–46.

vadovavęs mamertinų senatorius. „Senatoriumi“ Ciceronas vadiną graikiško miesto tarybos (βουλή) narį (βουλευτής). Apie graikiškų

žodžių bei terminų ir lotyniškų jų atitikmenų vartojimą *Verinése* žr. paaišk. § 18 ir 50.

remiasi įstatymu... visų sąjungininkų tvirtove. Turimas galvoje įstatymas *de repetundis*, suteikiantis galimybę provincijai patraukti buvusį vietininką baudžiamojon atsakomybėn. Žr. p. 31. Čia ir kitur Ciceronas negaili pagyrimų šiam įstatymui, vadindamas jį sąjungininkų tvirtove (*communis arx sociorum*), priebėga, viltimi ir pan. (*Div. Caec.* 17–18: *arx, spes; Verr. II. 5.126: hic portus, haec arx, haec ara sociorum*).

nuostolių susigrąžinimą. Pagal *lex Cornelia pecuniarum repetundarum*, arba *de pecuniis repetundis* („dėl pinigų atgavimo“), siekiama atgauti tam tikrą pinigų sumą, padengiančią patirtus nuostolius (apie *litis aestimatio* žr. *Verr. I. 38* ir paaišk. ad loc.). Tačiau Hejaus nedomina pinigai, jis siekia susigrąžinti prarastas statulas. Vis dėlto žinome, kad į tremtį pasitraukęs Veris pasiliko daugelį pasigrobtų meno kūrinių.

dievus penatus siekia susigrąžinti. Romėnų religijoje penatai (iš lot. *penus* – „maistas, maisto produktai“, *penitus* – „vidinis, giluminis“; žodis giminingas liet. „penėti“, „penas“) – su maistu, jo laikymu, virimu ant židinio susiję dievai, svarbiausia jų funkcija yra maisto atsargų globa. Jiems skirti sandėliai, podėliai, virtuvė ar kita maisto gaminimo vieta. Kartais vardas „penatai“ įgyja bendrinę reikšmę, juo pavadinami visi namuose esantys dievai (*Serv. ad Aen. II. 514: „penates“ sunt omnes dii, qui domi coluntur*) (Dilytė 2012, 116–117).

Jau atkreipėme dėmesį (paaišk. § 4), jog kalbėdamas apie graikiškas Sicilijos realijas Ciceronas vartoja lotyniškus dievų atitikmenis. Laikantis šio principo, romėnų *di penates* tikriausiai atitiktų graikų θεοὶ πατῶν, t. y. „tėvų dievus“. Juo labiau kad Ciceronas ne kartą pabrėžia, jog būtent ši aplinkybė – paveldėjimas iš protėvių – suteikia aptariamoms statuloms ypatingo sakralumo. Kaip tik dėl šios priežasties Gajus Hejus

yra pasiryžęs atsisakyti Kaneforų ir kitų Verio pasisavintų vertybių, bet reikalauja grąžinti namų šventovėje (*sacrarium* – žr. paaišk. § 4) saugotus dievų atvaizdus.

§ 18

laikėsi savojo tikėjimo... prisiekdamas ir liudydamas. Ciceronas čia paliečia pamatines romėniškas dorybes (*virtutes*), ypač būtinas liudytojams ir viena kitą papildančias – *fides* ir *religio*. Dievų baimė, pamaldumas (*religio*) neleidžia žmogui melagingai prisiekti ir duoti neteisingus parodymus teisme (*in ipso testimonio ac iure iurando*), kitaip tariant, sulaužyti ištikimybę žodžiui (*fides*), kuri savo ruožtu ir sudaro liudytojo patikimumą. Kai kurių Cicerono kalbų (*Pro Fonteio*, *Pro Flacco*, *Pro Scauro*) strategija paremta būtent tuo, kad gynėjas parodo priešškos pusės liudytojų nepatikimumą. Tokios kritikos sulaukia graikai kaip tauta, 59 m. pr. Kr. Ciceronui ginant teisme Lucijų Valerijų Flaką, kaltintą turto prievartavimu Azijos provincijoje: „<...> tačiau liudijimų šventumu ir ištikimybe priesaikai ši tauta niekada nesirūpino“ (*testimoniorum religionem et fidem numquam ista natio coluit* – Flac. 9). Verio byloje susiduriame su priešinga situacija. Šįkart dauguma paties Cicerono liudytojų yra graikai, todėl Sicilijos graikus oratorius vaizduoja itin pamaldžius, ištikimus savo protėvių religijai, dorybe kone prilygstančius senųjų laikų romėnams: „Iš tiesų, teisėjai, toks yra šių žmonių kantrumas, dorybė, taupumas, kad jie, rodos, labiausiai priartėja prie mūsų papročių, ne dabartinių, pernelyg valstybėje paplitusių, bet senojo mūsų protėvių mokymo. Nieko panašaus į kitus graikus: jokios tinginystės, jokios prabangos, priešingai, begalinis darbštumas viešuose ir privačiuose reikaluose, begalinis saikingumas, begalinis stropumas“ (*Verr. II. 2.7*). Taigi nuolat pabrėždamas graikų *religio*, Ciceronas ne tik siekia sužadinti romėnų publikos religinius jausmus, bet ir užtikrinti jų liudijimų patikimumą (*fides*). Išsamiau apie tai žr. Kučinskienė 2006, 72–74.

pareikalaute iš senato. Romėnų valdomoje Sicilijoje daugelis miestų išlaikė vietos savivaldą ir įstatymus, galiojusius iki romėnų užkariavimo. Sicilijos miestų savivaldos institucijas bei pareigūnus Ciceronas dažniausiai vadina lotyniškais terminais, atitinkančiais panašias Romos pareigybes, plg. *senatus* (II. 4.76; 86–87; 100; 137–138; 142–144), *senatus consultum* (II. 4.147–149), *senator* (II. 4.17; 19; 146), *quaestoribus et aedilibus* (II. 4.93) etc. Senatu vadinama graikiško miesto taryba (βουλή), jos narys (βουλευτής) – senatoriumi, o miesto tarybos posėdžių salė buleuterijas (βουλευτήριον) – kurija (II. 4.100; 119; 137 etc.); lygiai taip graikiško miesto pagrindinę aikštę agorą Ciceronas visur keičia lotynišku terminu „forumas“ (II. 4.67; 86; 94; 116; 119; II. 5.140 etc.). Tačiau kartais, priešingai, vartoja graikiškus terminus ir retkarčiais dar juos paaiškina, žr. § 50 ir paaišk. ad loc.

paskelbti... garbę praradusiu žmogumi. Veris siekia, kad Mesanos miesto taryba paskelbtų Hejų kaltu dėl nesąžiningai atliktos pasiuntinio pareigos, už tai jam grėstų nešlovė (ἀτιμία, *ignominia*). *Ignominia adficere* (*notare*) – paženklinti nešlovės žyme – reiškė visų ar kai kurių pilietinių teisių praradimą. Jei Hejus būtų paskelbtas praradusiu šlovę, jis nebūtų galėjęs liudyti antrajame teismo posėdyje, o ankstesni jo parodymai būtų netekę svarumo. Kaip matyti iš tolesnių Cicerono žodžių, Mesanos miesto taryba nepriėmė tokio sprendimo.

§ 20

Tačiau tu pasitarnavai visai bendruomenei. At publice commodasti. Sakinį galima suprasti kaip įsivaizduojamo pašnekovo frazę (plg. Verr. I. 15: „Tačiau visa tai jis padarė taip, kad niekas nesužinotų.“), tuomet čia įžvelgtume monologinį dialogą (žr. paaišk. Verr. I. 15). Tokį supratimą paremia lotyniško sakinio sintaksė – frazė išskiriama tekste žodžiu *At*, kuriuo dažnai prasideda dialogo replika. Tačiau neįprastas yra

veiksmazodžio antrojo asmens pavartojimas. Kai kurie vertėjai išryškina replikos iš šalies įspūdį, išskirdami ją kabutėmis, pridėdami įterptinį sakinį ar pan.: „Но ты, скжут мне, оказал услуги их городу“ (Gorensht-ein). „But you have been of public service to their city“ (Yonge). „It will be said, that...“ (Greenwood).

60 000 modijų superkamų kviečių. Modijus – tūrio vienetas, lygus 1/3 amforos, apie 8,75 l. Apie superkamus grūdus (*frumentum emptum*) žr. *Div. Caec.* 32 ir paaišk. ad loc.

nepriklausomoms bendruomenėms. Laisvųjų bendruomenių statusą (*civitates sine foedere immunes ac liberae*) Sicilijoje turėjo šie miestai: Kenturipos, Halaisa, Segesta, Halikijos ir Panormas. Jos neprivalėjo mokėti dešimtinės, tačiau senato įsakymu privalėjo pristatyti nustatytą kiekį grūdų už nustatytą supirkimo kainą (*frumentum imperatum*) (žr. p. 29).

§ 21

Pagal sutartį... pastatyti laivą. Mesana buvo pirmoji Sicilijos bendruomenė, gavusi sąjunginio miesto (*civitas foederata*) teises (žr. p. 29) dar Pirmojo punų karo pradžioje, kai 264 m. pr. Kr., išvijusi kartaginiečių įgulą, pasikvietė romėnus pagalbon kare su Sirakūzų tiranu Hijeronu. Pagal sąjungos sutartį ji privalėjo parūpinti romėnų laivynui laivą (biremą) su visa įgula bei jos išlaikymu (plg. II. 5.49–59). Atrodo, tai nebuvo sunki prievolė, nes, tarkim, Lokrai privalėjo parengti dvi triremas (Lazzeretti 2006, 128).

Pasielgei kaip pratę plėšikai. Apie žodžių žaismą *praedones* (plėšikai) – *praetores* (pretoriai) žr. *Verr.* I. 2 ir paaišk. ad loc., II. 5.54, 63, 122.

Garsioji Faselidė, kurią paėmė Publijus Servilijus. Faselidė (*Phaselis*) pajūrio miestas Mažojoje Azijoje, Likijos ir Pamfilijos pasienyje

(netoli dab. Tekirova, Turkija), buvo užimtas ir kurį laiką valdomas piratų vado vardu Dzeniketas (Strab. XIV. 5.7). Ciceronas parodo, kaip graikų miesto geografinė padėtis lemia prekybinius santykius, o vėliau ir sąjungą su kilikų piratais.

Publijus Servilijus Vatija, 79 m. pr. Kr. konsulas, penkerius metus (78–74) būdamas Kilikijos prokonsulu, sėkmingai kovojo su piratais, 77–76 m. pr. Kr. užėmė piratų tvirtovę Faselidę; po to sėkmingai baigė sausumos karą Isaurijoje ir gavo garbės prievardį *Isauricus*. 74 m. pr. Kr. šventė savo antrąjį triumfą, apie kurį Ciceronas kalba II. 5.66 (žr. paaišk. ad loc.). Jis dalyvavo Verio teisme kaip vienas iš teisėjų (plg. § 82).

išsidėsčiusi kyšulyje, taip toli atsikišusiame į jūrą. Plg.: „Likijos ir Pamfilijos pasienyje įsikūrusi Faeslidė; toli atsikišusi į jūrą, tad pirmoji pastebima jūreivių, plaukiančių iš Kilikijos į Rodą, o ir iš jos laivai iš toli matyti“ (Liv. XXXVII. 23.1).

§ 22

Gajaus Katono, to, kuris buvo konsulu. Gajus Porcijus Katonas konsulu buvo 114 m. pr. Kr. Apie jo gyvenimą ir karjerą mažai nežinoma. Ciceronas jį mini kaip vieną iš konsularų (t. y. buvusių konsulų), nuteistų pagal Mamilijaus įstatymą (*lex Mamilia de coniuratione Iugurtina*, 111–109) už sąmokslą su Jugurta (Cic. *Brut.* 128, plg. Sall. *Iug.* 40). Tačiau priskaičiuota nuostolių atlyginimo suma turėtų reikšti, kad jis buvo nuteistas *de repetundis*. Apie čia minimą epizodą Mesanoje nieko nežinoma.

Gajus Katonas... Lucijaus Paulo ir Marko Katono anūkas ir Publijaus Afrikiečio sūnėnas. Ciceronas ypač pabrėžia aukštą Gajaus Katono kilmę, tuo parodydamas, kad seniau giminystės ryšiai neapsaugavo nusikaltėlio nuo nuteisimo. Jis buvo griežtumu ir dora pagarsėjusio Marko Porcijaus Katono Cenzorijaus (234–149) ir Makedonijos

užkariautojo Lucijaus Emilijaus Paulo (apie 229–160) anūkas, Kartaginos nugalėtojo Scipijono Afrikiečio Emilijano (185–129) sesers sūnus.

nuostoliams atlyginti. Paskelbus kaltinamąjį nuosprendį, buvo įvertinama padaryta žala ir nustatoma suma, kurią nuteistasis turėjo atlyginti nukentėjusiajam (*litis aestimatio*). Plg. Verr. I. 38 ir paaišk. ad loc. Velėjus Paterkulas (II. 8.1) įvardija dvigubai mažesnę (4 000 sestercijų) Gajui Katonui priteistą sumą.

Timarchido pusryčiai. Timarchidas – Verio atleistinis ir akcenzas (*libertus et accensus*). *Accensus* – jaunesnysis pareigūnas, magistrato su imperijumi patarnautojas. Timarchidas, pasak Cicerono, yra Verio tarpininkas ir parankinis (*transactor at administer* – Verr. II. 2.69) nešvariuose reikaluose, pvz., jei reikia pareikalauti iš kaltinamojo kyšio už palankų teismo nuosprendį (II. 2.69–70), pardavinėti vietos savivaldos pareigybes (II. 3.136), reikalauti pinigų vietininko statuloms (II. 2.144), neteisėtai pelnytis iš javų supirkimo (II. 3.171; 175–176) ir t. t.

Į laisvę paleidžiamas vergas drauge su Romos pilietyste gaudavo šeimininko giminės vardą (*nomen*; kartais ir asmenvardį *praenomen*), o jo ankstesnysis vardas tapdavo prievardžiu (*cognomen*). Pažymėtina, kad Ciceronas nė karto Timarchido nepavadina Romos piliečiui priderančiu vardu Gajus Veris Timarchidas, bet visur vadina jį vergo vardu, kartais pridurdamas dar įžeidesnį apibūdinimą *fugitivus* – „vergas bėglys“ (II. 2.136). Plg. kalboje *Už poetą Archiją*, pasakodamas apie savo ginamojo gyvenimą iki pilietybės gavimo, Ciceronas vadina jį Archiju, bet kalbėdamas apie dabartinius įvykius visur vadina Gajumi Licinijumi Archiju, tuo pabrėždamas jo pilietybę, dėl kurios ir vyko teismas.

§ 24

garsiosios Verijos. *Verria* – šventė Verio garbei, kurią švęsti Veris vertė Sicilijos miestų bendruomenės. Jos pavadinimas yra daugiskaitos

niekatrosios giminės, kaip ir daugelio lotyniškų (bei graikiškų) švenčių, pvz., *Saturnalia*, *Liberalia*, *Lupercalia*, *Cerealia*, *Parilia*. Kadangi lietuvių kalboje vyrauja moteriškos giminės švenčių pavadinimai (Žolinės, Joninės, Velykos ir pan.), tai romėnų švenčių pavadinimus irgi verčiame moteriškos giminės daugiskaita.

Iki Verio pretūros siciliečiai, ypač sirakūziečiai švęsdavo Marcelijas – Gajaus Marcelo, 79 m. pr. Kr. Sicilijos pretoriaus, ir garsiojo Sirakūzų užkariautojo Marko Klaudijaus Marcelo palikuonio, garbei skirtą šventę. „<...> šventadienį, per kurį sirakūziečiai su didžiausiu noru atiduodavo garbę tiek nesenoms Gajaus Marcelo geradarybėms, tiek Marcelų giminei, vardui ir šeimai“ (II. 2.52). Kitoje vietoje Ciceronas sako, kad jos buvo švenčiamos kaip tik tą dieną, kai buvo paimti Sirakūzai (II. 4.151). Veris panaikino Marcelijas ir įvedė Verijas savo paties pagerbimui.

liepė atitempti Sekstą Kominijų pas save į puotą. Graikai puotą vadino simposiju (συμπόσιον), t. y. gėrimu drauge, o romėnai – *convivium*, t. y. „su-gyvenimu, gyvenimu drauge“. „Juk senoliai bičiulių sugulimą prie stalo yra gražiai praminę „sugyvenimu“, nes jis teikia gyvenimo bendrumą, ir jie tai gražiau pavadino už graikus, kurie tokį patį „sugyvenimą“ praminę „sagėriu“ ar „sąvalgiu“, nes, regis, graikai labiau vertina tai, kas šios rūšies dalykuose būna menkiausia“ (Cic. *Sen.* 45, Sigito Narbuto vert.). Apie Sekstą Kominijų daugiau duomenų neturime. Atrodo, kad visa situacija skirta parodyti Verio elgesio nelogiškumą (Lazzeretti 2006, 135). Indas, kurį Veris į jį sviedė, įvardytas graikišku žodžiu *scyphus*, plg. žemiau § 32 ir paaišk. ad loc.

to kryžiaus nedrįso įsmeigti. Turimas galvoje Romos piliečio nukryžiavimas, apie kurį išsamiai pasakojama II. 5.158–171

§ 25

į savo namus ir pastogę nepakviestų. Apie svetingumo ryšius (*hospitium, proxenia*) žr. paaišk. *Div. Caec.* 67. Miesto bendruomenė oficialiam Romos pareigūnui rodė svetingumą, paskirdama gerbiamą žmogų, kuris bendruomenės vardu priimdavo svečią. Tai buvo garbingos pareigos, todėl laikytasi eiliškumo. Atvykęs į Siciliją rinkti medžiagos Verio bylai, Ciceronas iš pradžių neapsistojo Mesanoje, bet apkeliavo visą salą ir tik grįždamas ilgiau užtruko mieste. Teigiama, kad Mesanos gyventojai oficialiai jo nepakvietė ir neparodė deramo svetingumo. Šitai oratorius traktuoja kaip nepagarbą senatorių luomo autoritetui (*auctoritati ordinis*) ir romėnų valdžios, kuriai jis pats atstovauja, orumui (*dignitati imperii*).

mes patekome į šį luomą. „Mes“ vietoj „aš“ įprastas Cicerono stiliui *pluralis ethicus*. Ciceronas turi galvoje save, *homo novus* (žr. paaišk. II. 4.81), kuris nepaveldėjo senatoriaus statuso, bet pateko į šį luomą, gaudamas kvestoriaus pareigas (75 m. pr. Kr.). Savo išrinkimą į šias ir kitas pareigybes jis visada traktuoja kaip romėnų tautos jam suteiktą pasitikėjimą ir malonę (*beneficium*) ir pabrėžia, kad to pasiekė tik asmeniniais gabumais bei uolumu. Plg. II. 5.180–183.

Gnėjaus Pompėjaus Basilisko namai... ir Percenijų, dabar jau irgi Pompėjų. Tikriausiai ir Basiliskas, ir Percenijus gavo Romos pilietybę, tarpininkaujant Gnėjui Pompėjui Didžiajam, šitaip perimdami ir juos protegavusio žmogaus giminės vardą (kartais ir asmenvardį). Plg. *Verr.* II. 2.23; II. 3.69; II. 4.37; 4.48.

Romos karvedžiai dosniai dalijo svetimšaliams Romos pilietybę už narsą kare (*ob virtutem*). Tūkstančiams kitataučių pilietybę suteikė tokie karvedžiai kaip Lucijus Kornelijus Sula (skaičiuojama, kad jis suteikė pilietybę apie 10 000 asmenų Ispanijoje ir Galijoje (plg. *Arch.* 25)), vėliau

Gajus Julijus Cezaris, Oktavijanas Augustas, todėl Kornelijų ir Julijų vardai ypač dažni provincijose. Gnėjus Pompėjus kare su Sertorijumi daugybei ispanų dovanojo pilietybę, o 72 m. pr. Kr. jam palankūs konsulai Lucijus Gelijus ir Gnėjus Kornelijus Lentulas išleido įsaką, patvirtinantį pilietybę kiekvienam, kam Pompėjus ją suteikė savo nuožiūra (Cic. *Balb.* 19 ir 32–33). Šio karo metu Pompėjus lankėsi ir Sicilijoje, kai 82 m. pr. Kr. išstūmė iš salos jos vietininką, Marijaus šalininką Marką Perpeną Ventoną (Plut. *Pomp.* 30). Daugybė siciliečių iš jo gavo pilietybę ir ėmė vadintis Gnėjais Pompėjais.

Allen M. Wardo teigimu, rinkdamas medžiagą prieš Verį, Ciceronas palaikė tiesioginį ryšį su Pompėjumi, kuris dėl savų politinių interesų rėmė bylą prieš Verį ir liepė savo klientams visaip padėti Ciceronui. Tarp Cicerono liudytojų Wardas išskiria šiuos Pompėjaus klientus: Pompėjai Percenijai (II. 4.25), Gnėjus Pompėjus Basiliskas (ibid.), Sekstas Pompėjus Chloras (II. 2.102), Gnėjus Pompėjus Teodoras (ibid.), Gnėjus Pompėjus Filonas (II. 4.48), Stenijas iš Termų (II. 2.83–85), Sosipas iš Agrigento (II. 3.204) (Ward 1970, 66–67).

mano brolis Lucijus. *Frater* reiškia ir „brolis“, ir „pusbrolis“. Čia minimas Cicerono pusbrolis Lucijus Tulijus Ciceronas (plg. II. 4.136; 145), su kuriuo oratorių siejo labai artimi ryšiai, buvo nuvykęs į Siciliją padėti jam rinkti Verio bylos medžiagą. 68 ar 67 m. pr. Kr. laiške bičiuliui Pomponijui Atikui Ciceronas taip rašo apie ankstyvą Lucijaus mirtį: „Koks sielvartas mane ištiko ir kokios paspirties viešame bei asmeniniame gyvenime netekau mirus broliui Lucijui, tu dėl mūsų artimos draugystės gali suprasti geriau nei bet kas kitas. Juk visa, ką gali gauti malonaus iš kito žmogaus išsiauklėjimo ir gero būdo, aš iš jo gavau“ (*Att.* I. 5.1).

§ 26

luome, kurį... niekinate. Kalbama apie senatorių luomą, kurį Mesanos bendruomenė, pasak Cicerono, paniekinusi, neparodydama dėramos pagarbos jam pačiam ir jo pusbroliui. Šitaip oratorius stengiasi nuteikti teisėjus senatorius prieš miestą, palaikantį Verio pusę.

rodote šį kryžių Regijo gyventojams... pavydite pilietybės. Vėl užsimenama apie Romos piliečio nukryžiovimą. Pasakodamas šį dramatišką epizodą, Ciceronas pabrėžia, kad Veris tyčia įsakęs atgręžti kryžių Italijos ir Regijo pusėn, tuo dar žiauriau pasityčiodamas iš nelaimingojo, tvirtinusio esąs Romos pilietis (II. 5.169–170).

Regijas (Ρήγιον, *Rhegium*, dab. Reggio di Calabria) – miestas pačiame Italijos „bato“ gale, nuo Sicilijos jį skiria tik Mesanos sąsiauris. Kaip ir kiti Italijos miestai, Regijo bendruomenė Romos pilietybę gavo pagal konsulo Lucijaus Julijaus Cezario įstatymą (*lex Iulia de civitate Latinis et sociis danda*, 90 m. pr. Kr.), sunkiausiu Sąjungininkų karo metu suteikusi pilietybę lotynams ir sąjunginiams Italijos miestams, nedalyvavusiems sukilime arba iškart sudėjusiems ginklus (Cic. *Balb.* 21; Vell. *Pat.* II. 16), ir pagal Plaucijaus Silvano ir Papirijaus Karbono įstatymą (*Lex Plautia Papiria de civitate sociis danda*, 89 m. pr. Kr.), pasibaigus karui, suteikusi pilietybę visiems italikams, priklausiusiems bet kuriai sąjunginei bendruomenei, turėjusiems gyvenamąją vietą Italijoje ir per 60 dienų įtrauktiems į pretorių sąrašus (Cic. *Arch.* 7; Vell. *Pat.* II. 17). Mamertinai nors kilme ne graikai, bet kilę iš Pietų Italijos (žr. paaišk. § 3), negalėjo pretenduoti į Romos pilietybę, nes neatitiko vieno įstatymo punkto – turėti gyvenamąją vietą Italijoje (*qui in Italia domicilium habuisset* – Cic. *Arch.* 7), todėl galėjo pavydėti anapus sąsiaurio gyvenantiems regijiškiams.

pas jus įsikūrusiems Romos piliečiams. Miesto bendruomenę sudarė to miesto piliečiai (*cives*, πολῖται) ir iš kitur atsikėlę naujakuriai

(*incolae*, μέτοικοι), turintys tame mieste gyvenamąją vietą (*domicilium*). Šiuo atveju *incolae vestri, cives Romani* – tai ne vietiniai graikai, gavę Romos pilietybę, bet iš kitur atsikėlę ir Mesanoje įsikūrę Romos piliečiai.

§ 27

visa tai pirkai... atališkuosius audeklus... pamiršai nusipirkti. Apie žodžio „pirkti“ (*emere*) vartojimą žr. aukščiau paaišk. § 8.

Plinijaus Vyresniojo teigimu, audimo aukso siūlais techniką išradęs karalius Atalas, todėl tokie audiniai vadinti *Attalica* (Plin. *N.H.* VIII. 196). Neaišku, kuris iš trijų Pergamo karalių turimas galvoje. Kitoje vietoje tas pats autorius tvirtina, kad kalinėto sidabro, atališkųjų audinių bei bronzinių gultų mada į Romą atėjusi po Sirijos užkariautojo Lucijaus Scipijono Azijiečio (triumfas 189 m. pr. Kr.) ir galatų nugalėtojo Gnėjaus Manlijaus (triumfas 187 m. pr. Kr.) pergalių Azijoje (*N.H.* XXXIII. 63). Išeitų, kad turimas galvoje Atalas I (valdė 241–197). Kiti mano, kad tokie audiniai ypač paplitę sostinėje po to, kai Pergamas Atalo III testamentu 133 m. pr. Kr. atiteko Romai, taigi išradimas sietinas su paskutiniu karaliumi.

Graikiškos kilmės žodis *peripetasmata*, padarytas iš περιπετάσματα – „išskleisti, ištiesti, pakloti“, reiškia viską, kas gali būti ištiesta: kilimai, uždangalai, paklotai, sienų apmušalai ir pan. audiniai, pagaminti iš brangių medžiagų. Graikiškuose raštuose tokio termino nesutinkame. Kai kas mano, kad *Attalica* – tai brokatas – ne austas, bet sidabru bei auksu siuvinėtas audeklas. Audimas auksu Rytuose buvo žinomas nuo seno, o ir Graikijoje tokių audinių būta bent jau nuo IV a. pr. Kr. Verginoje, Filipo II kape, ir Derveni kape netoli Tesalonikės buvo rasta auksu ir purpuru austų medžiagų likučių, datuojamų IV a. pr. Kr. Gleba 2008, 65; Boardman 1998, 195–196. Tad galimas daiktas, kad Plinijus neteisingai priskyrė atališkų audinių „išradimą“ karaliui Atalui (Taronian 1994, 183–184).

§ 29

faleras, sakoma, priklausiusias karaliui Hijeronui. *Phalerae* – dar vienas graikų kalbos skolinys (τὰ φάλαρα). Tai apvalios metalinės plokštelės, kuriomis buvo puošiamas skydas, kaip karinio pasižymėjimo ženklas, arba žirgo pakinktai, antkrūtinis ar antkaktis. Dažnai faleros darytos iš brangiųjų metalų, puoštos reljefais ir kamėjomis. Cicerono minimos faleros ypatingos ne tik dėl meniškumo (*pulcherrime factas*), bet ir senumo, nes neva priklausiusios Sirakūzų tiranui Hijeronui II (270–216). Šitai teigdamas, Ciceronas, matyt, remiasi kalbomis (*dicuntur* – „sakoma“); neaišku, kaip jos galėjusios patekti į Kenturipų Filarcho rankas.

Pastebėta, kad Ciceronas Hijeroną visur vadina *rex* (II. 4.118; 5.30; 80), bet ne *tyrannus*, turbūt kad išryškintų priešpriešą tarp nuosaikaus valdovo ir tikrojo tirono Verio (Lazzeretti 2006, 142). Apie termino *tyrannus* vartoseną ir antitezę Veris vs. senieji tiranai žr. § 123 ir paaišk. ad loc.

iš Kenturipų Filarcho. Apie Kenturipas žr. § 50; apie Kenturipų giminystę su lotynais ir romėnais žr. II. 5.83 ir paaišk. ad loc. Apie šį graiką, vardu Filarchas, žinoma tik iš Cicerono *Verinių*.

iš panormiečio Aristo... iš tindaritėno Kratipo. *Panhormitanus* – Panormo gyventojas, *Tyndaritanus* – Tindaridės gyventojas. Apie Panormą žr. paaišk. II. 5.16, apie Tindaridę žr. paaišk. § 48.

§ 30

Kibiroje. Kibira (Κιβύρα, *Cibyra*, dab. Gölhisar) – miestas Mažosios Azijoje, Pisidijos ir Likijos paribyje. Tai svarbiausias vadinamosios Didžiosios Frigijos miestas. 82 m. pr. Kr. Lucijus Murena prijungė Kibirą prie Mažosios Azijos provincijos.

du broliai, Tlepolemas ir Hijeronas, kurių vienas... lipdė iš vaško, kitas buvo dailininkas. Du broliai graikai iš Kibiros – Verio pagalbininkai ir patarėjai meno klausimais, toliau ne kartą minimi kalboje. Vienas „lipdė iš vaško“ – turbūt darė vaškinius modelius bronzinių statulų liejimui. Antrąjį kai kas tapatina su kitoje knygoje Cicerono minimu dailininku Kornelijumi Tlepolemu (Lazzeretti 2006, 145): „tarp jų nebuvo nė vieno Romos piliečio, vieni graikai šventvagiai, niekšais tapę jau seniai, Kornelijais – ką tik“ (II. 3.69).

buvo atvykęs į Kibirą su tuščiais vekseliais. Graikiškas žodis *syngrapha* reiškia kažką panašaus į mūsų laikų vekselį – abiejų pusių pasirašytą sutartį, pagal kurią viena pusė įsipareigoja sumokėti kitai tam tikrą sumą. Šis įvykis, kaip galima spėti iš teksto, nutiko dar prieš Veriui atvykstant į Mažąją Aziją 80 m. pr. Kr. ir prieš jo kvestūrą Romoje 82 m. pr. Kr. Jei taip, tai viena iš Verio „jaunystės dėmių ir begėdysčių“, apie kurias Ciceronas „nutyli“ pirmojo posėdžio kalboje (Verr. I. 11). Kaip tik dėl to apie šį gyvenimo tarpsnį žinių neturime, o ši teksto vieta sulaukė įvairių aiškinimų.

būdamas legatu. 80–79 m. pr. Kr. Veris buvo Gnėjaus Kornelijaus Dolabelos legatu Kilikijoje ir, anot Cicerono, paženklino savo tarnybą vagystėmis ir plėšimais. Žr. Verr. I. 11; II. 1.34 sqq.

§ 31

Kvinto Tadijaus sąskaitų knygoje. Kvintas Tadijus – Verio legato Sicilijoje ir patikėtinio Publijaus Tadijaus (II. 1.100) brolis. „<...> ypač artimas jo (Verio – A. K.) tėvo bičiulis ir nesvetimas motinai tiek vardu, tiek giminyste, pateikė sąskaitas, kuriomis įrodė, jog davė jam kyšį. Skaityk. KVINTO TADIJAUS IŠLAIDŲ PUNKTAI. Skaityk toliau. KVINTO TADIJAUS LIUDIJIMAS. Ar netikėsime net ir Tadijaus sąskaitomis bei liudijimu? Kuo tuomet vadovausimės priimdami sprendimus? Netikėti

garbingiausių žmonių liudijimais ir doriausių vyrų sąskaitomis – argi tai nereiškia žiūrėti pro pirštus į visokius nusižengimus bei piktadarybes?“ (II. 1.128)

sakytum, medžiokliniai šunys. Čia ir toliau Ciceronas lygina Verio parankinius brolius iš Kibiros su medžiokliniais šunimis, subtiliai parinkdamas leksiką ir kurdamas medžioklės vaizdus, plg. § 47.

Veris reikalavo sidabrinių indų. Provincijos valdytojas turėjo teisę pareikalauti iš privačių asmenų sidabrinių indų, kilimų ar kitų prabangių buities daiktų laikinam naudojimui.

§ 32

Pamfilą iš Lilibajo... mano bičiulį bei vaišintoją. *Hospes* – žr. paaišk. *Div. Caec.* 67. Lilibajas (Λιλύβαιον, *Lilybaeum*, dab. Marsala) – miestas pačiame vakariniame Sicilijos kyšulyje, įkurtas 397 m. pr. Kr. foinikų, Sirakūzų valdovo įšstumtų iš greta esančios Motijos salos (Diod. Sic. XXII. 10.4), ir pavadintas „į Libiją žiūrinčiu miestu“. Pirmasis punų karas prasidėjo, kai 264 m. pr. Kr. Kartaginos kariuomenė išsilaipino Lilibajuje. Pasak istorikų, miestą supo galingi įtvirtinimai, sudarydami trikampį, kurio dvi kraštinės ėjo palei jūrą, trečia – sausuma (Diod. Sic. XXII. 10.5). Jų dėka miestas atlaikė Epiro karaliaus Piro ir romėnų apgultis ir nebuvo paimitas, bet atiteko Romai pagal sutartį, pasibaigus Pirmajam punų karui (241 m. pr. Kr.). Cicerono laikais tai buvo svarbus administracinis centras, nes jame rezidavo vienas iš dviejų Romos kvestorių, tvarkiusių grūdų tiekimo reikalus vakarinėje salos dalyje. Būdamas kvestoriumi Ciceronas buvo gavęs administruoti būtent šią sritį, taigi gyvendamas Lilibajuje buvo užmezgęs svetingumo ryšius su žymiausiais miesto piliečiais. Graikas Pamfilas iš Lilibajo drauge su Apoloniju iš Palermo (II. 5.20) ir Steniju iš Termų (II. 2.117) įvardijami kaip Cicerono *hospites*, nukentėję nuo Verio savivalės.

hidrija... Boeto kūrinį. *Hydria* (iš gr. ὕδωρ – „vanduo“) – indas su trimis ąsomis (dviem horizontaliomis iš šonų ir viena vertikalia per vidurį) vandeniui nešti. Dažniausiai buvo molinės; bronzinės ir sidabrinės reljefinės hidrijos buvo labai vertingos. Žr. iliustr. 11. Tokius indus Veris dar pasigrobė iš Didžiosios Motinos šventovės Engijuje (II. 4.97) ir iš sirakūziečio Heraklijo (II. 2.47).

Boetas iš Chalkedono – II a. pr. Kr. graikų meistras, ypač garsėjęs reljefiniais sidabro dirbiniais. Plinijus Vyresnysis mini skulptorių Boetą, sukūrusį skulptūrinę grupę „Vaikas su žąsimi“ (Plin. *N.H.* XXXIV. 84.3), kurios marmurinių kopijų galima pamatyti Luvro, Vatikano, Kapitoliiaus ir kt. muziejuose. Žr. iliustr. 12–13. Ar tai tas pats asmuo, nėra visai aišku, nes pagal įrašus ant skulptūrų postamentų bei ant jūroje rastų nuskendusiu bronzinių statulų aiškėja, kad III–II a. pr. Kr. būta dar kelių bendravardžių skulptorių, galbūt iš tos pačios šeimos (Linfert 1994, 831–847, Tronian 1994, 398–399).

Veneros vergas. *Venerius (servus)* – Veneros Ericinos šventovei priklausę vergai (žr. paaišk. *Div. Caec.* 55). Cicerono *Verinēs* – vienintelis mūsų turimas informacijos šaltinis apie šį reiškinį. Vergai galėjo atitekti šventovei kaip dovana, karo grobis, deivės prieglobsčio pasiprašę bėgliai, žynių nupirkti arba galėjo būti *vernae* – šeimnininko namuose gimę ir užaugę vergai (Lazzeretti 2006, 150). Jie prižiūrėjo šventovę ir tvarkė nemažą jos turtą. Atrodo, kad jų statusas teikė jiems nemažai garbės ir pranašumų. Šventovei priklausiusius vergus Veris naudojo ne tik kaip savo tarnautojus ir asmens sargybinius (*apparitores, stipatores* – II. 3.61; 65), parankinius, grobstančius šventyklas (II. 4.105), išgaunančius iš žmonių kyšius ir pan. (II. 4.95; 100 etc.), bet ir, Cicerono žodžiais, kaip naujos rūšies mokesčių rinkėjus (*novum genus publicanorum* – II. 3.50). Kitoje vietoje matysime Veneros vergą, dalyvaujantį teismo procedūroje kaip Verio statytinį (II. 5.141).

įsako man... nešti... reljefinius skifus. *Scyphus* – puodelis dažniausiai su dviem ąselėmis vynui ar vandeniui gerti, naudotas ir ritualams. Skifai gaminti iš molio (ypač Graikijoje), medžio, geležies, sidabro, aukso (Hilgers 1969, 76–77, 274–276). Čia minimas *scyphus sigillatus* – tikriausiai sidabrinis, reljefais puoštas indas (žr. iliustr. 14). Dar žr. § 38 ir paaišk. ad loc. Reljefiniai indai galėjo būti iš vientiso kalinėto metalo arba iš atskirų dalių: lygus indas ir atskirai pagamintas reljefas. Tokie reljefai galėjo būti masyvios lentelės (*emblemata, sigilla*), įlydomos į indą, arba plokštelės (*crustae*), tvirtinamos prie indo. Žr. iliustr. 14–15.

Prisimenu Pamfilą... man pasakojant... Šitaip Pamfilas išsineša namo savo puikiuosius skifus. Ilgokas epizodas sukomponuotas kaip naratyvinis dialogas (žr. Kučinskienė 2008, 82–91). Naratyvinėse kalbų dalyse Ciceronas neretai meistriškai įpina veikėjų pokalbius, kuriuos šiūlo naudoti pasakojimo (*narratio*) pagražinimui (Cic. *Part.* 31–32). Tokiais dialogais ypač pasižymi *Verinių* antrojo posėdžio kalba, nes joje vyrauja aprašomieji epizodai (žr. p. 46–48). Šiuo atveju turime sudėtingą kelių pakopų naratyvinį dialogą, dialogą dialoge, kai Ciceronas atpasakoja praeityje vykusį savo pokalbį su Pamfilu, į kurį įpinamas dar anksčiau buvęs Pamfilo dialogas su broliais kibiriečiais. Tokiuose epizoduose atsiskleidžia Cicerono pasakotojo talentas, jo gebėjimas kurti gyvus, natūralius praeityje vykusius (tikrus arba tikėtinus) pokalbius, kurie dariniai įsilieja į pasakojimą ir teikia kalbai tikroviškumo ir įtikinamumo.

§ 33

atidėjus teismo sprendimą. *Comperendinatio* – teismo sprendimo atidėjimas trims dienoms iki kito posėdžio. Žr. paaišk. *Verr.* I. 34.

vykstant cirko reginiam. Cirko reginiai (*ludi circenses*) – Didžiajame cirke vykdavusios keturkinkų vežimų lenktynės, kartais galbūt kumštynės ar vaikščiojimas lynu ir pan. Nėra visai aišku, apie kokią šventę čia

kalbama – Gnėjaus Pompėjaus įžadinius reginius (ruggpjūčio 16 – rugsėjo 1 d.) ar Romėnų šventę (*ludi Romani*), vykusią nuo rugsėjo 5 iki 19 d. (apie švenčių kalendorių žr. Verr. I. 31 ir paaišk. ad loc.). Iš teksto aišku, kad incidentas Sizenos namuose įvyko jau paskelbus komperendinaciją (*posteaquam est comperendinatus*). Kitoje vietoje Ciceronas nurodo, kad pirmasis posėdis trukęs tik devynias dienas (*IX solis diebus* – II. 1.156), vadinasi turėjo baigtis ruggpjūčio 13 d. Jei komperendinacija yra 3 dienų terminas, iki Pompėjaus surengto šventadienio antrasis posėdis negalėjo įvykti. Spėjama, kad greičiausiai antrasis posėdis buvo numatytas pirmajai dienai po abiejų švenčių, t. y. rugsėjo 20 d. Šiaip ar taip, atrodo, kad po pirmojo teismo posėdžio Veris dar pasiliko Romoje bent iki rugsėjo vidurio (Lazzeretti 2006, 153; Alexander 1976, 52).

jau buvo pakloti triklinijai. *Triclinium* – šiuo iš graikų kalbos perimtu žodžiu (gr. „trijų gultų, trilovis“) romėnai vadino ir valgomąjį kambarį, ir tris didelius gultus, statomus iš trijų pusių aplink stalą, ant kurių romėnai pusiau gulomis valgydavo. Ant kiekvieno gulto paprastai gulėjo po tris asmenis. Gultus užtiesdavo čiužiniais ir brangiais užtiesalais pagal šeimininko turtą ir padėtį. Plg. § 58 ir paaišk. ad loc.

kaip dera Sizenos padėčiai. Nėra aišku, apie kurį Sizeną kalbama. Vieni komentatoriai (Krüger 1993, 164; Gorenstein 1962, 400) mano, jog tai tų metų edilas, rengęs šventinius reginius per Romėnų šventę, todėl jis ir paminėtas šiame kontekste. Tokia versija patvirtintų, jog veiksmai vyksta per *ludi Romani*. Kiti teigia (Lazzeretti 2002, 153), jog tai dar du kartus minimas Lucijus Kornelijus Sizenas, 78 m. pr. Kr. pretorius, gynęs Verį teisme (*L. Sisenna, defensor tuus* – II. 2.110 ir II. 4.46). Jei tai šis asmuo, jis labiausiai žinomas kaip istorikas, didžiulio neišlikusio veikalo autorius, kuriame, greitomis apžvelgęs Romos istoriją nuo Miesto įkūrimo, kaip būdinga analų tradicijai, smulkiai aprašo Sulos laikus (91–78), galbūt iki diktatoriaus mirties. Ciceronas apibūdina Sizeną kaip puikų

vyra, atsidėjusį geriausiems užsiėmimams, kurio veikalas, nors lengvai pranokęs visus ankstesnius, parodąs, kiek dar daug šis romėnų literatūros žanras nutolęs nuo tobulybės (Cic. *Brut.* 228; plg. *Leg.* I. 7).

tarnai... akių nuo jo... nenuleido ir nuo indų... nesitraukė. Apie žodžio *pueri* vartojimą žr. paaišk. *Verr.* I. 21. Nemačiomis pavogti nuo stalo indą – žemųjų sluoksnių ir žemos moralės žmonių darbas. Cicero nas nori pasakyti, kad net vergai nepasitiki Veriu ir mano jį galint pavogti brangenybes.

§ 35

Pamfilo... žentas yra Dioklis, pravarde Popilijus. Apie Pamfilą iš Lilibajo žr. aukščiau § 32. Jo žentas pristatytas labai neįprastai: prie graikiško vardo *Diocles* prikabinas romėniškas giminės vardas (*nomen*), kuris apibūdintas kaip prievardis (*cognomine Popilius*). Matyt, jis neturėjo romėnų pilietybės, bet dėl kažkokių priežasčių jam buvo prilipęs (ar paties prisimtas) lotyniškas prievardis. Apie romėnų pilietybę gavusių kitataučių vardus žr. žemiau paaišk. § 37.

Atkeiptinas dėmesys, kad vardydamas nuo Verio savivalės nuken-tėjusius Lilibajo gyventojus Ciceronas kaip pavyzdžius parenka tokius žmones, kurie atstovauja įvairiems bendruomenės sluoksniams: aukščiau minėtas Pamfilas (§ 32) – tikriausiai vietinis graikas; Dioklis Popilijus – su juo susijęs giminyste, bet prie graikiško vardo turintis romėnišką prievardį; romėnų raitelis Markas Celijus; Gajus Kakurijus – Romos pi-lietis, turbūt apsistojęs mieste verslo reikalais, Kvintas Lutacijus Diodo-ras – kaip matyti iš vardo, Romos pilietybę gavęs graikas, Lisonas – dar vienas graikas, užimantis aukščiausią padėtį mieste; Hejus – nepilname-tis, kurio globėjas yra romėnas senatorius; Diodoras iš Melitos – aukš-tuomenei priklausantis iš kitur kilęs graikas, atsikraustęs į Lilibają, bet turintis namus ir ryšių giminėje.

vazas... išdėstytos ant abako. *Abacus* – prabangus stalas, ant kurio puotos metu apžiūrai būdavo išstatomi brangūs indai.

aktoriams skirtų dovanų. Publikai patikę aktoriai gaudavo iš edilų sidabrines, o vėliau ir auksines dovanas. Reikia manyti, kad prieš prabangą nukreipti įstatymai riboja šių dovanų vertę, todėl edilai, norėdami gauti gerus aktorius ir įsiteikti liaudžiai, ataskaitose gerokai sumažindavo dovanų vertę.

§ 36

sakaisi pastaraisiais metais nepildęs sąskaitų. Kitoje vietoje Ciceronas sako turįs Verio ir jo tėvo sąskaitų knygas, kruopščiai su jomis susipažinęs ir naudojasi jomis kaip įkalčiais, kalbėdamas apie Verio grobstymus Azijos provincijoje (II. 1.60). Tačiau sąskaitų įrašai baigiasi ties 73 m. pr. Kr. („iki konsulų Marko Terencijaus ir Gajaus Kasijaus“ – *usque ad M. Terentium et C. Cassium consules*), t. y. pirmaisiais Verio pretūros metais Sicilijoje.

namai buvo pilni gražiausių skulptūrų. Galima pastebėti priešpriešą tarp Sizenos ir Verio namų pastarojo nenaudai (plg. § 33): pirmojo namai buvo „pilni garbingiausių žmonių“ (*domus esset plena hominum honestissimorum*), antrojo – „pilni gražiausių skulptūrų“ (*Domus plena signorum pulcherrimorum*).

tavo pateiktose apskaitos knygosė. T. y. ankstesnių metų, iki pretūros Sicilijoje, pajamų ir išlaidų knygosė.

§ 37

tujos medžio stalą. Ciceronas įveda į pasakojimą naują prabangos daiktą, tapusį Verio godumo objektu – iš ypač brangaus medžio pagamintą didžiulį ir nepaprastai gražų stalą (*maximam et pulcherrimam mensam citream*). *Citrus* – afrikinė tuja – kvapnus tujų šeimos medis,

augantis Mauretanijoje. Stalai iš jo medienos buvo labai vertinami. Plinijus Vyresnysis sako, jog yra išlikęs stalas iš tokios medienos, priklausęs Ciceronui, ir nusistebi, kad anuomet, būdamas ne itin pasiturintis (*in illa paupertate*), Ciceronas sumokėjęs už jį 500 000 sestercijų. Azinijui Polijonui, karaliui Jubai ir Cetegui priklausę citrusiniai stalai buvę dar brangesni – milijonas ir daugiau sestercijų (Plin. *N.H.* XIII. 91). Palyginimui pridursime, kad namą ant Palatino kalvos Ciceronas įsigijo už 3,5 milijono sestercijų (Cic. *Fam.* V. 6.2).

romėnų raitelio Marko Celijaus... Gajaus Kakurijaus... Kvinto Lutacijaus Diodoro. Čia vardijami kiti Lilibajo gyventojai, Romos piliečiai, iš kurių Veris pagrobė vertingų daiktų. Marką Celijų kai kas tapatina su kitoje Cicerono kalboje minimu Marku Celijumi Rufu (*Flac.* 11). Kiti mano, kad tai romėnų raitelis verslininkas (*negotiator*), kurių būta nemažai Lilibajuje (Lazzeretti 2006, 158). Apie Gajų Kakurijų duomenų neturime. Kvintas Lutacijus Diodoras, kaip matyti iš vardo, – vietinis graikas, gavęs Romos pilietybę. Diodoras („Dzeuso dovana“) – plačiai paplitęs vardas, plg. Diodoras iš Melitos § 38.

Provincijų gyventojai (kaip ir į laisvę paleidžiami vergai, plg. paaišk. § 22) drauge su Romos piliečio teisėmis gaudavo giminės vardą (*nomen gentile*) to žmogaus, kuriam tarpininkaujant jam buvo suteikta pilietybė. Pirmąjį vardą (*praenomen*) jie pasirinkdavo patys iš negausaus romėniškų vadų sąrašo (iš viso mažiau nei 20 vardų), o jų ankstesnis vardas tapdavo šeimos vardą atitinkančiu prievardžiu (*cognomen*). Šiuo atveju graikas Diodoras, Kvinto Lutacijaus Kātulo (turbūt Kapitoliečio tėvo, žr. § 69 ir 126 ir paaišk. ad loc.) rūpesčiu gavęs pilietybę, pasivadina Kvintu Lutacijumi Diodoru. Lygiai taip graikas poetas Archijas, išgarsėjęs ne tiek savo eilėmis, kiek tuo, kad jį, apkaltintą neteisėtu Romos pilietybės pasisavinimu, teisme gynė Ciceronas ir paliko vieną ryškiausių savo iškalbos perlų (*Pro Archia poeta*), kaip Romos pilietis, vadinosi

Aulu Licinijumi Archiju, nes pilietybę jam išrūpino jo bičiuliai Licinijai Lukulai.

Apolonijas iš Drepano, Nikono sūnus, kuris dabar jau nešioja Aulo Klodijaus vardą. Šiuo atveju Ciceronas apibūdina žmogų pagal graikų tradiciją – vardas, kilmės vieta ir tėvavardis, drauge pridurdamas jo lotyniškąjį vardą (žr. ankstesnį paaišk.). Tas pats asmuo kitoje kalbos vietoje pavadinamas kita to paties vardo variacija – Aulu Klaudijumi (II. 2.140).

Drepanas (Δρέπανον, *Drepanum*. dab. Trapani) – uostamiestis Sicilijos šiaurės vakaruose. *Verinēse* nesutinkame šio miesto pavadinimo, tik, kaip šiuo atveju, iš jo padarytą būdvardį (*Drepanitanus* – drepanietis). Miestas buvo užimtas per Pirmąjį punų karą ir tapo romėnų baze karui jūroje (Polyb. I. 49–51; Diod. Sic. XXIV. 1–8). 241 m. pr. Kr. netoli Drepano, prie Aigačių salų (*Aegates*), įvyko svarbus jūrų mūšis, turėjęs lemiamos reikšmės Romos įsitvirtinimui Viduržemio jūroje: jame romėnai sumušė Kartaginos laivyną. Cicerono laikais Drepano bendruomenė buvo dešimtinės mokėtoja (*civitas decumana*, žr. p. 30)

apie tai tyliu. *Praeteritio* („praėjimas pro šalį“, kitaip *paralepsis, apophasis*) – Cicerono mėgstama retorinė figūra, kai oratorius sako neminėsiąs, paliksiąs nuošaly tam tikrus dalykus, kuriuos čia pat glaustai nurodo. Taigi būtent tuo „paminėjimu“ atkreipia į juos dėmesį. Plg. II. 4.56; 116; 131; II. 5.4; 11; 21 etc.

tu... išvogei... jo... sidabrą... turtą su juo pasidalinai. Apoloni-jo iš Drepano atvejis – vienintelis ketvirtojoje *Verinių* knygoje, kai tas pats žmogus yra ir Verio apiplėštas, ir gavęs iš jo naudos. Šis epizodas rodo Cicerono pastangą kuo įvairiau dėstyti medžiagą. Epizodas sukuria trumpą ir kiek netikėtą digresiją, nes po jo vėl grįžtama prie Lilibajo pavyzdžių.

iš lilibajiškio Lisono, pirmojo mieste žmogaus, pas kurį tu viešėjai. Su šia šeima Ciceroną siejo svetingumo ryšiai (apie *hospitium* žr. paaish. *Div. Caec.* 67). Apie 45 m. pr. Kr. laiške Manijui Acilijui Glabrijonui Ciceronas rašo: „Su lilibajiškiu Lisonu, Lisono sūnumi, esu susietas svetingumu nuo jo senelio laikų, ir jis mane labai gerbia, ir aš pripažinau jį vertą tėvo bei senelio; ištis iškilį šeima.“ (*Fam.* XIII. 34). Lyg norėdamas pabrėžti skirtumą tarp savęs ir Verio, Ciceronas nesako, kad Lisonas buvo Verio *hospes*, bet tik „pas kurį tu viešėjai“ (*apud quem deversatus es*). Toliau jis dar kartą mini Lisoną, vardydamas tuos siciliečius, kurių namuose Veris buvo įrengęs purpurinių audeklų dirbtuves. Taigi jis tarsi atsiduria tarp „draugų“, kurie teikė darbo jėgą (*tantum operam amici* – II. 4.59).

Sakysi, kad pirkai... Vis tiek nereikėjo to daryti. Draminis dialogas (Kučinskienė 2008, 73–82): oratorius kuria aštraus čia ir dabar vykstančio ginčo atmosferą. Tai, kad pašnekovų frazės greitai keičia viena kitą be jokių pasakotojo intarpų, draminiam dialogui teikia veržlumo ir sudaro natūralaus, spontaniškai vykstančio pokalbio išpūdį. Šiuo atveju pokalbis dar nuspalvintas lengva ironija. Originalo tekste nėra skyrybos ženklų (išskyrus „Reclam“ leidimą), nurodančių, kam priklauso frazė. Tai leidžia vertėjams interpretuoti. *Ita opinor*. Paprastai suvokiama kaip priešinininko replika ir vienaip ar kitaip – kabutėmis ar brūkšniais – išskiriama (Gorenshtein, Krüger, Bornecque & Rabaud). Charlesas Duke'as Yonge'as irgi neskaido teksto į dialogiškas frazes, palikdamas tarsi vienam kalbėtojui: „But you will say that you bought it—I know that—for six hundred sesterces. So I suppose: I know it, I say; I will produce the acco-unts; and yet that ought not to have been done.“ Theodoras Zielinskis (pagal Halmo redakciją) visiškai atsisako dialogo, abi frazes (*Ita opinor* ir *Proferam litteras*) palikdamas tam pačiam kalbėtojui: „Žinau – už 1000 sestercijų, ar ne tiesa? Kartoju tau, aš tai žinau, galiu net parodyti raštelį“.

Toku atveju 1) nelieta trumpų kapotų sakinių, 2) *Ita opinor* suteikiama klausimo forma.

iš nepilnamečio Hejaus, Gajaus Marcelo globotinio... taures su reljefiniais paveikslėliais. Gajus Klaudijus Marcelas, 80 m. pr. Kr. pretorius, valdė Sicilijos provinciją 79 m. pr. Kr. Plg. II. 3.42. Jo globotinis Hejus turbūt buvo Romos pilietis, Gajaus Hejaus bendravardis (§ 3 ir paaišk. ad loc.).

Scaphium – retas graikiško gėrimui skirtas indo pavadinimas; ne labai aišku, kaip jis atrodė (Hilgers 1969, 271–272). Verio pasisavintieji skafijai buvo prabangūs, puošti reljefinėmis emblemomis (*scaphia cum emblematis*), greičiausiai skirti vynui gerti, todėl vertime pasirinkome žodį „taurės“. Plg. žemiau § 54.

§ 38

Diodoras Melietietis. *Melitensis* – Melitos (dab. Maltos) gyventojas. Šis Diodoras yra vienintelis graikas, kurį Ciceronas apibūdina epitetu *splendidus*, paprastai taikomas romėnų raiteliams (Lazzeretti 2002, 163). Diodoro pavyzdys rodo, kad Melitos turtingasis elitas naudojo graikiška Sicilijos kultūra: daug metų gyvenantis Lilibajuje, bet turintis namus ir draugų Melitoje, sukaupęs prabangių daiktų, patraukusių Verio dėmesį. Apie Melitą žr. § 103 ir paaišk. ad loc.

taurių, vadinamųjų teriklėjų, Mentoro ranka... padarytų. Theri-clia (gr. *Thērīkleia*, *Thērīkleioi kylikes*) – indai, pavadinti pagal garsaus V a. pr. Kr. graikų keramikos Teriklio (*Thericles*) vardą. Iš Atėnajo *Puotaujančių sofistų* (XI. 41 Kaibel) sužinome, kad Teriklis buvęs puodžius iš Korinto, vyresnysis Aristofano amžininkas. Šaltiniuose teriklėmis kartais pavadinami įvairių formų indai – krateras, vyno aušintuvas (psikterras), dinas ir kt., bet būdingiausia – savitos formos taurė su dviem rankenomis (kilikas), pavadinta jo vardu. Spėjama, kad Teriklio kilikai buvę iš

ypač švaraus molio, todėl trapesni, o forma skyrėsi nuo įprastų kilikų – buvo aukštesnėmis sienelėmis, grakštūs ir talpesni; įvairaus dydžio: nuo nedidelių iki milžiniškų. Tokios formos taurės taip išpopuliarėjo, kad imtos gaminti iš įvairių medžiagų – molio, sidabro, aukso, stiklo, medžio. Teriklėjai buvo labai vertinamos kolekcininkų. Atėnijas (XI. 43 Kaibel) cituoja istoriką Timają (*FHG* I. 226), kur šis kalba apie teriklėją kaip karališką dovaną. Plutarchas mini jas kaip vertingą karo grobį, gabentą triumfo eisenoje, švenčiant Emilijaus Paulo pergalę prieš Makedonijos karalių Persėją (*Aem.* 33.2) (Miller 1921, 119–131).

Mentoras – garsus sidabrabaklys, kurį mini įvairūs Antikos autoriai, daugiausia romėnų. Plinijus Vyresnysis sako, kad garsusis oratorius Lucijus Krasas buvo nusipirkęs du Mentoro kalinėtus skifus už 100 000 sestercijų, bet iš pagarbos niekada nedrįsęs jais naudotis (*N.H.* XXXIII. 147). Skifas (*scyphos*) – puodelis su dviem ašelėmis (žr. § 32 paaišk). Reljefiniai skifai dažniausiai buvo gaminami poromis su to paties siužeto vaizdais (Taronian 1994, 211). Plinijaus teigimu, Mentoras iš viso buvo sukūręs keturias poras skifų, kurie žuvo per gaisrus Efeso Artemidės (356 m. pr. Kr.) ir Kapitolijaus Jupiterio (83 m. pr. Kr.) šventyklose (*N.H.* XXXIII. 154). Šis liudijimas, viena vertus, leidžia manyti, kad Mentoras gyveno vėliausiai IV a. pirmoje pusėje, kita vertus, prieštarauja ankstesniam liudijimui apie Kraso įsigytus Mentoro dirbinius. Dar I–II a. autoriai Marcijalis, Juvenalis, Lukijanas kalba apie įvairius Mentoro dirbinius, tarsi naudojamus buityje, bet galimas daiktas, jog tai buvo kopijos (Taronian 1994, 211).

§ 39

Erifilė... pamačiusi vėrinį... išdavė savo vyro gyvybę. Graikų mituose Argo karaliaus Amfijarajo žmona Erifilė susiviliojusi Polineiko dovana – Arėjo ir Afroditės dukteriai Harmonijai kadaise priklausiusiu

vėrinį – įtikino savo vyrą dalyvauti septyneto vadų žygyje prieš Tebus, nors žinojo, kad šiam lemta ten žūti. Vėliau sūnus Alkmajonas, keršydamas už tėvą, nužudė savo motiną (Hom. *Od.* XI. 326–327.). Šis mitas buvo mėgstamas indų tapytojų. Jis buvo gerai pažįstamas ir romėnų publikai, nes ne kartą naudotas tragedijų rašytojų, pvz., Enijaus *Alkmajonas*, *Akcijaus Alkmajonas*, *Epigonai*, *Erifilė*.

§ 40

jau stovyklą buvo iškėlęs ir mantą susirinkęs. Originale žodžių žaismas: *castra commoverat et vasa collegerat*. Ciceronas su ironija pavartoja karinius terminus, žaisdamas žodžio *vas* reikšmėmis: kaip kariai susirenka savo mantą (*vasa*) ir palieka stovyklą, taip Diodoras susirinko savo indus (*vasa*) ir paliko Siciliją.

Mūsų žmogelis. Eleanora Dickey pastebi, kad Ciceronas kartais vartoja žodį *homo* – „žmogus“ neigiama prasme. Junginyje su būdvardžiais kreipinio forma *homo* skamba įžeidžiamai, pvz., *homo stultissime et amentissime* – „kvailiausias pamišėli“ (*Verr.* II. 1.102), *homo improbisime atque amentissime* – „nedoriausias pamišėli“ (*Verr.* II. 1.48), *homo amentissime* – „visiškas beproti“ (*Verr.* II. 3.141; 4.19: 5.11; 47), *homo audacissime* – „įžūlusis žmogau“ (*Phil.* II. 43) etc., o kartais įgyja ironišką ar net sarkastišką prasmę, pvz., jis kreipiasi į Verį: *sancte homo ac religiose* – „šventas ir dievobaimingas žmogau“ (*Verr.* II. 5.49), į Marką Antonijų: *homo diserte* – „iškalbingasis žmogau“ (*Phil.* II. 8) etc. Mokslininkės teigimu, toks neigiamas *homo* vartojimas gali būti laikomas būdingu Cicerono stiliui arba jo laikmečiui, nes ankstyvojoje literatūroje, pvz., Plauto, kaip ir vėlyvojoje, pvz., Marko Aurelijaus kalboje, kreipinys *homo* vartojamas tik su teigiamais, pagiriamaisiais būdvardžiais (Dickey 2002, 190–191). Manytume, kad mūsų aptariama vieta galėtų papildyti šiuos svarstymus. Čia *homo* vartojamas be jokių būdvardžių ir pakeičia

vardą *Verres* ir suteikia jam niekinančią prasmę. Vertime pasirinkome mažybinę formą „žmogelis“, suteikdami aiškesnį paniekinamą atspalvį.

vieną iš savo šunų. Šunimis (*canes*) Ciceronas vadina Verio pakalikus iš jo palydos ir išradingai parenka su medžiokle susijusią leksiką, plg. II. 1.126; 1.133; II. 3.28; 3.84; II. 4.31; 4.47; II. 5.146. Kitur jis patį Verį lygina su medžiojamu žvėrimi (II. 5.149 ir paaišk. ad loc.).

tąsyk pirmąkart... leido už akių kaltinti žmogų. Kaip matyti iš kito paragrafo, Diodoro byla įvyko pirmaisiais Verio pretūros Sicilijoje metais (73 m. pr. Kr.), ir tai buvo pirmas atvejis, kai jis grubiai pažeidė romėnų teisę. Kaip tik dėl savo nepatyrimo ir dėl to, kad dar nebuvo pakankamai pinigų sukaupęs, pasak Cicerono, jis leidosi perkalbamas tėvo ir atsisakė savo užmačių. Kitaip jis elgsis po dvejų metų analogišku Stenijo atveju, žr. žemiau § 41 ir II. 5.109.

§ 41

patronus ir svečius. *Patronos* – žr. paaišk. *Div. Caec. 2*; *hospites* žr. paaišk. *Div. Caec. 67*.

kaip Stenijo atveju. Žr. II. 5.109 ir paaišk. ad loc.

§ 42

Kvintas Arijus... Verio nepakeitė. Provincija buvo skiriama vietininkui vieniems metams; bet kadangi provincijų buvo daugiau nei kasmetinių prokonsulų (2) ir propretorių (8), kartais vietininkas likdavo nepakeistas ir eidavo pareigas dar vienus metus. Veris Sicilijos vietininku buvo 73 m. pr. Kr. Kitiems metams burtai lėmė perimti provinciją Kvintui Arijui, taigi atrodė, kad Verio kadencija baigėsi, ir 72 metų pradžioje Verio prievartavimų išvarginta provincija, kaip ne kartą pabrėžia Ciceronas, nekantraudama laukusi naujojo vietininko (plg. II. 2.37). Tačiau Arijui buvo pavesta vadovauti karui su Spartaku, jis žuvo tais pačiais

metais, tad Veris liko antriems, paskui – tikriausiai dėl vergų karo pavojaus – ir tretiems metams. Kai kurie mokslininkai mano, kad Kvintas Arijus nežuvęs kare su Spartaku ir rekonstruoja jo karjerą iki 53 m. pr. Kr. (Lazzeretti 2006, 172). Jeigu taip, neaišku, kodėl senatas atšaukė jo paskyrimą.

iš Gnėjaus Kalidijaus... kurio sūnų žinojo esant romėnų tautos senatoriumi. Gnėjus Kalidijus – vienintelis ketvirtojoje knygoje Cicerono minimas asmuo, kurio prestižą padidina aukšta sūnaus padėtis. Manoma, kad tai iš Kampanijos kilusi romėnų raitelių šeima. Aišku, kad romėnų raitelio Kalidijaus sūnus, Romoje pasiekęs magistrato postą, pateko į senatorių luomą. Dėl tokios giminystės Gnėjus Kalidijus tampa aukščiausią socialinį statusą turinčiu žmogumi tarp Cicerono išvardytų Verio aukų.

atima puikius sidabrinus arkliukus... priklausiusius Kvintui Maksimui. Zielinskis (1901, 314, note 25) teigia, kad „arkliukais“ (*ecu-lei*) vadinami arklio galvos papuošti indai. Kiti komentatoriai mano, jog tai – arklio galvos pavidalo sidabriniai ritai (Krüger 165, note 66; Lazzeretti 2006, 173). Kokiam savininkui anksčiau priklausė šie dirbiniai, neaišku, mat prievardis *Maximus* priklausė kelių giminų atšakoms – Fabijai Maksimai ir Valerijai Maksimai, ir kiekvienoje jų žmonių su asmenvardžiu Kvintas būta ne po vieną. Ciceronas neduoda jokių užuominų, į kokį laikotarpį jis referuoja, tarsi klausytojams / skaitytojams būtų savaime aišku, apie kokį asmenį kalbama. Peržvelgus visus Kvinto Maksimo paminėjimus išlikusiame Cicerono korpuse, matyti, kad paprastai jis šitaip įvardija 217 m. pr. Kr. diktatorių, karo su Hanibalu didvyrį Kvintą Fabijų Maksimą, pramintą Delsėju (plg. II. 5.25 ir paaišk. ad loc.).

§ 43

Kalidijus Romoje skundėsi, kad per šitiek verslo metų Sicilijoje. Iš Cicerono teksto (*tot annos in Sicilia negotiaretur*) galime suprasti, kad Kalidijus buvo *negotiator*, t. y. verslininkas platesne prasme nei *mercator* „pirklys“, be to, neturinčia neigiamo atspalvio ir nemenkinančia romėnų raitelio, senatoriaus tėvo, statuso. Tokie žmonės tikriausiai gyveno Romoje, bet turėdavo būstą ar ūkį ir provincijoje ilgesniam apsistojimui (Lazzeretti 2006, 174). Apie tokį verslininką Apulėjų Dicijaną skaitome Cicerono kalboje *Už Flaką* (70–71 sqq): jis daugiau nei 30 metų užsiėmęs savo verslu Azijoje, dažnai važinėdavęs į provinciją, turėjęs žemės valdas ir ūkį prie Apolonidės.

jei tikrai pirikai. Šioje vietoje leidėjai pateikia (ir vertėjai renkasi) šiek tiek skirtingą teksto punktuaciją: vieni sąlygos sakiniu *si emeris* užbaigia ankstesnį sakinį (<...> *si emeris? Quid* <...> – Lambert, Zielinski, Greenwood), kiti juo pradeda naują sakinį (*Si emeris, quid* <...> – Bornecque & Rabaud, Krüger, Zumpt). Abu variantai turi savų privalumų ir trūkumų, bet, mūsų nuomone, pirmasis padeda išlaikyti darnesnę periodą: abu stambūs kolai tuomet prasideda anafora (*Verum tamen quid erat quod // Quid erat quod* – „Tačiau kodėl // Kodėl“) ir pasibaigia simetrišku sąlygos sakiniu, lotyniškame tekste atskambančiu vienodomis veiksmažodžio formomis (retorinė figūra *homoioteleuton*: *si emeris // si vendiderat*). Pasirinkome būtent tokį skaitymo variantą. Kitu atveju sakinyks skambėtų taip: „Tačiau kodėl Kalidijus Romoje skundėsi, kad per šitiek prekybos metų Sicilijoje, vienintelio tavęs buvo taip paniekintas, taip pažemintas, kad kartu su kitais Siciliečiais apiplėštas? Jei tikrai pirikai, kodėl tvirtino, kad per teismą stengsis iš tavęs susigražinti sidabrą, jei savo noru jį pardavė?“

artimas tavo gynėjui Lucijui Sizenai. Apie Sizeną kalbėta anksčiau § 33.

§ 44

Lucijui Kuridijui... per savo draugą Potamoną gražinai sidabrą. Apie Lucijų Karidijų, sprendžiant iš vardo, romėną, daugiau jokių duomenų neturime. Lucijų Papirijų Potamoną Ciceronas mini *Div. Caec.* 29 kaip Cecilijaus „raštininką ir bičiulį“ (*scribam et familiarem*) (žr. paaišk. ad loc.)

§ 45

Tu, kuris... Retorinė figūra *reticentia* (*obticentia, interruptio, praeisio, aposiōpēsis*) (Lausberg 1998, 394–395) – „nutylimas, nutraukimas, nukirtimas“: minties nutraukimas sakinio viduryje, reiškiantis didelį susijaudinimą arba minčių sumišimą ar paliekant klausytojui suprasti nebaigtą mintį. Klasikinis pavyzdys yra Vergilijaus *Enėjidės* eilutė, kur įtūžęs Neptūnas bara įsisiautėjusius vėjus: *Quos ego – sed motos praestat componere fluctus* (Verg. *Aen.* I. 135) – „Aš jus, palaukit!.. Tik reikia pirmiau bangas nuraminti“ (Antano Dambrasuko vert.).

tris šimtus tūkstančių sestercijų davei dalytojams. *Divisores* – „pinių dalytojai“, kurie per magistratų rinkimus tarpininkauja paperkant rinkėjus. Žr. *Verr.* I. 22 ir paaišk. ad loc.

dar tris šimtus – kaltintojui, kad tau neįsipykty. Originale retorinė fugūra litotė: *ne tibi odiosus esset* – „kad nebūtų tau nepakenčiamas“. Kalbama apie kažkokį kaltinimą, įvykusį iškart grįžus į Romą iš Azijos. Kad galėtų netrukdomas dalyvauti pretorių rinkimuose, Veris neva sumokėjęs kažkokiam kaltintojui, kad šis atsiimtų kaltinimus arba kad kaltintų nesąžiningai (*praevaricatio*) ir užtikrintų palankią teismo baigtį. Plg.: „Po savo gėdingos kvestūros jis nė trijų dienų Romoje neužsibuvo, o būdamas toli neleido apie save pamiršti uoliai visiems primindamas apie visas savo begėdystes – iš štai, vos tik grįžęs Romon tampa pretoriumi, manote, už dyką? Dar teko sumokėti, kad išvengtų kaltinimo. Kam buvo

sumokėta – nei manęs, nei šio teismo, manau, neličia; bet kad sumokėta buvo, anuomet, kai reikalas dar buvo šviežias, visiems buvo žinoma“ (Verr. II. 1.101).

§ 46

iš Lucijaus Papinijaus... smilkyklė. Ciceronas pamini dar vieną romėnų raitelį, irgi turbūt verslininką (*negotiator*). Šis vardas rastas įrašė, fragmentiškai išlikusiame ant marmuro plokštės, panaudotos antrąkart Šv. Jono katakombose Sirakūzuose. Kai kas ją priskiria respublikos laikotarpiui, kiti – imperijos. Įrašė minimas Papinijus Flavas (?), Serapio ir visų dievų žynys: [-] *Papinius Fla[v- primus (?) / flamen Serapis e[st omnium / d]eorum*. Mokslininkai spėja, kad šis flaminas galėtų būti ano Cicerono minimo Papinijaus palikuonis (Lazzeretti 2006, 176).

Smilkyklė (*turibulum / turabulum* – iš *tus* – „smilkalai“) ritualinis indas smilkalams smilkyti. Jos galėjo būti nešiojamos, pakabintos ant grandinių, kaip mūsų laikais naudojamos bažnyčiose, arba pastatomos kaip kandeliabrai, taurės formos ar kitokios; bronzinės, sidabrinės ar auksinės ir, kaip aiškėja iš Cicerono teksto, kartais puoštos emblemomis (Hilgers 1969, 82–83, 294–295).

troško meno kūrinio, o ne paprasto sidabro... parodė tokį saikingumą. Ciceronas ironiškai kalba apie Verio „susilaikymą“ (*abstinentia*) – dorybę, priderančią karvedžiui, užėmusiam prieš miestą, ir provincijos valdytojui. Šį bruožą (*sociis abstinens*) Ciceronas priskiria ir sau pačiam, apibūdindamas savo kvestūrą Sicilijoje (*Planc.* 64, žr. paaišk. *Div. Caec.* 1).

kaip didelė lėkštė. *Patella* – mažybinė forma žodžio *patina* ar *patera* – indas maistui gaminti, valgyti, kartais skirtas ritualams. Tokios lėkštės gamintos iš molio, vario, bronzos, sidabro, aukso, puoštos reljefais (Hilgers 1969, 239–241). Nors pavadinimas mažybinės formos, kartais,

kaip matyti iš Cicerono teksto, jos būdavo didelės (*patella grandis*). Šiame vertime *patella* nuosekliai verčiame žodžiu „lėkštė, o *patera* – „dubuo, dubenėlis“, nors šie atitikmenys galbūt ne visada tiksliai perteikia originalo prasmę.

dubenėlis, moterų naudojamas dievų apeigoms. *Patera* – įvairių formų ritualinis indas. Dažniausiai, kaip rodo pavadinimas, buvo lėkšti, „atviri“ dubenys (*pateo* – būti atviram; plg. Macr. Sat. V. 21.4: *paterae... planum ac patens est*) su viduryje išgaubtu dugnu, kiti – su rankena, panašūs į mūsų keptuves, dar kiti – su rankena, bet gilesni. Jie gaminti iš bronzos, stiklo, sidabro, aukso, puošti brangakmeniais ar reljefais. Būta itin masyvių: Livijus mini penkių svarų auksinę *paterą* (*pateram ex quinque pondo auri factam* – Liv. XXVII. 4.8) (Hilgers 1969, 71–72, 242–245).

§ 47

garsiuosius šunis kibiriečius. Vėl grįžtama prie brolių iš Kibiros, kuriuos Ciceronas pristatė § 30–31 (žr. paaišk. ad loc). Kurdamas medžioklės vaizdą, Ciceronas vaizdžiai perteikia meno kūrinių paiešką.

§ 48

Iš *tindaritėno* Aischilo... iš *Trasono*... iš *agrigentėno* Nimfodoro. Visi trys asmenys graikiškais vardais žinomi tik iš šio Cicerono paminėjimo. *Tyndaritanus* – Tindaridės gyventojas, *Agrigentinus* – Agrigento (žr. § 93–94 ir paaišk. ad loc.) gyventojas.

Gyvena Tindaridėje toks Gnėjus Pompėjus, anksčiau vadinęsis Filonu. T. y. prieš gaudamas Romos pilietybę. Vienas iš Sicilijos graikų, gavusių pilietybę iš Gnėjaus Pompėjaus Didžiojo ir tapusių jo klientais. Žr. II. 4.25 ir paaišk. ad loc. Turbūt nemažai klientų Pompėjus turėjo ir Tindaridėje, kaip galima spėti iš paramos, kurią miestas suteikė jo sūnui

Sekstui Pompėjui kare su Oktavijanu 36 m. pr. Kr. Apie Tindaridę išsamiau paaišk. § 84.

§ 49

Eupolemui iš Kalaktės... Lukulų vaišintojui ir ypač artimam bičiuliui. Kalaktė (Καλή ἀκτὴ, Καλάκτα, *Calacte* – „gražusis krantas“, Diod. Sic. XII. 8.29, dab. Marina di Caronia) – miestas šiaur rytinėje Sicilijos pakrantėje. Cicerono laikais buvo *civitas decumana* (II. 3.101). Kalaktėje gyveno Cicerono vaišintojas (*hospes*) Hipijas (*Fam.* XIII. 37).

Graikas vardu Eupolemas Cicerono apibūdinamas kaip „ypač artimas“ Lukulų bičiulis ir vaišintojas (*hospes ac perfamiliaris*). Tuo metu politinėje arenoje buvo ryškūs trys Lukulai: tėvas Lucijus Licinijus Lukulas, 103 m. pr. Kr. buvęs Sicilijos propretoriumi (tuomet, matyt, ir užmezgęs vaišingumo ryšius), jo bendravardis vyresnysis sūnus, 74 m. pr. Kr. konsulas (žr. žemiau), ir jaunesnysis Markas Licinijus Lukulas. Ciceronas irgi buvo artimas Lukulams, jų skatinamas 62 m. pr. Kr. ėmėsi ginti teisme jų globotinį poetą Archiją.

Verta atkreipti dėmesį, kaip Ciceronas dėsto ir grupuoja Verio nusikaltimus. Pagrečiui papasakoti du įvykiai logiškai dėstomi vienas po kito, nes juos jungia analogiškas nusikaltimo objektas ir būdas, be to, abu epizodai nutiko greta esančiuose miestuose – tarp Tindaridės ir Kalaktės apie 70 km. Kita vertus, įvairovės pasakojimui teikia kitos detalės: pirmasis nukentėjęs – Pompėjaus klientas, Romos pilietis, užtikrintas dėl savo padėties, todėl neslepiantis indų, antrasis – graikas, Lukulų žmogus, atsargiai nerodantis Veriui savo turtų. Bet galų gale abu vienodai apšvarinami.

šiuo metu tarnaujančiam Lucijaus Lukulo kariuomenėje. Lucijus Lukulas, 74 m. pr. Kr. konsulas, tuo metu kariavo Rytuose su Ponto karaliumi Mitridatu. 65 m. pr. Kr. jį šiame kare pakeitė Gnėjus Pom-

pėjus Didysis, kurio kandidatūrą parėmė Ciceronas, tautos susirinkime pasakęs garsią kalbą *Už Manilijaus įstatymą*, arba *Apie Gnėjaus Pompėjaus karinę valdžią* (*De imperio Cn. Pompei*, lietuvišką kalbos vertimą žr. Ciceronas, *Kalbos*, Vilnius: Pradai, 1997 (vertė A. Kučinskienė). Grįžęs į Romą, Lukulas įkurs garsiuosius Lukulo sodus ant Kvirinalio kalvos.

visą sidabrą jis patiekė švarų, kad jo paties neapšvarintų. *Argentum purum* – „švarų“ sidabrą, t. y. indus be reljefinių papuošimų. Ver-time pasistengta perteikti originalo žodžių žaismą, išlaikant tos pačios šaknies žodžius: *argentum purum adposuerat, ne purus ipse relinqueretur*.

kad neišeitų iš puotos be vainiko. *Corallarium* – pasidabruotas ar paauskuotas vainikas, įteikiamas kaip dovana prie sutarto atlygio dainininkams, muzikantams ir pan. Kaip tik čia slypi Cicerono ironija: Veris prilyginamas žemos profesijos atstovams.

ne per... tarpininkus, bet... nuo savo aukštos pakylos, naudodamasis valdžia ir galia. *Interpres* – Cicerono vartosenoje dažniausiai reiškia „tarpininką, patikėtinį“ ir „aiškintoją (sapnų, pranašysčių, ženklų ar įstatymų)“, siauresne prasme – žodžiu verčiantį vertėją, nesiejant su rašytinio teksto vertimu (*Verr. II. 3.84; 4.86; Balb. 28; Fin. V. 89; Div. II. 132; Off. I. 6*), ir vos keletą kartų – „literatūros vertėją“, visada pabrėžiant vertimo pažodiškumą (*Cic. Opt. gen. 14; Fin. I. 6; III.15; Tusc. III. 41*). Išsamiau apie tai žr. Kučinskienė 2011, 67–75 ir 2012, 95–111.

Apie *de loco superiore* žr. paaišk. § 86. Apie terminus *imperium* ir *potestas* žr. paaišk. *Verr. I. 37*.

§ 50–59

Nuo § 50 paragrafo Ciceronas ima kalbėti ne apie pavienių asmenų, bet ištisų miesto bendruomenių apiplėšimą ir išnaudojimą. Įvairius epizodus vienija nusikaltimo pobūdis – įsakymas sunešti visus turimus

sidabro indus vienon vieton ir dvi rūšys daiktų, dominantys Verį: sidabro indai ir brangūs audiniai, kurių dirbtuves jis įrengia įvairiuose miestuose.

§ 50

atvykęs į Katiną, turtingą, garbingą, klestintį miestą. Katina (Κατάνη, *Catina*, dab. Catania) – miestas, įsikūręs per vidurį rytinės Sicilijos pakrantės, tarp Mesanos ir Sirakūzų. Viena seniausių graikų kolonijų saloje, įkurta Chalkidės kolonistų netrukus po 729 m. pr. Kr. (Thuc. VI. 3.3). Romėnai ją užėmė per Pirmąjį punų karą 263 m. pr. Kr. ir iš jos parsigabeno Romon pirmąjį saulės laikrodį, kurį pastatė komicijuje (Plin. N.H. VII. 214). Cicerono laikais Katina buvo *civitas decumana*. Ciceronas apibūdina ją kaip „turtingą, garbingą, klestintį miestą“ (*oppidum locuples, honestum, copiosum*), turtingiausių ir Romai draugiškiausių žmonių bendruomenę (*locupletissimorum hominum amicissimorumque*, II. 3.103). Šiame mieste oratorius turėjo graiką bičiulį ir vaišintoją Lucijų Manlijų Sosidą (*Fam.* XIII. 30). Katina dar kartą atsidurs mūsų akiratyje, kai Ciceronas pasakos apie iš jos šventovės pagrobtą Cereros statulą (§ 99–102).

proagorą... tai yra aukščiausią pareigūną. Anksčiau atkreipėme dėmesį, kad provincijos miestų savivaldos institucijas bei pareigūnus Ciceronas dažniausiai vadina lotyniškais terminais, atitinkančiais Romos pareigybes (paaišk. § 18). Bet kartais jis vartoja graikiškus terminus. *Proagoros* – niekur kitur lotyniškuose raštuose, išskyrus ketvirtąją *Verinių* knygą (II. 4.50: *proagorum*; 4.85: *proagoro*; 4.92: *proagori*), nesutinkamas žodis. Kadangi terminas nežinomas romėnų publikai, oratorius paaiškina jo reikšmę (*hoc est summum magistratum*). Panašiai jis paaiškina graikiško žodžio *Soter* reikšmę (*SOTER qui salutem dedit* – II. 2.154), nurodo mažiau žinomą graikišką Dzeuso epitetą (*quem Graeci Vrion nōminant* – II. 4.128), apibūdina tam tikrą taurių tipą (*pocula quaedam, quae Thericlia nominantur* – II. 4.38). Atrodo, kad graikiškus terminus

Ciceronas renkasi ten, kur neranda tikslaus lotyniško atitikmens, pvz., II. 4.92: *gymnasiarchus*; II. 4.116: *myoparon*; II. 4.126: *de prytanio*. Thomaso D. Frazelio nuomone, tai vienas iš būdų, kuriais Ciceronas nuolat demonstruoja graikų kalbos mokėjimą, pabrėždamas skirtumą tarp savęs ir Verio (Frazel 2009, 104).

Filarchas... gimine, dorybe, turtu pirmaujantis žmogus. Kenturipų Filarchas, vienas iš Cicerono liudytojų, paminimas antrą kartą, bet kitokiame kontekste. § 29 jis buvo minimas tarp asmenų, iš kurių Veris pasisavino faleras, dabar jis atsiduria tarp bendruomenių atstovų, kuriems Veris įsakė sugabenti visus to miesto sidabrinčius indus. Pirmuoju atveju epizodus vienija pasisavintų meno dirbinių rūšis, antruoju – apiplėšimo būdas.

Kenturipose, didžiausioje ir turtingiausioje Sicilijos bendruomenėje. Kenturipos (Κεντόριπα, *Centuripae*, dab. Centuripe) – miestas vidurio Sicilijoje, apie 45 km į šiaurės vakarus nuo Katinos (dab. Catania), derlingiausioje salos dalyje. Ciceronas niekur nevartoja miesto vardo, tik būdvardinę formą (*civitas Centuripina, quadriremis Centuripina*) arba miesto gyventojams įvardyti. Kai Ciceronas vadina Kenturipas „didžiausia ir turtingusia Sicilijos bendruomene“ (*totius Siciliae multo maxima et locupletissima*), jis nedaug perdeda dėl jų turto, nors hiperbolizuoja, pavadindamas vienu didžiausiu miestų. Kenturipų gyventojams priklausė didžioji dalis Etnos laukų (*agri Aetnensis maximam partem*), be to, jie turėjo dirbamų žemių ir kitose Sicilijos srityse (*Arant enim tota Sicilia fere Centuripini, <...> in omnium fere finibus possessiones habent* – II. 3.108). Kenturipų turtą lėmė ne tik derlingos žemės, bet ir klestinti terakotos gamyba, trukusi per visą I a. pr. Kr. Kenturipų indų rasta nedaug, apie 50 vienetų, bet jie ypatingi tiek savo lipdyba, tiek tapyba: spalvingu piešiniu buvo tapomas jau išdegtas indo paviršius. Žr. iliustr. 16–17. Apie Kenturipų artumą Romai žr. II. 5.83 ir paaišk ad loc.

Apolodoras, kurio liudijimus girdėjote, korintines vazas parvežė iš Agirijo. Graikas Apolodoras, pravarde Piragras (iš πυράγγρα – „kalvio replės“), dar minimas II. 3.74 ir pristatomas kaip vienas pirmųjų Agirijo bendruomenės piliečių (*princeps civitatis Agyrinensium*). Apie korintinius indus žr. paaišk. § 1. Veris įsakė ne tik surinkti krūvon visus bronzinius miestiečių indus, bet ir patiems nugabenti juos į Sirakūzus, kad ten galėtų juos perdirbti, žr. toliau § 54–55.

Agirijas (Ἀγύριον, *Agyrium*, dab. Agira) – miestas, apie 25 km nutolęs nuo Henos. Trečiojoje Verinių knygoje skaitome pasakojimą apie Verio parankinio Apronijaus piktnaudžiavimus, reikalaujant papildomų grūdų iš šio miesto bendruomenės (II. 3.67–69). Jos žmonės parodė nemenką drąsą ir ryžtą, drįsdami verčiau stoti prieš teisną, nei paklusti neteisėtiems valdininkų veiksams, ir nusileido tik tada, kai vietininkas griebėsi fizinių bausmių ir iškilo pavojus žmonių gyvybei.

§ 51

nuvykęs į Haluntiją. Haluntijas (Ἀλούντιον, *Aluntium* ir *Haluntium*) – miestas Sicilijos šiaurinėje pakrantėje, tarp Tindaridės ir Kalaktės, identifikuojamas dab. San Marco d'Alunzio. Įsikūręs apie 5 km nuo Tirėnų jūros, ant aukšto, sunkiai prieinamo kalno, 548 m virš jūros lygio, taigi vietovė atitinka Cicerono aprašą *quod erat difficili ascensu atque arduo*. Romėnų užimtas per Pirmąjį punų karą, Cicerono laikais Haluntijas buvo dešimtinės mokėtojas (II. 3.103) ir turėjo prievolę parengti vieną laivą (II. 5.86).

pats tiranas. Pirmą kartą šioje knygoje *Apie meno kūrinius* Ciceronas pavadina Verį *tyrannus*. Pastanga charakterizuoti kaltinamąjį kaip tiraną juntama visose *Antrojo posėdžio kalbos* knygose. Tai perteikiama ne tik taikant konkrečius terminus – *tyrannus* (II. 1.82; II. 3.20; II. 5.113; 117) bei lotyniškus jo atitikmenis *rex*, *dominus*, bet ir išryški-

nant tam tikrus jo charakterio bruožus. Tipišką tirano charakterį, sutinkamą dramose, retorikoje, filosofijoje ir istoriografijoje, išskiria keturi bruožai – galia, puikybė, žiaurumas ir nevaldoma aistra (*vis, superbia, crudelitas, libido*; Vasaly 1987, 217–218; Dunkle 1971, 12–20). Romėnų oratoriai panaudodavo šiuos terminus invекtyvose, charakterizuodami savo politinius priešininkus kaip tiranus (išsamiau žr. Dunkle 1967, 151–171). *Kalboje prieš Verį* Ciceronas itin ryškiai manipuliuoja šiuo stereotipu, nes Sicilijos aplinkoje jis ypač dera – senieji Sirakūzų ir Akraganto (Agrigento) tiranai buvo pagarsėję savo žiaurumu (apie antitezę Veris vs. senieji tiranai išsamiau žr. § 73, 123; II. 5.143–145 ir paaišk. ad loc.).

neštuvuose gulėdamas. *Lectica* – ant keturių stulpelių pastatomas nešiojamasis gultas su mediniais galais ir stogeliu. Lektikos šonai galėjo būti užtraukiami užuolaidomis (Suet. *Tit.* 10.1) arba turėti įtaisytus lan-gelius (Iuv. III. 242). Žmogus lektikoje įsitaisydavo gulomis ar pusiau gulomis ir nešamas galėjo miegoti, skaityti, rašyti.

§ 52

Trojos arklys įvežtas... išlaužiamos... durys, sudaužomi užraktai. Galima suprasti, kad Veris buvo pasiuntęs savo karius, kad šie surinktų sidabrinius dirbinius. Cicerono piešiamas vaizdas primena priešų užimtą miestą. Trojos arklio vaizdas dar sustiprina šį įspūdį. „Paimto miesto“ vaizdas – vienas iš antikinės retorikos topų (Quint. VIII. 3.67–70; *Rhet. Her.* IV. 51).

per... priešų antpuolį. *Tumulus* – ypatingo pavojaus padėtis, skelbiama Romoje, perėjus priešams per Alpes. Tada visi be išimties piliečiai buvo šaukiami į kariuomenę, nustodavo veikusios valstybinės institucijos, teismai.

§ 53

Kokia kita provincija... yra mačiusi tokią šluotą. Originale žodžių žaismas: žodis *everriculum* „šluota“ pagal skambesį primena vardą *Verres*. Plg.: „<...> pažiūrėkite, ar po šio pranašiško spėjimo atvyko pakankamai pasiruošęs šluote iššluoti provinciją“ (*videte satisne paratus ex illo omine urbano ad everrendam provinciam venit* – II. 2.19). Cituotoje vietoje Ciceronas kalba apie Verio vardą (*nomen*) kaip apie lemtingą ženklą (*omen*), pranašaujantį provincijai nelaimę. Apie romėnų tikėjimą pranašiška vardo galia žr. Corbeill 1996, 68–74.

kurį išsivolinėjusį purve... atradome. Dar viena užuomina į Verio vardo reikšmę: *verres* – „kuily“ (apie žaidimus Verio vardo reikšmę žr. paaišk. *Div. Caec.* 57). Purve besivolinėjancio paršo vaizdas šmaikščiai piešiamas ir antrojoje kalbos dalyje *Apie teisėtvarką Sicilijoje*. II. 2.186–191 Ciceronas pasakoja pastebėjęs dokumentuose vardo klastotę. Savo įrodymus, kad sąskaitų knygoje dažnai pasitaikantis Verucijaus parašas iš tiesų yra pataisytas Verio vardas, Ciceronas užbaigia taiklia pašaipa: „Matote vardą Verucijus? Matote pirmąsias raides nepalistas? Matote vardo pabaigą – tą paršo uodegėlę, tarsi į purvą įmurkdytą į pataisymo dėmę?“ (*Videtis Verrucium? videtis primas litteras integras? videtis extremam partem nominis, codam illam Verrinam tamquam in luto demersam esse in litura?* II. 2.191).

Gnėjus Lentulas Marcelinas jį atkalbėjo. Apie Gnėjų Kornelijų Lentulą Marceliną žr. paaišk. *Div. Caec.* 13. Apie Archagato ketinimus patraukti Verį į teismą ir Marcelino motyvus, dėl kurių jis atkalbėjo Archagatą, žinių neturime.

§ 54

Sirakūzų rūmuose. Buvę Sirakūzų tirano Hijerono II (269–216) rūmai (*regia*) tapo Romos vietininkų rezidencija. Plg.: „Joje stovi buvę

karaliaus Hijerono rūmai“ (*domus est quae Hieronis regis*), „kuriuose paprastai apsistoja pretoriai“ (II. 4.118 ir paaišk. ad loc.). „Iš pretoriaus rūmų (*ex illa domo praetoria*), anksčiau priklausiusių karaliui Hijeronui“ (II. 5.30). Plg. *praetorium*; II. 4.65 ir paaišk. ad loc.

kalinėtojus ir indų dirbėjus. Indų dirbėjai *vascularii* (iš *vasculum* „indelis, taurelė“) gamino „švarius“ indus, o kalinėtojai (*caelatores*) gamino reljefinius papuošimus.

prie aukso taurių pritaisydavo. Apie *scaphium* žr. aukščiau § 37 ir paaišk. ad loc.

pretorius... budrumu išsaugojęs taiką Sicilijoje... apsilikęs tamsią tuniką ir graikišką apsiaustą. Verio gynybos svarbiausias argumentas turbūt buvo tas, kad jis krizės metu, kai Italijoje siautė vergų karas, grėsęs persimesti ir į Siciliją, išsaugojo provincijoje ramybę (Frazel 2009, 129). Atremti ir sumenkinti šiam argumentui Ciceronas skirs ypač daug dėmesio penktojoje *Verinių* knygoje (II. 5.1 sqq.). Dabar oratorius tik ironiškai pastebi, kad šaunusis karvedys (*imperator*) didesnę laiko dalį praleisdavo dirbtuvėse, kur jam buvo gaminami prabangūs dirbiniai. Paniekos verti ir netinkami jo rūbai. Tamsi tunika (*tunica pulla*) – natūralios vilnos spalvos tunika, paprastai nešiojama vergų ir darbininkų; *pallium* – lotyniškas žodis, atitinkantis gr. *himation* – tipiškas graikiškas apsiaustas. Abu drabužiai nederą Romos pareigūnui, kuris, kaip Romos pilietis, privalėjo vilkėti oficialų romėnų drabužį – baltą togą arba kaip karvedys – kario uniformą. Taigi tiek savo elgesiu, tiek išvaizda Veris pažeidžia itin svarbias romėniškas savybes – *dignitas* (orumą, savirgarbą) ir *decorum* (tinkamumą, t. y. gebėjimą pajusti, kaip pridera elgtis). Apie nederamą Verio aprangą dar žr. II. 5.31 ir paaišk. ad loc.; II. 5.40; 86; 137.

§ 55

iš Sirakūzų konvento. Konventu (*conventus* – pažodžiui „sueiga, susirinkimas“) Romos provincijose buvo vadinamos romėnų piliečių bendruomenės, sąjungos, sudarytos religiniais ar kitokiais tikslais. Respublikos pabaigoje jos turėjo nemažos svarbos vietas politikai; provincijos vietininkai jomis rėmėsi, sudarydami savo teismų komisijas, patarėjų tarybas, teiraudavosi apie vietos sąlygas ir pan. Cezario ir Augusto laikais konventai neretai tapdavo naujų romėnų kolonijų branduoliu (*OCD* s. v. *conventus*). Konventu vadinama ir teisminė apygarda, kurios centre pretorius tam tikru metu vykdavo teismus (plg. paaišk. § 76).

§ 56

Kas per laikai, kas per papročiai! *O tempora, o mores!* Garsusis Cicerono retorinis sušukimas (*exclamatio*), tapęs kone jo iškalbos simboliu; labiausiai jis žinomas iš *Pirmosios Katilinarijos* (*Cat. I. 2*)

Neminėsiu pernelyg senų dalykų. Senujų žmonių, protėvių dorybės – visuotinai priimtas dalykas, kuris niekam nekelia abejonės ir yra papročių etalonas. Taigi Ciceronas palieka nuošaly savaime suprantamus dalykus ir pateikia pavyzdį iš gana netolimos praeities. Panašus, tik ryškesnis *praeteritio* pavyzdys – *Cat. I. 3*. Apie *praeteritio* žr. aukščiau paaišk. § 37.

čia esančio Lucijaus Pizono, buvusio pretoriaus, tėvą. „Čia esantis“, t. y. vienas iš Verio teisėjų, Lucijus Kalpurnijus Pizonas buvo pretoriumi 74 m. pr. Kr. kartu su Veriu (tikriausiai *praetor peregrinus*, Zielinski 1901, 158, note 67) ir turėjo teisę paskelbti jo įsakus negaliojančiais (*intercedere iure paris potestatis*). Plg.: „Pizonas prirašė ne vieną tomelį, vardydamas tuos atvejus, kai jam teko įsikišti (*intercessit*), mat anas priimdavo sprendimus, prieštaraujančius jo paties ediktui. Nemanau, kad jūs pamiršote, kokios minios, kokie luomai susirinkdavo prie Pizono

krėslo, Veriui esant pretoriumi; jei nebūtų turėjęs tokio kolegos, jį būtų forume akmenimis užmėtę. Bet jo neteisybės atrodė lengviau pakeliamos, nes Pizono teisingumas ir išmintis tapo parankiausiu prieglobsčiu, kuriuo be vargo, be sunkumų, be išlaidų naudojosi net ir patrono neturintieji“ (Verr. II. 1.119). Tas pats Pizonas buvo teisėju Verio teisme.

Jo tėvas buvo pretoriumi Ispanijoje 113 m. pr. Kr. Dėl savo būdo gavo prievardį *Frugi* (Sąžiningasis), kuris tapo paveldimu. Ciceronas labai vertino šią šeimą ir išleido savo dukterį Tuliją už Gajaus Kalpurnijaus Pizono Frugi, „čia esančio Lucijaus Pizono“ sūnaus. Sužadėtuvės, apie kurias sužinome iš Cicerono laiško Atikui (I. 3.3: *Tulliolam C. Pisoni L. f. Frugi despondimus*), įvyko 67 m. pr. Kr., vestuvės – apie 63 m. pr. Kr. Gajus Kalpurnijus 58 m. pr. Kr. buvo pretoriumi ir rūpinosi Cicerono grąžinimu iš tremties, bet mirė 57 m. pr. Kr. pradžioje.

prie savo krėslo. Turima galvoje *sella curulis* – aukštųjų magistratų (konsulų, pretorių, cenzorių ir kurulinių edilų) išskirtinis rango ženklas. Tai galėjo būti medinės, bronzinės, puoštos dramblio kaulu arba dramblio kaulo kojomis (Ov. *Fast.* V. 51) kėdės be atramos ir rankturių, panašios į šiuolaikines taburetes. Jų kojos buvo sulankstomos, idant patogiau būtų gabenti. Manoma, kad kurulinis krėslas, kaip ir kiti valdžios ženklai, romėnų buvo perimti iš etruskų. Jau VI a. pr. Kr. etruskų kapavietėse rasta freskų, vaizduojančių ant tokios kėdės sėdintį žmogų. Pavadinimą *sella curulis* Aulas Gelijus (III. 18.4) kildina iš *currus* („vežimas“), mat senais laikais senatoriai atvykdavo į kuriją vežimu, sėdėdami ant sėdynės, vadintos *curullis* – „vežiminė“.

pasiūlė įstatymą dėl turto prievartavimo. Teisme dalyvaujančio Pizono senelis Lucijus Kalpurnijus Pizonas, būdamas plebėjų tribūnu, 149 m. pr. Kr. pasiūlė įstatymą dėl turto prievartavimo provincijose (*lex Calpurnia repetundarum*).

§ 57

apie Pizoną Sąžiningąjį. žr. paaišk. aukščiau § 56.

pusės uncijos tikslumu. *Semiuncia* – pusė uncijos = $1/24$ asio = 13,6 g.

vienas pateisino savo vardą, o kitas prievardį. Vėl subtiliai pasinaudojama vardų reikšmėmis: Veris pateisino savo vardą (*verres* – „kui-lys“), o Pizonas – savo prievardį (*frugi* – sąžiningas).

§ 58

jo vertėjui Valencijui atėjo laiškas iš Agrigento. Apie žodžio *interpres* vartoseną Cicerono raštuose žr. paaišk. § 49. Ciceronas nepraleidžia progos priminti, kad Veris nemokąs graikiškai, plg. aukščiau § 4; 127; II. 5.148 ir paaišk. ad loc. Apie Agrigentą žr. paaišk. § 93. Apie Valencijų Ciceronas dar užsimena kitoje kalbos vietoje: „Yra Sicilijoje toks vertėjas Aulas Valencijus, kuriuo šitas [Veris] paprastai naudojosi ne vertimui iš graikų kalbos, bet vagystėms ir begėdystėms. Ir štai šis vertėjas, lengvaplėdis skurdžius, staiga tampa mokesčių atpirkėju <...>“ (II. 3.84).

pastebėjo atspaudą baltame molyje. *Cretula* – baltąjį molį graikai naudojo laiškam anspauduoti Rytuose ir, kaip matyti iš šio pavyzdžio, Sicilijoje. Romėnai daugiausia anspaudavo laiškus vašku.

šeimynos tėvo. Archajine formule *pater familias* romėnai vadino šeimos galvą, šeimynos tėvą. Jis turėjo absoliučią valdžią ir teisę į turtą ir į visus šeimynos narius: žmoną, dukteris, sūnus, jų žmonas ir vaikus, į vergus (apie šeimyną (*familia*) dar žr. paaišk. Verr. I. 23). Be to, tėvas turėjo gyvybės ir mirties teisę (*ius vitae necisque*) į vaikus ir visus šeimynos narius, t. y. turėjo teisę nužudyti ar parduoti vergijon. Salustijus pasakoja, kad tarp Katilinos sąmokslininkų „buvo senatoriaus sūnus Fulvijus, kurį sulaikytą kelionėje tėvas įsakė nužudyti“ (Sall. Cat. 39. 5). Vėliau

vaikų pardavimas laikytas neteisėtu, bet ekonominė priklausomybė nuo tėvo išliko per visą Romos istoriją. Sūnus galėjo užimti aukščiausias valstybės pareigas, bet tėvui esant gyvam jis negalėjo turėti jokio savo turto. Sūnus galėjo sulaukti senyvo amžiaus, galėjo būti išgarsėjęs politikas ir karvedys, bet jis vis tiek tebebuvo tėvo valdžioje iki jo mirties. (Dilytė 2012, 92–93).

Lucijaus Ticijaus... Romos piliečio, žiedas. Kiekvienas romėnas ant kairės rankos bevardžio piršto (Gell. *N.A.* X. 10.1) nešiojo geležinį žiedą, naudotą kaip asmeninis antspaudas (Plin. *N.H.* XXXIII. 4. 11–12). Iš pradžių žiedai buvo be akučių, žiede buvo įbrėžiamas kiekvieno pasirinktas ženklas, kuriuo žmogus antspauduodavo dokumentus. Vėliau pasirodė žiedai su akmenų akutėmis. Auksinius žiedus iš pradžių valstybė išduodavo vykstantiems į svečias šalis pasiuntiniams, vėliau juos leista nešioti visiems senatoriams, o dar vėliau (nuo I a. pr. Kr. pradžios) – ir raiteliams (Dilytė 2012, 174). Kokiam luomui priklausė Cicerono minimas *L. Titius*, mokslininkai nesutaria (Lazzeretti 2006, 194), bet tikėtina, kad raitelių, nes vargu ar paprastas pigus žiedas būtų patraukęs Verio dėmesį.

kiekviename valgomajame... po trisdešimt... gultų. Vietoj įprasto žodžio valgomajam pažymėti *triclinium* Ciceronas pavartoja *conclave*, kuris, kaip rodo žodžio etimologija (*con-* + *clavis* – „su raktu“), reiškia bet kokią rakinamą kambarį (pvz., Cic. *Rosc. Am.* 64 šitaip vadina miegamąjį). *Tricenos* – „po 30“, skaičius nėra atsitiktinis, nes įprastas gultų skaičius valgomajame buvo trys, statomi U forma aplink stalą, sudarydami vadinamąjį triklinįjį (*triclinium* – „trys gultai“, iš gr. *kline* – lova). Ant kiekvieno gulto (*lectus*) valgydami gulėdavo po tris žmones, taigi optimalus puotautojų skaičius, leidžiantis žmonėms patogiai bendrauti prie stalo, buvo 9. Veris pasiruošė dešimtkart daugiau gultų kiekviename valgomajame, nei reikia. Ciceronas praleidžia tą aplinkybę, kad puotoje

galėjo dalyvauti daugiau svečių, tuomet jie grupuodavosi po 9 ant kitų triklinių.

§ 59

Vardijami asmenys, kurių namuose buvo įrengtos brangių medžiagų audyklos. Alessandra Lazzeretti (2006, 195) pastebi, jog laikomasi eiliškumo – pagal miestų statusą: Segesta – *civitas sine foedere immunis ac libera*, Netas – *civitas foederata*, toliau – *civitates decumanae* (žr. p. 29–30). Be to, parenkami įvairių Sicilijos sričių miestai: Segesta ir Lilibajas vakarinėje salos dalyje, Netas ir Heloras – pietrytinėje, Etna ir Sirakūzai – rytinėje; trys miestai (Lilibajas, Heloras ir Sirakūzai) – pakrantėje, trys (Segesta, Netas ir Etna) – labiau vidinėje saloje.

Segestoje yra moteris... Lamija vardu. *Segestana* – segestietė. Segesta – miestas šiaurės vakariniame Sicilijos kampe. Išsamiau žr. § 72 ir paaišk. ad loc. Graikė Lamija, itin turtinga ir kilminga (*perdives et nobilis*) laisvojo miesto pilietė, – vienintelė ketvirtojoje knygoje tarp Verio aukų minima moteris. Ji nebuvo kaip nors apiplėšta, bet jos namai pa-versti audimo dirbtuvėmis.

užtiesalus... purpuru dažytus. Ciceronas mini gausybę audinių (*plurimam stragulam*) tarp kitų prabangos prekių, išvežamų iš Mesanos uosto, už kurias Veris nesumokėjęs muito (*portorium*; II. 2.176). Panašu, kad Sicilija garsėjo ne tik kaip grūdų tiekėja, bet ir tekstilės gamintoja. Titas Livijus pasakoja, kad 198 m. pr. Kr. Sicilija ir Sardinija pasiuntę romėnų armijai daugybę maisto ir drabužių (Liv. XXXII. 27.2); Ciceronas primena, jog romėnams sunkiu metu (per Sąjungininkų karą 91–89 m. pr. Kr.) Sicilija ne tik pamaitinusi Romos armiją, bet ir aprengusi tunikomis (II. 2.5). Svarbiausias tekstilės centras buvo Sirakūzai, tai liudija ir daugybė rastų švininių anspaudų, kaip spėjama, naudotų audinių prekyboje (Lazzeretti 2006, 199).

Conchylio tinctum – „moliuskais dažytas“. *Conchylium* – gr. moliuskas, austrė; purpurinė sraigė; purpuriniai dažai, purpuras. Lotyniškai purpuro dažai vadinti purpurisu (*purpurissum*). Tradiciškai purpuro išradėjais laikyti foinikai. Kaip ir visuose Viduržemio jūros kraštuose, Romoje labai vertinti brangūs purpuriniai apdarai. Taip vadinti plačios spalvų gamos (nuo skaisčiai raudonos iki violetinės) įvairių audinių rūbai, dažyti daugiausia pietrytinėje Viduržemio jūros pakrantėje iš tam tikros moliuskų rūšies gautais dažais. Vitruvijus teigia, kad spalva priklausė nuo purpuro sraigių augimvietės: vienų pakrančių moliuskų ekstraktas dažo šviesiau, kitų – tamsiau (Vitr. VII. 13). Labiausiai vertintas Tiro purpuras, tačiau audiniai dažyti purpuru ir kituose kraštuose (Mažosios Azijos graikų miestuose, žemyninėje Graikijoje ir salose, Pietų Italijoje ir Šiaurės Afrikoje) (išsamiau Reinhold 1970).

turtuolis Atalas Nete. Atalas – graikiškas vardas, daugiau neminimas *Verinėse*. Netas (*Netum*, dab. Noto) – sikulų miestas pietrytiniame salos kampe, apie 30 km nuo Sirakūzų gilyn į salą. Miestas atiteko romėnams per Pirmąjį punų karą 263 m. pr. Kr. Verio laikais jis turėjo sąjunginio miesto (*civitas foederata*) statusą (II. 5.26; 133), kurį, kaip manoma, gavo 131 m. pr. Kr. už pagalbą romėnams per Pirmąjį vergų karą (135–132) (Lazzeretti 2006, 19). Senasis Notas buvo visiškai sugriautas žemės drebėjimo 1693 m. ir atstatytas baroko stiliumi.

Lisonas Lilibajuje. Apie Lisoną žr. § 37 ir paaišk. ad loc. Apie Lilibają žr. paaišk. § 32.

Kritolajas Etnoje. Šis asmuo graikišku vardu daugiau niekur *Verinėse* neminimas. Aitnos (Αἴτνη, *Aetna*) miestas pagal analogiją su įsigalėjusiu ugnikalnio pavadinimu šiame vertime vadinamas Etna. Šio miesto, įsikūrusio ugnikalnio kaimynystėje, tiksli vieta nėra nustatyta. Pasiūlyta įvairių variantų: dab. Santa Maria di Licodia, Civita, Poira ir kt. Verio laikais ji buvo dešimtinės mokėtoja (*civitas decumana*, II. 3.104).

Sirakūzuose – Aischrijonas, Kleomenas, Teomnastas. Išsamiau apie Sirakūzus žr. II. 4.115–151. Trys sirakūziečiai, visi graikiškais vardais, minimi ir kitur kaip Verio parankiniai ir pagalbininkai. Aischrijonas ir Kleomenas – dviejų Verio meilužių sutuoktiniai; kaip ironiškai pastebi Ciceronas, – lyg ir Verio giminaičiai, mat jų žmonų jis niekad nelaikė svetimomis (*ad fines istius, quorum iste uxores numquam alienas existimavit*; II. 2.36). Jiedu patarė vietininkui, kaip užvaldyti turtingo bendrapiliečio Heraklijo turtą, ir visi trys čia minimi asmenys iš to pasipelnė (II. 2.35–50; dar žr. paaišk. § 136). Aischrijonas, „tariamasis Pipos vyras“ (*Pipae vir adumbratus*), Verio buvo paskirtas dešimtinės surinkėju Herbitoje (II. 3.77–78), o Kleomenas – laivyno vadu (II. 5.83 sqq.) ir, nors patyrė skaudų pralaimėjimą prieš piratus, vienintelis iš vadų liko Verio nenubaustas (II. 5.83–91; 105–107). Teomnastui atiteko garbingos Jupiterio žynio pareigos, Veriui šiurkščiai pažeidus rinkimų procedūrą (II. 2.127). Tas pats asmuo buvo paskirtas dešimtinės surinkėju Mutikos (dab. Modica) srityje ir, pasak Cicerono, taip engė žemdirbius, kad šie buvo priversti pirkti grūdus iš kitų miestų, kad įstengtų pateikti reikalaujamą antrąją dešimtinę (II. 3.101).

Helore – Archonidas. Heloras (Ἑλωρος, *Helorus*) – miestas rytinėje salos pakrantėje, apie 40 km nuo Sirakūzų, prie to paties pavadinimo upės (archeologinė vietovė dab. Noto apylinkėse). Greičiausiai tai Sirakūzų kolonija, įsteigta VI a. pr. Kr. Pagal sutartį, 263 m. pr. Kr. pasirašytą romėnų ir Hijerono II, miestas atsidūrė Sirakūzų valdžioje. Per Antrąjį punų karą, 214 m. pr. Kr., buvo užkariautas Marko Klaudijaus Marcelo. Verio laikais Heloras mokėjo Romai dešimtinę (*civitas decumana*), kuria neteisėtai manipuliuojant, Heloro bendruomenė, kaip ir kitų miestų, pasak Cicerono, buvo visiškai išsekinta (*perditas esse hac iniquitate decumarum*; II. 3.103).

Archonidas – dar vienas graikas, davęs parodymus Verio teisme ir liudijęs, jog kitas žymus Heloro pilietis Tikinas nusižudė, nepajėgdamas išmokėti jam užkrautų prievolių (II. 3.129).

§ 60–71

Ilgokas epizodas, kuriame pasakojama apie Sirijos karalaičio apiplėšimą, yra tarsi perėjimas nuo pasaulietinių vagysčių prie šventovių apiplėšimų. Viena vertus, pasisavinti daiktai (taurės, samtis, sietynas) neturėjo sakralumo ir buvo atimti iš privataus asmens, taigi šis įvykis nedaug tesiskyrė nuo ankstesniųjų. Kita vertus, šviestuvus buvo numatytas kaip dovana Kapitolijaus Jupiterio šventyklai, ir šitą aplinkybę Ciceronas ypač pabrėžia, siekdamas sukelti teisėjų pasipiktinimą. Verio poelgi jis traktuoja ne tik kaip vagystę (*furtum*), bet ir kaip i) šventvagystę bei dievo įžeidimą (*di immortales violati*), ii) romėnų tautos garbės ir autoriteto įžeidimą (*existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta*), iii) šventųjų svetingumo ryšių paniekinimą (*hospitium proditum*). Galiausiai šiam įvykiui suteikiamas valstybinio masto politinis aspektas, nes dėl asmeninės Verio piktadarystės, pasak Cicerono, romėnų tautai draugiški karaliai ir paklusnios tautos tapo priešiškos Romos valdžiai, kurią reprezentuoja tokie magistratai kaip Veris. Cicerono kalboje šis nusikaltimas tampa lūžio momentu, kai Veris visiškai degraduoja ir ima elgtis kaip archetipinis tiranas, nepaisantis ne tik žmonių, bet ir dievų (Vasaly 1993, 117).

§ 61

Sirijos karalaičiai... neseniai lankėsi Romoje. Pasakojamas Sirijos Seleukidų karalystės paskutinio gyvavimo etapo epizodas. 83 m. pr. Kr., kai Sula paskubomis sudarė taiką su Ponto karaliumi Mitridatu VI ir išvyko į Romą, skubėdamas susidoroti su politiniais priešininkais, Armėnijos karalius Tigranas, Mitridato uošvis, išvyjo Sirijos karalių

Antiochą Eusebiją Filopatrą. Daugiau kaip dešimtmetį Sirija priklausė Armėnijos sostui. Kai 74 m. pr. Kr. Lukulas pradėjo Trečiąjį karą su Mitridatu, Antiocho paveldėtojams atsirado vilčių atgauti sostą. Karalaičiai atvyko į Romą pareikšti savo teisių ne tik į Sirijos sostą, bet ir į Aleksandrijos, remdamiesi tuo, kad jų motina Kleopatra Selėnė buvo Egipto karaliaus Ptolemajo VII duktė. Lukulas, pasiekęs žymių pergalių kare ir 69 m. pr. Kr. sutriuškinęs Tigraną prie Tigranokertos, grąžino vyresniajam karalaičiui Antiochui Azijiečiui Seleukidų karalystės sostą. Tačiau karaliavo jis neilgai. 66 m. pr. Kr. Pompėjus Didysis nuvertė nuo sosto pavaldinių nekenčiamą karalių ir pavertė Siriją Romos provincija. Antiochas netrukus buvo savo pavaldinių nužudytas. Taigi galima manyti, kad Ciceronas sutirština spalvas: „jiems pavaldžios ir paklusnios tautos“ (*nationesque quae in eorum regno ac ditione sunt*) negalėjo būti labai pasipiktinusios Verio padaryta skriauda jų nekenčiamam karaliui.

nepalankios aplinkybės respublikoje. Roma tuo metu (74–71) buvo įsitraukusi į keturis karus: su Sertorijumi Ispanijoje, su Mitridatu Azijoje, su piratais ir su Spartako vadovaujamais vergais Italijoje. Senatas palaikė karalaičių teisę paveldėti Siriją, kurią Ciceronas teigia esant nekvestionuojamą (*id sine controversia obtinebant*), bet, matyt, nepalaikė pretenzijos į Egipto sostą. Taigi jiedu praleido Romoje dvejus metus (tikriausiai nuo 73 iki 71 m. pr. Kr., kaip galima spręsti iš Cicerono teksto: *Romae nuper fuisse* – „neseniai lankėsi Romoje“), bet negavo galimybės pateikti savo reikalo svarstyti senatui, kuris, matyt, vengė tokio subtilaus politinio klausimo.

§ 62

jo valdžion ir karalystėn. Pažod. „į jo karalystę ir rankas“ (*in eius regnum ac manus*). Magistratas Veris provincijoje turi *imperium* – senato jam suteiktus valdžios įgaliojimus. Ciceronas pavartoja kitą žodį – *re-*

gnum, „karaliaus valdžia“, pabrėžiantį, kad pretorius elgiasi provincijoje ne kaip romėnų tautos įgaliotinis, bet kaip vienvaldis karalius.

Siūncia... aliejaus, vyno... grūdų... iš savo dešimtinės. Buvo įprasta siųsti vyno kaip dovaną garbingam svečiui. Tačiau Cicerono ironija slypi tame, kad Veris visa tai dovanoja iš neteisėtai pasisavintų dešimtinės. Su dešimtinės duokle susijusios finansinės machinacijos išsamiai aptariamose antrojo posėdžio trečiojoje knygoje *Apie grūdus* (*De frumento*).

iš vientiso brangakmenio išskobtas samtis. Iš kokio akmens buvo išskobtas tasai samtis (*trulla*), nėra aišku, bet tikrai tai turėjo būti vienas vertingiausių Antiocho kolekcijos dirbinių. Antikos autoriai mini iš kažkokio mineralo (*murra, murrina, myrrhina*) pagamintus indus, kurie buvo ypač vertinami Romoje. Pasiūlyta įvairių versijų: tai galėjęs būti fluoritas, agatas, sardonikas, opalas, gintaras ir kt. (Taronian 1994, 890–891). Plinijus Vyresnysis tvirtina, kad Titas Petronijus Arbitras (kai kas jį tapatina su Tacito minimu Gajumi Petronijumi, Nerono dvare pramintu Skonio arbitru (*Arbiter elegantiarum*)) prieš nusižudydamas sudaužė murino samtį (*trullam myrrhinam*), pirktą už 300 000 sestercijų, kad brangenybė neatitektų Neronui (Plin. *N.H.* XXXVII. 20).

pakankamai patikimą ir rimtą liudytoją Kvintą Minucijų. Kvintas Minucijus, ne kartą minimas *Verinėse* (II. 2.69; 72–73; II. 3.148–151), buvo romėnų raitelis, turėjęs Sirakūzuose savo verslą (*qui Siracensis sic negotiaretur* – II. 2.73) ir namus, kuriuose ir buvo apsistojęs Sirijos karalaitis (plg. § 70). Alessandra Lazzeretti spėja, kad šie vaišingumo saitai galėjo rasti iš to, kad Minucijus turėjęs verslo ryšių ir Sirijoje (2006, 203); be to, atkreipia dėmesį, jog Ciceronas jį apibūdina būdvardžiu *splendidus* (*eques Romanus in primis splendidus atque honestus* – II. 2.69), kuris taikomas tik itin garbingiems raitelių luomo žmonėms, giminyse susijusiems su senatorių šeimomis. Taigi Cicerono patikinimas, jog jis

esąs patikimas ir rimtas liudytojas (*satis idoneum satis gravem testem*), yra pagrįstas.

§ 63

norįs parodyti savo kalinėtojams. Kaip matėme anksčiau § 54 (žr. paaišk. ad loc.), savo rezidencijoje Sirakūzuose Veris buvo įrengęs dirbtuves, kuriose meistrai perdirbdavo ir gamindavo prabangius indus.

§ 64

Kapitolijuje; radę šventyklą nebaigtą. Žodį *Capitolium* Ciceronas, kaip ir kiti autoriai, vartoja įvardyti vienai iš septynių Romos kalvų (e. g. *aedemque in Capitolio Iovi Optimo Maximo vovisse*; *Rep.* II. 36) arba, kaip šiuo atveju, ant jos stovėjusiai vienai svarbiausių Romos šventyklų (e. g. *Capitoli fastigium*; *De or.* III. 180).

Įžadą pastatydinti šventyklą Didžiajam Maloningajam Jupiteriui davė šeštasis Romos karalius Tarkvinijus Senasis per karą su sabinais (*Cic. Rep.* II. 36; *Liv.* I. 38.7), bet spėjo parengti tik vietą šventyklai. Darbus vykdė Servijus Tulijus ir Tarkvinijus Išdidusis, bet pašventinta ji buvo jau išvijus karalius, pirmaisiais respublikos metais, 509 m. pr. Kr. (*Liv.* II. 8.6). Traktate *Apie numatymą (De divinatione)* Ciceronas pasakoja, kad žaibas trenkęs į molinę dievo Sumano statulą, stovėjusią ant Didžiojo Maloningojo Jupiterio šventyklos. Romėnai niekaip negalėję rasti nuskilusios statulos galvos, pakol haruspikai tiksliai nurodę vietą Tiberyje (*Div.* I. 16).

Sirijos karalaičiai, lankydamiesi Romoje, „rado šventyklą nebaigtą“, nes ji buvo sudegusi per gaisrą 83 m. pr. Kr. Sula iškart ėmėsi ją atstatyti, o po jo mirties 79 m. pr. Kr. statybas perėmė Kvintas Lutacijus Kātulas, 78 m. pr. Kr. konsulas, ir užbaigė tik 69 m. pr. Kr. Už tai jis buvo pramin-tas *Capitolinus*, šitaip atskiriant jį nuo bendravardžio tėvo, 102 m. pr. Kr. konsulo (žr. žemiau § 126).

Didžiojo Maloningojo Jupiterio celėje. Šventykla buvo atstatyta ant senosios pamatų, išlaikant ankstesnes proporcijas ir planą, perimtą iš etruskų. *Cella* (gr. *naos*) – svarbiausia šventyklos patalpa, kurioje stovėjo kultinė dievo statula. Šioje svarbiausioje Romos Kapitolijaus šventykloje buvo trys celės, nes joje garbinta Kapitolijaus triada: Jupiteriui priklausė vidurinė celė (šioje šventykloje jis garbintas kaip Didysis Maloningasis (*Iuppiter Optimus Maximus*), jam iš kairės esanti celė buvo skirta Junonai, o iš dešinės – Minervai. Spėjama, kad tokį šventyklos modelį romėnai perėmė iš etruskų. Vėliau daugelis romėniškų miestų, pvz., Pompėjai, Ostija, Palestrina ir kt., svarbiausioje forumo šventykloje garbino šią triadą, o pati šventykla vadinta Kapitolijumi.

Jupiterio statulos pašventinimą. Manoma, kad senąją kultinę molinę Jupiterio statulą, kaip ir kvadrigą, puošusią šventyklos stogą, sukūręs etruskų skulptorius Vulka iš Vejų (Plin. *N.H.* XXXV). Kaip rodo III a. pr. Kr. monetos, dievas buvo pavaizduotas sėdintis soste, barzdotas, dešinėje rankoje laikantis žaibą. Vėliau ją pakeitė chrisoelefantinė skulptoriaus Apolonijo statula, sukurta imituojant Feidijo Olimpijos Dzeusą. Kada Apolonijas gyveno, neaišku, todėl kai kas chrisoelefantinės statulos sukūrimą nukelia kur kas vėliau, po 80 m. pr. Kr. gaisro (Taronian 1994, 615). Tačiau Plinijus, du kartus minėdamas paprotį molinio Jupiterio veidą dažyti minijumi, t. y. raudonais dažais (*N.H.* XXX. 111 ir XXXV. 157), kalba apie tai būtuojų laiku, taigi galima spėti, kad jo laikais (mirė 79 m.) statula jau nebebuvo molinė.

§ 65

į pretoriaus namus. *Praetorium* – provincijos vietininko rezidencija ir kariuomenės vado palapinė romėnų stovykloje. Čia turimi galvoje Sirakūzų karalių rūmai, plg. II. 4.54; 118 ir paaišk. ad loc.; II. 5.30; 80.

§ 67

dėl kitų daiktų... jis nesirūpinaš. Kaip ir Hejaus iš Mesanos atveju (II. 4. 18), Ciceronas teigia, jog apiplėštas savininkas nesigaili netekęs brangių daiktų ir skulptūrų, skirtų vien prabangai ar puošybai, bet reikalauja grąžinti šventus, dievams skirtus daiktus. Šitaip oratorius dar labiau pabrėžia Verio šventvagystę ir religijos nepaisymą.

duodąs, dovanojās, skiriaš ir pašvenčiaš. *Dedit donavit dicavit* – kokio nors daikto iškilmingo pašventimo formulė, įrašuose kartais trumpinama D D D (*dono dedit dicavit*). Prie jos pridėtas dar vienas veiksmazodis *consecrare*, dar labiau pabrėžiantis aukos šventumą. Respublikos pabaigoje žodžiai *dedicatio* ir *consecratio* vartoti sinonimiškai (*Brill's NP* s. v. *consecratio*).

Koks balsas, kokie plaučiai. Stiprūs plaučiai, t. y. išlavintas kvėpavimas, oratoriui ne mažiau būtini kaip geram dainininkui. Veikale *Apie Oratorių* Ciceronas vardija įgimtas fizines savybes, kurias oratoriui pagėdautina turėti: „<...> ką bekalbėti apie savybes, kurios gimsta kartu su žmogumi – liežuvio miklumas, balso skambumas, stiprūs plaučiai (*latera*), jėga, veido bei viso kūno sudėjimas ir išvaizda?“ (*De or.* I. 114). Tryliktoje *Filipikoje* vieną iš Marko Antonijaus šalininkų Ciceronas pašaipiai vadiną „savo plaučių ir balso treniruokliu“ (*corycus laterum et vocis meae* – *Phil. XIII.* 26), mat tą žmogų jis net šešis kartus gynė teisme.

romėnų tautos draugas ir sąjungininkas. *Amicus et socius populi Romani* – garbingas titulas, kurį senatas suteikdavo Romai palankiems užjūrio karaliams ar tautoms. Tai reiškė tarpinį statusą tarp visiškos nepriklausomybės ir krašto pavertimo provincija. Šį statusą turintys karaliai / tautos privalėjo mokėti Romai duoklę, bet nebuvo valdomi Romos vietininko. Titulas bet kada galėjo būti atšauktas.

§ 69

kreipiuosi į tave, Kvintai Kātulai, mat kalbu apie tavo... paminklą. Retorinė figūra *apostrophe* (*aversio* – „atsigręžimas“) – tai nelauktas kalbos adresato pakeitimas, kai oratorius nuo vieno pašnekovo staiga atsigręžia į kitą arba nuo neutralaus kalbėjimo publikai staiga pereina prie konkretaus pašnekovo (Quint. IV. 1.63; IX. 2.38; Lausberg 1998, 338–339). Apostrofa – viena iš retorinių priemonių, padedanti sukurti realios teismo situacijos įspūdį. Papasakojęs vieną iš naratyvinių epizodų, oratorius tarsi „atsigręžia“ į publiką, į konkretų teisme dalyvaujantį asmenį, ima kalbėti antruoju asmeniu, lyg aptardamas ir išplėtodamas ką tik papasakotą įvykį. Šiuo atveju jis kreipiasi į vieną iš teisėjų, Kvintą Lutacijų Kātulą, kaip į labiausiai suinteresuotą asmenį. Mat jis rūpinosi Kapitolijaus šventyklos atstatymu po gaisro (žr. aukščiau § 64 ir paaišk. ad loc.).

tavo garbė įkūnyta... senato ir romėnų tautos malone. *Honos* – garbė, kurią suteikia užimamos pareigos (*honores*). Nors dažnai magistratūros buvo susijusios su nemenkomis išlaidomis (statybų, remonto, kelių, akveduktų tiesimo, viešų reginių rengimo ir pan.), tačiau jos teikė žmogui garbę. Bet kokios garbingos pareigos buvo laikomos senato ir romėnų tautos asmeniui suteikiama malone (*beneficium*). Šiuo atveju senatas romėnų tautos vardu įpareigojo Kātulą atstatyti Kapitolijaus šventyklą, suteikdamas galimybę jam pelnyti šlovę. Už šventyklos atstatymą Katulas gavo garbės prievardį (*cognomen ex virtute*) *Capitolinus* – Kapitolietis. Be to, jo nuopelnas įamžintas dedikaciniame įrašė, rastame ant Kapitolijaus, tabularijuje: *Q(intus) Lutatius Q(inti) f(ilius)Q(inti) [n(epos)] Catulus cos. substructionem et tabularium de s(enatus) s(ententia) faciundum coeravit [ei]demque pro[bavit]* (CIL VI. 1313–1314) (Lazzeretti 2006, 209; Cooley 2012, 361).

§ 70

girdėjai Kvintą Minucijų liudijant. Apie Kvintą Minucijų žr. akščiau II. 4.62 ir paaišk. ad loc.

§ 71

iš Chelidonės paveldėtomis puošmenomis. Apie Chelidonę žr. II. 4.7 ir paaišk. ad loc.; 123.

Atėnuose Minervą, Dele Apoloną, Junoną Same, Pergėje Dianą ir daug kitų dievų... įžeidė. Ciceronas primena Verio vagystes iš dievų šventyklų, įvykdytas jam einant legato pareigas Azijoje ir keliaujant į savo paskirties vietą (išsamiau II. 1.44–54; plg. Verr. I. 11 ir paaišk. ad loc.). Tą patį katalogą su kai kuriais papildymas oratorius pakartoja II. 5.185.

Atėnuose iš Atėnės šventyklos pagrobta daugybė aukso (II. 1.45). Atėnė (Minerva), svarbiausia Atėnų deivė ir Atikos globėja, garbinta kečiose Atėnų šventyklose: Akropolio Erechėjone – kartu su Poseidonu, Erichtoniju, Kekropu ir kitais dievais, Hefaistėje, šalia agoros išlikusioje šventykloje, – kartu su Hefaistu. Tačiau galima manyti, kad Veris apiplėšė Akropolio Partenoną, kuriame garbinta Atėnė Partena (Mergelė).

Delo sala, Apolono ir Artemidės mitinė gimtinė, buvo viena svarbiausių dieviškųjų dvynių ir jų motinos Leto (lot. Latonos) kulto vietų. Iš Apolono šventyklos Delo saloje pavogtos statulos. Šią šventvagystę, kaip pasakoja Ciceronas, lydėjo stebuklas: kilusi tokia baisi audra, kad Gnėjus Dolabela (pretorius, kurio legatu buvo Veris) negalėjęs išplaukti. Ir štai laivas, kuriame buvo pakrautos pavogtos statulos, bangų nubloškiamas nuo kranto ir sudaužomas. Apolonui priklausiusios statulos rastos krante. Tada audra nurimusi ir Dolabela saugiai palikęs salą (II. 1.46).

Prie Mažosios Azijos (dab. Turkijos) krantų esanti Samo sala – viena svarbiausių Heros (Junonos) kulto vietų. Čia nuo VII a. pr. Kr.

stovėjo kolonų apsupta jonėninė Heros šventykla, dydžiu ir puošnumu rungtyniavusi su netoliese žemyne buvusia Efeso Artemidės šventove, vienu iš septynių senovės pasaulio stebuklų. Pausanijas (VII. 4.4) sako, kad Herajo statytojas buvęs Daidalo amžininkas Smilidas iš Aiginos, o Herodotas (III. 60) teigia ją buvus didžiausia iš visų žinomų šventyklų. Iš šios šventovės Veris pagrobęs statulas, kurias Ciceronas neseniai matęs Verio namuose (II. 1.51; paaišk. II. 5.185).

Pergė – miestas Mažosios Azijos pietuose, netoli dab. Antalijos. Hėlėnizmo laikotarpiu tai buvo vienas iš turtingiausių ir gražiausių Anadolijos miestų su garsia Artemidės (Dianos) šventykla. Iš Artemidės Pergės šventovės Veris, pamokytas vietinio graiko Artemidoro (II. 3.45), pasisavino visą auksą (II. 1.54).

Šiame kataloge praleidžiami tie miestai (Chijas, Eritros, Halikarnasas, Tenedas (II. 1.49), Aspendas (II. 1.53)), kuriuose buvo apiplėštos tik viešos erdvės, bet ne šventovės (plg. paaišk. Verr. I. 11). Tarp išvardytų šventyklų nėra tokių garsenybių kaip Olimpijos Dzeuso, Delfų Apolono, Argo Heros, Efeso Artemidės, Priėnės Atėnės, Didimų Apolono, Magnesijos prie Meandro Artemidės Leukofrijėnės ir kt. Akivaizdu, kad jos nepasitaikė Verio kelyje ir nenukentėjo nuo jo savivalės, kitaip Ciceronas tikrai jas būtų paminėjęs ir nepalikęs tarp „daug kitų dievų visoje Azijoje ir Graikijoje“.

§ 72–83

Segestos Dianos šventyklos apiplėšimas – vienas spalvingiausių knygos *Apie meno kūrinius* epizodų. Pirmasis paragrafo sakinyssklaidžiai sujungia du epizodus ir tampa perėjimu nuo privataus prie sakralinio meno vagysčių.

Epizodas skyla į dvi skirtingo diskurso dalis: § 72–77 pasakojimas trečiuoju asmeniu apie Segestos šventovę ir su ja susijusius įvykius

(„Yra, teisėjai, Sicilijoje senovinis miestas, Segesta <...>“). Svarbiausias pasakojimo akcentas – Scipijono Segestai ir kitoms šventovėms sugrąžintos kartaginiečių pagrobto meno vertybės. Šitai leidžia sustiprinti kontrastą ir vystyti antitezes tarp praeities karvedžių (Scipijono) ir dabarties magistratų (Verio), tarp dviejų valdymo formų (žr. paaišk. 73), tarp privačios ir visuomeninės meno paskirties. § 78 nuo pasakojimo apie praeities įvykius staigia pereinama prie jų aptarimo „čia ir dabar“, kreipiantis į konkrečius teismo dalyvius (Verį, Scipijoną Naziką, vėl Verį) antruoju asmeniu. Ryškios apostrofos, virtinės retorinių klausimų suteikia kalbai dialogo įspūdį. Iš esmės toliau vystomos tos pačios temos, suteikiant joms naujų niuansų: jei senieji giminių atstovai nesiima ginti Scipijono Afrikiečio atminimo, tai padarys „naujieji žmonės“, kuriuos su Romos praeitimi sieja ne kilmė ir giminystė, bet dorybės.

Siekdamas savo pasakojimą padaryti aktualesnį romėnams, Ciceroanas ne tik akcentuoja vietinių žmonių pamaldumą ir ypatingą pagarbą deivei, bet ir Scipijono vaidmenį grąžinant statulą į senąją vietą. Statulos, ant kurios pjedestalo buvo likęs Scipijono poelgį liudijantis įrašas, pasisavinimas traktuojamas kaip Scipijono, o drauge ir visos romėnų tautos, įžeidimas.

§ 72

Yra... Sicilijoje senovinis miestas, Segesta, įkurtas... Enėjo. Segesta (Ἐγέστα, Αἴγέστα, Σεγέστα, *Segesta*, dab. Segesta) – ne graikų kolonija, bet vienas svarbiausių elimų genties miestų Sicilijos šiaurės vakaruose (dabar archeologinis parkas). Miesto vardas įvairuoja ir antikinių autorių įvairiai aiškinamas. Pasak Vergilijaus, jis buvo įkurtas vietos karaliaus Akesto, to krašto upės dievo Krimiso (ar Kriniso – *a Crimisso fluvio*, *quem Crinism Vergilius poetica licentia vocat*; Serv. *ad Aen.* V. 550) ir dardanų moters Egestos sūnaus (*Aen.* V. 38–39), drauge su Enėjo ben-

dražygiais, pageidavusiais likti Sicilijoje. Miestą pavadinęs Akesta (*urbem appellabunt permissio nomine Acestam* – Aen. V. 718). Pasak Servijaus, iš pradžių miestas vadindėsis Egesta, vėliau – Segesta (*quae ante Egesta post Segesta nominata est*; Serv. *ibid.*). Festas (340 m. pr. Kr.) priduria, jog Enėjas pavadinęs miestą Egesta, bet vėliau dėl bloga lemiančios prasmės pridurta raidė s (lot. *egestas* – „nepriteklis“, o *Segesta* (iš *seges* – „pasėliai“) – pasėlius globojanti deivė). Pastarąją versiją paneigia monetos, rodančios, kad vardas atsirado anksčiau už romėnų užkariavimą.

Segestos įkūrimo mitą pirmasis paminėjo Tukididas (VI. 2.3), o plačiau aprašė Vergilijus (Aen. V. 711 sq; 746–762). Dionisijas Halikarnasietis (I. 53) mini Segestoje buvus Enėjo šventyklą. Elimai susimaišę su jonėnais greitai sugraikėjo ir perėmė jų gyvenimo būdą. Dabar Segestoje matoma gerai išlikusi V a. pr. Kr. dorėninė savitos architektūros Artemidei priskiriama šventykla, teatras, kitos miesto liekanos. Žr. iliustr. 18–19.

ne tik... sąjunga ir draugyste, bet ir giminyste su romėnais... susiję. Nes romėnai save kildino iš trojėno Enėjo, atvykusio Italijon ir įkūrusio Lavinijaus miestą. Jo sūnus Julas (Askanijas) vėliau įkūrė Albą Longą, kurios išeiviai (praėjus 12 kartų) bus Romulas ir Remas, legendiniai Romos įkūrėjai. Nepaisant „giminystės“ tolumo, mitinė praeitis leido Segestos gyventojams motyvuoti savo artumą romėnams. Kaip tik dėl to Segestos gyventojai atsimetė nuo Kartaginos ir prisidėjo prie Romos jau Pirmojo punų karo pradžioje, 262 m. pr. Kr., ir liko ištikimi sąjungininkai (plg. II. 5.125). Verio laikais Segesta buvo vienas iš penkių Sicilijos miestų, turėjusių nepriklausomos bendruomenės (*civitas immunis et libera*) statusą (II. 3.13).

Kadaise šis miestas... savo... jėgomis su punais kariavo. Apie kokią karą kalbama, mokslininkai nesutaria, bet spėjama, kad apie Segestos

susidūrimą su Kartagina IV a. pr. Kr. pabaigoje. Ilgą laiką Segesta konkuravo su netoliese esančia Selinunte ir ieškojo sąjungininkų karui su turtingąja savo kaimyne. 415 m. pr. Kr. Segesta pagalbon pasikvietė Atėnus, tai tapo atėniečių ekspedicijos į Siciliją (415–413) ir skausmingo jų pralaimėjimo priežastimi. 409 m. pr. Kr. Segestos kvietimu atvykę kartaginiečiai, vadovaujami Hamilkaro Magono, visiškai sugriovė Selinuntę. Segesta kurį laiką išliko Kartaginos sąjungininke, todėl tapo Sirakūzų priešininke: ji buvo sugriauta Sirakūzų tirano Agatoklio 307 m. pr. Kr., bet vėliau atsigavo. Spėjama, kad Cicerono minimas karas su Kartagina, kurio nemini jokie kiti šaltiniai, galėjo įvykti tarp 313 ir 309 m. pr. Kr. (Lazzeretti 2006, 216–217). Tai patvirtintų ir frazė kitame sakinyje: *aliquot saeculis post* (žr. paaišk. § 73).

Buvo Segestoje bronzinė Dianos statula. Cicerono tekstas – svarbiausias šaltinis apie Dianos (Artemidės) kultą Segestoje, nes daugiau neturime nei rašytinių, nei epigrafinių, nei archeologinių duomenų. Aptakus Cicerono pastebėjimas „Buvo Segestoje“ (*fuit in Segesta*) turbūt reiškia, kad statula stovėjusi ne šventykloje, bet atviroje viešojo vietoje (Lazzeretti 2006, 218).

§ 73

Praėjus keliems amžiams, Publijus Scipijonas... paėmė Kartaginą. Romos istorijoje ypač pasižymėjo du Publijai Kornelijai Scipijonai: Vyresnysis (*Maior*) (236–183) Antrajame punų kare (218–201) nugalėjo Hanibalą ir pelnė prievardį *Africanus*. Čia minimas Scipijonas Jaunesnysis (*Minor*) (185–129) buvo kilęs iš Emilijų giminės, Makedonijos užkariautojo Lucijaus Emilijaus Paulo sūnus, įsūnytas Scipijono Vyresniojo sūnaus Lucijaus Scipijono. Patekęs į Kornelijų giminę, jis gavo naujosios giminės ir šeimos vardus, o jo prigimtinis vardas tapo prievardžiu Emilijanas (*Aemilianus*). Šis Scipijonas galutinai nugalėjo Kartaginą Trečia-

jame punų kare (149–146), todėl irgi gavo garbės prievardį *Africanus*. Kartagina buvo nugalėta ir sugriauta 146 m. pr. Kr. Pasakymas „Praėjus keliems amžiams“ sutinka su ankstesniu „kadaisė Kartagina kariavo“, žr. paaišk. § 72.

kad viskas... būtų gražinta į senąsias vietas. Apie tai liudija ir kiti Antikos autoriai (e. g. Diod. Sic. XXXII. 25; App. *Lib.* 133; 631). Pirmą kartą apie „mūsų pergalingų imperatorių“ Sicilijai gražintus meno kūrinius Ciceronas užsimena *Verr.* I. 14, ir šis motyvas tampa viena pagrindinių antitezių tarp Verio ir didžiųjų praeities karvedžių Scipijono ir Marcelo, įkūnijančių romėnišką *virtus*, kurios akivaizdoje dar labiau išryškėja Verio godumas (*cupiditas*).

Termų gyventojams buvo gražinti daiktai, kadaisė išvežti iš Himeros. Himera (Ἱμέρα, dab. Termini Imerese) – graikų miestas Sicilijos šiaurėje, tarp Panormo (dab. Palermo) ir Kefaloidijo (dab. Cefalù), VII a. pr. Kr. įkurtas Dzanklės (Mesanos) kolonistų. 480 m. pr. Kr. jungtinės Sirakūzų, Gelos ir Akraganto pajėgos ties Himera laimėjo tokią ženklią pergalę prieš Kartaginą, kad lygino ją su Salamino mūšiu (Hdt. VII. 166; Diod. Sic. XI. 24.1). Šiai pergalei pažymėti buvo pastatyta didinga Pergalės šventykla, kurios liekanos dabar matomos Termini Imeresėje. Tačiau 409 m. pr. Kr. Himera buvo kartaginiečių sugriauta ir nebeatstatyta. Likę gyventojai išsikraustė į netoliese įkurtą Termų miestą.

Apie meno kūrinius, išvežtus kartaginiečių iš Himeros ir vėliau Scipijono sugrąžintus, Ciceronas išsamiau kalba II. 2.85–87. Tarp vertingiausių bronzinių statulų minima ypatingo grožio moteriškė, įsmeininusi pačią Himerą (*eximia pulchritudine ipsa Himera in muliebrem figuram habitumque formata*), iš Himeros kilusio poeto Stesichoro skulptūra – sukumpęs senis su knyga (*Stesichori poetae statua senilis incurva cum libro summo*) ir ožkelė, taip meniškai pavaizduota, kad jos dailumą

įvertinti galėjo net ir menkai nusimanantys apie meną (*capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos qui rudes harum rerum sumus intellegere possumus, scite facta et venuste*) (apie Cicerono apsimestinį meno neišmanymą žr. § 4 ir paaišk. ad loc.). Visų šių Cicerono minimų skulptūrų atvaizdų randama ant Himeros monetų. Apie tai, kad meno kūriniai buvo Scipijono grąžinti Himerai, liudija rasti įrašai (Lazzeretti 2006, 223).

vieni geliškiams, kiti agrigentėnams atiduoti. *Gelenses* – Gelos gyventojai, *Agrigentini* – Agrigento gyventojai. Gela (Γέλα, *Gela*, dab. Gela) – graikų kolonija pietinėje salos pakrantėje, įkurta kolonistų iš Rodo ir Kretos, pasak Herodoto, 45 metai po Sirakūzų įkūrimo (Thuc. VI. 4.3), t. y. 689 m. pr. Kr. Dar po šimtmečio 582 m. pr. Kr. Gelos kolonistai įkūrė savo dukterinę koloniją Akragantą (Ἀκράγας, *Agrigentum*, dab. Agrigento). Abu miestai klestėjo VI ir V a. pr. Kr., bet 406–405 m. pr. Kr. kartaginiečiai juos apiplėšė ir sugriovė. Gela atsigavo IV a. pr. Kr. antroje pusėje, bet 280 m. pr. Kr. Akraganto tiranas Fintijas ją visiškai sugriovė, o likusius gyventojus iškeldino į naujai įkurtą ir savo vardu pavadintą miestą Fintijąde (Φιντιάς, Diod. Sic. XXII. 2.2). Pažymėtina, jog Ciceronas niekur nevartoja miesto pavadinimo Gela, bet vieną kartą pavartoja vardą Fintija (*Phinthia*, II. 3.192), tad manoma, kad kalbėdamas apie geliškius, jis turi galvoje Fintijos gyventojus.

Akragantas tapo varžybų objektu per Pirmąjį punų karą. Romėnai apgulė miestą 262 m. pr. Kr., po metų jį paėmė ir pardavė gyventojus vergijon. 255 m. pr. Kr. Kartagina trumpam atsiėmė miestą, bet su taikos sutartimi jis atiteko Romai. Miestas gerokai nukentėjo ir per Antrąjį punų karą, kai vėlėjo iš rankų į rankas. Galiausiai romėnai atsiėmė Akragantą 210 m. pr. Kr. ir pervadino Agrigentu, nors dar kelis šimtmečius miestas išliko graikiškas. Miestas vėl suklestėjo romėnų valdomas, o jo gyventojai gavo visą Romos pilietybę po Julijaus Cezario mirties 44 m. pr. Kr. (Cerchiai & Jannelli & Longo, 2004, 224–226, 240–250).

Dabar Agrigente lankoma viena turtingiausių ir didžiausių archeologinių vietovių visoje Sicilijoje. Apie kai kurias jo šventyklas žr. § 93–94 ir paaišk. ad loc.

garsusis jautis... priklausęs... Falaridui, kuris... po jais laužą pakurdavo. Falaridas valdė Akragantą (Agrigentą) 570–554 m. pr. Kr. Pasakojama, kad menininkas, vardu Perilas ar Perilajas, sukūręs tuščia-vidurį bronzinį jautį, kuriame kankinamo žmogaus šauksmas skambėjo kaip jaučio baubimas. Savo kūrinį jis pasiūlęs tiranui Falaridui, o šis išradimą išbandė ant paties meistro: uždaręs jį jaučio viduje ir po juo pakūręs laužą (Ov. *Ars.* I. 653–654; *Trist.* III. 11.39–54). Falarido jautis pirmąkart paminėtas V a. pr. Kr. poeto Pindaro odėje (*Pyth.* I. 95–98) ir gana dažnai sutinkamas antikinėje literatūroje kaip ypatingo žiaurumo simbolis (e. g. Polyb. XII. 25.1–5; Diod. Sic. IX. 19.1; Plin. *N.H.* XXXIV. 89; Cic. *Att.* VII. 12.2; *Off.* II. 26).

pats paminklas primins ir savųjų žiaurumą, ir mūsų prielankumą. Per šią antitezę gerai žinomas pasakojimas įgyja papildomos ideologinės prasmės: Scipijono Afrikiečio Agrigentui grąžinamas Falarido jautis turi ne tik priminti praeities tiranų žiaurumą, bet ir liudyti romėnų valdymo geranoriškumą ir nuosaikumą. Ši mintis atliepia Cicerono traktate *Apie pareigas* dėstomą romėnų valstybės, grindžiamos geradarybe ir globa, koncepciją, kurią sugriovusi Sulos diktatūra, pilietiniai karai ir proskripcijos. „Iš tiesų, kol romėnų tautos valdymas (*imperium populi Romani*) rėmėsi geradarystėmis, o ne neteisybėmis, kol kariavome arba gindami sąjungininkus, arba siekdami valdyti, o karų baigtis būdavo arba švelni, arba būtinybės padiktuota, tol senatas buvo visų karalių, tautų, genčių priebėga ir prieglobstis, o mūsų pareigūnai bei karvedžiai siekė pelnyti didžiausią šlovę vien tuo, kad teisingai ir sąžiningai gynė provincijas bei sąjungininkus. Štai kodėl greičiau visų kraštų globa nei valdymu šitai galėjai pavadinti“ (*Off.* II. 26–27). Kaip pastebi Ann Vasaly

(1993, 119–120), tokia traktuotė iš esmės sutampa su romėnų tautos misija, kurią Vergilijus suformuluos šeštojoje *Enėjidės* knygoje:

*tu regere imperio populos, Romane, memento
(hae tibi erunt artes), pacique imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.* (Aen. VI. 851–853)

Tu gi pasaulio tautas valdyt mokėki, Romėne,
Tau bus tokie menai – taikos tvirtovę statyti,
Pasigailėt nuolankių ir drausti ginklu išdidžiąsias.
(Antano Dambrausko vert.)

Taigi *Verinėse* Ciceronas pateikia dvejopą romėnų valdžios (*imperium*) vaizdą: brutalų provincijų išnaudojimą, kai magistratui nėra „nieko švento, nieko neliečiamo“, ir praeities karvedžių idealius pavyzdžius, pateisinančius romėnų ekspansiją.

§ 74

didelėmis raidėmis... iškaltas... vardas ir užrašyta. Ciceronas gana dažnai remiasi epigrafiniais įrašais. *Verinėse* jų minima per dešimt. Tai įrašai, liudijantys Scipijono 146 m. pr. Kr. šventovėms sugrąžintas vertybes: Segestos Dianai (II. 4.74), Didžiajai Motinai Engijuje (II. 4.97; 5.186); ant bronzinės plokštės iškalta Sirakūzų vaišingumo su Ciceronu ir jo pusbroliu sutartis (II. 4.145), Verio pagerbimo įrašas Sirakūzuose (II. 2.154; plg. II. 2.137–153), Stenijui skirtas garbės įrašas Termų kurijoje, vėliau Cicerono išvežtas Romon (II. 2.112), Veriui skirtų statulų postamentai su įrašais (II. 2.114; 150; 154; 167–168), skulptoriaus parašas ant Agrigento Apolono statulos (II. 4.93), sidabrinis Kupidonas su Stenijo vardu, Verio dovanotas Eriko Venerai (II. 2.115), graikiškas įrašas ant Sapfo statulos postamento Sirakūzuose (II. 4.127), įrašas punų kalba, liudijantis, jog ka-

ralius Masinisa gražino iš Melitos Junonos šventovės paimtas dramblio iltis (II. 4. 103), grafičiai, kuriuose šaipomasi iš Verio meilužės Pipos (II. 3.77) etc. (išsamiau Butler 2002, 48–51; Prag 2007, 250).

kai buvau kvestoriumi, ją pirmiausia parodė. Ciceronas buvo kvestoriumi 75 m. pr. Kr. (žr. *Div. Caec.* 2 ir paaišk. ad loc.). Apie „meno turizmą“ žr. paaišk. § 7. Iš šio ir kitų paminėjimų galime spėti, kad nemažą dalį meno kūrinų, aprašomų *Verinēse*, Ciceronas pats buvo matęs Sicilijoje iki Veriui jas pasisavinant (plg. § 7 apie Hejaus šventovę Mesa-noje, § 109 apie Henos Cererą etc.).

stolą vilkinčios deivės skulptūra... laikė lanką... nešė liepsnojantį deglą. Tai viena iš *Apie meno kūrinį* minimų statulų, kurių išvaizdai Ciceronas skiria daugiau dėmesį, kaip ir Hejaus namuose saugotoms Kane-foroms (žr. § 5 ir paaišk. ad loc.). Abiem atvejais turbūt neatsitiktinai pabrėžiama deivių mergystė (*aetas atque habitus virginalis*). Pažymėti-na, kad niekas iš Segestos gyventojų nedrįso net paliesti deivės statulos, teko samdyti darbininkus iš Lilibajo (§ 77). Ann Vasaly (1993, 122–123) mano, jog Ciceronas suteikia Veriui stereotipinių tirano bruožų, vienas iš jų – nevaldomas geismas (plg. žemiau: *flagrare cupiditate atque amen-tia coepit*).

Stola – ilgas, platus, juosiamas romėnės drabužis, nešiojamas ant tunikos. Ši graikiška statula tikriausiai vaizdavo deivę, vilkinčią graikišką drabužių chitoną. VI–V a. pr. Kr. mene, ypač Atikos vazų piešiniuose Ar-temidė paprastai vilki ilgą, kulnus siekiantį chitoną, o vėlesniame mene labiau įsigali trumpą sujuostą chitoną dėvinčios medžiotojos įvaizdis (kaip garsioji „Versalio Diana“ Luvre). Būta daugybės bandymų pagal Cicerono aprašą identifikuoti Segestos Dianą tarp išlikusių kopijų ir monetų atvaizdų. Statulos dydis ir deglas rankoje verčia mokslininkus manyti, jog tai buvęs gana ankstyvo laikotarpio (500–480 m. pr. Kr.)

kūrinys; kadangi skulptorius neįvardytas, spėjama, kad autorius buvęs vietinis sicilietis (Lazzeretti 2006, 229–230).

§ 75

tarsi tuo deivės deglu užgautas, užsiliepsnojo... beprotybe. Deglas – deivės Persefonės, Demetros, Erinijų ir Artemidės-Hekatės simbolis. Artemidė su deglu rankose mene pasirodo V a. pr. Kr., o nuo IV a. pr. Kr. deglas tampa įprastu atributu (Farnell 1896, vol. II., 458). II a. pr. Kr. skulptorius Damofontas sukūrė Artemidės Fosforos (Ἀρτεμὶς Φωσφόρος) skulptūrą (Paus. IV. 31.10), kurios atvaizdas atkuriamas iš monetų – didžiulį deglą laikanti deivė. Epitetas *Phosphoros* („šviesą nešanti“) labiau įprastas deivei Hekatei (Eur. *Hel.* 569; *Hom. hymn.* II. 52; Aristoph. *Thesm.* 858), su kuria Artemidė tapatinama. Hekatė turėjo galią užleisti beprotybę, taigi jos tapatinimas su Artemide (šiuo atveju Diana) leidžia Ciceronui sukurti vaizdingą palyginimą: deivės deglu paliestas Veris praranda sveiką protą. Be to, šiame vaizde galima įžvelgti aliuziją į Erinijas (Furijas) – deglais ir gyvatėmis nešinas keršto deives, persekiojančias nusikaltėlius ir užleidžiančias jiems beprotybę (plg. Aesch. *Eum.* passim, Ov. *Met.* IV. 510; Vergilijaus *Enėjidėje* Alekto: *Aen.* VII. 445–455).

§ 76

reikalas pasiekia senatą. Apie lotyniškų terminų vartojimą graikiškomis realijoms apibūdinti žr. paaišk. § 18.

kokių tik buvo prievolių, – tiekti jūreivius bei irklininkus, aprūpinti grūdais. Kadangi Segesta turėjo laisvosios bendruomenės statusą (žr. aukščiau paaišk. § 72), ji neprivalėjo atlikti jokių karinių prievolių, o bet kokia pagalba Romai (laivais, kariuomene ar kitokia) buvo savanoriška. Vis dėlto iš II. 5.86 žinome, kad Segesta buvo parūpinusi laivą Verio karo laivynui, vadinasi, ji privalėjo duoti laivui ir įgulą su visu jos išlaikymu (plg. II. 5.55; 88; 99). Tokių prievolių savo pretūros metais

Veris reikalavo ir iš kitų sąjunginių bei laisvųjų miestų bendruomenių (II. 5.49–50; 83–84; 90; 133).

tampė juos po visus provincijos teismus. Originale – *circum omnia provinciae fora*. Forumas – romėniško miesto centrinė aikštė, šiuo atveju – teisminių apygardų centras, kur pretorius nustatytu laiku kasmet vykdavo teismus. Sicilijoje tokie teisminiai centrai buvo Sirakūzai (II. 4.55 ir paaišk. ad loc.; II. 3.27), Agrigentas, Lilibajas, Panormas (II. 2.63) ir Tindaridė (II. 4.86). „Tampė juos po teismus“ turbūt reiškia, kad Veris neduodavo jiems audiencijos ir versdavo važinėti iš paskos, kai jis keliaudavo iš vienos teisminės apygardos į kitą.

§ 77

teko atvežti... barbarus darbininkus iš Lilibajo. Būta įvairių šios vietos aiškinimų (žr. bibliografiją Lazzeretti 2006, 235). Barbarai – ne graikai ir ne romėnai, tad galbūt Sicilijos autochtonai sikanai, iki graikų kolonizacijos gyvenę vakarinėje salos dalyje ir nejaučiantys religinės pagarbos elimų (paaišk. § 72) įkurtai šventovei. Arba kitataučiai vergai, arba iš Kartaginos atsiųsti darbininkai, kad nuimdami statulą nuo pjedestalo savaip atsikeršytų Kartaginos užkariautojui, pastačiusiam ją senojoje vietoje. Bet greičiausiai Ciceronas vartoja žodį „barbarai“ ne etnine prasme, bet turi galvoje žmones, nejaučiančius religinio pieteto šventovei ir nesuvokiančius meninės statulos vertės.

romėnų tautos imperatorius. Apie žodžio *imperator* reikšmę žr. paaišk. Verr. I. 29

§ 79

Į tave, Publijaus Scipijonai, taip, į tave dabar kreipiuosi. Apostrofa (*aversio*, ἀποστροφή – „posūkis, atsigręžimas“) – nelauktas kalbos adresato pakeitimas, kai oratorius nuo vieno pašnekovo staiga atsigręžia

į kitą arba nuo neutralaus kalbėjimo publikai staiga pereina prie konkretaus pašnekovo (Quint. IV. 1.63; IX. 2.38). Publijus Kornelijus Scipijonas Nazika – Scipijono Afrikiečio Vyresniojo dėdės Gnėjaus Scipijono septintos kartos palikuonis. Nazikų šeima buvo likusi vienintelė gyva Scipijonų giminės atšaka, todėl Ciceronas apeliuoja į jo, kaip tos giminės atstovo, pareigą. Šiame teisme jis buvo Verio *advocatus* („pakviestasis“) – taip vadinosi asmenys, kurie nesakydavo ginamosios kalbos, bet atvykdavo į teismą palaikyti kaltinamojo ar ginamojo. Šis Nazika ėjo konsulo pareigas 52 m. pr. Kr., iš to spėjama jį gimus apie 95 m. pr. Kr., taigi Verio teisme 70 m. pr. Kr. jis dar buvo jaunuolis.

§ 80

segestiečiai, tavo klientai, romėnų tautos draugai ir sąjungininkai. Apie patrono ir kliento ryšius žr. paaišk. *Div. Caec.* 2. Scipijonas Nazika laikoma Segestos patronu kaip Scipijono Afrikiečio giminės, nors ir tolimos atšakos, palikuonis. Apie Segestos giminystę ir sąjungą su Roma žr. aukščiau paaišk. § 72

§ 81

mūsų garsioji diduomenė... naujiems veikliams žmonėms. Sakydamas *ista praeclara nobilitas*, Ciceronas užgausiai užkabina kilminguosius senatorius, kurie gina ir palaiko Verį. „Naujuoju žmogumi“ (*homo novus*) buvo vadinamas pirmasis savo šeimoje tapęs magistratu, patekęs į senatorių luomą ir gavęs *ius imaginum* (žr. paaišk. toliau). Pirmoji tai užtikrinanti pareigybė – kvestūra. Visa ši ištrauka, prasidėjusi nuo kreipinio į Scipijoną Naziką (§ 79–81), pasak Vasaly (1993, 118–119), labai svarbi Cicerono *Verinių* strategijai suprasti. Nuo pat pirmosios kalbos pradžios (plg. *Verr.* I. 3 ir paaišk. ad loc.) Ciceronas nuolat primena teisėjams-senatoriams, kad nuo šios bylos baigties priklauso jų pačių įtaka, autoritetas ir valdžia. Šį savotišką šantažą palaiko nuolatinė priešprieša

nobiles „kilmingieji“ vs. *homines novi* „naujieji žmonės“; pastarųjų uolumas ir dorybės (*industria et virtus*) grąsina išstumti senąsias gimines iš valstybės valdymo. Savo paties kaip *homo novus* vertės ir vaidmens valstybėje suvokimas – nuolatinė tema, sutinkama daugelyje Cicerono kalbų, pvz. *Rosc. Am.* 139; *Verr. II.* 3.7; *Agr. II.* 1; 3; *Cat. I.* 18; *Mur.* 14 sq., ypač *Verr. II.* 5.180–183 ir paaišk. ad loc.

šioje valstybėje... šaunumas vertinamas labiau už viską. *Virtus* (gr. *arete*) – viena iš sudėtingiausių lotyniškų sąvokų, talpinanti itin daug reikšmių. *Virtus* pirmiausia reiškia vyriškumą, narsą, bet tuo pačiu žodžiu apibūdinamos ir pamatinės romėniškos dorybės (*virtutes*): *fides*, *gravitas*, *constantia*, *religio*, *pietas* etc. Be jų, visos kitos teigiamos žmogaus savybės irgi įvardijamos kaip *virtutes* (plg. *virtutes imperatoriae* – *Man.* 29). Visos drauge jos sudaro *virtus* plačiąja prasme, kurią, neturėdami geresnio atitikmens, verčiame „šaunumas“. Nors etimologiškai žodis kilęs iš šaknies *vir-* (vyras), jis gali reikšti ir moterims būdingas dorybes (*virtutes mulierum*). Sudieviniai Virtutei Gajus Marijus po pergalės prieš kimbrus dedikavo šventyklą; joje vyko senato posėdis, priėmęs sprendimą atšaukti Ciceroną iš tremties (*Cic. Sest.* 116).

kitų namuose būna Publijaus Afrikiečio atvaizdas. Kilmingieji romėnai turėjo teisę (*ius imaginum*) saugoti namuose, paprastai atrijuje, gerai matomoje vietoje, savo protėvių atvaizdus, kuriuos, pasak istoriko Polibijo, nešdavo laidotuvių procesijoje, mirus tos giminės žmogui (*Polyb.* VI. 53.4–10). Ar tai būdavo vaškinės kaukės (*Plin. N.H.* XXXV. 6; *Sall. Iug.* 4.6; *Ov. Am.* I. 8.65; *Fast.* I. 591; *Iuv.* VIII. 19 sqq), padaromos pagal mirusiojo veido gipsinę atlieją, ar biustai iš tvirtesnių medžiagų, ar atvaizdai ant skydų (*imagines clipeatae* – *Plin. N.H.* XXXV. 12), nėra visiškai aišku. Iš pradžių šią teisę turėjo tik patricijai, bet Cicerono laikais ją gaudavo ir „naujųjų žmonių“ (*homines novi*) – pirmąkart giminėje išrinktų į magistratus – palikuonys.

§ 82

teisėjas Publijus Servilijus... statydamas savo žygdarbių paminklų. Apie Publijų Servilijų Vatią Isauriką žr. § 21 ir paaišk. ad loc. Duomenų apie Cicerono minimas Publijaus Servilijaus vykdomas statybas daugiau neturime. Spėjama kad 70 m. pr. Kr., kai vyko teismas, jis galėjo rūpintis surasti nuolatinę vietą meno kūriniams, gautiems per karą su piratais ir rodytais jo antrojo triumfo eisenoje 74 m. pr. Kr. (Krüger 1993, 168). Kai kas mano (Lazzeretti 2006, 243–244), jog tai buvusi ne nauja statyba, bet Dioskūrų šventyklos Flaminijaus cirke, Marso lauke, rekonstrukcija, pasibaigusi apie 70 m. pr. Kr. Tačiau Coarelli šį darbą priskiria ne Servilijui Isaurikui, bet Kvintui Cecilijui Metelui Pijui, šventusiam karo prieš Sertorijų triumfą 71 m. pr. Kr. (Coarelli in Steinby 1993–2000, vol. I. 245–246 s. v. *Castor et Pollux in Circo*). Ciceronas vaizduoja Servilijų kaip Verio priešingybę, žmogų, kuris elgiasi kaip senieji karvedžiai Marcelas ir Scipijonas: „Pateiksiu dar visai šviežią narsiausio vyro pavyzdį: Servilijus, būdamas romėnų tautos karvedys, paėmė priešų miestą Olimpą jau po to, kai tu, legatas ir kvestorijus, tose pačiose vietovėse grobstei ir niokojai taikius sąjungininkų bei draugų miestus. Visa, ką tu per nusikalstamą plėšikavimą išnešei iš labiausiai garbinamų šventviečių, to nepamatysi niekur kitur, nebent tavo paties ir tavo draugų namuose; Publijus Servilijus jėga ir narsumu pagal karo įstatymą ir karvedžio teisę iš priešų miesto paimtas statulas bei kitas grožybes pagabeno romėnų tautai, pervežė triumfo eisenoje, įsakė įrašyti į valstybės izdo pajamų sąrašus. <...> Matai, ne tik statulų skaičius, bet ir kiekvienos dydis, išvaizda, būklė sąrašuose apibūdinta. Tikrai kur kas didesnis yra narsumo ir pergalės kaina pasiektas džiaugsmas nei iš aistros ir savanau-diškumo gaunamas malonumas“ (II. 1.56–57).

Ant statulos postamento išlikęs įrašas *Servilius C. [f.] / Isaricus / imperator cepi[t]* (ILLRP 371) liudija viešoms erdvėms Servilijaus dedikuotą statulą (Lazzeretti 2006, 131).

tau, Kvintai Kātulai, kurio paminklas – didingiausias ir garsiausias pasaulyje. Kapitolijaus Jupiterio šventykla, žr. § 64–67. Ciceronas kreipiasi į du Verio teisėjus, pabrėždamas priešpriešą tarp jų, besirūpinančių visuomeninių pastatų didybe, ir Verio privačios prabangos.

§ 83

puoš savo namus, pilnus paleistuvysčių, pilnus begėdysčių, pilnus ydų? Priešprieša tarp viešo ir privataus meno kūrinių naudojimo – viena svarbiausių Cicerono Verinių temų. Plg.: „Šias ir kitas [statulas] Scipijonas ne šiaip neapdairiai paliko, kad žinovas Veris juos galėtų pasiimti, bet sąmoningai grąžino termiškiams, ir ne todėl, kad pats neturėjo sodų ar priemiesčio dvaro, ar apskritai vietos, tinkamos jas pastatyti, bet todėl, kad, jei būtų parsivežęs namo, jos nebesivadintų Scipijono, bet veikiau jo palikuonių, kurie visa tai būtų paveldėję; dabar gi, pastatytos senosiose vietose, manyčiau, visada išliks ir garsės kaip Scipijono paminklai“ (Verr. II. 2.87).

§ 84–92

Epizodą apie Tindaridės Merkurijaus pagrobimą sudaro dvi dalys: § 84–87 įvykio pasakojimas, § 88–92 dialoginė dalis.

§ 84

puikią Merkurijaus statulą pasigrobei. Kitoje vietoje Ciceronas patikslina, kad Merkurijaus, t. y. Hermio, jaunuolių globėjo, statula stovėjusi Tindaridės gimnasijoje (*in gymnasio Tyndaritanorum iuventutis illorum custodem*), o parsivežęs į Romą Veris ją papuošė kažkokią privačių namų palestrą (*in domo et in privata aliqua palaestra posuit*; II. 5.185, plg. paaišk. ad loc.). Dar žr. § 93. Aprašomas epizodas yra vienintelis *Verinēse* sutinkamas liudijimas apie Hermio atvaizdą ir kultą Sicilijoje, kurį liudija ir monetų atvaizdai (Lazzeretti 2006, 246).

Neseniai girdėjote Tindaridės pasiuntinių. Tindaridė (Τυνδαρίς, *Colonia Augusta Tyndaritanorum*, dab. Tindari) – miestas šiaurės vakarinėje salos pakrantėje, ant uolėtos kalvos 280 m virš jūros lygio. Ciceronas dažniau ją vadina būdvardžiu *Tyndaritana civitas* (Verr. II. 3.103; II. 4. 92), tik vieną kartą pavartoja daiktavardžio ablativą *Tyndaride* (Verr. II. 5.128).

Miestą IV a. pr. Kr. pradžioje įkūrė Sirakūzų tiranas Dionisijas I. Pirmieji naujakuriai buvo iš Peloponeso spartiečių išvyti Mesėnijos tremtiniai, todėl jie pavadino miestą savo garbinamų dievų Tindaridų Dioskūrų garbei (Diod. Sic. XIV. 78.5–6). Pasak Diodoro Siciliečio (XXIII. 18.5), per Pirmąjį punų karą, 254 m. pr. Kr., Tindaridės gyventojai, išviję kartaginiečių įgulą, perdavė miestą romėnams ir nuo tada visada palaikė draugiškus santykius su Roma. Todėl Cicerono laikais, nors būdama dešimtinės mokėtoja (*civitas decumana*), Tindaridė, kaip pažymi Ciceronas (II. 5.124), buvo tarp 17 salos miestų, per visus karus likusių ištikimų Romai.

Dabar aukščiausioje buvusio miesto vietoje stovi bažnyčia, kur garbinama Juodoji Madona. Netoliese esančioje archeologinėje vietovėje iškilęs teatras, gimnasijų vadinamas visuomeninis pastatas, gyvenamųjų namų, termos su mozaikomis iš I a. pr. Kr. pradžios, kurios rodo miesto klestėjimą Verio laikais. Žr. iliustr. 20–22.

senatas tai būtų pavedęs ir romėnų tauta liepusi. Ciceronas pasinaudoja formule *Senatus populusque Romanus* (SPQR), įkūnijančia pagrindinį Romos valstybės valdymo principą. Senato ir romėnų tautos vardu buvo skelbiami visi įstatymai, įsakai, dedikuojami paminklai ir t. t. Taigi Veris, pasak Cicerono, nedvejodamas įsako nuimti statulą, tarsi jis pats įkūnytų SPQR.

įsakė... išvežti į Mesaną. Apie Mesaną kaip Verio sąjungininkę ir pagrobtų daiktų saugyklą žr. II. 4.3; 17, *passim*.

§ 85

Proagoras praneša senatui. Iš Cicerono pateikiamos informacijos galima spręsti, jog proagoras buvęs vyriausiasis miesto pareigūnas, kuriam Romos vietininkas adresuodavo savo įsakus (plg. § 92). Senatu Ciceronas vadina graikiško miesto tarybą (bulę), žr. paaišk. § 18. Apie graikiškų ir lotyniškų terminų vartojimą *Verinése* žr. paaišk. § 18 ir 50. Kaip matyti iš Cicerono aprašytų atvejų (Katanijos (II. 4.50), Segestos (II. 4.76), Kenturipų (II. 2.161)), pašalinti statulą iš viešos vietos buvo reikalingas tarybos sprendimas.

§ 86

sėdint pretoriaus krėsle, ant pakylų. Antrą kartą šioje kalboje (plg. § 49), užuot sakęs „nuo pakylų“, Ciceronas pavartoja deskriptyvų posakį („nuo aukštesnės vietos“ (*de loco superiore*)). Turima galvoje pakyla, tribunolas (*tribunal*), nuo kurio, sėdėdami kuruliniame krėsle savo pareigas vykdė magistratai, apsupti liktorių su fasciais (lazdų ryšuliais su įrištu kirviu), grėšmingai primenančiais magistrato valdžią. Tokio magistrato vaizdą vaizdingai pateikia istorikas Titas Livijus: „Dabar jie šeiminkauja ir Mesanoje, ir Sirakūzuose, ir visoje Sicilijoje, kirviais ir lazdomis pavertę provinciją duoklininke. <...> Romėnų pretorius vadovauja susirinkimui: jo įsakyti visi susirenka, stebi, kaip iškilęs virš visų, nuo aukštos pakylų, apsuptas liktorių jis išdidžiai skelbia nuosprendžius; jų nugaroms gresia lazdos, sprandai – kirvis; ir kasmet burtas lemia vis naują ir naują valdovą. (Liv. XXXI. 29.7–9). Apie *sella curulis* žr. paaišk. § 56. Dar žr. paaišk. *Div. Caec.* 48.

Tindaridėje vidury forumo, kaip kone visuose Sicilijos miestuose, stovi raitos Marcelų statulos. Plg. II. 2.50 Ciceronas praneša, kad

Sirakūzų buleuterijoje – miesto tarybos salėje, t. y. garbingiausioje miesto vietoje, stovėjusi bronzinė Marko Marcelo statula (*Marci Marcelli... statua ex aere facta*). Apie Marcelų sąsajas su Sicilija žr. paaišk. *Div. Caec.* 2.

pasirinko statulą Gajaus Marcelo, kurio paslaugos... provincijai yra naujausios. Gajus Klaudijus Marcelas buvo Sicilijos vietininkas 79 m. pr. Kr. ir vienas iš Verio teisėjų (*Div. Caec.* 13; *Verr.* II. 3.212; II. 4.90).

§ 87

dievai patys atkeršysią už save. *Verinėse* ne kartą užsiminama apie dievų bausmę Veriui. Dar kvestūros Azijoje metais Apolonas parodęs savo rūstybę už išniekintą šventovę Delo saloje, pasiūsdamas baisią audrą, kuri nenurimusi tol, kol pavogtos statulos atsidūrė krante (II. 1.46–47). Dėl Verio šventvagysčių visą Siciliją apėmusi tokia prietaringa baimė, kad bet kokia salą ištinkanti nelaimė laikoma bausme už dievų įžeidimą (II. 4.113–114). Kita vertus, Ciceronas stengiasi įteigti teisėjams, kad šis teismas esąs būdas įvykdyti dievų valią, taigi patys teisėjai tampa tarsi dievų teisingumo įrankiu: „net nemirtingieji dievai reikalauja grąžinti nuosavybę būtent per šį teismą“ (*etiam di immortales sua repetunt in eo iudicio*, II. 4.71), čia teisiamas „šventenybių bei tikėjimo priešas ir grobuonis“ (*iste sacrorum omnium et religionum hostis praedoque*, II. 4.75) etc. Galiausiai būtent religijos įžeidimas tampa peroracijos svarbiausiu akcentu (II. 5.184–189 ir paaišk. ad loc).

§ 88

tai vienas nusikaltimas... tačiau jame slypi daugybė nusikaltimų. Gianluigi Baldo pastebi, kad ši vieta įdomi tuo, jog padeda suprasti, kaip interpretuojamas įstatymas ir formuluojamas kaltinimas romėnų teisme (Baldo 2004, 44). Tą patį nusikaltimą (*crimen*) galima pritaikyti įvairiems įstatymams ir apskusti skirtingiems teismams.

Čia ir turto prievartavimas. [*Crimen*] *pecuniarum captarum* – turto prievartavimas, jo pagrindu ir vyksta Verio teismas pagal *lex Cornelia de repetundis* (81 m. pr. Kr.) nuolatiniam teisme, nagrinėjančiame šios rūšies nusikaltimus (*quaestio perpetua de repetundis*). Plg. p. 31.

čia ir išdo vagystė. [*Crimen*] *peculatus*. Tindaridės Merkurijaus pasisavinimas traktuojamas kaip valstybės išdo apiplėšimas, nes iš kartaginiečių atimta statula, kaip ir visas karo grobis, priklausiusi romėnų tautai, ir tik dėl karvedžio geranoriškumo ji buvusi grąžinta į ankstesnę vietą. Taigi toks nusikaltimas galėjo būti nagrinėjamas pagal *lex Cornelia de peculatu* (81 m. pr. Kr.).

čia ir didybės įžeidimas. [*Crimen*] *maiestatis*. Turimas galvoje nusikaltimas dėl romėnų tautos didybės įžeidimo (*crimen de maiestate, crimen minutae maiestatis populi Romani*). Respublikos laikais tokiu nusikaltimu laikytas bet koks magistrato veiksmas, atnešęs žalos valstybei: vadovavimas kariuomenei, pasibaigęs pralaimėjimu, savavališkas karo paskelbimas, vietininko išvykimas iš provincijos be senato leidimo ir pan. Šiuos nusikaltimus tyrė 81 m. pr. Kr. Sulos įsteigtas nuolatinis teismas (*quaestio perpetua de maiestate*) ir išleistas įstatymas *lex Cornelia de peculatu*. Ciceronas parodo, kad Veriui būtų galima taikyti šį įstatymą, nes, pirma, būdamas magistratas jis pakenkė valstybės interesams (plg. II. 4.60; 68), antra, įžeidė romėnų tautos karvedžių Marcelo ir Scipijono atminimą. Imperijos laikais kaltinimas *de maiestate* tapo priemone susidoroti su režimui nepalankiais asmenimis, nes imperatoriaus įžeidimas prilygintas romėnų tautos didybės įžeidimui.

čia ir šventvagystė. Ciceronas nevartoja termino *sacrilegium*, bet perteikia jį deskriptyviai: *est [crimen] sceleris, quod religiones maximas violavit*. Atrodo, kad pagal Sulos teismų reformą nebuvo atskiro *sacrilegium* teismo, bet šios rūšies bylas nagrinėjo *quaestio peculatus* (Botsford 2001, 419).

čia ir žiaurumas. [*Crimen*] *crudelitatis*. Ši kaltinimo sudedamoji labiau primena ne konkrečią nusikaltimo rūšį, bet greičiau jo neįprastą pobūdį, mat šiam konkrečiam žmogui Veris sugalvojo ypatingą ir išskirtinę bausmę.

§ 89

Marcelas buvo Sicilijos patronas. 212 m. pr. Kr. Markui Klaudijui Marcelui užėmus Sirakūzus, Marcelų giminė tapo šios provincijos patronais. Marko Marcelo garbei buvo paskirta Marcelijų šventė, kurią Veris panaikino. Apie Marcelus kaip Sicilijos patronus žr. *Div. Caec.* 3; apie Gajų Klaudijų Marcelą žr. *Div. Caec.* 13; *Verr.* II. 3.212; II. 4.86.

Visas paragrafas formuluojamas kaip ištisinė retorinių klausimų virtinė, kuriais kreipiamasi į kaltinamąjį antruoju asmeniu. Tokią dialogiškos kalbėsenos rūšį kitoje vietoje pavadiname pasyviuoju tariamu dialogu (Kučinskienė 2008, 36).

§ 90

išgirde, kad paskirtas kitas vietininkas, Verio statulą... tuoj pat nuvertė. 70 m. pr. Kr. Verį Sicilijoje pakeitė Lucijus Cecilijus Metelas. Apie Metelų šeimą ir jų sąsajas su šia byla žr. *Verr.* I. 26–27 ir paaišk. ad loc. Apie nuverstas Verio statulas Ciceronas kalba dar keliose vietose.

Kur girdėta, jog kam nors kada nors būtų nutikę, kas nutiko tau – kad statulos, provincijoje pastatytos viešose vietose, kai kurios net šventovėse, būtų nugriautos įtūžusios minios? Kiek asmenų elgėsi nusikalstamai Azijoje, kiek Afrikoje, kiek Ispanijoje, Galijoje, Sardinijoje, kiek toje pačioje Sicilijoje: ar apie bent vieną esate šitai girdėję? Tai visiškai neįprasta siciliečiams, teisėjai, o graikams – apskritai kažkas neįtikėtino. Nepatikėčiau šiuo pasakojimu apie statulas, jei jų nuverstų ir besiviliojančių pats nebūčiau matęs; nepatikėčiau todėl, kad yra tarp graikų toks supratimas, jog, suteikdami žmogui garbę

tokių paminklų iškėlimu, jie laiko juos tam tikra prasme pašvęstais dievams. <...> Taigi matote – graikų dievobaimingas paprotys, kuriuo vadovaudamiesi net vykstant karui saugo priešų paminklus, viešpataujant taikai romėnų tautos pretoriaus statulų neapsaugojo. Tauromenijo, sąjunginio miesto, gyventojai, kuo ramiausi žmonės, dėl sąjungos su mumis jautėsi visiškai saugūs nuo mūsų magistratų neteisybų – net ir tie nedvejodami nuvertė Verio statulą; ją parbloškę, postamentą tyčia aikštėje paliko, manydami, jog būsianti didesnė negarbė, jei žmonės žinos jo statulą tauromeniškių buvus nugriautą, nei nežinojimas ją buvus pastatytą. Tindaridės gyventojai forume nugriovė jo statulą, bet dėl tos pačios priežasties paliko žirgą be raitelio. Leontinų, neturtingos ir mažos bendruomenės žmonės, ir tie nugriovė jo statulą, stovėjusią gimnasijoje. Ką kalbėti apie Sirakūzus! Tai ne tik sirakūziečių, bet visos apygardos, galima sakyti, kone visos provincijos darbas. Kokia minia, kokio begalė žmonių, sako, susirinko, kai Verio statulos buvo verčiamos ir griauamos! Ir dar kokioje vietoje! Pačioje judriausioje ir švenčiausioje – prieš Serapio šventyklą, prie pat įėjimo į šventovę. Jei Metelas nebūtų taip griežtai įsikisęs ir savo valdžia bei įsaku nebūtų šios veiklos uždraudęs, Verio statulų visoje Sicilijoje nė ženklų būtų nelikę (II. 2.158–160).

Iš tolesnio pasakojimo sužinome, kad Kenturipose naujasis pretorius Lucijus Metelas įsakęs grąžinti į vietą nuverstąsias statulas (II. 2.162). Kai kurie tyrėjai mano, jog Cicerono aprašytas statulų naikinimas laikytinas pirmuoju *damnatio memoriae* (pasmerkimo užmarščiai) atveju (Lazzeretti 2006, 258), imperijos laikotarpiu tapsiančio gana paplitusia praktika.

§ 91

Štai šiam Markui Marcelui Ezerninui. Įvardis *huic* „šiam“ nurodo, kad minimas asmuo yra čia pat, dalyvauja teisme. Markas Klaudijus

Marcelas Ezerninas (*Aeserninus*) buvo sūnus Marko Klaudijaus Marcelo, kuris kaip Gajaus Marijaus legatas 102 m. pr. Kr. kariavo su kimbrais ir prisidėjo prie Akva Sekstijų mūšio, kuriame romėnai sutriuškino germanus (kimbrus su teutonais) ir sustabdė jų veržimąsi į Italiją. Per Sąjungininkų karą jis užėmė strategiškai svarbų samnitų miestą Ezerinį (*Aesernia*, dab. Isernia). Atkirstas nuo pagrindinės kariuomenės, jis ilgai laikėsi priešų apsuptame mieste, kol badas privertė pasiduoti. Pravarde *Aeserninus* suteikta ne jam, bet jo sūnui, kuris, Karlo G. Zumpto manymu, gimė tame mieste, kitaip tariant, Marcelo žmona lydėjo vyrą karo žygyje.

§ 92

proagoro Sopatro įsaku. Apie proagorą žr. paaišk. § 50 ir 85.

Statulos nuėmimu rūpinosi gimnasijarchas Demetrijas. *Gymnasiarchus* – gimnazijos prižiūrėtojas, paprastai skiriamas vieniems metams. Jis rūpinosi pastato priežiūra, reikiamų priemonių, pvz., aliejaus, tiekimu, užsiėmimų tvarkaraščiu, organizavo varžybas, šventes, viešas apeigas ir pan. Paprastai gimnasijarchu buvo turtingas brandaus amžiaus vyras, ir daugelyje miestų jo amžius buvo įstatymo nustatytas (Lazzeretti 2006, 261). Iš to, kad Merkurijaus (Hermio) nuėmimu rūpinosi gimnasijarchas, aiškėja, jog statulos stovėjo gimnasijoje (plg. II. 4.84; dar žr. paaišk. II. 5.185). *Gymnasium* (iš gr. *gymnós* „nuogas“, nes graikai sportuodavo nuogi) – didelis peristilinis kiemas su smėlio aikšte, skirtas treniruotėms, sporto ir muzikos varžybos, platesne prasme – jaunuolių mokykla. Gimnazijas buvo ir bendruomenės sambūrių bei kulto vieta. Jame dažniausiai garbintas Merkurijus, kaip mokslo ir jaunuomenės globėjas, Heraklis, kartais Mūzos. Čia stovėdavo jiems skirti aukurai ir statulos, vykdavo aukojimai, šventinės procesijos, muzikinės varžybos ir kitokie bendruomenės gyvenimo įvykiai. *Brill's NP s. v. gymnasium.*

pirmieji Tindaridės piliečiai. Aiškėja, kad Tindarinės delegacijoje, be proagoro Sopatro, dar buvo du asmenys graikiškais vardais *Zosippos* ir *Ismenias*, apie kuriuos daugiau duomenų neturime. Kitoje kalbos vietoje sužinome, kad teisme dalyvavo dar vienas Tindaridės liudytojas Deksonas (*Dexo*, II. 5.128), skundęsis dėl savo sūnaus žūties. Apie Tindaridę žr. paaišk. § 84.

§ 93

pamaldžiai garbinamos Eskulapijaus šventovės. Eskulapijus (gr. Asklepijas) – Apolono sūnus, medicinos dievas. Apie Akraganto (Agrigento) Asklepijo (Eskulapijaus) šventovę, be Cicerono, dar užsimena Polibijas (I. 18.2), pagal kurio aprašą bandoma identifikuoti šventovę: manoma, kad ji stovėjusi už vadinamojo šventyklų slėnio, arčiau jūros ir senojo uosto, dab. Šv. Jurgio lygumoje (piana di San Giorgio). Šio dievo kultą Akragante liudija ir monetos bei įrašai (Lazzeretti 2006, 261–262).

Apolono, kuriam... buvo įrašytas Mirono vardas. Apie Cicerono minimą Mirono Apoloną neužsimena joks kitas autorius. Mokslininkams kelia įtarimą ant šlaunies įrašytas skulptoriaus vardas, nes Mirono laikais (V a. pr. Kr.) įprasta buvo vardą rašyti ant postamento. Todėl kai kas mano, jog tai buvusi romėnų laikų kopija, pasirašyta svetimu vardu, nes kaip tik Mironas buvo romėnų labai vertinamas (Lazzeretti 2006, 263). Plinijus Vyresnysis mini buvus dar vieną Mironui priskiriamą Apolono statulą, kurią iš Efeso Artemisijos pasigrobęs Markas Antonijus, o po Aktijo pergalės Oktavijanas grąžinęs šventovei (Plin. *N.H.* XXXIV. 58; plg. *Res gest.* IV.50). Šį skulptorių ir jo darbus Ciceronas dar mini § 5 ir § 135.

paragina kvestorius bei edilus. Provincijos miesto savivaldos pareigūnus Ciceronas vadina Romos pareigybes atitinkančiais vardais.

Kvestoriai (ταμίαι) rūpinosi izdo reikalais, taip pat šventyklų pajamomis, o edilai (ἀστυνόμοι) – vieša miesto tvarka, naktinėmis sargybonimis ir pan. Apie graikiškų žodžių bei terminų ir lotyniškų jų atitikmenų vartojimą *Verinėse* žr. paaišk. § 18 ir 50.

§ 94

Agrigente, netoli forumo, yra Herkulio šventykla. Išsamiau apie Agrigentą žr. § 73. Herkulio šventykla paprastai tapatinama su seniausia archeologinėje vietovėje matoma šventykla, nors identifikacija yra ginčytina, nes tiksliai nėra nustatyta agoros (forumo) vieta. Šventykla datuojama VI a. pr. Kr. pabaiga – V a. pr. Kr. pradžia. Herkulio kultą Akragante liudija numizmatika ir epigrafika. Žr. iliustr. 23.

nors aš ne ką nusimanau šiuose dalykuose, bet nemaža esu jų matęs. Žr. paaišk. § 4 ir § 74.

gilų naktį netikėtai subėga. *Nocte intempesta* – plg. II. 5.92 ir paaišk. ad loc. *In-tempestus* (iš *tempus* – „laikas“) – pažodžiui „belaikis; nelaiku vykstantis“. IV a. Vergilijaus komentatorius Servijus, remdamasis Lukrecijumi, taip aiškina šios sąvokos prasmę: laikas nesuvokiamas kitaip, kaip tik per žmonių veiksmus (*per se tempus non intellegitur, nisi per actus humanos*). O vidurnaktį, kai niekas nevyksta (*actu caret*), atrodo, kad ir laikas sustoja (*quia caret tempore*), todėl ir apie naktį sakoma „belaikė“ (*intempesta*) (Serv. ad Aen. III. 587). Taigi Cicerono sakinyje kuriamas kontrastas tarp meto, kai nurimsta visos veiklos, ir tokiam metui netikėto (*repente*) veiksmo. Jau vien iš to galima nuspėti, kad vyksta kažkas neteisėto.

Timarchido vedamas ginkluotų vergų būrys. Timarchidas – Verio atleistinis, žr. § 22. Penktojoje knygoje *Apie bausmes* teigiama, kad po to, kai buvo numalšintas Sicilijos vergų sukilimas (101–98) „visų preto-rių įsakai ir ediktai draudė bet kokiam vergui nešiotis ginklą“ (*omnium*

instituta atque edicta praetorum fuerunt eius modi, ut ne quis cum telo servus esset). Vadinasi, pavesdamas Timarchidui ginkluotų vergų būrį, Veris grubiai pažeidė įstatymus.

iš pretoriaus... svitos. Kohorta (*cohors*), kaip karinis terminas, – dešimtoji legiono dalis. Pretoriaus kohortą, t. y. palydą, svitą, sudarė vietininko palydovai (*contubernales, comites*), jo asmens apsauga – karo tarnybą pradedantys ir karjeros siekiantys jaunuoliai, taip pat raštininkai, haruspikai, gydytojai, akcenzai (jam priskirti žemesni pareigūnai) ir atleistiniai. Žr. Cic. *Q. fr.* I. 1.11

§ 95

žinios pakurstytas nebūtų šokęs iš lovos ir čiupęs į rankas ginklo. Šis vaizdingas Cicerono aprašymas, pasak Tramonti (1994, 52; 99), leidžia įsivaizduoti, kaip pajūrio miestas gyveno nuolatinėje parengtyje, gresiant piratų antpuoliui.

prie Herkulio žygių reikia pridėti šį milžinišką Kuilį, lygiai kaip Erimanto šerną. Dar vienas sąmojis, paremtas vardo prasme: *Verres* – kuilis, plg. *Div. Caec.* 57, *Verr.* II. 4.53; 57; 137 ir paaišk. ad loc. Vienas iš dvylikos Herkulio (Heraklio) žygių buvo sugauti milžinišką šerną, siautėjusį Erimanto kalne, Arkadijoje. Mene (vazų piešiniuose, mozaikose) dažniausiai vaizduojamas mito momentas, kai Heraklis, užsivertęs ant pečių žvėrį, pargabena jį karaliui Euristėjui, o šis iš baimės slepiasi didžiuliame pitu vadinamame inde.

§ 96

Asoro gyventojai... ne tokio garsaus miesto. Asoras (Ἀσσωρος, *Assorus*, dab. Assoro) – nedidelis miestelis salos viduje, tarp Henos ir Agirijo. Apie Heną žr. § 107 ir paaišk. ad loc.

Chrisu vadinasi upė... su didžiausiu pamaldumu garbinamas. Upė *Chrysas* – dab. Dittaino. Tai vienintelis atvejis knygoje *Apie meno kūrinius*, kai kalbama ne apie gerai žinomo, visuotinai garbinamo, bet apie išimtinai vietinio dievo šventovę. Be to, pabrėžiamas ypatingas tos vietos šventumas, mat salos vidurio gyventojams upė buvo itin svarbi geografinė prasme. Cicerono tekstas yra vienintelis šaltinis apie šios šventovės vietą. Graikų mitologijoje kiekviena upė turėjo savo dievą, jie visi laikyti Okeano ir Tetijos sūnumis (Hes. *Theog.* 337). „Jų vardus pasakyt sunku mirtingajam žmogui, / Žino juos žmonės, tik tie, kurie prie tų upių gyvena“ (*Theog.* 369–370, Audronės Kudulytės-Kairienės vert.). Cicerono pasakojimas apie Chriso ir toliau apie Engijo Didžiosios Deivės šventovės yra svarbūs liudijimai apie tai, jog I a. pr. Kr. romėniškoje Sicilijoje dar buvo išlikę senieji vietiniai kultai.

pavedė reikalą Tlepolemui ir Hijeronui. Žr. § 30

§ 97

Engijuje yra Didžiosios Motinos šventovė. Ciceronas niekur nemini miesto vardo, tik gyventojus *Enguini*. Engijas (Ἐγγύιον arba Ἐγγύϊον, Engyum) – kretiečių įkurtas miestas salos viduryje. Pasak Diodoro Siciliečio (IV. 79.5–7), Kretos karalius Minojas atplaukė Sicilijon, kad sugrąžintų čia pabėgusį Daidalą, bet buvo nužudytas vietos karaliaus Kokalo. Likę be karaliaus kretiečiai nutarė nebegrįžti į tėvynę, nes sikulai sudegino jų laivus. Tad vieni jų įsikūrė ten, kur buvo išsilaipinę, netoli Akraganto, pavadinę miestą Minoja, kiti patraukė į salos gilumą ir įkūrė Engiją. Antikinio miesto vieta nėra tiksliai identifikuota, nors, remiantis antikiniais šaltiniais, pasiūlyta įvairių variantų (Lazzeretti 2006, 277). Iš Cicerono teksto (II. 3.103) galime suprasti, kad Verio laikais Engijo bendruomenė buvo dešimtinės mokėtoja (*civitas decumana*).

Didžioji Motina – sudievinata Žemė – įvairiuose kraštuose garbinta skirtingais vardais: Gaja, Kibelė, Rėja (Farnell 1907, vol. III, 289–306). Diodoras Sicilietis (IV. 79.7) ir Plutarchas (*Marc.* 20) teigia, kad Engijuje buvo garbinamos Motinomis (*Meteres*) vadinamos deivės. Todėl daugelis mokslininkų mano, kad Ciceronas čia suklydęs, Deives Motinas tapatindamas su jam gerai pažįstamos Kibelės, arba Didžiosios Motinos, kultu (*Matris Magnae fanum apud Enguinis est*). Anot Theodoro Zielinskio (1901, 330), Cicerono nedaug teklysta, nes deivės Motinos susijusios su Rėja – Dievų Motina.

Atrodo, kad Engijuje buvo išlikęs senovinis minojinis Motinų kultas, perneštas iš Kretos į Siciliją kolonistų. Kretoje garbintos motinomis vadintos deivės (θεαὶ μητέρες), Idos kalne maitinusios kūdikį Dzeusą, nes ten, pasak mito, motina Rėja jį slėpusi nuo tėvo Krono. Rėjos tarnai kuretai ir koribantai garsiai žvangindavę ginklais, kad užgožtų kūdikio verksmą. Kretiškos kilmės deivė Rėja buvo sutapatinta su Mažosios Azijos deive Kibele, dar vadinta Dievų Motina (*Mater Deum*) arba Didžiąja Motina (*Mater Magna*). Kibelės žyniai kuretai garbino deivę triukšmingais ritualiniais šokiais, atkartodami mitinį ginklų žvanginimo veiksmą. Kibelės kultas buvo atneštas į Romą per karą su Hanibalu, kai kilus epidemijai Sibilės knygoje buvo perkaityta, kad romėnai visus priešus nugalėsią tada, kai bus atvežta Didžioji Motina (Liv. XIX. 10.1–8). 204 m. pr. Kr. iš Azijos miesto Pesinuntės buvo atgabentas meteoritas, laikytas deivės simboliu, ir pastatytas Viktorijos šventykloje ant Palatino, o 191 m. pr. Kr. šalia pastatyta Kibelės šventykla ir balandžio 4–10 d. jos garbei švenčiama Megalezijų šventė (*Megalesia*).

Epitetas *Idaea* galbūt pridėtas vėliau kaip sąsaja su Troade ir populiariu Enėjo mitu. Mat Troadėje, kaip ir Kretoje, buvo Idos kalnas – svarbiausia Kibelės kulto vieta. Penktosios knygos pabaigoje, kreipdamasis į visus dievus, kuriuos Veris vienaip ar kitaip paniekino, Engijo deivę

Ciceronas vadina „švenčiausiąja Idos motina“ (*sanctissima mater Idaea*, II. 5.186 ir paaišk. ad loc.). Tai ankstyviausias epiteto pavartojimas išlikusiuose lotyniškuose šaltiniuose.

Iš viso to peršasi dvi mintys: i) romėnų sąmonėje Rėja ir Kibelė gerokai sumišusios, tai ypač gerai matyti Ov. *Fast.* IV. 201 sqq., kur poetas vartoja įvairius epitetus *Idaea parens*, *dea magna*, *Cybeleia*, *Rhea*, *Berecynthia*, *genetrix deorum*. Būdvardis *Idaeus* siejamas ne tik su Troadės, bet ir su Kretos kalnu (*Fast.* IV. 201–214); ii) Ciceronui geriau žinoma yra azijinė Kibelė, kurios kultas ir šventykla buvo Romoje, o Engijuje garbintos kretietiškos deivės, kurioms pritaikomas įprastesnis Didžiosios Motinos vardas. Kažin ar tai reikia laikyti klaida, juk dievų vardų, kaip ir pareigybių ir kitų sąvokų tapatinimas – įprastas reiškinys ne tik Ciceronui, bet ir kitiems romėnų autoriams.

Toje šventovėje saugomus varinius... šarvus ir šalmus. Plutarchas irgi mini šventovėje saugotas brangias dovanas – ietis ir varinius šalmus; ant kai kurių buvę įrašyti Merijono (kretiečių vado Trojos kare, su savo bendražygiais prisijungusio prie savo tautiečių Engijuje) ir Odisėjo vardai (Plut. *Marc.* 20).

§ 98

Scipijonas, mokyčiausias ir labiausiai išsilavinęs žmogus. Kalboje *Už poetą Archiją* kalbėdamas apie išsilavinimo bei literatūros svarbą ir apie prigimties bei išsilavinimo santykį asmenybės formavime, Ciceronas teigia, jog puikiausias derinys pasiekiamas tuomet, kai žmoguje sudera įgimtos savybės ir išsimokslinimas: „<...> drįstu teigti, kad kas kart, prie išskirtinių bei ryškių prigimties bruožų (*ad naturam eximiam et inlustrem*) prisidėjus tam tikram intelektualiniam pradui bei mokslo teikiama išsiauklėjimui (*ratio quaedam conformatioque doctrinae*), rasdavosi kažkas tobulo ir nepakartojamo“ (*nescio quid praeclarum ac*

singulare) (Cic. Arch. 15). Tarp tokių žmonių jis pamini ir Scipijoną Afrikietį Emilijaną. Abu Scipijonai Afrikiečiai, Vyresnysis ir Jaunesnysis, garsėjo kaip išsilavinę žmonės ir helėnistinės kultūros adeptai, stengęsi burti aplink save literatus ir filosofus. Ypač tai pasakytina apie Scipijoną Jaunesnį ir vadinamąjį „Scipijono ratelį“, kuriame dalyvavo poetai Terencijus ir Lucilijus, istorikas Polibijas, filosofas Panaitijas, kiti išsilavinę romėnai – graikų kultūros mylėtojai. Ciceronas pabrėžia Scipijono išsilavinimą ir *De or.* II. 154. Išsamiau apie „Scipijono ratelį“ ir Scipijono *humanitas* žr. Astin 1967, 294–306.

tu gi be jokio mokslo, be išsilavinimo, be talento, be apsiskaitymo. Apie Verio (ne)išsilavinimą žr. § 127 ir paaišk. ad loc.

§ 99–102

Dar vienas didesnis epizodas – Katinos šventovės apiplėšimas – irgi skyla į dvi dalis: naratyvinę (§ 99–100) ir dialoginę intarpą su apostrofa (§ 101–102).

§ 99

šventenybę, kurios nevalia buvo ne tik rankomis liesti, bet ir mintimis įžeisti. Ši vieta, kaip ir Herodoto pasakojimas apie Epikido sūnų Glauką (VI. 86) rodo, kad senovės žmonėms gerai pažįstama nusikaltimo, įvykdyto ne veiksmu, bet mintimis ar ketinimais, samprata (Zielinski 1901, 331).

Katinoje yra Cereros šventovė. Apie Katiną žr. paaišk. § 50. Kaip ir Segestos Dianos atveju, Ciceronas nenurodo tiksliai šventyklos vietos, bet apsiriboja abstrakčiu „yra pas katiniečius“ (*est apud Catinenses*; plg. § 72: *fuit apud Segestanos*), tačiau jos vieta gana patikimai paliudyta archeologinių radinių (Lazzeretti 2006, 285). Katinoje buvo garbinamas Demetra Tesmofora (*Thesmophoros* – Įstatymų nešėja) – civilizacijos ir

visų gėrybių, gaunamų drauge su žemdirbyste (sėslus, pasiturintis gyvenimas, įstatymai, leidžiantys bendruomenei sugyventi, šeima, vedybos ir pan.), davėja (plg. II. 5.187–188).

kaip Romoje, kaip kitose vietose, kaip beveik visame pasaulyje. Apie Cereros kultą Romoje žr. paaišk. § 108. Demetros (Cereros) ir Persefonės (Prozerpinos) kultas Sicilijoje buvo labai paplitęs (plg. § 106: *insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam.*), svarbiausios kulto vietos – Hena (žr. toliau § 105–115) ir Katina (Lact. *Div. Inst.* II. 4.28: *deploravit de Cerere cel Catinensi vel Hennesi*). Sakydamas „beveik visame pasaulyje“ (*prope in toto orbe terrarum*), Ciceronas pirmiausiai turi galvoje Eleusiną – svarbiausią Demetros kulto ir jos šventųjų apeigų (misterijų) vietą (žr. § 108).

§ 100

paveda kažkokiam savo vaišintojui. Ciceronas šįkart nenurodo šio žmogaus vardo nei padėties, kaip įprasta visoje knygoje *De signis*. Tai ypač krinta į akis dėl to, kad šio asmens vaidmuo, atrodo, buvo gana svarbus: jam buvo pavesta rasti atpirkimo ožį, kurio nuteisimas turėjo nukreipti kaltinimą nuo Verio.

žynes, slaptame pasitarime kurijoje. Ši vieta kelia mokslininkams daug klausimų apie tai, ar Cereros žynėms buvo leidžiama rodytis viešai. Ciceronas aiškiai sako, kad apklausa vyko kurijoje, bet slapta (*quaeritur secreto in curia*). Jų liudijimas gana abstraktus: neatskleidžiama, kas ir kada pastebėjo Verio vergus. Ir kodėl apie įvykį buvo pranešta, kaip matyti aukščiau, tik rytojaus dieną (*postridie*)? Ar tai susiję su tuo, kad žynėms buvo draudžiama viešai rodytis? Šie ir panašūs klausimai lieka neatsakyti.

Kurijs – graikiško miesto tarybos posėdžių salė – buleuterijas (*in curia Syracusis, quem locum illi βουλευτήριον nomine appellant* – II. 2.50; apie graikiškų terminų ir lotyniškų atitikmenų vartojimą žr. paaišk. § 18

ir 50). Paprastai jie būdavo svarbiausioje miesto aikštėje (agoroje). Šios rūšies statinių Sicilijoje rasta Morgantinoje, Akragante, Solunte, Segestoje ir kt. (Holloway 2000, 159–160). Visur dominuoja tas pats architektūrinis tipas su pusapvalėmis akštyrų kylančių suolų eilėmis.

Reikalas, ir anksčiau nebuvęs mįslingas. <...> *non obscura* – litotė, plg. *Cat. I. 8*: „Aš tvirtinu, kad tą naktį tu atvykai į Kalvių gatvę, pasakysiu tiesiai (*non agam obscure*), į Marko Lekos namus“; *Cat. I. 15*: „Ir tuos dalykus praleidžiu, nes niekam tai nėra paslaptis (*neque enim sunt aut obscura*), be to, ir vėliau tu padarei daug nusikaltimų“ (Eugenijos Ulčinaitės vert.).

§ 102

apeigos, vyrų ir moterų su didžiausiu skaistumu vykdytos. Kai kurie leidėjai rankraščiuose esantį žodį *virorum* – „vyrų“ keičia *virginum* – „mergelių“, neva labiau tinkantį pagal prasmę (Bornecque & Rabaud 1991: *par des jeunes filles et des femmes*; Gorenshtein 1962: *девушкам и женщинам*; Yonge 1903: *virgins and matrons*). Kiti laikosi rankraščinio skaitymo *virorum et mulierum* (Zumpt 1831; Thomas 1887; Zielinski 1901, Krüger 1993, Greenwood 1989) ir paaiškina: vyrų skaistumas pasireiškė ne tik tuo, kad jie nežengdavo į tą šventyklą, bet ir lytiniu susilaikymu tuo metu, kai moterys atlikdavo apeigas (Krüger 1993, 168, note 122).

§ 103–104

Pasakojimas apie Melitos Junonos šventovės apiplėšimą, nepaisant trumpumo, sudarytas tuo pačiu principu, kaip ir anksčiau aptartieji: § 103 – pasakojimas, § 104 – dialogiška dalis.

§ 103

Yra Melitos sala... joje – to paties pavadinimo miestas. Melita (Μελίτεια, *Melita*, dab. Malta); to paties pavadinimo miestas – dab.

Mdina, senoji Maltos sostinė. Cicerono laikais Melita buvo svarbiausias salos miestas (archeologiniai radiniai, pvz., *Domus Romana*, katakombos etc., patvirtina jo svarbą ir klestėjimą romėnų laikais). 58 m. pr. Kr. laiške bičiuliui Pomponijui Atikui Ciceronas mini Melitą kaip galimą savo tremties vietą (*Att.* III. 4), bet žinome, kad jam buvo uždrausta pasilikti tiek Sicilijoje, tiek Melitoje. Kitą kartą Melita atsidūrė jo akiratyje 49 m. pr. Kr. bręstant pilietiniam karui tarp Cezario ir Pompėjaus (*Att.* X. 7; 8; 9; 18). Jis ketino trauktis ir pralaukti pilietinius neramumus, likti nuošalyje labai skatino ir Cezaris (*Att.* X. 8b; 9), bet galiausiai Ciceronas prisijungė prie Pompėjaus kariuomenės.

paverstas moteriškų drabužių audykla. Apie audyklas (*textrinum*), įrengtas privačiuose namuose įvairiuose Sicilijos miestuose, žr. § 59. Melitoje pagaminti audiniai ir užtiesalai buvo labai vertinami. Gausybė Melitos audinių (*plurimam vestem Melitensem*) minima tarp kitų prabangos prekių, Verio išvežtų iš Sicilijos, nesumokėjus muito mokesčių (II. 2.176). Kitoje vietoje minima pagalvėlė iš permatomo Melitos audinio, kimšta rožės žiedlapiais (*Pulvinus... perlucidus Melitensis, rosa fartus*, II. 5.27) – ypatingos pretoriaus prabangos ir išlepimo ženklas. Alessandra Lazzeretti neabejoja, jog čia turimi galvoje lininiai audiniai (Lazzeretti 2006, 292). *Vestis lintea* buvo Verio konfiskuota iš pirklių drauge su tokiomis brangiomis prekėmis kaip smilkalai, kvėpalai, brangakmeniai ir perlai (II. 5.146). Cicerono amžininkas Diodoras Sicilietis taip apibūdina Melitos salą: „<...> Melita, nuo Sirakūz nutolusi 800 stadijų, turi daug nepaprastai patogių uostų, o jos gyventojai laimingi mėgaujasi turtais. Vietiniai amatininkai nagingi visokiems darbams, bet labiausiai ypatingo plonumo ir minkštumo audinių gamybai, verti paminėti ir jų būstai, išpuošti karnizais bei puikiais lipdiniais daugiau nei įprasta“ (Diod. Sic. V. 12.1–4).

Netoli šio miesto, kyšulyje, stovi senovinė Junonos šventovė. Nuo 1963 m. visuotinai priimta Cicerono minimą šventovę tapatinti su pie-

trytiniame salos krašte, prie dab. Maršašlioko (*Marsaxlokk*) išsidėsčiusia Tas-Silg archeologine vietoje. Nuo XVI a., sekant Quintino veikalu *Insulae Melitae descriptio* (1533, pirmasis itališkas vertimas 1545) Tas-Silg buvo siejama su Heraklio šventove, o Junonos šventovė „nukelta“ į dab. Valetos teritoriją. Mat savaip interpretuodamas Cicerono tekstą, vietoj „netoli šio miesto“ (*ab eo oppido non longe*) Quintinas rašė „netoli miesto“ (*ab oppido non longe*) ir matavo atstumą ne nuo Melitos – dab. Mdin, bet nuo viename iš dab. Valetos kyšulių (Vittoriosa) buvusių įtvirtinimų, ir Junonos šventyklą lokalizavo dab. Šv. Angelo forto vietoje (Vella 1982). 1963 m. įsteigta „Missione Archeologica Italiana“ nuosekliai kasinėjo Tas-Silg vietovę (gausi literatūra šiuo klausimu – MAIM 2012) ir nustatė, kad nuo Vėlyvojo neolito (3000–2500) čia buvo garbinama Deivė Motina; VIII a. pr. Kr. į salą atsikraustę foinikai deivę sutapatino ir ėmė garbinti Astartės vardu, vėliau graikai ją tapatino su Hera, romėnai – su Junona. Pavadinimas Tas-Silg reiškia „sniego“ ir kilęs iš Sniego Madonos (Madonna delle Nevi), kurios bažnyčia yra Maršašlioje.

per Punų karus, kai šiose vietose naršė ir kovėsi karo laivai. Sakydamas daugiskaita *illis bellis Punicis*, Ciceronas daugiausia turi galvoje Pirmojo punų karo įvykius, kai laivų mūšiai vyko prie Sicilijos: 260 m. pr. Kr. prie Milų (*Mylae*, dab. Milazzo), 256 m. pr. Kr. prie Eknomo kyšulio (*Ecnomus*, dab. Licata), 241 m. pr. Kr. prie Aigačių salų (*Aegates*, dab. Isole Egadi) (Polyb. I. 59–62; Vego 2016, 89).

jūrų plėšikų visad laikyta šventa ir neliečiama. Apie jūroje siautėjančius plėšikus ir jų keliamą pavojų net sausumos gyventojams Ciceronas pasakoja kalboje, pasakytoje 66 m. pr. Kr. palaikant Manilijaus įstatymą, suteikusį Gnėjui Pompėjui įgaliojimus kariauti Rytuose (*Man.* 31–34). 74–71 m. pr. Kr. su jūros plėšikais nesėkmingai kovojo Markas Antonijus Kretikas, ir tik praėjus trejiems metams po Verio bylos, 67 m. pr. Kr., Gnėjui Pompėjui pavyko juos įveikti ir padaryti jūrą saugią plaukianti.

karaliaus Masinisos. Numidų karalius Masinisa iš pradžių kariavo prieš romėnus kaip Kartaginos sąjungininkas, bet Antrajame punų kare (206 m. pr. Kr.), pasak Salustijaus, „Publijaus Scipijono [Vyresniojo] priimtas į draugus“ (*in amicitiam receptus a P. Scipione* – Sall. *Iug.* 5.4) liko ištikimas romėnų sąjungininkas iki mirties 148 m. pr. Kr. Ciceronas Scipijono sapne vaizduoja jį kaip romėnų tautos bičiulį, ištikimai saugantį Scipijono Afrikiečio atminimą (*familiae nostrae iustis de causis amicissimum* – Rep. VI. 9). Cicerono papasakotas Junonos šventovės apiplėšimo epizodas kone pažodžiui pakartotas Valerijaus Maksimo (Vall. Max. I. 1 ext. 2). Tačiau mokslininkai nesutaria, kada jis galėjo įvykti: ar iki 206 m. pr. Kr., kai Masinisos, kaip Kartaginos sąjungininko, laivynas galėjo netrukdomas plaukioti vandenimis, ar po Antrojo punų karo, kai Kartagina nebekėlė grėsmės jūroje (Lazzeretti 2006, 294).

tučtuojau pasiuntęs patikimus žmones su penkiaėliu laivu. *Quinqueremis* (sc. *navis*) – pažod. „penkiairklis laivas“, t. y. karinis laivas su trimis irklininkų eilėmis (plg. II. 5.46 ir paaišk. ad loc.). Toks didžiulis laivas buvo parengtas, suteikiant šiam įvykiui daugiau iškilmingumo.

§ 104

pasiuntęs Veneros vergus. Apie *servi Venerii* žr. paaišk. § 32.

pasiglemžė ir išsivežė. Originale sunkiai perteikiamas žodžių skambesys *tollenda atque asportanda*, atliepantis kiek aukščiau pavartotą gerundyvų porą *reportandos reponendosque* ir drauge sukuriantis antitezę.

lentelėje pareikšite savo nuomonę. Balsavimas teisme vykdavo taip: kiekvienas teisėjas gaudavo vaškuotą lentelę, kurioje buvo įbrėžta raidė A (*absolvo* – išteisinu), C (*condemno* – pasmerkiu) ir NL (*non liquet* – neaišku, t. y. už teismo atidėjimą). Balsuodamas teisėjas turėjo nuvalyti tą užrašą, kurio sprendimui nepritarė, ir įmesti lentelę į uždara urną. Dar žr. *Div. Caec.* 24 ir paaišk. ad loc.

§ 105–115

Ketvirtas išplėtotas pasakojimas yra apie Henos Cererą. Šis epizodas gerai žinomas Antikos autoriams ir ne kartą jų minimas (Sen. *Suas.* II. 19; Quint. IV. 2.19; IV. 3.13; IX. 4.127; XI. 3.164). Kvintilijanas (IV. 3.12–13) šį epizodą pateikia kaip digresijos (*egressus, excursus*) pavyzdį. Pats Ciceronas po 25 metų parašytame traktate *Oratorius* paminės šį epizodą (drauge su Segestos Dianos (§ 72–79) ir Sirakūzų aprašymu (§ 115–119)) kaip ritminės kalbos (*numerosa oratio*) pavyzdį (Cic. *Orat.* 210).

Galima įžvelgti tokią šio pasakojimo kompoziciją: §105 yra tarsi įžanga ir perėjimas nuo ankstesnio epizodo. Pirmoje pasakojimo dalyje Ciceronas vaizdingai aprašo vietovę ir su ja susijusius mitus (§ 106–108). Kitoje dalyje (§ 109–111) aprašoma Verio šventvagystė Henoje ir siciliečių reakcija į ją. § 112 – prasideda dialoginė dalis.

§ 105

būkite atlaidūs. Žr. paaišk. § 109

§ 106

tikėjimas... kurį pagrindžia seniausi graikų raštai. Mokslininkai pastebėjo, kad šiame epizode (§ 106–108) esama tiek daug panašumų su Diodoro Siciliečio pasakojimu (V. 1.3–4; 7), jog spėjama buvus vieną bendrą šaltinį (*ex antiquissimis Graecorum litteris*). Domenico Romano linkęs manyti, jog tai galėjęs būti IV–III a. pr. Kr. iš Sicilijos Tauromenijo kilęs istorikas Timajas (Romano 1980, 197–201).

visa Sicilijos sala buvo pašvęsta Cererai ir Liberai. Dėl Demetros (Cereros) ir Persefonės (Liberos) kulto kilmės esama dviejų nuomonių: i) ji į Siciliją atnešė graikų kolonistai; ii) kulto šaknys vietinės ir siekia laikus iki graikų atėjimo (Romano 1980, 196, note 10). Svarbiausios šių dievių kulto vietos buvo Katinoje (žr. paaišk. § 99) ir Henoje. Henos

sritis dėl ypatingo žemių derlumo laikyta Demetros buveine (Ov. *Fast.* IV. 421–422: *grata domus Cereri: multas ea possidet urbes, / in quibus est culto fertilis Henna solo.*). Apie šių deivių kultą Henoje liudija Diodoras Sicilietis (V. 3.1–3), Strabonas (VI. 2.6), Titas Livijus (XXIV. 37.8; 39.7), Ovidijus (*Fast.* IV. 422; 455; 462; *Met.* V. 341–571) ir kt.

Libera (dar ją vadina Prozerpina) pagrobta giraitėje netoli Henos. Libera ir Prozerpina – du graikų deivės Persefonės atitikmenys. Apie Liberos vardo etimologiją ir kultą Romoje žr. toliau paaišk. § 108. *Proserpina* – turbūt per etruskus atėjęs į lotynų kalbą ir iškraipytas graikiškas vardažodis *Persephone* (Cic. *N.D.* II. 66), kurį romėnai (Varr. *L.L.* V. 68) klaidingai siejo su *proserpere* „šliaužti“ (Walde & Hofmann 1938, 375, s. v. *Proserpina*). Įvairūs šaltiniai skirtingai nurodo Persefonės pagrobimo vietą. Su Eleusinu siejanti tradicija nurodo Nisos lygumą Bojotijoje (*Hom. hymn.* II. 17) arba Erinėjo miestelį prie Eleusino (Paus. I. 38.5), arba nukelia prie Atėnų (*Schol. in Soph. Oed. Col.* 1590); kretiečiai veiksmą perkelia į Kretą (*Schol. in Hes. Theog.* 913) ir t. t. Populiari siciliška tradicija teigia, kad tai įvykę netoli Henos (Ov. *Fast.* IV. 455; *Met.* V. 385; Diod. Sic. V. 3–4) (apie Heną žr. žemiau § 107).

vadinama Sicilijos bamba. Viduryje salos, aukštai ant kalno išlikęs miestas laikomas Cereros gimtine ir buveine. Kaip Delfai Graikijoje, taip Hena vadinama Sicilijos bamba (*umbilicus Siciliae nominatur*). Tas pats žodis (*umbilicus*, ὀμφαλός) reiškia ir vietos svarbą, ir geografinį centrą. Antai Delfuose buvęs ὀμφαλός laikytas ne tik tuo akmeniu, kurį Rėja davusi praryti Kronui vietoj kūdikio Dzeuso, bet ir geografiniu pasaulio centru. Homeras Ogigijos salą vadina „jūros bamba“ (*Od.* I. 50). Cicerono pasakojime topografija susilieja su mitologija (Vasaly 1993, 121). Pati vieta, pasak Cicerono, patvirtina mitą, nes joje „aptinkami dievų pėdsakai, kone pats jų lopšys“ (*vestigia ac prope incunabula reperiuntur deorum*, II. 4.7). Stephenas Hindsas įžvelgia Cicerono atgarsių Tito Livi-

jaus pasakojime apie žudynes prie Henos (Cic.: *est loco perexcelso atque edito*; plg. Liv. XXIV. 37.2: *Henna, excelso loco at praerupto*) (Hinds 1982, 476–478).

Cerera... apkeliauvusi visą žemių ratą. Ovidijus *Fastuose* pradėjusi nuo Henos apylinkių (*e campis incipit, Henna, tuis* – IV. 462), deivė apeina svarbiausius Sicilijos miestus (Ov. *Fast.* IV. 461–480), taigi jos kelionių ratas ribojasi tik šia sala; *Metamorfozėse* nėra konkrečių vietų pavadinimų, bet geografinė gerokai išsiplėčia: „Kokias šalis ir kokias marias išklaidžiojo deivė, / būtų per ilgą skaičiuot: pasaulyje vietos neliko“ (Ov. *Met.* V. 462–463, Antano Dambrausko vert.), bet galop ji grįžta iš kur iškeliavusi – į Siciliją. Kita tradicija Demetros klajones užbaigia Eleusine (žr. paaišk. § 108). *Homeriniame himne Demetrai* kelionė nusakoma abstrakčiai (devynias dienas ji ieškojo dukters „po žemę ir po jūrą“, *Hom. hymn.* II. 43), kol atvyko į Eleusiną. Pasak Diodoro Siciliečio, nuo Etnos kraterio prisidėjusi deglą, Demetra apėjusi daug pasaulio kraštų, kol buvo svetingai priimta Eleusine (Diod. Sic. V. 4.3–4). Cicerono pasakojimas (*orbem peragrasse omnem terrarum*) atitinka pastarąją tradiciją.

§ 107

Hena... stovi iškilioje plynaukštėje... miesto prieigos... stačios ir skardingos. Hena (Evva, *Henna*, dab. Enna) – miestas Sicilijos viduryje, išsidėstęs apie 950 m aukštyje virš jūros lygio. Pavadinimą Henna patvirtina monetos su įrašais *MUN.* (*municipium*) *HENNA* ir *HENNAION*. Ciceronas sako, kad Hena yra „labiausiai viduržemyje“ (*Henna mediterranea est maxime*, II. 3.192), o iki artimiausio uosto – viena diena kelio. Ypatingą miesto padėtį pažymi daugelis autorių – ant aukšto kalno, tokiomis stačiais šlaitais, kad neprieinamas, išskyrus kelias vietas, taigi labai lengvai ginamas, be to, gausiai aprūpintas šaltinių vandeniu ir turintis puikias lygumas, nusidriekusias 5 km spinduliu. Dėl patogios strateginės

padėties miestas per karus tapdavo svarbiu strateginiu punktu. Hena žiauriai nukentėjo per Pirmąjį punų karą. Kol Klaudijus Marcelas laikė apgulęs Sirakūzus, keletas Sicilijos miestų atsimetė nuo Romos. Kad užbėgtų įvykiams už akių, Henos valdytojas Pinarijus 214 m. pr. Kr. išžudė visus miesto gyventojus (Liv. XXIV. 39.3–10). Per Pirmąjį vergų karą (134–132) Hena vėl atsidūrė įvykių sūkuryje, nes tapo sukilėlių vado Euno būstine ir grobio saugojimo vieta (Strab. VI. 2.6–7). Nors miestas dėl šių įvykių labai nukentėjo, Ciceronas, regis, jį tebelaiko klestinčiu municipijumi, turinčiu ypač derlingas ir gerai dirbamas žemes, kol nebuvo Verio nustekentas. Verio laikais Hena buvo dešimtinės mokėtoja (*civitas decumana*, II. 3.100).

aplinkui daugybė ežerų ir šventų giraičių. Maždaug už 10 km nuo Henos yra Pergo ežeras (dab. Pergusa), bet įprasta sakyti *lacus* daugiskaita (plg. Liv. XXIV. 38.8: *sacratos lacus lucusque*). *Lucus* – ne šiaip giraitė ar miškas (lot. *nemus, silva*), bet šventa, dievui skirta giraitė.

mergelės pagrobimą, apie kurį girdėjome dar vaikystėje. Pirmą kartą Persefonės pagrobimo mitas paminėtas Hesijodo (*Theog.* 914). Mitas paprastai vaizduoja merginą, pievoje su draugėmis skinančią gėles, kai staiga prasiveria žemė ir pasirodo Hadas žirgais pakinkytame vežime (*Hom. hymn.* II. 416–433; *Ov. Fast.* IV. 425–442; *Met.* V. 390–394; *Diod. Sic.* V. 3.2–3).

Kai be derlingos Demetros, motinos augsapjautuvės,
Su Okeano plataus pilnakrūtėm dukrom ji žaidė,
Pievoje skynė rožes, žibutes, krokus, hiacintus,
Vilkdagius ir narcizus. Narcizus išaugino lyg spąstus
Šiai skaisčiaveidei merginai Gaja, paklususi Dzeusui.

<...>

Šitą narcizą pamačius labai nustebo mergaitė,
tiesė rankas nusiskinti jį, bet žemė plati prisivėrė

Nisos lauke, ir iš jos daugiavardis sielų globėjas
 Krono sūnus su žirgais nemirtingais iššoko, merginą
 Stvėręs staiga, prieš jos valią į aukso vežimą įkėlė,
 Nors mergina ir verkė, balsu rauduoja ir šaukės
 Savojo tėvo – geriausio, viršiausio valdovo Kronido.

(Hom. hymn. II. 4–8; 15–21,

Audronės Kudulytės-Kairienės vert.)

Stephenas Hindsas (1982, 476–478) pastebi, kad aptariamas Cicerono sakinyš atkartojamas Ovidijaus *Fastuose*: (Verr. II. 4.107: *locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur*; plg. Ov. *Fast.* IV. 417–418: *Exigit ipse locus raptus ut virginis edam / plura recognosces, pauca docendus eris.*). Mokslininkas kelia mintį, kad antroje eilutėje (*plura recognosces*) Ovidijus kreipia skaitytoją ne į savo *Metamorfozes*, kur šis mitas dar kartą papasakotas, bet būtent į Cicerono papasakotą epizodą.

staiga pasirodęs Tėvas Ditas. *Pater Dis* – lotyniškas literatūrinis graikų Hado (Plutono) vardas. „Plutonas“ graikiškai reiškia „turtingasis“, nes valdo nesuskaičiuojamą galybę sielų ir žemėje slypinčius turtus. Romėnai, matyt, neturėjo mirties dievo arba buvo jį pamiršę, todėl tiesiog išsivertė graikišką vardą: *Dis* – kontrahuota būdvardžio *dives* „turtingas“ forma. „O visą žemę ir gamtą valdyti buvo skirta tėvui Ditui, kuris turtingas (*dives*), kaip graikų *Plouton*, todėl kad viskas ir sugrįžta į žemę, ir kyla iš žemės“ (*Terrena autem vis omnis atque natura Diti patri dedicata est, qui dives ut apud Graecos Πλούτων, quia et recidunt omnia in terras et oriuntur e terris.* Cic. *N.D.* II. 66).

ežeras, prie kurio krantų... sirakūziečiai rengia kasmetinę šventę. Pasak Diodoro Siciliečio, pagrobęs merginą, Hadas nulėkė iki Sirakūzų, kur, prasiskyrus žemei, prasmego su visu vežimu, o toje vietoje ištryškęs Kijanės šaltinis. Prie jo sirakūziečiai kasmet rengia šventę ir skandina

šaltinyje aukojamus jaučius (Diod. Sic. V. 4.1–2). Mitą pakartoja Ovidijus *Metamorfozėse* (V. 409–437). Pasak jo, Kijanė buvusi nimfa, pastojusi kelią Hadui ir bandžiusi sutrukdyti prievartai.

Saturno sūnus nebetvėrė rūstybe,
 Žirgus pavarė smarkiau ir, valdovišką lazdą apgręžęs,
 Lig gelmenų galinga ranka suvarė į srovę.
 Perskrosta žemė tuomet į Tartarą kelią atvėrė,
 Ir prarajon gilion nudardėjo ratai greitieji.
 (Ov. *Met.* V. 420–424, Antano Dambrausko vert.).

Įžeista ir paniekinta Kijanė apsipylė ašaromis ir tol rauduoja, kol virto šaltiniu. Vardas *Cyane* bendrašaknis su būdvardžiu *kuáveos* – „tamsiai mėlynas, tamsus, juodas“. *Homeriniame himne Demetrai* pagrobimo liudytoja yra Hekatė (*Hom. hymn.* II. 24–25), nakties ir požemių deivė, taigi ji panaši į Kijanę savo „tamsumu“.

§ 108

į atėniečių apeigas taip veržiasi žmonės. Kalbama apie Demetrai ir Persefonei skirtą Eleusino šventę. Ji vadinama „atėniečių apeigomis“, nes Eleusinas yra netoli Atėnų (apie 20 km į vakarus). Iškilmių eisena prasidėdavo Atėnuose, pasibaigdavo Eleusine. Šventė vykdavo dukart per metus: Mažosios Eleusinijos pavasarį ir Didžiosios rudenį. 55-ioms dienoms būdavo skelbiamos šventosios paliaubos ir išsiuntinėjami šaukliai po visus miestus. Eleusino misterijos iš esmės skyrėsi nuo kitų panhelėninių švenčių, kurios buvo visiems atviros, kaip, tarkim, Apolono garbei švenčiama Delfuose arba Dzeuso – Olimpijoje. Tam tikra Eleusino šventės apeigų dalis buvo slapta, prieinama tik pašvęstiesiems – mistams, todėl ir vadinamos misterijomis. Mistai privalėjo saugoti paslaptis, todėl mūsų žinios apie jas labai miglotos. Įsišventinimas į Demetros paslaptis buvo siejamas su pomirtiniu gyvenimu:

Nei klausinėt nevalia apie apeigas šias, nei jų laužyt,
Nei kalbėt. Pagarba dievams šnekas šias nutildo.
Tas iš mirtingų žmonių laimingas, kam teko išvysti
Apeigas šias. Neįšvęstas į jas – nelaimingas. Net miręs
Jis galimybės tokios neturės tamsos karalystėj.

(*Hom. hymn. II. 478–482,*

Audronės Kudulytės-Kairienės vert.).

„Nekalbėsiu apie šventąjį ir išaukštintąjį Eleusiną, „kur į paslaptis įšventinamos tolimiausių kraštų gentys<...>“ (Cic. *N.D. I. 119*). Romos respublikos laikais ir vėliau išsilavinę romėnai laikė garbe įsišventinti į Demetros paslaptis. Žinome, kad įsišventinęs buvo ir Ciceronas bei jo bičiulis Titas Pomponijus Atikas (Cic. *Leg. II. 36*; žr. paaišk. II. 5.187).

pas juos Cerera, kaip mitas pasakoja, atkeliavusi, klajodama po pasaulį, ir atnešusi javų. Žr. paaišk. aukščiau § 106. Mitas apie Demetros apsilankymą Eleusine išsamiai papasakotas *Homeriniame himne Demetrai* (*Hom. hymn. II. 96–304*).

konsulaujant Publijui Mucijui ir Lucijui Kalpurnijui. T. y. 133 m. pr. Kr. Tiberijus Grakchas – plebėjų tribūnas, siekęs įgyvendinti agrarinę reformą, kuriai pasipriešino kilmingoji diduomenė.

buvo kreiptasi į Sibilės knygas. Sibilė – moteris, turinti pranašystės dovaną. Sibilės knygos, pagal legendą, buvo atvežtos į Romą iš Kumų karaliaus Tarkvinijaus Išdidžiojo laikas (Gell. *N.A. I. 19. 2–11*; Dion. Hal. IV. 62; Plin. *N.H. XIII. 88*) ir saugomos Kapitolijaus Jupiterio šventykloje, o nuo 28 m. pr. Kr. – Augusto pastatydintoje Apolono šventykloje ant Palatino. Ypatingais atvejais, dažniausiai ištikus kokiai nors nelaimei, senato nutarimu speciali dešimties žynių kolegija Dešimt vyrų aukoms aukoti ir Sibilės knygoms nagrinėti (*Decemviri sacris faciundis et libris Sibyllinis inspiciundis*; plg. žemiau „žyniai iš garbingiausios decemvirų kolegijos“;

vėliau jų skaičius išaugo iki penkiolikos – *Quindecimviri*) skaitydavo knygas. Manoma, kad Sibilės knygoje buvo ne pranašystės, o ritualiniai nuostatai, patarimai, kokias apeigas reikia atlikti (Dilytė 2012, 125).

mūsų mieste buvo gražiausia ir didingiausia Cereros šventykla. Senovinė 493 m. pr. Kr. pastatyta ir graikų skulptorių išpuošta (Plin. N.H. XXXV. 154) Cereros šventykla stovėjo ant Aventino kalvos, prie Didžiojo cirko. Joje garbinta vadinamoji Aventino triada – Cerera, Libera ir Liberas. „Cereros (*Ceres*) vardą kalbininkai sieja su lotyniškais žodžiais *crescere* („augti“), *cerealia* („javai“, „duona“) ir lietuviškais „šerti“, „pašaras.“ Taigi Cerera – peną teikianti deivė“ (Dilytė 2012, 110). Labai seni vaisingumo, augalų ir gyvūnų apvaisinimo ir augimo dievai buvo Liberas ir Libera (*Liber et Libera*). Alessandra Lazzeretti (2006, 209) pastebi, kad Ciceronas tik dviem Romos šventykloms taiko aukščiausio laipsnio būdvardį *pulcherrimus* – „gražiausias“, būtent toms, kuriose garbintos dvi svarbiausios triados: Kapitolijaus triada (Jupiteris–Juno–Minerva) ir Aventino triada (Cerera, Liberas ir Libera).

§ 109

mano kalba... per daug nutolusi nuo teismo iškalbos ir jai įprastų taisyklių. Ciceronas net du kartus jaučia pareigą atsiprašyti dėl pernelyg išplėtos digresijos: epizodo įžangoje (§ 105) jis prašo teisėjų sutelkti dėmesį ir būti atlaidiems (*reficite <...> ignoscite*). Viena vertus, šitaip vėl kuriamas realiai sakomos kalbos įspūdis, palaikant santykį su auditorija ir stengiantis išlaikyti jos dėmesį, kita vertus, oratorius pripažįsta kalbą teismui neįprastu stiliumi (*vereor ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione et a cotidiana dicendi consuetudine esse videatur*). Suprasti šį pasiteisinimą padeda traktato *Oratorius* vieta, kur nagrinėdamas ritminės prozos (*numerosa oratio*) specifiką ir taikymo galimybes Ciceronas pateikia jos pavyzdžių.

Bet teismo kalboms toks kalbos būdas nei be išlygų priimtinas, nei visiškai atmetinas: jei nuolatos naudosi, viena vertus, sukels persisotinimo jausmą, kita vertus, taps akivaizdus net ir neišmanėliams; be to, jis prislopina atlikimo įkarštį, pakerta klausytojų širdyse žmogišką užuojautą, iš pagrindų sugriaua tikroviškumo bei pasitikėjimo įspūdį.

Vis dėlto, kadangi retsykiais juo tinka pasinaudoti, pirmiausia reikia aptarti, kokiose vietose, po to – kaip ilgai, galiausiai – kiek yra būdų jį pakeisti. Taigi, ritminė kalba taikytina tose vietose, kur reikia kažką gražiau pagirti, kaip kad mes kaltinimo antrojoje knygoje su pagyra kalbėjome apie Siciliją arba senate – apie mano konsulavimą, arba kai reikia išskleisti pasakojimą, kuriam svarbiau suteikti didingumo nei aistros, kaip ketvirtojoje kaltinimo dalyje apie Henos Cererą, apie Segestos Dianą, apie Sirakūzų vietovę kalbėjome. (*Orat.* 209–210)

Štai ši Cerera, seniausioji. Demetros šventyklą pradėjo statyti tiranas Gelonas, panaudodamas karo grobį – tai, kas buvo atimta iš kartaginiečių Himeros mūšyje 480 m. pr. Kr. (*Diod. Sic.* XI. 26.7). Jos nėra likę jokių pėdsakų, bet manoma šventyklą stovėjus rytiniame miesto krašte, kur Viduramžiais užstatyta Lombardų pilis (*Lazzeretti* 2006, 309). Iš kito sakinio aiškėja, kad tai buvusi šventoji apygarda su keliomis šventyklomis („kitoje šventykloje“ – *et in altero templo*).

§ 110

Priešais Cereros buveinę... stovėjo dvi statulos... kita Triptolemo. Mituose Triptolemas – Eleusino karaliaus Kelėjo sūnus, kurį Demetra išmokiusi savo misterijų (*Hom. hymn.* II. 473–482) ir įteikusi javus, kad jis, keliaudamas po pasaulį, mokytų žmones žemdirbystės. Mene paprastai vaizduojamas javų įteikimo momentas, dažnai Triptolemas sėdi drakonais

pakinkytame vežime. Kartais laikomas mirusiųjų karalystės teisėju (Plat. *Apol.* 41a). Eleusine jis buvo garbinamas kaip herojus – įstatymų davėjas.

nuimti jas nuo pakylos ir išgabenti pasirodė neįveikiamas darbas. Didesnės nei natūralaus dydžio statulos buvo vadinamos kolosais (*colossus, statua colossaea*). Kad statulų dydis kėlė nuostabą ir susižavėjimą, rodo Plinijaus pasakojimas, kur jis vardija žymiausius kolosus (*N.H.* XXXIV. 39–47). Be kita ko, jis mini Lisipo kūrinį – 40 uolekčių (beveik 18 m) Jupiterio (Dzeuso) statulą Tarente, kurios dėl dydžio ir gabenimo sunkumų Fabijus Maksimas Verukozas neišvežęs Romon su kitu karo grobiu, kai 209 m. pr. Kr. užėmė Tarentą (Plin. *N.H.* XXXIV. 40).

rankoje... laikė... Pergalę. Pergalė (Nikė, lot. Viktorija) dažnai graikų buvo vaizduojam kartu su svarbiausiomis dievybėmis. Nikę rankoje laikė ir garsiosios Feidijo skulptūros – Olimpijos Dzeusas ir Atėnų akropolio Atėnė Partena. III a. pr. Kr. Henos monetose atpažįstama deivė, laikanti Nikę, tik ne dešinėje, kaip rašo Ciceronas, bet kairėje rankoje. 1988 m. P. Getty muziejus (Los Andželas, Kalifornija) įsigijo 230 cm aukščio, akrolitine technika (kūno dalys iš marmuro, visa statula iš pigesnio vietos akmens; technika ypač naudota Sicilijoje) pagamintą moters statulą, atrastą Morgantinos archeologinėje vietovėje, apie 40 km nuo Henos. Statula vaizduoja žengiančią moterį pakelta dešine ir nuleista kaire ranka ir datuojama V a. pabaiga. Antonio Giuliano iškėlė hipotezę, jog tai esanti Cicerono aprašytos Demetros Heniškės mažesnė kopija (Giuliano 1993). Kiti mokslininkai linkę manyti, jog tai Afroditė (Greco 2007). Kadangi buvo iškelta byla dėl neteisėto statulos išvežimo ir įsigijimo, 2011 m. P. Getty muziejus grąžino ją Italijai. Dabar ji eksponuojama nedidelio Aidonės miestelio muziejuje, netoli Morgantinos archeologinės vietovės (plg. paaišk. § 1). Žr. iliustr. 24.

žynės su raiščiais ir šventosiomis šakelėmis. Vilnoniais raiščiais apvytos alyvos ar lauro šakelės – pagalbos prašančiųjų ženklas.

§ 111

savavališkas dešimtinės reikalavimas. Trečioje knygoje skaitome: po to, kai buvo pristatyta Henos srities dešimtinė – 8 200 pūrų (medimnų) kviečių, heniškai buvo priversti duoti dar 18 000 modijų grūdų ir 3 000 sestercijų Apronijui (II. 3.100).

Veris atrodė tarsi antrasis Orkas. *Orcus* – kitas lotyniškas Plutono (Dito) vardas. Pavadindamas Verį Orku ir vaizdingai sugretindamas mitinį vaizdą su kaltinamojo poelgiu, Ciceronas, pasak Ann Vasaly (1993, 122–124), išryškina itin svarbų Verio bruožą, papildantį jo, kaip tirano, įvaizdį – netramdomą aistrą (*libido*) ir moterų prievartą. Tiesa, *Verinēse* nėra nė vieno išsamiai papasakoto epizodo, liudijančio Verio prievartą (tokio, kaip nutikimas Lamsake, kai Verio liktorius išprievartavo šeimininko dukterį, II. 1.63–85), išskyrus netiesiogines užuominas ir nutylėjimus (II. 1.62; II. 4.116). Tačiau kaip tik knygoje *Apie meno kūrinis* nuolat pabrėžiamas jo pasikėsinimas į deives ir mergeles: mergelių Karijatidžių atvaizdus Hejaus namų šventovėje (II. 4.5), mergelės Dianos Segestoje pagrobimą (II. 4.74), mergelės Minervos apiplėšimą (II. 4.123) ir šioje vietoje – mergelės Liberos įžeidimą. Šitaip, panaudodamas vaizdingo aprašymo (*evidentia*) techniką, oratorius sužadina klausytojų sąmonėje norimas asociacijas ir prasmes. Plg. II. 5.161 ir paaišk. ad loc.

§ 112

konsulaujant Publijui Popilijui ir Publijui Rupilijui. T. y. 132 m. pr. Kr. Per pirmąjį Sicilijos vergų karą (134–132) Hena tapo sirų kilmės vergo Euno, pasiskelbusio karaliumi Antijochu, būstine ir tvirtove (Diod. Sic. XXXIV). Po ilgos ir sunkios apgulties konsului Publijui Rupilijui, pasak Diodoro Siciliečio (XXXIV. 2.21), pavykę jį paimti tik per išdavystę, nes dėl gamtinės padėties jis buvo visiškai neįveikiamas karine jėga.

§ 114

Girdėjote Kenturipų, Agirijo, Katinos, Etnos, Herbitos gyven-tojus. Visi šie miestai labiausiai nukentėjo nuo Verio grūdų politikos, apie jų nuostolius išsamiau kalbama trečioje knygoje *Apie grūdus*. Sužinome, kad Herbitos srityje pirmaisiais Verio pretūros metais buvo 252 ūkininkai, trečiaisiais – 120, Agirijo srityje pirmaisiais metais buvo 250 ūkininkų, trečiaisiais – vos 80 (II. 3.120). Apie Kenturipas, Agiriją, Katiną žr. paaišk. § 50. Aitna, arba Etna, (Αἴτνη, *Aetna*) – miestas to paties pavadinimo ugnikalnio papėdėje nėra tiksliai lokalizuotas. Verio pretūros metu jis buvo dešimtinės mokėtojas (*civitas decumana*, II. 3.104). Herbita (Ἑρβίτα, *Herbita*) – miestas salos viduje, nėra tiksliai lokalizuotas, dažniausiai siejamas su dab. Sperlinga ir Nicosia. Ciceronas ją vadiną garbinga ir turtinga bendruomene, kol nebuvo Verio apiplėšta ir nuteriota (II. 3.75: *Herbitensis civitas honestaet antea copiosa quem ad modum spoliata ab isto ac vexata sit*). Išsamiausiai apie Apronijaus savivalę Herbitoje ir neteisėtą grūdų išgavimą Verio meilužių naudai žr. II. 3.75–80.

§ 115–131

Pasakojimą apie Verio grobstymus iš dievų šventovių Ciceronas baigia provincijos sostine, kuriai skirtas paskutinis ir ilgiausias iš visų epizodas. Jis sukomponuotas šitaip: § 115–116 – įžanga, kurioje iškart išryškinamas pagrindinis motyvas – priešprieša tarp Sirakūzų užkariautojo Marcelo ir Verio. Kaip ir kitais atvejais, pasakojimas pradedamas vietos apibūdinimu, tik šįkart Ciceronas neapsiriboja keliais sakiniais, bet leidžiasi į ilgesnę digresiją: § 117–119 Sirakūzų miesto aprašymas. Šios digresijos tikslas – sužadinti klausytojų / skaitytojų vaizduotėje nepaprastai gražaus ir turtingo miesto vaizdą. § 120 Ciceronas vėl grįžta prie Marcelo (*Nunc ad Marcellum revertar*), per karą išsaugojusio miesto grožį. Taigi pats miestas yra tarsi Marcelo *humanitas* gyvas paminklas

(„La città diviene <...> un monumento „vivente“ del *humanitas* di Marcella“ – Baldo 2006, 81).

§ 115

apeigos, kurias mūsų protėviai, perėmę iš išorės tautų... vadino graikiškosiomis, kokios iš tiesų ir buvo. Plg.: „Šventąsias Cereros apeigas, teisėjai, mūsų protėviai su didžiausiu pamaldumu ir išskilmėmis prisakė vykdyti; kadangi jos buvo perimtos iš Graikijos, tai ir graikės žynės jomis visada rūpinosi, ir graikiškai visa buvo įvardijama“ (Cic. *Balb.* 55).

miesto, visų gražiausio ir puošniausio – Sirakūzų. Sirakūzai (Συράκουσαι, *Syracusae*, dab. Siracusa) – viena seniausių graikų kolonijų Sicilijoje, įkurta korintiečių apie 733 m. pr. Kr. (Thuc. VI. 3.2; Strab. VI. 2.4). Iškilęs ir suklestėjęs V a. pr. Kr. pradžioje, valdant tiranui Gelonui, miestas iki pat Romos užkariavimo buvo galingiausias ir turtingiausias Sicilijos polis, šlove, puošnumu ir kultūra varžęsis su Atėnais. Didžiausios galios jis pasiekė valdant Hijeronui II (270–216). 263 m. pr. Kr. Hijeronas sudarė sutartį su Roma ir ištikimai jos laikėsi, remdamas savo sąjungininkę grūdais, kariuomene ir kt. Sirakūzų uostai tapo romėnų laivyno bazėmis. Tai apsaugojo Sirakūzus per Pirmąjį punų karą, kai romėnai užkariavo daug svarbių Sicilijos miestų. Stojus taikai, Hijeronas liko faktinis Sicilijos valdytojas. Tai buvo Sirakūzų aukso amžius. Ciceronas ne karą pabrėžia šio miesto grožį ir turtą, plg. § 117.

Markas Marcelas paėmė Sirakūzus. Po Hijerono II mirties jo įpėdinis Hijeronimas atsimetė nuo Romos ir Antrajame punų kare stojo Kartaginos pusėn. 212 m. pr. Kr., po dvejų metų apsiausties, Sirakūzus paėmė romėnai. Apgulčiai vadovavo Markas Klaudijus Marcelas, vienas žymiausių respublikos laikotarpio karvedžių, penkiskart konsulas. Livijus pasakoja, kokiais žodžiais Sirakūzų pasiuntiniai įtikinėję Marcellą švelniai pasielgti su pasiduodančiu miestu: „Tau, Marcelai, dovanojo

dievai garbę paimti šlovingiausią ir gražiausią graikų miestą. Visa, ką įsimintino esame nuveikę sausumoje ir jūroje, tavo triumfui suteiks daugiau didybės. <...> ar sveikus perduosi Sirakūzus savo šeimos globai (*familiae vestrae sub clientela*) ir Marcelų vardo rūpybai (*sub tutela*)? Tenebus jums svarbesnis Hijeronimo nei Hijerono atminimas. Kur kas ilgiau pastarasis buvo jūsų draugas nei anas – priešas; Hijerono geradarybes jūs aiškiai jautėte, Hijeronimo beprotybė tik jį patį pražūtin atvedė (Liv. XXV. 29.5–7). Apie Marcelų sąsajas su Sicilija žr. *Div. Caec.* 2; *Verr.* II. 4.86. Šio Marcelo palikuonis Gajus Klaudijus Marcelas buvo vienas iš Verio teisėjų (*Div. Caec.* 13). Atrodo, kad teisme dalyvavo ir dar vienas šios giminės žmogus Marcelas Ezerninas (II. 4.91). Jiems Cicerono pasakojimas apie protėvio žygius turėjo ypač imponuoti.

metraščiuose apie tai skaitėte. Praėjus apie 70 metų, istorikas Polibijas aprašė Sirakūzų paėmimą (VIII. 3–7). Jo veikalas tapo svarbiausiu šaltiniu vėlesniems autoriams Livijui ir Plutarchui (Liv. XX. 31; *Plut. Marc.*). Labai tikėtina, kad šis įvykis buvo aprašytas ir neišlikusiuose veikaluose, su kuriais Ciceronas tikriausiai buvo susipažinęs: Celijaus Antipatro (II a. pr. Kr. pabaiga) Antrojo punų karo istorijoje ir istoriko analisto Valerijaus Antijato (I a. pr. Kr.) veikale.

Palyginkite dabartinę taiką su ano meto karu... anas... buvo tarsi miesto įkūrėjas, o šis... buvo užkariautojas. Šį sakinį Ciceronas cituoja traktate *Oratorius*, kalbėdamas apie antitezę, natūraliai sukuriančią kalbos ritmą (*semper haec, quae Graeci ἀντιθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorum necessitate ipsa efficiunt, etiam sine industria* – *Orat.* 166–167). *Oratorius* sušvelnina praeities įvykį, kad sustiprintų dabartinį. Šitaip sukuriamas kontrastas tarp istorinio pavyzdžio (*exemplum*) ir dabartiniam teismui aktualaus veiksmo. Iš tiesų Sirakūzų užkariavimas, kaip ir visi karai, nebuvo toks nekaltas. Livijus rašo: „Miestas buvo atiduotas kariam išplėsti, išstačius apsaugas namuose tų,

kurie buvo romėnų kariuomenėje. Kai buvo parodyta daug pykčio, daug bjauraus godumo pavyzdžių <...>“ (Liv. XXV. 31.8–9). Apie Archimedo mirtį žr. paaišk. § 131.

§ 116

**Sirakūzų forumas, likęs žudynėmis nesuteptas, įžengus Marce-
lui, paplūdo nekaltų sirakūziečių krauju, atvykus Veriui.** Sirakūzų fo-
rumas – graikiško miesto agora (apie graikišką terminą ir jų lotyniškų
atitikmenų vartojimą žr. paaišk. § 18 ir 50) – buvo Achradina vadintoje
miesto dalyje (§ 119). Iš Livijaus pasakojimo aiškėja, kad romėnams iš-
silaipinus Ortigijos saloje ir be vargo užėmus Achradiną, šios miesto da-
lys nebuvo atiduotos kareivių siautėjimui (Liv. XXV. 30.12–31.1). Apie
bausmes Sirakūzų forume žr. II. 5.121.

Sirakūzų uostas... tapo atviras kilikų laivui bei piratams. Epizo-
das apie piratų laivą Sirakūzų uoste išsamiai papasakotas II. 5.95–100.
Apie romėnų karą su kilikų piratais žr. paaišk. § 21 ir II. 5.66–67.

Palieku nuošaly tuos dalykus... palieku visa tai nuošaly. Cicero-
nas meistriškai naudoja retorinę figūrą *praeteritio*, žr. paaišk. § 37.

§ 117

Sirakūzai yra didžiausias graikų miestas ir visų gražiausias. Pa-
kartodamas ankstesnį teiginį apie miesto grožį ir turtą (II. 4.115: *urbis
omnium pulcherrimae atque ornatissimae*), oratorius papildė vaizdą nau-
jais apibūdinimais – miestas esąs nepaprastai didžiulis (*urbem maximam
esse Graecarum, pulcherrimam omnium*). Iš tiesų Sirakūzai buvo didžiau-
sias klasikinių laikų graikų miestas. Skaičiuojama, kad V a. pr. Kr. pabai-
goje jame gyveno apie 300 tūkst. gyventojų (plg. dabar apie 122 tūkst.).
I a. pr. Kr. pabaigoje gyvenęs geografas Strabonas teigia, jog Sirakūzų
įtvirtinimai tęsėsi aplinkui miestą 180 stadijų (apie 33 km) (Strab. VI.

2.4). Manoma, kad jie apėmė apie 18 km² plotą, kur kas didesnę nei dabartinis miestas.

ne tik gerai apsaugota jo padėtis... jo uostai išsirėžę miesto vidun.

Plg.: „Puikiuosius Sirakūzus – miestą, tiek žmogaus rankų sutvirtintą, tiek pačios vietovės iš sausumos ir jūros apsaugotą“ (*Vrbem pulcherri-mam Syracusas, – quae cum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari clauderetur* <...>; II. 2.4). <...> uostai, skalaujantys pačią miesto širdį ir jo krantines“ (*portus usque in sinus oppidi et ad urbis crepidines infusi*; Rep. III. 43). Iš jūros Sirakūzus supo du natūralūs uostai, saugomi uolėto kyšulio (Salos) ir kalvoto kalnagūbrio. Didysis uostas, pasak Strabono, buvo 80 stadijų (beveik 15 km) pločio, talpino ištisą laivyną ir buvo pakankamai gilus, kad laivai priplauktų prie pat miesto sienų. Mažasis uostas tapo saugia laivų statykla. Kiti autoriai kalba ne tik apie saugią miesto geografinę padėtį (Liv. XXIV. 34.3; 16; Polyb. VIII. 5.2), bet ir apie Archimedo sugalvotus mechanizmus, padėjusius ginti miestą (Polyb. VIII. 6.9; Liv. XXIV. 34.1–12; Plut. Marc. 14).

miesto dalis, kuri vadinama Sala. Ši miesto dalis dar vadinosi Ortigija. Diodoras Sicilietis šitaip aiškina jos pavadinimą: mitas pasakoja, jog kartu su Kore (Persefone) Sicilijoje augo dar dvi deivės mergelės – Atėnė ir Artemidė. Kiekvienai jų buvo pašvęsta salos dalis: Artemidei tekusi sala Sirakūzuose, pavadinta jos garbei (Diod. Sic. V. 3.4–5). Mat Ortigija – senasis Delo pavadinimas (Hom. Od. XV. 404), salos, kurioje gimė Artemidė ir Apolonas. Pagal gimimo vietą ir ji pati vadinta Ortigija. Žodis *Ortygia* kilęs iš gr. *ortyx* – „putpelė“. Pasak mito, Asterija, dieviškųjų dvynių motinos Leto sesuo, bėgdama nuo Dzeuso meilės, pasivertusi putpele, puolusi jūron ir paversta sala, vėliau gavusia Delo vardą. Šis paukštis laikytas šventu Leto ir Artemidės paukščiu.

§ 118

Miestas... susideda iš keturių didžiulių miestų. Vėliau už Cicero-
ną rašęs Strabonas vadina Sirakūzus penkiamiesčiu (*pentapolis*) (Strab.
VI. 2.4) ir prie Cicerono išvardytų dalių – Salos (Ortigijos), Achradinos,
Tichės ir Neapolio priduria Epipoles – plynaukštę į šiaurės vakarus nuo
senojo miesto.

buvę karaliaus Hijerono rūmai, kuriuose paprastai apsistoja
pretoriai. Ciceronas keliose kalbos vietose mini Sirakūzų tiranų rūmus,
tapusius Romos vietininkų rezidencija, ir įvairiai juos įvardija: *regia* (II.
4.54); *praetorium* (II. 4.65); *domus praetoria* (II. 5.30); čia: *domus Hiero-
nis regis*. Hijeroną II Ciceronas visur vadina karaliumi. Rūmų vieta nėra
tiksliai nustatyta, nors išsakyta įvairių nuomonių: netoli jonėninės Arte-
midės (Dianos) šventyklos, jūros pakrantėje (Baldo 2004, 506), Lazzere-
tti (2006, 206–207) tapatina su pačiame kyšulyje Viduramžiais pastatyta
castello Maniace, Phillipo Coarelli ir Mario Torelli (1984, 223) spėja, kad
rūmai stovėję tarp Apolono ir Atėnės šventyklų, maždaug dabartinės Ar-
chimedo aikštės vietoje, Jeremy Dummettas (2010, 159) juos nukelia į
sąsiaurį tarp abiejų uostų, kur dabar eina Corso Umberto I. Apie karalių
rūmuose Verio įrengtas prabangių indų dirbtuves žr. aukščiau § 54 ir
paaššk. ad loc.

Yra Saloje ir daug dievų buveinių. Ortigijoje buvo dvi svarbiausios
šventosios teritorijos: viena skirta Atėnei (žr. žemiau), kita, netoli tilto,
jungusio salą su žemynu, – Apolonui. Pastaroji, kurios liekanos matomos
ir šiandien, turbūt buvo seniausia miesto šventykla (pastatyta apie 600 m.
pr. Kr.), viena pirmųjų graikų dorėninių šventyklų su peripteru (Hol-
loway 2000, 68). Ji identifikuojama iš užrašo ant viršutinio postamento
laiptelio (Holloway 2000, 73). Spėjama, kad Ortigijoje dar turėjusi būti
Herkulio šventykla, apie kurios apiplėšimą užsimenama toliau § 127.

dvi gerokai kitas pranoksta: Dianos. Vieni mokslininkai Dianos šventyklą tapatina su ankstesniame komentare minėta Apolono šventykla, kiti – su liekanomis, atkastomis po *Palazzo Vermexio*, šalia dabartinės katedros. Čia būta didelės jonėninės šventyklos iš VI a. pr. Kr. pabaigos. Ji nebuvo baigta, nes, šalimais pradėjus statyti Atėnės šventyklą, statybos nutrūko, o medžiagos panaudotos naujam statiniui. Esama pagrindo manyti, jog tai buvusi Artemidės (Dianos) šventykla – viena svarbiausių miesto šventovių. Ciceronas ją mini pirmiau nei Atėnės, pati sala vadinta Artemidės epitetu, galiausiai kai kurie architektūros ir puošybos elementai (reljefais puošti apatiniai kolonų būgnai, kapiteliai su palmėmis) rodo, kad ji statyta žvalgantis į garsiąją jonėninę Efeso Artemidės šventyklą (Lazzeretti 2006, 329, Coarelli & Torelli 1984, 234).

ir antroji... pati puošniausia, Minervos. Archajinė Atėnės (Minervos) šventykla, kurios puošnaus, spalvingo dekoru likučiai dabar matomi Sirakūzų archeologijos muziejuje, stovėjo nuo VI a. pr. Kr. pradžios. Amžiaus pabaigoje šalia iškilusi aukštesnė jonėninė Artemidės šventykla kurį laiką stebė savo kaimynę. Bet 480 m. pr. Kr., pažymėdamas Himeros pergalę, Sirakūzų tiranas Gelonas, užuot užbaigęs Artemidės šventyklą, ėmėsi statyti naują Atėnei dedikuotą būstą senojo vietoje. Tai buvo klasikinio dorėninio periptero plano šventykla, 6 x 14 kolonų, atsigręžusi į rytus. Pasibaigus Antikai, VI a. ji buvo paversta bažnyčia (pakeitus įėjimo kryptį – iš vakarų), o VII a. – Sirakūzų katedra. Išliko V a. pr. Kr. antikinės dorėninės kolonos, įmūrytos į bažnyčios sienas. (žr. 25–27). Tai vienintelė graikiška šventykla, kurios inkorporuotos dalys ir šiandien tarnauja kulto reikmėms. Cicerono aprašas (Verr. II. 4.122–125) – unikalus liudijimas apie šventyklos puošybą iš tų laikų, kai ji tarnavo pirminiam kultui.

Aretūsa vadinamas gėlo vandens šaltinis, nepaprasto didumo ir labai žuvingas. Aretūsos šaltinis yra unikalus gamtos reiškiny:

gėlo vandens šaltinis ir žuvingas baseinas, esantis vos už keliolikos metrų nuo jūros kranto (plg. *qui fluctu totus operiretur nisi munitione ac mole lapidum diiunctus esset a mari*). Pasak Diodoro Siciliečio, šį šaltinį nimfos atvėrusios Artemidės garbei; jame tiek senovėje, tiek jo laikais veisėsi žuvis, laikytos šventomis. Ne kartą nutikę, jog šventvagių, per karą pabandžiusių valgyti šias žuvis, ištikdavo baisios nelaimės (Diod. Sic. V. 3.6). Anot mito, Aretūsa buvo nimfa, Artemidės palydovė, kuri besimaudydama Alfėjo upėje (Elidėje, Peloponese) buvo užklupta šios upės dievo. Kad išsaugotų skaistybę, paprašiusi Artemidės pagalbos, toji pavertusi ją šaltiniu ir atvėrusi jai požeminį kelią, kuriuo pratekėjusi po jūrą Aretūsa ištryško Sirakūzų Ortigijoje (Ov. Met. V. 487–504). Tačiau Alfėjas sekęs jai iš paskos, todėl abi upės, graikų įsitikinimu, esą susisiekiančios. Geografas Strabonas grindžia šį teiginį tuo, kad taurė, kažkieno įmesta į Alfėjo upę ties Olimpija (Peloponese), buvusi išgriebta Aretūsoje, o Olimpijoje aukojamų gyvulių krauju susitėpęs Aretūsos vanduo (Strab. VI. 2.4).

§ 119

Antras miestas Sirakūzuose vadinamas Achradina. Achradina – Sirakūzų rajonas į šiaurę nuo Ortigijos, iškart už tilto, jungiančio ją su žemynu, visuomeninis Sirakūzų centras.

joje yra didžiulis forumas... puošnus pritanėjas, erdvi kurija. Forumu Ciceronas visur vadina svarbiausią graikiško miesto aikštę – agorą (II. 4.67; 86; 94; 116; II. 5.140 etc.). Pritanėjas – vienas svarbiausių graikiško miesto visuomeninių pastatų – pareigūnų pritanų posėdžių salė. Kurija – graikiško miesto tarybos posėdžių salė – buleuterijas, žr. paaišk. § 100 (apie graikiškų terminų ir lotyniškų atitikmenų vartojimą žr. paaišk. § 18 ir 50). Spėjama, kad Sirakūzų agora (forumas) buvo abipus dab. Corso Umberto I, toje vietoje, kuri dabar vadinama Foro Siracusano.

Ten 1909 m. buvo atkastos antikinės gatvės ir kitos liekanos (Coarelli & Torelli 1984, 224).

žymioji Jupiterio Olimpiečio šventykla. Cicerono minima Dzeuso Olimpiečio statula buvo pastatyta agoroje Hijerono II. Nederėtų painioti su kita tam pačiam dievui dedikuota už miesto buvusia šventove (žr. § 128–130). Dzeuso Olimpiečio kultą tikriausiai atnešė kolonistai korintiečiai, nes Pausanijas mini Korinte buvusią šio dievo šventyklą (Paus. II. 5.5; III. 9.2).

Trečiasis miestas, kadangi jame nuo seno buvo Fortūnos šventovė, pavadintas Tiche. Graikų lemties deivė Tichė tapatinta su romėnų Fortūna (plg. *Bona Fortuna* – II. 4.7). Iš Cicerono pasakymo „buvo“ (*fuit*) spėjama, kad Verio pretūros metais Tichės šventovės jau nebebuvo. Ši antikinio miesto dalis nėra tiksliai lokalizuota, manoma ją buvus labiau į šiaurės rytus nuo Achradinos (Coarelli & Torelli 1984, 226; Lazzeretti 2006, 334). Kaip ir apie Ortigiją Ciceronas sako joje buvus „daugybę šventųjų buveinių“ (*complures aedes sacrae*), bet nežinome, kurių. Turbūt viena jų – Serapio, minima Cicerono II. 2.160.

Ketvirtoji – vėliausiai apgyvendinta, tad vadinama Neapoliu. „Naujamiesčiu“ pavadinta miesto dalis buvo į šiaurės rytus nuo Achradinos, kur dabar yra Sirakūzų archeologinis parkas. Archeologiniai kasinėjimai rodo čia buvus gyvenvietę jau VII a. pr. Kr. pradžioje (Coarelli & Torelli 1984, 224). Be to, spėjama, kad tiranas Gelonas (485–478), atkėlęs į Sirakūzus sugriautos Kamarinos ir dalį Gelos gyventojų (Hdt. VII. 156), įkurdino juos šioje miesto dalyje.

aukščiausioje jos dalyje yra didžiulis teatras. V a. pr. Kr. pastatytas Sirakūzų teatras atsigręžęs į Didįjį uostą, tad iš jo veriasi puikus vaizdas. Pasak Diodoro Siciliečio (XVI. 83.2), gražiausias teatras Sicilijoje. Žiūrovų eilės, iškaltos uoloje, talpino apie 15 000 žiūrovų. Čia 475 m. pr.

Kr. buvo pastatyti Aischilo *Persai*. III a. pr. Kr. perstatytas Hijerono II, teatras ir šiandien yra vienas įspūdingiausių antikinių Sirakūzų statinių. Žr. iliustr. 28.

dvi garsios šventyklos – viena Cereros, kita Liberos. Abiem deivėms skirta šventoji apygarda, kurioje stovėjo Demetros (Cereros) ir Korės (Liberos) šventyklos, buvo pastatytos už Achradinos sienų (Diodoras Sicilietis tą vietą vadina Achradinos priemiesčiu – τὸ τῆς Ἀχραδινῆς προάστειον; XIV. 63.1), o vėliau pateko į Neapolio teritoriją (Coarelli & Torelli 1984, 227). Šventyklas pradėjo statyti tiranas Gelonas iš karo grobio po Himeros pergalės (480 m. pr. Kr.). Būta įvairių bandymų lokalizuoti šventovę: vienas naujausių sieja ją su Viktorijos aikšteje (*piazza della Victoria*) atidengta archeologine vietoje ir joje aptiktomis V a. pr. Kr. šventovės liekanomis (Lazzeretti 2006, 337).

Apolono Temenito statula, nepaprasto grožio ir dydžio. Gr. *temenos* – dievui skirta šventvietė, šventoji apygarda. Pasak Theodoro Zielinskio, taip vadinosi dievams pašvęstas Sirakūzų priemiestis, iš kurio gavo vardą Apolonas Temenitas (Zielinski 1901, 339). Anot Coarelli & Torelli (1984, 227), priešingai – rajonas gavo vardą nuo Apolono temeno. Pastarasis aiškinimas atrodo labiau įtikimas. Spėjama, kad Apolono šventovė buvusi netoli teatro ir vėliau pateko į naujai urbanizuotą Neapoliu pavadintą teritoriją (ibid.). Tukididas, pasakodamas karo su atėniečiais istoriją (415 m. pr. Kr.), mini Temenito kalvą, kurią sirakūziečiai apjuosė gynybine siena (Thuc. VI. 75.1; 100.2; VII. 3.3). Iš Svetonijaus sužinome, kad šią Apolono Temenito statulą Tiberijus 37 m. išvežė Romon, kad papuoštų biblioteką prie Apolono šventyklos ant Palatino (Suet. *Tib.* 74; Plin. *N.H.* XXXIV. 43). Kaip matyti iš *Verinių*, Apolono kultas buvo paplitęs po visą Siciliją. Be šios Temenito šventovės Sirakūzuose, dar girdime apie Verio pasisavintą Apolono statulą Lilibajuje (II. 4.37), Agrigente (II. 4.93). Apie dar vieną Apolono šventyklą Sirakūzų Ortigijoje žr. paaišk. § 118.

§ 120

vadovavosi ir nugalėtojo teise, ir žmogiškumo reikalavimais. Įvairių autorių (Livijaus, Plutarcho, Polibijo, Diodoro Siciliečio ir kt.) pasakojimuose susipina dvejopas požiūris į Sirakūzų paėmimą: viena vertus, pripažįstama, kad Marcelas „užimtuose Sirakūzuose <...> tvarkėsi dorai ir sąžiningai“ (*fide atque integritate* – Liv. XXV. 40.1), pasistengė išsaugoti kai kuriuos miesto rajonus (Liv. XXV. 30.12–31.1), krintosi dėl Archimedo žūties (Liv. XXV. 31.10) ir pan., o karo grobiu papuošdamas Romą pasielgė pagal karo teisę, pasitarnavo Miestui ir romėnų liaudžiai. Kita vertus, parodoma, jog negailestingas Sirakūzų nuniokojimas ir apiplėšimas sukėlęs neapykantą romėnams, o Romon parvežta meno gausa tapo pražūtinga seniesiems Romėnų papročiams, nes sukėlė besaikį žavėjimąsi graikų menu (žr. žemiau Liv. XXV. 40.3; XXXIV. 4). Ciceronas, kurdamas antitezę tarp Verio ir Marcelo, laikosi pirmosios linijos: sušvelnina Sirakūzų paėmimo vaizdą, pabrėžia Marcelo žmogiškumą (*humanitas*, plg. kitoje vietoje pabrėžė Verį neturint nieko žmogiško: *sine humanitate* – II. 4.98), jo nugalėtojo teisę (*ius belli*) ir tai, kad karo grobį skyrė ne privačioms reikmėms, bet išimtinai Miesto papuošimui.

nugalėtojui... pridera išgabenti Romon daugybę daiktų, kurie papuoštų Miestą. 212 m. pr. Kr. paėmus Sirakūzus, romėnai pirmą kartą susidūrė su graikų meno turtais. Kaip karo grobis į Romą plūstelėjo lig tol neregėta gausybė meno kūrinių ir prabangos dalykų. Livijus rašo:

Taip buvo paimti Sirakūzai; grobio juose rasta tiek, kiek vargu būtų buvę, tuomet paėmus Kartaginą <...> (XXV. 31.11). <...> Marcelas užimtuose Sirakūzuose, kaip ir likusioje Sicilijoje tvarkėsi taip dorai ir sąžiningai, kad pasitarnavo ne tik savo šlovei, bet ir romėnų tautos didybei: miesto puošmenas, statulas ir paveikslus, kuriais Sirakūzai buvo pertekę, išvežė Romon, kaip iš priešų atimtą grobį, karo teise įgytą. Tačiau tai davė pradžią susižavėjimui graikų meistrų kūriniiais

ir nevaržomam tiek šventų, tiek pasaulietinių pastatų plėšimui – savivalei, kuri galiausiai atsigręžė prieš romėnų dievus ir tą pačią šventyklą, kuri pirmąkart taip nepaprastai Marcelo buvo išdabinta. Dažniausiai atvykėlių buvo lankomos prie Kapenos vartų Marcelo pašventintos šventyklos (Garbės ir Dorybės – A. K.) dėl jų nepaprastų papuošimų, iš kurių tik menka dalelė dabar telikusi.

(Liv. XXV. 40.1–3)

§ 121

Kas buvo išvežta Romon, matome Garbės ir Dorybės šventykloje. Unikalia romėnų religijos ypatybe, neaptikta kitų tautų religijose, laikomas abstrakcijų garbinimas, kaip antai Jaunystė (*Iuventus*), Laimė (*Felicitas*), Sėkminga pabaiga (*Bonus Eventus*), Stiprybė (*Valetudo*), Pastovumas (*Constantia*), Kantrybė (*Patientia*), Santarvė (*Concordia*), Žodžio laikymasis (*Fides*), Viltis (*Spes*) ir t. t. Garbės ir Dorybės šventyklą (*aedes Honoris et Virtutis*) Marcelas pastatė už Kapenos vartų (*Porta Capena*, prie Apijaus kelio; netoliese buvo ir paties Marcelo kapas) ir išpuošė Sirakūzų grobiu (Cic. *Rep.* I. 21; Liv. XXV. 40.3; XXVI. 32.4; Asc. *In Pis.* 44). Nuo tada tapo įprasta karvedžiams iš karo grobio statydinti šventyklas bei visuomeninius pastatus (portikus, bazilikas, teatrus, forumus ir pan.) ir gausiai puošti juos statulomis bei paveikslais, tad dažnai jie tapdavo graikų meno galerijomis.

Palyginkite... forumą ir teisėtvarką su geležimi ir ginklais, vietininko ir jo palydos atvykimą su pergalingos kariuomenės įžengimu. Ciceronas meistriškai supina dvi retorines figūras – antitezę ir hendiadį (*hendiadys*), t. y. vienos sąvokos perteikimą dviem žodžiais: užuot sakęs „forume vykdoma teisėtvarka“, jis sako „forumas ir teisėtvarka“ (*forum et iuris dictio*), vietoje „su geležiniais ginklais“ – „su geležimi ir ginklais“ (*cum ferro et armis*), vietoje „palydos atvykimas“ – „atvykimas ir palyda“ (*adventus et comitatus*), vietoje „su pergalinga kariuomene“ – „su

kariuomene ir pergale (*cum exercitu et victoria*). Vertime kai kur tenka atsisakyti hendijadžio, siekiant labiau pabrėžti antitezę.

§ 122

Vidines šventyklos sienas puošė itin meniški paveiksai, vaizdavę karaliaus Agatoklio raitijos mūšį. Agatoklis – Sirakūzų tiranas (317–289 m. pr. Kr). Ciceronas jį vadina karaliumi (*rex*), kaip ir Hijeroną II (plg. II. 4.118). Agatoklis pasiskelbė Sicilijos karaliumi 307 m. pr. Kr. ir išsaugojo titulą iki mirties. Cicerono aprašas suteikia vertingų žinių apie turtingos graikų šventyklos puošybą (paveiksai, durys). Paveiksle turbūt buvo pavaizduotas Agatoklio žygio į Afriką mūšis, kuriame Atėnė parodžiusi jam palankius ženklus, pasiūsdama savo šventuosius paukščius pelėdas (Diod. Sic. XX. 11.3). Kaip tik dėl to jis labiausiai tiko Atėnės šventyklai papuošti. Galimas daiktas, kad paveikslas vaizdavo mūšio sceną, panašią į tą, kuri matoma garsiojoje „Aleksandro mozaikoje“ iš Pompėjų Fauno namo, saugomą Neapolio archeologiniame muziejuje (Holloway 2000, 115; Coarelli 1996, 94–95).

pergalė panaikino visų jų šventą neliečiamybę. „Romėnai buvo įsitikinę, kad norint užimti priešų miestą, reikia pasiekti, kad jį paliktų pagrindinis jo dievas globėjas ir kiti dievai, todėl reikia iškviešti juos iš to miesto.“ (Dilytė 2012, 120) Tai padaryti reikia specialia malda, vadinama evokacija (iškvietimu), kurią atlikdavo karvedys apgulties metu. Makrobijus paliko mums tokią karvedžio sakomą apgulto miesto dievų evokacijos formulę:

Jei čia yra Kartaginos tautą ir bendruomenę globojantis dievas arba deivė, o labiausiai tu, kuris prisiėmė šio miesto ir tautos globą! Maldauju, garbinu, meldžiu jūsų malonės, kad jūs apleistumėte Kartaginos tautą ir bendruomenę, paliktumėte šias vietas, šventoves, apeigas, miestą ir iš jų išeitumėte. Tai tautai bei bendruomenei įdiekite

siauba, baimę, užmaršumą ir jos išduoti ateikite pas mane bei maniškį į Romą. Tegu mūsų vietos, šventyklos, apeigos, miestas bus jums svetingesnis ir priimtinesnis, tegul būsite man, romėnų tautai, mano kariams palankūs, kad mes tai žinotume ir suprastume. Jei taip padarysite, pažadu jums paskirti šventyklą ir surengti šventę su reginiais. (Macr. Sat. III. 9.7, Dalios Dilytės vert.).

Sėkmingas miesto paėmimas reiškė, kad dievai išklause malda ir paliko šventyklą, kurios taip netekdavo savo sakralumo.

§ 123

Marcelas, davęs įžadą... pastatydinti Romoje dvi šventyklas. Marcelas buvo davęs įžadą pastatydinti šventyklą ar dvi šventyklas dievybėms, susijusioms su karinėmis dorybėmis: Garbei (*Honos*) ir svarbiausiai kario dorybei Narsumui (*Virtus*). Garbės šventykla jau buvo pašvęsta Romoje 234 m. pr. Kr. Kvinto Fabijaus Maksimo, vėliau praminto Delsėju (*Cunctator*), po karo su ligurais (Cic. N.D. II. 61). Marcelas, vykdydamas savo įžadą, renovavo aną šventyklą ir norėjo paskirti ją abiem dievybėms, bet tam pasipriešino pontifikai, todėl Marcelas prie atnaujintos šventyklos pristatė naują dalį, skirtą Virtutei. Dviguba šventykla jau po Marcelo mirties buvo dedikuota jo sūnaus 205 m. pr. Kr. Šioje šventykloje buvo daugybė meno kūrinių iš Sirakūzų, kurių nemaža dalis, kaip liudija Livijus, erą sandūroje jau buvo dingusi (Liv. XXV. 40.3). Kitą toms pačioms dievybėms skirtą šventyklą apie 100 m. pr. Kr. pastatė Gajus Marijus iš kimbrų ir teutonų karo grobio. Manoma, kad ji stovėjusi Kapitolijaus šlaite. Kaip tik šioje šventykloje susirinkęs posėdžiauti senatas nuspręs grąžinti Ciceroną iš tremties (Cic. Sest. 116; Planc. 78; Div. I. 59).

Minervos puošmenas pernešė į pasileidėlės namus. Turima galvoje Chelidonė. Žr. aukščiau II. 4.7; 71.

Dar dvidešimt septynis... Sicilijos karalių ir tiranų portretus. Spėjama, kad Cicerono minimi paveikslai sudarė portretų ciklą ir greičiausiai buvo sukurti Agatoklio valdymo laikotarpiu. Jei taip, ir anksčiau minėtą „Raitijos mūšį“ (*pugna equestris*), ir valdovų *imagines*, vienijo ta pati idėja – Sirakūzų lyderystės Sicilijoje ir karaliumi pasiskelbusio Agatoklio aspiracijos pavaizduoti save visos Sicilijos valdovu, visų ankstesnių tiranų ir karalių įpėdiniu (Coarelli 1996, 85–101).

šitas tiranas buvo atgrasesnis sirakūziečiams už visus ankstesnius. Ciceronas Verį vadina tiranu II. 4.51; II. 5.21; 103. Antitezė *praetor – tyrannus* plėtojama II. 5.103; 107; 145. Tiranais vadina Falaridą ir Dionisiją (II. 4.73; II. 5.143; 145).

§ 124

aš šitiek garbingų vyrų... ryžčiausi padaryti savo... melo liudytojais. Plg. Verr. I. 15 paaišk. ad loc.

graikų... pernelyg žavisi šiais dalykais ir juos aukština; tebūnie. Ciceronas nuolat pabrėžia, kad graikai linkę pernelyg žavėtis statulomis, paveikslais ir kitokiais meno kūriniais, kuriuos jis pats ir jo klausytojai laiką tik niekniekais. Šis žavėjimasis menu siejamas su graikų tautine savybe *levitas / vanitas*, kuri priešinama su romėniška *gravitas / dignitas*. (Kučinskienė 2006, 76). Verio byloje atstovaudamas graikų interesams ir stengdamasis palankiai pavaizduoti juos teisėjų akyse, stereotipinei graikų tautos savybei oratorius suteikia *religio* atspalvį ir tuo pat metu uoliai stengiasi atsiriboti nuo graikų polinkio žavėtis menu, tuo pabrėždamas savo paties romėnišką orumą (*dignitas*).

§ 126

O štai dėl Sapfo, paimtos iš pritanėjo... Silanijono kūrinį. Apie pritanėją žr. paaišk. § 116. Silanijonas – IV a. pr. Kr. Atėnų skulptorius, daugiausiai kūręs bronzinius portretus. Plinijus Vyresnysis sako jį klestė-

jus 113 olimpiados metais (t. y. apie 328–325) ir pažymi, kad jis neturėjęs jokio mokytojo, bet turėjęs garsų mokinį Dzeuksidą (Plin. *N.H.* XXXIV. 51). Architektas Vitruvijus mini jį rašius apie portreto proporcijas (Vitr. VII. praef. 14). Jam priskiriamas Platono portretas, kurio geriausia kopija yra Miuncheno Gliptotekoje. Sapfo – garsioji VII–VI a. pr. Kr. graikų poetė iš Mitilėnės (Lesbo salos), pasak tradicijos, buvo ištremta į Siciliją – tai paaiškina jos atvaizdo buvimą Sirakūzų pritanėjyje. Kaip ir dauguma helėnistinių portretų, šis buvo idealizuotas ir įsivaizduotas, nes poetę nuo Silanijono skyrė keli šimtmečiai. Išlikę keletas Sapfo portretų, bet nė vieno autorystė nėra nustatyta. Būta įvairių bandymų susieti Cicerono aprašytą „Sapfo“ su išlikusiais monetų atvaizdais bei statulomis, bet nė vienas nėra pakankamai pagrįstas (Lazzeretti 2006, 371–372).

Negi leisi, kad Silanijono kūrinį... turėtų kažkas kitas... o ne Veris – subtiliausio skonio didysis meno žinovas?! Traktate *Apie oratorių* dėstydamas juoko teoriją (*De or.* II. 216–290), Ciceronas aptaria ironiją tarp kitų sąmojo rūšių. Net keliskart (*De or.* II. 270; *Brut.* 292; *Off.* I. 108) užsimena apie Sokratui būdingą kalbėsenos rūšį ir jai įvardyti vartoja terminus *inversio verborum*, *De or.* II. 261; *ironia dissimulanti* *aque* II. 270 (plg. Quint. IX. 2.46). *Verinėse* Ciceronas atsiskleidžia kaip subtilus ironijos meistras, ypač piešdamas savo priešininkų portretus ir kurdamas natyvyinius vaizdelius, pvz., *Div. Caec.* 48–50; *Verr.* II. 5. 25–39; 81–86 etc.

nesame tokie turtingi kaip jis, tai ir išrankūs būti negalime. Originalė subtilus žodžių atskambis, kurio neįmanoma perteikti vertime: *tam beati quam iste est non sumus, tam delicati esse non possumus.*

tegul pėdina iki Laimės šventyklos, prie Kātulo paminklo, į Metelo portiką. Ciceronas išvardija tris Romos vietas, kuriose respublikos pabaigoje buvo gausiausios viešos graikų meno galerijos. *Aedes Felicitatis* – žr. paaišk. II. 4.4.

Monumentum Catuli – greičiausiai Šiandienos Laimės šventykla (*Templum Fortunae huiusce diei*), kurią 102 m. pr. Kr. Marso lauke pastatė konsulas Kvintas Lutacijus Kātulas, nugalėjęs kimbrus. Be kitų meno šedevrų, joje stovėjo Emilijaus Paulo iš Graikijos parvežta Feididjo Atėnė (Plin. *N.H.* XXXIV. 54). Šventyklos vieta nėra visiškai aiški, bet dažniausiai ji tapatinama su apvaliąja šventykla B Šventojoje aikštėje (*Area sacra*, dab. Largo Argentina). Mažiau tikėtina, jog kalbama apie Katulo portiką (jį kitose kalbose Ciceronas vadina *Catuli monumentum – Dom.* 114; 116; *Cael.* 78) ant Palatino, šalia Cicerono namo.

Porticus Metelli – 146 m. pr. Kr. Makedonijos užkariautojas Kvintas Cecilijus Metelas Makedonikas Marso lauke pastatė kartu su Junonos Karalienės ir Jupiterio Statoro šventyklomis. Apie jame buvusius meno kūrinius kalba Plinijus Vyresnysis (*N.H.* XXXIV. 31; XXXVI. 42). Vėliau jis buvo nugriautas, statant Oktavijos portiką.

į tokio žinovo Tuskulo vilą. Tuskulas (dab. Frascati) – miestas 24 km į pietryčius nuo Romos, respublikos pabaigoje ir ankstyvosios imperijos laikais tapęs madinga vilų vieta. Vilas ten turėjo tokie meno mėgėjai kaip Licinijus Lukulas, Hortenzijus Hortalas (į jį turbūt ir nukreipta užuomina) ir, beje, pats Ciceronas, irgi nevengęs papuošti jos graikiškomis statulomis. Laiškuose savo artimam bičiuliui Atikui Ciceronas nuolat primygtinai prašo siųsti jam iš Graikijos kuo daugiau statulų, tinkamų jo viloms, visų pirma, Tuskului papuošti (Cic. *Att.* I. 1.5; I. 3.2; I. 4.3; I. 6.2; I. 8.2; I. 9.2; I. 10.3; I. 11.3; *Fam.* VII. 23.2). Tačiau, skirtingai nei Verį, Ciceroną, atrodo, domina ne tiek dirbinių meistriškumas ar senoviškumas, bet derėjimas išsilavinusio romėno skoniui. Jis nori sukurti savo Tuskule Platono Akademijos dvasį, todėl nuolat ragina Atiką siųsti jam tokias statulas, kurios tiktų ir priderėtų jo vilai, skirčiai, kaip nuolat pabrėžiama, moksliniams ir literatūriniais užsiėmimams. Ne veltui kaip tik Tuskulas tampa kelių Ci-

cerono filosofinių ir retorinių dialogų vieta (*Tuskulo pašnekesiai, Apie įstatymus, Brutus*).

jei tik šitas teikiasi paskolinti edilams ką nors iš savo vertybių. Apie edilo pareigas žr. paaišk. *Div. Caec.* 70. Apie meno kūrinių skolinimą žr. aukščiau § 6 ir paaišk. ad loc.

pakęsite šito juodadarbio... tinkamesnis statulas tampyti, negu namo susitempti. Ciceronas pavadina Verį „amatininku“ (*operarius*), galbūt kandžiai primindamas karališkuose Sirakūzų rūmuose jo įrengtas dirbtuves (*officina* – II. 4.54). Originale žodžių žaismas: *multo appositior ad ferenda quam ad auferenda signa*.

§ 127

ant... postamento įrašyta labai garsi graikiška epigrama. Nėra vieningos mokslininkų nuomonės dėl žodžio *epigramma* reikšmės šiame kontekste: jei tai tiesiog „įrašas“ tiesiogine prasme, jis galėjo priminti Sapfo tremtį Sicilijoje; jei tai epigrama kaip eiliuotas kūrinėlis, be to, pasak Cicerono, labai garsus (*epigramma Graecum pernobile*), tikėtina, jog tai galėjo būtų garsioji Platonui priskiriama epigrama (*A.P.* IX. 506):

Sako, devynetas Mūzų tiktai. Netikėkite, žmonės!

Ir dešimtoji yra: Lesbo poetė Sapfo.

(Dalios Dilytės vert.)

kurią šis išsilavinęs žmogus, tikras graikiškštis. *Graeculus* – ma-
žybinė žodžio graikas (*Graecus*) forma, ne kartą Cicerono vartojama pa-
niekinama prasme (*Verr.* II. 2.72; *Red. Sen.* 14; *Sest.* 110; 126; *Pis.* 70;
Scaur. 4; *Mil.* 55; *Phil.* V. 14; *Phil.* XIII. 33; *De or.* I. 47; I. 102; I. 221; *Tusc.*
I. 86). Šis paniekiantis žodis, paprastai taikomas patiems graikams, šiuo
atveju skiriamas Veriui, nes jis turi savybę, nepriimtina rimtiems romė-
nams, bet ypač būdingą graikams – besaikį žavėjimąsi menu. Ciceronas

nuolat pabrėžia, kad graikai linkę pernelyg žavėtis statulomis, paveikslais ir kitokiais meno kūriniais, kuriuos jis pats ir jo klausytojai laiką tik niekniekais. Šis polinkis siejamas su tokiomis graikų tautinėmis savybėmis kaip lengvabūdiškumas ir tuštybė (*levitas, vanitas*), kurios priešinamos su pamatinėmis romėniškomis dorybėmis – rimtumu ir orumu (*gravitas, dignitas*). Beje, Plutarcho teigimu, ir pats Ciceronas amžininkų buvo vadinamas graiku ir mokslinčium (Γραικὸς καὶ σχολαστικός – Plut. *Cic.* 5).

jei bent vieną graikišką raidę pažintų. Parodyti priešininko retorinio išsilavinimo stoką ir iš čia kylančią nekompetenciją – tokią strategiją Ciceronas naudojo *Divinacijoje prieš Cecilijų* (žr. *Div. Caec.* 27–51, ypač paaišk. *Div. Caec.* 39, 43, 45). Kaip tik išsilavinimo trūkumas, pasak Cicerono, neleidžia Cecilijui būti tinkamu Verio kaltintoju ir Hortenzijaus vertu priešininku. Tačiau net Cecilijus su savo sicilietiška kilme (*Div. Caec.* 39), pasirodo, esąs labiau išsilavinęs nei Veris – anas bent jau moka graikiškai, o Veris nesupranta ne tik įrašo ant Sapfo statulos postamento, bet, kas dar svarbiau, graikiško įrašo kalėjimo knygoje (II. 5.148).

Pats Ciceronas nuolat rodo savo žinias apie graikų papročius, religiją, meną ir pan. (II. 1.66; II. 2.129; 158; II. 4.17; 115; 128; 142; II. 5.187 etc.), taikliai parenka graikiškus terminus arba lotyniškus jų atitikmenis (žr. paaišk. § 18 ir 50), nuolat naudojasi viešais dokumentais, kurių dauguma tikriausiai buvo parašyti graikiškai (e. g. II. 4.106; 124; ypač gausiai raštiškais dokumentais grindžiama trečiosios knygos *De frumento* medžiaga, žr. Butler 2002, 35–55). Kalbos pabaigoje jis pabrėžia, jog kreipėsi į Sirakūzų senatą graikiškai (II. 4.147). Visa tai lyg ir nederia su jo apsimestiniu graikų kultūros neišmanymu (žr. § 5 ir paaišk. ad loc.). Manytume, kad čia persipina dvi kalbos strategijos: viena vertus, siekiama parodyti, jog Verio aistra menui yra neadekvati, nederanti su romėniškomis vertybėmis ir todėl sukurianti atskirtį tarp jo ir teisėjų bei

tautos plačiaja prasme; kita vertus, Ciceronas kuria priešpriešą tarp savo paties plataus išsilavinimo ir Verio nemokšiško. Tokiame kontekste aiškėja, kad Verio potraukis menui kyla anaipol ne iš giluminio kultūros pažinimo ir vertinimo ir labiau primena pamišimą nei subtilų skonį.

Pajano statulos iš Eskulapijaus šventyklos. Pajanas – Homero epuose dievų gydytojas (Hom. *Il.* V. 401 etc.), vėliau tapatintas su Asklepiju ir Apolonu, o jo vardas tapo šių dievų epitetu, pažyminčiu gydymo funkciją. Spėjama, kad Verio pagrobtoji statula buvo Apolono Pajano. Eskulapijus (gr. Asklepijas) – gydymo dievas, Apolono sūnus, ypač garbintas Epidaure ir Koso saloje. Romoje Eskulapijaus šventykla stovėjo Tiberio saloje. Eskulapijaus šventovės vieta Sirakūzuose nėra tiksliai nustatyta, manoma ją buvus netoli Apolono šventyklos (Coarelli & Torelli 1984, 232).

§ 128

Iš Libero šventyklos Aristajo atvaizdas. Liberas ir Libera (*Liber et Libera*) – seni vaisingumo, augalų ir gyvūnų apvaisinimo ir augimo dievai. Vėliau Liberas susietas su vynuogėmis ir kaip *Pater Liber* tapatintas su Dionisu-Bakchu. „Vardas giminingas žodžiams *liber* („laisvas“) ir *liberi* („vaikai“), kurių šaknyje glūdi tinkamo atsiradimo, augimo, prieauglio semantika“ (Dilytė 2012, 112). Aristajas – graikų mituose Apolono ir nimfos Kirėnės sūnus, kultūrinis herojus, įvairiausių gėrybių teikėjas: jis sukultūrinės laukinės alyvą (Cic. *N.D.* III. 45), kad ji duotų alyvuogių derlių (žr. žemiau), laikytas vaismedžių, bandų, medžioklės ir žemdirbystės globėju, be kita ko, išmokiusiu žmones daryti sūrius. Tačiau labiausiai garbintas kaip bitininkystės išradėjas. Vergilijus *Georgikose* pasakoja mitą, kaip Aristajo bitės išmirusios kaip bausmė už tai, kad jo persekiojama Orfėjo mylimoji Euridikė užmynusi ant gyvatės ir mirusi (Verg. *Georg.* IV. 317 sqq.).

Iš Jupiterio šventyklos... Jupiterio Valdovo atvaizdo, kurį graikai vadina Ūriju. Tai vienas iš tų atvejų, kai Ciceronas savo klausytojams paaiškina graikiškas realijas, plg. § 50 ir paaišk. ad loc. Šventykla stovėjo už miesto, prie Kijanės ir Anapo upių. *Zeus Ourios* (Οὐριος) buvo garbinamas kaip jūreivių globėjas, siunčiantis jiems palankų vėją (οὐρος). Apie jo kultą prie Juodosios jūros žr. toliau § 129. Romėnai jį garbino *Iuppiter Imperator* vardu. Zumptas, bandydamas pagrįsti tokį tapatinimą, teigia, jog *Iuppiter Imperator* buvęs tas, kuris lemdavo sėkmingą kelionę ar žygį (Zumpt 1831, 787: *qui itineris sive expeditionis faustae dux esset*).

nepaprastai dailią žirginę Hiparido galvą. Ši vieta – bene didžiausias galvosūkis Cicerono leidėjams ir vertėjams. Rankraščiuose – nesuprantamas žodis *parinum* (*caput*), sulaukęs daugybės įvairių interpretacijų: *parvum* – „mažą galvą“ (Zumpt, Krüger: „den kleinen wunderschönen Kopf“, Long: *parvum*), *Parium* – „Paro, t. y. iš Paro marmuro“ (Gorenshtein: „голову Пэана, чудесной работы, из паросского мрамора“; Yonge: „that most exquisite bust of Parian marble“), *puerinum* – „berniuko“, t. y. Jakcho (Richter), *Parcinum* – „Parkos galvą“ (Zielinski: „чудную голову Парки“), *porcinum* – „kiaulės galvą“ (Georges), *aprinum* – „šerno“ (Schlenger), *agninum* – „ėriuko“ (Peterson), *arietinum* – „avino“ etc. Kai kurie vertėjai tiesiog palieka daugtaškį toje vietoje (Greenwood: „head of...“). Iš visų bandymų nusakyti, kokio gyvūno tai buvusi galva, mūsų nuomone, pirmiausiai atmestini variantai *porcinum* ir *aprinum*: jei tai būtų buvusi kiaulės ar šerno galva, vargu ar Ciceronas būtų praleidęs progą susieti tai su Verio vardo reikšme.

Išsamiausiai šią vietą aptarė Antonino Facella (1997–2000, 135–142) ir pasiūlė interpretaciją, kurios laikomės šiame vertime. Mokslininkas remiasi dviem prielaidomis: pagal analogiją su greta pateiktais pavyzdžiais (Pajanas – Eskulapijaus šventykloje, Aristajas – Libero) tikėtina, jog kalbama apie dievybės atvaizdą; antra, kad ir kas tai būtų, dievas

ar gyvūnas, reikia ieškoti jo loginio ryšio su Prozerpinos (Liberos) kultu. Facella siūlo tokią žodžio *parinum* rekonstrukciją: <Hip>*parinum* – būdvardis nuo *Hipparis* – Sirakūzų kolonijos Kamarinos upės dievas (Ἱππαρίς – Pind. Ol. V. 12; τοῦ Ἱππάριδος ποταμοῦ – Schol. in Pind. Ol. V. 20e), kurio atvaizdas paliudytas Kamarinos monetose ir romėniškose mozaikose. Mozaikose jis vaizduojamas, kaip įprasta upės dievui, kaip jaunuolis su ragais, bet Facella mano, jog remiantis klaidinga vardo etimologija (gr. *hippos* – arklys) tam tikru laikotarpiu galėjo rasti žirgo pavidalo dievo įvaizdis, taigi <Hip>*parinum caput* galbūt buvo žirgo galva, reprezentuojanti dievą Hiparidą. Kad upės dievo atvaizdas būdavo dedikuojamas šventyklai, patvirtina kitas Verinių pavyzdys (Chrisas – Verr. II. 4.96). Tokia votyvinė dovana Persefonės (Liberos) šventykloje paaiškinama ne tik Sirakūzų ir Kamarinos giminyse bei Hiparido kulto paplitimu, bet ir tuo, kad pati Persefonė turi sąsajų su šaltiniais ir jų deivėmis (verta prisiminti Kijanės (paaišk. § 107) ir Aretūsos mitus).

Aristajas... išvedęs alyvmedžius, drauge su Tėvu Liberu. Apie Aristają žr. paaišk. aukščiau. Kai kuriuose leidimuose yra intarpas, kurio atsisakėme šiame vertime: *Aristaeus, qui [ut Graeci ferunt, Liberi filius] inventor olei esse dicitur* („Aristajas, Libero sūnus, kaip graikai pasakoja, yra, kaip teigiama, išvedęs alyvmedžius.“). Teiginys, jog Aristajo tėvas buvęs Dionisas, prieštarauja bendrajai tradicijai ir tikriausiai atsirado dėl neteisingai suprasto dievo vardo *Pater Liber*. Tėvas Liberas – įprastas lotyniškas Dioniso atitikmuo, kaip ir Tėvas Ditas (*Pater Dis*) – Hado. Taigi „su Tėvu Liberu“ (*cum Libero patre*) nereiškia „su savo tėvu“, bet „su Dionisu“. Visai logiška, kad Aristajas, kaip kultūrinis herojus ir alyvmedžių išradėjas (*inventor*), drauge su Dionisu, vynuogių ir vyno išradėju, buvo garbinami vienoje šventykloje.

§ 129

statula, kurią Titas Flamininas, parvežęs iš Makedonijos, buvo pastatęs Kapitolijuje. 197 m. pr. Kr. Titas Kvinkcijus Flamininas, nugalėjęs prie Kinoskefalų Makedonijos karalių Persėją, 194 m. pr. Kr. šventė triumfą, tada turbūt ir dovanojo Kapitolijui statulą, apie kurią kalba Ciceronas. Livijus pateikia kitokią versiją: šią statulą iš Prenesto pargabėjęs ir Kapitolijuje pašventinęs kitas Titas Kvinkcijus, pramintas Cincinatu, 379 m. pr. Kr. diktatorius (Liv. VI. 29.8–9). Manoma, kad Ciceroną suklaidino ant statulos bazės įrašytas vardas *T. Quinctius*. Kai kas mano, kad būta dviejų Jupiterio Valdovo atvaizdų, dedikuotų Kapitolijaus šventyklai dviejų tos pačios giminės vyrų (Lazzeretti 2006, 381). Tolimesnis Cicerono pasakymas „kurią matėme Kapitolijuje“ (*vidimus*) turbūt reiškia, kad statula sudegė per Kapitolijaus šventyklos gaisrą 83 m. pr. Kr. Lygindamas tolimos Sicilijos kulto reiškinius su Romos kulta, Ciceronas bando „priartinti“ dėstomą medžiagą prie klausytojų (plg. Cerera Heniškė ir Cerera Romoje – II. 4.107–108).

Ponto žiočių siaurumoje. Pontas – Juodoji jūra, graikų vadinta Svetingąja (*Pontus Euxinus*). „Ponto žiotyse“ (*in ore Ponti*) – t. y. Bosforo sąsiauryje, kur Marmuro jūra (Propontidė) susisiečia su Juodąja. Šioje vietoje Dzeuso Ūrijo – palankaus vėjo teikėjo – kultas buvo ypač svarbus jūreiviams, plaukiantiems į itin pavojingą jūrą. Ūrijo šventykla stovėjo Chalkedone (dab. Kadiköy, Turkija), azijiniame Bosforo krante, priešingame nei Bizantijas (dab. Istanbul).

§ 130

piliečiai ir vietos gyventojai garbino, o atvykėliai ateidavo ne tik pažiūrėti, bet ir nusilenkti. Šioje vietoje nesutiktume su Alessandro Lazzeretti aiškinimu, kad *cives* yra Sirakūzų piliečiai, o *incolae* – svetimšaliai, įsikūrę Sirakūzuose verslo ar kitokiais tikslais, tarp jų ir Romos piliečiai (Lazzeretti 2006, 384: „gli stranieri che nella città avevano

il loro domicilio, cioè, molto probabilmente, i Romani“). Manytume, jog atvirkščiai. Ciceronas visur aiškiai skiria Romos pilietybę turinčius žmones (*cives*), kiekviename mieste sudarančius piliečių bendruomenę (*conventus civium Romanorum*), ir kitus gyventojus (*incolae*), bet nuolat pabrėžia, kad ir vieni, ir kiti lygiai garbino Verio pasigrobtas statulas. Taigi Veris padarė žalos ne tik siciliečiams graikams, bet ir romėnams. Trečioji grupė – (*advenae*) – galėjo būti laikini atvykėliai, apsilonkę mieste kaip turistai ar piligrimai („ne tik pažiūrėti, bet ir nusilenkti“), plg. paaišk. § 7.

§ 131

tas ieškojo garsiojo Archimedo... sužinojęs esant nužudytą, sunkiai išgyveno. Apie Archimedo mirtį pasakoja įvairūs Antikos autoriai (Plutarchas, Diodoras Sicilietis, Silijus Italikas etc.). Kai kurie pažymi, jog Marcelas buvo įsakęs neliesti garsiojo mokslininko (Plin. *N.H.* VII. 125; Val. Max. VIII. 7(ext).7). Livijus rašo: „Toje sumaištyje, kokią tegali sukelti po užimto miesto gatvės bėgiojantys plėšikaujantys kariai, Archimedas, kaip pasakojama, susidomėjęs figūromis, kurias braižė smėlyje, buvęs nužudytas kažkokio jo nepažinusio kario. Marcelas dėl to sunkiai išgyvenęs, pasirūpinęs laidotuvėmis ir, suradęs Archimedo giminaičius, dėl jo atminimo parūpino jiems ramų ir garbingą gyvenimą.“ (Liv. XXV. 31.8–11). Apie Archimedą, įnikusį į savo brėžinius ir nepastebintį aplink vykstančios sumaišties užsimena ir Ciceronas: „Koks didis buvo Archimedo užsidegimas mokslui, jei kažką įnikęs braižyti smėlyje, nepastebėjo, jog tėvynė paimta priešų.“ (*Fin.* V. 50). Valerijus Maksimas veikale *Įsimintini darbai ir posakiai* į Archimedo lūpas įdeda frazė „Maldauju, tik neardyk šito!“ (*noli' inquit, obsecro, istum disturbare* – VIII. 7(ext).7), kuri Naujaisiais laikais buvo perfrazuota ir tapo gerai žinomu posakiu *Noli tangere circulos meos* („Neliesk mano apskritimų“).

Dar vieną su Archimedu susijusį epizodą Ciceronas papasakoja *Tuskulo pašnekesiuose* (*Tusc.* V. 64–66). 75 m. pr. Kr., būdamas Sicilijos

kvestoriumi, jis nuvykęs į Sirakūzus, norėdamas aplankyti Archimedo kapą. Deja, niekas iš sirakūziečių negalėjęs nurodyti garsiojo mokslininko kapavietės. Galiausiai prie Akraganto vartų Ciceronas pastebėjęs vos kyšančią iš žolių nedidelę koloną, ant kurios buvo išraižytas rutulys ir cilindras. Nuvalius antkapį, buvo rasta gerokai apgadinta eiliuota epitafija. Aprašęs šį nutikimą, Ciceronas patetiškai pastebi: „Taigi garsiausias, o kadaise ir mokyčiausias Graikijos miestas taip ir nebūtų sužinojęs apie paminklą savo sumaniausiam piliečiui, jei žmogus iš Arpino jam nebūtų parodęs.“ (išsamiau Jaeger 2002, 49–61; 2008, 32–47).

tuos nusikaltimus... paliksiu nuošaly. Apie figūrą *praeteritio* žr. paaišk. § 37.

delfiškus stalus... kraterus... galybę Korinto vazų. *Mensa Delphica* – apvalus marmurinis ar bronzinis staliukas ant trijų kojų, primenantis trikojį, ant kurio sėdėdama pranašavo Delfų Apolono žynė pitija, dėl to vadintas „delfišku“ (Plin. *N.H.* XXXIV. 14). Krateras – didžiulis indas plačiu kaklu vynuui miešti. Apie Korinto bronzą žr. paaišk. § 1.

§ 132

vadina mieji mistagogai, kurie vedžioja atvykusius svečius. *Mystagogos* – „įvedantis mistus“, t. y. naujai įšventinamus žmones, į Eleusino misterijas. Čia mistagogais vadinami gidai, kuriems šis vardas, matyt, taikytas pusiau juokais. Įprastesnis graikiškas žodis, reiškiantis palydovą, aiškintoją, gidą – *periēgētēs*. Artimiausi lotyniškai atitikmenys *aedituus*, *tutelarius* labiau reiškia „šventyklos prižiūrėtoją, saugotoją“.

§ 133

Lai šitas sakosi pirkęs, kaip yra pratęs sakyti. Kalbos pabaigoje Ciceronas grįžta prie pirkimo temos, dominavusios kalbos pradžioje, žr. § 8 ir paaišk. ad loc.

Lucijui Krasui, Kvintui Scevolai, Gajui Klaudijui, įtakingiausiems vyrams, kurių puikius edilitetus regėjome. Garsusis oratorius Lucijus Licinijus Krasas kartu su savo uošviu Kvintu Mucijumi Scevola Pontifiku buvo kuruliniais edilais 105 ir 103 (ar 100) m. pr. Kr. ir nustebino Romą reginių turtingumu. Scenos reginiams Krasas pastatydino laikiną medinę teatrą su specialiai atgabentomis marmurinėmis kolonomis, kurio-
mis vėliau papuošė savo namų ant Palatino atrių (Plin. *N.H.* XVII. 1–6; XXXVI. 7; Val. Max. IX. 1.4) – tuo metu, kai Romoje dar nebuvo nė vieno visuomeninio pastato su marmuro kolonomis. Mucijus Scevola (plg. *Div. Caec.* 57 ir paaišk. ad loc.), kurį Ciceronas apibūdina kaip nuosaikiausią žmogų (*omnium hominum moderatissimus* – *Off.* II. 57), būdamas edilu pirmą kartą surengė Romoje daugybės liūtų kovas (Plin. *N.H.* VIII. 53). Apie Gajaus Klaudijaus Pulchro edilitetą 99 m. pr. Kr. žr. paaišk. § 6. Ciceronas buvo gimęs 106 m. pr. Kr., tad kai vyko minėtieji reginiai, buvo dar visai vaikas ir negalėjo jų matyti. Sakydamas „regėjome“ (*vidimus*), apibendrintai taiko teisėjams, kurių dalis galėjo būti matę tai savo akimis.

graikai verslininkai sandorių nesiulė. Ciceronas kalba apie prekybą (*commercium*) meno kūrinius, kurios atgarsių galime rasti jo paties laiškuose. Jis nuolat prašo Graikijoje gyvenančio draugo Pomponijaus Atiko parūpinti jam statulų viloms papuošti (žr. paaišk. § 4; 126) ir negailėti jo „piniginės“ (*Att.* I. 9.2), praneša, jog sumokėjo kažkokiam Cincijui 24 400 sestercijų už megariškas skulptūras (*signa Megarica* – *Att.* I. 8.2), nekantraudamas laukia Pentelės marmuro hermų su bronziniai biustais, prašo pasirūpinti jų pakrovimu ir gabenimu (*ibid.*; *Att.* I. 10.3), kažkoks Lentulas žada duoti laivą (*Att.* I. 9.2), praneša, kad kroviny sėkmingai pasiekęs Kajetos uostą ir jau pasiuntęs žmones jo pervežti į vilą (*Att.* I. 3.2) ir pan. Apie tokios prekybos aktyvumą liudija ir jūros dugne aptinkami laivai su meno kūrinių, kurie mūsų laikais tampa vertingiausiais muziejų eksponatais.

po teismų žlugimo. Teismų žlugimu Ciceronas turbūt vadina 81 ar 80 m. pr. Kr. Sulos įstatymą (*lex Cornelia iudicaria*), pagal kurį teismai buvo perduoti senatoriams (anksčiau teisėjo raitelio luomo žmonės). Kalbėdamas apie žmones, tapusius edilais po teismų žlugimo, Ciceronas netiesiogiai nurodo savo priešininką, Verio gynėją Kvintą Hortenzijų.

§ 134

slapta pavogęs arba atvirai pagrobęs. Originale žodžių žaismas (*paronomasia*) derinamas su chiasmu: *clam surripiat aut eripiat palam*.

sąjungininkams... ir tiems, kuriuos padarė savo duoklininkais ir prievolinkais. *Socii* šiuo atveju turbūt miestai, sudarę sąjungos sutartį su Roma (*civitates foederatae*, žr. p. 29 ir paaišk. *Div. Caec.* 7), *stipendiarii* – tie, kurie kasmet moka nustatytą duoklę, *vectigales* – kurių mokesčiai priklauso nuo jų nuosavybės ar pelno (Riddle's Dict. s. v. *stipendiarius*).

§ 135

Regijo gyventojai... garsioji marmurinė Venera. Apie Regiją žr. aukščiau paaišk. § 26. Apie jo marmurinę Venerą nieko nėra žinoma. Dabartinio miesto įžymybės yra dvi V a. pr. Kr. graikų meistrų bronzinės karių statulos, vadinamieji „Riačės kariai“, atrasti prie Italijos (Kalabrijos) krantų 1972 m.

tarentėnai – kad prarastų „Europą ant jaučio“ ar... „Satirą“. Tarentas (Τάρων, *Tarentum*, dab. Taranto) – graikų miestas Apulijoje (Pietų Italijoje), Italijos „bato“ kulne. Iš Varono liudijimo (*L.L.* V. 32) žinome, kad Europos – mitinės foinikų karalaitės, kurią jaučiu pasivertęs Dzeusas, nugabeno į Kretos salą, – bronzinę statulą Tarentui sukūrė Pitagoras iš Regijo (V a. pr. Kr.), vyresnysis Mirono amžininkas. Plinijus, vardydamas jo kūrinius, Europos nepamini (Plin. *N.H.* XXXIV. 59–60). Satiras

(Saturas ar Satirijas) – vietinis herojus, davęs vardą vietovei aplink Tarentą (Serv. *ad Georg.* II. 197; III. 335). Kai kas mano, kad Tarento Vestos šventykloje buvo ne mitinio herojaus, bet satyro, Dioniso palydovo, atvaizdas (Lazzeretti 2006, 393–394). Vis dėlto herojaus statula labiau dera su toliau minimais vietos herojais Jalisu Rode ir Paralu Atėnuose.

Kiek tespijiečiai už Kupidono statulą, dėl kurios vienos verta aplankyti Tespijas. Apie Tespijas ir svarbiausią jų lankytiną įžymybę – Praksitelio Erotą žr. paaišk. § 4. Spėjama, kad artimiausia jo kopija – Erotas iš Farnesėių kolekcijos Neapolyje (Corso 2004, 270–276). Apie „meno turizmą“ žr. paaišk. § 7.

Kiek knidiškiai už marmurinę Venerą. Knidas (Κνίδος, *Cnidus*, dab. Tikir, Turkija) – Mažosios Azijos pietvakariuose, Kerameiko pusiasalyje, priešais Kojo (dab. Koos) salą įsikūręs miestas. Labiausiai jis garsėjo Praksitelio (IV a. pr. Kr.) „Afrodite“ – pirmąją nuogos moters skulptūra graikų meno istorijoje. Plinijus ją laiko ne tik žymiausiu Praksitelio darbu, bet apskritai garsiausia pasaulio statula (*ante omnia est non solum Praxitelis, verum in toto orbe terrarum* – N.H. XXXVI. 20). Praksitelis iškart sukūręs du tokius pačius deivės atvaizdus, tik vieną su drabužiais, kitą nuogą. Apsirengusiąją pasirinkę Kojo salos žmonės, turėję pirmumą rinktis, nuogoji atitekusi Knidui, bet šlove šioji gerokai pralenkusi savo antrininkę. Jos pažiūrėti žmonės keliaują iš viso pasaulio. Nežinomo autoriaus epigrame sakoma:

Priešais Knido Kipridę sustojus sušuko Kipridė:

„Kurgi Praksitelis bus nuogą išvydęs mane?!“

(A.P. XVI. 162, Dalios Dilytės vert.)

Jos šventnamis, pasak Plinijaus, buvęs atviras, taip kad deivę galėjai apžiūrėti iš visų pusių. (Tikslią Knido Afroditės šventovės kopiją, kaip manoma, vėliau pasistatydino Hadrijanas savo viloje Tibure (dab. Tivoli),

kur ji aplankoma ir mūsų laikais. Įvairiuose pasaulio muziejuose saugomos kelios dešimtys Knido Afroditės kopijos (išsamiau Corso 2007, 9–187). Kaip labai knidiškai brangino šią statulą, rodo tai, kad jie nesutikę jos atiduoti Bitinijos karaliui Nikomedui, žadėjusiam už tai panaikinti didžiulę jų valstybės skolą (Plin. *N.H.* XXXVI. 21).

kiek už jos paveikslą Kojo salos žmonės. Kajo miestas, esantis to paties vardo saloje (netoli dab. Turkijos krantų), garsėjo iš šios salos kilusio žymiausio graikų tapytojo Apelio (IV a. pr. Kr.) paveikslu „Afroditė Anadijomenė“ („išnyranti iš jūros“). Dailininkas pavaizdavo Afroditės gimimo iš jūros putos momentą: pusiau išnirusi nuoga deivė, abiem rankomis gręžianti šlapius plaukus. 30 m. pr. Kr. paveikslas buvo Augusto pargabentas į Romą ir dedikuotas jo pastatytai Dieviškojo Julijaus šventykiai Forume (Plin. *N.H.* XXXV. 91), bet Cicerono laikais, kaip matyti iš jo paminėjimų (*Div.* I. 23; *Att.* II. 21.4; *Orat.* 5; *N.D.* I. 75), paveikslas tebebuvo Kajo saloje. Labai tikėtina, kad pats Ciceronas ją buvo matęs, kai tobulino savo retorinius gebėjimus Rodo saloje.

kiek efesiečiai už „Aleksandrą“. Tas pats Apelis už 20 talantų (524 kg) aukso Efeso Artemidės šventykiai nutapė „Aleksandrą Didįjį Keraunoforą“ (*fulmen tenentem* – „laikantį žaibą“) (Plin. *N.H.* XXXV. 92). Sprendžiant iš antikinių liudijimų, tai buvęs garsiausias Aleksandro portretas, vaizdavęs valdovą su žaibu rankoje, t. y. Dzeuso pavidalu. Paveikslas buvęs toks tikroviškas, kad atrodė, jog pirštai kyšo, o žaibas išeina už paveikslo ribų, be to, primena Plinijus, nereikia pamiršti, jog visa tai buvo nutapyta, naudojant keturias spalvas (*digiti eminere videntur et fulmen extra tabulam esse – legentes meminerint omnia ea quattuor coloribus facta* – Plin. *ibid.*)

kiek Kidziko gyventojai už „Ajantą“ ar „Medėją“. Kidzikas (Κύζικος, *Cyzicus*, dab. Erdek) – uostamiestis Mažojoje Azijoje prie Mar-

muro jūros. Įvairūs autoriai (Ovidijus, Plinijus, Plutarchas, Lukijanas, Fi-lostratas) mini šiuos paveikslus, jiems skirta ne viena epigrama *Palatino antologijoje*, bet dėl jų autorystės ir tapatumo esama nemažai neišskumų. Iš visų šių liudijimų Cicerono yra ankstyviausias. Plinijus teigia, jog dik-tatorius Cezaris už aštuoniasdešimt talentų nupirkęs du Timomacho pa-veikslus – „Medėja“ ir „Ajantas“ – savo pastatydintai Veneros Pramotės šventyklai (Plin. *N.H.* VII. 126; XXXV. 26), tačiau neužsimenama, ar jie buvę iš Kidziko. Kitoje vietoje Plinijus sako, kad Agripa (Augusto žentas ir artimas žmogus) nupirkęs iš Kidziko gyventojų „Ajantą“ ir „Venerą“ už 1 200 000 sestercijų (apie 50 talentų). Kai kurie mokslininkai mano, kad Plinijus supainiojęs vardus – Venerą vietoj Medėjos (Taronian 1994, 284). Neįmanoma nustatyti, ar tai tie patys Cicerono minimi paveikslai. Cezaris pašventino Veneros šventyklą 46 m. pr. Kr., Agripa lankėsi Ki-dzike 15 m. pr. Kr. ir galėjo tada nupirkti paveikslus. Nesutariama ir dėl Timomacho gyvenimo laiko. Ar tai IV a. pr. Kr. pabaigos dailininkas, kurio kopijomis reikėtų laikyti Pompėjuose rastą freską (Medėja, stovin-ti su kardu ir žiūrinti į žaidžiančius savo vaikus), ar Cezario amžininkas, kopijavęs kažkokio helėnizmo laikų meistro kūrinius. Cicerono liudiji-mas paremtų pirmąją versiją, nes visi išvardyti jo menininkai priklauso graikų klasikais (V–IV a. pr. Kr.).

kiek rodiečiai už „Jalisą“. Jalisas (*Ialysos*) – vienas iš svarbiausių Rodo salos miestų ir mitinis jo įkūrėjas, davęs vardą miestui (jaunesnieji Jalisio broliai Lindas ir Kamiras – kitų Rodo miestų įkūrėjai). Minimas garsaus tapytojo, Apelio varžovo, Protogeno (IV a. pr. Kr.) paveikslas. Tikėtina, kad Ciceronas jį buvo matęs, kai 79–77 m. pr. Kr. Atėnuose ir Rode tobulino savo filosofijos ir iškalbos žinias. Plinijus (*N.H.* XXXV. 102) pasakoja, kad Jalisas buvo pavaizduotas su šunimi, kurio apsipu-tojusią nasrą jam niekaip nepavykė tikroviškai nutapyti, kol galiausiai, netekęs kantrybės, sviedė ton vieton kempinę, kuria valė dažus, ir taip

atsitiktinumas padėjo pasiekti norimą tikroviškumo išpūdį. Sakoma, kad Apelis, išvydęs šį Protogeno darbą, netekęs žado, o atsipeikėjęs pasakė, kad jis vieninteliu dalyku aiškiai pranoksta Protageną – gebėjimu laiku „atitraukti ranką nuo paveikslą“ (*manum de tabula sciret tollere*), tuo pabrėždamas, kad Protogeno paveikslui trūksta natūralumo, jame per daug juntamas tapytojo menas (Plin. *N.H.* XXXV. 80; 102; Plut. *Demetr.* 22). Demetrijaus Poliorketas (Makedonijos karalius 336–283 m. pr. Kr.) nepadegė salos iš Jaliso pusės, bijodamas, kad nesudegtų Protogeno paveikslas. Plutarchas (*Demetr.* 22) sako, kad šį paveikslą dailininkas tapė septynerius metus. Strabono laikais jis buvo saugomas Dioniso šventykloje Rode (Strab. XIV. 2.5), bet galiausiai „Jalisas“ pateko Romon ir galbūt papuošė Nerono Aukso rūmus (*Domus Aurea*), o vėliau – Taikos šventyklą Vespasijano I a. pastatydintame forume, kur jį matė Plinijus Vyresnysis (*N.H.* XXXVI. 39).

kiek atėniečiai už bronzinę Jakcho statulą ar nutapytą Paralą, ar bronzinę Mirono „Telyčaitę“. Jakchas – pusdievis, Demetros palydovas, deglo nešėjas Eleusino misterijų eisenos priešakyje. Jis įsamenino mistų eisenos džiaugsmingus šūksnius (gr. *iache*) ir tapatintas su Bakchu. Atėnuose, netoli Dipilo vartų buvusi Jakchėju vadinta šventykla, kurioje garbinta Eleusino triada – Demetra, Persefonė ir Dionisas-Jakchas. Pausanijo liudijimu, joje stovėjusios trys garsios marmurinės Praksitelio statulos: Demetra, Korė ir Jakchas su deglais rankose, o ant šventyklos sienos buvo įrašas, teigiantis, jog visos trys statulos sukurtos Praksitelio (Paus. I. 2.4). Turbūt tai buvę ne kultinės, bet votyvinės skulptūros. Galimas daiktas, kad Ciceronas mini tą pačią Jakcho statulą, nes tai buvo vienintelė garsi šio herojaus skulptūra (išsamiau Corso 2004, 185–189).

Paralas – Atikos herojus, laikytas laivininkystės ir karo laivo išradėju (Plin. *N.H.* VII. 207). Jo vardu buvo pavadintas vienas iš dviejų šventųjų

laivų, skirtų ypatingoms Atėnų valstybinėms misijoms. „Paralą“ nutapė tas pats Protogenas (Plin. *N.H.* XXXV. 101), kaip ir Rodo „Jalisą“.

Mironas (V a. pr. Kr.) – vienas garsiausių ankstyvosios graikų klasikos Atėnų skulptorių. Mums jis bene labiausiai žinomas kaip „Diskobolo“ („Disko metiko“) autorius, bet Antikoje garsiausia buvo jo bronzinė „Telyčaitė“, stovėjusi ant Akropolio, pasak Plinijaus, „garsiomis eilėmis apdainuota“ (*celebratis versibus laudata* – Plin. *N.H.* XXXIV. 57), minima net 61 šaltinyje nuo ankstyvojo helėnizmo iki XII a. (Lazzeretti 2006, 401). Ji tapo daugybės epigramų objektu (*Palatino antologijoje* išliko 36). Viena iš jų skelbia:

Ne, neišlydė manęs Mironas, tiktai atsivarė
Čia ir pririšo tvirtai prie postamento akmens.
(A.P. IX. 39, Dalios Dilytės vert.)

Neronas ją išvežė į Romą ir papuošė savo Aukso rūmus, o juos nugriovus Vespasijanas papuošė „Telyčaitę“ Taikos forumą. Prokopijo liudijimu (*B.G.* IV. 21.4), ji ten stovėjo dar VI a., o 546 m. buvo išvežta į Konstantinopolį, kur ją mini dar XII a. šaltinis. Greičiausiai šedevras žuvo 1204 m. kryžiuočiams užėmus Konstantinopolį (Lazzeretti 2006, 402; Taronian 1994, 318).

kokių kas turi garsenybių visoje Azijoje ir Graikijoje. Vardydamas žymiausius meno kūrinius, Ciceronas parenka pavyzdžių pagal kelis kriterijus: i) iš įvairių graikiško pasaulio sričių: Didžiosios Graikijos, t. y. Pietų Italijos (Regijas, Tarentas), žemyninės Graikijos (Atėnai, Tespijos Bojotijoje), Mažosios Azijos (Knidas, Efesas, Kidzikas), Egėjo jūros salų (Rodas, Kojas); ii) įvairių technikų: bronzinės, marmurinės statulos bei paveikslai; iii) įvairios tematikos: dievai (Venera, Kupidonas, Jakchas), garsūs mitų herojai (Ajantas, Medėja, Europa), vietos herojai (Satiras, Jalisas, Paralas), istorinės asmenybės (Aleksandras Didysis), gyvūnai

(telyčia); iv) skirtingų laikotarpių: V a. pr. Kr. ankstyvosios klasikos (Mironas ir Pitagoras) ir IV a. pr. Kr. Aleksandro amžininkų (Praksitelis, Apelis, Protogenas) (Baldo 2006, 87).

§ 136

Sirakūzų bendruomenė dėl Heraklijo palikimo esanti... palanki Veriui. Apie tai, kaip Veris pasipelnė iš Heraklijo palikimo, Ciceronas pasakoja II. 2.35–50. Graikas Heraklijas, Cicerono apibūdinamu, kilmingas ir iki atvykstant Veriui vienas turtingiausių sirakūziečių (*nobilis et ante hunc praetorem vel pecuniosissimus Syracusanorum* – II. 2.35), turėjęs ne tik namus, pilnus sidabrinių indų, brangių užtiesalų ir kitokių gėrybių, bet ir buvo gavęs 3 mln. sestercijų vertės palikimą iš savo bendravardžio giminaičio. Veris ne tik išviliojo iš jo kai kuriuos brangius daiktus, bet ir jo bendrapiliečių Kleonemo ir Aischrijono padedamas pasisavino turtingą Heraklijo palikimą. Dalį jo investavo į Sirakūzų palestrą, šitaip įsiteikdamas prastuomenei, tad liaudies buvo laikomas geradariu. Ant jam dedikuotos statulos postamento buvo užrašyta SOTER – „gelbėtojas“ (II. 2.154–155; Dilke 1980, 44–51).

dėl kilmingų... moterų... įtakos ir dėl jų sutuoktinių... dosnumo. Ciceronas užsimena apie dvi sirakūzietes, įtakingas Verio meilužes, kurių vyrai iš šių ryšių taip pat turėjo naudos. Plg. paaišk. II. 4.59; apie tai išsamiau II. 2.36; 3.77–78; II. 5.31; 81–82; 92.

§ 137

ėmiausi garsiųjų Karpinatijaus knygų... išaiškinau tuos Verucijus, apie kuriuos kalbėjau anksčiau. Lucijus Karpinatijus buvo valstybinių mokesčių atpirkėjų (*publicani*) kolegijos narys. Iš pradžių jis rašė laiškus į Romą, skųsdamasis Verio neteisybėmis, bet vėliau su juo susidėjo. Antrojoje Verinių knygoje *Apie teisėtvarką Sicilijoje* (II. 2.186–191) Ciceronas pasakoja, kaip jis pastebėjęs Karpinatijaus dokumentuose

vardo klastotę: Verio vardas buvo ištaisytas į neegzistuojančio Verucijaus. Ta proga Ciceronas panaudojo vieną iš savo garsiųjų juokų, pasišaipydamas iš Verio vardo: „Matote vardą Verucijus? Matote pirmąsias raides nepalistas? Matote vardo pabaigą – tą paršo uodegą (*codam illam Verrinam*), tarsi į purvą įmurkdytą į pataisymo dėmę?“ (II. 2.191). Dar žr. *Div. Caec.* 57 ir paaišk. ad loc.

Heraklijas, tuo metu buvęs Sirakūzų pareigūnu... Jupiterio žynys. Nepainioti su aukščiau minėtu (§ 136) Herakliju. Heraklijas tuo metu turbūt buvo Sirakūzų proagoras (žr. II. 4.50 ir paaišk. ad loc.). Dzeuso Olimpiečio žynys – garbingiausia religinė pareigybė Sirakūzuose (ή ἀμφιπολία Διὸς Ὀλυμπίου – Diod. Sic. XVI. 70.6). Ciceronas aprašė jo rinkimo procedūrą – žynys kasmet renkamas burtų keliu (II. 2.126).

Tariasi su manimi ir broliu. T. y. pusbroliu Lucijumi Ciceronu, žr. paaišk. § 25. Apie terminus „senatas“, „kurija“ žr. paaišk. § 18. Sirakūzų buleuterijas (kurija) buvo Achradinoje, § 119.

§ 138

Timarchido sūnus. Nepainioti su kitu Timarchidu, Verio patikėtinu, plg. § 22.

senatas ir Sirakūzų žmonės. Posakis *senatus et populus Syracusanum* sudarytas pagal analogiją su oficialia Romos valstybę pristatančia formule *Senatus populusque Romanus* – senatas ir romėnų tauta (su trumpintai *SPQR*).

Romoje siciliečių susirinkime... Sirakūzų pasiuntiniai nedalyvavo. Plg.: „Dalyvauja visų Sicilijos bendruomenių pasiuntinybės, išskyrus du miestus <...>“ (*Div. Caec.* 14) ir paaišk. ad loc.

kurijoje... matau paauksuotą Gajaus Verio statulą. Verio statulą buvo pristatyta įvairiuose Sicilijos miestuose (plg. § 90), Sirakūzuose

net kelios: agoroje (forume) stovėjo jo garbei pastatyta arka (*fornix*), papuošta raito Verio ir jo sūnaus statulomis (II. 2.154), buleuterijuje (kurijoje) – Verio ir jo sūnaus statulos (II. 4.143 ir paaišk. ad loc.). Dar girdime apie Verio tėvo statulą (II. 2.50; 145). „Visur pilna statulų, matyt, kad parodytų, jog Sirakūzuose jis pristatė statulų ne mažiau nei pavogė“ (II. 2.154). Apie kurijoje buvusią statulą Ciceronas nepateikia jokių žinių, išskyrus tai, kad ji buvusi paauskuota (*inaurata* – čia ir II. 2.50), matyt, paauskuotos bronzos. Jam svarbiau visur pabrėžti, jog visi šie atvaizdai buvo išgauti prievarta, šurkščiai reikalaujant iš bendruomenių ne tik tokios rūšies pagerbimo, bet, juo prisidengiant, dar reikalaujama pinigų.

§ 139

iš Heraklijo palikimo, kurį neva perleido atletams. Ciceronas pavartoja dar vieną graikišką terminą (žr. § 50) *palaestritae* – imtynių mokymojai, palestros prižiūrėtojai ir administratoriai.

net alyvmedį išvedusį dievą pasigrobė. T. y. Aristają, žr. II. 4.128. Graikų atletai sportuodami įsitrindavo kūną alyvų aliejumi

§ 140

atšauktų pagiriamąjį atsiliepimą. *Laudatio* – padėkos raštas, pagiriamasis atsiliepimas apie Romos vietininką provincijoje, kurį oficiali delegacija pateikia, jei minėtas pareigūnas atsiduria teisme, kaltinamas pasipelnymu provincijoje (*quaestio de repetundis*). Žr. aukščiau § 3 ir paaišk. ad loc.

miesto knygas, laikytas slaptoje išdo patalpoje. Įprastas terminas miesto (valstybės) archyvui yra *tabularium* (ἀρχεῖον). Sirakūzuose, Cicerono liudijimu, oficialūs dokumentai (*litterae publicae*) buvo saugomi išde (*in aerario*). Manoma, kad *aerarium* šiuo atveju atitinka gr. ὀπισθόδομος – šventyklos viduje, už celės esančią patalpą, kurioje būda-

vo saugomas miesto išdas, lobynas, kartais ir archyvas. Ciceronas neužsimena, kokioje Sirakūzų šventykloje buvo įrengtas išdas.

§ 141

aukščiausią valdžią turintis asmuo įsakė priimti nutarimą. Tas asmuo – pretorius Lucijus Cecilijus Metelas, pakeitęs Verį ir valdęs Sicilijos provinciją 70 m. pr. Kr. Kaip ir jo broliai, jis buvo palankus Veriui (plg. Verr. I. 26 ir paaišk. ad loc.) ir trukdė Cicerono tyrimui: neleido kai kuriems liudytojams vykti Romon liudyti prieš Verį (II. 2.65; 139; 5.129), spaudė Sirakūzų tarybą, kad ši pasiųstų palankų atsiliepimą apie buvusį valdytoją (II. 2.139; 4.141) ir pan. Cicerono pateiktas pavyzdys rodo, kaip Romos paskirtas provincijos vietininkas galėjo kištis į vietos savivaldą ir daryti įtaką miesto tarybos sprendimams

§ 142

Sirakūzuose yra paprotys... senate... pavardžiui niekas nekviečiamas. Sirakūzų tarybos darbo procedūra šiek tiek skiriasi nuo Romos senato, todėl Ciceronas mato reikalą pristatyti ją savo klausytojams (skaitytojams). Romos senate senatoriai turėjo teisę išsakyti savo nuomonę (*ius sententiae dicendae*), laikydamiesi tam tikro eiliškumo. Pirmas pasisakydavo senato galva – senatorius, cenzorių pirmuoju numeriu įrašytas į senatorių sąrašą (*senatus princeps*). Po to jis vardu kviesdavo kiekvieną pasisakyti pagal amžių ir rangą. Nėjusieji magistratų pareigų senatoriai išreiškėdavo savo nuomonę ne kalbėdami, o tik pereidami į nustatytą vietą ir prisijungdami prie aukštesnio rango grupės. Todėl jie vadinti pėsčiuojančiais (*pedarii*).

Senatui išdėstomas reikalas. *Rem ad senatum referre* – „pranešti reikalą senatui“, t. y. pateikti svarstyti norimą klausimą. Romos senate tai padarydavo senatą sukvietęs magistratas (konsulas arba pretorius).

Seksto Peducėjaus, labai daug nusipelnusio... provincijai. Sekstas Peducėjus, 77 m. pr. Kr. pretorius, 76–75 m. pr. Kr. valdė Siciliją pretoriaus teisėmis, o Ciceronas buvo jo kvestorius 75 m. pr. Kr. Oratorius visur apie jį kalba labai palankiai (*viro fortissimo atque innocentissimo, Sex. Peducaeo* – II. 2.139; II. 3.216; Att. X. 1.1). Peducėjui iškilę sunkumai, kaip galime spręsti iš žodžio *negotium* vartosenos Cicerono raštuose, matyt, reiškia teisinius reikalus. Peducėjui galėjo būti mesti kaltinimai dėl galimo pasipelnymo iš grūdų kainų ženkliaus kritimo 76 m. pr. Kr. ir staigaus pakilimo 75 m. pr. Kr. (II. 3.216).

§ 143

žymiausių žmonių pasisakymai užrašomi. Matyt, Sirakūzuose, kaip ir Romoje, senato posėdžiai raštininkų buvo protokoluojami, o protokolai atiduodami į archyvą.

KADANGI NĖ VIENAS NEATSISTOJO IR NEIŠSAKĖ NUOMONĖS, – kas gi tai? – TRAUKIAMI BURTAI. – Kodėl? Čia ir toliau turime Ciceronui būdingą dialogiško citavimo pavyzdį, kai cituojamo teksto dalys įtraukiamos į kalbos tekstą ir drauge su kalbėtojo replikomis įgyja sintaksiškai apčiuopiamą dialogo formą. Ilgesnis svetimas tekstas kalboje pateikiamas ne ištisai, bet suskaidomas frazėmis, tarp jų įterpianč pasakotojo replikas, ir šitaip susiformuoja aiški sintaksinė dialogo forma. Ypač svarbu tai, kad kalbėtojas ne tik perteikia cituojamame dokumente esančią informaciją, bet ir polemizuoja su svetimu tekstu, tarsi kalbasi su juo. Ypatingas dialogiškas santykis užsimezga tada, kai oratorius cituojamą tekstą komentuoja su ironiška nuostata. (Kučinskienė 2008, 55–65). Apie nedialogišką dokumento citavimą žr. II. 4.18 ir paaišk. ad loc.

kurijoje... stovėjo tavo ir nuogo tavo sūnaus statula... apnuoginta buvo provincija. Apie Verio statulas Sicilijoje žr. paaišk. § 138. Verio sūnus graikų papročiu buvo pavaizduotas nuogas kaip graikų jaunuolis

(efebas), besimankštinantis palestroje. Ciceronas pasinaudoja tuo ir du kartus sukuria žodžių žaismą: nuogas sūnus vs. apnuoginta provincija (<...> *fornix in foro Syracusis est, in quo nudus quidem filius nudata provincia commoveret*). Plg.: „<...> jo garbei arka pastatyta Sirakūzų forume, ant kurios stovi nuogas jo sūnus, pats nuo žirgo žvelgia į jo paties apnuogintą provinciją“ – *in quo nudus filius stat ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit* (II. 2.154).

§ 144

įsileido juos į pačią Sirakūzų Salą. Apie tai žr. II. 5.103 sqq.

§ 145

pasišalinau su broliu iš kurijos. Ciceronas turėjo teisę dalyvauti Sirakūzų tarybos posėdyje, bet jis pasielgė, kaip įprasta Romoje: išklausęs pasiuntinių pasisakymus, senatas balsuodavo jiems pasišalinus.

užmegzti svetingumo ryšius... aš visada laikiausi. Apie *hospitium* žr. paaišk. *Div. Caec.* 67. Pats Ciceronas buvo susijęs svetingumo ryšiais su Sirakūzų bendruomene (*hospitium publicum*) jau nuo savo kvestūros Lilibajuje.

išraižę varyje mums įteikė. Lucijui Tulijui Ciceronui įteikiama svetingumo lentelė (*tabula hospitii*) – varinė lentelė su įrašytu sutarties tekstu, skirta laikyti namų atriuje (Sachers 1932 s.v. *tabulae patronatus, hospitii*, in *RE*, IV. A2, coll. 1955–1957). Varis simbolizuoja ilgaamžiškumą ir patvarumą ir suteikia veiksmui iškilmingumo. Kita vertus, šios medžiagos pasirinkimas gali būti grindžiamas tuo, jog Sicilija neturėjo marmuro, o jos uolienos buvo prastos kokybės (Prag 2007, 246).

§ 146

įvyko balsavimas. <...> *discessio facta esset* – pažod. „įvykdytas išsivaikščiojimas“. Čia, kaip ir kitur, aprašydamas Sirakūzų miesto tarybos

posėdį, Ciceronas vartoja Romos senato posėdžių procedūros terminus. Pirmininkaujantis skelbdavo išsivaikščiojimą (*discessio*), ir visi senatoriai pasidalydavo į *pro et contra* grupes. Nekalbėjusieji bei nėjusieji magistratų pareigų (todėl neturintys teisės kalbėti) senatoriai (*pediarii*, žr. paaišk. aukščiau § 142) išreikšdavo savo nuomonę, pereidami į nustatytą vietą ir prisijungdami prie vieną ar kitą nuomonę išsakiusio senatoriaus.

kreipiamasi į pretorių su skundu. *Appellatio* plačiąja prasme – kreipimasis į aukščiausiąjį magistratą su skundu dėl žemesnio pareigūno veiksmų ar potvarkių. Vertėja nesinaudoja mūsų dienomis įprastu terminu „paduoti apeliaciją“, siekdama išvengti vertime lotynizmų.

Ir kas gi pateikia skundą? Ciceronas šioje vietoje panaudoja retorinę figūrą subjekciją (*subiectio*), kurią nežinomas I a. pr. Kr. *Retorikos Herenijui* autorius rekomenduoja kaip ypač veiksmingą, pasižyminčią įtaiga ir svarumu (*Rhet. Her. IV. 34*). Kalbėtojas suformuluoja klausimą ir, lyg tardamasis pats su savimi, ieško galimų atsakymų, keldamas klausimus ir čia pat atsakydamas. Tai teikia kalbai dialogo gyvybės, dinamikos, raiškumo, pagyvina ir pajvairina minčių dėstymą (Kučinskienė 2008, 53). Plg. II. 5.124.

Senatorius? Visai ne. Senatoriumi Ciceronas, kaip įprasta, vadina graikiško miesto tarybos narį (βουλευτής), plg. § 18 ir paaišk. ad loc.

Buvęs Verio kvestorius Publijus Cezetijus. Publijus Cezetijus buvo Verio kvestorius kažkuriais jo pretūros metais, 72 ar 71 m. pr. Kr. Apie jį dar užsimenama II. 5.63.

Teisingasis ir išmintingasis pretorius. Lucijus Cecilijus Metelas, 71 m. pr. Kr. pretorius, 70 m. pr. Kr. perėmęs iš Verio valdyti Siciliją; kaip ir jo broliai, jis buvo palankus Veriui. Plg. *Verr. I. 26* ir paaišk. ad loc.

§ 147

atsistojo nuo krėslo ir išėjo... kadangi jau vakarėjo. Apie *sella curulis* žr. paaišk. § 56. Teismo sesijos trukdavo iki saulės laidos (plg. II. 5.41). Kad išvengtų Veriui nepalankių sprendimų, Metelas palieka agorą pirma laiko.

kad graikų tarpe kalbėjau graikiškai, esą visiškai nedovanotina. Valerijus Maksimas veikale *Isimintini poelgiai ir posakiai* rašo: „Kaip senovėje elgėsi magistratai, puoselėdami savo ir romėnų tautos didybę, galima suprasti iš to, kad, be kitų orumą palaikančių taisyklių, šios buvo paisoma griežtų griežčiausiai – niekada neatsakinėti graikams kitaip nei lotyniškai.“ Ne tik Romoje, bet ir Graikijoje bei Mažajoje Azijoje privalu bendrauti per vertėjus. Ir ne dėl to, kad jie būtų nemokėję graikiškai, bet kad išsilavinimo saldybės suvilioti nesumenkintų valdžios ir autoriteto svorio, mat laikė, kad palijus (graikiškas apsiaustas) visame kame turi būti pajungtas togai (*pallium togae subici debere* – Vall. Max. II. 2.2). Tačiau epigrafinė medžiaga liudija ką kita: Romos senato, magistratų, vėliau ir imperatorių įsakai, ediktai, laiškai siunčiami į Rytines provincijas, buvo verčiami į graikų kalbą. Jorma Kaimio teigia, jog abi kalbos – lotynų ir graikų – gali būti traktuojamos kaip oficialios administravimo kalbos, juo labiau kad nebuvo jokių teisinių priemonių, apibrėžiančių oficialios kalbos statusą (Kaimio 1979, 110–111). Kaip rodo mūsų aptariamas § 147, Ciceronas visai nesijaučia pažeidęs taisykles. Mathias Getzleris šiame epizode įžvelgia priešpriešą tarp senosios aristokratijos ir *homo novus* (Getzler 1969, 41). Toks teiginys atrodo abejotinas. Vis dėlto akivaizdu, kad Ciceronas nebijo teisėtų senatorių akivaizdoje pasiepti Metelo požiūrio, o atsakydamas visiškai nekreipia dėmesio į kritiką ir nebando teisintis. Kaimio daro išvadą, kad magistratas turėjo laivę pasirinkti, kokia kalba kalbėti, tiesiogiai ar per vertėją ir pan. (Kaimio 1979, 112).

Tai ne vienintelis paliudytas atvejis, kai Romos magistratas kreipiasi į provincijos gyventojus graikiškai: dar 131 m. pr. Kr. Publijus Licinijus Krasas, nuvykęs į Mažąją Aziją, pasirodė puikiai kalbantis net penkiais graikų kalbos dialektais (Val. Max. VIII. 7.6). Ir tai neturėjo būti laikoma lotynų kalbos pažeminimu, veikiau priešingai – romėno pranašumo ženklui.

Numidiečio – tikro Metelo iš prigimties. Kvintas Cecilijus Metelas buvo 109 m. pr. Kr. konsulas ir už pergalę prieš Numidijos karalių Jugurtą gavo garbės pravardę (*cognomen ex virtute*) *Numidicus* (Att. I. 16.4; Fam. I. 9.16). Lucijus Licinijus Lukulas, 74 m. pr. Kr. konsulo (minėto II. 4.49) tėvas, 102 m. pr. Kr. buvo Sicilijos prokonsulas ir po nesėkmingų veiksmų kare su sukilusiais Sicilijos vergais buvo nuteistas už išdo iššvaistymą. Nuteistasis buvo vedęs Metelo Numidiečio seserį Ceciliją Metelą.

§ 148

pretorių... smarkiai paveikė laiškai – ne rekomendaciniai, bet kyšiniai. Rekomendacinis laiškas (*litterae commendaticiae*) buvo labai paplitusi korespondencijos rūšis. Visą trylikta Cicerono *Laiškų draugams* (*Epistulae ad familiares*) knyga sudaryta vien iš rekomendacinių laiškų. „The sheer quantity of these letters testifies to their importance, and their contents, while they can seem monotonous, nonetheless demonstrate that recommendation letters were a major means by which members of the Roman elite protected and extended their reputation and influence“ (Wilcox 2012, 79). Ciceronas sukuria ironišką terminą – „kyšinis laiškas“ (*litterae tributariae*), tuo pabrėždamas, kad gavęs iš Verio kyšį siūlantį laišką Metelas ėmė trukdyti bylos duomenų rinkimui, reikalauti iš miestų bendruomenių pagiriamojo atsiliepimo Veriui, bauginti ir drausti liudytojams vykti į Romą. Apie tai Ciceronas užsimena II. 2.63–64; 138–140; 162–164 etc. Apie Metelų papirkimą dar žr. Verr. I. 26–27.

Teomnastas, juokingas pamišėlis, kurį sirakūziečiai vadina Teo-raktu. Teomnastas – Verio patikėtinis, jo dėka tapęs Jupiterio žyniu (II. 3.101; II. 2.127). *Theo-mnastos* reiškia „dievo atmintasis“, *Teo-raktus* – „dievo įstumtas beprotystėn“. Atkreiptinas dėmesys, kad šį pokštą Ciceronas priskiria sirakūziečiams. Anthony Corbeillas pastebi, kad tokios rūšies pajuokavimų, kai vardas iškraipomas, suteikiant jam pajuokiamą prasmę, nerandame Cicerono korpuse. Galbūt Ciceronas juos laikė nederančius teismo ar senato kalbai (Corbeill 1996, 97).

§ 149

Aš cituoju įstatymą. Teismas vyko pagal Sulos įstatymą dėl turto prievartavimo (*lex Cornelia de repetundis*), kuris turbūt apibrėžė kaltintojo teises ir įgaliojimus. Be to, Ciceronas turėjo teismui pirmininkavusio pretoriaus Manijaus Glabrijono laišką (*litterae Glabronis* – Verr. II. 2.64). Šiedu dokumentai Sicilijoje suteikė Ciceronui pareigūno statusą, tam tikrose srityse galinčio lygiuotis į provincijos vietininką (Zielinski 1901, 345).

Sumanusis pretorius teigia, esą jam nepriimtina leisti man iš-vežti Romon tai, ko neprivalu laikyti galiojančiu senato nutarimu. Originale šis sakinyss perteiktas gana painia sintakse: *Praetor intellegens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare*. Matyt, tai turėjo suteikti komizmo dėl itin įmantraus pretoriaus atsakymo patvirtinančio jam taikomą epitetą *intelligens* – „nuovokus, sumanus“.

§ 150

Tegul tave dabar giria mamertinai – iš visos provincijos jie vieninteliai nori tavo išteisinimo. Kalbos pabaigoje Ciceronas grįžta prie to, nuo ko pradėjo, – Mesanos bendruomenės atsiųsto pagiriamąjo atsiliepimo ir priežasčių, paskatinusių juos palaikyti kaltinamąjį teisme

(II. 4.3; 17; 20–21). Pagal retorikos teoriją baigiamoji kalbos dalis *peroratio* (*conclusio*, *epilogus*, ἐπίλογος) atlieka dvejopą funkciją (Quint. VI. 1.1: *Eius duplex ratio est, posita aut in rebus aut in affectibus*). Viena vertus, oratorius trumpai primena svarbiausius kalbos faktus, ypač jei kalba buvo ilga ir klausytojai primiršo jos turinį (*enumeratio*, *recapitulatio*, *renovatio*), kita vertus, jis siekia sukelti klausytojų emocijas: kaltinimo kalbose pasipiktinimą, nepasitenkinimą kaltinamuoju (*indignatio*, *amplificatio*, *exaggeratio*), gynyboje – užuojautą, gailestį (*conquestio*, *com-miseratio*, *miseratio*) (*Rhet. Her.* II. 47; *Cic. Inv.* I. 98; Quint. VI, 1.1). Verinių kompozicija neatitinka retorikos vadovėlių taisyklių, vis dėlto šis paragrafas iš dalies atlieka priminimo funkciją, bet drauge paruošia skaitytoją penktajai kalbos daliai: būsimuoju laiku Ciceronas kuria įsivaizduojamą dialogą su Mesanos liudytojais ir paliečia dalykus, kurie bus išsamiau aptarti II. 5.43–60.

§ 151

tas gėdingas... Verijas... įsteigė.. įsakė panaikinti Marcelijas. Pastutinis paragrafas irgi grąžina skaitytoją į kalbos pradžią – § 24. Primindamas apie šventę Marcelo garbei, Ciceronas kreipiasi į vieno iš teisėjų Gajaus Klaudijaus Marcelo (*Div. Caec.* 13) giminystės jausmus.

šeimai, dėl kurios ir kitas šventes atgavo. Ketvirtoji knyga baigiasi staigiai ir kiek netikėtai. Todėl buvo iškelta hipotezė, kad invokacija į dievus (II. 5.184–189), kuria užbaigiama visa *Antrojo posėdžio kalba*, originaliai turėjusi būti ketvirtosios knygos gale (Von Albrecht 1980; 2003, 206–215).

PRIEŠ GAJŲ VERĮ ANTROJO POSĖDŽIO KALBA

•
Penktoji knyga
APIE BAUSMES

KALBOS PLANAS

Įžanga (*exordium*) § 1–4: apie naują gynybos būdą, kurio ketina imtis teisiamašis.

Pasakojimas ir įrodymai (*narratio et probatio*) § 5–172:

§ 5–41 apie vergų karą:

§ 5–8 paneigiamas gynybos tvirtinimas dėl galimybės kilti karui Sicilijoje;

§ 9–41 parodoma, kad Verio veiksmai, siekiant užkirsti kelią karui, buvę visai beprasmingi:

§ 10–15 Leonido byla: Veris suima vergus, apkaltinęs juos sąmokslu, o paskui, gavęs kyšį, paleidžia;

§ 16–24 Apolonijo byla: Veris jį savavališkai įkalina, o paskui taip pat nepagrįstai paleidžia;

§ 25–39 *egressio* apie Verio – imperatoriaus gyvenimo būdą ir tiesioginių pareigų nevykdymą, kurį iliustruoja Tempsės epizodas § 40–41.

§ 42–138 apie karą su piratais:

§ 43–59 netinkamas karo laivyno administravimas. Kaltinama tuo, kad šias pareigas Veris perleidęs Mesanos gyventojams, paėmęs iš jų kyšį ir § 60–62 įsakęs miestų bendruomenėms mokėti vietininkui pinigų, numatytus laivyno išlaikymui;

§ 63–79 pasakojimas apie nelaisvėn paimtą piratų laivą, kurio ka-

pitonas už kyši buvo paleistas, o jūreiviai paversti Verio vergais arba išdalyti draugams;

§ 80–138 laivyno praradimas ir navarchų teismas (*crimen navale*).

§ 139–170 apie Romos piliečių bausmes:

§ 139 *exordium* apie šios paskutinės dalies išskirtinumą;

§ 140–142 Gajaus Servilijaus kankinimas;

§ 143–157 tariamų Sertorijaus karių įkalinimas ir nubaudimas;

§ 158–170 Publijaus Gavijaus mirties bausmė.

Pabaiga (*peroratio, epilogus*) § 171–189:

§ 171–183 trumpai primenami svarbiausi kalbos faktai (*recapitulatio, renovatio*);

§ 184–195 iškilmingas kreipimasis į dievus.

§ 1

Niekam, kaip matau, nekyla abejonų. Penktąją knygą Ciceronas pradeda teiginiu, jog jau įrodęs kaltinimą, kurį suformulavo ketvirtosios knygos pradžioje (II. 4.2). Abu sakiniai remiasi ta pačia antiteze „kaip privatus asmuo ir kaip pareigūnas“ (*privatim <...> publice*; plg. II. 4.2: „ar tai būtų privatu, ar visuomeniškai“ – *neque privati neque publici*) ir „šventa ir pasaulietiška“ (*sacra profanaque*; plg. II. 4.2: „pasaulietiška ar šventa“ – *neque profani neque sacri*). Taigi pirmas sakinyss, viena vertus, reziumuoja ankstesnę dalį, kita vertus, yra perėjimas prie naujo kaltinimo.

man teks susidurti su jo gynyba, didinga ir akinančiai puikia... iš anksto priemonės reikia numatyti. Vienu sakiniu reziumavęs ankstesnę kalbos dalį, Ciceronas eina prie naujos temos – apie karinius Verio veiksmus provincijoje. Šioje kalbos dalyje Cicerono laukia dar sunkesnis iššūkis nei ankstesnėje. Ten, pasinaudojus bendrąja vieta (žr. toliau paaišk. § 2) „prieš šventyklos plėšiką“, nesunkiai buvo galima pavaizduoti Verį kaip šventvagį (*sacrilegus*). Penktojoje knygoje Verio gynėjai turėjo stiprią kortą – vergų karo pavojus, provincijos saugumas (Frazel 2009,

125). Nenuostabu, kad Ciceronas pasitelkia ironiją ir stengiasi užbėgti gynėjams už akių.

Sicilijos provincija... buvo išgelbėta nuo pabėgusių vergų ir karo pavoju. Turimas galvoje Spartako vadovaujamas vergų sukilimas, piratų siautėjimas jūrose. Sakinio leksika ir stilius mėgdžioja oficialų nutarimą, kuriuo senatas išreikšdavo padėką pergalingam karvedžiui (Levens 1965, 67).

§ 2

Ką man daryti, teisėjai? Kuo remti savo kaltinimą? Kurlink kreiptis? Vos suformulavęs įžanginį teiginį, Ciceronas pavartoja retorinio kreipinio figūrą *communicatio*, kuria kreipiamasi į klausytojus patarimo, kaip elgtis. „Tam tikro tikėtinumo suteikia ir abejojimas (*dubitatio*), kai apsimetame jog tariamės su klausytojais, nuo ko pradėti kalbą, kuo užbaigti, ką labiausiai dera sakyti, ar apskritai verta. <...> Nuo šios figūros mažai tesiskiria kita, vadinama pasitarimu (*communicatio*), kai arba pačių priešininkų klausiamo, <...> arba – kas dažniausiai pasitaiko – su teisėjais neva tariamės <...>“ (Quint. IX. 2.19–21). Be to, šie retoriniai klausimai turėjo priminti klausytojams (skaitytojams) garsiąją Gajaus Grakcho kalbos ištrauką, kurią Ciceronas cituoja traktate *Apie oratorijų*, kalbėdamas apie kalbos atlikimo (*actio*) įtaigą. Plg. § 126 ir paaišk. ad loc.

Žinau šitą „vietą“. „Vieta“ (*locus communis, topos*) – techninis retorikos terminas: bendrieji teiginiai, topai, kuriuos pateikdavo retorikos vadovėliai. Pagal antikinę sampratą oratorius ne tiek išgalvodavo kalboje pateikiamus svarstymus, kiek paimdavo juos iš atitinkamų išmoktų „vieta“, kurias R. G. C. Levensas (1965, 68) lygina su iš anksto žinomomis šachmatų kombinacijomis. Tuo grindžiama viena retorikos sritis – topika („mokymas apie bendrąsias vietas“), išlikusi mums Aristotelio ir Cicerono veikalų pavidalu (Arist. *Topica* ir Cic. *Topica*).

Iš anksto nusakydamas priešinininko gynybos metodus, Ciceronas sukuria kiek komišką situaciją ir tuo pačiu parodo Hortenzijaus neoriginalumą bei savo paties retorikos išmanymą ir pranašumą. Mes neturime Hortenzijaus ginamosios kalbos *Pro Verre*, bet galime spėti, kad ji buvo pagrįsta *bonus imperator* topu ir teikė gynėjui daug privalumų (Frazel 2009, 125–126). Apie žodžio *imperator* reikšmę žr. paaišk. Verr. I. 29.

Karo pavojus, respublikos sunkumus, karvedžių stygių paminės. Trečiasis karas su Ponto karaliumi Mitridatu VI prasidėjo 74 m. pr. Kr., tuo pat metu Pompėjus kariavo su Sertorijumi Ispanijoje, o Italijoje įsisiautėjo Spartako vadovaujamas vergų sukilimas. Tuo netruko pasinaudoti ir piratai, ėmę įžūliai karaliauti Viduržemio jūroje. Visi šie įvykiai sutapo su Verio pretūros metais. Apie karvedžių stygių Ciceronas užsimena kalboje *Apie Gnėjaus Pompėjaus karinę valdžią*: „O kad jūs, kviritai, turėtumėte tokią gausybę narsių ir dorų vyrų, jog sunku būtų nuspręsti, kurį laikyti tinkamiausiu tokiam sunkiam uždaviniui ir tokiam sunkiam karui vadovauti!“ (*Man.* 27).

Idant kaltinimai dėl gobšumo neužgožtų karvedžio šlovės. Retorikos teorija siūlė būtent tokią dėmesį nuo svarbiausio kaltinimo nukreipiančią strategiją, ypač bylose *de repetundis*. Pats Ciceronas jaunystėje parašytame traktate *Apie medžiagos suradimą* siūlo panašią strategiją: „Gynėjas pirmausia, jei įstengs, privalės parodyti ginamojo gyvenimą buvus kuo garbingiausią. Tai pavyks, jei išryškins tam tikrus jo bruožus bei įprastą pareigingumą – koks jis buvo tėvams, pažįstamiems, draugams, giminaičiams, artimiesiems <...>“ (*Inv.* II. 35). Verio – Sicilijos karvedžio ir gynėjo veikla ir buvo tokio pareigingumo pavyzdys. Per jo pretūrą 73–71 m. pr. Kr. Italijoje ir Sicilijoje buvo krizinė padėtis. Pasak Floro (*Epit.* II. 8), vergai iš tiesų bandė persikelti į Siciliją, piratai siautėjo jūroje. Veris, ko gero, parodė tam tikro veiklumo šių pavojų akivaizdoje: Salustijus teigia, kad jis sustiprino gretimas Italijai pakrantes (*Hist.* IV.

32), vadinasi, rūpinosi provincijos saugumu ir strategiškai panaudojo karinę jėgą. Taigi, matyt, nesunku buvo parodyti Verį kaip uolų Sicilijos gynėją, ir tai turėjo sumenkinti jo silpnybę meno kūriniams ir atsverti kaltinimą dėl turto prievartavimo. Hortenzijaus kalba *Už Verį* (*Pro Verre*) neabejotinai buvo žinoma Kvintilijanui (I a. po Kr. antra pusė), bet iš jo paminėjimo (X. 1.23) nieko negalime pasakyti apie kalbos turinį ar jėgą. Prielaidas apie Hortenzijaus taktiką galime daryti tik iš paties Cicerono teksto.

§ 3

Manijaus Akvilijaus. Gulielmo Petersono 1917 redakcijoje čia palikta klaida M. – Markas. Mes laikomės visuotinai priimtose versijos M'. – Manijus (plg. Verr. I. 4 ir paaišk. ad loc.).

kokią įspūdį Manijaus Akvilijaus teisme padarė Marko Antonijaus kalba. Manijus Akvilijus, jau pasižymėjęs Marijaus vadovaujamame kare su teutonais, 101 m. pr. Kr. kaip konsulas buvo pasiųstas į Siciliją, kur vyko Antrasis Sicilijos vergų karas (104–100) ir romėnai jau buvo patytę skaudžių pralaimėjimų. Manijus Akvilijus numalšino sukilimą ir liko provincijos prokonsulu. Jo karinę šlovę užtemdė godumas valdant provinciją. 98 m. pr. Kr. Lucijus Furijus patraukė Akvilijų į teismą už turto prievartavimą (*de repetundis*), ir nors Akvilijus aiškiai buvo kaltas (Flac. 98), jį gynęs garsus to meto oratorius Markas Antonijus (būsimo triumviro senelis) laimėjo bylą, pasinaudojęs Cicerono aprašytomis priemonėmis. Šį teismo epizodą Ciceronas dar kartą papasakoja paties Marko Antonijaus lūpomis veikale *Apie Oratorių* (*De or.* II. 194–195; plg. Brut. 222; Off. II. 50; Planc. 39). Vis dėlto istorikas Titas Livijus abejoja šio įvykio istoriškumu, užsimindamas, kad Ciceronas esąs vienintelis tai paminėjęs autorius (*Cicero eius rei solus auctor.* – Liv. Perioch. LXX).

Mokslininkų ne kartą pastebėta, kad romėnų retorikoje kur kas labiau nei graikų dominuoja emocinis ir moralinis (*pathos* ir *ēthos*), o ne logikos faktorius (*logos*). Galbūt tokie gynėjo veiksmai graikų teisėjams būtų atrodę įtartini ar įžeidžiantys (Kennedy 1968, 426). Tačiau Romos teisme buvo įprasta teisiamajam vilkėti gedulo rūbais, atsivesti raudančius vaikus ir kitaip teatrališkai apeliuoti į teisėjų jausmus.

žaizdą galvoje, patirtą iš priešų vado. Kalbama apie Antrąjį Sicilijos vergų karą (104–100). Vienas iš jo vadų buvo kilikas vergas Atėnijosnas, vadovavęs vakarinės salos dalies sukilėliams ir prisijungęs prie pagrindinio sukilimo vado Salvijaus. Manijus Akvilijus savo ranka nukovė Atėnijosną, bet pats buvo sunkiai sužeistas (Diod. Sic. XXXVI. 10).

§ 4

karvedys, apdovanotas sėkme. Romėnų įsitikinimu, geras karvedys ne tik privalėjo gerai išmanyti karo meną, būti narsus, geras strategas ir pan., bet ir turėti sėkmę ar laimę (*fortuna, felicitas*), suteikiamą tik nedaugeliui kaip dievų palankumo ženklą. Kornelijus Sula, norėdamas pabrėžti esąs dievų numylėtinis, pasirinko pravardę *Felix* (Laimingasis) (Plut. *Sull.* 34). Ciceronas tokią dievišką savybę priskiria kai kuriems praeities karvedžiams ir ypač Gnėjui Pompėjui. „Esu įsitikinęs, kad Maksimui, Marcelui, Scipijonui, Marijui bei kitiems garsiems imperatoriams ne vien dėl jų šaunumo, bet ir dėl jų sėkmės ne sykį buvo suteikta valdžia ir patikėta kariuomenė. Be abejonės, kai kuriems žymiesiems vyrams <...> dievų valia būdavo pasiunčiama kažin kokia ypatinga sėkmė“ (*Man.* 47). Mokslininkų nuomone, kaip tik Ciceronas, susipažinęs su valdovų sudievinimo tradicijomis graikų kraštuose (lankydamasis Graikijoje, Mažojoje Azijoje, Sicilijoje), padėjo pagrindus apoteozės idėjai romėnų teologijoje (Cole 2006; Cole 2014).

Nesielgsiu su tavimi. Į ką kreipiasi Ciceronas? Pagal kontekstą – tarsi į gynėją, nes ankstesniame sakinyje nusakoma gynybos taktika (*defensionis ratio*). Bet įvardis „su tavimi“ (*tecum*) lyg sujungia ir sutapatina gynėją su kaltinamuoju. Tai leidžia Ciceronui sukurti betarpiško pokalbio įspūdį, kuris plėtojamas kitame paragrafe.

teismas vyksta pagal tam tikrą įstatymą. Pagal Kornelijaus įstatymą dėl turto prievartavimo provincijoje (*lex Cornelia de pecuniis repetundis*). Cicerono kaltinimas peržengia šio įstatymo rėmus. Plg. II. 4.88. Žr. p. 33.

Kartoju, taip nesielgsiu. Apie retorinę figūrą *praeteritio* žr. paaišk. II. 4.37.

§ 5

Ką sakai? Ciceronas toliau aktyviai kalbina priešininką, pasitelkdamas retorinius klausimus ir numanomas jo atsakymus. Gyvas pokalbis teisme, kuris neįvyko. Apie tariamą dialogą žr. paaišk. II. 4.5.

„Tačiau buvo Italijoje.“... didelis ir nuožmus. Kalbama apie 74–71 m. pr. Kr. Spartako vadovaujamą vergų sukilimą Italijoje. Sicilijoje po Manijaus Akvilijaus numalšinto vergų karo daugiau sukilimų nebūta. Tikėtina, kad Verio gynėjai stengėsi parodyti, jog karas nepersimetė Sicilijon kaip tik dėl to, kad vietininkas ėmėsi ryžtingų veiksmų nuo jo apsaugoti, ir tame galėjo būti tiesos (žr. paaišk. § 2). Plutarchas rašo, kad būtų pakakę žiežirbos neseniai nuslopintam sukilimui vėl įsipliekti (Plut. *Crass.* 10.6). Panašios taktikos laikėsi Ciceronas, 59 m. pr. Kr. gindamas Lucijų Valerijų Flaką, kaltintą turto prievartavimu Azijos provincijoje. Vienas iš jam mestų kaltinimų buvo tas, kad jis užkrovė nereikalingą našą Azijos provincijai, įsakydamas pastatyti laivyną tada, kai piratų grėsmė jau buvo parėjusi. Ciceronas aiškino, kad būtent propretoriaus budrumas ir laivyno statyba neleido atsigauti Kilikijos piratams (*Flac.* 31).

pergalės garbę su Marku Krasu ar Gnėjumi Pompėjumi tau pridera dalytis. Kai Spartakas išsiveržė iš Regijo, kur jis buvo apsiaustas Licinijaus Kraso, pastačiusio įtvirtinimus per visą Brutijaus pusiasalio plotį (Plut. *Crass.* 10.7–9), ir vergų armija patraukė į šiaurę, senatas skubiai iškvietė iš Ispanijos Pompėjų, tuo metu kariavusį su Sertorijumi. Krasas, bijodamas, kad pergalės šlovė išslys jam iš rankų, paskubėjo susikauti su vergais ir sumušė juos mūšyje, kuriame žuvo ir Spartakas. Vėliau Pompėjus sunaikino vergų armijos likučius ir ataskaitoje senatui parašė, jog Krasas įveikęs vergus atvirame mūšyje, o jis pats išrovęs karą su šaknimis (Plut. *Crass.* 11.11).

bėgliai, sujungę plaustus, neįstengė persikelti ties Mesana. *Rati-bus coniunctis* turbūt reiškia, kad vergai sujungę plaustus, tikėdamiesi vienu kartu perkelti didelį skaičių žmonių (Levens 1965, 70). Apie tiltą iš sujungtų plaustų ar laivų negali būti kalbos, nes Mesanos sąsiauris ties siauriausia vieta (prie Torre Capo) yra apie 3 km pločio, o ties dabartine perkėla – apie 7 km.

§ 6

lengviau buvo pasiekti Okeaną, nei prisiartinti prie Peloro kyšulio. Graikų mituose Okeanas – upė ar jūra, supanti visą gyvųjų pasaulį ir skirianti jį nuo anapusinio. Antai Homero Odisėjas kažkur vakaruose persikelia per Okeano bangas ir patenka į Hado karalystę (Hom. *Od.* X. 508–212; XI. 13–19). Lygiai taip ir Heraklis, kad parneštų Hesperidžių obuolius, keliauja į tolimuosius Vakarus, (Ispanijos vakarinę pakrantę ar dar toliau – į gretimas salas), kurie mitinėje sąmonėje asocijavosi su pomirtiniu pasauliu. Šiuo atveju Ciceronas pateikia realesnį geografinį vaizdą, bet vis tiek nukeliantį į Vakarus: pasiekti Okeaną sukilėliai galėjo nužygiavę sausuma per visą Italiją ir Ispaniją, ir tai buvo lengviau, nei pasiekti Siciliją laivų neturintiems žmonėms. *Pelorus*, arba *Peloris* – kyšulys, sudarantis šiaurvakarinį Sicilijos kampą, pavadintas herojaus

eponimo vardu, dab. Capo di Faro. Ties Peloro kyšuliu yra siauriausia Mesanos sąsiaurio vieta.

§ 7

Sicilijoje jau anksčiau būta karų su pabėgusiais vergais. Sicilijoje vyko du dideli vergų sukilimai. Per pirmąjį sukilimą, dažnai vadinamą Pirmuoju Sicilijos vergų karu (134–132), neturtingieji gyventojai palaikė vergus, todėl numalšinus sukilimą žemvaldžiai ėmė masiškai gaudyti laisvuosius ir versti juos vergais. 104 m. pr. Kr. Romos senatas ėmėsi priemonių ir įgaliojo provincijos vietininką Publijų Licinijų Nervą sudaryti specialią komisiją, kuri netrukus išskėlė net 800 bylų savininkams, neteisėtai pavertusiems laisvuosius vergais. Sunerimę žemvaldžiai kreipėsi į Nervą, ir šis panaikino komisijos bei teismo nuosprendžius. Tačiau nukentėjusieji nebegrižo pas šeiminkus, bet patraukė į kalnus, prie jų prisidėjo pabėgę vargai, ir taip kilo Antrasis Sicilijos vergų karas (104–100). Jam vadovavo Trifonas ir Atėnionas. Po keleto skaudžių pralaimėjimų galiausiai Sicilijon buvo pasiūstas Manijus Akvilijus, kuris visiškai numalšino sukilimą (žr. paaišk. § 3).

visų pretorių... ediktai. Kiekvienas pretorius, atvykęs į provinciją, išleisdavo ediktą, kuriame nusakydavo savo valdymo principus. Paprastai remdavosi ankstesniojo vietininko ediktu, bet savo nuožiūra padarydavo reikalingų pakeitimų.

Lucijui Domicijui esant Sicilijos pretoriumi. Lucijus Domicijus Ahenobarbas pakeitė Manijų Akvilijų, bet jo pretūros metai nėra tiksliai žinomi, galbūt 97 m. pr. Kr. (Broughton 1954, vol. II, 560). Konsulu jis tapo 94 m. pr. Kr.

kažkoks piemuo. Piemenys (*pastores*), kitaip nei mūsų tradiciniame kaime, buvo ne vaikai, bet suaugę ir fiziškai stiprūs vyrai vergai. Jie turėjo daugiau judėjimo laisvės nei namų vergai ir, kad apgintų bandas

nuo žvėrių, būdavo ginkluoti vėzdais, ietimis, kabliais, dėvėjo vilkų ar lokių kailius ir turėjo didelius šunis. Todėl kaip tik piemenys dažnai tapdavo sukilimų pradininkais ir svarbiausia jėga (Diod. Sic. XXXIV. 2.29; 34; 43). „Piemenis reikia priversti kiaurą dieną likti ganyklose ir drauge ganyti, bet nakvoti atskirai kiekvienam su savo banda. <...> Vyrus reikia parinkti, kad būtų tvirto sudėjimo, greiti ir judrūs, išmiklintom galūnėm, kad galėtų ne tik paskui kaimenę sekti, bet ir nuo žvėrių bei plėšikų ją apginti, kad ryšulius ant nešulinių gyvulių galėtų sukrauti, kad mokėtų pulti, svaidyti ietį“ (Varr. R. r. II. 10.2–3).

§ 8

kai Sąjungininkų karas jau buvo apėmęs visą Italiją, Gajus Narbonas... neturėjo jokių rūpesčių. Sąjungininkų karas, dar vadinamas Italikų arba Marsų karu, – tai sąjunginių Italijos miestų sukilimas prieš Romą, siekiant lygių teisių ir Romos pilietybės (91–88). Gajus Julijus Narbonas buvo Sicilijos pretoriumi 91 m. pr. Kr.

§ 9

tuos faktus... aš pats išdėstysiu ir paviešinsiu. T. y. realią vergų sukilimo galimybę Sicilijoje, kurią lig tol Ciceronas neigė.

§ 10

Trijokalų srityje, kuri jau anksčiau buvo užimta pabėgėlių vergų. Trijokalai (*Triocala*, dab. Caltabellotta) – miestelis apie 45 km į šiaurės vakarus nuo Agrigento, strategiškai patogi tvirtovė 949 m aukštyje. Per Antrąjį Sicilijos vergų sukilimą jį buvo užėmęs vergų vadas Trifonas.

kažkokio siciliečio Leonido šeimynos. *Familia* – žr. paaišk. Verr. I. 23.

į Lilibają. Apie Lilibają žr. paaišk. II. 4.32.

šeimininkui liepta atvykti. Vergams nebuvo keliamas ieškinys, formaliai į teismą buvo traukiamas šeimininkas, turėjęs atsakyti už vergo nusikaltimus ir, pripažinus kaltę, patirdavo nuostolių, nes prarasdavo vergą.

galėjo būti suderėta... kad nutrauktų bylą. Pagal Romos teisę vieningas vergų tardymo būdas buvo kankinimai, o patikimais laikomi tik tokio būdo išgauti parodymai. Teismui vergai galėjo būti atiduodami tik su šeimininko sutikimu. Šiuo atveju Veris galėjo pareikalauti iš šeimininko kyšio, kad vergai nebūtų kvočiami, t. y. kad nenukentėtų jo nuosavybė.

Romos piliečių bendruomenė. *Conventus* – žr. paaišk. II. 4.55.

Taigi nuvedami ir pririšami prie stulpo. Prieš nukryžiuojant pasmerktasis buvo nuplakamas. Tai ir buvo bausmė „protėvių papročiu“ (*more maiorum*), plg. žemiau § 12. Romos piliečiams nukirsdavo galvą.

§ 11

Ką šioje vietoje gali pasakyti, beproti žmogau. Pasinaudodamas apostrofa (žr. paaišk. II. 4.69), Ciceronas vėl keičia kalbos būdą pagal *Verinems* būdingą komponavimo principą: po naratyvinio vaizdelio, staiga „atsigręžiama“ į pašnekovą ir pradedama rutulioti temą vienokia ar kitokia dialogo forma (žr. p. 48–49).

apie šį vagiliavimo ir grobstymo būdą aš nieko nekalbu. Apie figūrą *praeteritio* žr. paaišk. II. 4.37.

§ 12

bausmei pagal protėvių paprotį. T. y. nuplakant ir nukryžiuojant, žr. paaišk. § 10.

kryžių, sukaltą pasmerktiems vergams, pasaugotum be teismo nubaustiems Romos piliečiams. Iš tolo užsimenama apie Gavijaus

nukryžiavimą – paskutinį naratyvinį kalbos epizodą (II. 5.158–172). „Žinoma“ (*videlicet*) suteikia sakiniui sarkastiškos ironijos. Cicero-nas meistriškai sujungia kelias retorines figūras: antitezę „vergai – Ro-mos piliečiai“ dar labiau pabrėžia žodžių žaismas (*paronomasia*) su vienodų galūnių atskambiu (*homoeoteleuton*) *damnatis – indemnatis* (plg. toliau § 18).

pragaištingą išeitį. Originale sunkiai perteikiamas žodžių skambe-sys *exitus extitialis*. Ciceronui, matyt, patiko ši aliteracija, nes kitoje kal-boje jis dar labiau ją išplėtojo: *extremi exitiorum solent esse exitus* (Agr. II. 10).

kurioje tai vyksta. Pagal sakinio punktuaciją ir pagal tai, kur įžvel-giame periodo vidurį, galimi du skaitymo variantai: vieni leidėjai *ubi eveniat* jungia prie pirmosios sakinio dalies, kiti *ubi eveniat* laiko antro-sios dalies pradžia: „Kai taip nutinka, visi supranta, jog valstybė ritasi į pražūtį; kur tai įvyksta, visi suvokia, jog nebeliko vilties išsigelbėti.“ Mes laikomės Gulielmo Petersono redakcijos (pirmojo varianto), nes antruo-ju atveju, mūsų nuomone, periodas tampa prikišamai simetriškas, nebū-dingas Ciceronui.

§ 13

būtų išlaisvinti liaudies vadai arba kilmingieji. Cicerono pavarto-ti terminai *homines populares* ir *nobiles* iš esmės atitinka dvi Romos res-publikos pabaigos politines grupuotes – populiarius ir optimatus, tačiau kalbėdamas apie tremtinių sugrąžinimą, greičiau turi galvoje Graikijos istorijos pavyzdžius: po pralaimėjimo prie Aigospotamų 405 m. pr. Kr. Atėnuose buvo paskelbta politinė amnestija.

labiau dėl kaltinamojo nei dėl paties nusikaltimo. Originale neiš-verčiamas žodžių žaismas (*propter reum quam propter rem*), kai pavarto-ti panašiai skambantys, bet visiškai skirtingas reikšmės turintys žodžiai.

Vertime pasistengta bent iš dalies perteikti žodžių sąskambį, pavartojant bendrašaknius žodžius.

§ 14

pačiais Paulais, Scipijonais, Marijais. Daugiskaitos forma *Scipiones* įvardijami abu garsieji Scipijonai Afrikiečiai; kiti du vardai pavartoti apibendrinančia daugiskaita – „tokie žmonės kaip Paulas, Scipijonai, Marijus“. Plg.: „Šitą gebėjimą mąstyti ir dėstyti mintis, šią žodžio jėgą senovės graikai vadino išmintimi. Iš jos radosi garsieji Likurgai, iš jos Pitakai, iš jos Solonai, o pas mus jų pavyzdžiu – Korunkanijai, Fabricijai, Katonai, Scipijonai <...>“ (*De or.* III. 56). Tiesa, ir po Paulo vardu galėtume įžvelgti du Lucijus Emilijus Paulus, bet kadangi vyresnysis pralaimėjo ir žuvo Kanų mūšyje, Ciceronas turbūt turi galvoje tik jo sūnų, 168 m. pr. Kr. Pidnos mūšyje nugalėjusį Makedonijos karalių Persėją. Dar žr. § 25, kur Ciceronas individualizuoja karvedžius, kiekvienam priskirdamas tam tikrą savybę.

Paskelbia nuosprendį: „Atrodo, kaltas“. Įprasta nuosprendžio formulė (e. g. Cic. *Pis.* 97; Liv. XXX. 42.9). Veikale *Akademikų mokymas* Ciceronas kalba apie protėvių atidumą: suprasdami žmogiškojo žinajimo santykinumą, jie nustatė, kad prisiekę liudytojai sakytų „manau“, net jei tikrai žino tai įvykus, o teisėjai, skelbdami nuosprendį nesakytų kategoriškai „padarė nusikaltimą“ (*fecisse*), bet atsargiau: „atrodo, kad padarė“ (*fecisse videri*). (Cic. *Acad.* II. 156).

§ 15

Aristodamu iš Apolonijos... Leontu iš Imacharos. *Apoloniensis* – Apolonijos gyventojas. Apolonija (Ἀπολλωνία, *Apollonia*) – miestas, kurio vieta nėra visai aiški. Ciceronas jį mini drauge su Tindaride, Ke-faloidiju, Haluntiju ir Kapitiju (*Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam, Apolloniensem, Enguinam, Capitinam* –

II. 3.103), todėl spėjama jį buvęs šiaurinėje Sicilijos pakrantėje. Miesto vardas atstatomas iš būdvardinės formos, kurią visur vartoja Ciceronas (žr. toliau minimas Apolonijos laivas – *navis Apolloniensis* – II. 5.86; 90). Būta bandymų Apoloniją sieti su dab. Pollina arba San Fratello).

Imacharensis – Imacharos gyventojas. Imachara (Ιμάχαρα, *Imachara*) – miestas, kurio ir pavadinimas, ir vieta kelia daug neaiškumų. Ciceronas vartoja tik būdvardinę jo formą *Imacharensis*. Sprendžiant iš jo liudijimų, tai buvęs gana svarbus miestas su derlingomis žemėmis, turbūt dešimtinės mokėtojas (*civitas decumana*, žr. p. 30). Kadangi Ciceronas jį mini drauge su Herbita, Hena, Morgantina ir kt. (*Herbitensis ager et Hennensis, Murgentinus, Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis* – II. 3.47), spėjama jį buvus salos viduje, į vakarus nuo Etnos.

Eumenido iš Halikijų. Halikijos (Ἀλικύαι, *Halicyae*) – vienas iš penkių Sicilijos miestų, turėjusių sąjunginės bendruomenės statusą (*civitas sine foedere immunis ac libera*, žr. p. 29). Ciceronas mini jį keletą kartų antroje ir trečioje *Verinių* knygoje, visur būdvardine forma *Halicyensis*. Pagal naujausius archeologinius duomenis linkstama tapatinti Halikijas su dab. Salemi.

didelių pinigų vertas dvaro ūkvedys. Sakinio skyryba originalo tekste lemia skirtingą skaitymą. Jei pažymins *magnae pacuniae* priskiriamas žodžiui *Eumenides*, reiškia „Eumenidas, didelių pinigų, t. y. turtingas, žmogus“ (Greenwood 1989: „a man of rank, distinction and wealth“; Krüger, nors laikosi kitokios punktuacijos, verčia taip pat); jei žodžiui *vilicus*, reiškia – „didelių pinigų vertas ūkvedys“ (Gorenshtein 1962: „за которого Евменид заплатил очень дорого“; Thomas 1885: „*magnae pacuniae* à joundre à vilicus“). Mums labiau priimtinas atrodo antrasis variantas, nes tai paaiškina, kodėl Eumenidas buvo pasirengęs sumokėti nemenką kyšį Veriui, kad išsaugotų brangiai kainavusį vergą.

Vilicus – dvaro ūkvedys, prievaizdas – vergas ar atleistinis, tvarkęs ūkio reikalus (paprastai šeimininkas ūkyje negyveno, tik retkarčiais apsilankydavo). Tai buvo labai atsakingos pareigos: jis tvarkė ir prižiūrėjo vergus ir visus ūkio darbus, pirkdavo ir parduodavo, vedė apskaitas ir pan. Ūkvedžio pareigas aprašo Katonas Vyresnysis traktate *Apie žemdirbystę* (5.1–5) ir Kolumela *Apie kaimo reikalus* (XI. 1–2).

žymiausias vyras cenzorius Gnėjus Lentulas. 70 m. pr. Kr., kai vyko Verio teismas, cenzorių pareigas ėjo Gnėjus Kornelijus Lentulas Klodijanas ir Lucijus Gelijus Publikola (Broughton 1952, Vol. II. 126; dar žr. paaišk. Verr. I. 54). Kiek anksčiau, kai vyko aprašomi įvykiai, 72 m. pr. Kr., Lentulas buvo konsulas ir ėmėsi būtinų veiksmų ginti siciliečių interesus.

§ 16

Atvykęs į Panormą. Panormas (*Panhormus, Panormus, Πάνορμος*) – daugybės graikų uostų ar uostamiesčių įvairiuose kraštuose pavadinimas (gr. *pan-hormos* „visas uostas“). Čia turimas galvoje Sicilijos Panormas (dab. Palermo), vardą gavęs dėl patogaus natūralaus uosto.

iškviesti Apoloniją ir paskelbti kaltinimus nuo tribunolo. *Tribunal* – pakyla, ant kurios kuruliniame krėse sėdėdavo pretorius, vadovaujantis teismui (plg. II. 4.86). Apie *conventus* žr. II. 4.55.

§ 17

įvardija vergą... kerdžių. Apie piemenis ir jų dalyvavimą maištuose žr. aukščiau paaišk. § 7. Vyriausiasis piemuo vadinosi *magister pecoris*. Vertime pasirinkome lietuvišką atitikmenį. „Visiems [piemenims] vadovauti turi vienas kerdžius; geriau, kad šis būtų vyresnis ir labiau patyręs už kitus, nes likusieji bus labiau linkę paklusti tokiam, kuris amžiumi ir išmanymu viršesnis. Tačiau turi būti tiek vyresnis, kad senatvė

netrukdytų jam pakelti sunkumus. Juk nei seniai, nei vaikai negali lengvai pakelti kelio sunkumų ir stačių, uolėtų kalnų, kuriuos tenka įveikti einantiems paskui bandas, ypač galvijų ir ožkų, mėgstančių ganytis stačiose įkalnėse bei miškuose“ (Varr. R. r. II. 10.2–3).

vergo šeimynoj visai nebuvo. *Familia* – žr. paaišk. Verr. I. 23.

§ 18

Atkreipkite dėmesį į pretoriaus nuoseklumą. *Constantia* – pastovumas, nuoseklumas – viena iš svarbiausių romėniškų dorybių.

nuteistus vergus... nenuteistiems šeimnininkams. Originale panašių žodžių sąskambis ir homojoteleutas sukuria grakštų simetrišką sakinį: *dominos indemnatos adficiebat <...> servos damnatos liberabat*. Plg. aukščiau § 12.

§ 20

savo bičiulio ir vaišintojo. Apie vaišingumą kaip savitą socialinių santykių rūšį žr. paaišk. *Div. Caec.* 67. Pas Apoloniją Ciceroną galėjo viešėti savo kvestūros metais arba per kelionę po Siciliją, renkant įkalčius Verio bylai.

jo turtą sudarė vergai, gyvuliai, ūkiai, paskolos. Apie žemdirbystę rašę romėnų autoriai sutaria, kad viename sklype negalima sėti tos pačios kultūros dvejus metus. Todėl ūkininkai arba taikė sėjomainą, arba sėdavo kas antrus metus: vienais metais palikdavo laukus ganykloms, o kitais gyvulių patręštus laukus užsėdavo grūdais. Pritchardo nuomone, tai, kad *Verinēse* dažnai vienoje gretoje minimi *villicus* ir *magister pecoris*, rodo, kad didieji ūkiai kultivavo abi žemės ūkio šakas, žemdirbystę ir gyvulininkystę, sėdami grūdus kas antrus metus. Štai kodėl pagal Hijerono įstatymą (*lex Hieronica*) žemdirbiai kasmet turėdavo deklaruoti, kiek akrų žemės yra užsėta, kad atitinkamai būtų apskaičiuotas dešimtinės

mokestis (Pritchard 1972, 646–647). Kaip matyti iš šio sakinio, Apolonijas vertėsi ne tik žemdirbyste ir gyvulininkyste, bet ir pinigų skoliniu – savotiška grynųjų pinigų investavimo forma. Plg. § 17 suimamas Apolonijas šaukia, „kad jo pinigai esą išskolinti“ (*pecuniam sibi esse in nominibus*).

§ 21

Palieku visa tai nuošaly. Dar viena *praeteritio* – mėgstama Cicero-
no retorinė figūra, ne kartą jau pastebėta *Kalbose prieš Verj.* Žr. paaišk.
II. 4.37.

§ 22

numatau, kokios gynybos imsis Hortenzijus. Plg. aukščiau § 2 ir
paaišk. ad loc. Daugelis galimų gynybos ir kaltinimo argumentų, vadina-
mieji topai, buvo surašyti retorikos vadovėliuose ir sudarė *inventio* dalį.
Plg. Cic. *De inventione* ir *Topica*. Tačiau iš tiesų talentingas oratorius
nesitenkina vadovėlių taisyklėmis, bet originaliai komponuoja kalbą
visuose jos kūrimo lygmenyse nuo medžiagos parinkimo iki atlikimo.
Iš anksto numatyti priešininko argumentus ir gynybos būdus, vadinasi,
viena vertus, parodyti savo pranašumą, kita vertus, sumenkinti prieši-
ninką, parodant, kad jis eina vadovėlio nurodytu keliu. Kaip tik čia *pra-*
eteritio yra labai paranki figūra, leidžianti nurodyti visas galimas kalbos
vystymo kryptis ir drauge apie tai „nutylėti“.

**kam lazdų ryšuliai nešami pretorių priešakyje, kam jiems kirviai
suteikti.** Apie liktorius ir fascius žr. paaišk. *Verr.* I. 53.

§ 23

mirtinu, pasibjaurėtinu nusikaltimu. *Crimen capitalis* – krimina-
linis nusikaltimas, už kurį baudžiama mirties bausme, *invidiosum* – kuris
sukelia visų neapykantą.

§ 25–31

Paneigęs argumentą, kuriuo galėjo remtis gynyba, kad Veris dėjęs pastangas užkirsti kelią vergų sukilimui, Ciceronas pereina prie epizodo, kuriame sukuria puikią satyrą. Pasinaudodamas terminologija, kurią neišvengiamai būtų turėjęs naudoti gynėjas, kalbėdamas apie imperatoriaus veiklos specifiką, Ciceronas komiškai nupiešia išlepusio ir visiškai karybai netinkamo karvedžio įpročius.

§ 25

šitaip stingant narsių vyrų. Apie karvedžių stygių žr. § 2.

su Kvinto Maksimo išmintimi. Kvintas Fabijus Māksimas (c. 280–203), Antrojo punų karo didvyris, pasirinkęs sekinančio karo su Hanibalu taktiką ir už tai pramintas Delsėju (*Cunctator*). Titas Livijus irgi pabrėžia jo išmintingą kantrybę: „<...> juk ne kiekvienas pajėgia išlaikyti tokią tvirtą ir nepalaužiamą valią prieš piktas apkalbas kaip Kvintas Maksimas, kuris leido liaudies kvailybei verčiau sumenkinti jo valdžią nei, vaikantis šlovės, pakenkti valstybei“ (Liv. XLIV. 22.10). Enijaus *Anallų* fragmentas skelbia Maksimą delsimu išgelbėjus valstybę:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Noenum rumores ponebat ante salutem (Enn. Ann. XII. 363–364).

Vienas žmogus delsimu išgelbėjo mūsų valstybę

Ir nevertų apkalbų nekėlė aukščiau už gerovę.

Vyresniojo Afrikiečio veiksmų greitumu, nei jo įpėdinio išskirtiniu nuovokumu. Publijus Kornelijus Scipijonas Vyresnysis (236–183) – Antrojo punų karo herojus, Hanibalo nugalėtojas. Jo įpėdinis – Publijus Kornelijus Scipijonas Jaunesnysis Emilijanas (185–129) – Trečiojo punų karo nugalėtojas. Įpėdiniu jis pavadintas dėl to, kad buvo išūnytas Scipijono Vyresniojo sūnaus (tikrasis jo tėvas – toliau minimas Emilijus

Paulas) ir kad pratęsė ir užbaigė karus su Kartagina, teisėtai perimdamas Afrikiečio prievardį (*cognomen ex virtute*). plg. Cic. *Rep.* VI. 11: „Ją [Kartagina] tu po dvejų metų, jau būdamas konsulu, sugriausi ir užsitarnausi prievardį, kurį dabar esi iš manęs paveldėjęs.“

su Paulo karybos išmanymu. Lucijus Emilijus Paulas (apie 229–160), Makedonijos karaliaus Persėjo nugalėtojas, pilnės garbės prievardį *Macedonicus*. Titas Livijus pateikia jo kalbą apie karybos dalykus (Liv. XLIV. 22). Žodžius *ratio* ir *disciplina* Ciceronas ir kitur vartoja drauge sinonimiškai, nusakydamas kokio nors dalyko, mokslo, pvz., retorikos, išmanymą (*Arch.* 1–2).

Gajaus Marijaus smarkumu ir narsa. Apie Gajų Marijų žr. paaišk. § 181.

§ 26

Dėl savo išmanymo bei sumanumo. *Ratione consilioque* ironiškai atliepia savybes, kurias prieš tai Ciceronas priskyrė garsiesiems karvedžiams – Emilijaus Paulo karybos išmanymą (*rationem ac disciplinam*) ir Scipijono Jaunesniojo sumanumą (*consilium*).

ne tik išėjusį iš namų, bet ir išlipusį iš lovos. Originale žodžių žaismas (*paronomasia*): *extra tectum, extra lectum*. *Tectum* – stogas, t. y. pastato, namų metonimija, *lectus* – lova, gultas. Be to, sarkazmą stiprina dviejopa žodžio *lectus* reikšmė: lova miegamajame (*lectus cubicularis*) ir gultas valgomajame (*lectus tricliniaris*), mat romėnai valgydavo pusiau gulomis. Taigi Verio para buvo padalyta tarp valgomojo ir miegamojo gultų.

§ 27

ne iš Favonijaus ar kokio dangaus šviesulio pastebėdavo, bet tik pamatęs rožės žiedlapius. Favonijus – šiaurys vėjas, graikų vadintas Zefyrų, pradėdavo pūsti vasario mėnesį ir pranašavo pavasarį (Hor. *Carm.*

I. 4.1–2: „Tirpsta žvarbioji žiema, pavasariu / vėl Favonui dvelkiant <...>“, (Henriko Zabulio vert.). Pavasarinio vėjo ar žvaigždynų pasirodymo Veris nepastebėdavo dėl savo gyvenimo būdo, bet pastebėdavo, kai žibuokles puotose pakeisdavo rožės. (Plg. Plin. *N.H.* XXI. 64–66: „Iš gėlių pirmoji pavasarį skelbia baltoji žibuoklė <...> vėlyviausia rožė.“ – *Florum prima ver nuntiat viola alba <...> rosa novissima*). Per ištaigingas puotas buvo įprasta barstyti rožių žiedlapius (Hor. *Carm.* I. 36.15: „rožių lai nepristigs svečiams“ – *neu desinit epulis rosae*). Šitaip Ciceronas ironiškai nurodo, kad Veriui ir pavasaris prasidėdavo gerokai vėliau nei žmonėms, jo pradžių siejantiems su pavasariniais vėjais (Zefyras imdavo pūsti apie 40 dienų prieš saulėgrąžą) arba su saulės įžengimu į Jaučio žvaigždyną.

Kaip buvo įprasta Bitinijos karaliams. Ciceronas pradeda sakinį: *Ut mos fuit...*, ir tikėtinas tęsinys būtų „seniesiems Romos karvedžiams“ ar pan. Tačiau iškart pakreipia sakinį netikėta linkme, palygindamas Verio įpročius su Rytų karaliais. Tai vadinamasis netikėtumas (παρά προσδοκίαν (Cic. *Fam.* VII. 32.), *praeter expectationem* – pažod. „prasi-lenkiant su tikėtinumu“), kurį Ciceronas, dėstydamas juoko teoriją, išskiria kaip ypač juokingą (*Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est praeter expectationem* – Cic. *De or.* II. 284). Bitinija – šalis Mažojoje Azijoje su sostine Nikodemėja. Paskutinysis jos karalius Nikodemas IV Filopatras 74 m. pr. Kr. testamentu perdavė savo karalystę romėnams. Bitinijos karalių prabanga ir išlepimas čia priešinamas su tikro romėno karvedžio ištvermingumu (plg. Tac. *Agr.* 20).

Jis keliavo aštuonių vyrų nešama lektika. Paprotys keliauti neštu-vuose (*lectica*) atkeliavo iš Rytų. „Iš pradžių lektikomis naudojosi tik vy-resnio amžiaus moterys, ligoniai ir nusenę vyrai. Nuo I a. pr. Kr. pamažu joms plintant tarp kitų piliečių, daugelis romėnų, vertinusių fizinę ištver-mę, smerkė lektikas, laikydami jas išlepimo ženklu, prabangos siekio, prieš-

taraujančio tradiciniamis taupumo ir neturto idealams, išraiška.“ (Dilytė 2012, 185). Tačiau iš Cicerono laiškų žinome, kad ir jis pats kartais pasinaudodavo lektika, eidamas pas ką nors vakarienės (*cenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum* – Q. fr. II. 6.3), o imperijos laikais ji tapo populiariausia susisiekimo priemone mieste. Lektiką nešdavo 4, 6 arba 8 lektikariais (*lecticarii*) vadinami vergai. Kad lektika asocijavosi su Bitinija, rodo ir Katulo eilėraštis, kuriame jis kalba, kaip, pasinaudojant lektika su aštuoniais nešikais, galima padaryti įspūdį merginai (Catull. 10).

su priegalviais iš permatomų Melitos audinių, kimštų rožės žiedlapiais. Ypatingos pretoriaus prabangos ir išlepino ženklas. Melitos (dab. Malta) audiniai išsiskyrė plonumu ir buvo labai vertinami. Išsamiau žr. paaišk. II. 4.103.

vienas vainikas jam puošė galvą, kitas kaklą. Vainikas – puotos atributas. Buvo įprasta papuošti galvą vainiku per puotas, bet kabinti vainiką ant kaklo – ne romėniškas, bet graikiškas paprotys (Levens 1965, 86; Halm 1910, 163).

iki pat miegamojo. Ten prisistatydavo siciliečių pareigūnai, ten romėnų raiteliai. Kad administruoti provinciją iš miegamojo buvo gana įprasta praktika, rodo Cicerono laiškas Atikui, kuriame jis pasakoja apie savo, kaip Kilikijos vietininko, veiklą: „Esu prieinamas anaip tol ne pagal provincijos įpročius – ne per miegamojo tarną.“ (*Aditus autem ad me minime provinciales. nihil per cubicularium* – Att. VI. 2). Prieinamumą kiekvienam žmogui Ciceronas iškelia kaip vieną iš Pompėjaus karvedžio dorybių (*Man.* 41), o laiške broliui Kvintui, tuo metu Azijos vietininkui, pabrėžia, kad net jo namų ir miegamojo durys atviros kiekvienam (Q. fr. I. 1.25).

privačiai atnešdavo... viešumon išnešdavo. Vertime pasistengta perteikti originale esantį žodžių sąskambį: *deferebantur* – *auferebantur*.

laiką... skirti Venerai ir Liberui. T. y. meilei ir vynui. Liberas – lotyniškas Bakcho atitikmuo (II. 4.108; 128 ir paaišk. ad loc.). Įprasta metonimija, kai vienas vardas keičiamas kitu – dievo vardu nusakoma jo globojama sritis. Kvintilijanas ragina oratorius atsargiai vartoti metonimijas: „Nors dažnai girdime, jog „Vulkanas“ vietoj „ugnis“ ir „permainingu Marsu kariauta“ yra išlavintos kalbos požymis, ir padoriau sueitį pavadinti Venera, tačiau teismo kalboje „Cerera ir Bakchas“ vietoj „vynas ir duona“ nuskambėtų kiek laisviau, nei leidžia šios iškalbos griežtumas.“ (Quint. VIII. 6.23). Šiuo atveju Cicerono metonimija dera prie ironijos, kuria nuspalvinta visa ši kalbos atkarpa.

§ 28

miestų, kur pretoriai paprastai apsistoja ir vykdo teismus. Sicilijos teisminių apygardų centrai buvo Sirakūzai, Agrigentas, Panoramas, Lilibajas ir Tindaridė.

uoliai paisė įstatymų, pagal kuriuos rikiuojamos išgertuvės. Per puotas romėnai išsirinkdavo puotos, arba stalo, karalių (*rex convivii, mensae*), arba, pasak Horacijaus, gėrimo teisėją (*arbiter bibendi* – Henrikas Zabulis vadina „puotos maršalka“ Hor. *Carm.* II. 7.25), kuris pradėdavo pokylį kalba ir prižiūrėdavo bendrą tvarką, nustatydavo išgertų taurių skaičių, koku santykiu skiesti vyną ir pan. Jo pareiga buvo prižiūrėti, kad būtų paisoma gėrimo saiko, dėl to jis dar vadintas „saiko imperatoriumi“ (*modimperator*). Ciceronas leidžia suprasti, kad Verio puotose galiojo kitokios taisyklės.

begėdystės mūsų ties Kanomis. Kanos (*Canae*) – miestelis Apulijoje (Pietų Italijoje), labiausiai pagarsėjęs dėl Kanų mūsų, kuriame 216 m. pr. Kr. Hanibalo vedami kartaginiečiai apsupo ir sutriuškino romėnų kariuomenę. Tai viena didžiausių romėnų taktinių nesėkmių ir pralaimėjimų per visą Romos istoriją.

§ 29

Per patį vidurvasarį... kai laukuose dar nenuimtas derlius. Spėja-
ma, kad įprastas javapjūtės metas būdavo liepa. Tai patvirtina ir Hijerono
įstatymo (*lex Hieronica*) punktas, kuriuo reikalaujama, kad visi dešimti-
nės grūdai būtų suvežti į uostus iki rugpjūčio 1 d. (Pritchard 1972, 647).

§ 30

Prie paties įėjimo į uostą, kur krantas daro gilų linkį miesto pu-
sėn. Prieš įplaukdamį į Didįjį Sirakūzų uostą laivai turėdavo aplenkti
Ortigijos salą (plg. toliau § 80 ir II. 4.117–118). Pats salos kyšulys, užsi-
lenkęs sausumos pusėn, kur dabar stovi Viduramžiais pastatyta castello
Maniace, anuomet buvo neužstatytas. Turbūt čia Veris ir įrengdavo savo
vasaros stovyklą (Coarelli & Torelli 1984, 235).

ištampus drobinčius dangalus. *Carbasea vela* bendrai reiškia drobi-
nius audeklus, tiksliau – burėms skirtą audinį.

iš pretoriaus rūmų, kitados priklausiusių karaliui Hijeronui. Žr.
II. 4. 118 ir paaišk. ad loc.

paauglys sūnus. Tuo metu Verio sūnui turbūt buvo apie 16 metų.
Iš § 81 sužinome, kad jis tebedėvėjo berniuko togą.

§ 31

Tercija, klaista ir suktybėm nuviliota nuo aulininko Rodijo. Ne-
aišku, ar *Rhodius* yra vardas, ar kilmės vietą apibūdinantis būdvardis (ro-
dietis), nes lotyniškai tautybių ir gyventojų pavadinimai rašomi didžiąja
raide. Dauguma vertėjų verčia kaip „Rodo gyventojas“. R. G. C. Levensas
čia linkęs įžvelgti vardą, nes *Rhodius* visur vartojamas prieš jo profesiją
nusakantį žodį (*Rhodius tibicen*), panašiai kaip sakoma apie tragedijų ar
komedijų aktorius: *Aesopus tragoedus*, *Diphilus tragoedus*, *Roscius como-
edus* etc. (Levens 1965, 89).

Kokiomis klastomis Veris nuviliojo Terciją, Ciceronas neatsklei-džia, o kitoje kalbos vietoje (II. 3.78) sako, kad Veris ją jėga atėmęs (*vi abductam*). Theodoras Zielinskis (1901, 252, note 46) atkreipia dėmesį į jos romėnišką vardą ir mano, kad jos tėvas galėjęs būti Romos pilietis. „Šitos Tercijos įtaka Veriui buvo didesnė nei Pipos, didesnė nei kitų mo-terų, nesuklysiu sakydamas, ji buvo tokia įtakinga per jo pretūrą Sicilijo-je, kaip Chelidonė – per Miesto pretūrą“ (II. 3.78).

Kleomeno žmona... ir Aischrijono žmona... pasipiktino, jų drau-gijon įžengus mimo Isidoro dukrai. Mimas – vaidinimų rūšis, buit-nės scenelės, kurias paprastai rašydavo ir vaidindavo patys atlikėjai, irgi vadinti mimais. Šiems vaidinimams buvo būdingi nesudėtingi komiški siužetai, dinamika, juokinga gestikuliacija, grimasos, nešvankūs gestai ir užuominos. Tad mimų aktorių profesija laikyta dar žemesne nei tragedi-jų ir komedijų aktorių. „Daugumą jų sudarė atleistiniai, nes tapti mimu laisvajam reiškė piliečio orumo praradimą. Tačiau antra vertus, šie pa-niekintieji, kaip ir gladiatoriai, buvo labai populiarius, paprastų žmonių mylimi, o kilmingi ir galingi irgi mėgo linksimą jų kompaniją.“ (Dilytė 2012, 399). Apie Kleomeno žmoną ir Aischrijono žmoną bus kalbama toliau § 81–82. Ciceronas šaiposi iš šių moterų snobizmo: jos nesibodi būti Verio meilužėmis, bet piktinasi, kad jų varžovė yra ne iš jų luomo. Kiek dviprasmiškai šiame kontekste skamba ir žodis *conventus*, čia reiškiantis „draugija, uždaras ratelis“, paprastai vartojamas „romėnų piliečių bendruomenės“ prasme.

mūsų Hanibalas, savo stovykloje įvedęs taisyklę šaunumu, o ne kilme varžytis. Įtuzija į Hanibalo žodžius Enijaus poemoje *Analai* (fr. 276–277 Warmington); šias eilutes Ciceronas cituoja *Kalboje už Balbą* (*Balb.* 51):

*Hostem qui feriet mihi erit Karthaginiensis,
quisquis erit; quoiatis siet...*

Vyrą, kurs priešą nukaus, Kartaginos vertą (*pažod. kartaginiečiu*) laikysiu,

Kas jis bebūtų, kokios tik kilmės...

su purpuro apsiaustu ir kulnus siekiančia tunika. Apie Romos pareigūnui nepriderančią aprangą žr. II. 4.54 ir paaišk. ad loc. Šiuo atveju drabužiai pabrėžia ne tik Verio priklausomybę svetimšaliams (graikiškas apsiaustas *pallium*) ar žemakilmiams (*tunica pulla*), bet jo sumoteriškumą ir išlepimą, nes ilga, kulnus siekianti tunika (*tunica talaris*) – moterų drabužis. Plg. II. 4.54 ir paaišk. ad loc.; II. 5.40; 86; 137. Romėnui neprideranti apranga, matyt, buvo dažnas kritikos objektas, plg. Cic. *Cat. II. 22*. Kita vertus, kai jo ginamasis Rabirijus Postumas sulaukia analogiškų kaltintojo priekaištų, Ciceronas gina jo teisę už Romos ribų laisvai rinktis drabužius ir sako ne kartą matęs net imperatorių Sulą Neapolyje vilkintį tamsią tuniką (*tunica pulla*) (Cic. *Rab. Post.* 26–27). Kiti autoriai irgi pastebi, jog provincijoje griežtai nesilaikyta aprangos kodo, plg. paaišk. II. 5.86.

§ 32

Tai tokį žmogų tu gini kaip didį imperatorių, Hortenzijau? Apie apostrofos naudojimą ketvirtojoje ir penktojoje *Verinių* knygoje žr. paaišk. II. 4.69 ir p. 48–49.

kad... nepasinaudotum... Antonijaus iškalbos pavyzdžiu. Žr. aukščiau § 3 ir paaišk. ar loc.

§ 33

Ciceronas gausiai vartoja karinę leksiką (*rei militaris, aera, in imperio... in stipendiis, militia, aere dirutus*), kuri įgauna nepadorų atspalvį, nes po ja slypi užuominos apie Verio ištvirtimą ir homoseksualią jaunystę. Dviprasmybė paremta žodžio *militia* prasmėmis: tikroji karo

tarnyba ir tarnyba Venerai (*militia Veneris*) – įprasta romėnų meilės elegijų metafora. Plg. Ov. *Am.* I. 9: „Meilėj kiekvienas karys: stovykla Kupidonui priklauso.“ (Dalis Noreikienės vert.) Kita vertus, išpuoliai prieš priešinininko begėdišką gyvenimą – būdingi invoktyvos topai. Žr. paaišk. *Verr.* I. 25.

§ 33

ne tik karvedys, bet ir eilinis karys. Valentina Čemberdžy (2000, 82) šiai antitezei (*non solum in imperio verum etiam in stipendiis*) suteikia seksualinę prasmę: „каков он был не только наверху но и в подчинённом положении“).

jį tiesiog iš Forumo vedžiodavo, o ne, kaip jis skelbiassi, suvedžiodavo. Ypač sunkiai išverčiama dviprasmybė ir žodžių žaismas *abduci* – *perduci*. Abu žodžiai (*abducere* ir *perducere*) kartais vartojami tam pačiam veiksmui nusakyti: § 31: *Tertia perducta per dolum atque insidias*; § 81: *ab Rhodio tibicine abduxerat*; II. 3.78: *Tertiam... vi abductam*. Halmas aiškina taip: *abduci* sakoma apie savo noru, už užmokestį išsivedamus ištvirkauti, *perduci* – apie klasta nuviliojamus sąvadautojo (taip pat aiškina ir Richter & Eberhardt). Plg. Pseudo-Askonijus *perductores* vadina tuos, kurie suvedžioja asmenis prieš jų valią ir kurių veiksmai baudžiami įstatymo („*perductores*“ *etiam invitarum personarum et in quibus supra exercita legibus vindicantur* – Ps.-Asc. *ad Verr. II. 1.33*, Stangl p. 233). V. O. Gorenshteino vertime visai neperteiktas seksualinis niuansas: „когда его попросту уводили с форума, а не торжественно провожали, как он хвалится“; Giovanni Bellardi sieja su romėnų papročiu kilmingų šeimų jaunuolius palydėti į forumą tą dieną, kai jie nusivelka jaunuolio togą („*di solito veniva trascinato via dal foro e non già, come egli va ripetendo, condotto in esso*“), bet drauge nurodo ir seksualinį aspektą; L. H. G. Greenwoodas verčia kur kas labiau eksplicitiškai, pasakydamas

daugiau nei originale: „when he would to be led from the Forum, not as he declares, to the embraces of his mistress, but to those of a lover“. Panašiai ir Valentina Čemberdžy (2000, 82) nutolsta nuo originalo, bet vertime sukuria šmakštų žodžių sąskambį: „он позволял не только себя увлечь (в чём признаётся сам), но и с собою лечь“. R. G. C. Levensas (1965, 91) bando išlaikyti karinę leksiką: „We shall recall his first apprenticeship in arms, into which he was drafted off the streets, not, as he claims, decoyed by intrigue“. Gerhardas Krügeris ištvirkavimo aspektą susieja su forumo veikla: Forume teisėjaujantis pretorius pripažindavo Verį skolinu kreditoriams, bet šis, išvestas tiesiai iš Forumo, nuo skolų atsipirkdavęs seksualinėmis paslaugomis. Tačiau tuomet lieka neaiški *perduci* reikšmė – ką gi Veris turėjęs skelbti (*ut ipse praedicat*), dangstydamas savo nešlovę? Skelbėsi, kad eina pas meilumą? Theodoras Zielinskis: „когда его запросто, – а не путём обмана, как он хвастается – уводили с форума.“ Manfredas Fuhrmannas: „er brüsk vom Forum weggeführt, nicht umständlich verführt zu werden pflegte.“

Placentijos lošėjo stovykla, kur jis, nors uoliai tarnavo, dažnai likdavo be algos. Placentija (Placentia, dab. Piacenza) – miestas šiaurinėje Italijoje. Konkretus „lošėjas kauliukais“, kurio „stovykloje“ lankydavęsis Veris, Cicerono neįvardytas dėl mums nežinomų priežasčių. *Miles aere dirutus* – algos netekęs kareivis. Kitaip tariant, prasilošęs kauliukais, Veris atlygindavęs skolas seksualinėmis paslaugomis.

§ 34

konsulaujant Lucijui Lukului ir Markui Kotai. T. y. 74 m. pr. Kr., kai Veris buvo miesto pretorius.

visi Miesto pretoriaus nuosprendžiai priimami kekšytės Chelidonės sprendimu ir nuožiūra. Apie Chelidonę II. 4.7 ir paaišk. ad loc.

Žodį *meretrix* („paleistuvė, kekšė“) Ciceronas niekinamai pavartoja mažybine forma *meretricula*.

jau su karvedžio apsiaustu palikęs Miestą... nakčia vis liepdavo neštuvais nugabenti jį į Miestą. Dvi romėnų magistratų veiklos sferos – *domi et militiae* (namie ir karo tarnyboje) – buvo griežtai atskirtos. Prieš išvykdamas į karą arba provinciją konsulas ar pretorius, kuriam buvo suteikti kariniai įgaliojimai (*imperium militiae*), ant Kapitolijaus kalvos atlikdavo auspicijus (pažod. „paukščių stebėjimą“ – dievų valios spėjimą), atnašavo dievams aukas ir duodavo įžadus, prašydamas saugaus sugrįžimo. Tada jis apsisiausdavo karinį apsiaustą (*paludamentum*) ir po šito jau nebegalėjo peržengti šventos miesto ribos (pomerijaus). Įžengimas į Miestą pagal dieviškąją teisę reiškė imperijaus praradimą ir tapimą privačiu asmeniu. Plg.: „prokonsulas, įžengęs pro Romos vartus, atsisakė įgaliojimų“ (*proconsul portam Romae ingressus deponit imperium* – Ulp. Dig. I. 16.16). „Taigi, jei šie įgaliojimai (*imperium*) man bus našta, pasi-naudosiu pirmais vartais, kokius tik pamatysiu“ (Cic. Att. VII. 7.4). Galimas daiktas, kad Veris tarsi apeidavo šį įsaką, nes neįžengdavo į miestą, bet būdavo įnešamas neštuvais (*lectica in urbem introferri*).

§ 35–39

Ciceronas nukrypsta nuo temos, paaiškindamas savo paties požiūrį į pareigas ir atsakomybę tautai, kontrastingai lygindamas su Veriu.

§ 35

būdamas kvestoriumi Sicilijos provincijoje, maniau, jog visų akys atkreiptos į mane vieną. Ciceronas buvo išrinktas kvestoriumi 75 m. pr. Kr. ir paskirtas į Lilibają Sicilijoje (žr. paaišk. Div. Caec. 2). Praėjus dvidešimčiai metų, 54 m. pr. Kr. pasakytoje kalboje Už Placijų Ciceronas didžiuodamasis prisimena savo kvestūrą Sicilijoje, bet su saviironija pasakoja apie nuviltus savo garbės lūkesčius:

Nebijau pasirodyti pagyrūnu, teisėjai, jei papasakosiu apie savo kvestūrą. Nors ji turėjo itin didelės reikšmės, tačiau vėliau, eidamas aukščiausias valstybės pareigas, pasirodžiau taip, jog, manau, man nėra reikalo garbės ieškoti kvestūroje. Vis dėlto neturiu pagrindo baimintis, jog kas nors išdrįs teigti kieno nors kito kvestūrą Sicilijoje buvus labiau atmintiną ir vertą padėkos. Iš tiesų, vardan Herkulio, prisipažinsiu: anuomet maniau, kad žmonės Romoje nieko kito ir nešneka, tik apie mano kvestūrą. Didžiausio stygiaus metais pasiunčiau Romon didžiulį kiekį grūdų; verslininkams buvau palankus, pirkliams teisingas, mokesčių rinkėjams dosnus, sąjungininkams nuosaiikus, visiems – pareigingiausias žmogus; mano garbei siciliečiai sugalvojo negirdėtus pagerbimo būdus. Taigi palikau provinciją vildamasis, jog romėnų tauta pasitiks mane išskėstomis rankomis. Ir štai pakeliui namo, vieną dieną netikėtai užsukęs į Puteolus, kaip tik tuo laiku, kai ten lankosi daugybė prašmatnių žmonių, aš kone žado netekau, kai kažkas manęs pasiteiravo, kada išvykau iš Romos ir kokios ten naujienos. Atsakiau, jog grįžtu iš provincijos, tada anas „O taip, vardan Herkulio“, tarė, „iš Afrikos, kaip suprantu?“ Jau gerokai širsdamas išdidžiai tariau: „Visai ne, iš Sicilijos.“ Čia įsikišo antras, neva visa žinantis: „Negi nežinai?“, sako, „Jis gi buvo kvestoriumi Sirakūzuose.“ Ką čia bepridursi? Lioviausi širdęs ir apsimėčiau esąs vienas jų, atvykęs pasimėgauti vandenimis. (*Planc.* 64–65)

§ 36

Dabar esu išrinktasis edilas. *Designatus aedilis* – išrinktas edilu kitiems metams, bet dar nepradėjęs eiti pareigų. Magistratų rinkimai paprastai vykdavo vasarą, o pareigas naujieji magistratai pradėdavo eiti nuo sausio mėn. Žodis *aedilis* kilęs nuo *aedes* „šventykla“; pirminė edilų pareiga buvo prižiūrėti šventyklas, vėliau prisidėjo turgaviečių priežiūra, gatvių remontas ir švenčių bei reginių rengimas (*cura ludorum*) (Greenidge 1901, 208–212).

man teks... surengti... pramogas. Šventės, kuriose buvo rengiamos pramogos bei reginiai (gladiatorių kovos, cirko varžybos, teatro ir mimų vaidinimai ir pan.) buvo vadinamos *ludi* (pramogos). Ciceronas paminėti tris šventes: Cerealijos (*ludi Cereales*, arba *Cerealia*), balandžio 12–19 d., skirtas Aventino (arba Eleusino) triados – Cereros, Liberos ir Libero garbei; augmenijos deivei Florai skirtas Floralijas (*ludi Florales*, arba *Floralia*), balandžio 28 – gegužės 3 d., ir Romėnų šventę (*ludi Romani*) rugsėjo 5–19 d., pasak tradicijos, įsteigtą dar karaliaus Tarkvinijaus Senojo kaip kasmetinę šventę (Liv. I. 35) Kapitolijaus triados (Jupiterio, Junonos ir Minervos) garbei. Kitoje kalboje jis dar kartą patvirtina, jog būdamas edilu surengęs tris šventes (*Mur. 40: ego qui trinos ludos aedilis feceram*). Neaišku, kodėl nepaminėta tokia svarbi Didžiosios Motinos šventė (*ludi Megalenses*), balandžio 4–10 d. rengiama būtent kurulinių edilų. Visas šventes rengdavo abu kolegos, o iš valstybės išdo abiem buvo išmokama tam tikra suma daliai išlaidų padengti. Tačiau, pasak Theodoro Zielinskio (1901, 259, note 14), valstybės skiriamų pinigų nepakakdavo, todėl edilai turėdavo prisidėti savo lėšomis, tuo daugiau, kuo puošnesnes pramogas norėjo surengti. Todėl, nors oficialiai reginiai vykdavo abiejų edilų vardu, tikrovėje jie buvo siejami su daugiau asmeninių lėšų investavusiu asmeniu. Šiuo atveju, matyt, turtingesnis Ciceronas ėmėsi finansuoti tris šventes, o mažiau pasiturintis jo kolega Cezonijus – tik vieną, nepaminėtą Cicerono (*Megalenses*).

pirmenybė pasisakant senate, apkraštuota toga, kurulinis krėslas, teisė perduoti savo atvaizdą būsिमoms kartoms. Vykstant svarstymams senate, senatoriai buvo kviečiami pasisakyti pagal tam tikrą eiliškumą – pagal jų amžių ir rangą. Žr. paaišk. II. 4.142. Toga su purpuru juosta (*toga praetexta*) ir *sella curulis* – aukštesniųjų magistratų rangą rodantys ženklai (žr. paaišk. II. 4.56), kaip ir pomirtinio atvaizdo teisė (*ius imaginum*, žr. paaišk. II. 4.81).

§ 38

neminėsiu, kaip tai įvyko. Ketvirtojoje knygoje Ciceronas atvirai sako, kad Veriui pretoriaus pareigos kainavusios 300 000 sestercijų (II. 4.45).

šauklio balsas, pranešęs... vyresniųjų bei jaunesniųjų centurijų balsų. Pretoriai, kaip ir kiti aukštieji magistratai, buvo renkami centurijų susirinkimuose (*comitia centuriata*). Tradiciškai nuo karaliaus Servijaus Tulijaus laikų laisvieji gyventojai (Romos pėstininkų kariuomenė) buvo suskirstyti pagal turto cenzą į penkias klases. Kiekvienos klasės viduje pagal amžių buvo sudaromos šimtinės (centurijos): vyresniosios (45–60 metų) ir jaunesniosios (17–45). Prieš šių dar jungėsi raitelių centurijos. Iš viso – 193 centurijos (Liv. I. 43.1–9). III a. pr. Kr. įvykdžius reformą, rinkimuose buvo derinamas tribų (teritorinis) ir centurijų (turtinis) principai, tačiau balsavimas vis tiek vyko pagal centurias. Penkios klasės buvo paskirstytos po 35 tribas (Greenidge 1901, 259). Suskaičiavus kurios nors centurijos balsus, šauklis paskelbdavo jos išrinktą kandidatą. Taigi sėkmingas kandidatas daugybę kartų išgirdavo savo vardą.

užuot išvaręs Chelidonę iš namų. Émile Thomas šioje vietoje įžvelgia vardo reikšmę paremtą sąmoji: gr. *chelidōn* (χελιδών) – „kregždė“, viena iš veism. *excludere* reikšmių – „išperėti“. Toks aiškinimas atrodo kiek pritemptas, nes junginys *a domo tua* – „iš savo namų“ sunkiai suderinamas su „išperėti“, tačiau, žinant Cicerono pomėgį žaisti vardų reikšmėmis (*Div. Caec.* 48; 57 ir paaišk. ad loc.), verta atkreipti dėmesį į šį prasminį niuansą. Be to, kitoje vietoje prasminė aliuzija į Chelidonės vardą nekelia abejonių: „Tapęs pretoriumi, jis rytą pakirdo atlikęs auspicijus (t. y. paukščių stebėjimą) su Chelidone (Kregžde) ir ištraukė miesto pretūros burtą labiau pagal savo ir Chelidonės nei romėnų tautos norą“ (*auspicato a Chelidone surrexisset* – II. 1.104).

pretūrą perkėlei į Chelidonės namus. Apie Chelidonės įtaką Verio miesto pretūros metais žr. II. 4.7 ir paaišk. ad loc.; II. 5.34.

§ 39

lazdų ryšuliai ir kirviai. Apie fascius žr. paaišk. Verr. I. 53.

Nebent ryšies paminėti... Tempsės nesėkmė. Tempsė, graikų vadinama Temese (Τεμεσσον) – miestas Brutijoje (Pietų Italijoje), Tirėnų jūros pakrantėje, kurio vieta nėra tiksliai nustatyta. Apie Cicerono minimą incidentą iš kitų šaltinių neturime žinių, bet iš jo pasakojimo galime atkurti maždaug tokią įvykių seką. Turbūt 71 m. pr. Kr. pabaigoje, jau po Spartako žūties, vergų armijos likučiai įsitvirtino Tempsėje. Tuo metu Veris keliavo iš provincijos Romon, ir kaimyninio Vibonos miesto gyventojai, ketindami savo jėgomis išvyti sukilėlius, kreipėsi į pretorių, vis dar turėjusį karinius įgaliojimus, vadovauti jų žygiui. Tačiau Veris, matyt, atsisakė.

§ 40

pas tave atvyko Vibonos pasiuntiniai. Miestas vakarinėje Brutijos (Pietų Italija) pakrantėje, graikų vadinamas Hiponiju (*Hipponion*), romėnų – Vibona Valencija (*Vibo Valentia*), kažkur pusiaukelėje tarp Mesanos ir Tempsės. Viduramžiais miestas pervadintas Monteleone di Calabria, 1928 m. jam grąžintas senasis vardas *Vibo Valentia*. Antrasis dėmuo yra tarsi epitetas, reiškiantis „Stiprioji, Galingoji“ (iš *valens* – „sveikas, pajėgus, stiprus“) – tokį vardą turėjo ne vienas Galijos, Ispanijos, Britanijos romėnų miestas, ypač garsi yra Ispanijos Valencija. Ciceronas miestą vadiną Vibona (II. 2.99: *a Vibone Veliam... venissem*), o jo gyventojus *Valentini* (II. 5.40; 158). Tą pačią tvarką pasirinkome ir vertime: miestas – Vibona, gyventojai – valentinai, panašiai kaip Mesanos gyventojai visur vadinami mamertinais.

davei atsakymą, vilkėdamas tamsią tuniką ir graikišką apsiaustą. Romėno drabužis buvo toga. Magistratui priderėjo dėvėti togą pretėkštą – togą purpuro kraštu. Toga skyrė romėnus nuo svetimšalių, laisvuosius nuo vergų, be to, tai buvo oficialus drabužis. Visos romėnų kartos žinojo pasakojimą apie senatorių Lucijų Kvinkcijų Cincinatą, kuris arė lauką, kai atvyko romėnų tautos pasiuntiniai pranešti, kad jis paskirtas diktatoriumi (458 m. pr. Kr.). Cincinatas paprašė palaukti ir tik apsilvilkęs togą jautėsi turįs teisę kalbėtis su tautos atsiųstais vyrais (Liv. III. 26.9). Tamsi tunika (*tunica pulla*) buvo darbininko, amatininko drabužis. Pallijumi (*pallium*) vadinamą graikišką apsiaustą nešiojo atleistiniai, svetimšaliai, tremtiniai, kurie netekę piliečio teisių nebeturėjo teisės dėvėti togos (Plin. Ep. IV. 11.3). Apie netinkamą Verio aprangą dar žr. II. 4.54 ir paaišk. ad loc.; II. 5.31; 86; 137.

kur jo laukė ne triumfas. Teisę švęsti triumfą galėjo gauti tik imperijų turintis karvedys (konsulas, pretorius, diktatorius) po stambios pergalės prieš išorės priešus, kai kautynėse buvo užmušta ne mažiau kaip 5 000 priešo karių. Grįžęs po karo karvedys senato sprendimo laukdavo už miesto ribos (pomerijaus), nes neturėjo teisės įžengti į Miestą (žr. paaišk. § 34). Ten, Marso lauke, Belonos šventykloje (žr. toliau) senatas susirinkdavo į posėdį, ir karvedys padarydavo žygio ataskaitą. Išklause ataskaitą, senatoriai įvertindavo pergalės reikšmę ir paskirdavo triumfo dieną. Apie triumfo procesiją žr. toliau § 77 ir paaišk. ad loc.

§ 41

Belonos šventykloje... susirinkusio senato. Belona (*Bellona* iš lot. *bellum* – „karas“) – karo deivė, kurios kultas, galimas daiktas, buvo sabinų kilmės. Vėliau ji tapatinata su graikų Enijo. Belonos šventykloje, 296 m. pr. Kr. pastatytoje Marso lauke (Liv. X. 19.17), senatas priimdavo svetimšalius pasiuntinius. Priešais ją stovėjo nedidelė Karo kolona

(*columna bellica*), prie kurios stovėdami žyniai fecijalai, skelbdami karą, sviesdavo ietį (Ov. *Fast.* VI. 205–208). Belonos šventykloje susirinkęs senatas svarstydavo triumfo klausimus, kad posėdyje galėtų dalyvauti triumfo siekiantis karvedys, kuriam buvo draudžiama įžengti į Miestą (žr. paaišk. § 34).

Prisiminate, teisėjai. Ciceronas kreipiasi į teisėjus-senatorius, lesidamas suprasti, kad visi jie dalyvavo tame senato posėdyje: prieš tai buvo paminėtas „skaitlingai susirinkęs senatas“ (*senatus frequentis*).

jau vakarėjo. Ši vaizdinga detalė sustiprina mintį: nors žinios iš Tempsės Romą pasiekė jau vakare, baigiantis posėdžiams skirtam laikui (plg. II. 4.147), kai reikėjo skubiai priimti sprendimą, ir nors nebuvo kito tinkamo pareigūno šiai užduočiai vykdyti, senatas vis tiek atsisakė minties siųsti Verį.

dar bylos neišklausius. T. y. dar neišgirdus apie visus Verio nusi kaltimus. Ciceronas čia labiau siekia retorinio efekto nei teisinio tikslumo: formaliai Verio kariniai gebėjimai ar nusižengimai neturėjo būti svarbūs byloje *de repetundis*.

jis dar deda vilčių į balsavimo lenteles... atvirai buvo pasmerktas. Antitezė tarp slapto teisėjų-senatorių balsavimo įrašant atitinkamą raidę į lenteles (paaišk. *Div. Caec.* 24) ir atvirai parodyto senato nepasitikėjimo Veriu.

§ 42

Tebūnie. Ciceronas pradeda naujos temos nagrinėjimą numanomu gynėjo teiginiu (*Esto; ...*): tarsi gynyba atsisako ankstesnio argumento – vergų karo pavojaus – ir iškelia naują pretoriaus karinio šaunumo įrodymą: jis turėjęs gerai parengtą laivyną, kuriuo užtikrinęs provincijos saugumą.

išdavystė. *Crimen de maiestate* – žr. paaišk. Verr. I. 39.

§ 43

Kokį kyšį tau už tai davė mamertinai. Mamertinai – žr. paaišk. II. 4.3.

§ 44

didumo sulig trieliu laivu... puikiai įrengtą kibėją. *Triremis* (*sc. navis*) – pažod. „triirklis laivas“, t. y. karinis laivas su trimis irklininkų eilėmis. Kuo didesnis laivas, tuo daugiau irklininkų eilių jame buvo, iš čia ir pavadinimai: *beremis*, *triremis*, *quadriremis*, *quinqueremis*. *Cybaea* – neaiškos kilmės žodis, galbūt sietinas su žodžiu κύπη, kurį V a. graikų gramatikas Hesichijas Aleksandrietis vartoja laivo prasme. Lot. *cupa* – „statinė“. Jei ši etimologija teisinga, kibėja – storašonis laivas, pritaikytas ypač dideliems kroviniams gabenti.

laivas... buvo nuplukdytas Velijon. Velija – miestas Lukanijoje (Pietų Italija), Tirėnų jūros pakrantėje, graikų vadintas Elėja.

neseniai pats mačiau Velijoje. Grįždamas iš Sicilijos, kur rinko medžiagą bylai, plg. II. 2.99.

§ 45

Pasenę... įstatymai, kurie tai draudžia. 218 m. pr. Kr. Klaudijaus įstatymas (*lex Claudia de senatoribus*, arba *plebiscitum Claudianum*) draudė senatoriams turėti didesnę nei 300 amforų talpos (amfora – apie 26 l), t. y. apie 8 t jūrinį laivą (Liv. XXI. 63.3). Manyta, kad tokios talpos laivas pakankamas plaukioti palei Italijos krantus ir pargabenti Romon dvaruose ar sodybose užaugintus grūdus (plg. toliau § 46). Tai buvo griežtas apribojimas, nes vidutinio didumo krovininis laivas buvo apie 2000 amforų talpos (Cic. *Fam.* XII. 15.2).

Buvo kitados tokia tvarka šioje valstybėje. Plg. Cic. *Cat. I. 3: Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus* <...>. („Buvo, buvo kitados šioje valstybėje toks šaunumas <...>“; Eugenijos Ulčिनaitės vert.); Verg. *Aen. II. 325: fuimus Troes, fuit Ilium et ingens / gloria Teucrorum* <...> („Jau po trojėnų dabar, jau po Iliono ir teukrų / Garso šlovės <...>“; Antano Rukšos vert.).

privačiai nei pats gali kur vykti. Senatoriai negalėjo palikti Italijos, nebent valstybės reikalais. Cicerono laikais privačiai vysktantis į kitus kraštus senatorius turėdavo pateikti kokią formalią dingstį, pvz., įžadų pildymas (*legatio votiva*, Cic. *Att. IV. 2.6*) arba laisva pasiuntinybė (*legatio libera*), t. y. formalus pasiuntinio ar legato statusas; toks asmuo galėjo laisvai išvykti ir grįžti Romon, neprarasdamas savo pareigybės įgaliojimų (Cic. *Fam. XI. 1.2; XII. 21*) (Levens 1965, 99; Lewis & Short, s. v. *legatio*).

§ 46

ne tik... nekaltinu, bet ir nepriekaištauju. Apie sąvokų „kaltinimas“ (*crimen, accusatio*) ir „papeikimas“ (*vituperatio*) skirtumą žr. paaišk. § 114.

§ 47

mamertinai, tavo užtarėjai. *Laudator* – „gyrėjas“ – asmuo, išsakan-tis teisme pagiriamąjį atsiliepimą (*laudatio*) apie kaltinamąjį. Apie mamertinus (Mesanos gyventojus) ir jų palankumo Veriui priežastis žr. II. 4.3; II. 5.57.

pirmasis bendruomenės pilietis, tavo pagyrimui atsiųstos delegacijos vadovas. Mes laikomės Gulielmo Petersono redakcijos: *Heius, princeps civitatis, princeps istius delegationi*, nors vertime prarandamas sąskambis, kurį sukuria pakartotas žodžio *princeps* pakartojimas (*conduplicatio*).

ją pristatyti tu oficialiai įsakei regijiečiams. Apie Regiją žr. paaššk. II. 4.26. Po Sąjungininkų karo 89 m. pr. Kr. Regijas, kaip ir kiti Italijos miestai, buvo gavęs Romos pilietybę ir nebuvo pavaldus Sicilijos vietininkui, tačiau prievolė tiekti mišką Mesanai, matyt, buvo likusi iš ankstesnių laikų. Žinoma, tai buvo taikoma tik valstybiniais, ne privatiems užsakymams, ir nuostolius Regijui turbūt padengdavo valstybės išdas.

§ 48

Kapitolijų, kaip mūsų protėvių laikais, sugebėta atstatyti... už dyka. Kaip pavyzdį Ciceronas ima didžiausią savo meto statybinį projektą – Kapitolijaus Jupiterio šventyklos atstatymą po 83 m. pr. Kr. gaisro. Ji buvo užbaigta ir naujai pašventinta metai po Verio teismo (žr. paaššk. II. 4.64). Palyginimui Ciceronas priduria, kad ir senasis Kapitolijus buvo pastatytas visuomeniniais pagrindais. Apie karaliaus Tarkvinijaus Išdidžiojo įvestą prievolę dirbti statybose pasakoja Titas Livijus. Vis dėlto Ciceronas teisus tik iš dalies, nes iš Etrurijos pakviestiems meistrams buvo mokama iš valstybės išdo (*pecunia publica*): „Kad užbaigtų šventyklą, sukvietęs meistrus iš visos Etrurijos, karalius ne tik naudojo tam išdo lėšas, bet ir prastuomenės darbo jėgą. Nors šis darbas, anaip tol nelen-gvas, buvo pridedamas prie karo tarnybos, tačiau prastuomenė mažiau bodėjosi tuo, kad savo rankomis stato dievų šventyklas, negu vėliau ki-tais, iš pažiūros menkesniais, bet daug labiau varginančiais darbais, prie kurių jie irgi buvo pristatyti: įrengti žiūrovų eiles cirke, kasti didžiąją po-žeminę kloaką – nuotekų gyslą, surenkančią visus Miesto nešvarumus“ (Liv. I. 56.1–3).

§ 49

nerieikalavai laivo iš Mesanos, nes tai sąjunginis miestas. Me-sana buvo vienas iš trijų Sicilijos miestų, turėjusių labiausiai privile-gijuotą sąjunginio miesto (*civitas foederata*) statusą. Kiti du – Netas ir

Tauromenijas (žr. p. 29; Lazzerreti 2006, 18–19). Jų santykis su Roma buvo grindžiamas sutartimi (*foedus*). Tačiau sutarties sąlygos, kaip aiškėja iš Cicerono teksto, kiekvienu atveju galėjo skirtis: Mesana pagal sutartį privalėjo duoti Romai laivą, o Tauromenijas – ne (§ 50). Veris, priešingai, reikalavo laivo iš Tauromenijo, bet atleido nuo šios prievolės Mesaną.

žmogų, fecijalų rankų išugdytą... uolų valstybės sutarčių sergėtoją. *Fetiales* – senovinė žynių kolegija iš dvidešimties narių, ištikimybės dievo *Fidius* (ar *Fetius*) žyniai, buvo aukščiausia Romoje patariamoji kolegija tarptautinės teisės klausimais. Fecijalai skelbė karą, aukojo su karu ir taika susijusias aukas, tvarkė tarptautinius reikalus, sudarinėjo tarptautines sutartis, kaip pasiuntiniai vykdavo į kitus kraštus (Greenidge 1901, 26–27, 290–291). Čia Ciceronas kalba su ironija.

tebus išduoti memertinams. Jei sutartis būdavo pažeista iš Romos pusės, fecijalai nagrinėdavo bylą ir kaltininką išduodavo priešams. Ši priemonė būdavo taikoma ir tais atvejais, kai Roma norėdavo nusimesti jai nepalankią taikos sutartį, kurią pralaimėjęs karvedys sudarydavo su priešu: 321 m. pr. Kr. priešams buvo išduotas Spurijus Postumijus Albinas, patyręs pralaimėjimą prie Kaudijaus tarpeklio, ir 197 m. pr. Kr. Gajus Mancinas, pasidavęs priešams prie Numantijos.

kodėl... reikalavai laivo iš tauromeniškių. *Tauromenitani* – Tauromenijo gyventojai. Tauromenijas (Ταυρομένιον, Tauromenium, dab. Taormina) – Etnos papėdėje, tarp Mesanos ir Katinos (dab. Catania), ant uolėtos plokštikalnės 206 m aukštyje virš jūros lygio išsidėstęs graikų miestas, IV a. pr. Kr. pradžioje įkurtas Sirakūzų tirano Dionisijo I (Wilson 1988a, 101). Kaip tik Tauromenijo gyventojai 278 m. pr. Kr. pasikvietė pagalbon Epiro karalių Pirą karui su Sirakūzais. Šiam pralaimėjus, Tauromenijas pateko Hierono karalystėn, o per Antrąjį punų karą pasidavė Marcelui palankiomis sąlygomis, turbūt todėl Tauromenijas ir

pelnė sąjunginės bendruomenės statusą (*civitas foederata*). Ciceronas Verinėse niekur nevadina miesto vardu, vartoja tik būdvardinę formą *civitas Tauromenitana*, *ager Tauromenitanus*, bet laiškuose sutinkame paminėtą miesto vardą (*Att.* XVI. 11.7).

§ 50

sumenkinai respublikos didybę – *minuisti maiestatem rei publicae* – žr. paaišk. *Verr.* I. 39.

§ 51

dvieilio laivo. *Biremis navis* – žr. paaišk. § 44.

kai jų paslaugos dar buvo naujos. 264 m. pr. Kr. Mesana kreipėsi pagalbos į Romą; tai tapo Pirmojo punų karo pretekstu ir galimybe Romai įkelti koją į Siciliją.

§ 52

pagal senato nutarimą bei Terencijaus ir Kasijaus įstatymą. *Senatus consultum de ornandis provinciis praetorum* – senato nutarimas dėl pinigų, kariuomenės ir visų būtinų dalykų suteikimo provincijos vietininkais paskirtiems pretoriams. *Lex Cassia Terentia* – Gajaus Kasijaus Longino ir Marko Terencijaus Varono 73 m. pr. Kr. paskelbtas įstatymas dėl grūdų neturtingiems Romos piliečiams dalijimo ir priverstinio jų supirkimo provincijose. Šis įstatymas užtikrino nuolatinį Sicilijos grūdų pristatymą Romon. Čia kabama ne apie dešimtinės grūdus, kurie buvo privaloma tvarka neatlyginamai paimami iš dešimtinę mokančių bendruomenių, bet apie papildomai superkamus grūdus (*frumentum emptum*). Juos reikėjo supirkti iš visų miestų lygiai (*aequabiliter*), tačiau Veris ir šiuo atveju suteikė Mesanai išlygą. Išsamiau žr. paaišk. *Div. Caec.* 32.

§ 53

dirba valstybines žemes... cenzorių įstatymu nustatytą kiekį. Dailis Sicilijos žemių po Antrojo punų karo atiteko Romos valstybei (*ager publicus*). Jos buvo nuomojamos; cenzorių įstatymas (*lex censoria*), išleidžiamas penkeriems metams, numatydavo nuomos sąlygas.

Hijerono įstatymu nustatytos dešimtinės. Po užkariavimo romėnai perėmė senąją dešimtinės sistemą, įvestą Hierono II (269–215) ir pritaikė ją visai salai: t. y. dešimtąją derliaus (ne tik grūdų, bet ir vyno, aliejaus, kitų produktų) dalį, kurią anksčiau žemdirbiai mokėdavo Hijeronui, dabar privalėjo atiduoti Romai (Pritchard 1970).

60 000 modijų, nuo kurių atleidai mamertinus. Plg. II. 4.20.

kaip sakoma, lyg kirviu nukirstų. Patarlė *clavo trabali (tabulari) figere* – „raštinė vinimi prikalti“, *clavus trabalis* – didžiulė vinis, naudota rąstams (*trabes*) sutvirtinti. Plg. Petron. 75: „Juk pažįsti mane: ką jau kartą nutariau, kaip kirviu nukirsta“ (*clavo tabulari fixum est*) (Jono Dumčiaus vert.).

§ 54

Skaityk. UŽRAŠAI. Apie dialogišką citavimą žr. § II. 4.143–144 ir paaššk. ad loc. Šiuo atveju necituojamas pats tekstas, bet kitas sakinyss neva atkartoja ką tik perskaitytą dokumento ištrauką ir toliau diskutuoja su dokumento tekstu, kvestionuodamas atskirus jo teiginius. Beje, dokumento citata pateikta, tarsi Veris ją būtų ištaręs (*ait* – „sako jis“). Nepamirškime, kad kalba nebuvo pasakyta teisme, tik nuolat palaikoma realios teismo situacijos iliuzija.

pretoriaus tarybos... plėšiko gaujos. Ciceronas mėgaujasi žodžių žaismu (*paronomasia*) *praetor* – *praedo*. Plg. Verr. I. 2; II. 4.21; II. 5. 63, 122.

§ 55

sutarčių aiškintojai, sąjungų sudarytojai, jų šventumo sergėtojai! Šioje vietoje nutolstame nuo Gulielmo Petersono redakcijos *pactio-nis* ir renkamės skaitymą *pactores*, kurį siūlo daugelis leidėjų, vertėjų ir komentatorių (Klotz, Bornecque & Rabaud, Fuhrmann, Zielinski, Gorenshstein, Levens, Thomas, Zumpt, Čemberdžy). Tokiu atveju sakinyš tampa grakštesnis – trimis simetriškais kolais išvardytos fecijalų funkcijos (žr. aukščiau § 49).

vadovaudamasis Gajaus Sacerdoto ir Seksto Peducėjaus nuostata ir potvarkiais. Lucijus Cecilijus Metelas – Verį pakeitęs vietininkas Sicilijoje (žr. Verr. I. 26–27). Sacerdotas ir Peducėjus buvo Verio pirmtakai: Sekstas Peducėjus valdė Sicilijos provinciją 76–75 m. pr. Kr., Gajus Licinijus Sacerdotas – 74 m. pr. Kr.

§ 56

nusipirko iš įgaliojimų neturinčio pardavėjo – *a malo auctore*. Perkant kokią nors stambesnę daiktą, buvo svarbu žinoti, ar pardavėjas turi teisę jį parduoti. Laiduotoju (*auctor*) pirmiausia ir buvo pats pardavėjas. Jei jo *auctoritas* buvo abejotina, pirkėjas stipriai rizikuodavo, pirksdamas iš tokio žmogaus.

tauromeniškių... netiečių... sąjunginės bendruomenės. Apie Tauromeniją, žr. § 49. *Netini* – Neto gyventojai. Netas (Νέητον, Netum, dab. Noto) – miestas apie 34 km nuo Sirakūzų. Tai vienintelė vieta, iš kurios sužinome, jog Notas buvo *civitas foederata* (kartu su Mesana ir Tauromeniju, žr. p. 29). Mes nežinome, už kokius nuopelnus jis pelnė tokį išskirtinį statusą. Ciceronas niekur nevadina miesto vardu, įvardija tik jo gyventojus.

§ 57

negali pateikti teismui dešimties gyrejų. *Laudator* – „gyrėjas“ – asmuo arba įgalioti pasiuntiniai, išsakantys teisme pagiriamąjį atsiliepimą (*laudatio*) apie kaltinamąjį. Žr. II. 4.3. Kaip suprantame iš šitos vietos, įprastas gyrejų skaičius buvo dešimt. Verį teisme palaikė vienintelė Mesana.

dauguma kaltina, keletas... tyli, tik viena liaupsina. Veris tikėjosi gauti ir Sirakūzų palaikymą, bet miesto Taryba, iš pradžių priėmusi jam palankų nutarimą, vėliau jo atsisakė (II. 4.141–145). Apie miestus, atsiuntusius delegacijas liudyti prieš Verį, žr. II. 4.7. Apie dalies siciliečių lojalumą Veriui žr. paaišk. *Div. Caec.* 19.

§ 58

esu sakęs kitoje vietoje. Žr. II. 4.19; 150.

pasiuntinybės vadovai... asmeniškai buvo apvogti ir apiplėšti. Daugiskaita *principes* yra retorinis sutirštinimas. Hejus vienintelis buvo *princeps legationis* ir vienintelis iš visų mesaniškių nukentėjo nuo Verio (II. 4.3 sqq).

Kokia kolonija Italijoje... koks municipijus. Romėnų kolonijos skyrėsi nuo graikiškų tuo, kad dažniausiai buvo įkuriamos užkariautuose miestuose, įkurdinant juose būrį kolonistų, kurie išlaikydavo Romos pilietybę ir priklausymą Romos triboms (*coloniae civium Romanorum*). Kiekvienu atveju tam buvo išleidžiamas specialus įstatymas ir skiriami pareigūnai, atsakingi už kolonijos išvedimą (*curatores coloniae deducendae*). Seniausios romėnų kolonijos buvo negausios, po 300 šeimų, įkurdintos Ostijoje, Ancijuje (338 m. pr. Kr.) ir Teracinoje (329 m. pr. Kr.) (*OCD s. v. colonization, Roman*). Kita kolonijų rūšis buvo lotynų kolonijos, kurias sudarė didelės savarankiškos lotynų bendruomenės ir kurios naudojos lotynų teise (*ius Latii*). Cezaris ir Oktavijanas, vė-

liau ir kiti imperatoriai ėmė kurti veteranų kolonijas, suteikdami žemės atitarnavusiems veteranams užkariautuose kraštuose, iš pradžių Italijoje, paskui provincijose. Tapo įprasta koloniją pavadinti įkūrėjo vardu, pvz., *Colonia Iulia Augusta Parma* (dab. Parma), *Colonia Augusta Panhormitanorum* (dab. Palermo), *Colonia Claudia Ara Agrippinensium* (dab. Köln), *Colonia Claudia Victricensis Camulodunum* (dab. Calchester) etc.

Municipijumi vadinosi Italijos miesto bendruomenė, susieta su Roma sutartimi, išlaikanti savarankiškumą, bet turinti tam tikrų įsipareigojimų, pirmiausia prievolę teikti karius Romos kariuomenei. Jie turėjo sąjungininkų statusą (*socii*). Municipijus turėjo savivaldą: dekurijonų tarybą, atitinkančią Romos senatą, kasmet renkamus du duumvirus (kaip Romos senatorius), kitus magistratus. 90 m. pr. Kr. Julijaus įstatymu ir 89 m. pr. Kr. Karbono Papirijaus įstatymu visiems municipijų gyventojams buvo suteikta Romos pilietybė (dar žr. paaišk. II. 4.26), taigi Cicero no pastaba taikoma municipijui iki šių įstatymų paskelbimo.

§ 59

gabentų... sugabentum... išsigabentum. Vertime pasistengėme išlaikyti žodžių skambesį *portaret – deportares – exportares*.

kai per savo godumą ir aplaidumą praradai laivyną. Apie tai bus kalbama toliau § 86–91.

§ 60

savojo nauarcho. Ciceronas visur vartoja graikišką terminą *nauarchus* – karo laivo arba laivyno vadas.

kai jie mums tiekdamo pagalbinę kariuomenę. Žr. aukščiau paaišk. § 58.

§ 62

už jūreivio atleidimą. V. O. Gorenshteinas teigia (1962, 708), kad karo laivo įgulą sudarė jūreiviai (*nautae*), irklininkai (*remiges*) ir kariai (*milites*). Tačiau Cicerono tekste niekur nėra įvardyti visi trys greta. Mūsų nuomone, *nautae* ir *milites* (kartais dar *propugnatores* – „kovo-tojai“) vartojami sinonimiškai, atskiriant nuo *remiges*: *propugnatorum atque remigum* (§ 86), *numerum nautarum et remigum* (§ 87), *multi remiges et milites* (§ 88), *remigibus militibusque* (§ 100), *remiges nautasque* (§ 131), *remiges militesque* (§ 132).

§ 63

ne baimę plėšikams kėlė, bet didino pretoriui pelną. Ciceronas dar labiau išplėtoja jau ne kartą mūsų pastebėtą žodžių žaismą *praedo* – *praetor* (Verr. I. 2; II. 4.21; II. 5. 54, 122), prijungdamas trečią panašiai skambantį žodį *praeda* „grobis, pelnas“.

Publijus Cezetijus ir Publijus Tadijus. Publijus Cezetijus dar minimas II. 4.146 kaip Verio buvęs kvestorius. Romertas S. Broughtonas (1952, vol. II, 117) 72 m. pr. Kr. kvestoriais laiko Kvintą Cecilijų Nigrą Lilibajuje (plg. *Div. Caec.* 4: „Sakiau, kad jie turį Kvintą Cecilijų kaip bylos vykdytoją, juo labiau kad jis buvęs kvestoriumi po manęs toje pačioje provincijoje“) ir Publijų Cezetijų, galbūt pakeitusį Postumijų Sirakūzuose. Galimas daiktas, kad, pasibaigus jo kvestūrai, jis pasiliko su Veriu kaip legatas kurio nors pasitraukusiojo vietoje (Levens 1965, 110). Dar žr. § 76.

Publijus Tadijus – Verio legatas Sicilijoje 73–71 m. pr. Kr. (Broughton 1952, vol. II, 113; 125), dar minimas II. 4.31 ir kt. Tadijus priklausė giminei, iš kurios buvo kilusi Verio motina (II. 1.128), ir buvo vienintelis legatas, išbuvęs su Veriu ilgesnį laiką, kai kiti, pasak Cicerono, jį palikdavo po metų (II. 2.49).

Laivas buvo pilnas gražiausių jaunuolių. T. y. pagrobtų žmonių, skirtų parduoti vergų turguje.

prie Megaridės, netoli Sirakūzų. T. y. apie 20 km į šiaurę nuo Sirakūzų, vietovėje, kur kadaise buvo įsikūrusi graikų kolonija Hiblos Megarai (*Megara Hyblaea*), V a. pr. Kr. pabaigoje iki pamatų sugriauta Sirakūzų tirano Gelono (Thuc. VI. 4.1–2). Miestas buvo atsigavęs IV–III a. pr. Kr., bet 213 m. pr. Kr. vėl sugriautas romėnų (Liv. XXIV. 36). Cicerono laikais, matyt, ten būta kažkokios gyvenvietės.

§ 64

pripažino priešais. T. y. pasielgė kaip su priešais ir nubaudė mirtimi.

padalijo savo... svitai. Apie pretoriaus kohortą žr. II. 4.94.

§ 65

sirakūziečiai, pajūrio gyventojai. Žodį *maritimi* galima suprasti dvejopai: i) „jūreiviai“ (plg. Gorenshtein: „жившие в Сиракузах моряки“, Čemberdžy: „сиракузские моряки“, Greenwood: „The seafaring folk of Syrcuse“; Yonge: „all the seafaring men at Syracuse“; *OCD s. v. maritimi* šitas pavyzdys (Verr. 5.65) pateikiamas prie reikšmės „Seafaring, nautical“) arba ii) „pajūrio gyventojai“ (Fuhrmann ir Krüger: „die Künsterbewohner von Syrakus“; Zielinski: „Сиракузцы, ... как жители побережья“). Ciceronas vartoja šį žodį abiem reikšmėmis, taigi galimi abu skaitymai. Viena vertus, galima svarstyti, kad Sirakūzai dėl ypatingos miesto padėties buvo saugūs nuo piratų antpuolių (plg. *Sirakūzų uostas, anuomet neprieinamas tiek mūsų, tiek Kartaginos laivynui* – II. 4.116; II. 5.84; 97), tuomet išeitų, kad piratų baimę ne kartą buvo tekę patirti tik „Sirakūzuose gyvenantiems jūreiviams“. Kita vertus, Ciceronas ne kartą kalba apie pajūrio gyventojams gresiantį nuolatinį piratų antpuolių

pavojų (*Man.* 33–34; 55). Be to, mūsų manymu, tokį skaitymą paremia tolimesnis Cicerono tekstas – antitezė *maritimi – mediterranei* („viduržemio gyventojai“): *Veris* bijojo Sirakūzų, Lilibajo, Panormo ir kitų pajūrio gyventojų (*homines maritimos non plane reformidat* – § 69), todėl patikėjo saugoti piratų vadą vidurio salos gyventojams, kuriems svetima piratų baimė (*Centuripinos, homines maxime mediterraneos* – II. 5.70). Tokios nuomonės laikosi ir Zumpt 1831, 881.

§ 66

Publijus Servilijus... paėmė nelaisvėn... plėšikų vadeivų. Publijus Servilijus Vatija Isaurikas, tuo metu vienas įtakingiausių žmonių valstybėje (*princeps civitatis* – II. 3.210), dalyvavo Verio teisme kaip teisėjas (II. 4.82), be to, susijęs giminystės ryšiais su Metelais (žr. *Verr.* I. 26 ir paaišk. ad loc.), todėl Ciceronas ypač daug dėmesio skiria jo asmeniui ir nuopelnams pašlovinti. Apie Servilijaus kovas su Kilikijos piratais žr. II. 4.21 ir paaišk. ad loc.

§ 67

triumfo eisenoje... varyti priešais savo iškilmių vežimą. Šventinėje triumfo procesijoje žingsniavo magistratai ir senatoriai, žengė muzikantai, buvo gabenamas karo grobis ir užimtų miestų paveikslai, vedami balti jaučiai karvedžio aukai, vedami grandinėmis surakinti žymiausi belaisviai; už jų keturiais baltais žirgais pakinkytame vežime važiavo pats triumfatorius su laurų vainiku ant galvos, apsivilkęs ypatingais iškilmių drabužiais – auksu siuvinėta purpurine tunika ir toga, veidą nusidažęs raudona spalva (kaip senovinių terakotinių Jupiterio statulų, *Plin. N.H. XXXIII. 3*). Valstybinis vergas jam virš galvos laikė aukso vainiką ir nuolat primindavo triumfatoriui, kad jis tėra žmogus (*Respice post te, hominem te esse memento*). Už kvadrigos žygiavo kariai, dainuodami dainėles, pašėpiančias triumfatorių. Eisena prasidėdavo Marso lauke, kažkur ties

Flaminijaus cirku praeidavo pro Triumfo vartus (kurių vieta ir funkcija labai ginčytina), pro Daržovių ir Galvijų turgų (*forum Boarium*), per Didįjį cirką (*circus Maximus*) ratu apeidavo Palatino kalvą ir Šventuoju keliu (*via Sacra*) įžengdavo į Forumą; pasiekusi kitą jo galą, kildavo į Kapitolijų, kur Didžiojo Maloningojo Jupiterio šventykloje triumfatoriaus atnašaudavo aukas ir aukso vainiką (Versnel 1970, 90, 119; Popkin 2012, 58–59). Karvedžio vardas buvo įtraukiamas į ypatingą sąrašą (*fasti triumphales*). „Tai buvo retas, todėl itin reikšmingas reginys. Per aštuonis šimtus dvidešimt metų, prabėgusių nuo Romos įkūrimo iki Vespasijano laikų, senatas teisę triumfuoti suteikė trims šimtams dvidešimčiai karvedžių“ (Dilytė 2012, 399).

leisti tau švęsti jūrinį triumfą. Cicerono ironiją sustiprina tai, kad jūrinis triumfas (*triumphus navalis*, arba *maritimus*) buvo išskirtinis ir retas reiškinys, be to, palyginti vėlai atsiradęs. Romėnai nebuvo jūrinė tauta, taigi ir stiprų karinį laivyną pasistatė tik susidūrę su stipriais ir jūrose patyrusiais priešininkais kartaginiečiais. Pirmą kartą teisė švęsti jūrinį triumfą buvo suteikta Gajui Dujilijui 260 m. pr. Kr. už pergalę jūrų mūšyje prie Milų, lėmusią Pirmojo punų karo pabaigą. Iki Cicerono laikų oficialiuose sąrašuose (*fasti triumphales*) įrašyta 11 tokių iškilmių, vos per palyginti trumpą laiką tarp Pirmojo punų karo ir Makedonijos užkariavimo (260–167). Dvyliką ir paskutinį jūrinį triumfą šventė Oktavijanas Augustas 29 m. pr. Kr. Aktijo pergalės proga (Dart & Vervaet 2011, 267; 270). Jūrinis triumfas skyrėsi nuo paprastojo tik tuo, kad jo eisenoje turbūt būta daugiau jūrinės simbolikos. Jūrų mūšio trofėjai buvo priešų laivų snapai (*rostra* – žr. paaišk. *Div. Caec.* 50). Jais buvo papuošta Dujilijaus pergalei atminti Forume pastatyta kolona (*columna Rostrata*).

§ 68

Milžiniškas ir didingas karalių bei tiranų kūrinys. Sirakūzų akmens laužyklos keletą šimtmečių tarnavo statybinės medžiagos

gavybos vieta statant svarbiausius miesto statinius. Dabartiniais skaičiais, čia išgauta 4 700 000 m³ uolienų (Coarelli & Torelli 1984, 260). Nustojus eksploatuoti atskiras dalis, jų erdvės buvo pritaikomos įvairioms reikmėms, ypač kalėjimui. Tukidido liudijimu, čia buvo įkalinta 7 000 į nelaisvę paimtų atėniečių, nesėkmingos ekspedicijos (415–413 m. pr. Kr.) prieš Sirakūzus dalyvių (Thuc. VII. 86–87). Dabartiniu metu įspūdingiausios lankomos buvusių laukyklų dalys yra vadinamoji Rojaus laukykla – 45 m gylio įduba, virtusi vešlios augmenijos sodu, ir 23 m aukščio ir 65 m ilgio uola, dailininko Caravaggio praminta Dionisijo ausimi, ir dėl savo formos, ir dėl to, kad ji pasižymi nepaprasta akustika. Žr. iliustr. 30–31). Legenda pasakoja, kad Dionisijas I čia kalindavęs politinius kalinius ir, pasinaudodamas ypatingu akustiniu efektu, klausydavęs jų pokalbių. Cicerono minimi „karaliai ir tiranai“ – Agatoklis, pasiskelbęs Sirakūzų karaliumi 306 m. pr. Kr. po to, kai 11 metų valdė kaip tiranas, ir Hijeronas II (270–216), kurį Ciceronas visur vadina karaliumi, o ne tiranu (žr. paaišk. II. 4.29); tiranas – Dionisijas Vyresnysis (432–367).

§ 70

pas kenturipėnus, paties viduržemio žmones. *Centuripini* – Kenturipų gyventojai. Kenturipos (Κεντόριπα, *Centuripae*, dab. Centuripe) – žr. II. 4.50 ir paaišk. ad loc. Kad paryškintų skirtumą nuo sirakūziečių, Ciceronas pavadina kenturipėnus *maxime mediterraneos* (apie priešpriešą *maritimi* – *mediterranei* žr. aukščiau paaišk. § 65). Kenturipos nėra pačiame salos viduryje, bet nuo jūros jas skiria Etnos kalnas. Objektiviai žiūrint, šis miestas iš tiesų buvo tinkamas saugoti kalinį, nes saugus nuo piratų, bandančių jį išvaduoti, antpuolio (Zielinski p. 369, note 27). Tačiau Ciceronas tokį pasirinkimą aiškina Veriui nepalankiu būdu.

Cicerono apibūdinimas *maxime mediterraneos tarsi* kertasi su tolesniu pasakojimu apie Kenturipų ketureilį laivą (*quadriremis*) (II. 5.86

sqq). Matyt, salos vidurio miestai savo vardu finansuodavo laivo pastatymą, bet, patys nebūdami jūreiviai, įgulą samdydavo iš kitur.

vienintelis Apronijus – žemyno piratas. Kvintas Apronijus – Verio patikėtinis ir parankinis neteisėtose operacijose, ypač renkant dešimtinę. Apie jį daug kalbama *Antrojo teismo posėdžio* trečiojoje knygoje *Apie grūdus* passim.

§ 72

tvirtino buvus Sertorijaus kariais... iš Ispanijos. Karas su Sertorijumi, 81 m. pr. Kr. užvaldžiusiu beveik visą Ispanijos provinciją, baigėsi 72 m. pr. Kr., kai jį išdavikiškai nužudė Markas Perpena, o šį, perėmusį Sertorijaus kariuomenę, sumušė Gnėjus Pompėjus. Likę gyvi Sertorijaus kariai išsiskirstė kas kur. Kaip Romos priešai (*hostes publici*), formaliai jie buvo už įstatymo ribų, taigi iš esmės Veris nepažeidė įstatymo (žr. toliau § 146 ir 151 sqq), tačiau toliau kalboje Ciceronas kalba apie amnestiją (§ 151–153).

apmuturiuotom galvom... prie mirties stulpo. Tuo tikslu Veris atgaivino senovinę mirties bausmę, pasak Tito Livijaus, įteisintą įstatymu karaliaus Tulo Hostilijaus laikais (Liv. I. 26.6). Plg.: „Štai žodžiai, tau, gailestingajam tautos užtarėjui, teikiantys malonumo: „EIK, LIKTORIAU, SURIŠK JAM RANKAS“, – žodžiai, netinkantys ne tik dabartinei laisvei bei atlaidumui, bet ir Romulo ar Numos Pompilijaus laikams; Tarkvinijaus, išdidžiausio ir žiauriausio karaliaus, pamėgtas nuosprendis, kurį tu, švelnusis tautos užtarėjas, taip noriai kartoji: „UŽDENK JAM GALVĄ, PAKARK ANT NELEMTOJO MEDŽIO“, – šie žodžiai, kviritai, mūsų valstybėje jau seniai ne tik praeities šešėlių, bet ir laisvės šviesos yra nuslopinti“ (Cic. *Rab. perd.* 13).

kalbėsiu vėliau, kai nagrinėsiu šį klausimą. § 143–157.

§ 73

užgrobus piratų laivą. *Myoparo(n)* – lengvas ir judrus, burėmis ir irklais varomas laivas užriestu pirmagaliu ir buku galu (II. 4.116; II. 5.89; 97; 100). Tokie laivai dėl jų greitumo ypač tiko piratams. XIX a. pabaigoje Tunisijoje atrasta mozaika, datuojama III a., vadinamasis „Laivų katalogas“, dabar saugoma Bardo muziejuje Tunise. Mozaikoje pavaizduoti 25 įvairūs laivai, plaustai ar pan., dauguma jų su užrašytais graikiškais ir lotyniškais pavadinimais. Visi jie – ne karo, bet prekybiniai laivai (Chatterton 1909, 84–88). Mijoparonas pavaizduotas tarp dviejų laivų, kurių vienas vadinamas gr. *mydion* ir lot. *musculus*, o kitas – gr. *paron*. Paronas – nedidelis irklinis laivas riestu pirmagaliu. VI a. Bažnyčios Tėvas Isidoras iš Sevilijos veikale *Kilmės* sako, kad mijoparonas – tarsi mažutis paronas (*Etymologiae* XIX. 1.21: *Mioparo quasi minimus paro*). R. G. C. Levensas (1965, 114) mano, kad *myoparo* yra sudurtinis žodis ir reiškia laivą, turintį abiejų laivų bruožų. Pirmasis dėmuo *mydion*, *musculus* abiem kalbomis yra mažiškinis žodžio „pelė, žiurkė“ forma, taigi toks pavadinimas turėtų perteikti laivo mažumą ir judrumą. Daremberg & Saglio 1904, s. v. *paro*, *myoparo*.

Galima įsivaizduoti, kad vergus gabenęs mijoparonas nuo krovinio buvo gerokai nusėdęs, todėl § 63 Ciceronas ironiškai apibūdina šį laivo užgrobimą, nereikalavusį jokių pastangų („ne tiek paėmė, kiek parsiplukdė kažkokį grobio prigrūstą piratų laivą, galima sakyti, savo paties svorio įveiktą ir kone paskandintą“).

nepriekaištingas vyras Markas Anijus. Romėnų raitelis, turbūt Sirakūzuose gyvenęs ir sekęs aprašomus įvykius, vėliau liudijęs teisme, plg. § 156. Epitetas *splendidissimus* taikomas tik romėnų raiteliams, o *amplissimus* – senatoriams.

jo namuose... tebelaikomi du piratų vadai. Apie antrąjį Ciceronas niekur daugiau neužsimena.

§ 74

turėdamas valdžią. Apie terminą *imperium* žr. paaišk. Verr. I. 37.

§ 76

privatus asmuo... tebelaikei privačiuose namuose. Ciceronas pa-brėžtinai dukart pavartoja žodį *privatus, privata*. Netekęs imperijaus Veris nebeturėjo jokio pagrindo savo namuose laikyti valstybės priešo. Ši aplinkybė labai sunkino jo kaltę.

kone metus nuo tada, kai buvo sučiupti. Cicerono teiginys kelia sunkumų aiškintojams. Šios vietos aiškinimas labai priklauso nuo § 63. Jeigu Publijus Cezetijus buvo Verio kvestoriumi 72 m. pr. Kr. (Broughton 1952, vol. II, 117; Zielinski 1901, 371 note 30) ir jeigu piratai buvo sučiupti jam esant kvestoriumi (§ 63 tai nėra aiškiai pasakyta), tai „nuo tada, kai buvo sučiupti“ (*a quo tempore capti sunt*) iki jų perkėlimo į valstybinę kalėjimą (tai turėjo įvykti prieš pirmąjį teismo posėdį, prasidėjusį 70 m. pr. Kr. rugpjūčio 5 d., arba netrukus po jo) praėjo daugiau nei dveji metai. Nebent Ciceronas sąžiningai eliminuoja jų įkalinimo Kenturipose (§ 69) laikotarpį, bet tai mažai tikėtina, nes kaltintojas kaip tik turėtų stengtis prailginti, o ne sutrumpinti tikrą įkalinimo laiką. Jeigu, kas labiau tikėtina, piratai buvo suimti paskutiniais Verio pretūros metais (71 m. pr. Kr.), tuomet Publijus Cezetijus tuo metu buvo ne kvestoriumi, bet legatu (Levens 1965, 110 ad § 63). Tokiu atveju Verio namuose piratai išbuvo mažiau nei metus – tik po to, kai jis grįžo Romon (plg. *posteaquam Romam redierit* – II. 1.12), todėl Ciceronas aptakiai sako „kone metus“ (*prope annum*), apvalindamas ir prailgindamas piratų įkalinimo jo namuose laiką.

kol Manijus Glabrijonas. Apie Manijų Acilijų Glabrijoną žr. paaišk. Verr. I. 4.

§ 78

iš Forumo gręždami vežimą link Kapitolijaus įsako nuvesti juos kalėjiman. Apie triumfo eiseną žr. paaišk. § 67. Perėjusi Forumą, triumfo eiseną ties Konkordijos šventykla sukdamo kairėn ir kildavo į Kapitolijų vieninteliu keliu, kuriuo į šią kalvą buvo įmanoma užvažiuoti vežimu (*clivus Capitolinus*). Dešiniau nuo šio posūkio, šiek tiek įkalnėje, buvo kalėjimas (*carcer*), kuriame nusikaltėliai nebuvo kalinami mūsų supratimu, bet laukdavo mirties bausmės ir būdavo nužudomi pasmaugiant. Čia kalėjo tokie garsūs priešų vadai kaip Jugurta ir Vercingetorigas, pastarasis praleido kalėjime net šešerius metus. Triumfo eisenoje vedami belaisviai Kapitolijaus papėdėje buvo nuvedami į šalį ir jiems įvykdoma mirties bausmė. Salustijus apie tą vietą rašė: „Yra kalėjime vieta, vadinama *Tullianum*, <...> iškasta žemėje apie dvyliką pėdų. Iš visų pusių ji sutvirtinta sienomis, iš viršaus akmeninėmis arkomis suskliaustas stogas. Dėl nešvaros, tamsos ir smarvės – šurpi ir kokti. Į tą vietą buvo įmestas Lentulas, ir budeliai, vykdydami įsakymą, pasmaugė jį virve (Sall. *Cat.* 55. 1, Dalios Dilytės vert.). Pasak tradicijos, valdant Neronui čia buvo kalinamas ir šv. Petras, todėl virš kalėjimo vėliau buvo pastatyta Šv. Petro kalėjime bažnyčia (*San Pietro in Carcere*).

nugalėtojo įgaliojimų... pabaigą. Peržengdamas į pomerijaus ribą ir įeidamas į Miestą, triumfą švenčiantis karvedys tuo pačiu netekdavo savo įgaliojimų (*imperium*). Žr. paaišk. § 34.

§ 78

galima pamanyti. *Credo* – ironija, žr. paaišk. *Div. Caec.* § 22.

§ 79

garsusis piratas Nikonas, kurį Publijus Servilijus. Publijus Servilijus Vatija Isaurikas, žr. II. 4.66. Apie tokį piratą daugiau žinių nėra.

tam skirtas įstatymas, tam skirtas tribunolas. Ciceronas turi galvoje nuolatinį teismą, sprendžiantį bylas *de maiestate*, ir leidžia suprasti, kad jis patraukęs Verį pagal šį kaltinimą, jei teismas *de repetundis* išteisintų kaltinamąjį. Išsamiau paaišk. § 144. Teiginys apie „pačius tvirtčiausius šio nusikaltimo įrodymus“ (*certissima argumenta*) atrodo labai abejotinas. Kai jis rašė šią kalbą, nebuvo nė užuominos apie bylos atnaujinimą kitame teisme pagal kitą įstatymą. Ir jei jis būtų turėjęs tvirtų įrodymų, be abejonės, būtų jais pasinaudojęs (Levens 1965, 118).

§ 80–138

Vienas ilgiausių penktosios knygos epizodų – apie laivyno praradimą ir mirties bausmę laivų vadams (*crimen navale*). Kaltinimo esmė, pasak Theodoro Zielinskio, galėjusi būti tokia: vadai buvo kaltinami tuo, kad parodė bailumą, puolė bėgti nuo piratų ir išsilaipinę krantan paliko laivus piratų valioje, be to, susilpnino laivyną, ne pagal taisykles atleisdami įgulos narius atostogų (§ 110). Pastarasis kaltinimo punktas (*dimiserat nautas*), matyt, buvo svarbiausias. Tai paaiškintų, pirma, kodėl Kenturipų paskirtam vadui buvo padaryta išimtis (§ 105), – jo laive netrūko įgulos, tai keliskart pamini pats Ciceronas (§ 88; 134); antra, kodėl Heraklėjas iš Segestos, nedalyvavęs mūšyje dėl ligos, buvo nuteistas kartu su kitais: jei kaltinimo esmė – neteisėtas jūreivių atleidimas, jis kaltas lygiai kaip ir kiti (kitoks aiškinimas § 110). Taigi svarbiausias teisinis klausimas – kas kaltas dėl neteisėto įgulos narių atleidimo: laivų vadai, kaip galbūt teigė kaltintojas Turpijonas anuomet vykusiam teisme, ar Veris, kaip tvirtina Ciceronas dabartiniame teisme. Ciceronas remiasi miestų bendruomenių liudijimais (*testimonia civitatum*, § 61), kurie, reikia manyti, buvo jam palankūs. Be šio svarbiausio, buvo galima remtis dar dviem kaltinimo punktais: 1) kodėl Kleomenas kaip eskadros vadas laiku neatkreipė dėmesio į nesukomplektuotą laivų įgulą, 2) kodėl Veris paskyrė sirakūzietį eskadros vadu. Pirmojo klausimo Ciceronas vi-

sai neliečia, antrąjį – iškalbingai pabrėžia (§ 83; 131), bet tai panašiau į priekaištą (*vituperatio*) nei į kaltinimą (*accusatio*). Pajungti laisvųjų bendruomenių (Segestos ir Tindaridės) atstovus sirakūziečio valdžiai buvo veikiau netaktiška, bet vargu ar nusikalstama.

§ 80

tai ne tik saugumą valstybei, bet ir grobį jam pačiam galėjo atnešti. Gerai įrengtas laivynas būtų suteikęs galimybę gauti dar daugiau grobio iš piratų. Kitaip tariant, šis piratų laivo užgrobimas galėjo pakišti mintį, kad iš piratų galima pelnytis daugiau nei paleidus jūreivius atostogų.

karališkieji rūmai... dabar pretorių buveinė. Žr. II. 4. 118 ir paaišk. ad loc.

už Aretūsos šaltinio, prie pat uosto žiočių ir įėjimo. Žr. II. 4.117–118 ir paaišk. ad loc.

§ 81

vaikišką togą dėvinti jo sūnų. *Paetextatus* – dėvintis pretekstą. Berniukai iki pilnametystės dėvėdavo togą su raudonais apvadais. 16 ar 17 metų sulaukę jaunuoliai nusirengdavo vaikišką pretekstą ir apsivilkdavo baltą vyro togą. Pretekstą dėvėdavo ir žyniai bei aukštesnieji magistratai (žr. aukščiau § 36). Toks paauglių drabužis turėjo pabrėžti, kad jie ugdomi kaip būsimieji valstybės vadovai ir pareigūnai.

atleistinį Timarchidą. Apie jį žr. paaišk. II. 4.22.

mimo Isidoro dukrą... nuviliojo iš aulininko Rodijo. Žr. II. 5.31 ir paaišk. ad loc.

§ 82

Pipa, sirakūziečio Aischrijono žmona... Nikė... sirakūziečio Kleomeno žmona. Apie šiuos Verio parankinius ir jų žmonas, Verio meilužes žr. II. 4.29.

laivus, kuriems vadovavo legatas. Publijus Tadijus, žr. § 63.

§ 83

kur buvo tavo kvestoriai, kur legatai. *Antrojo posėdžio kalboje*, ypač ketvirtojoje ir penktojoje knygoje, Ciceronas vos keletą kartų paminėjęs Verio pavaldžius pareigūnus, kitaip nei jo palydą (*cohors, comites*, plg. II. 4.94) ir parankinius bei bendrininkus. Net ir ten, kur minimi kvestoriai ir legatai (§ 63, 114, 136), stengiamasi pabrėžti jų „nebuvimą“, t. y. parodyti juos prisidėjus prie Verio nusikaltimų. Galimas daiktas, kad kai kurie iš jų nesusitėpė rankų (pvz., Titas Vetijus, § 114), kiti, priešingai, pelnėsi nešvariais būdais išvien su pretoriumi. Antai *Divinacijoje prieš Cecilijų* Ciceronas atvirai kaltina savo priešininką bendradarbiavus ir prisidėjus prie Verio piniginių machinacijų (*Div. Caec.* 33–35; 55–56), tačiau *Kalbose prieš Verį* jis nė neužsimena apie kvestorių Cecilijų. Cicerono taktika aiški: *Divinacijoje* jis sutelkia dėmesį į priešininko nusikaltimus, taip parodydamas jo netinkamumą kaltintojo vaidmeniui, o *Verinėse* tyčia nustumia į šalį galimus kaltės dalininkus, kad išryškintų Verio nusikaltimus.

kur grūdai po tris denarius už modijų, kur mulai, kur palapinės. Kalbama apie pretoriaus aruodams skirtus grūdus (*frumentum in cellam*), kuriuos už senato nustatytą kainą buvo leidžiama pirkti išdo lėšomis. Ciceronas retoriškai klausia, kur eina lėšos, senato skirtos pretoriaus ir jo palydos išlaikymui, jeigu pareigūnų vietą užima siciliečiai. Denarijus – piniginis vienetas, lygus keturiems sestercijams. Modijus – tūrio vienetas, lygus 8,732 l. Ciceronas primena kitoje kalbos vietoje (II. 3.188 sqq) smulkiau aptariamą Verio aferą, kai jis reikalavęs iš žemdirbių pinigų vietoj grūdų, be to, už žymiai didesnę kainą – po 12 sestercijų (3 denarius) už modijų, nors rinkos kaina dėl gero derliaus buvo tik du sestercijai (plg. *Div. Caec.* 30 ir paaišk. ad loc.). Mulų ir palapinių pretoriui reikėjo keliaujant po provinciją, jie taip pat buvo apmokami iš valstybės išdo.

[grūdai... legatams]. Daugelis leidėjų šią vietą laiko interpoliacija, galbūt ištrauka iš kokios neišlikusios kalbos, per klaidą atsidūrusia tekste dėl sakinio panašumo. Atrodo kiek nelogiška tuoj po magistratų kalbėti apie grūdus ir mulus, juo labiau kad originale žodžiai *ubi muli*, atsidūrę greta *ubi legati* skamba kiek komiškai. Vieni leidėjai ir vertėjai ją išmeta, kiti palieka laužtiniuose skliaustuose. Šiame vertime laikomės Gulielmo Petersono redakcijos.

kur prefektai, kur tribūnai. Jei nebuvo aukštesnio rango magistratų, galinčių vadovauti laivynui, net ir žemesnieji būtų buvę labiau tinkami nei Kleomenas. *Praefectus* (pažod. „paskirtas vadovauti“) – terminas, apibūdinantis įvairias civilines ir karines pareigybes (pvz., sargybos viršininkas (*p. custodum*), stovyklos prefektas (*p. castrorum*), raitininkų prefektas (*p. equitum*), laivyno vadas (*praefectus classis*), gimnazijos prižiūrėtojas (*p. gymnasii*), Romos miesto prefektas (*p. urbis*) etc.). Šiuo atveju kalbama apie sąjungininkų pagalbinės kariuomenės vadus. Apie karių tribūnus žr. paaišk. Verr. I. 30.

Segestos... Kenturipų... giminystė su romėnų tautos vardu sieja. Segestą ir Kenturipas Ciceronas iškelia prieš Sirakūzus, nes šios buvo laisvosios bendruomenės (*civitates immunes et liberae*). Apie Segestos ir Romos giminystę žr. paaišk. II. 4.72. Kenturipoms labiau tinka pirmoji sakinio dalis apie draugystės senumą, nes šis miestas pasirašė taikos sutartį su Roma 263 m. pr. Kr. ir liko lojalus per visus Punų karus. Labai fragmentiškai išlikusiame įrašė, datuojamame II ar I a. pr. Kr., kalbama apie giminystės (συγγένεια), vaišingumo ryšių ir santuokos teisės tarp Kenturipų ir Lanuvijaus bei Romos piliečių atnaujinimą (Lazzeretti 2006, 141). Jei skaitymas yra teisingas, tuomet esama pagrindo kalbėti apie šių dviejų miestų giminystę.

§ 84

kenturipėnų kaip sąjungininkų ir sirakūziečių kaip priešų. Siekdamas parodyti Kenturipų pirmenybę prieš Sirakūzus, pasirenkant laivyno vadą, Ciceronas savaip vaizduoja įvykius: nutyli Sirakūzų ištikimybę ir pagalbą Romai per visą Hjerono II valdymą (270–215) ir pabrėžia miesto paėmimą per Antrąjį punų karą.

Marcelas, kurio narsa Sirakūzai buvo paimti, mielaširdyste išsaugoti. Čia ir kitur (II. 4.120) Ciceronas prikišamai pabrėžia, jog Marcelas neleidęs apiplėšti miesto, tačiau Livijaus (XXV. 31) papasakota versija gerokai skiriasi.

§ 86

Kenturipų ketureiliu. *Quadriremis* – keturias irklininkų eiles turintis laivas, po keturis irklininkus prie kiekvieno irklo, kaip XIV a. venecijiečių galerose (Cook 1968, 584). Žr. paaišk. § 44. Kiti laivai turbūt buvo dvieiliai (*biremos*), plg. § 89. Anksčiau Ciceronas pabrėžė, jog kenturipėnai – viduržemio gyventojai, ne jūriniai žmonės. Galimas daiktas, kad Kenturipos turėto pastatyti laivą, bet įgulą samdė iš kitų miestų (§ 70 ir paaišk. ad loc.).

su sandalais, raudonu apsiaustu ir tunika iki kulnų. Nederama Verio apranga – nuolatinis Cicerono išpuolių objektas, žr. II. 4.54 ir paaišk. ad loc.; II. 5.31 ir paaišk. ad loc.; 40; 137. Romėnai viešose vietose avėdavo pėdą dengiančius batus, o magistratai – jų statusą pabrėžiančius patricijų, arba raudonuosius batus (*calcei patricii, mullei*). Tačiau, kaip ir aprangos atveju, provincijose, matyt, buvo daugiau laisvės rinktis apavą bei apdarą. Plg. Tācitas taip pasakoja apie Germaniko elgesį Egipte: „Čia jis vaikščiojo be karių palydos, atvira avalyne, apsirengęs kaip vietiniai graikai, sekdamas Publijumi Scipijonu, kurį žinome tą patį darius Sicilijoje, nors tuo metu dar liepsnojo punų karas“ (Tac. *Ann.* II. 59, Dalios Dilytės vert.).

Stovėjo... atsirėmęs. Šį sakinį Kvintilijanas cituoja, kalbėdamas apie akivaizdumą (ἐνάργεια, *evidentia*, *repraesentatio*, *sub oculos subiectio*), arba vaizdingą aprašymą: „Šioje srityje, kaip ir kitose, labiausiai pasižymi Ciceronas. Ar kas nors gali taip neturėti vaizduotės, kad, skaitydamas šią Prieš Verį vietą: [citata], neįsivaizduotų patys matą ir veiksmo vietą, ir Verio išvaizdą, be to, iš nutylėtų dalykų mintyse neatkurtų trūkstamų detalių. Bent jau aš, rodos, iš tiesų matau ir veidą, ir akis, ir abiejų iškrypusius meilikavimus, ir ten buvusių tylų priešišumą bei drovų varžymąsi“ (Quint. VIII. 3.64). Plg. II. 5.161 ir paaišk. ad loc. Išsamiau apie vaizdingo aprašymo (*vivid description*) panaudojimą *Verinėse* žr. Vasaly 1993, 104–130.

§ 87

penktą dieną laivynas... pasiekė Pachiną. Pachinas (Πάχυνος, *Pachynus*, dab. Pachino) – pietrytinis Sicilijos kyšulys ir miestas pačiame kyšulyje, apie 50 km nuo Sirakūzų. Tokį kelią įveikti laivynui būtų pakakę pusdienio (Cook 1968, 587–588). Ciceronas pabrėžia, kad piratai nesisukubino į Sirakūzus ir buvo pakankamai laiko pasiruošti jų antpuoliui.

laukinių palmių šaknis (jų gausu... didžiojoje dalyje Sicilijos). Pasak Karlo Halmo, kalbama apie *Chamaerops humilis*, paplitusią Viduržemio jūros kraštuose, kurios šaknų viršutinis sluoksnis yra korėtas, saldoko skonio ir valgomas (Halm 1900, 195).

piratų laivai stovi Odisėjos uoste. Odisėja – kyšulys šalia Pachino.

§ 88

nukirsti inkarus. Viskas rodo itin skubotą išplaukimą, nes šitaip prarandami inkarai.

§ 89

laivas... su deniu... priedanga kitiems. *Navis constrata* – pažod. „uždengtas laivas“, kitaip nei atviri laivai (*naves apertae*, plg. § 104), neturintys denio, kuris, viena vertus, apsaugodavo irklininkus, kita vertus, suteikdavo kovotojams (*milites, propugnatores*, paaišk. § 62) pranašumo mūšyje. Ant denio buvo statomi svaidomieji įrenginiai. Dideli laivai turėjo ir taranus (*rostra*). Štai kaip Tacitas pasakoja apie laivyno statybą, ruošiantis karui Germanijoje: „Atrodė, jog užteks tūkstančio laivų. Jie buvo skubiai suręsti: vieni – trumpi, su siauru priekiu ir užpakaliu, bet plačiu viduriu, kad lengviau atlaikytų bangavimą, kiti – plokšti, kad nepagadinti galėtų sėsti ant seklumų, <...> dešimtys turėjo denius karo įrenginiams gabenti, be to, buvo pritaikyti pervežti arkliams ir maistui. Burės teikė judrumo, irklai – greičio, o dėl karių ryžto eldijos atrodė dar įspūdingesnės, dar baisesnės. (Tac. *Ann.* II, 6, Dalios Dilytės vert.)

§ 90

Heloro link. Heloras (žr. paaišk. II, 4.59) – beveik pusiaukelėje tarp Sirakūzų ir Pachino. Iš ten, palikęs laivus, Kleomenas dar tą pačią dieną sausuma pasiekė Sirakūzus.

haluntiškis Filarchas, kurį... iš tų plėšikų išpirko. Kaip tik dėl to, kad pateko į piratų nelaisvę, Filarchas buvo vienas iš dviejų likusių gyvų laivų vadų, toliau minimas kaip Cicerono liudytojas (§ 122, 133). Apie Haluntiją žr. II, 4.51.

§ 91

ketureilį jūroje ant bangų... paliko. Užuoat ištempęs ant kranto, paliko laivą nukirstu inkaru (žr. aukščiau) ant bangų, t. y. pasmerkė pradžiai.

įsako, kai tik pradės temti. R. G. C. Levensas (1965, 124) atkreipia

dėmesį, kad ši laiko aplinkybė (*cum primum invesperesceret*) perteikta netiesiogine kalba, tarsi tai būtų piratų vado ištarta yra įsakymo dalis. Tai reikštų, kad jis tyčia norėjo sustiprinti efektą, padėgdamas laivyną sutemose.

§ 92

Gilia naktį. *Nocte intempesta* čia galima suprasti dvejopai: „vidurnaktį, vėlai naktį“ (plg. II. 4.94 ir paaišk. ad loc.) arba „audringą naktį“ (Merguet 1962, vol. II, 730 s. v. *intempestus*). Viena vertus, audringos nakties vaizdas suteiktų įvykiui daugiau dramtizmo, kita vertus, niekur daugiau nėra užuominų apie audrą ar prastą orą. Be to, jei laivynas buvo padėgtas temstant (žr. aukščiau), logiška, kad žinia pasiekė Sirakūzus jau visai naktį (plg. II. 4.94).

visi susibėga prie pretoriaus rūmų. *Praetorium* – žr. II. 4.118 ir paaišk. ad loc.

nebuvo šalia ir žmonos. R. G. C. Levensas (1965, 124) teisingai atkreipia dėmesį į subtilų Cicerono humorą, be to, pasakotojo gebėjimą, net ir kalbant apie kitus veikėjus, neišleisti iš akių pagrindinio asmens – Verio. Šia lakoniška pastaba (*neque aderat uxor*) skaitytojui primenama tai, apie ką kalbėta šiek tiek anksčiau § 82.

§ 94

Lampsake patirto pavojaus. Primenamas epizodas, išsamiai papasakotas *Antrojo posėdžio* pirmojoje knygoje: būdamas Dolabelos legatu Azijoje, Veris Lampsako mieste pasikėsino į Filodamo, jį priėmusio ir vaišinusio žmogaus, dukterį, ir įtūžusi minia buvo su juo besusidorojanti, bet jų pyktį šiaip taip apramino ten gyvenusieji Romos piliečiai (II. 1.64–69). Taigi Veriui baigėsi geriau nei Afrikos vietininkui Hadrijanui (žr. toliau).

kas nutiko Hadrijanui Utikoje. Gajus Fabijus Hadrijanas buvo Afrikos provincijos vietininkas 83 ar 82 m. pr. Kr. Utikos romėnai, keršydamai už jo žiaurumą ir gobšumą, gyvą sudegino jo paties rezidencijoje (II. 1.70). Tą įvyki mini ir Livijus (*propter crudelitatem et avaritiam in praetorio suo vivus exustus est* – Liv. *Perioch.* DXXXVI).

§ 95

visą forumą bei Salą, užimančią didelę miesto dalį. Apie Ortigijos salą žr. II. 4.117–118. Apie forumą žr. II. 4.119.

§ 96

uostas miesto glėbin įsilieja. Žr. II. 4.117.

§ 97

romėnų tautos valdžios įgaliotinis su fasciais. Originale *imperii populi Romani nomen ac fascies* – „romėnų tautos valdžios vardas ir fasciai“. Apie *fascies* žr. paaišk. Verr. I. 53.

Kartaginos laivynai, daugelyje karų mėginę. Sirakūzų karai su Kartagina prasidėjo bent jau V a. pr. Kr. (garsusis 480 m. pr. Kr. Himeros mūšis, kuriame jungtinės Sirakūzų ir Akraganto pajėgos sutriuškino kartaginiečių laivyną). Kartais sirakūziečiai persikeldavo į Afriką ir grasindavo Kartaginai, kartais kartaginiečių laivynas prisiartindavo prie Sirakūzų.

per šitiek karų su kartaginiečiais ir siciliečiais. Sakydamas „šitiek karų“ (*tot bellis*), oratorius hiperbolizuoja: iš tiesų galima kalbėti tik apie Pirmąjį ir Antrąjį punų karus, ir tai su išlyga, nes didžiąją Pirmojo karo dalį Sirakūzai buvo Romos sąjungininkai.

priešą... išvydo tarp sienų... anksčiau nei uoste priešų laivą. Kalbama apie tai, kaip Marcelas paėmė Sirakūzus: Kartaginos laivai

kontroliavo Didiją uostą, bet romėnai išsilaipino ir paėmė miestą iš sausumos (Liv. XXV. 23–25).

§ 98

atėniečių laivynas iš trijų šimtų laivų... buvo įveiktas ir nugalėtas. Per Peloponeso karą atėniečiai surengė karinę ekspediciją į Siciliją ir 413 m. pr. Kr. blokavo didiją Sirakūzų uostą, tačiau buvo visiškai sutriuškinti, laivynas sunaikintas, o vadai Nikijas ir Demostenas nužudyti. Pasak Tukidido, ekspedicijoje dalyvavo 60 atėniečių triemų, 40 krovinių laivų ir 34 sąjungininkų laivai (Thuc. VI. 43), vėliau buvo pasiųsti dar 73 laivai (VII. 42), bet anų jau nemažai buvo prarasta. Lemiamame mūšyje dalyvavo 86 atėniečių laivai (Thuc. VII. 52). Tiems laikams tai buvo iš tiesų didžiulis laivynas, bet Cicerono klausytojams toks skaičius nebūtų padaręs reikiamo įspūdžio, todėl oratorius naudoja amplifikaciją.

sudožo atėniečių didybė, valdžia, šlovė. Iš tiesų po tragiškai atėniečiams pasibaigusios Sicilijos ekspedicijos Peloponeso karas pakrypo jų nenaudai ir galiausiai baigėsi pralaimėjimu ties Aigospotamais bei Atėnų demokratijos panaikinimu 405 m. pr. Kr.

§ 99

Cereros saloje... buvę išauginti javai. Plg. II. 4.106–108; II. 5.188.

§ 100

Miesto garbė, romėnų tautos vardas, žmonių sambūris ir gausminia. <...> *urbis gloriam, populi Romani nomen, hominum conventum atque multitudinem.* Ši vieta kelia sunkumų ir dėl įvairių teksto redakcijų, ir dėl prasmės interpretacijų. Kai kurie leidėjai prieš *hominum* įterpia dar vieną žodį; Greenwood: *nostrorum hominum*, Peterson: *[omnium] hominum*, Müller: *tantum hominum*, Richter & Eberhardt: *hominum honestiorum*, Thomas: † *hominum*, Zumpt, Krüger, Halm: *hominum*, etc.

Šiame kontekste dvejopai galima suprasti žodį *urbis* „miesto“: Romos arba Sirakūzų. Jei kalbama apie Miesto, t. y. Romos, garbę (plg. Bornecque & Rabaud 1960: „la gloire de Rome“, Greenwood: „the glory of Rome“, Gorenstein: „Слава Рима, имя римского народа, множество честнейших людей“, Zona: „la gloria di Roma“), sukuriama vieninga triada: Romos garbė, romėnų tautos vardas, Romos piliečių gausi bendruomenė. Tačiau visai pamirštami Sirakūzai, apie kuriuos ligi tol sukosi pasakojimas. Mūsų nuomone, nuoseklesnis būtų toks aiškinimas: piratai parodė panieką Sirakūzams, apie kurių garbingą praeitį prieš tai buvo kalbėta, Romos valdžiai, kurios įgaliotinis rezidavo Sirakūzuose (plg. aukščiau § 97: *imperi populi Romani nomen ac fasces essent Syracusis*), ir visai Sirakūzų bendruomenei. Paskutinis kolas *conventus atque multitudo* tarsi apjungia du pirmuosius, nes *conventus* leidžia nuspėti, kad tarp gausiai susirinkusių sirakūziečių buvo daug Romos piliečių (plg. paaišk. II. 4.55).

piratai pasitraukė... ligi valiai pasisotinę. Ciceronas toliau rutulioja pasakojimą, nuspalvintą subtiliu sarkazmu. Piratai pasitenkino, pasisotinę savo smalsumą, nes atvyko čia tarsi į kokią iškylą – ne tiek plėšikauti, kiek pasižvalgyti į miestą, apie kurio grožį buvo girdėję. Plg. § 95: *buvo girdėję apie neprilygstamo grožio Sirakūzų mūrus ir uostus.*

§ 101

forume ir romėnų bendruomenėje. <...> *in foro et conventu* galima suprasti kaip hendijadį (*hendiadys*): „forume vykstančiuose susibūrimuose“ arba galbūt pirmasis dėmuo labiau nurodo į sirakūziečius, antrasis – į Romos piliečių bendruomenę, plg. aukščiau *conventus atque multitudo*.

Anksčiau, negu tai įvyko. Dar viena dviprasmiška vieta: *antequam hoc usu venit* – a) prieš pateikiant kaltinimus; b) prieš aprašomą įvykį,

t. y. prieš laivyno praradimą. Pirmasis skaitymas reikštų, kad teismas Veriui nebuvo netikėtas. Tačiau, R. G. C. Levensas (1965, 128) mano, kad tai per silpnas teiginys: Ciceronas norįs parodyti, kad Veris gerokai iš anksto ėmėsi svarstyti ir ieškoti būdų, kaip pasirošti būsimam teismui.

girdėjote jį sakant pirmajame posėdyje. Plg. aukščiau § 73. Verio spontaniškas prisipažinimas pirmajame teismo posėdyje, kurį čia primeina oratorius, susijęs su piratų laivo užgrobimu, o tai įvyko dar anksčiau nei laivyno praradimas.

§ 102

dokumentą... patvirtina draugų anspaudais. Kad dokumentas turėtų juridinę galią, jis turėjo būti patvirtintas septynių asmenų antspaudais. Tam romėnai naudodavo asmeninius žiedus su akmenų akutėmis, nešiojamus ant kairės rankos bevardžio piršto.

§ 103

per didelis pretoriaus atsargumas. Turbūt neatsitiktinai Ciceronas čia sako *praetoris* vietoj įprasto įvardžio *istius* – „šito“, dažnai pakeičiančio Verio vardą. Pretoriaus potvarkiams bei dokumentams nereikėjo jokio patvirtinimo, nebent jie buvo numatyti asmeninei gynybai teisme (Halm 1910, 202).

§ 104

be denio... su deniu. *navis aperta* – *navis constrata*, žr. paaišk. § 89.

kurgi ištikimybė, kur priesaikos. *Fides* – žodžio laikymasis, *exsecratio* – prakeikimas arba pasižadėjimas, kurio nesilaikymas užtraukia prakeiksmą jo davėjui.

kur karinė brolystė, tarnaujant vienos moters stovykloje. Cicero nas ironiškai vartoja karinius terminus, perkeldamas juos į meilės sritį:

militia – karo tarnyba, *contubernium* – gyvenimas vienoje palapinėje, bendra karinė tarnyba. Plg. paaišk. § 32.

Kleomeno reikėjo pasigailėti. Tai vienas iš tų epizodų, kuriuose Ciceronas atsiskleidžia kaip puikus pasakotojas. Pasitelkęs monologą ir dialogą, jis sukuria spalvingą psichologinį veikėjo paveikslą, pateikia samprotavimus, argumentuojančius tolesnius jo veiksmus (plg. Stajeno svarstymai ir veiksmai paperkant teismą kalboje *Už Kluencijų* 62–78, žr. Kučinskienė 2008, 84–86, 193–195). Toks monologas primena Homero herojų „pasitarimą“ su savo širdimi: kritiškoje būklėje atsидūrę *Iliados* herojai, akimirka apimti baimės ar abejonių, ima svarstyti, kaip geriau pasielgti (*Il.* XI. 404–410; XVII. 91–105; XXI. 553–570; XXII. 99–130 etc.). Herojaus siela tarsi suskyla į dvi dalis: bijančią, abejojančią širdį (θυμός) ir valią, kuri visada nugali abejones ir skatina herojų elgtis pagal moralės normas. Cicero versijoje tokie pokalbiai, paprastai persmelkti ironijos, įgyja komišką atspalvį, bet atrodo nemažiau įtikinami.

§ 106

staiga Veris žengia iš pretoriaus rūmų, užsidegęs įniršiu, pikta-darybe, žiaurumu. Plg. toliau § 161 ir paaišk. ad loc.

pats buvo laikomas piratų bendrininku. Dėl to, kad neskyrė mirties bausmę piratų vadui (§ 64 sqq), galėjo pasklisti kalbos, jog pretorius susimokęs su piratais. Plg. kitoje vietoje Ciceronas vaizdingai pavadina Verį „Sicilijos plėšiku ir piratu“ (*praedo ac pirata Siciliensis* – II. 4.23).

§ 108

Vienok pateikiamas jiems ir kaltintojas... Nevijus Turpijonas. „Vienok“ suskamba ironiška gaidelė, suprask, kad būtų išlaikyta teisinė regimybė. Ciceronas visur vartoja *adponere* „pateikti, paskirti, pristatyti“, kur kalbama apie statytinį, pasirengusį apkaltinti Veriui nepalankius

žmones. Gajus Nevijus Turpijonas ne kartą minimas *Verinēse* kaip Verio parankinis abejotinosė bylose. Plg.: „Ir štai jis [Veris] pateikia asmenį, kuris Eriko Veneros naudai pareikalauja minėto palikimo. Pareikalauja ne kvestorius, turėjęs Eriko kalną savo žinioje, kaip buvo įprasta: pareikalauja Nevijus Turpijonas, Verio žvalgas ir pasiuntinukas, pats niekiniausias iš visos tos skundikų šutvės, pretoriaujant Gajui Sacerdotui nuteistas už kažkieno įžeidimą (II. 2.22). Dar jis apibūdinamas kaip visiškai nedorėlis (*P. Naevio Turpioni, homini improbissimo* – II. 3.90); vergiškos kilmės žmogus (*Apronium et Turpionem, servos homines* – II. 3.91).

pretoriaujant Gajui Sacerdotui buvęs nuteistas už įžeidimą. Gajus Licinijus Sacerdotas valdė Siciliją prieš Verį 74 m. pr. Kr. Nuteistas už įžeidimą (*iniuriarum damnatus*) užsitraukdavo nešlovę (*infamia*). Nėra visai aišku, ar jis drauge prarasdavo ir teisę kaltinti teisme (Thomas 1885, 103; Richter 1879, 93; Halm 1910, 204; Levens 1965, 130). Šiaip ar taip, kalbėdamas apie Turpijoną, Ciceronas nė kartą nepraleidžia progos paminėti šios aplinkybės (II. 2.22; II. 3.90).

naudodavosi kaip žvalgu ir pasiuntinuku. Ciceronas šmaikščiai ir kandžiai apibūdina Verio parankinį Turpijoną: *praecursor* – pažod. „bėgantis priekyje“, t. y. žvalgas arba tarnas, skinantis šeiminkui kelią; *emissarius* – iš *emittere* „išsiųsti, pasiųsti“. Plg. II. 2.22: *excursor et emissarius*.

nelaimingųjų jaunuolių. Jaunuoliais (*adulescentes*) buvo laikomi vyrai nuo 17 iki 30 metų, bet kartais žodis taikomas bendrai vidurio amžiaus brandos nepasiekusiems vyrams.

ant kurių pečių ir sprando gula bausmė už Verio godumą. <...> *poenam collo et cervicibus suis sustinerent* – pažod. „bausmę turėjo atlaikyti savo kaklu ir sprandu“. *Collum* šiuo atveju reiškia, kad jie buvo sukaustyti geležiniais ankakliais (*collaribus*) kaip prasikaltę vergai.

tavo svetys ir vaišintojas. Apie *hospes* žr. *Div. Caec.* 67.

§ 109

Steniją iš Termų, savo vaišintoją... pripažino kaltu. Apie Termas žr. paaišk. II. 4.73. Termų miesto pilietis Stenijas Verio buvo apiplėštas, o vėliau apkaltintas už akių (*in absentia*) dokumentų klastojimu. Veris pasisavino jo korintinių indų kolekciją (žr. paaišk. II. 4.1). Žinome, kad tai vyko 72 m. pr. Kr. pabaigoje, nes Ciceronas mini tų metų konsulus Gnėjų Kornelijų Lentulą Klodijaną ir Lucijų Gelijų Publikolą, kurie pateikė senatui nutarimą, draudžiantį kaltinti žmogų kriminaliniu nusikaltimu už akių, o priimtą nuosprendį skelbiantį negaliojančiu. Nepaisant to, Veris surengė Stenijo teismą už akių ir priteisė jam pusę milijonų sestercijų. Senijaus epizodas išsamiai papasakotas *Antrojo posėdžio* antroje knygoje (II. 2.83–118).

šalia esantis sūnus... toli pasilikęs tėvas. Originale žodžių žaismas: *praesens filius <...> neque absens pater.*

§ 110

Aristėjas, Deksono sūnus. Pirmą kartą įvardytas vienas iš teisiamųjų. Kleomeno vadovaujamoje eskadroje buvo Kenturipų ketureilis ir dar šešių miestų – Segestos, Tindaridės, Herbitos, Heraklėjos, Apolonijs, Haluntijo – laivai (§ 86), taigi jiems vadovavo septyni vadai. Iš jų Falakras iš Kenturipų išvengė bausmės, nes jis plaukė viename laive su Kleomenu (§ 105), Filarchas iš Haluntijo piratų buvo paimtas nelaisvėn (§ 90), Antropinas iš Apolonijs buvo žuvęs (§ 90), likusieji keturi stojo prieš teismą. Aristėjui iš Tindaridės ir neįvardytam vadui iš Herbitos atstovavo jų tėvai. Kiti du – Heraklėjas iš Segestos (§ 111) ir Furijus iš Heraklėjos (§ 112) gynėsi patys.

Už ką? Ciceronas sukuria du dialogus tarp kaltinamųjų tėvų ir Verio. Dialogo forma leidžia parodyti Verio kaltinimų nepagrįstumą ir

nenuoseklumą. Dialoge tarp Aristėjo tėvo Deksono ir Verio galima įžvelgti svarbiausius kaltinimo punktus: i) išdavė laivyną; ii) paliko kariuomenę; iii) pasirodė esąs bails; iv) paleido jūreivius atostogų (*Prodidderat classem <...> Deseruerat <...> Ignavus fuerat <...> Dimiserat nau-tas*). Išsamiau žr. paaišk. § 114.

apdovanojai vainiku už drąsą. Vainikas (*corona*) buvo svarbiausias karinio apdovanojimo ženklas. Jų būta kelių rūšių (žr. Dilytė 2012, 85). Čia kalbama apie laivyno vainiką (*corona navalis*), juo būdavo apdovanojamas tas, kuris ginkluotas pirmas įšokdavo į priešų laivą. Toks vainikas paprastai buvo kaldinamas iš aukso ir išsiskyrė tuo, kad jį puošė laivų snapų atvaizdai. Mes nežinome, už ką buvo apdovanotas Aristėjas, bet ši užuomina leidžia nuspėti, kad Veriui valdant provinciją būta ir sėkmingesnių laivyno žygių. Galbūt tai susiję su piratų laivo užgrobimu (§ 63).

jį kone nuogai išrengė. T. y. liktoriai ketino jį nuplakti. Plg. II. 4.86.

Nusukti jam sprandą. *Frangere cervices* – įprastas posakis kalėjime įvykdomai mirties bausmei apibūdinti (pvz., Sall. *Cat.* 55: *laqueo gulam fregere*, žr. paaišk. § 77). Šiuo atveju, mūsų manymu, vertime labiau tinka ne tikslus bausmės apibūdinimas „pasmaugti“, bet frazeologizmas „nusukti sprandą“, pagyvinantis ir ekspresyviai užbaigiantis dialogą. Lotyniški posakiai, reiškiantys įvairias bausmės rūšis, kurių ne vieną sutiksime šioje kalbos dalyje, yra idiomatiški ir iškalbingi (kas ne visada perteikiama vertime), nes yra kilę iš senovinių teismo formulių (Levens 1965, 145): *Frangere cervices / gulam* „nulaužti kaklą / sprandą“, t. y. pasmaugti, *in crucem agere* – „nuvaryti ant kryžiaus“, *in crucem tollere* – „ant kryžiaus iškelti“, t. y. nukryžiuoti, *virgis caedere* – „nuplakti rykštėmis“, *securi ferire / percutio* – „kirviu smogti“, t. y. nukirsdinti, *in vincla conicere* – „į grandines įmesti“, t. y. surakinti, *ad palum adligare* – „priišti prie stulpo“.

§ 111

Heraklėjas iš Segestos... vienos kilmingiausių šeimų sūnus. Vienne Segestos archeologinės vietovės name iš II a. pr. Kr. pabaigos 1993 m. buvo atrasta pora laivo snapo pavidalo konsolių. Iškelta hipotezė, kad tai Verio nubausto laivo vado Heraklėjo namas (Smith & Serrati 2000, 141). Hipotezė gana silpna, nes jai pagrįsti nėra epigrafinių įrodymų, tačiau namas sąlygiškai pavadintas Laivo vado namu (*Casa del Navarcha*).

savo viršininko įsakymu. Jeigu tasai „galią turintis asmuo“ (*qui potestatem habuit*) būtų buvęs Kleomenas, kaip mano Halmas, Ciceronas tikrai nebūtų praleidęs progos tai paminėti. R. G. C. Levensas (1965, 133) mano, kad greičiau kalbama apie teisme nedalyvavusį kvestorių Titą Vetių (§ 114).

nei laivyno neišdavė, nei iš baimės paspruko, nei kariuomenę apleido, antraip jį būtų reikėję nubausti... prieš eskadrai išplaukiant. Nelabai aiški vieta. Paminimi trys kaltinimai, kurie prieš tai buvo pateikti Aristėjui (§ 110): išdavė laivyną (= (i) *Prodiderat classem*), išsigandęs pabėgo (= (iii) *Ignavus fuerat*), kariuomenę paliko (= (ii) *Deseruerat*). Zielinskis mano, jog čia esama praleistos sakinio dalies – pagrindinio kaltinimo punkto „atleido jūreivius atostogų“, tad hipotetiškai bando atstatyti „trūkstantį“ tekstą (*dimiserat nautas*) (Zielinski, 1894, 280 sqq). Toks atstatymas iš tiesų paaiškintų sakinio pabaigą, kuri dabar atrodo nelogiška – tarsi už bailumą ir išdavystę būtų reikėję nubausti dar prieš mūšį (juo labiau kad ši atkarpa pabrėžtinai pradedama žodžiais *etenim tum* – „juk tuomet“). Įterpus Theodoro Zielinskio siūlomą frazę, sakinys tampa logiškas: jeigu Heraklėjas buvo paleidęs jūreivius atostogų, jį tai reikėjo atkreipti dėmesį dar prieš laivams išplaukiant. Galimas ir kitoks aiškinimas, nedarant teksto korekcijų: jeigu Heraklėjas pasiliko namie, simuliuodamas ligą, jam galėjo būti pritaikyti visi trys išvardyti kaltinimo punktai. Bet tokiu atveju nubausti jį reikėjo dar prieš laivynui išplaukiant (Halm 1910, 207; Richter & Eberhardt 1879, 96).

§ 112

heraklėjiškas Furijus (kai kurie siciliečiai turi lotyniškų vardus). Matyt, tai gana neįprastas atvejis, jei Ciceronas mato reikalą įterpti pas-tabą. Kita vertus, niekas netrukdė kokiam heraklėjiškiui duoti sūnui lo-tynišką vardą, tarkim, savo romėno bičiulio garbei. Tokiu atveju graikas turėdavo vieną vardą, bet lotynišką, kitaip nei Romos pilietybę gavę grai-kai, turėdavę visus tris vardus (*praenomen, nomen, cognomen*), kurių pas-kutinysis paprastai būdavo jo ankstesnis graikiškas vardas, plg. II. 4.37 ir paaišk. ad loc.

jis parašė savo ginamąją kalbą. Įdomu pastebėti, kad Furiiaus kū-rinį Ciceronas vadina *defensio* (ginamąja kalba) ir *oratio* (kalba), nors, kaip suprantame, ji nebuvo pasakyta, bet paplito rašytinė jos versija (jei apskritai laikysime, jog tai nėra Cicerono pramanas). Matyt, ji buvo pa-rašyta kaip teismo kalba, apologija. Taigi Furiiaus kalba tarsi atkartoja pačią *Kalbą prieš Verį*, kuri irgi nebuvo „atlikta“, bet sukurta, laikantis tikros teismo situacijos taisyklių, ir publikuota. Abi jos yra piktas išpuo-lis prieš Verį, abi plito nuorašų pavidalu, jau pasibaigus teismui, ir buvo informacijos šaltinis teisme nedalyvavusiems skaitytojams (Frazel 2004, 137; Butler 2002, 53–54). Maža to, Ciceronas pats stengiasi pateikti savo kalbą kaip siciliečius ginančią kalbą (*defensio – Div. Caec. 5*).

§ 113

ir keršto reikalaujančios nekaltųjų vėlės, ir nusikaltėlius perse-kiojančios Furijos. Originale graikščiai simetriškas išsireiškimas: *inno-centium Poenas sceleratorumque Furias* („nekaltųjų Bausmės, nusikaltė-lių Furijos“). Bausmės (*Poenae*) – tarsi personifikuotos dvasios, reikalau-jančios bausmės už padarytus nusikaltimus, plg. II. 1.7: *Agunt eum pra-ecipitem poenae civium Romanorum* („Stumia jį į prarają Romos piliečių dvasios-keršytojos“). Furijos, graikų Erinijos, – keršto deivės, pirmiau-

siai baudžiančios už kraujo giminaičių nužudymą. Plg.: „Argi nežinote, kad tuos, kurie, kaip mums pasakoja poetai, keršydami už tėvą nužudę motiną, <...> nuolat persekioja Furijos, niekad neleidžiančios sustoti, už tai, kad nesugebėjo atlikti sūnaus pareigos neįvykdę nusikaltimo“ (Cic. *Rosc. Am.* 66). Šiuo atveju Furijus (jei Cicerono pateiktas citatas laikysime autentiškomis) pavaizduoja jas platesne prasme – apskritai kaip nusikaltėlių persekiotojas.

regėjau Sekstijaus, tavojo budelio, veidą ir ranką. Pirmą kartą paminimas Sekstijaus vardas, kurį dar ne kartą sutiksime šioje kalbos dalyje. Panašu, kad jiedu su Timarchidu daugiausiai pasipelnė navarchų byloje, galbūt net be Verio žinios (žr. paaišk. § 117). Sekstijus buvo Verio pirmasis liktorius (*proximus lictor*, žr. paaišk. § 142), svarbiausias jo įsakymų, taip pat ir mirties bausmių, vykdytojas, todėl Ciceronas negaili jam vaizdingų apibūdinimų: pretoriaus budelis (*carnifex* – čia ir § 125), kalėjimo durininkas (*ianitor carceris*), Romos piliečių mirtis ir siaubas (*mors terrorque sociorum et civium Romanorum* – § 118).

§ 114

Teisėjų kolegijos nutarimu... paskelbia mirties nuosprendį. Lai-vų vadai buvo nuteisti pagal protėvių paprotį (*more maiorum*), ir nuosprendį priėmė teisėjų taryba (§ 114). Dėl jos sudėties galima buvo priekaištauti (*vituperatio*), bet nebuvo pagrindo kaltinimui (*accusatio*; skirtumas tarp šių sąvokų – § 46).

nei savo kvestoriaus Tito Vetijaus. Titas Vetijus tikriausiai buvo Verio kvestorius Sirakūzuose 71 m. pr. Kr. (Levens 1965, 134; Zielinski 1901, 371 note 30). Robertas S. Broughtonas (1954, vol. II, 110) nurodo jį kaip 73 m. pr. Kr. kvestorių, bet iš šios vietos aiškėja, kad Vetijus buvo kvestoriumi, kai vyko laivų kapitonų teismas, o tai, labiausiai tikėtina, nutiko paskutiniaisiais Verio pretūros metais. Nieko daugiau apie šį

asmenį nėra žinoma, išskyrus tai, kad jis buvo Verio svainis: „Vetijus, tavo artimiausias draugas, Vetijus, tavo giminaitis, kurio seserį esi vedęs, tavo žmonos brolis, Vetijus, tavo kvestoriaus brolis“ (II. 3.168).

nei Publijaus Cervijaus... kurį pašalino... iš teisėjų kolegijos. Publijus Cervijus, čia minimas vienintelį kartą, turbūt buvo Verio legatas paskutiniaisiais pretūros metais, bet pernelyg doras, kad tiktų jam į padėjėjus. Apie teisėjų nušalinimo procedūrą žr. paaišk. Verr. I. 10.

Plėšikų, tai yra savo palydos. Apie pretoriaus palydą (kohortą) žr. paaišk. II. 4.94.

§ 115

pasmerkiamą šitiek žmonių. Iš tiesų – keturi, žr. paaišk. § 110.

§ 116

pas jį prisistato Timarchidas. Apie Timarchidą žr. II. 4.22 ir paaišk. ad loc.

§ 117

tai niekingas kaltinimas tokiam kaltinamajam. Ciceronas neleidžia suabejoti nei teisėjams, nei skaitytojams, kad visi Sekstijaus ir Timarchido bjaurūs pasipelnimai iš navarchų bausmės (§ 116–120) vyko su pretoriaus žinia. Žinoma, galima būtų kaltinti Verį, kad jis nesugebėjo kontroliuoti savo padėjėjų, bet tai nebūtinai reiškia, kad jis pelnėsi drauge su jais. Galimas daiktas, kad kaip tik tai turėjo galvoje Veris, skųsdamasis, kad jam primetami svetimi nusikaltimai (*quod non suis, sed suorum peccatis criminibusque premeretur* – II. 2.49).

§ 118

paskutinį atodūšį savo lūpomis priimti. Pagal romėnų paprotį, kuris nors šeimos narys bučiuodamas perimdavo paskutinį miršančiojo

atodūši. Plg.: „Žaizdą nuplausiu ir lūpom pagausiu mirštančios kvapą, / Jei dar alsuoja“ (Verg. *Aen.* IV. 684, Antano Dambrausko vert.).

Buvo ten ir kalėjimo sargas, pretoriaus budelis... liktorius Sekstijus. Šį sakinį Kvintilijanas cituoja net du kartus: kaip vienos iš amplifikacijos atmainų – *accumulatio* (συναθροισμός – „kaupimas“) – pavyzdį (Quint. VIII. 4.27) ir kaip ciceroniško periodo pavyzdį (Quint. IX. 4.124). Apie Sekstijų žr. paaišk. § 113 ir 142.

Už įėjimą duosi man tiek ir tiek. Ši vieta, be abejo, buvo puikiai pažįstama vėlesnių laikų retorikos mokiniams. Šią frazę (*Ut adeas tantum dabis*) Kvintilijanas pateikia kaip pavyzdį tris kartus (Quint. IV. 2.106; IX. 4.71; XI. 1.40), o apskritai iš § 117–118 paima, mūsų skaičiavimais, net dešimt pavyzdžių ir dažniausiai nenurodo šaltinio (Quint. VIII. 4.19; 27; IX.4.70–71; 108; 124).

kad vienu smūgiu nukirsdinčiau. Plg. Svetonijus taip rašo apie imperatoriaus Kaligulos žiaurumą: „Jis visada reikalavo kiekvieną bausti tik dažnais ir ne itin skaudžiais smūgiais, kartodamas žinomą ir nuolat taikomą taisyklę: „Mušk taip, kad jis pasijustų mirštas!“ (Suet. *Cal.* 30.1, Janinos Mažiulienės vert.)

§ 119

Daugybė... daugybė. Kvintilijanas cituoja šį sakinį kaip pastiprinimo (*adiectio*) figūros vienos iš atmainų pavyzdį (Quint. IX. 3.34): sakiny s pradedamas ir užbaigiamas tuo pačiu žodžiu, pabrėžiant mintį. Įvairūs retorikai vadina ją *prosapodōsis*, *restitutio* (*orationis*), *inclusio* (Lausberg 2008, 317). Plg. § 163; 175, 181. Pats Ciceronas *Oratoriuje*, nevardydamas konkrečių terminų bei pavyzdžių, įvairias žodžių pakartojimo figūras vadina „kalbos puošmenomis“ (*orationis lumina* – *Orat.* 135).

jų kūnai bus išmesti žvėrimis sudraskyti. Antikos žmonės manė, kad nepalaidotų žmonių sielos šimtą metų neranda atilsio ir klaidžioja požemio upės Stigės pakrantėmis, nes keltininkas Charonas nenuplukdo jų į kitą krantą, į mirusiųjų buveinę. Tiesa, Homero *Odisėjoje* į požemio karalystę nusileidęs Odisėjas sutinka savo bendražygį Elpenorą, kuris, tik ką patekęs pas Hadą ir dar nepalaidotas žemėje, yra tarsi drauge su kitomis vėlėmis (Hom. *Od.* XI. 51–54). Tačiau jau Vergilijaus *Enėjidėje* jie skirtis tarp palaidotųjų ir nepalaidotųjų labai aiškiai nubrėžta: Verg. *Aen.* III. 62;

Ši visa, kaip regi, minia nepalaidota vargšė;
Mirusius neša vanduo, anas gi kėlikas – Charonas.
Prie krantų siaubingai klaikių per šniokščiančią srauną
Kelt nevalia anksčiau negu kaulai ilsėsis ramybėj.
Šimtmetį plazda aplink ir pakrantėm šiom klaidinėja.
Tik tuomet leisti geidautą vandenį lanko.
(Verg. *Aen.* VI. 325–330, Antano Rukšos vert.)

§ 120

tėvai, pikti dėl sūnų netekties. Tai galėjo būti vienas iš numanomų Verio gynybos argumentų: teisme liudijančių tėvų parodymai esą iškreipti, nes padiktuoti emocijų.

Argi ne atvirai... kalbėjosi, argi ne... atvirai gyvųjų laidotuvės buvo sulytos. Originale sunkiai perteikiamas žodžių sąskambis *loquebantur – locabantur. Funus locare* („pasamdyti laidotuves“) reiškia sutartį, kurią velionio šeima sudarydavo su laidojimo paslaugų teikėjais, vadinamais *libitinarii*, nes laidojimo biuras buvo įsikūręs prie Veneros Libitinos šventyklos. Libitinarijai parūpindavo viską, kas reikalinga laidotuvių eisenai: raudotojas, muzikantus ir kt. Cicerono sarkazmas slypi oksimorone – „gyvųjų laidotuvės“ (*vivorum funera*) buvo derybų objektas.

§ 122

Dalyvauja Filarchas iš Haluntijo. Vienas iš laivų vadų, likęs gyvas, nes patekęs piratų nelaisvėn, žr. § 90.

Dalyvauja Falakras iš Kenturipų. Vienas iš laivų vadų, likęs gyvas, nes plaukė viename laive su Kleomenu, žr. § 105, 116.

§ 123

kuriuos tėvai paėmė ant rankų. Ciceronas graikiškai Sicilijai pri-taiko senovinį romėnų paprotį: gimusį kūdikį padėdavo ant žemės prie tėvo kojų, ir šis pakeldamas (*suscipere, tollere*) jį pripažindavo šeimos nariu bei priimdavo į tėvo valdžią (*patria potestas*). Tėvo nepakeltas nau-jagimis būdavo pametamas.

§ 124

Publijus Afrikietis laikė vertas papuošti iš priešų atimtu karo grobiu. Žr. II. 4.73–74; 84.

Mes esame tarp septyniolikos Sicilijos bendruomenių. Pasak Diodoro Siciliečio (XXIII. 18.5), per Pirmąjį punų karą, 254 m. pr. Kr., Tindaridės gyventojai išvijo kartaginiečių įgulą ir perdavė miestą romė-nams, nuo tada visada palaikė draugiškus santykius su Roma. Todėl Ci-cerono laikais, nors būdama dešimtinės mokėtoja (*civitas decumana*), Tindaridė, kaip pažymi Ciceronas, buvo tarp 17 salos miestų, per visus karus likusių ištikimų Romai. Tą patį „ištikimiausių Sicilijos miestų“ skaičių nurodo ir Diodoras Sicilietis (IV. 83.7).

ir pagalbą kare, ir gėrybes taikoje. <...> *et belli adiumenta et pacis ornamenta*. Šiame žodžių sąskambiu (*paronomasia*) paremtame Cicero-no mėgiamame posakyje ypač talpi yra antroji frazės pusė, mat *orna-menta* gali būti suprantama ir kaip tai, kas puošia valstybę taikos metu, ir kas teikia jai gerovę. Šiuo atveju tai pirmiausia reiškia grūdus, kuriuos

tiekdama (*ornare* – aprūpinti) Sicilija prisideda prie romėnų tautos gerovės ir klestėjimo. Plg.: „<...> paliečiami svarbiausi ir didžiausi romėnų tautos pajamų šaltiniai, kurių netekę stokotume lėšų ir taikos puošmenoms, ir karo išlaidoms (*et pacis ornamenta et subsidia belli* – Man. 6) <...>. Jeigu išdo ištekiais naudojamės ir karo reikmėms, ir taikiam klestėjimui, rūpinkimės mokesčiais (*si aerari copiis et ad belli adiumenta et ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus.* – *De or.* II. 171).

§ 125

Afriketis dalijosi iš priešų atimtu grobiu... Verio apiplėšti... atsidūrėte priešų vietoje. Originale sunkiai perteikiamas žodžių žaismas: *hostium spolia* („iš priešo atimti ginklai, karo grobis“) – *spoliati* („netekę ginkluotės, apiplėšti“) – *hostium loco et numero* („priešų vietoje ir tarpe“).

Kraujo giminystė, jungianti mus su Segesta. Žr. II. 4.72 ir paaišk. ad loc.

§ 126–138

Po pasakojimo apie mirties bausmę laivų vadams ir visas su ja susijusias aplinkybes eina dialogiška ir ypač dramatiška, patoso pilna dalis, užbaigianti šį ilgą epizodą (*epilogus*), visomis retorinėmis priemonėmis apeliuojanti į teisėjų jausmus (*pathos*).

§ 126

Kur ras prieglobstį sujungininkai? Ciceronas čia sukuria subjekciją (žr. paaišk. II. 4.), aiškiai primenančią Gajaus Grakcho kalbos ištrauką, kurią jis pats cituoja veikale *Apie oratorių*, kalbėdamas apie kalbos atlikimo (*actio*) svarbą ir jos poveikį klausytojams: „Kur aš vargšas dėsiaus? Kur sugrįšiu? Gal į Kapitolijų? Bet jis sudrėkęs brolio krauju. Gal namo? Ar kad išvysčiau vargšę motiną, aimanuojančią ir prislėgtą?“ (*Quo me miser conferam? Quo vertam? In Capitoliumne? At fratris sanguine madet.*

An domum? Matremne ut miseram lamentantem videam et abiectam? (*De or.* III. 214)). Traktato autorius sako, kad Gajaus akys, balsas ir judesiai, tariant šiuos žodžius, buvo tokie, kad net priešai negalėję sulaikyti ašarų (*Ibid.*). Svarbu pastebėti, kad ne tik patetiškas kalbos sakymas teikė žodžiams tokį efektą. Grakchas pavartojo vieną iš retorinių minties figūrų, *subiectio*, kurią nežinomas I a. pr. Kr. *Retorikos Herenijui* autorius rekomenduoja kaip ypač veiksmingą, pasižyminčią įtaiga ir svarumu (*Rhet. Her.* IV. 34). Dar kartą tą pačią subjekciją Ciceronas imituoja kalboje *Už Lucijų Mureną*: „<...> kurgi jis vargšas eis? Pasuks į namus? Kad šlovintiausio vyro, savo tėvo veidą <...> pamatytų iškreiptą gėdos bei sielvarto? O gal pas Motiną? Kuri, vargšėlė, visai neseniai bučiavo sūnų konsulą <...> (*Mur.* 88, Jolantos Gelumbeckaitės vert.). Jos atgarsių pastebėjome ir mūsų nagrinėjamoje kalboje § 2.

Tauta... išleido įstatymą sąjungininkų labui. Turimas galvoje Kornelijaus įstatymas dėl turto prievartavimo (*lex Cornelia de repetundis*), pagal kurį provincijos gyventojai gali patraukti į teismą piktnaudžiavusį vietininką ir prisiteisti žalos atlyginimą. Žr. p. 33.

jus paskyrė šio įstatymo sergėtojais bei gynėjais. Šioje vietoje nukrypome nuo Gulielmo Petersono (*et eius legis custodes*) ir laikomės visuotinai priimtoms redakcijos (*et vos eius legis custodes*).

čia sąjungininkų uostas, čia tvirtovė, čia aukuras. Įprastos saugų prieglobstį perteikiančios metaforos: uostas (*portus*), kur laivas gali pasislėpti nuo audrų, aukuras (*ara*), prie kurio prisišlijęs maldaujantis pagalbos žmogus atsiduria dievo globoje; kiek kitokia yra tvirtovės (*arx*) semantika – tai labiausiai įtvirtinta ir saugiausia miesto vieta. Plg. *Caec.* 100: *perfugium portusque supplici*; *Off.* II. 26: *regum, populorum, nationum portus erat et refugium senatus*; *Clu.* 7: *portum ac perfugium futurum*; *Mil.* 90: *aram sociorum, portum omnium gentium*; *Red. sen.* 11: *nisi*

in aram tribunatus confugisset; Ov. Her. I. 110: portus et ara tuis!; Trist. V. 6: qui mihi confugium, qui mihi portus eras.

Ne sidabrą... ne puošmenas, pagrobtas iš miestų bei šventovių. Oratorius tarsi atsiriboja nuo to, apie ką kalbėjo ketvirtojoje knygoje, parodydamas, kad visa tai siciliečiams nebėra svarbu, kai iškyla grėsmė jų gyvybei. Nors, tiesą sakant, kaltinimai dėl mirties bausmių nepriklausė šio teismo kompetencijai.

tautų turtai perėjo į nedaugelio žmonių rankas. Tikriausiai Ciceronas čia nurodo į keletą kilmingųjų šeimų – Lukulų, Metelų, tuo metu užėmusių pačias aukščiausias pareigas valstybėje, plg. *Verr. I. 26; 55.*

§ 127

vos saujelės žmonių dvaruose užrakinta. Užkariautų kraštų turtai, įpratinę romėnus prie prabangos bei sugadinę jų papročius – įprasta tema romėnų literatūroje (plg. *Liv. XXV. 40.1–3; Sall. Cat. 10–13; 20; Jug. 31; Iuv. VI. 298–300*). Ciceronas vardiya miestus ne atsitiktinai, bet tuos, kuriuose pabuvojo Veris ir pasigrobė meno kūrinių (plg. *II. 4.71* ir paaišk. ad loc): Atėnai – *II. 1.45; 60; Kidzikas – II. 4.135; Miletas – II. 1.86 sqq; Chijas – II. 1.49; Samas – II. 1.50; 61; Sicilija – visa II. 4.*

pinigų atgauti (dėl to šis teismas taip ir pavadintas). *Quaestio perpetua de rebus repetuntis*, žr. p. 31–33.

Štai kokių apdaru vilkėdami. T. y. gedulo rūbais. Apie tai žr. *II. 4.41* ir paaišk. ad loc. Šiuo atveju Sicilijos gyventojai atvyko į teismą gedulo rūbais ne todėl, kad jie yra kaltinamieji, bet dėl to kad jie dėvi gedulą dėl žuvusių sūnų.

§ 128

Štai Stenijas iš Termų. Žr. aukščiau § 109 ir paaišk. ad loc.

iš tavęs priteistų nuostoliams padengti. Paskelbus kaltinamąjį nuosprendį byloje *de repetundis*, būdavo įvertinama padaryta žala ir nustatoma išieškoma suma (*litis aestimatio*), plg. Verr. I. 38.

Pasakodamas Hejaus iš Mesanos istoriją Ciceronas teigė, kad nukentėjusiojo nedomina pinigai, jis siekia susigrąžinti šventomis laikytas statulas (II. 4.17). Dabar Ciceronas dar labiau sustiprina kontrastą: Deksonui visiškai nerūpi pinigai ir materialinė kompensacija, jis siekia moralinės kompensacijos už sūnaus mirtį.

§ 129

Jei Lucijus Metelas būtų leidęs. Apie Lucijaus Metelo bandymus trukdyti Cicerono tyrimui žr. II. 4.141 ir paaišk. ad loc.

šių nelaimėlių motinos... viena jų. Turbūt heraklėjiško Furijaus motina, § 112.

§ 130

nei lazdos, nei kirviai. Apie fascius žr. Verr. I.53.

§ 131

tepadeda į šalį bendrąsias vietas. *Loci communes* – žr. paaišk. § 2.

daugelio sėkmė sudužo į šipulius. Pažodžiui „patyrė laivo sudužimą“ (*naufragium* – *navem+frangere*). Plg. § 98.

§ 132

šioje nelaimėje sėkmė niekuo dėta. Apie *fortuna* kaip vieną iš svarbiausių karvedžio savybių žr. paaišk. § 4.

ne Marsas buvo visiems bendras, bet Venera. Kandus sąmojis, paremtas gerai žinomu posakiu *Mars communis*, reiškiančiu permainingą karo sėkmę, kai karo dievas bendras abiem kariaujančioms pusėms.

„Lygus Arėjas visiems: jis dažnai ir žudiką nužudo“ (Hom. *Il.* XVIII. 309, Jeronimo Ralio ir. kt. vert.). Plg. Liv. V. 12.1; Cic. *Sest.* 12; *Mil.* 56; *Att.* VII. 8.4; *Fam.* VI. 4.1. Ciceronas perfrazuoja posakį, paversdamas jį *communis Venus*, primindamas Nikę (§ 82), kurios meile Veris dalijosi su Kleomenu. Dėl jos Kleomenas buvo paskirtas eskadros vadu, o tai tapo nelaimės priežastimi.

§ 133

mūsų kariams... buvo taikytos griežtos ir sunkios bausmės. Romėnai buvo įsitikinę, kad griežta drausmė (*disciplina*) buvo jų karinės sėkmės pagrindas. Visiems buvo gerai žinomas pasakojimas apie IV a. pr. Kr. garsų karvedį Titą Manlijų Torkvatą, pasmerkusį myriop savo sūnų už tai, kad šis sulaužė jo įsakymą nestoti į kovą, nors jaunuolis ir laimėjo mūšį (Liv. VIII. 4.6–7). Nusikaltusį karį pirmiau nuplakdavo visų akivaizdoje, po to nukirsdavo galvą. Visų griežčiausia bausmė buvo decimacija, kai kas dešimtas rikiuotės karys būdavo nužudomas. „Juk mūsų protėviai taip nustatė, kad, jei karo reikaluose gėdingai pasielgė daugybė žmonių, burtų keliu kai kurie turi būti nubausti, kad baimę – visi, bausmę – tik nedaugelis patirtų“ (Cic. *Clu.* 128). Vos prieš metus iki Verio teismo (apie 71 m. pr. Kr.) tokią bausmę pritaikė Lucijus Krasas kare su Spartako vadovaujamais vergais: atrinkęs 500 karių, pabėgusių iš mūšio lauko, įsakė nužudyti kas dešimtą, kuriam lems burtas. Šitaip, pasak Plutarcho, Krasas atnaujino seniai pamirštą protėvių paprotį (Plut. *Crass.* 10).

Tą patį teigia ir likę gyvi vadai. Falakras iš Kenturipų (§ 105) ir Filarchas iš Haluntijo (§ 90).

tą patį oficialiai teigia Neto... Amestrato, Herbitos, Henos, Agirijo, Tindarinės gyventojai. Nors Amestrato, Henos, Agirijo ir Neto laivai nedalyvavo tame nelaimingame mūšyje (§ 117), bet galima spėti,

kad jų gyventojai papildė kaimyninių miestų įgulas: Netas – Sirakūzų, Amestratas – Apolonijos ir / ar Haluntijo, Hena ir Agirijas – Herbitos ir Kenturipų.

Amestratas (Amestratus, Ἀμῆστρατος) – miestas šiaurinėje Sicilijos pakrantėje. Šio miesto egzistavimą liudija monetos su įrašu AMHΣTPATINΩN. Be to, 1970 m. buvo rastas Kaninijaus Nigro epigrafinis įrašas, kuriame sakoma, kad Halaisos, Herbitos, Amestrato ir Kalaktės gyventojai sudarė sąjungą kovai su piratais (Sicile, *L'Année épigraphique*, Année 1973, 1976, 70–72). Šių miestų kaimynystė leidžia sieti Amistratą su dab. Mistretta šiaurinėje salos pakrantėje. Ciceronas keletą kartų mini Amestratą trečiojoje *Verinių* knygoje, jo gyventojus apibūdina kaip vargšus (*miseri*), silpnus žmones (*homines tenuis*), apkrautus didelėmis dešimtinėmis (*impositis ita magnis decumis*, II. 3.88–89).

§ 135

nė vienas irklas nekabojo be darbo. Atrodo, kad laivui plaukiant burėmis, irklininkai pritvirtindavo irklų rankenas tokioje padėtyje, kad irklai nuožulniai stovėtų laivo plaukimo kryptimi, neliesdami vandens paviršiaus. Plg.: *obvertit lateri pendentes navita remos* (Ov. *Met.* XI. 474–475) – „Karančius irklus tuomet prie šonų priglaudžia jūreiviai“ (Antano Dambrausko vert.).

Suprantama, kad trūkstant irklininkų, dalis irklų ir likdavo tokioje pozicijoje, trukdydami kitiems irkluoti.

meluoja visa Sicilija. Apie vienu balsu kalbančią Siciliją žr. paaišk. *Div. Caec.* 19.

§ 136

Yra tarp teisėjų... mano tėvo draugas. Markas Cecilijus Metelas, išrinktas pretoriumi 69-iems m. pr. Kr. Apie Cecilijų Metelų šeimą

žr. Verr. I. 26. Tiesioginė kalba stiprina realios teismo situacijos iliuziją, juo labiau kad Veris tokių pareiškimų tikriausiai nedarė viešai, bet jie galėjo būti numanomi. Kita vertus, apeliuoti asmeniškai į teisėjus ir jų jausmus romėnų teisme buvo priimta kur kas labiau nei mums atrodytų suderinama su teisėjo objektyvumu (apie emocinį poveikį romėnų teisme žr. paaišk. § 3). Jeigu Ciceronas galėjo kreiptis tiesiogiai į Kvintą Kātulą ir raginti jį, priimant nuosprendį, prisiminti asmeninę nuoskaudą ir pasitelkti „ne tik teisėjo griežtumą, bet tarsi nedraugo bei kaltintojo priešišumą“ (II. 4.69), tai ir Veriui neturėjo būti užginta prašyti jam palankių teisėjų užtarimo.

Kai imtų šitaip kalbėti. Etopėja (*ethopoea*, *sermocinatio*) vadinama pramanyta kito žmogaus kalba, įvesta į oratoriaus tekstą. Nuo prosopopėjos (žr. *Div. Caec.* 19 ir paaišk. ad loc.) ji skiriasi tuo, kad pastarojoje prabyla personifikuota būtybė arba miręs žmogus. Abiem atvejais svetimai kalba aiškiai išskiriama rėminančiomis frazėmis: „Net jei pats tėvas teisėjautų <...> Kai imtų šitaip kalbėti: [tiesioginė kalba] Jei tau šitai tavo tėvas saktų <...>“ (§ 136–138). Ciceronas trumpam pamiršta, kad ir pats Verio tėvas nepasižymėjo griežta morale (Verr. I. 24; II. 3.161), ir kuria vaizdą kaip tėvas, pasinaudodamas *pater familias* teise, pagal senovinę paprotį teisia sūnų artimų giminaičių akivaizdoje. Etopėja derinama su kita retorine figūra enumeracija („išvardijimu“) ir atlieka epilogui būdingą *repetitio* funkciją: prieš pereinat prie paskutinės šios kalbos dalies, susumuojami ir primenami ankstesnės dalies apie karą su piratais (§ 42–138) svarbiausi kaltinimo punktai.

§ 137

šeimų motinas įtraukei į tas puotas. Šią senovinę formulę *matres familias* Ciceronas taiko Pipai ir Nikei, nes jos buvo kilmingos ištėkėjusios moterys (§ 81–82). Anksčiau kaip tik joms, matyt, buvo taikomas

niekinantis mažiškinis žodis *mulierculae* – „moteriškės, moterėlės“. Kornelijus Nepotas, lygindamas dviejų tautų papročius, sako, kad ištėkėjusios graikės, kitaip nei romėnės, nedalyvauja puotose, nebent artimų giminaičių (*in convivium non adhibetur nisi propinquorum* – Nep. *praef.* 1.7).

tu savo paauglį sūnų. *Praetextatus* – žr. § 81 ir paaišk. ad loc.

su tunika ir purpuro apsiaustu. Apie nederamą Verio aprangą žr. II. 4.54 ir paaišk. ad loc.; II. 5.31 ir paaišk. ad loc.; 40; 137.

§ 139

pakankamai padaryta... mano... įsipareigojimui. Kaip buvusiam Lilibajo kvestoriui, saistomam svetingumo ryšiais su daugeliu siciliečių.

Liko... dalis... kuri nebuvo man pavesta. Plg. *Div. Caec.* 26.

liudytoja visą Siciliją pasitelkti galėčiau. Plg. *Div. Caec.* 19 ir paaišk. ad loc.

§ 140

be Verio linktelėjimo. *Nutus* – galvos linkterėjimas kaip pritavimo ženklas. Plg. Homero *Iliadoje* ne kartą matome, jog Dzeuso galvos linkterėjimas reiškia sutikimą, kone įsakymą, kurio niekas negali atšaukti.

Atsaką aiškų man duoki ir linkterėk galva palankiai,

Ar atsakyki visai, tau nėra ko bijot, tad žinosiu.

(Hom. *Il.* I. 514–516).

Žodžio tuomet nebeimsiu atgal, nebekeisiu, ir niekad

Jau nepaliks neįvykdytas jis, jei aš linkteriu galvą.

(Hom. *Il.* I. 526–527, Jeronimo Ralio ir kt. vert.).

Lilibajo forume. Apie lotyniškų terminų vartojimą *Verinēse* žr. paaišk. II. 4.18.

iš **Panormo apygardos**. *Conventus* – žr. paaišk. II. 4.55.

nuo lazdų krušos. Originale hendijadis *virgis et verberibus abiectum* – „rykštėmis ir lazdomis pargriautas“. Plg. paaišk. § 110.

§ 141

Veneros vergui. *Venerius* (*sc. servus*) – žr. paaišk. II. 4.32. Kadangi Ciceronas niekur nepabrėžia, kad vergas neturėjo teisės dalyvauti teismo procedūroje prieš Romos pilietį, vieni spėja jį buvus ne vergą, bet atlestinį (Greenwood 1989, 622), kiti spėja, kad Eriko Veneros patarnautojai nebuvo vergai tikrąja prasme (Levens 1965, 146).

duotų pasižadėjimą... atvykti į teismą. *Vadimonium* – pasižadėjimas nustatytą dieną atvykti į teismą (Gaius, *Institutiones* IV. 184). Sakinio prasmė tokia: Veris įsakė kažkokiam Eriko Veneros vergui ar atlestininiui paduoti skundą, ir Servilijui buvo įteiktas šaukimas, įpareigojantis nustatytą dieną atvykti į teismą.

niekas kaltinimo nepateikė, niekas nereikalavo teisėjų. *Cum ageret nemo, nemo postulare <...>*. Ši vieta įvairiai aiškinama. *Agere* reiškia vesti bylą, t. y. vykdyti kaltinimą, plg. *me agente* – § 173, *me actore* – § 179, *me actorem causae totius esse voluerunt* – *Div. Caec.* 10 etc. Nesutariama dėl *postulare* reikšmės: pareikalauti, kad pretorius sudarytų teisėjų kolegiją (Brugnola 1879, 96; Richter & Eberhardt 1886, 115), pareikalauti ieškinio (Gorenshtein 1962, 151), pateikti kaltinimą baudžiamuoju nusi kaltimu (Levens 1965, 147) etc.

sudaryti su jo liktoriumi sponsiją už tūkstantį sestercijų. Kai kurie leidėjai ir vertėjai renkasi *II millium nummum* – „du tūkstančius sestercijų“ (Yonge, Gorenshtein, Zielinski, Čemberdžy), mes laikomės Gulielmo Petersono redakcijos *sponsionem mille nummum* (Krüger, Greenwood, Bellardi, Brungola, Halm etc.).

Sponsio – besibylinėjančių pusių susitarimas įnešti piniginių užstatą tos šalies, kuri laimės ginčą, naudai, tarsi savotiškos lažybos, kurias sprendžia paskirta teisėjų (*recuperatores*) komisija. Theodoras Zielinskis, remdamasis Mommsenu, taip aiškina Servilijaus bylos esmę: Servilijus priklausė Panormo teisminei apygardai (konventui), todėl Veris, norėdamas jį atsivylioti į Lilibają, pavedė kažkokiam Veneros vergui pateikti ieškinį Eriko Veneros šventyklos vardu (štai kodėl atsidėkodamas Veris Eriko Venerai paaukojo bronzinę statulą, § 142). Kadangi Erikas priklausė Lilibajo teisinei apygardai, reikalavimas Servilijui atvykti į Lilibają buvo visai teisėtas. Abi pusės paskirtu laiku susitinka Lilibajuje (*Lilybaeum venit*). Teisiškai nusižengiama tuo, kad, niekam nepateikus kaltinimo, pats pretorius iškelia klausimą, ar nereiktų Servilijaus, neva įgijusio turtą nedoru būdu, pripažinti įtartinu asmeniu (*persona suspecta*) ir tą klausimą pavesti teisėjų kolegijai *satisfactio iudicatum solvi*. Kadangi Servilijus su tuo nesutiko, Veris per savo liktorių pasiūlė sudaryti išankstinę tūkstančio sestercijų sponziją (*sponsium praeiudicatis*). Teismui pripažinus, kad jis pralobė iš vagysčių (*furtis*), kaltinamasis būtų praradęs sponzijos sumą. Servilijų gąsdino ne tiek šios sumos praradimas, kiek kita tokio pralaimėjimo išdava – *infamia* (garbės praradimas, nešlovė). Taigi ši sponzija, nagrinėjama administraciniu būdu, jam prilygo baudžiamajam teismui (*iudicium capitis*), dėl kurio prarandama pilietybės teisė. Servilijui atsisakius priimti sponziją, Veris turėjo teisę už priešgyniavimą priteisti jam sponzijoje numatytą sumą, bet ne skirti kūno bausmes – tai buvo grubus įstatymų, draudžiančių taikyti Romos piliečiams fizinės bausmes (žr. paaišk. § 163), pažeidimas (Zielinski, 1894, 286–294).

pagal formulę „Jei paaiškėtų, kad jis nesipelnė sukčiaudamas.“ Sponzija buvo sudaroma klausimų atsakymų forma. Klausėjas buvo vadinamas *stipulator* (derybininkas), atsakytojas – *promissor*

(pasižadėtojas). Pagal šią formulę sponsija turėjo vykti taip: liktorius (*stipulator*) klausia: „Jei pelnaisi sukčiaudamas, ar pasižadi duoti 1000 sestercijų?“ (*Si furtis quaestum facis, dare spondes...?*). Servilijus atsako: „Pasižadu“ (*Spondeo*). Savo ruožtu jis klausia: „Jei aš nesipelnau sukčiaudamas, ar tu pažadi duoti?“ (*Ni (=Si non) furtis quastum facio, tu dare spondes?*). Anas atsako: „Pasižadu“ (*Spondeo*).

Sprendėjus, sakė, paskirsias iš savo palydos. *Recuperatores* – teisėjų komisija turiniams nesutarimams tarp Romos piliečių ir svetimšalių nagrinėti. Plg. *Dic. Caec.* 56. Apie pretoriaus kohortą žr. II. 4.94.

§ 142

pirmasis liktorius, apie kurį jau ne kartą kalbėjau, – Sekstijus. Apie liktorius žr. paaišk. *Verr.* I. 53. Pretorius provincijoje turėdavo šešis liktorius. Arčiausiai pareigūno žengdavo pirmasis liktorius (*lictor proximus* – „arčiausiai stovintis“, arba *lictor summus* – „aukščiausias pagal laipsnį“). Sekstijus nuolat figūruoja pasakojime nuo § 113.

šis... Veneros tarnas... pertekęs meilumo ir žavesio. <...> *homo Venerius adfluens* <...> *venustate*. Ironiją sustiprina subtilus žodžių žaismas, kuris prarandamas vertime: Veris pavadinamas *homo Venerius* panašiai kaip *servus Venerius*, be to, sužaidžiama deivės vardo etimologija – *Venus* iš *venustus* „žavesys“.

pildė savo naktinių geismų įžadus. Originale dar vienas žodžių žaismas: dievo vardas *Cupido* yra bendrašaknis su *cupiditas* „aistra, geismas“.

§ 143

kalėjimas... tirano Dionisijo... vadinamas Laužyklomis. Kalbama apie Sirakūzų tiraną Dionisiją Vyresnįjį (406–367). Apie Laužyklas žr. § 68 ir paaišk. ad loc.

§ 144

tu išdrišai uždaryti. Apostrofa, žr. II. 4.69 ir paaišk. ad loc.

apie tautos sueigą. Grasinimas, vienaip ar kitaip keliskart nuskambantis penktojoje šios kalbos knygoje (II. 5.79, 151, 179), nuosekliai išdėstytas antrojo posėdžio pirmojoje knygoje *Apie miesto pretūrą* (II. 1.11–12). Jei šis teismas (*quaestio de repetundis*), kurio kompetencijoje yra turto prievartavimo provincijoje bylos, Verį išteisintų, Ciceronas žada pateikti kaltinimą kitose teismo komisijose, už kitus nusikaltimus. Pirmiausia už valstybės pinigų grobstymą (*de peculatu*, II. 1.34–37). Prie šios rūšies nusikaltimų Ciceronas priskiria ir statulų, kurios buvo atimtos iš kartaginiečių, taigi pagal karo teisę priklausė valstybei, pasisavinimą (II. 4.74–95). Jei Veris būtų išteisintas ir nuo šio kaltinimo, tolesnis žingsnis – *quaestio de maiestate* – dėl romėnų tautos didybės sumenkinimo (plg. § 79; paaišk. Verr. I. 39). Čia patektų nemaža dalis penktojoje knygoje išsakytų argumentų, pvz., už kyšių paleisti ir namuose saugomi piratų vadai (§ 63–79). Jei kaltinamasis išvengtų ir tokio teismo, Ciceronas žada kreiptis į paskutinę instanciją – tautos sueigą. *Contio* buvo savotiškas tautos teismas (*iudicium populi*), kuriam galėjo būti apskūsti magistratai, piktnaudžiaavę savo teisėmis ir pažeidę įstatymus (Greenidge 1901, 345–349). Plg. § 79, 151, 179. Tai turėtų reikšti, kad Ciceronas svarstė pateikti kaltinimą dėl *perduellio* – plati sąvoka, apimanti bet kokius veiksmus, leidžiančius paskelbti asmenį valstybės priešu (*hostis publicus*) (Greenidge 1901, 303, 323) Buvo išsakyta abejonių dėl tokių grasinimų pagrįstumo. Kaip kuru linis edilas, viešosios tvarkos sergėtojas, Ciceronas galėjo apkaltinti *de vi*, t. y. prievartos naudojimu. Pvz., Klodijus Pulchras 56 m. pr. Kr. tokį kaltinimą pateikė Milonui tribų susirinkime (*comitia tributa*), galėjusiame skirti vienkartinę baudą (Greenidge 1901, 341). Kaltinti valstybės išdavystę (*perduellio*) buvo įprasčiau centurijų susirinkime (*comitia centuriata*), bet tai buvo plebėjų tribūnų teisė (Levens 1965, 152–153).

§ 145

piktadariai, apie kuriuos mums pasakoja poetai. Laistrigonai, apie kuriuos pasakoja Homeras *Odisėjoje* (X. 87–132); dar Eubojos karalius Nauplijas, kuris, pykdamas dėl sūnaus Palamedo, achajų nužudyto prie Trojos, ant aukštos uolos laukė sugrįžtančio jų laivyno ir, pavojingiausiose vietose uždegęs klaidinančias ugnis, pražudė daugybę laivų (Apollod. II. 1.5); plėšikas Skironas versdavęs keliauninkus plauti jam kojas ir nustumdavęs nuo uolos į jūrą, kur juos prarydavo milžiniškas vėžlys (Plut. *Thes.* 10); mitinis Egipto valdovas Busiridas gaudydavo visus sveitimšalius ir juos aukodavo, kol pats buvo nužudytas Heraklio (Apollod. II. 5.11).

ne antrasis Dionisijas, ne Falaridas. Apie Sirakūzų tiraną Dionisiją I žr. p. 22–23, apie Akraganto tiraną Falaridą žr. II. 4. 73.

naujas siaubūnas, iš senosios pabaisų... padermės. Kvintilijanas cituoja šį sakinį kaip hiperbolės pavyzdį (Quint. VIII. 6.72).

§ 146

nei Charibdė... nei Skilė... tame pačiame sąsiauryje. Homero aprašytos jūrų pabaisos Skilė ir Charibdė, graikų įsivaizdavimu, gyveno sąsiauryje tarp Mesanos ir Regijo, matyt, dėl to, kad čia jūra keldavo daug pavojų jūreiviams. Charibdė – milžiniškas sūkurys, įtraukdavęs laivus, o Skilė šešiagalvė baidyklė, tūnojusi uoloje priešais Charibdę (Hom. *Od.* XII. 85–110; Verg. *Aen.* III. 420–432).

dar daugiau... šunų aplink save turėjo. Plg.:

Skila, kur staugia ir loja be galo, o balsą ji turi

Tokį, kaip jaunas šuniukas, pati gi baidyklė baisiausia.

(Hom. *Od.* XII. 86–87, Jeronimo Ralio vert.).

Ar kokios Skilės, kur uodegas turi žuvų, o jų kūnus
šunys pasiutę apjuosia <...>

(Lucr. V. 892–893, Merkelio Račkausko vert.).

Scilė, piktais šunimis apsijuosus tamsšį pilvą,
Žvelgia mergelės akim ir, jei ne dainiai pramanė
Visa tai žmogui klaidint, senovėj ji buvo mergelė.

(Ov. *Met.* XIII. 730–733, Antano Dambrausko vert.)

Tradicionis Skilės įvaizdis leidžia oratoriui dar kartą priminti Verio parankinių palyginimą su medžiokliniais šunimis, ne kartą taikliai ir šmaikščiai panaudotą ankstesnėse *Verinių* knygose (II. 4.31; 40; 47 etc.).

kiklopas... tik Etną. Pasak tradicijos, kiklopas Polifemas gyvenęs Etnos šlaituose. Hom. *Od.* IX. 216 sqq.

iš Dijanijaus pabėgusiais Sertorijaus kariais. Plg. II. 5.72. *Dianium* – Masilijos graikų įkurta kolonija rytinėje Ispanijos pakrantėje, graikų vadinta Hemeroskopėjū (Ἡμεροσκοπεῖον – Strab. III. 4.10) arba Artemisiju dėl garsios Artemidės šventyklos. Romėnų pasaulyje jam prigijo lotyniškas Artemisijo atitikmuo Dianijus (dabar išlikę abu pavadinimai – Dénia ir Artemus, nors žymi skirtingas vietoves, Levens 1965, 150). I a. pr. Kr. Sertorijus ten buvo įkūręs laivyno bazę.

iš prekių būtų aišku, iš kokių kraštų jie plaukia. Visų šių prekių Ispanijoje nebuvo įmanoma gauti. Tiro purpuriniai audiniai (žr. paaišk. II. 4.59) jau savaime nurodo jų kilmės šalį. Azijiečiai vergai buvo gabenami iš didžiųjų vergų turgų, tarp kurių svarbiausias – Delo salos, smilkalai ir kvepalai – iš Arabijos per Aleksandriją, lininiai audiniai – iš Egipto irgi per Aleksandriją, perlai – per Sirijos uostus iš rytinių Viduržemio jūros pakrančių. Iš „graikiškų vynų“ didžiausią paklausą turėjo Chijo, Samo, Kipro vynai. Vis dėlto Veris galėjo remtis tariamais Sertorijaus ryšiais su piratais.

§ 147

žiauresnę mirtį ir priartindavo bausmę. Tikriausi tie žmonės būdavo pasmaugiami kalėjime, išvengiant įprastos bausmės – aikštėje nukirsdinant.

Kas dabar, Veri? Apostrofa, žr. paaišk. II. 4.69; II. 5.11 etc.

sąrašus, užanty laikytus. T. t. pačioje saugiausioje vietoje. *In sinu* – togos klosčių įduboje ant krūtinės, kur romėnai laikydavo piniginę arba svarbius dokumentus. Pasak Theodoro Zielinskio, šiuos sąrašus Veris laikęs užantyje tuo metu, kai Ciceronas jo namuose vykdė kratą.

§ 148

įrašas, kurio... nei paisė, nei suprato: *edikaiōthēsan*... kaip sako siciliečiai. Vienintelį kartą *Verinēse* Ciceronas pavartoja graikišką žodį originalo rašmenimis – *ἐδικαιώθησαν* („buvo įvykdytas teisingumas“). Oratorius tvirtina, kad tai buvęs vietos siciliečių terminas, sakytume, tarmybė, vietoj Graikijoje įprasto *θανάτω ἐξημώθησαν* („buvo nubausti mirtimi“). Graikiškų žodžių ar citatų vartojimas labai įprastas Cicerono laiškuose, ypač adresuotose draugui Pomponijui Atikui, tačiau unikalus kalbose. Šitaip žodis ryškiai išsiskiria tekste (prisiminkime, kad kalba nebuvo pasakyta žodžiu, bet iškart buvo publikuota) ir jam suteikiamas ypatingas krūvis. Verio neišsilavinimas ir (turbūt tariamas) graikų kalbos nemokėjimas, lig šiol buvęs Cicerono pašaipos objektu (žr. II. 4.127 ir paaišk. ad loc.), šiuo atveju tampa rimtu kaltinimu.

§ 149

kad pirkliai apiplėšti. Plg.: „Mūsų protėviai ne kartą, bent truputį įžeidus mūsų pirklius ar laivų savininkus, skelbė karą“ (*Man.* 11). Čia užsimenama apie karą su Ilirijos karaliene Teuta 229 m. pr. Kr. bei karaliumi Gentiju, Makedonijos karaliaus Persėjo sąjungininku, 168 m. pr. Kr.

Abiem atvejais kaip karo priežastis buvo nurodoma, kad ilirai piratauja, puldinėja romėnų pirklių laivus ir sulaiką Romos piliečius (Flor. *Epit.* I. 21; Liv. XL. 42.1–4). Laivų savininkai jungdavosi į bendrijas (*collegiae*) ir specializavosi jūreivystės arba upeivystės, t. y. Tiberio, versle (*navicularii maritimi*, n. *Tiberini*). Šis verslas buvo gyvybiškai svarbus Romos miestui, į kurį plaukė grūdai ir prekės iš viso pasaulio.

§ 150

lyg tinklu apsuptą minios bendrapiliečių. Jau ne kartą esame pastebėję, kad Ciceronas *Verinēse* gausiai naudoja medžioklės leksiką, daugiausiai apibūdindamas Verio parankinius (II. 1.126; 1.133; II. 3.28; 3.84; II. 4.31; 4.47; II. 5.146). Šiame ir kitame sakinyje oratorius vėl parenka su medžiokle susijusius posakius, tik šįkart patį Verį metaforiškai lygina su užspeistu žvėrimi. Toks vaizdas dar kartą turėjo priminti, kad *verres* reiškia „šerną“. Apie tai žr. *Div. Caec.* 57 ir paaišk. ad loc. Plg.: „Jis šernus šen bei ten, apsiautęs šunimis, / į spąstus varosi slaptus“ (Hor. *Epod.* 2. 31–32); „<...> kai užjunta kur nors briedį skalikai jo / ar kai marsų šernai plėšo tinklų virves“ (Hor. *Carm.* I. 1.128, Henriko Zabulio vert.).

§ 151

iš aukštesnės vietos būtinai tave išsekinsiu ir pribaisysiu. T. y. nuo rostrų – oratorių pakylų Romos forume, kur Ciceronas, kaip 69 m. pr. Kr. kurulinis edilas, grasina sušauksiąs tautos sueigą (*contio*) ir atiduosiąs Verį tautos teismui (*iudicium populi*). Taigi *ex superiore loco* reiškia „iš aukštesnės vietos“ tiek fizine prasme, t. y. nuo pakylų, tiek perkeltine prasme – kaip pareigūnas, o ne kaip privatus kaltintojas. Plg. paaišk. § 144.

melaginga gynyba... teisingas kaltinimas. Originale žodžių sąsambiu pagrįsta antitezė *falsa defensio – vera accusatio*, vertime pavyksta išlaikyti tik antitezę.

§ 152

matome Forumą ir bazilikas, pilnas tokių žmonių. Apie bazilikas Romos forume žr. paaišk. II. 4.6.

šitas senas konsulo išdavikas, kvestorius perbėgėlis. 82 m. pr. Kr. būdamas Gnėjaus Papirijaus Karbono kvestoriumi Veris nesilaikė lojalumo aukštesniam magistratui, kuriam buvo pavaldus, jį išdavė ir pasisavino jam skirtus išdo pinigus (II. 1.34–40). Ciceronas pavadina jį *translator quaesturae* – pažod. „kvestūros pernešėjas“, nes atsimetęs nuo Karbono savavališkai perėjo tarnauti kvestoriumi Sulai.

žmonėms, kuriems... romėnų tauta... suteikė teisę. Plebėjų tribūno Plaucijaus ar Plocijaus įstatymas *lex Plotia dereditu Lepidanorum* (70? m. pr. Kr.) sugrąžino pilietybės teises Lepido šalininkams, vėliau prisidėjusiems prie Sertorijaus (Suet. *Iul.* 5).

§ 153

Nužudžius Perperną... perbėgo pas Gnėjų Pompėjų. Markas Perperna Ventonas iš pradžių buvo Sertorijaus bendražygis, bet 72 m. pr. Kr. surengė sąmokslą ir jį nužudė. Pats Perperna, stojęs vadovauti Sertorijaus kariuomenei, buvo nugalėtas Pompėjaus, paimtas nelaisvėn ir nubaustas mirties bausme. Pompėjui pasidavę kariai gavo amnestiją.

kone naujas proskripcijas. Terminas *proscriptio* iš pradžių reiškė skelbimą apie konfiskuoto turto išpardavimą. Sulos diktatūros metais jis gavo kitokią prasmę – „susidorojimas be teismo“. 82 m. pr. Kr. Lucijus Kornelijus Sula, nugalėjęs Gajaus Marijaus šalininkus ir tapęs diktatoriumi, išleido įstatymą, numačiusį mirties bausmę ir turto konfiskavimą visiems priešams, įtrauktiems į proskripcijų sąrašą. Nužudyti tokį žmogų kiekvienas galėjo nebaudžiamas ir gaudavo atlygį iš žuvusiojo turto. Bandantiems slėpti proskriptus grėsė mirties bausmė. Proskriptų vaikams ir anūkams buvo uždrausta užimti magistratūras (Plut. *Sull.* 31).

Antrą kartą Romos istorijoje, dar didesnio masto proskripcijas paskelbs Oktavijanas Augustas ir Markas Antonijus 43 m. pr. Kr. Šiame sąrašė atsidurs ir pats Ciceronas.

§ 154

Čia susirinkę visi Puteolai. Puteolai (dab. Pozzuoli) – uostamiestis Neapolio įlankoje, vienas svarbiausių uostų Italijoje, per kurį vyko gyva prekyba su Rytais. Iš Rytų atplaukiantys laivai prieš tai būtinai užsukdavo į Sirakūzus arba Mesaną, o iš Vakarų – į Panormą arba Lilibają. Plg.: „Po trijų mėnesių mes išplaukėme Aleksandrijos laivu, žiemojusiu saloje. <...> Atplaukę į Sirakūzus, prastovėjome tris dienas. Tada, buriuodami palei krantą, pasiekėme Regijų ir dar po dienos, ėmus pūsti pietų vėjui, per dvi dienas atvykome į Puteolus. (Apd. 28, 11–13, Česlovo Kavaliausko vert.). Taigi Puteolų bendruomenė negalėjo nepastebėti nelaimių, nuolat išstinkančių pirklius prie Sicilijos krantų (§ 145).

likimo draugus. Conliberti – „drauge paleistieji į laisvę“, t. y. liudytojai kalbėjo apie kitus pirklius, atleistinius kaip ir jie patys.

§ 155

turėjus pinigų keityklą Leptėje. Tokiu pavadinimu žinomi du miestai Afrikoje: Leptis Magna (Λέπτις μεγάλη) – miestas Tripolitaniijoje, šiaurės Afrikos pakrantėje, pavadintas Didžiąja Lepte, atskiriant nuo Mažosios Leptės Tunisijoje. Čia turbūt kalbama apie pirmąją, buvusią tiesiai priešais Pachino kyšulį (§ 87). Miestas menkai težinomas ir minimas tik Cicerono, Salustijaus ir Cezario. Tačiau vėliau jis labai išgarsėjo ir suklestėjo, nes buvo imperatoriaus Septimijaus Severo (193–211 m.) gimtinė.

Titas Herenijus kitoje vietoje Cicerono vadinamas verslininku iš Afrikos (*negotiatorem ex Africa* – II. 1.14). *Negotiatores* respublikos

laikotarpiu buvo vadinami pinigų skolintojai už palūkanas, pinigų keitėjai, imdavę atitinkamą nuošimtį, ar kitokie verslininkai, vykdę įvairias pinigines operacijas. Turėdamas verslą Didžiojoje Leptėje, Herenijus, be abejo, turėjo gerai pažinoti daug Sirakūzų pirklių ir pats lankytis šiame mieste.

atsirado per šimtą Romos piliečių iš Sirakūzų bendruomenės. *Conventus* – žr. paaišk. II. 4.55. Spėjama, kad Sirakūzų konventą sudarė keli šimtai, jei ne tūkstančiai Romos piliečių (Levens 1965, 155).

budelis nukirto jam galvą. *Securi percussus est* – apie bausmes nusakančią leksiką žr. paaišk. § 110.

§ 156

jis neseniai liudydamas patvirtino. Apie Anijaus parodymus buvo kalbama anksčiau § 73, plg. II. 1.14.

§ 157

kaip esu sakęs. Plg. § 71–72.

tokia dalia buvo skirta romėnų liaudžiai. Turimi galvoje pirkliai ir laivų savininkai (*mercatores, navicularii*). Nors dauguma buvo atlestiniai, kartu su laisve jie gaudavo pilietybę ir tapdavo romėnų liaudies (*plebs Romana*) dalimi.

Romos pašonėje esanti... provincija. Pabrėždamas Sicilijos artumą Romai, Ciceronas vaizdingai pavadina ją *provincia suburbana* – „prie-miesčio provincija“, kaip *villa suburbana* – tuoj už miesto vartų esanti sodyba. Plg.: „Juk mūsų duoklininkų žemės ir provincijos yra tarsi romėnų tautos dvarai, todėl lygiai kaip jūs labiausiai mėgaujatės savo šali-mais esančiais dvarais, taip romėnų tautai maloniausias yra būtent šios provincijos artumas“ (*suburbanitas huiusce provinciae* – II. 2.7).

pats togos vardas suteikdavo deramos pagarbos. Toga – kaip romėnų tautinis drabužis, skiriantis romėnus nuo svetimšalių, laisvuosius nuo vergų. Vergilijus vadina romėnus togos dėvėtojais (*gens togata* – Verg. *Aen.* I. 282)

§ 158–172

Gavijaus epizodas irgi reikalauja išsamesnio paaiškinimo. Galimi du kaltinimo būdai. Griežtesnis skambėtų taip: Veris įsakė nukryžiuoti Publiją Gavijų, Romos pilietį iš Konsos municipijaus; švelnesnis: Veris įsakė nukryžiuoti asmenį, vadinusį save Romos piliečiu. Pastarasis kaltinimas Cicerono buvo pateiktas pirmajame teismo posėdyje – tai matyti iš § 165, kur jis sako, kad ankstesniame posėdyje jis pateikęs liudytojus, „kurie nepažinojo Gavijaus, bet tvirtino matę, kaip žmogus, šaukęs esąs romėnas, buvo prikaltas prie kryžiaus“. Kaip tik šią švelnesnę kaltinimo formą turi galvoje Ciceronas, teigdamas, kad pirmajame posėdyje jis „prislopino tiek savo kalbos įkarštį, tiek savo liudytojo Gajaus Numitorijaus, iškilaus romėnų raitelio, parodymus“ (§ 163). Pats nukryžiuavimo faktas nekėlė abejonių – jį pripažino ir Veris, bet neigė, kad nuplakdamas ir nukryžiuodamas tą žmogų jis pažeidė Porcijaus ir Sempronijaus įstatymus. Pagal teismo retorikos taisyklės ši kaltinimo forma laikytina *status definitivus* – apibrėžimo būseną, kai keliamas klausimas, kas įvyko (*quid sit?*). Formaliąja prasme Veris buvo teisingas: Cicerono svarstymai § 165–168 yra labiau *vituperatio*; kad tai taptų *accusatio*, būtinai reikėjo įrodyti, kad minėtasis asmuo ne tik *galėjo būti*, bet iš tiesų *buvo* Romos pilietis, ir kad Veris turėjo galimybę tuo įsitikinti.

Kaip tik tokį kaltinimą Ciceronas pateikia antrojo posėdžio kalboje. Dabar formuluojamas klausimas jau yra *status coniecturalis*, kai keliamas klausimas, siekiant nustatyti, ar faktas įvyko – *an sit?* Jame svarbią vietą užima liudytojai ir dokumentai. Pirmiausia reikėjo įrodyti, kad Verio nukryžiuotas asmuo buvo tas pats Gavijus, kurio vardas įrašytas

kalėjimo sąrašuose. Įrodymais galėjo būti: 1) liudytojų, girdėjusių Gavijaus pasakojimą apie jo įkalinimą Laužyklose, parodymai, 2) kalinio Gavijaus pabėgimo laiko sutapimas su nubaustojo žmogaus pasirodymu Mesanoje; 3) jo mirties liudytojų akistata su kalėjimo sargais bei kitais žmonėmis, pažinojusiais kalinį Gavijų.

Antra, kalinį Gavijų reikėjo įrodyti esant Publijų Gavijų iš Konsos municipijaus. Čia svarbiausiais liudytojais būtų Konsos piliečiai. Jei jie būtų paliudiję, kad pažinojo bendrapilietį tokiu vardu, kad jis turėjo vykti į Sirakūzus ir nuo tada dingo be žinios, tai, sutampant laikui bei jų pažinoto asmens ir kalinio bruožams, tapatybė būtų įrodyta. Verio kaltę juo labiau sunkino galimybė patikrinti žmogaus asmenybę per Recijų (Zielinski 1901, 397 note 60).

§ 158

Publijų Gavijų iš Konsos municipijaus. Konsa (*Consa* arba *Comp-sa*, dab. Conza della Campania) – hirpinų miestas Samnijaus pietuose Lukanijos pasienyje, kur tuo metu buvo išsidėsčiusi sukilėlių vergų kariuomenė. Kaip tik dėl to Veris ir apkaltina Gavijų šnipinėjimu vergams (§ 161). Ciceronas niekur nemini miesto pavadinimo, tik iš jo padarytą būdvardį (*municipium Consanum*, *municeps Consanus*).

padrąsintas Vibonos gyventojų... ir visų regijiečių. Apie Viboną Valenciją žr. paaišk § 40. Galima spėti, kad tuo metu, kai Ciceronas buvo Mesanoje, rinkdamas įkalčius, ten lankėsi ir Vibonos gyventojai, papasakoję apie § 39–40 minimus įvykius. Apie Regiją žr. II. 4.26.

§ 159

ką man dabar daryti? Prieš imdamas pasakoti paskutinį, dramatiškiausią šios kalbos epizodą, Ciceronas trumpam stabteli lyg prieš startą ir pasinaudoja retorine figūra dubitacija (*dubitatio* – Quint. IX. 2.19,

aporia, diaporēsis), kai kalbėtojas, rodydamas savo tariamą pasimetimą, bejėgiškumą, kreipiasi į klausytojus, prašydamas patarti, ką jam kabėti, kaip toliau elgtis ir pan. Dažnai dubitacija vartojama kalbos įžangoje, nes padeda pelnyti publikos palankumą (*captatio benevolentiae*). Šįkart ji irgi atstoja įžangą į paskutinę kalbos dalį ir drauge pačiu savo turiniu padeda sutelkti klausytojų (ar skaitytojų, jei turėsime galvoje, kad kalba buvo rašytinė) dėmesį.

kaitaliodamas įvairius nusikaltimus, išlaikyti jūsų dėmesį. Ciceronas čia paliečia du svarbius retorikos dalykus: pelnyti ir išlaikyti publikos dėmesį – vienas svarbiausių oratoriaus uždavinių (*Rhet. Her. I. 6*: „Ši dalis skirta tam, kad atidžius, dėmesingus ir palankius klausytojus išlaikyti galėtumėm.“ <...> *ut attentos, ut dociles, ut benivolos auditores habere possimus*. Plg. Cic. *Inv. I. 23*), ir vienas iš būdų jį pasiekti – *varietas delectat* („įvairovė džiugina“) principas. Plg.: „Visą ankstesnę kalbos dalį jūs išklausėte itin dėmesingai (*perattentos*), tai mane džiugino. Bet džiaugsiuos dar labiau, jei ir likusią dalį atidžiai išklausysite; mat anksčiau aptartuose dalykuose savotiško žavesio teikė pati įvairovė bei temos ir nusikaltimų *naujumas* <...> (*erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate* <...> *delectatio* – II. 3.10).

tiesiog papasakosiu jums įvykį. Pasiskundęs, kad išnaudojo visus savo iškalbos išteklius, paskutinį, dramatiškiausią kalbos epizodą oratorius pasakoja santūriai stiliumi, be retorinės patetikos, bet gyvai ir detaliai. Šitaip svarbiausias emocinis krūvis sutelkiamas į frazę: *Civis Romanus sum*, kuri tampa pasakojimo kulminacija (§ 162). Tai pastebėjo Kvintilijanas, kalbėdamas apie naracijos ypatumus: „Argi Markas Tulijus, vos keliai žodžiais papasakodamas apie Romos piliečio nuplėkimą, nesukelia visokių jausmų, kai nusako ne tik ano būklę, smurto vietą, bausmės būdą, bet ir išaukština jo dvasios stiprybę? Parodo didį buvus tą žmogų, kuris rykštėmis čaižomas nedejavo, nemaldavo, bet, keldamas

neapykantą savo kankintojui ir pasitikėdamas teisėtvarka, nuolat šūkčiojo, kad yra Romos pilietis“ (Quint. IV. 2.113).

mano niekingos iškaltos. <...> *mea, quae nulla est, <...> eloquentia.* Savo gabumų ir iškaltos menkinimas – įprastas retorinis triukas, plg. *Div. Caec.* 36; *Arch.* 1: „Jeigu aš, teisėjai, nors kiek turiu įgimtų gabumų (kad ir suprantu jų menkumą) <...>“.

§ 160

Jau regėdamas prieš save Italiją ir romėniškojo Regijo sienas. Ciceronas ne kartą pažymi, viena vertus, Mesanos artumą Italijos pusėje esančiam Regijui, kita vertus, jų teisinį skirtumą. Plg. II. 4.26: „Regijo gyventojams, kuriems pavydite pilietybės.“ Atstumas tarp Italijos ir Sicilijos ties dabartine perkėla yra apie 7 km, o Regijas nutolęs dar toliau į pietus, taigi nuo Mesanos – apie 15 km. Tačiau Ciceronas neperdeda, sakydamas, jog Gavijus iš Mesanos jau matė Regiją, nes, kaip primena vienas komentatorius šiauriečiam skaitytojui, matomumas Viduržemio jūroje yra puikus, tereikia prisiminti, kad Kaprio sala, nutolusi apie 25 km, gerai matyti nuo Italijos pakrantės (Levens 1965, 156–157).

pretoriaus rūmuose. *Praetorium* – žr. II. 4.118 ir paaišk. ad loc.

kaip anksčiau jums įrodžiau. Plg. § 59 ir II. 4.135: „Mesana, kaip mėgsti vadinti, tavo antroji tėvynė“ (*altera patria*).

pas mamertinų pareigūną. <...> *ad magistratum Mamertinum* – turbūt proagorą, žr. II. 4.50 ir paaišk. ad loc.

§ 161

žengia į forumą. T. y. graikiško miesto pagrindinę aikštę – agorą. Apie graikiškų ir lotyniškų terminų vartojimą *Verinése* žr. II. 4.18; 50 ir paaišk. ad loc. Plg. aukščiau § 106: „<...> staiga Veris žengia iš pretoriaus rūmų, užsidedęs įniršiu, piktadarybe, žiaurumu.“

Akys degte degė, veidas plieskė įtūžiu. Kvintilijanas (Quint. IX. 2.40) cituoja šį sakinį kaip ὑποτύψεις („apybraižos, apibūdinimo“), dar vadinamos *evidentia* („akivaizdumu“), pavyzdį. Plg. Plg. II. 5.86 ir paaišk. ad loc. Pats Ciceronas ją vadina *sub aspectum subiectio* (Cic. *De or.* III. 202), kai ne tik parodoma, kas įvyko, bet ir kaip įvyko, kai oratorius vaizdą tarsi „padeda prieš akis“. Šią pastraipą cituoja ir Aulas Gelijus, žavėdamasis Cicerono gebėjimu vaizdžiai aprašyti įvykį (*quae totius rei sub oculis subiectio?*) ir sukelti publikos emocijas: „Vardan Herkulio, skaitant šiuos Marko Cicerono žodžius, mano protą užvaldo reginys ir rykščių, ir šūksnių, ir vaitojimų garsai. <...> O dieve! Vien šie žodžiai: „įsako atitempti tą žmogų, išrengti vidury forumo, prišti ir paruošti rykštes“ sukelia tokį stiprų jausmą ir siaubą, kad atrodo, jog ne įvykio pasakojimą girdi, bet patį veiksmą prieš akis matai“ (Gell. *N.A.* X. 2.7–10). Ann Vasaly įtikinamai įrodo, jog gyvo, vaizdingo aprašymo technika yra itin svarbi *Kalbose prieš Verį*, nes padeda tolimos Sicilijos vaizdus bei įvykius padaryti artimesnius ir aktualesnius romėnų auditorijai (Vasaly 1993, 88–130). Plg. II. 4.111.

§ 162

priminimu apie pilietybę... manė... atsikratysias kankinimų. Plg.: „Bet Paulius liktoriams pasakė: „Mus, Romos piliečius, be jokio tardymo viešai nuplakė ir įmetė į kalėjimą, o dabar nori slapčia paleisti?! Šito nebus! Tegul patys ateina ir išveda!“ Liktoriai perdavė pretoriams šį atsakymą. Išgirdę, kad tai Romos piliečiai, pretoriai išsigando. Jie atėjo, atsipašė ir išsivedę prašė, kad paliktų miestą. (*Apd.* 16, 37–39, Česlovo Kavaliausko vert.)

§ 163

O Porcijaus, o Sempronijaus įstatymai! Dar Valerijaus įstatymas (*lex Valeria*), tradiciškai priskiriamas pirmajam Romos respublikos

konsului Publijui Valerijui Publikolai, skelbė, kad Romos pilietis, magistrato nuteistas mirčiai ar nuplakimui, turi teisę kreiptis į tautos susirinkimą, kad nuosprendis būtų panaikintas (Cic. *Rep.* II. 53: *ne quis magistratus civem Romanum adversus provocationem necaret neve verberaret*). Vėlesni Porcijų ir Sempronijaus įstatymai šią teisę išplėtė ir įtvirtino, iš esmės panaikindami galimybę magistratams bausti Romos pilietį mirtimi ar fizinėmis bausmėmis. Yra žinomi trys tos pačios giminės vyrų paskelbti įstatymai (199, 195 ir 185? m. pr. Kr.), paprastai jungiami po vienu pavadinimu – *lex Porcia*, todėl ir šiuo atveju pavartota vienaskaita. Priešingai, sakydamas *leges Semproniae* daugiskaita, oratorius turbūt turi galvoje visą liaudies tribūno Gajaus Sempronijaus Grakcho 123 m. pr. Kr. įstatymų paketą, bet šiuo atveju tinka tik vienas iš jų – *lex Sempronia de provocatione*. Kaip matyti iš kitų vietų, Porcijaus įstatymas daugiau buvo siejamas su nuplakimu, o Sempronijaus – su mirties bausme (Cic. *Rab. perd.* 12: „Porcijaus įstatymas rykštes nuo Romos piliečių kūno pašalino <...> Gajus Grakchas išleido įstatymą, kad be jūsų įsakymo Romos pilietis nebūtų baudžiamas mirtimi.“) Tačiau provokacijos teisė turbūt galiojo Romoje ir kažin ar turėjo įstatymo galią provincijoje, kur vietininkas formaliai turėjo neribotą valdžią. Tokiu atveju Ciceronas čia daugiau apeliuoja į paprotį negu įstatymą. Juo labiau kad toliau minima plebėjų tribūnų galia, be abejonės, ribojosi Romos miestu.

galiausiai romėnų liaudžiai sugrąžinta tribūnų valdžia. 82 m. pr. Kr. diktatorius Sula buvo panaikinęs plebėjų tribūnų apeliacijos į tautą teisę, bet ji buvo sugrąžinta 70 m. pr. Kr. tų metų konsulų Pompėjaus ir Kraso iniciatyva.

lazdų ryšuliai ir kirviai suteikti per romėnų tautos malonę. Apie fascius (*fascies*) žr. paaišk. *Verr.* I. 53. Apie pareigybes (*honores*) kaip tautos malonę žr. paaišk. II. 4.69.

Išdrįsai nukryžiuoti. *In cruce[m] agrere* – apie bausmes nusakančią leksiką žr. paaišk. § 110.

Nenorėjau, teisėjai, pirmajame posėdyje per aštriai apie tai kalbėti, nenorėjau. Apie pastiprinimo retorinę figūrą (*adiectio*) žr. § 119 ir paaišk. ad loc. Apie šio kaltinimo niuansus pirmajame ir antrajame teismo posėdžiuose žr. paaišk § 158–172.

džiaugiausi išmintingu Glabrijono poelgiu. Manijus Acilijus Glabrijonas pirmininkavo teismui, žr. *Verr.* I. 4.

§ 164

ne tik remdamasis sirakūziečių sąrašais. Plg. § 147.

§ 165

tavo artimiausiems bičiuliams. *Tuis proximis* – pažod. „tavo artimiesiems“. Viena vertus, tai galima suprasti pažodžiui – „arti sėdintys“, t. y. Verio teisme dalyvaujantys palaikytojai (*advocati* – pažod. „pakvietieji“), sėdintys ant suolų šalia jo. Plg.: „Pažvelkite į tą juodaplaukį garbanių, kuris į mus stebeilija tokia veido išraiška, tarsi sakytų: „Koks aš gudruolis“, kuris laiko rankoje lenteles, kuris užsirašinėja, kuris patarinėja, kuris sėdi arčiausiai jo (*qui proximus est*)“ (II. 2.108). Kita vertus, jo gynėjai (*patroni*), su kuriais artimai bendrauja, bičiuliai.

§ 168

visas karalystes, visas laisvasias bendruomenes. Turimos galvoje Romai pavaldžios, bet vietos karalių valdomos karalystės, tokios kaip Numidija. *Civitates liberae* – šiuo atveju turbūt reiškia ne tiek tam tikrą savivaldą turintys provincijos miestai (*civitates liberae et immunes*), kiek autonomiški Centrinės Graikijos miestai – Atėnai ir kiti. Nors formaliai jie priklausė Makedonijos valdytojo jurisdikcijai, bet buvo panašioje padėtyje kaip anksčiau minėtos karalystės, tik valdomos demokratiniais

pagrindais. Tokį statusą graikai išlaikė iki pat 27 m. pr. Kr., kai Augustas suformavo Achajos provinciją (Cary 1962, 210).

§ 169

už miesto, Pompėjaus kelyje. „Už miesto“ – matyt, į Jonijos jūrą atsigręžusiame miesto pakraštyje. *Via Pompeia* – tikriausiai Gnėjaus Pompėjaus nutiestas kelias 82 m. pr. Kr., kai jis kariavo Sicilijoje su Marijaus šalininkais.

negali paneigti, nes pasakei viešai, visiems girdint. Jei Veris nebūtų šito viešai pasakęs, jis būtų galėjęs pasiteisinti, jog nukryžiuojo šnipą priešais Italijos krantus, kad vergai, tuo metu įsitvirtinę Brutijoje, įsitikintų vietininko budrumu ir nedrįstų perkelti karo veiksmų į Siciliją, plg. § 5 ir paaišk. ad loc.

§ 170

plakti – nusikaltimas. Įsigaliojus Porcijaus ir Sempronijaus įstatymams (žr. paaišk. § 163), bausmė nuplakant rykštėmis buvo taikoma tik svetimšaliams. Nukryžiuojamas buvo išimtinai vergams taikyta mirties bausmė bei provincijų gyventojams už ypatingus nusikaltimus – piratavimą, plėšikavimą, žmogžudystę, maištą.

nubausti mirtimi – tikra broliųžudystė. Seniausiais laikais *parricidium* vadintas laisvojo piliečio nužudymas. Antrajam Romos karaliui Numai Pompilijui priskiriamas įstatymas nustatė, kad bet koks sąmoningas laisvojo piliečio nužudymas yra *parricidium* (Fest. 258). Specialūs pareigūnai – *quaestores parricidii* tirdavo šios rūšies bylas. Respublikos laikais *parricidium* reiškė i) tėvažudystę (plg. Cic. *Rosc. Am.* passim; tokia ir yra tikroji žodžio reikšmė *parricidium* – *parentem+caedere*; šia prasme Ciceronas ir Katiliną vadina *parricida* – tėvynės, visų piliečių gimdytojos, žudiku – *Cat. I. 17*); ii) artimo giminaičio (brolio, sesers, dėdės, tetos ir

t. t. – vardija *lex Pompeia de parricidis*) nužudymą; iii) Ciceronas dažnai šį žodį vartoja ir platesne prasme – piliečio nužudymas (*Cat. I. 29; Phil. passim*).

Surišti Romos pilietį – piktadarystė, plakti – nusikaltimas, nubausti mirtimi – tikra brolių žudystė, o nukryžiuvimą kaip turėčiau pavadinti? Kvintilijanas cituoja šį sakinį kaip amplifikacijos rūšies, kurią jis vadina „augimu“ (*incrementum*, gr. *auxesis*), pavyzdį. Pasak jo, žingsnis po žingsnio eidamas nuo mažesnės piktadarybės prie didesnės, oratorius pasiekia tokį nusikaltimo laipsnį, kuriam įvardyti neberanda žodžių (*Quint. VIII. 4.3–5*).

Forume, komicijuje, ant pačių rostrų. Dar viena amplifikacija, tik siaurėjimo prasme. Komicijus (*comitium*, nepainioti su *comitia* – *Verr. I. 19* ir paaišk. ad loc.) – aikštė šiaurinėje Romos forumo pusėje, Kapitolijaus papėdėje, kur vykdavo tautos susirinkimai. Rostrai – oratorių pakyla komicijuje (žr. paaišk. *Div. Caec. 50*).

Sicilijos prieangyje. Pavartodamas žodį *vestibulum* oratorius sukuria metaforą: Mesana, pro kurią įžengiama į Siciliją, prilyginama prieangiiui romėniškame name.

§ 171–183

Pirmoji epilogo (*peroratio, epilogus*) dalis. Retorikos teorijoje nurodoma, kad baigiamoji kalbos dalis *peroratio* (*conclusio, epilogus*) atlieka dvejopą funkciją (*Quint. VI. 1.1*). Viena vertus, oratorius trumpai primena svarbiausius kalbos faktus, ypač jei kalba buvo ilga ir klausytojai primiršo jos turinį (*enumeratio, recapitulatio, renovatio*). Kita vertus, jis siekia sukelti klausytojų emocijas: kaltinimo kalbose pasipiktinimą, nepasitenkinimą kaltinamuoju, gynyboje — užuojautą, gailestį (*Her. II. 47; Cic. Inv. I. 98; Quint. VI. 1.1*). Ciceronas paprastai laikosi šių principų, originaliai jais varijuodamas. Šiuo atveju pirmoji epilogo dalis

grąžina skaitytoją prie svarbiausios *Pirmojo posėdžio kalbos* temos: oratorius subtiliai šantažuoja senatorius, – teisėjus bei gynėją Hortenzijų, – kad Verio išteisinimo atveju jie būsią išstumti iš teismų, o pats Ciceronas grasina imtis kitų teisinių būdų – persekioti ne tik nusikaltėlių, bet ir korumpuotus teisėjus.

§ 171

kokioje nuošaliausioje dykvietėje uoloms ir akmens luitams aimanuočiau. Plg.: „Uolos ir dykvietės atsiliepia į balsą, laukiniai žvėrys dažnai pasiduoda giesmės galiai ir nurimsta; tad nejaugi mes, puikiausių pavyzdžių išauklėti, liksime nesujaudinti poeto balso?“ (*Arch.* 19).

§ 172

Neseniai, teisėjai, negalėjome sulaikyti ašarų. Ciceronas ima kalbėti daugiskaitos pirmuoju asmeniu ir tarsi susitapatina su teisėjais senatoriais, viena vertus, parodydamas, kokią poveikį sukėlė jo pasakojimas auditorijai, kita vertus, dar kartą primindamas savo priklausomybę šiam luomui (plg. *Verr.* I. 42; II. 4.25).

§ 173

romėnų tauta, kadangi suteikė man galią kreiptis į jos teismą. Vėl užsimenama apie ketinimą perkelti Verio bylą į tautos teismą (*iudicium populi*, žr. § 144 ir paaišk. ad loc.). Teisę sukviesti tautos sueigą (*contio*) turėjo tik magistratas, nors kreiptis į tautą galėjo ir privatus asmuo, pristatytas magistrato (Levens 1965, 164; Halm 1910, 239).

dar prieš vasario kalendas. T. y. jau pirmąjį savo tarnybos mėnesį. Eiti pareigas magistratai pradėdavo sausio 1 d.

neįmanoma, nenusikalstant daugeliui. Užuomina į plataus masto teisėjų papirkimą, apie kurį buvo užsiminta *Pirmojo posėdžio kalboje* (*Verr.* I. 36; 50). Ši tema plėtojama toliau epilogė.

teisėjai, kuriuos aš pats... atrinkau. Kitaip tariant, nepašalino per teisėjų atranką. Apie *relectio iudicum* žr. paaišk. Verr. I. 10.

atrodytų ne vašku, bet purvu susitepę. Meistriškas žaismas žodžių sąskambiais ir minties aliuzijomis: *cera* – vaškas vs. *caenum* – purvas. Apie skandalingą teisėjų papirkimo atvejį, naudojant skirtingos spalvos vašku padengtas balsavimo lenteles žr. *Div. Caec.* 24 ir paaišk. ad loc.; Verr. I. 40.

§ 175

tu, išrinktasis konsulas. Kai vyko Verio byla, Hortenzijus jau buvo išrinktas 69 m. pr. Kr. konsulu, bet dar nepradėjęs eiti pareigų. *Consul designatus* – žr. Verr. I. 18 sqq.

Pakentė ši valstybė... kol buvo būtina. Turima galvoje Sulos diktatūra, kai Sula įstatymais buvo sustiprinęs senato galią.

jūsų tiesiog karališką viešpatavimą teismuose. Plg. Verr. I. 35.

Pakentė... taip, pakentė. Apie pastiprinimo retorinę figūrą žr. § 119 ir paaišk. ad loc.

romėnų tautai buvo sugrąžinti plebėjų tribūnai. Žr. *Div. Caec.* 8 ir paaišk. ad loc.

kaip pareigingai aš kaltinu, kaip sąžiningai šie teisėjauja, kaip dorai tu gini. Grakščiu trikolu Ciceronas taupiai nusako savo kaip kaltintojo, teisėjų bei gynėjo Hortenzijaus laikyseną šiame teisme (*qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas*). Pirmosios dvi sąvokos – *fides* ir *religio* – yra ne tik pamatinės romėniškos dorybės, bet ir doram liudytojui (o šiuo atveju teismo dalyviui apskritai) būtinos savybės, papildančios viena kitą (žr. paaišk. II. 4.18). Trečiasis dėmuo tiksliau reiškia „kokiomis priemonėmis, kokiais būdais“, bet vertime šiek tiek nutolome nuo originalo, kad išsaugotume anaforą ir simetriją.

§ 176

Tavęs, Kvintai. Išrinktasis edilas kreipiasi į išrinktąjį konsulą, aštuoneriais metais vyresnį žmogų, asmenvardžiu (*praenomen*). Tai skamba pernelyg familiariai, juo labiau kad užsimenama apie skandalingą bylą (žr. paaišk. toliau). Stilistiškai tai kone tas pats kaip „Žiūrėk, seni“. Iš tiesų Ciceronas galbūt ir nelaikė Hortenzijaus savo priešu, ateityje jiems teks ginti ne vieną bylą drauge, pvz., Gajų Rabirijų, Lucijų Mureną, Publijų Kornelijų Sulą, Titą Anijų Miloną. Traktate *Brutas* Ciceronas labai palankiai atsilieps apie jau mirusį Hortenzijų (*Brut.* 301–303; 328), o 45 m. pr. Kr. dedikuos jam savo neišlikusį veikalą *Hortenzijus, arba Apie filosofiją*.

anksčiau vienoje byloje aiškina savo pernelyg šališką gynybą. Byloje, kurioje jis gynė savo pusbrolių Aulą Terencijų Varoną. Apie išradinę būdą patikrinti papirktų teisėjų balsus žr. paaišk. *Div. Caec.* 24; *Verr.* I. 40.

Veris provincijoje atvirai visiems aiškino. Plg.: „Gajus Veris Sici-lijoje ne kartą visiems girdint kartojęs, jog turįs įtakingą žmogų, kuriuo pasikliaudamas jis galįs plėsti provinciją <...>“ (*Verr.* I. 40).

§ 177

vos per kelias... valandas pasiekiau visuotinio Verio pasmerki-mo. Apie pirmosios kalbos aplinkybes ir Cicerono retorinę strategiją žr. p. 36–37. Matyt, Cicerono priešininkai tikėjosi, kad Ciceronas išnaudos visą įstatymo jam suteiktą laiką (II. 1.30). Koks maksimalus laikas buvo skirtas kaltintojui 70 m. pr. Kr., mes nežinome, bet iš kitos kalbos aiškėja, kad 59 m. pr. Kr. laiko limitas buvo 6 val. (*Flac.* 82). Tikriausiai į jį nebuvo įskaičiuojamas dokumentų ir raštiškų įrodymų skaitymas.

jau paskelbtas įstatymas dėl teisėjų sudėties atnaujinimo. Turi-mas galvoje Aurelijaus teismų įstatymas (*lex Aurelia iudiciaria*), pasiūly-

tas Lucijaus Aurelijaus Kotos, 70 m. pr. Kr. pretoriaus, ir priimtas netrukus po pirmojo Verio teismo posėdžio. Žr. paaišk. *Div. Caec.* 8.

§ 178

įstatymas dar nebuvo priimtas. Kai vyko pirmasis Verio teismo posėdis (70 m. pr. Kr. rugpjūčio 5 d.), Aurelijaus įstatymas jau buvo paskelbtas, bet dar nepatvirtintas tautos susirinkime. Šia aplinkybe Ciceronas pasinaudoja *Pirmojo posėdžio kalboje*, šiek tiek šantažuodamas senatorius teisėjus. Pasak oratoriaus, jiems pasitaikiusi gera proga, nuteisiant korumpuotą magistratą, pataisyti savo pašlijusią reputaciją ir galbūt neprarasti įtakos teismuose (*Verr.* I. 1–2; 47–49).

neketina atsakyti į kaltinimus. T. y. nelaukdamas nuosprendžio ketina pasitraukti į tremtį. Tokiu atveju kaltinamasis išvengdavo turto konfiskavimo. Ši kalbos vieta leidžia suprasti, kad Veris ne iškart pasitraukė į tremtį, bet pasinaudojo dėl švenčių susidariusiu laikotarpiu tarp dviejų teismo sesijų ir pasistengė palenkti teisėjus. Ir tik paskelbus teismų įstatymą, visiškai praradęs viltį, išvyko į tremtį.

šis... atsigavo ir sustiprėjo. Veriui suteikė vilčių liepos mėnesį įvykę konsulų rinkimai, kai jo gynėjas Kvintas Hortenzijus Hortalas ir jo bičiulis Markas Metelas buvo išrinktas kitų metų konsulu. Plg. *Verr.* I. 18–19; 21; 29.

jūsų garbingumas verčia priešintis šiam įstatymui. Pirmoji sakinio dalis gali būti suprasta dvejopai: teisėjų senatorių orumas neleisdžia jiems pritarti naujam įstatymui, sumažinančiam jų įtaką teisme; arba, įsiteikiant ir pamaloninant teisėjus: jūsų garbingumas ir orumas (*dignitas*) verčia žmones abejoti šio įstatymo reikalingumu, tačiau Verio tuščios viltys, kad įmanoma jus papirkti, skatina griebtis naujo įstatymo. Ko gero, Ciceronas subtiliai supina abi prasmes.

§ 179

nuniokotos provincijos. Turima galvoje ne tik Sicilija, bet ir kitos provincijos, kuriose Veris pabuvojo kaip kvestorius ir legatas: Achaja, Azija, Kilikija, Pamfilija. Apie jas kalbama Antrojo posėdžio pirmojoje knygoje. Plg. *Div. Caec.* 6.

Argi neprivalėsiu tęsti bylos. Apie pasiryžimą nesiliauti persekiojus Verį teismu, jei šįkart jam pavyktų išvengti bausmės, Ciceronas užsimena ne vieną kartą (§ 79, 144 ir paaišk. ad loc., 151). Šiuo atveju kalbama apie platesnio masto procesą – ketinimą patraukti atsakomybėn teisėjus senatorius, jei šie išteisintų kaltinamąjį. Plg. *Verr.* I. 36.

§ 180

Galbūt kas nors paklaus. Apie retorinę figūrą *anticipatio* žr. paaišk. *Div. Caec.* 40.

romėnų tautos malonės atitenka bemiegant. Plg. *Ter. Andr.* 693. Magistratų rinkimai prasidėdavo auštant ir galėjo pasibaigti pirmiau nei kuris nors kilmingasis, užtikrintas savo pergale, išlipdavo iš lovos. Tad Cicerono žodžius galima suprasti ir pažodžiui. Apie pareigybes (*honorēs*) kaip tautos malonę suteiktą žr. II. 4.69 ir paaišk. ad loc.; § 163.

man... tenka gyventi pagal... kitokias taisykles. Plg.: „Nors visi konsulai privalo su didžiausiu rūpesčiu ir uolumu sergėti valstybę, bet ypač tie, kurie ne lopšyje, bet Marso lauke tapo konsulais. Niekas iš mano protėvių už mane nelaidavo romėnų tautai; šis pasitikėjimas parodytas būtent man; iš manęs jūs privalote reikalauti, kad išpildyčiau savo pareigą, į mane patį privalote kreiptis. Ir kaip manęs, siekiančio pareigybių, niekas iš mano giminės jums nepristatė, lygiai taip, jei aš nusižengsiu, nėra protėvių atvaizdų, kurie mane prieš jus užtartų“ (*Agr. II.* 100). Salytįs veikale *Jugurtos karas* pateikia ilgą Gajaus Marijaus kalbą, kurioje šis lygina save, naują žmogų (*homo novus* – II. 4.81), su kilmingai-

siais: „<...> jei kiti nusikalsta, tai juos saugo kilmės aukštumas, protėvių žygdarbiai, giminių ir sąjungininkų galia, daugybė klientų; mano visos viltys vien manyje, ir jas galiu išsaugoti narsumu ir dorumu, nes visa kita apsauga – menka. Matau, kviritai, kad jūsų visų akys nukreiptos į mane, kad dori ir garbingi man pritaria, nes mano darbai valstybei naudingi, o diduomenė ieško progos mus užpulti. <...> Palyginkite su šiais pasipūteliais, kviritai, mane, naują žmogų. Tai, ką jie yra girdėję arba skaitę, aš pats esu matęs ar atlikęs, ką jie išmokę iš knygų, aš – kariuomenėje. Jie niekina mano žemą kilmę, o aš – jų ištižimą; <...>“ (Sall. *Iug.* 85, Anastazijos Kašinskaitės vert.).

Marko Katono, nepaprastai išmintingo... žmogaus, pavyzdys. Markas Porcijus Katonas Vyresnysis, kitoje vietoje vadinamas Išmintinguoju (*M. Catonem illum Sapientem – Div. Caec.* 66), buvo „naujas žmogus“ (*homo novus*), t. y. pirmasis savo giminėje tapęs magistratu (žr. paaišk. II. 4.81).

užsitraukė galingųjų priešiškumą. Žr. *Div. Caec.* 66 ir paaišk. ad loc.

iki gilios senatvės su didžiausia garbe nugyveno. Katonas (234–149) mirė būdamas 85 metų amžiaus. Neatsitiktinai kaip tik jį Ciceronas padarė pagrindiniu dialogo *Apie senatvę* veikėju. Perėjęs pareigybių laiptais (*cursus honorum*), Katonas palyginti anksti, vos 39 metų, tapo konsulu (195 m. pr. Kr.). 184 m. pr. Kr. jis tapo cenzoriumi (žr. paaišk. *Verr.* I. 54). Tai buvo ypatingas pareigybė: cenzoriai neturėjo valdžios (*imperium*), bet turėjo didelį autoritetą, jų nelietė tribūnų įsikišimo teisė.

§ 181

Kvintas Pompėjus... iš žemos ir nereikšmingos šeimos. Dar vienas iš plebėjų šeimos kilęs *homo novus* Kvintas Pompėjus, 141 m. pr. Kr. konsulas, davė pradžią garsiai giminei. „Vertas dėmesio oratorius tuo

metu buvo Kvintas Pompėjus – žmogus, pasiekęs pripažinimo ir aukščiausių pareigybių savo jėgomis, be jokios protėvių paramos“ (*Brut.* 96). Plutarchui priskiriamame veikale *Karalių ir karvedžių posakiai* (*Regum et imperatorum apophthegmata* 200C) papasakotas toks anekdotas: sklidodai, kad Pompėjus esąs aulininko sūnus. Kai Scipijono Afrikiečio Jaunesniojo (Emilijano) artimiausias bičiulis Gajus Lelijus siekė konsulado, Pompėjus pasisiūlė jam padėti ir paagituoti rinkėjus, tačiau, vaikščiodamas po forumą, visur aukštino savo paties privalumus ir pats buvo išrinktas konsulu. Tai sužinojęs Afrikietis pasišaipė: „Kvailiai buvome, – tarė, – laukdami pagalbos iš aulininko, tarsi būtume šaukęsi dievų, o ne žmonių pagalbos.“ Vis dėlto tokie gandai galėjo būti kilmingųjų pramanyti, siekiant sumenkinti varžovus iš žemesnio luomo.

per daugelio žmonių priešišumą... argi nepelnė aukščiausių pareigybių. Kvintas Pompėjus buvo Gajaus Lelijaus ir Scipijono Afrikiečio Emilijano nedraugas (Cic. *Lael.* 77). „Aukščiausios pareigybės“ – konsulo pareigos 141 m. pr. Kr. Be to, jis buvo vienas pirmųjų plebėjų, gavusių cenzoriaus pareigas – 131 m. pr. Kr. Apie pareigybes (*honores*) kaip tautos suteiktą malonę žr. II. 4.69 ir paaišk. ad loc.

Gajus Fimbrija. Pateikęs kelis pavyzdžius iš senesnių laikų (II a. pr. Kr.) Ciceronas pereina prie savo amžininkų „naujų žmonių“. Gajus Flavijus Fimbrija tapo konsulu 104 m. pr. Kr. drauge su Gajumi Marijumi, įveikęs savo kilmingą varžovą Kvintą Kătulą. Ciceronas sakosi vaikystėje skaitęs jo kalbas, kurias dabar jau sunku rasti (*cuius orationes pueri legēbamus, quas iam reperire vix possumus* – *Brut.* 129).

Gajus Marijus. Ciceronas dažnai kalbose didžiudamasis gretina save su Gajumi Marijumi, ne tik todėl, kad jis buvo „naujas žmogus“, bet ir žemietis, kilęs iš Arpino (Cic. *Sull.* 23; *Red. sen.* 38; *Sest.* 37, 50, 116; *Prov.* 32 etc.). Marijaus karjera iš tiesų buvo išskirtinė: šis „naujas žmogus“ ne

tik pirmasis savo giminėje tapo magistratu, bet net septynis kartus buvo išrinktas konsulu (pirmą kartą 107 m. pr. Kr.) – precedento neturintis atvejis Romos istorijoje, o už kimbrų ir teutonų sutriuškinimą buvo vadinamas Tėvynės gelbėtoju bei trečiuoju Romos įkūrėju (Plut. *Mar.* 27).

Gajus Celijus. Dar vienas Marijaus šalininkas Gajus Celijus Kaldas išgarsėjo 107 m. pr. Kr., kai būdamas plebėjų tribūnu išleido įstatymą dėl slapto balsavimo teisme (*lex Caelia tabellaria*); konsulu tapo 94 m. pr. Kr.

leidome prasismelkti įtarimui... gauname smūgį. Originale graži metafora: tereikia apnuoginti kokią kūno vietą, iškart esame sužeidžiami.

nuolatos tenka budėti. Aliuzija į poeto tragiko Akcijaus eilutę, du kart pacituotą Cicerono kalbose: „Nuolat turime budėti: spąstai paruošti doriems“ (*vigilandum est semper: multae insidiae sunt bonis* – Sest. 102; *Planc.* 59).

Matome... tai irgi matome. Apie retorinę figūrą *adiectio* žr. § 119 ir paaišk. ad loc.

§ 183

užbaigti... kaltintojo, veiklą šiuo vienu kaltinimu. Iki Verio proceso Ciceronas dalyvavo teismuose tik kaip gynėjas, o ir vėlesnėje savo karjeroje daugiausia laikėsi šio vaidmens. Tik 52 m. pr. Kr. pabaigoje ar 51 m. pr. Kr. pradžioje kaltino Titą Munacijų Planką Bursą ir pasiekė jo nuteisimo. Kalba neišlikusi.

§ 184–189

Visa kalba užbaigiama iškilmingu kreipimusi į dievus, dar kartą išvardijant ankstesnėse knygoje išnagrinėtus nusikaltimus, susijusius su religijos įžeidimu. Glaustai primenamos visos ankstesnės knygos aptartos Verio šventvagystės Azijoje, Graikijoje (*Verr.* I. 11; II. 4.71 ir

paaišk. ad loc.) ir Sicilijoje (II. 4). Nusizengimai dėliojami nebe chronologiniu ar geografiniu principu, bet pagal dievus.

Kvintilijanas šią Cicerono vietą cituoja kaip enumeracijos pavyzdį (Quint. VI. 1.1–3). Dievai vardijami hierarchiškai pagal svarbą. Pirmieji trys dievai – Jupiteris, Junona ir Minerva – Kapitolijaus trijada. Von Albrechtas (1980; 2003, 206–215) iškėlė hipotezę, kad šia invokacija originaliai baigėsi ketvirtoji knyga (žr. paaišk. II. 4.151). Vis dėlto, mūsų nuomone, teisingiau ją būtų traktuoti kaip visos Antrojo posėdžio kalbos epilogą. Tokia kalbos pabaiga, viena vertus, primena svarbiausius anksčiau aptartus nusikaltimus (*renovatio*), kita vertus, apeliuoja į teisėtų jausmus (*movere*) ir ragina juo priimti teisingą nuosprendį – pasmerkti šventvagį, nes tokiu būdu jie pasijustę esą dievų valios vykdytojai. Apie peroracijos funkcijas žr. paaišk. II. 4.150. Verta atkreipti dėmesį, kad ši įspūdinga malda išsakyta vienu periodu – ilgiausiu išlikusiame Cicerono korpuse ir, drįstame teigti, visoje lotyniškoje raštijoje.

§ 184

Didysis Maloningasis Jupiteri. Tokiu vardu *Iuppiter Optimus Maximus* Jupiteris buvo garbinamas svarbiausioje Kapitolijaus šventykloje kartu su Junona ir Minerva (žr. paaišk. II. 4.64). Pats Ciceronas taip aiškina šių epitetų prasmę: „Bet pats Jupiteris, t. y. *iuvans pater* („padedantis tėvas“), kurio vardą netiesioginiuose linksniuose tariame *Iovem* iš *iuvare* – „padėti“, poetų yra vadinamas „dievų ir žmonių tėvu“, o mūsų protėvių – Didžiuoju Maloninguoju, be to, pirmiau buvo pramintas Maloninguoju, t. y. labdaringiausiuoju, negu Didžiuoju, nes svarbiau ir, žinoma, vertingiau yra visiems padėti negu turėti didelę galią <...>“ (*N.D.* II. 64). „Taigi tavęs, Kapitolieti, kurį romėnų tauta už garadarybes Maloninguoju, už galybę – Didžiuoju pavadino, ir tavęs, Karaliene Junona, ir tavęs, Minerva, miesto sergėtoja, kuri visada buvai mano sumanymų pagalbininkė, mano darbų liudytoja, – maldauju ir prašau <...>“ (*Dom.* 144).

karališką dovaną... karaliams iš rankų išplėšė. Karaliai – tai Sirijos karalaičiai, iš kurių Veris pasigrobė prabangų kandelabrą, skirtą Kapitolijaus Jupiteriui (II. 4.60 sqq). Ciceronas akivaizdžiai perkrauna sakinį tos pačios šaknies *reg-* žodžiais, bet originale jie nėra monotoniški, nes turi įvairesnių formų negu pavyksta perteikti vertime: *regale* <...> *regio munere* <...> *ab regibus* <...> *de manibus regiis*. Šitaip pabrėžiamas trejopas „karališkas“ santykis: dovanotojas–dovana–adresatas: dovana buvusi karališka (*regale*), nes karalių dovanota, karališkai puošni bei vertinga ir todėl verta Jupiterio, kurio pastovusis literatūrinis apibūdinimas yra „tėvas dievų ir karalius žmonių“ (*divum pater atque hominum rex* – Enn. Ann. VI. 203; Verg. Aen. II. 648 et pass.).

kurio... atvaizdą iš Sirakūzų išgabeno. Dzeuso Ūrijo statula, pavogta iš jo šventyklos Sirakūzuose, II. 4. 128 sqq.

Karaliene Junona. Ciceronas kreipiasi į deivę tuo vardu, kuriuo ji garbinta kaip romėnų tautos globėja (*Iuno Regina*). Livijus pasakoja, jog 396 m. pr. Kr. prieš pat Vejų paėmimą diktatorius Markas Furijus Kamilas evokacija (žr. paaišk. II. 4.122) kreipėsi į Vejų globėją Junoną Karalienę, o paėmęs miestą iškilmingai parsigabeno ją į Romą ir pastatydino šventyklą ant Aventino kavos (Liv. V. 21.2–3; 22.3–7). Dar vieną Junonai Karalienei skirtą šventyklą 179 m. pr. Kr. pastatė Markas Emilijus Lepidas Marso lauke, Oktavijaus portiko viduje. Šiuo vardu Junona garbinta ir Kapitolijaus trijadoje (Jupiteris, Junona, Minerva), į kurią paeiliui ir kreipiasi Ciceronas.

Junona, iš kurios... šventovių... Melitoje ir Same. Melita, dab. Malta, žr. II. 4.103 sqq; apie Samo Herajo (žr. paaišk. II. 4.71) apiplėsimą buvo kalbama Antrojo posėdžio kalbos pirmojoje knygoje (II. 1.50).

iš Atėnų – galybę aukso, iš Sirakūzų – viską... išsinešė. Apie Atėnus – II. 1.45; apie Sirakūzus – II. 4.122 sqq.

§ 185

jus, Latona, Apolonai ir Diana, kurių šventovę Dele... nusiaubė. Ankstesnėje knygoje tik Delo Apolonas minimas kaip Verio apiplėštas dievas (II. 4.71 ir paaišk. ad loc.). Tiesą sakant, apiplėšimas kaip ir neįvyko, nes audra sudaužė jau pakrautą laivą, ir Apolonui priklausiusios statulos rastos krante. Tačiau šioje vietoje Ciceronas šį įvykį pateikia kaip įvykusį, be to, jį dar pastiprina, kreipdamasis į visus tris saloje garbintus dievus. Kiek neįprastai sudėlioti akcentai: Latoną (gr. Leto) jis iškelia į pirmą vietą, o įvardis *teque* („ir į tave“), tarsi nukreiptas į ją vieną (plg. toliau į Kastorą ir Poluką kreipiasi daugiskaita). Iš tiesų Delas, kaip ir Delfai, buvo svarbiausia Apolono kulto viena, bet jo sesuo dvynė Artemidė ir motina Leto nuo seno turėjo saloje šventyklas ir buvo garbinamos, nes, pasak mito, Leto čia pagimdžiusi Apoloną (*Hom. hymn. III*).

tave, Apolonai, kurio statulą iš Chijo išgabeno. Plg. II. 1. 49 sqq.

tave, Diana, kurią Pergėje apiplėšė. Plg. II. 1.54; paaišk. II. 4.71.

tave, Diana... kurios... atvaizdą Segestoje. Plg. II. 4.72 sqq.

gimnasijuje jaunuomenės sargu ir globėju. Plg. II 4. 84; 93 ir paaišk. ad loc. Hermis (Merkurijus) laikytas jaunuolių (efebų) globėju, ir pats įkūnijo jaunuolio grožio idealą, tad jo statulas graikai statydavo gimnasijuose (Cic. *Att. I.* 10.3; Diod. *Sic. I.* 16.1; Hor. *Carm. I.* 10.4; Ov. *Fast. V.* 677). Parsivežęs į Romą Veris Merkurijaus statula papuošė kažkokią privačių namų palestrą (*palaestra*) – portikų apsuptą aikštę, skirtą pasivaikščiojimui bei mankštai. Plg. viename iš laiškų savo draugui Pomponijui Atikui Ciceronas džiaugiasi statula, kurią Atikas parūpinęs jo Tuskulo vilos papuošimui: „Tai, ką man rašai apie Hermatėnę, mane be galo džiugina. Tai papuošalas, tinkantis mano Akademijai, kadangi Hermis yra įprastas visiems gimnasijams, o Atėnė – vienintelė ir ypatinga manojo puošmena“ (Cic. *Att. I.* 4.3).

privačioje palestroje pastatė. Plg. II. 4.84 sqq.

§ 186

tave, Herkuli, kurį Agrigente... pamėgino... išnešti. Nesėkme pasibaigęs naktinis žygis papasakotas II. 4.94–95.

švenčiausioji Idos Motina. *Mater Idaea* – Kibelė, kurios svarbiausia garbinimo vieta buvo Idos kalnas Mažajoje Azijoje, bet šiuo atveju kalbama apie Engijuje garbintą seną minojinę deivę (ar deives), kurią Ciceronas tapatina su Didžiąja Motina Kibele (žr. paaišk. II. 4.97). Tai anksčiausias šio epiteto pavartojimas išlikusiuose lotyniškuose šaltiniuose (dar žr. *Idaea mater* – *Har. resp.* 22; *Leg.* II. 22; 40; *sacris Idaeis Magnae Matris* – *Sen.* 45, *sacra Idaea* – *Fin.* V. 64; *Idaeam matrem* – *Lucr.* II. 611). Augusto laikais oficialus deivės vardas buvo *Mater Deum Magna Idaea* (e. g. *aedes Matris Magnae Idaeae dedicata est*, *Liv.* XXXVI. 36.3), įrašuose trumpinama *M.D.I.D* (Erskine 2001, 213; 215). Apie Engijo šventovės apiplėšimą žr. II. 4.97–98.

Engijuje... pėdsakai teliko. Scipijonas Afrikietis buvo dovanojęs šventyklai brangius ginklus ir indus. Veris išsinešė brangenybes, liko įrašas, liudijantis apie Scipijono dosnumą (II. 4.97).

jus... svarbiausių pasitarimų... liudytojai... Kastorai ir Polukai. Sena Kastoro ir Poluko šventykla (dažniau vadinama tiesiog Kastoro – *templum Castoris*), skirta Kastoro ar dvynių Dioskūrų kultui, stovėjo Romos forume. Ją buvusioje Kastoro aukuro vietoje 484 m. pr. Kr. pastatė mūšio prie Regilo ežero nugalėtojas Aulas Postumijus Albinas. Pasak legendos, 499 m. pr. Kr. romėnams sunkiai kaunantis su lotynais, prisidėjusiais prie išvytojo paskutiniojo karaliaus Tarkvinijaus, staiga pasirodė du raiteliai, padėjo laimėti mūšį ir išnyko. Po akimirkos jie pasirodė Forume prie Juturnos šaltinio ir pranešė apie romėnų kariuomenės pergalę (*Plut. Cor.* 3). Livijus šio stebuklo nemini, tik sako, kad karvedys

Postumijus, daug vilčių dėdamas į kavaleriją, pažadėjo pergalės atveju pastatyti Kastoro šventyklą (Liv. II. 20.12) ir pašventino ją 484 m. pr. Kr. (Liv. II. 42.5). Respublikos laikais joje dažnai posėdžiaudavo senatas, nuo jos laiptų cenzoriai vertindavo raitelių luomo atstovus, oratoriai kreipdavosi į žmones.

iš kurių šventyklos... grobio prasimanė. II. 1.129–150 ilgame epizode Ciceronas pasakoja, kaip, būdamas Miesto pretoriumi, Veris, pasinaudodamas Kastoro šventyklos remontu, nešvariomis machinacijomis apiplėšė mažametį našlaitį ir susižėrė į kišenę apie pusę milijono sestercijų.

dievai, atgabenami iškilmių vežimais dalyvauti mūsų kasmetinėse reginių sueigose. Didžiajame cirke (*Circus Maximus*) vykdavę reginiai (*ludi circenses*) buvo Romėnų (*ludi Romani*) ir kitų švenčių dalimi. Iškilminga eisena (*pompa*), kuri prasidėdavo ant Kapitolijaus kalvos, per Romos forumą ir Velabrą, pro Galvijų turgų traukdavo į Didįjį cirką. Šventuosiuose vežimuose (*tensae*) buvo gabenamos dievų statulos, kurios, padėtos ant specialių pagalvių (*pulvinaria*) Didžiajame cirke, tarsi dalyvaudavo visuotinėje šventėje.

jūsų kelią šitas pasirūpino pataisyti. Kaip galime suprasti iš Cicerono teksto, Verio, kaip miesto pretoriaus, pareiga buvo pasirūpinti kelio, kuria žygiavo procesija, remontu, tiksliau, jo atkarpos nuo Vortumno (ar Vertumno) statulos, stovėjusios Etruskų gatvės (*vicus Tuscus*) pradžioje, iki cirko. Tačiau, pasak Cicerono, jis paniekino pareigą ir pats iš to pasipelnė. „Kam teko eiti nuo Vortumno statulos į Didįjį cirką, argi kas žingsnis nepagalvodavo apie tavo gobšumą? Kelią, kuriuo traukia šventieji vežimai bei iškilmingos eisenos, tu pasistengei taip išgrįsti, kad pats nedrįsti juo vaikščioti“ (II. 1.154).

§ 187

jus, Cerera ir Libera. Ciceronas kreipiasi į Aventino triadą (žr. paaišk. II. 4.108), bet nemini Libero. Pastebėta (Levens 1965, 176), kad oratorius tyčia eliminuoja Liberą (Bakchą) ir Venerą (Afroditę) iš Verio įžiestų dievų sąrašo, parodydamas, kad kaip tik su šiais dviem – vyno ir meilės globėjais – gašlusis pretorius sugyveno puikiai (plg. § 27: *likusį laiką jis jautė pareigą skirti Venerai ir Liberui*).

jus, Cerera ir Libera, kurių... slapčiausiomis apeigomis. Kalbama apie Eleusino misterijas. Žr. paaišk. II. 4.108

jus, suteikusias... gyvenimo ir mitybos... pradmenis. Plg.: „Ir nors daug puikių bei dieviškų dalykų, mano galva, sukūrė tavieji Atėnai ir įnešė į žmonių gyvenimą, tačiau nieko geresnio už tas apeigas (*mysteriis*), kurių dėka mes, laukiniai ir žiaurūs padarai, persiėmėme žmogiškumu ir suminkštėjome, pažinome vadinamąsias ištakas (*initia*), kurios iš tiesų yra gyvenimo pradai (*principia*), ir ne tik išmokome su džiaugsmu gyventi, bet ir su didesne viltimi numirti“ (Leg. II. 36).

jūsų šventąsias apeigas... romėnų tauta... perėmusi iš graikų. Plg. II. 4.115.

iš Katinos šventvietės... Cereros atvaizdą. Norėdamas pabrėžti šio Cereros atvaizdo ypatingą sakralumą, Ciceronas nemini jį buvus ypač seną, didžiulį, menišką, sukurtą iš brangių metalų ar labai garsaus skulptoriaus, bet išskiria jo garbinimo specifiką – apeigose galėję dalyvauti tik moterys. Katina (dab. Catania) – paaišk. II. 4.50.

vyrui... išvysti buvo draudžiama. Plg. II. 4.99 sqq.

atvaizdą... iš dangaus nukritusį. Tiek graikų, tiek romėnų ypatingoje pagarboje laikyti vadinamieji „iš Dzeuso, t. y. dangaus, nukritusieji“ (gr. *diipeteis*) dievų simboliai. Tai galėjo būti meteoritai (pvz., Kibele

laikytas meteoritas, pervežtas į Romą iš Mažosios Azijos 204 m. pr. Kr. (Liv. XIX. 10.1–8)) arba vadinamieji ksoanai (*xoana*) – senovinės medinės statulos. Garsiausias iš jų – Trojoje saugotas Atėnės Paladės ksoanas Paladijas, kaip tikėta, teikęs miestui saugumą. Tik po to, kai Odisejas su Diomedu pavogė Paladiją, graikai įstengė paimti Troją. Pasak romėniškos tradicijos (Verg. *Aen.* II. 162–179; Ov. *Fast.* VI. 421–460), šis ksoanas Enėjo buvo pargabentas į Italiją ir dar Cicerono laikais saugotas Romoje, slapčiausioje Vestos šventyklos vietoje (Cic. *Phil.* XI. 24).

§ 188

deivės, gyvenančias Henos paczerėse ir giraitėse. Paminėdamas Henos apylinkėse esantį ežerą ir šventąsias giraites (*lacus lucosque*), Ciceronas ne tik pavartoja gražų žodžių žaismą (*paronomasia*), bet ir dar kartą primena Persefonės pagrobimo mitą, žr. paaišk. II. 4.107. Tito Livijaus tekste panašiais maldos žodžiais kreipiasi romėnų karvedys Pinarijus, apgulęs Heną per Antrąjį punų karą: „Jus, motina Cerera ir Proserpina, meldžiu, taip pat ir kitus dangaus bei požemio dievus, gyvenančius šiame mieste, šiuose šventuosiuose ežeruose ir giraitėse <...>“ (*sacratos lacus lucosque*) (Liv. XXIV. 38.8).

§ 189

būčiau laisvas verčiau ginti doruosius, nei priverstas kaltinti nedorėlius. Ciceronas užbaigia kalbą efektinga triguba antiteze: dorieji vs. nedorėliai (*bonos – improbos*), ginti vs. kaltinti (*defendere – accusare*), laisva valia vs. būtinybė (*liceat – necesse sit*). Jo pageidavimas verčiau būti gynėju nei kaltintoju išsipildė: pergalė prieš Hortenzijų Verio byloje atnešė tokią šlovę, kad jis tapo labiausiai pageidaujamu Romos advokatu. Per visą savo karjerą Ciceronas ištikimai laikėsi gynėjo vaidmens, išskyrus vienintelį žinomą atvejį, kai jis 51 m. pr. Kr. apkaltino savo priešininką Titą Minucijų Planką Bursą (Cic. *Fam.* VII. 2.2; Dio Cass. XL. 55).

Vis dėlto savo gebėjimą kaltinti oratorius puikiai demonstruoja senate bei tautos susirinkimuose, užsipuldamas priešininkus – Katiliną (*Katilinarijos*), Marką Antonijų (*Filipikos*). Net ginamosiose teismo kalbose kaltinimas jam neretai tampa efektyvia gynybos priemone, pvz. 56 m. pr. Kr. gindamas Publijų Sestijų, jis taip aršiai kritikuoja priešingos pusės liudytoją Vatinių, kad vėliau tą kalbos dalį išleidžia keistoku pavadinimu *Liudytojo Publijaus Vatinijaus apklausa* (*Interrogatio in P. Vatinium*).

Dėl pirmojo ir trečiojo minėtosios antitezės dėmens Cicerono lūkesčiai ne visai išsipildė. Anaipol ne visi jo ginamieji buvo dori (*boni*) tikrąja prasme. Pvz., Gajus Antonijus, kurį Ciceronas gynė teisme kaltinamą turto prievartavimu (*de repetundis*), ko gero, nedaug tenusileido Veriui, o po Kluencijaus bylos oratorius pats prisipažino „paleidęs miglą teisėjams į akis“ (*tenebras offudisse iudicibus* – Quint. II. 17.21). Galiausiai ne visada oratorius buvo laisvas rinktis: 56 m. pr. Kr. sustiprėjus triumvirato (Cezario, Pompėjaus, Kraso) valdžiai, Ciceronas buvo priverstas imtis jo orumą žeminančių bylų, pvz., ginti savo aršų priešą, Cezario šalininką Publijų Vatinių.

ILIUSTRACIJOS

INDEX NOMINUM

Ši rodyklė apima žemėlapius, įvadinį straipsnį, vertimą ir komentarus. Nuorodos kreipia į tam tikrą vertimo vietą, skaičiai kursyvu – į įvadinio straipsnio arba komentarų puslapį. Vertimo tekste sutinkami vardai pateikiami su lotyniškais atitikmenimis. Santrumpos: cos. – *consul*, praet. – *praetor*, trib. pl. – *tribunus plebis*, cens. – *censor*, aed. – *aedilis*, iliustr. – iliustracija.

- Achaja (*Achaia*) | *Div. Caec.* 6, 38, 64,
Verr. I. 2, 6; II. 5.127; 36, 276, 298, 317,
 330–331, 334, 143, 702, 709
 Achradina (*Achradina*) | *Verr.* II. 4.119;
 15, 529, 534–536, 566
Africanus | 305, dar žr. Afrikietis, Publijus
 Afrika (*Africa*) | *Verr.* II. 4.103; 290, 323,
 421, 450, 488, 547, 578–579, 611
 Afrikietis Vyresnysis (*P. Cornelius Scipio*
Africanus Maior, cos. 205) | *Verr.* II. 5.25;
 434, 459, 536, 564
 Afrikietis, Publijus (*P. Cornelius Scipio*
Africanus Aemilianus, cos. 147 ir 134) |
Div. Caec. 69; *Verr.* II. 4.22, 74–75, 78–84,
 93; II. 5.124–125, 185–186, dar žr. Scipi-
 jonas, Publijus
 Afroditė | 20, 23, 304, 400, 474, 635
 „Afroditė Anadijomenė“ | 504
 Knido Afroditė | 363, 503–504
 Agatoklis (*Agathocles*) | *Verr.* II. 4.122;
 323, 361, 434, 488, 490, 566
 Agira | žr. Agirijas
 Agirijas (*Agyrium*) | *Verr.* II. 4.17, 50, 114;
 II. 5.133; 14, 375, 412, 455, 476, 598–599
 Agonidė (*Agonis*) | *Div. Caec.* 55–56;
 304–305
 Agrigentas (*Agrigentum*) | *Verr.* II. 4.27,
 58, 93–95; II. 5.186; 14, 22, 280, 319, 353,
 368, 376, 385, 407, 413, 418, 436–438, 441,
 453–454, 485, 528, 540, 633; iliutr. 23
 Agrigento | žr. Agrigentas
 Aidonė | 14, 355, 374; iliustr. 5–6, 24
 Aigačių salos | 397, 463
 Aigina | 431
 Aigospotamai | 530, 580
 Aischilas (*Aeschylus*) | *Verr.* II. 4.48; 407
 Aischilas (tragikas) | 485
 Aischrijonas (*Aeschrio*) | *Verr.* II. 4.59; II.
 5.31, 81; 422, 508, 542, 572
 Aitna | žr. Etna (miestas)
 „Ajantas“ (*Ajax*) | *Verr.* II. 4.135; 504–
 505, 507
 Ajolas | 20
 Ahenobarbas | žr. Domicijus, Gnėjus ir
 Lucijus
 Akademija | 492, 632
 Akcijus | 401, 629
 Akešta | 433
 Akeštas | 432
 Akragantas | 413, 435–437, 453–454, 456,
 461, 579, 606; dar žr. Agrigentas
 Akraganto vartai | 500
 Akrės | 14, 21
 Akropolis, Atėnų akropolis | 368, 430,
 474, 507
 Aktijas | 453
 Akvilijus, Manijus (*M. Aquilius*, cos.
 129) *Div. Caec.* 69 | 310–311

- Akvilijus, Manijus (*M'. Aquilius*, cos. 101) *Verr.* II. 5.3, 5, 7, 14 | 371, 523–525, 527
- Alba Longa | 433
- Albucijus, Titas (*T. Albucius*) | *Div. Caec.* 63; 307–308
- Aleksandras Didysis | 504, 507–508
„Aleksandras“ (*Alexander*) | *Verr.* II. 4.135; 504
„Aleksandro mozaika“ | 488
- Aleksandridė | 24
- Aleksandrija (*Alexandria*) | *Verr.* II. 5.145; 23, 357, 368, 424, 607, 611
- Alekto | 440
- Alesa | 358
- Alexander M. C. | 32, 37, 44, 280, 299, 312, 314, 340–341, 351–352, 372, 393
- Alfejas | 483
- Alija | 299
- Alijenas (*Alienus*) | *Div. Caec.* 48–49; 299–302
- „Alkmajonas“ | 401
- Alpės | 413
- Ambivijus Turpijonas, Lucijus | 302
- Amestratas (*Amestratus*) | *Verr.* II. 5.133; 14, 598–599
- Amfijarajas | 400
- Anaksilajas | 361
- Anapas | 496
- Anatolija | 431
- Anchisas | 20, 304
- Ancijus | 560
- Andziulytė D. | 283
- Anijus, Markas (*M. Annius*) | *Verr.* II. 5.73–74, 156; 568, 612
- Antiochas (*Antiochus*, Sirijos karalaitis) | *Verr.* II. 4.65, 67, 70; 353, 424–425
- Antiochas Eusebijas Filopatras (*Antiochus*, Sirijos karalius) | *Verr.* II. 4.61; 423–424
- Antiochas (vergų vado Eunias) | 475
- Antika | 7, 48, 328, 365, 400, 425, 435, 465, 482, 499, 507, 592
- Antonijus Hybrida, Gajus (cos. 63) | 337, 637
- Antonijus Kretikas, Markas (*Antonius*, oratorius sūnus) | *Div. Caec.* 55; 305, 463
- Antonijus, Markas (*M. Antonius*, oratorius) | *Div. Caec.* 25; *Verr.* II. 5.3, 32; 284, 305, 344, 523, 543
- Antonijus, Markas (triumviras) | 24, 26, 41, 305, 327, 342, 356, 368, 401, 428, 453, 611
- Antropinas (*Anthropinus*) | *Verr.* II. 5.90; 585
- Apelis | 367, 504–506, 508
- Apeninai | 24
- Apijaus kelias | 34, 279, 487
- Apolodoras (*Apollodorus*) | *Verr.* II. 4.50; 412
- Apolonas (*Apollo*) | *Verr.* II. 4.30, 71, 93; II. 5.185; 15, 322, 365, 368, 430–431, 438, 448, 453, 470–471, 480–482, 485, 495, 500, 632
„Apolonas Sauroktonas“ | 363
Apolonas Temenitas (*Apollo Temenites*) | *Verr.* II. 4.119; 485
- Apolonidė | 404
- Apolonija (*Apollonia*) | *Verr.* II. 5.15; II. 5.86, 90; 14, 531–532, 585, 599
- Apolonijas (*Apollonius*, iš Panormo) | *Verr.* II. 5.16–24; 310, 370, 519, 533–535
- Apolonijas, Aulas Klodijus (*A. Clodius Apollonius*) | *Verr.* II. 4.37; 397

- Apolonijas (skulptorijs) | 427
 Apronijus (*Apronius*) | Verr. II. 5.70; 412, 475–476, 567
 Apulėjus Dicipjanas | 404
 Apulėjus, Lucijus (*L. Appuleius*) | Div. Caec. 47
 Archagatas (*Archagathus*) | Verr. II. 4.51, 53; 414
 Archijas, Gajus Licinijus | 292, 382, 396–397, 408, 458
 Archimedes (*Archimedes*) | Verr. II. 4.131; 23, 25, 28, 479–481, 486, 499–500
 Archonidas (*Archonidas*) | Verr. II. 4.59; 422–423
 Arėjas | 400, 598
 Aretūsa (*Arethusa*) | Verr. II. 4.118; II. 5.80; 15, 482–483, 497, 572; iliustr. 29
 Argas | 396, 400
 „Argonautai“ | 347
 Arijus, Kvintas (*Q. Arrius*) | Verr. II. 4.42; 402–403
 Ariminis (dab. *Rimini*) | 321
 Aristajas (*Aristaeus*) | Verr. II. 4.128; 495–497, 510
 Aristas (*Aristus*) | Verr. II. 4.29; 388
 Aristėjas (*Aristeus*) | Verr. II. 5.110; 230, 585–587
 Aristodamas | Verr. II. 5.15; 531
 Aristonikas | 311
 Arkadija | 455
 Armėnija | 351, 423–424
 Arpinas | 17, 500, 628
 Artemidė | 15, 322, 430, 433–434, 439–440, 480–483, 607, 632; iliustr. 18
 Artemidė Fosfora | 440
 Artemidė Leukofrijenė | 431
 Artemidė Pergietė | 431
 Efeso Artemidė | 400, 431, 482, 504
 Artemidoras | 431
 Artemisijas | 453, 607
 Asinijus | 38
 Asklepijas | 453, 459
 Askonijus Pedijanas | 42
 Asoras (*Assorus*) | Verr. II. 4.96; 14, 455
 Aspendas | 322, 431
 Assoro | žr. Asoras
 Aštartė | 304, 463
 Ašterija | 480
 Aština A. E. | 459
 Atalas (*Attalus*) | Verr. II. 4.59; 421
 Atalas I | 387
 Atalas III | 311, 387
 Atėnai (*Athenae*) | Div. Caec. 39; Verr. II. 4.5, 71; II. 5.127, 184; 18, 21–22, 295, 321, 367, 430, 434, 466, 470, 477, 490, 503, 505–507, 530, 580, 596, 619, 631, 635
 Atėnajas | 23–24, 399–400
 Atėnė | 15, 22, 321, 357–358, 367–368, 430–431, 480–482, 488, 492, 632; iliustr. 25–27
 Atėnė Paladė | 636
 Atėnė Partena (Mergelė) | 430, 474
 Atėnionas | 524, 527
 Atikas, Titas Pomponijus | 324, 363, 385, 462, 471, 501, 608, 632
 Atilijus, Markas (*M. Atilius*) | Verr. I. 39; 345
 Augustas | žr. Oktavijanas Augustas
 Augustus (mėnuo) | 338
 Aukso rūmai | 506–507
 Aventinas | 472, 631
 Aventino triada | 472, 548, 635
 Averno ežeras | 19
 Azija (*Asia*) | Div. Caec. 6, 38; Verr. I. 11;

II. 4.30, 71, 133, 135; II. 5.127, 145; 18, 33, 40, 45, 275, 284, 293, 306, 311. 316, 320–321, 344, 351, 355, 378, 387–388, 395, 404–405, 424, 430–431, 448, 450, 457, 507, 525, 539, 578, 626, 629
Azinijus Polijonus | 396

Bakchas | 495, 506, 540, 635
Baldo G. | 362, 448, 477, 481, 508
Bellardi G. | 544, 602
Belona (*Bellona*) | Verr. II. 5.41; 551
Bendoriūtė A. T. | 26
Berger D. | 47
Berlyno Senasis muziejus | 354, iliustr. 2–4, 15
„Besilsintis satyras“ | 363
Bitinija (*Bithynia*) | Verr. II. 5.27; 504, 538–539
Bizantijas (dab. *Itambul*) | 498
Boardman J. | 387
Boetas (*Boëthus*) | Verr. II. 4.32; 391; iliustr. 12–13
Bojotija | 364, 466, 507
Borneque H. | 398, 404, 461, 559, 581
Bosforas | 498
Boskorealė | 355
Botsford G. W. | 449
Britanija | 550
Britannicus | 305
Broughton T. R. S. | 350, 527, 533, 562, 569, 589
Brugnola V. | 602
Brundizijus (*Brundisium*) | Verr. I. 6; 319
Brutijus | 526, 550, 620
Bulbas | 345
Busiridas | 606
Butler S. | 439, 494, 588

Calcheſter | 561
Caltabellotta | žr. Trijokalai
Capo di Faro | 527
Caprius | 38
Caravaggio | 566
Cary M. | 620

Caronia Marina | žr. Kalaktė

Castel Tusa | žr. Halaisa

castello Maniace | 15, 481, 541

Catania | žr. Katina

Cecilija Metela | 516

Cecilijus (komediografas) | 302

Cecilijus Dionas | žr. Dionas, Kvintas

Cecilijus

Cecilijus Metelas Makedonikas, Kvintas (cos. 143) | 492

Cecilijus Metelas Nepotas, Kvintas (cos. 98) | 316

Cecilijus Metelas Pijus, Kvintas | 444

Cecilijus, Kvintas (*Q. Caecilius Niger*) |

Div. Caec. 4, 12, 20, 22, 27, 30, 32–33, 35, 37, 45, 49, 52, 56, 71, 73; 32–33, 36, 271–272, 282, 285–288, 291, 293–295, 297–300, 302, 305–307, 405, 494, 562, 573

Cecilijus, Kvintas (*Q. Caecilius*, nežinomas asmuo) | *Div. Caec.* 64; 308

Cecilijus, Markas (*M. Caecilius*, kaltintojo brolis) | *Div. Caec.* 29; 287–288

Celijus Antipatras | 478

Celijus, Gajus (*C. Caelius Caldus*, cos. 94) | Verr. II. 5.181; 629

Celijus, Markas (*M. Coelius*) | Verr. II. 4.37; 396

Centuripe | žr. Kenturipos

- Cerchiai L. | 19, 436
 Cerealijos | 383, 548
 Cerera (*Ceres*) | *Verr.* II. 4.99, 106, 109–114, 119; II. 5.36, 99, 187; 353, 410, 459, 460, 466–467, 471–473, 477, 485, 498, 540, 548, 635–636
 Cerera Heniškė (*Ceres Hennensis*) | *Verr.* II. 4.107–108; 47, 353, 371, 439, 465, 498
 Cervijus, Publijus (*P. Cervius*) | *Verr.* II. 5.114; 590
 Cetegas | 396
 Cezetijus, Publijus (*P. Caesetius*) | *Verr.* II. 4.146; II. 5.63; 514, 562, 569
 Cezonijus, Markas (*M. Caesonius*) | *Verr.* I. 29; 335, 337–348
 Chalkedonas (dab. *Kadiköy*) | 391, 498
 Charibdė (*Charybdis*) | *Verr.* II. 5.146; 20, 606
 Charonas | 592
 Chelidonė (*Chelido*) | *Verr.* II. 4.71; II. 5.34, 38; 372, 430, 489, 542, 545, 549–550
 Chijas (*Chios*) | *Verr.* II. 5.127, 185; 322, 431, 596, 607, 632
 Chrisas (*Chrysas*) | *Verr.* II. 4.96; 456, 497
 Chrisogonas | 18, 272
 Cincijus | 501
 Cincinatas, Titas Kvinkcijus | 498, 551
 Civita | žr. Etna (Aitna)
 Coarelli F. | 279, 304, 328, 364, 444, 481–482, 484–485, 488, 490, 495, 541, 566
 Cole S. | 524
 Conza | žr. Konsa
 Cook A. B. | 575–576
 Cooley A. | 429
 Corbeill A. | 306, 414, 517
 Corso A. | 363, 503–504, 506
 Corso Gelone | 15
 Corso Umberto I | 15, 481, 483
 Cowles F. H. | 36, 38
 Craig Ch. P. | 295
 Čemberdžy V. | 544–545, 559, 563, 602
 Daidalas | 431, 456
 Dalsasso P. | 286, 301–302
 Dambrasukas A. | 299, 304–305, 438, 467, 470, 591, 599, 607
 Damofontas | 440
 Darenberg Ch. | 568
 Dart Ch. J. | 565
 Daržovių turgus | 565
 Deivės Motinos | 457
 Deksonas (*Dexo*) | *Verr.* II. 5.108, 110, 128; 453, 585–586, 596
 Delas (*Delos*) | *Verr.* II. 4.71; II. 5.185; 322, 355, 361, 430, 448, 480, 607, 632
 Delfai | 21, 318, 431, 466, 470, 500, 632
 Demetra | 440, 460, 465–468, 470–471, 473–474, 485, 506
 Demetra Tesmofoza | 459
 Demetrijas (*Demetrius*) | *Verr.* II. 4.92; 452
 Demetrijas Poliorketas | 506
 Derveni kapas | 387
 Diadoumenos („Besirišantis raištį“) | 369
 Diana (*Diana*) | *Verr.* II. 4.71–72, 74, 76–78, 80, 83, 118; II. 5.185; 47, 353, 371, 430, 434, 438–440, 459, 465, 473, 475, 481–482, 632
 „Versalio Diana“ | 439
 Dianijus (*Dianius*) | *Verr.* II. 5.146, 154; 607
 Dickey E. | 329, 401

- Didimai | 431
 Didijus, Titas | 316
 Didysis cirkas | 367, 392, 472, 565, 634
 Didysis uostas | 15, 480, 484, 541, 580
 Didžioji Deivė | 456
 Didžioji Frigija | 388
 Didžioji Graikija | 24, 507
 Didžioji Leptė | 611–612
 Didžioji Motina (*Mater Magna*) | Verr. II. 4.97; 391, 457–458
 Didžiosios Motinos šventė | 548
 Didžiosios Eleusinijos | 470
 Dievų Motina | 457
 Dilytė D. | 237, 328, 336, 347, 377, 419, 472, 488–489, 493, 495, 503, 507, 539, 542, 565, 570, 575, 577, 586
 Dilke O. A.W. | 280, 508
 Diodoras (*Diodorus*, sirakūzietis) | Verr. II. 4.138
 Diodoras Melitietis (*Diodorus Melitensis*) | Verr. II. 4.38–41; 323, 353, 396, 399, 401–402
 Diodoras Sicilietis | 29, 322, 446, 456–457, 462, 465–467, 469, 475, 480, 483–486, 489, 493
 Diodoras, Kvintas Lutacijus (*Q. Lutatius Diodorus*) | Verr. II. 4.37; 394, 396
 Dioklecijanas | 311
 Dioklis (*Diocles*) | Verr. II. 5.16
 Dioklis Popilijus (*Diocles Popilius*) | Verr. II. 4.35; 353, 394
 Diomedas | 363
 Dionas, Kvintas Cecilijus | 358
 Dionisas | 22, 363, 495, 497, 503, 506
 Dionisijarchas (*Dionysiarchus*) | Verr. II. 4.50
 Dionisijas (*Dionysius*, Sirakūzų tiranas) | Verr. II. 5.143, 145; 22–23, 446, 490, 556, 566, 604, 606; iliustr. 31
 Dionisijo ausis | 15, 566; iliustr. 31
 Dionisijas II | 23
 Dionisijas Halikarnasietis | 433
 Dioskūrai | 444, 446, 633
 Dipilo vartai | 506
 „Diskobolas“ („Disko metikas“) | 367, 507
 Dyck' A. R. | 327
 Ditas | 475, dar žr. Tėvas Ditas
 Dittaino | žr. Chrisas
 Dolabela, Gnėjus Kornelijus (cos. 81) | 18, 294
 Dolabela, Gnėjus (*Cn. Cornelius Dolabella*, praet. 81) | Verr. I. 11; 40, 284, 293, 321, 348, 389, 430, 578
 Dolabelos | 26
 Domicijus, Gnėjus (*Cn. Domitius Ahenobarbus*, trib. pl. 104) | *Div. Caec.* 66; 309
 Domicijus, Lucijus (*L. Domitius Ahenobarbus*, cos. 94) | Verr. II. 5.7; 527
 Dorybė (*Virtus*) | Verr. II. 4.123; dar žr. Garbės ir Dorybės šventykla
 „Doriforas“ („Ieties nešėjas“) | 369
 Douglas A. E. | 297
 Drepanas (*Drepanum*) | Verr. II. 4.37; 14, 304, 397
 Dujilijus, Gajus | 565
 Dumčius J. | 295, 356, 371
 Dummett J. | 481
 Dunkle J. R. | 413
 Dvynys (*Geminus*) | Verr. II. 5.16
 Dzanklė | 21, 361, 435
 Dzeniketas | 381
 Dzeusas | 367–368, 396, 410, 427, 431, 457, 466, 468, 470, 474, 480, 502, 504, 601, 635

- Dzeusas Olimpietis | 15, 484, 509
 Dzeusas Ūrijas | žr. Ūrijas
 Dzosipapas (*Zosippus*) | *Verr.* II. 4.92

 Eberhard A. | 544, 580, 587, 602
 Egėjo jūra | 21, 507
 Egiptas (*Aegyptus*) | *Verr.* II. 4.61; II. 5.157; 24, 424, 575, 606–607
 Egritomaras (*Aegritomarus*) | *Div. Caec.* 67; 309–310
 Eknomo kyšulys | 463
 Elėja | žr. Velija
 Eleusinas | 460, 466–467, 470–471, 474, 500, 506, 635
 Eleusino triada | 506, 548
 Elidė | 483
 Eloro | žr. Heloras
 Elpenoras | 592
 Emilijanas | žr. Afrikietis, Publijus; Scipijonas, Publijus
 Emilijus Lepidas, Markas | 631
 Emilijus Paulas, Lucijus | žr. Paulas, Lucijus
 Emilijus Skauras, Markas (*praet.* 56) | 33, 348–349, 357
 Emilijų bazilika | 370
 Enėjas (*Aeneas*) | *Verr.* II. 4.72; 20, 304, 432–433, 457, 636
 Engijus (*Engyrum*) | *Verr.* II. 4.97; II. 5.186; 359, 391, 438, 456–458, 633
 Enijo | 551
 Enijus | 401, 536, 542
 Enna | žr. Hena
 Enos R. L. | 47
 „Epigonai“ | 401
 Epikidas | 459
 Epipolės | 15, 481

 Epiras | 24, 390, 556
 Erdek | žr. Kidzikas
 Erehtėjonas | 368, 430
 Erichtonijas | 430
 Erifilė (*Eriphyla*) | *Verr.* II. 4.39; 357, 400
 „Erifilė“ | 401
 Erikas (*Eryx*) | *Div. Caec.* 55; 14, 20–21, 304, 584, 603
 Eriko Venera (*Venus Ericina*) | *Div. Caec.* 55–56; 304–305, 438, 584, 602–603
 Erimantas | 455
 Erimanto šernas (*aper Erymanthius*) | *Verr.* II. 4.95; 455
 Erinėjas | 466
 Erinijos | 440, 588
 Eritros | 322, 431
 Erotas | 363–365, 503
 Erskine A. E. | 304, 633
 Erucijus | 293
 Eskulapijus (*Aesculapius*) | *Verr.* II. 4.93, 127–128; 353, 368, 453, 495–496
 Etna (*Aetna*, kalnas) | *Verr.* II. 4.106; II. 5.146; 20, 607
 Etna, Aitna (*Aetna*, miestas) | *Verr.* II. 4.59, 114; 376, 420, 476
 Etrurija | 555
 Etruskų gatvė | 634
 Euboja | 361, 606
 Eubulidas (*Eubulida*) | *Verr.* II. 5.110, 128
 Eumenas II | 311
 Eumenidas (*Eumenidas*) | *Verr.* II. 5.15; 532
 Eunas | 468, 475
 Eupolemas (*Eupolemus*) | *Verr.* II. 4.49; 408

- Eupolemo namas | 355; iliustr. 5–6
 Euridikė | 495
 Eurijalo tvirtovė | 15
 Europa | 502, 507
 „Europa ant jaučio“ (*Europa in tau-ro*) | Verr. II. 4.135; 502
 Ezernija (dab. *Isernia*) | 452
- Fabijai Maksimai | 403
 Fabijaus arka (*fornix Fabianus*) | Verr. I. 19; 327–328
 Fabijus Maksimas Verukožas | žr. Maksimas, Kvintas
 Fabricijai | 531
 Facella A. | 496–497
 Falakras (*Phalacrus*) | Verr. II. 5.105, 116, 122; 585, 593, 598
 Falaridas (*Phalaris*) | Verr. II. 4.73; II. 5.145; 22, 437, 490, 606
 Fantham E. | 275
 Farnell L. R. | 440, 457
 Farnese'ių kolekcija | 503
 Faselidė (*Phaselis*) | Verr. II. 4. 20, 23; 380–381
 Fauno namas | 488
 Favonijus (*Favonius*) | Verr. II. 5.27; 537–538
 Feidijas | 26, 427, 474, 492
 Fidikulanijus Falkula, Gajus | 346
 Fidius | 556
 Filarchas iš Haluntijo (*Phylarchus Haluntinus*) | Verr. II. 5.90, 122; 577, 585, 593, 598
 Filarchas iš Kenturipų (*Phylarchus Centuripinus*) | Verr. II. 4.29, 50; 353, 388, 411, 598
 Filipas | 318, 387
- Filonas, Lucijus (*L. Philo*) | *Div. Caec.* 63; 307
 Fimbrija, Gajus (*C. Flavius Fimbria*, cos. 104) | Verr. II. 5.181; 628
 Fintjadė | 14, 436
 Fintijas | 436
 Flakas, Lucijus Valerijus | 33, 378, 404, 525
 Flakas, Lucijus (*L. Flaccus*) | *Div. Caec.* 63
 Flaminijaus cirkas | 444, 565
 Flamininas, Titas (*T. Quinctius Flaminius*) | Verr. II. 4.129; 498
 Flavijus, Lucijus (*L. Flavius*) | Verr. II. 5.15, 155–156
 Flora (*Flora*) | Verr. II. 5.36; 548
 Floras | 356, 522
 Floralijos | 548
 Fontėjus, Markas | 33
 Formijos | 19
Foro Siracusano | 483
 Fortūna (*Fortuna*) | Verr. II. 4.119; 371, 484
 Forumas (sc. *Forum Romanum*) | Verr. II. 4.6, 126; II. 5.33, 77, 143–144, 150, 152, 170; 302–303, 316, 327, 328, 369, 370, 504, 544–545, 565, 570, 609–610, 621, 633–634
Frascati | žr. Tuskulas
 Frazel Th. D. | 44, 46, 411, 415, 520, 522, 588
 Fuhrmann M. | 545, 559, 563
 Fulvijaus ir Emilijaus bazilika | 370
 Fulvijus Nobilijoras | 25
 Furijos (*Furiae*) | Verr. II. 5.113; 440, 588–599
 Furijus (*Furius*) | Verr. II. 5.112, 114; 585, 588–599, 597
 Furijus, Lucijus | 523

- Gabinijus, Publijus (*P. Gabinius Capito*, praet. 89) | *Div. Caec.* 64; 308
 Gaja | 457
 Gajbernis | 329
 Galba, Publijus Sulpicijus | 337
 Galija | 18, 33, 40, 384, 450, 550
 Šiapusalpinė Galija | 321
 Galijus, Kvintas | 344
 Galvijų turgus | 366, 565, 634
 Garbė (*Honos*) | *Verr.* II. 4.123
 Garbės ir Dorybės šventykla (*aedes Honoris et Virtutis*) | *Verr.* II. 4.121; 487, 489
 Gavijus, Publijus (*P. Gavius*) | *Verr.* II. 5.158, 161, 164–165, 169–170; 520, 529, 613–614, 616
 Gela | 14, 21, 30, 435–436, 484
 Gelijus, Aulas | 42, 310, 417, 617
 Gelonas | 22, 473, 477, 482, 484–785, 562
 Gelumbeckaitė J. | 595
 Gentijus | 608
Germanicus | 305
 Germanikas | 575
 Geroji Laimė (*Bona Fortuna*) | *Verr.* II. 4.7 371
 Getzler M. | 515
 Giuliano A. | 474
 Glabrijonas (*M'. Acilius Glabrio*, tėvas, trib. pl. 123 ar 122) | *Verr.* I. 52; 341, 349
 Glabrijonas, Manijus (*M'. Acilius Glabrio*, sūnus, praet. 70, cos. 67) | *Verr.* I. 4, 29, 41, 51; II. 5.76, 163; 30, 35, 318, 335, 341, 517, 569, 619
 Glabrijonas, Manijus Acilijus (Cicerono adresatas) | 398
 Glaukas | 459
 Gleba M. | 387
 Glikera | 365
 Gölhisar | žr. Kibira
 Gorenshtein V. O. | 341, 348, 380, 393, 398, 461, 496, 532, 554, 559, 562–563, 581, 602
 Gorgonė (*Gorgo*) | *Verr.* II. 4.124
Graecia Magna | žr. Didžioji Graikija
 Graikija (*Graecia*) | *Verr.* II. 4.71, 133, 135; II. 5.127; 21–22, 25, 293, 308, 319, 321, 324, 363–364, 387, 392, 421, 431, 466, 477, 492, 500–501, 507, 515, 524, 530, 608, 616, 629
 Grakchas, Gajus Sempronijus (trib. pl. 123–122) | 34, 276, 289, 311, 343, 349, 521, 594–595, 618
 Grakchas, Tiberijus (*Ti. Sempronius Gracchus*, trib. pl. 133) | *Verr.* II. 4.108; 471
 Granijus, Publijus (*P. Granius*) | *Verr.* II. 5.154
 Greenidge A. H. J. | 32, 277, 547, 549, 556, 601
 Greenwood L. H. G. | 301, 348, 380, 404, 461, 496, 532, 544, 563, 580–581, 602
 Guzzo P. G. | 355
 Hadas | 468–470, 492, 497, 526
 Hadrijanas (*C. Fabius Hadrianus*, praet. 84) | *Verr.* II. 5.94; 578–579
 Hadrijanas (imperatorius) | 347, 503
 Halaisa (*Halaesa*) | *Verr.* II. 4.17, 20; 14, 29, 375, 380, 599
 Halikarnasas | 322, 431
 Halikijos (*Halicysae*) | *Verr.* II. 5.15; 14, 29, 380, 532
 Halm K. | 398, 539, 544, 576, 580, 582, 584, 587, 302, 622
 Haluntijas (*Haluntium*) | *Verr.* II. 4.51–52; II. 5.86, 90, 122; 353, 376, 412, 531, 577, 585, 593, 598–599

- Hamilkaras Magonas | 434
 Hanibalas (*Hannibal*) | *Verr.* II. 5.31; 356, 403, 434, 457, 536, 540, 542
 Harmonija | 400
 Hefaištas | 430
 Hefaištējas | 430
 Hejai (*Heii*) | *Verr.* II. 4.6; 370
 Hejus (*Heius*, Verio apiplēštas nepilnametis) | *Verr.* II. 4.37; 394, 399
 Hejus, Gajus (*C. Heius*, iš Mesanos) | *Verr.* II. 4.3–4, 7, 10–12, 14–19, 27, 150; II. 5.47; 353, 358–362, 371–373, 375, 377, 379, 399, 428, 439, 475, 560, 597; iliustr. 10
 Hekatē | 440, 470
 Helijas | 20
 Helikonas | 364–365
 Heloras (*Helorus*) | *Verr.* II. 4.59; II. 5.90–91, 95; 14, 376, 420, 422–423, 577
 Hemeroskopējas | 607
 Hena (*Henna*) | *Verr.* II. 4.17, 96, 106–113; II. 5.133, 187; 14, 47, 353, 371, 375, 412, 455, 460, 465–468, 473–475, 532, 598–599, 636
 Hera | 322, 430–431, 463
 Herajas | 367, 431, 631
 Heraklēja (*Heraclea*) | *Verr.* II. 5.86, 123, 129; 14, 30, 376, 585
 Heraklējas (*Heracleus*, segeštietis) | *Verr.* II. 5.111, 120; 571, 585, 587
 Heraklējona (*Heracleo*) | *Verr.* II. 5.91, 97
 Heraklijas (*Heraclius*, sirakūzietis) | *Verr.* II. 4.136, 139, 151; 280, 358, 391, 422, 508–510
 Heraklijas (*Heraclius*, Sirakūzų proagoras) | *Verr.* II. 4.137; 509
 Heraklis | 367–368, 452, 455, 463, 526, 606
 Herbita (*Herbita*) | *Verr.* II. 4.114; II. 5.86, 110, 123, 133; 14, 30, 376, 422, 476, 532, 585, 598–599
 Herenijus, Gajus (*C. Herennius*) | *Verr.* I. 39; 345
 Herenijus, Titas (*T. Herennius*) | *Verr.* II. 5.155–156; 611–612
 Herkulis (*Hercules*) | *Verr.* II. 4.5, 94–95; II. 5.186; 353, 362, 367, 454–455, 481, 633; iliustr. 23
 prisiekiu Herkuliui (*mehercule*) | *Div. Caec.* 37; *Verr.* I. 50; II. 4.5, 32–33, 144, 151, 153, 173, 180; 547, 617
 „Hermis su kūdikiu Dionisu“ | 363
 Hermogenas | 278
 Herodotas | 21–22, 27, 431, 436, 459
 Hesichijas Aleksandrietis | 553
 Hesijodas | 365, 468
 Hesperidės | 526
 Hiblos Megarai | 14, 21, 563
 Hijeronas (*Hieron*, Sirakūzų karalius) | *Verr.* II. 4.29, 118; II. 5.30, 53, 80; 23–25, 28, 323, 380, 388, 414–415, 422, 477–478, 481, 485, 488, 534, 541, 558, 566, 575
 Hijeronas (*Hiero*, iš Kibiros) | *Verr.* II. 4.30–31, 96; 389,
 Hijeronimas | 24–25, 477–478
 Hilgers W. H. | 392, 399, 406–407
 Himera (*Himera*) | *Verr.* II. 4.73; 14, 21, 435–436
 Himeros mūšis | 22, 435, 473, 482, 485, 579
 Hinds S. | 466–467, 469
 Hiparidas (*Hipparis*) | *Verr.* II. 4.128; 496–497

- Hipijas | 408
 Hiponijas | 550
 Hoffman J. B. | 466
 Holloway R. R. | 461, 481, 488
 Holst H. | 371
 Homeras | 19–20, 306, 466, 495, 526, 583, 592, 601, 606
 Hortenzijus, Kvintas (Q. *Hortensius Hortalus*, cos. 69) | *Verr.* I. 18–19, 26, 33, 37–38; II. 5.2, 22, 32, 45, 174, 179; 17–18, 32, 34–35, 44, 272, 282–285, 297–398, 317, 327–330, 333, 341, 348, 351–352, 370, 372, 374, 392, 394, 502, 522–523, 535, 543, 622–625, 636
 Hostilijaus kurija | 303, 370
 Husband R. W. | 331

 Iberija | 20
 Idos Motina (*Mater Idaea*) | *Verr.* II. 5.186; 458, 633
 Ilirija | 608
 Imachara (*Imachara*) | *Verr.* II. 5.15; 14, 531–532
 Innocenti B. | 286
 Isidoras (*Isidorus*) | *Verr.* II. 5.31, 81; 542, 572
 Isidoras iš Sevilijos | 568
 Ismenijas (*Ismenias*) | *Verr.* II. 4.92;
 Ispanija (*Hispania*) | *Verr.* II. 5.72, 151; 21, 34, 309, 311, 344, 347, 366, 384, 417, 424, 450, 522, 526, 550, 567, 607
 Italija (*Italia*) | *Div. Caec.* 38; *Verr.* II. 4.23; II. 5.5–6, 8, 14; II. 5.39, 58, 99, 160–161, 169; 19–22, 24, 279, 294, 312, 319, 342, 355, 361–362, 386, 415, 421, 424, 433, 452, 474, 502, 507, 522, 525–526, 528, 540, 545, 550, 553–555, 560–561, 611, 616, 620, 636

Iulius (mėnuo) | 338
 Yonge C. D. | 380, 398, 461, 496, 563, 602

 Jaeger M. | 28, 500
 Jakchas (*Iacchus*) | *Verr.* II. 4.135; 496, 506–507
 Jakchėjas | 506
 „Jalistas“ (*Ialysus*) | *Verr.* II. 4.135; 503, 505–507
 Jannelli L. | 19, 436
 Jaunystė | 487
 Juba | 396
 Julas (Askanijas) | 433
 Julijus Cezaris, Gajus (diktatorius) | 34, 284, 305, 416, 436, 462, 505, 560, 611, 637
 Julijus Cezaris, Lucijus (cos. 90) | 386
 Julijus, Gajus (C. *Iulius Caesar Strabo Vopiscus*) | *Div. Caec.* 63; 308, 338, 342, 385
 Junijus, Gajus | 336
 Junijaus teismas (*iudicium Iunianum*) | *Verr.* I. 29; 336, 345
 Junona (*Iuno*) *Verr.* II. 4.71, 103–104; II. 5.36; 353, 357, 427, 430, 439, 461–464, 472, 548, 630–631
 Junona Karalienė (*Iuno Regina*) II. 5.184; 492, 630–631
 Juodoji jūra | žr. Pontas
 Juodoji Madona | 446; iliustr. 20
 Jupiteris (*Iuppiter*) | *Verr.* II. 4.129, 137, 140; II. 5.36; 339, 422, 474, 517, 564
 Didysis Maloningasis Jupiteris (*Iuppiter Optimus Maximus*) | *Div. Caec.* 43; *Verr.* II. 4.64, 66–67, 69–71, II. 5.184; 426–427, 565, 630
 Kapitolijaus Jupiteris | 346, 357, 400, 423, 445, 471–472, 548, 555, 631

- Jupiteris Olimpietis (*Iuppiter Olympius*) | Verr. II. 4.119; 484, 509
 Jupiteris Statoras | 492
 Jupiteris Valdovas (*Iuppiter Imperator*) | Verr. II. 4.128–130; 496, 498
 Juturnos šaltinis | 633
 Juvenalis | 26, 400
- Kaimio J. | 515
 Kajeta | 501
 Kakurijus, Gajus (*C. Cacurius*) | Verr. II. 4.37; 394, 396
 Kalabrija | 317, 319, 502
 Kalaktė (*Calacte*) | Verr. II. 4.49; 14, 408, 412, 599
 Kalidijus, Gnėjus (*Cn. Calidius*) | Verr. II. 4.42–46; 353, 403–404
 Kalidijus, Kvintas (*Q. Calidius*) | Verr. I. 38; 344
 Kaligula | 24, 365, 391
 Kalpurnijus, Lucijus (*L. Calpurnius Piso Frugi*, trib. pl. 149, cos. 133) | Verr. II. 4.108; 31, 309, 417
 Kamarina | 14, 484, 497
 Kamilas, Markas Furijus | 631
 Kamiras | 505
 Kampanija | 19, 360, 403
 Kaneforos (*Canephoroe*) | Verr. II. 4.5, 18; 362, 368, 378, 439
 Kanos (*Canae*) | Verr. II. 5.28; 540
 Kantrybė | 487
 Kanulėjus, Markas | 18
 Kapos vartai | 487
 Kapitolijus (*Capitolium*) | Verr. II. 4.64–69, 71, 129; II. 5.48, 77, 184; 366, 368, 426–427, 429, 489, 498, 546, 555, 565, 570, 594, 621, 630, 634
 Kapitolijaus muziejus | 391, iliustr. 1
 Kapitolijaus triada | 427, 472, 548, 630–631
 Kapris | 20, 616
 Karbonas, Gnėjus (*Cn. Papirius Carbo*, cos. 85, 84, 82) | Verr. I. 11; 40, 321, 610
 Karo kolona | 551
 Karpinatijus (*Carpinatus*) | Verr. II. 4.137; 508
 Kartagina (*Carthago*) | Verr. II. 4.72–74, 77, 80, 82, 84, 116; II. 5.97; II. 5.125; 19, 22, 24–25, 274, 323, 361, 382, 390, 397, 433–436, 441, 464, 477, 486, 488, 537, 543, 563, 579
 Kasijus Longinas, Gajus (cos. 73) | 289, 395, 557
 Kasijus Longinas Ravila, Lucijus | 337
 Kasijus, Lucijus (*L. Cassius*, teisėjas Verio byloje) | Verr. I. 30
 Kaštoras (*Castor*) | Verr. II. 5.186; 328, 632–634
 Kašinskaitė A. | 307, 627
 Katilina | 331–332, 418, 620, 637
 Katina (*Catina*) | Verr. II. 4.17, 50, 99–100, 114, 187; 14, 353, , 375, 410–411, 459–460, 465, 476, 556, 635
 Katonai | 531
 Katonas, Gajus (*C. Porcius Cato*, cos. 114) | Verr. II. 4.22; 381–382
 Katonas (Išmintingasis), Markas (*M. Porcius Cato Sapiens*, cos. 195, cens. 184, idem Katonas Vyresnysis Cenzorijus) | Div. Caec. 66; Verr. II. 4.22; II. 5.180; 309, 312–313, 322, 370, 381, 533, 627
 Katūlas | 539
 Kātulas, Kvintas (*Q. Lutatius Catulus Capitolinus*, cos. 78) | Verr. I. 44; II. 69,

82; 48, 346, 396, 426, 429, 445, 600
Kātulas, Kvintas Lutacijus (cos. 102) |
492, 628

Kātulo paminklas (*monumentum
Catuli*) | Verr. II. 4.126; 491–492

Kaudijaus tarpeklis | 556

Kavaliauskas Č. | 611

Kefaloidijas (dab. *Cefalū*) | 30, 435, 531

Kekropas | 430

Kelejas | 437

Kennedy G. A. | 36–37, 43, 340, 524

Kenturipos (*Centuripae*) | Verr. II. 4.17,
20, 29, 50, 114; II. 5.83, 86, 88, 105, 122;
14, 29, 353, 375, 380, 388, 411, 447, 451,
476, 566, 569, 571, 574–575, 585, 593,
598–599; iliustr. 16–17

Keturkaktis Janas | 366

Kibelė | 457–458, 633, 635

Kibira (*Cibyra*) | Verr. II. 4.30; 388–390,
407

Kidijas | 347

Kidzikas (*Cyzicus*) | Verr. II. 4.135; II.
5.127; 504–505, 507, 596

Kijanė | 15, 469–470, 496–497

Kilikija (*Cilicia*) | Div. Caec. 6; Verr. II. 4.
21; 275, 284, 321, 348, 381, 389, 525, 539,
564, 626

Kinoskefalos | 498

Kipridė | 503

Kirkė (*Circe*) | Div. Caec. 57; 19, 306

Klaudijus (imperatorius) | 304, 347, 365

Klaudijus, Apijus | 284

Klaudijus, Gajus (C. *Claudius Pulcher*,
aed. 99) | Verr. II. 4.6, 133; 501

Klaudijus, Kvintas (trib. pl. 218) | 376,
553

Klaudijus Pulchras, Gajus (C. *Claudius*

Pulcher, idem Klaudijus, Gajus) | Verr.
II. 4.7

Kleomenas (*Cleomenes*) | Verr. II. 4.59; II.
5.31, 82–83, 86–92, 94, 101, 104–105, 107,
110, 116, 122, 125, 133–135; 422, 542,
571–572, 574, 577, 583, 585, 587, 583, 598

Kleopatra | 24

Kleopatra Selėnė | 424

Klodija | 333

Klodijus Pulchras, Publijus | 284, 332, 605

Kluencijus Habitas, Aulas | 336, 637

Knidas (dab. *Tikir*) | 503, 507

Knido Afroditė | 363, 503–504

Kojas (*Koos*) | Verr. II. 4.135; 503–504,
507

Kokalas | 454

Köln | 561

Kolumela | 338, 533

Kominijus, Sekštas (*Sex. Cominius*) |
Verr. II. 4.24; 383

Konkordijos šventykla | 570

Konsa (*Consa*) | Verr. II. 5.158, 160–161,
164; 613–614

Konstantinopolis | 507

Korduba (*Corduba*) | Verr. II. 4.56

Korė | 480, 485, 506

Korintas | 355–356, 366, 399, 484, 500

Kornelija | 278

Kornelijus Lentulas Klodijanas, Gnėjus |
350, 533, 585

Kornificijus, Kvintas (Q. *Cornificius*) |
Verr. I. 30; 335

Korunkanijai | 531

Kota, Gajus Aurelijus | 284

Kota, Lucijus (L. *Aurelius Cotta*, cos. 144)
| Div. Caec. 69; 311, 350

Kota, Lucijus Aurelijus (praet. 70) | 341,
625

- Kota, Markas (*M. Aurelius Cotta*, cos. 74) | *Verr.* II. 5.34; 276, 545
- Kotijus, Markas (*M. Cottius*) | *Verr.* II. 5.165
- Kotijus, Publijus (*P. Cottius*) *Verr.* II. 5.165
- Krasas, Lucijus (*L. Licinius Crassus*, oratorius) | *Div. Caec.* 25; *Verr.* II. 4.133; 284, 344, 400, 501
- Krasas, Markas (*M. Licinius Crassus*, cos. 70 ir 55) | *Verr.* II. 5.5; 34, 347, 526, 598, 618, 637
- Krasas, Publijus Licinijus | 516
- Kratipas (*Cratippus*) | *Verr.* II. 4.29; 388
- Kreperėjus, Markas (*M. Crepereius*, teisėjas Verio byloje) | *Verr.* I. 30; 337
- Krimisas (Krinisas) | 432
- Kritolajas (*Critolaus*) | *Verr.* II. 4.59; 421
- Kronas | 457, 466, 469
- Krotonas | 21
- Krüger G. | 291, 295, 345, 348, 393, 398, 403–404, 444, 461, 496, 532, 545, 563, 580, 602
- Kserksas | 22
- Kučinskas M. | iliustr. 12, 16
- Kučinskas S. | iliustr. 1, 5, 13–14, 17–26
- Kučinskienė A. | 11, 272, 281, 286, 294, 296, 300, 324–325, 333, 3561, 364, 368, 374, 378, 392, 3698, 409, 450, 490, 512, 514, 583; iliustr. 2–4, 7–9, 15
- Kudulytė-Kairienė A. |
- Kumos | 371
- Kupidonas (*Cupido*) | *Verr.* II. 4.4–7, 12–13, 123, 135; II. 5.142; 362–366, 369–370, 438, 503, 507, 544
- Kuridijus, Lucijus (*L. Curidius*) | *Verr.* II. 4.44; 405
- Kurijonas, Gajus (*C. Scribonius Curio*, cos. 76) | *Verr.* I. 18; 326–327
- Kvintus (*Quintus*, idem Hortenzijus, Kvintus) | *Verr.* II. 5.176
- Kvintbernis | 329
- Kvirinalis | 409
- Laidlaw W. A. | 358
- Laimės šventykla (*aedes Felicitatis*) | *Verr.* II. 4.4, 126; 365–366, 491
- lais trigonai | 19–20, 606
- Laivo vado namas | 587
- Lambert | 404
- Lamija (*Lamia*) | *Verr.* II. 4.59; 420
- Lampsakas (*Lampscus*) | *Verr.* II. 5.94; 578
- Latona (*Latona*) | *Verr.* II. 5.185; 430, 632
- Leto | 430, 632
- Lausberg H. | 282, 405, 429, 591
- Laužyklos (*lautumiae*) | *Verr.* II. 5.143, 145–146, 148, 160, 164; 604, 614
- Rojaus laužykla | 15, 566
- Lavinijus | 433
- Lazzeretti A. | 29, 37, 274, 278, 320, 354, 357–358, 361–363, 365–367, 371, 381, 383, 388–389, 391, 393, 396, 399, 403–404, 406, 419–424, 425, 429, 434, 436, 440–441, 444–445, 451–453, 456, 459, 462, 464, 472–473, 481–482, 484–485, 491, 498, 503, 507, 574
- Leen A. | 364
- Lelijus, Gajus | 312–313, 628
- Lentini | žr. Leontinai
- Lentulai | 279
- Lentulas | 501
- Lentulas (Katilinis sąmokslas dalyvis) | 570
- Lentulas Marcelinas, Gnėjus (*Cn. Corne-*

- lius Lentulus Marcellinus*) | *Div. Caec.* 13;
Verr. II. 4.53; 278, 414
Lentulus, Gnėjus (Cn. Cornelius Lentulus Clodianus) | *Verr.* II. 5.15; 350, 385, 533, 585
Lentulus, Publijus (P. Cornelius Lentulus) | *Div. Caec.* 66; 310–311
Leonidas (Leonidas) | *Verr.* II. 5.10
Leontas (Leon) | *Verr.* II. 5.15
Leontinai | 14, 30, 319, 376, 451
Leptė (Leptis) | *Verr.* II. 5.155; 611–612, dar žr. Didžioji Leptė
Levens R. G. C. | 28, 521, 526, 539, 541, 545, 554, 559, 562, 568–569, 571, 577–578, 582, 584, 586–587, 589, 602, 605, 507, 612, 616, 622, 635
Libera (Libera) | *Verr.* II. 4.106, 109, 119, 128; II. 5.36, 187; 465–466, 472, 475, 485, 495, 548, 635
Liberalia | 383
Liberas (Liber, idem Tėvas Liberas) | *Verr.* II. 4.128, 140; II. 5.27, 36; 472, 495–496, 540, 548, 635
Licinijus Krasas | žr. Krasas, Markas
Likurgai | 531
Lilibajas (Lilybaeum) | *Div. Caec.* 39, 55–56; *Verr.* II. 4.32, 35, 37–39, 59; II. 5.10, 69, 140–141; 14, 27, 29, 273, 295, 310, 353, 390, 394, 396–397, 399, 419–420, 439, 441, 485, 513, 528, 540, 546, 562, 564, 601, 603, 611
Lindas | 505
Linfert A. | 391
Lintott A. | 31, 36, 277
Liparos | 14, 20
Lisonas (Lyso) | *Verr.* II. 4.37, 59; 394, 398, 421
Livijus, Titas | 25, 303, 312, 322, 339, 407, 420, 447, 466, 477–479, 486, 489, 498–499, 523, 536–5367, 555, 567, 575, 579, 631, 633, 636
Lokrai (Locri) | *Verr.* II. 5.90; 380
Lolijus, Kvintas | 344
Longo F. | 19, 436
Lübker F. | 316
Lucijus (L. Tullius Cicero) | *Verr.* II. 4.25, 145
ludi Megalenses | žr. Didžiosios Motinos šventė
Lukanija | 553, 614
Lukcėjus, Kvintas (Q. Lucceius) | *Verr.* II. 5.165
Lukijanas | 400, 505
Lukulai (Luculli) | *Verr.* II. 4.49; 351, 397, 596
Lukulas, Lucijus (L. Licinius Lucullus, cos. 74) | *Verr.* II. 4.49, 147; II. 5.34; 283, 350–351, 408–409, 424, 492, 516, 545
Lukulo sodai | 409
Lukulas, Lucijus Licinijus (cos. 151, senelis) | 366
Lukulas, Lucijus Licinijus (praet. 104, tėvas) | 408
Lukulas, Markas Licinijus | 350–351, 408
Lupercalia | 383
Lutacijus, Kvintas (Q. Lutatius Catulus, idem Kātulas, Kvintas) | *Verr.* II. 4.37
Luvras | 391, 439; iliustr. 12
Luzitanija | 309
Macedonicus | 305, dar žr. Paulas, Lucijus
Magnesija prie Meandro | 431
Makedonija (Macedonia) | *Verr.* II. 4.129; 25, 308, 318, 381, 400, 434, 492, 498, 506, 531, 565, 608, 619

- Maksimas, Kvintas (*Q. Fabius Maximus Verrucosus Cunctator*) | *Verr.* II. 4.42; II. 5.25; 403, 474, 489, 524, 536
- Malcovati E. | 42
- Malta | žr. Melita
- Mancinas, Gajus | 556
- Manlijus, Gnėjus | 387
- Manlijus, Kvintas (*Q. Manlius*, teisėjas Verio byloje) | *Verr.* I. 30; 337
- Marcelai (*Marcelli*) | *Div. Caec.* 13; *Verr.* II. 4.86, 89; 447
- Marcelas Ezerninas, Markas (*M. Claudius Marcellus Aeserninus*) | *Verr.* II. 4.91; 451–452, 478
- Marcelas, Gajus (*C. Claudius Marcellus*, praet. 80) | *Div. Caec.* 13; *Verr.* II. 4.37, 86–87, 89–90; 278–279, 383, 399, 448, 451–452, 478, 518
- Marcelas, Markas (*M. Claudius Marcellus*, Sirakūzų užkariautojas) | *Verr.* II. 4.115–116, 120–123, 130–131, 151; II. 5.84; 25–27, 273, 278, 323, 354, 366, 383, 422, 435, 444, 448–450, 469, 476–479, 486–487, 489, 499, 524, 556, 575, 579
- Marcelas, Markas Klaudijus (Ezernino tėvas) | 452
- Marcelijos (*Marcelia*) | *Verr.* II. 4.151; 383, 450, 518
- Marcijalis | 400
- Marijai (*Marii*) | *Verr.* II. 5.14; 531
- Marijus, Gajus (*C. Marius*, cos. 107, 104–100) | *Verr.* II. 5.25, 40, 181; , 40, 321, 385, 443, 452, 489, 453, 542, 537, 610, 620, 626, 628–629
- Markas Aurelijus | 401
- Markbernis | 329
- Marmuro jūra (Propontidė) | 498, 505
- Marsala | žr. Lilibajas
- Marsas (*Mars*) | *Verr.* II. 5.132; 360, 540, 597
- Marso laukas (*campus Martius*) | *Verr.* I. 18; 326, 328, 347, 444, 492, 551, 564, 626, 631
- Maršašliokas (*Marsaxlokk*) | 463
- Masilija (dab. *Marseille*) | 41, 356, 607
- Masinisa (*Masinissa*) | *Verr.* II. 4.103; 439, 464
- Matrinijus, Gajus (*C. Matrinus*) | *Verr.* II. 5.15
- Mattingly H. B. | 349
- Mažasis uostas | 15, 480
- Mažiulienė J. | 591
- Mažoji Azija | 21, 293, 321, 380, 388–389, 421, 430–431, 457, 503–504, 507, 515–516, 524, 534, 633, 636
- Mažoji Leptė | 611
- Mažosios Eleusinijos | 470
- Maximus* | 403
- Mdina* | 462, 463; dar žr. Melita (miestas)
- „Medėja“ (*Medea*) | *Verr.* II. 4.135; 504–505, 507
- Megalezijos | 457
- Megaridė (*Megaris*) | *Verr.* II. 5.63; 563
- Melita (*Melita*, sala ir miestas) | *Verr.* II. 4.38–39, 103–104; II. 5.27; 184; 353–354, 357, 376, 394, 396, 399, 439, 461–463, 539, 631
- Menandras | 302; iliustr. 14
- Menijus, Gajus | 302–303
- Menijaus kolona (*columna Maenia*) | *Div. Caec.* 50; 300, 302–303
- Menodoras | 365
- Mentoras |
- Mentoras (*Mentor*) | *Verr.* II. 4.38; 26, 399–400

- Merguet H. | 578
 Merijonas | 458
 Merkurijus (*Mercurius*) | *Verr.* II. 4.84, 87–88, 91–92; II. 5.185; 353, 445, 449, 452, 632
 Mesana (*Messana*) | *Verr.* II. 4.4–5, 7, 17–20, 84, 92, 136, 150; II. 5.5, 43, 47–50, 58–59, 158, 160, 162, 169; 14, 20–21, 24, 29, 30, 279–280, 317, 353, 539–361, 365, 3678, 371, 375–376, 379–381, 384, 386–387, 410, 420, 428, 435, 439, 447, 517, 518–519, 550, 554–557, 559–60, 597, 606, 611, 614, 616, 621
 Mesanos (*Mesinos*) sąsiauris | 19, 526–527
 Mesėnė | 361
 Mesėnija | 446
 Messina | žr. Mesana
 Meškonienė E. | iliustr. 27, 30
 Metelas Numidietis (*Q. Caecilius Metellus Numidicus*, cos. 109) | *Verr.* I. 147; 516
 Metelas, Kvintas (*Q. Caecilius Metellus Creticus*, cos. 69) | *Verr.* I. 26, 28; 35, 305, 333–334
 Metelas, Lucijus (*L. Caecilius Metellus*, praet. 71, cos. 68) | *Verr.* I. 27; II. 5.55, 129; 333, 450, 511, 514, 559
 Metelas, Markas (*M. Caecilius Metellus*, praet. 69) | *Verr.* I. 21, 26, 30–31; 35, 333, 599
 Metelo portikas (*porticus Metelli*) | *Verr.* II. 4.126; 491
 Metropoliteno muziejus | 355; iliustr. 11, 16
 Miles M. M. | 21
 Miletas (*Miletus*) | *Verr.* II. 5.127; 21, 596
 Miller W. | 400
 Milonas, Titas Anijus | 41, 605, 624
 Milos (dab. *Milazzo*) | 14, 463
 Minerva (*Minerva*) | *Verr.* II. 4.71, 118, 122–123, 140; II. 5.36, 184; 427, 430, 472, 475, 482, 489, 548, 630–631
 Minojas | 456
 Minucijus, Kvintas (*Q. Minucius*) | *Verr.* II. 4.62, 70; 425, 430
 Minucijus Plankas Bursa, Titas | 636
 Mironas (*Myron*) | *Verr.* II. 4.5, 12, 93, 135; 26, 367–368, 453, 502, 506–508
 Mitilėnė | 491
 Mitridatas | 283, 327, 351, 408, 423–423, 522
 Miuncheno Gliptoteka | 491
 Mnemosinė | 365
 Mommsen Th. | 603
 monte Circeo | 19
 Monte San Giuliano | žr. Erikas
 Monteleone di Calabria | žr. Vibona
 Morgantina | 355, 358, 461, 474, 532; iliustr. 5–6, 24
 Mucijus, Kvintas (*Q. Mucius Scaevola Pontifex*, cos. 95, idem Scevola, Kvintas) | *Div. Caec.* 57; 306, 344, 349, 501
 Mucijus, Publijus (*P. Mucius Scaevola*, cos. 133) | *Verr.* II. 4.108; 306, 471
 Mucijus Scevola Auguras, Kvintas | 306
 Mumijus, Lucijus (*L. Mummius Achaicus*, cos. 146) | *Verr.* II. 4.4; 356, 365–366
 Munacijus Plankas Bursa, Titas | 629, 363
 Murena, Lucijus | 388, 624
 Mussolini B. | 24
 Mutika (dab. *Modica*) | 14, 422
 Mūzos | 364–366, 452 493
 Narbonas, Gajus (*C. Iulius Narbo*) | *Verr.* II. 5.8; 528

- Narbutas S. | 8, 383
 Nauplijas | 606
 Neapolis (*Neapolis*, Sirakūzų dalis) | *Verr.* II. 4.119; 15, 481, 484–485
 Neapolis (miestas) | 19, 503, 543
 Neapolio įlanka | 611
 Neapolio archeologinis muziejus | 355, 488; iliustr. 14, 28
 Nemi ežeras | 24
 Neronas | 365, 425, 506–507, 570
 Nerva, Publijus Licinijus | 527
 Netas (*Netum*) | *Verr.* II. 4.59; *Verr.* II. 5.56, 133; 14, 29, 420–421, 555, 559, 599
 Nevijus, Gnėjus | 335
 Nevijus Turpijonas (*C. Naevius Turpio*) | *Verr.* II. 5.108; 571, 583–584
 Niermeyer J. F. | 362
 Nikasijonas (*Nicasio* ar *Nicasion*) | *Verr.* II. 4.113
 Nikė (*Nice*) | *Verr.* II. 5.81; 572, 598, 600
 Nikė (deivė) | 474
 Nikodemus IV Filopatrą | 538
 Nikodemėja | 538
 Nikonas (*Nico* ar *Nicon*, iš Drepano) | *Verr.* II. 4.37; 397
 Nikonas (*Nico*, piratas) | *Verr.* II. 5.79; 570
 Nimfodoras (*Nymphodorus*) | *Verr.* II. 4.48; 407
 Nisos lyguma | 466, 469
 Niujorkas | 355; iliustr. 11, 16
 Noreikienė D. | 544
 Noto | žr. Netas
 Numantija | 556
 Numenijas (*Numenius*) | *Verr.* II. 4.113
 Numitorijus, Gajus (*C. Numitorius*) | *Verr.* II. 5.163, 165; 613
 Ochs J. D. | 17, 46–47
 „Odiseja“ | 19, 306, 592, 606
 Odiseja (*Odyssea*, uostas) | *Verr.* II. 5.87; 576
 Odisejas | 20, 306, 458, 526, 592, 636
 Ogigija | 466
 Okeanas (*Oceanus*) | *Verr.* II. 5.6, 50; 526
 Okeanas (mit.) | 456, 468, 526
 Oktavijanas Auguštas, Gajus Julijus | 311, 327, 338, 356, 368, 385, 408, 453, 560, 565, 611
 Oktavijos portikas | 365, 492
 Olimpija | 21, 427, 431, 470, 474, 483
 Onasas (*Onasus*) | *Verr.* II. 5.120
 Opijanikas | 316, 336, 34–346, 350
 Opimijaus bazilika | 370
 Orelli J. K. | 328
 Orkas (*Orcus*) | *Verr.* II. 4.111; 475
 Ortigija | 479–481, 483–485, 541, 579
 Oštija | 427
 Ovinijus | 38
 Pachinas (*Pachynus*) | *Verr.* II. 5.87, 133, 135; 576–577, 611
 P. Getty muziejus | 474
 Pajanas (*Paeon*) | *Verr.* II. 4.127–128; 495–496
 Paladijas | 363
 Palamedas | 606
 Palatinas | 327, 366, 396, 457, 471, 485, 492, 501, 656
 Palazzo Vermexio | 482
 Palermo | 561; dar žr. Panormas
 Palestrina | 427
 Palombi D. | 366
 Pamfilas (*Pamphylus*) | *Verr.* II. 4.32, 35; 310, 353, 390, 392, 394

- Pamfilija (*Pamphylia*) | *Div. Caec.* 6, 38;
Verr. I. 2, 11; 275, 293, 316, 320–321,
 380–381, 626
- Panormas (*Panormus*) | *Verr.* II. 5.16, 21,
 69–70, 140, 161, 168; 14, 29, 310, 376,
 380, 388, 435, 441, 533, 564, 603, 611
- Papinijus Flavas | 406
- Papinijus, Lucijus (*L. Papinius*) | *Verr.* II.
 4.46; 406
- Papirijus Karbonas, Gajus (trib. pl. 89) |
 386, 561
- Paralas (*Paralus*) | *Verr.* II. 4.135; 506–507
- Parasijas | 26
- Parilia | 383
- Parma | 561
- Partenonas | 430
- Pastovumas | 487
- Paulai (*Paulli*) | *Verr.* II. 5.14; 531
- Paulas, Lucijus (*L. Aemilius Paullus Macedonicus*, cos. 182, 168) | *Verr.* II. 4. 22;
 II. 5.25; 25, 343, 382, 400, 434, 492, 531,
 536–537
- Peducėjus, Sekštas (*Sex. Peducaeus*, praet.
 77) | *Verr.* II. 4.142–143; II. 5.55; 273, 512,
 559
- Peirėnės šaltinis | 356
- Peloponesas | 361, 446, 483
 Peloponeso karas | 580
- Peloras (*Pelorus*) | *Verr.* II. 5.6; 20,
 526–527
- Perčenijus | žr. Pompėjai Perčenijai
- Pergalė, Viktorija (*Victoria*) | *Verr.* II.
 4.103, 110, 112–113; 435, 457, 474
 Pergalės šventė (*ludi Victoriae Sullanae*) | *Verr.* I. 31; 339
- Pergamas (*Pergamum*) | *Verr.* II. 5.127;
 311, 387
- Pergė (*Perge*) | *Verr.* II. 4.71; III. 5.185;
 322, 430–431, 632
- Pergo ežeras | 468
- Perilas (Perilajas) | 437
- Perperna (*M. Perperna Vento*) | *Verr.* II.
 5.153; 610
 „Persai“ | 485
- Persefonė | 440, 460, 465–466, 468, 470,
 480, 497, 506, 636
- Persėjas (Makedonijos karalius) | 400,
 498, 531, 537, 608
- Persija | 22
- Peštas | 20
- Peterson G. | 318, 496, 523, 530, 554, 559,
 574, 580, 595, 602
- Petronijus Arbitras, Titas | 356, 425
- Piacenza | žr. Placetija
- Piazza Duomo | 15
- Pietų Italija | 19, 21–22, 24
- Pietų Prancūzija | 21
- Pinarijus | 468, 636
- Pipa (*Pipa*) | *Verr.* II. 5.81; 422, 439, 542,
 572, 600
- Piragras | 412
- Piras | 24, 390, 556
- Pitagoras (skulptorius) | 502, 508
- Pitakai | 531
- Pizonas Sąžiningasis (*Piso Frugi*, idem
- Pizonas, Lucijus (praet. 103) | *Verr.* II.
 4.56–57; 38, 418
- Pizonas, Gajus Kalpurnijus (cos. 67) | 318
- Pizonas, Gajus Kalpurnijus (praet. 58,
 Cicerono žentas) | 308, 417
- Pizonas, Lucijus (*L. Calpurnius Piso Frugi*, praet. 103) | *Verr.* II. 4.56
- Pizonas, Lucijus (*L. Calpurnius Piso Frugi*, praet. 74) | *Div. Caec.* 64; *Verr.* II.
 4.56; 308, 318, 416–417

- Pizonas, Lucijus Kalpurnijus Cezoninas (cos. 58) | 332
- Placentija (*Placentia*) | *Verr.* II. 5.33; 545
- Platonas | 22–23, 491–493
- Plaucijus Silvanas, Markas (trib. pl. 89)
- Plautas | 284, 295, 371, 401
- Plebėjų šventė (*ludi Plebei*) | *Verr.* I. 31; 340
- Plinijus Jaunesnysis | 44–45, 368
- Plinijus Vyresnysis | 29, 40, 329, 356, 363, 365, 367, 369, 374, 387, 391, 396, 400, 425, 427, 453, 474, 490, 492, 502–507
- Plutonas | 469, 475
- Poiras | žr. Etna (Aitna)
- Polėjas (*Poleas*) | *Verr.* II. 4.92
- Polibijas | 23, 25, 27, 328, 443, 453, 459, 478, 486
- Polifemas | 20, 607
- Polikleitas (*Polyclitus*) | *Verr.* II. 4.5, 12; 26, 367–370
- Polineikas | 400
- Pollina | žr. Apolonija
- Polukas (*Pollux*) | *Verr.* II. 5.186; 632–633
- Pompėjai (miestas) | 355, 427, 488, 505; iliustr. 14
- Pompėjai Percenijai (*Pompeii Percennii*) | *Verr.* II. 4.25; 384–385
- Pompėjus Basiliskas, Gnėjaus (*Cn. Pompeius Basiliscus*) | *Verr.* II. 4.25; 384–385
- Pompėjus, Gnėjus (*Cn. Pompeius Magnus, triumviras*) | *Verr.* I. 31, 44–45 *Verr.* II. 5.5, 153; 34–35, 276, 339, 347, 357, 367, 384–385, 393, 407, 409, 424, 462–463, 522, 524, 526, 539, 567, 610, 618
- Pompėjaus kelias (*via Pompeia*) | *Verr.* II. 5.169; 620, 637
- Pompėjus, Gnėjus (*Cn. Pompeius, tėvas*) | *Div. Caec.* 63; 308
- Pompėjus, Kvintas (*Q. Pompeius, cos.* 141) | *Verr.* II. 5.181; 627–628
- Pompėjus, Sekštas | 408
- Pompėjus Filonas, Gnėjus (*Cn. Pompeius Philo*) | *Verr.* II. 4.48; 385, 407
- Pompėjus Chloras, Sekštas | 385
- Pompėjus Teodoras, Gnėjus | 385,
- Pontas (*Pontus*) | *Verr.* II. 4.129–130; 498
- Popilijus | žr. Dioklis Popilijus
- Popilijus, Gajus (*C. Popilius*) | *Verr.* I. 39; 345
- Popilijus, Publijus (*P. Popilius Laenas, cos.* 132) | *Verr.* II. 4.112; 475
- Popkin M. L. | 565
- Porcijaus bazilika | 370
- Porcius | 38
- Poštumijus Albinas, Aulas | 634
- Poštumijus Albinas, Spurijus | 556, 562
- Potamonas (*Potamo*) | *Div. Caec.* 29; *Verr.* II. 4.44; 287, 405
- Pozzuoli | žr. Puteolai
- Prag J. R. W. | 290, 439, 513
- Praksitelis (*Praxiteles*) | *Verr.* II. 4.4, 12; 26, 363, 365–366, 503, 506, 508
- Priėnė | 431
- Pritchard R. T. | 29, 290, 326, 534–535, 541, 558
- Promontorio del Circeo | 19
- Protogenas | 367, 505–508
- Prozerpina (*Proserpina*) | *Verr.* II. 4.106, 111; 460, 466, 497
- Ptolemajus III Euergetas | 24
- Ptolemajus VIII | 424
- Publikola, Lucijus Gelijus | 350, 533, 585
- Publikola, Publijus Valerijus | 618
- Publilijus | 330
- Publilijus Pelijonas, Titas | 302

- Punų karai (*bella Punica*) | Verr. II. 4.103; II. 5.124
 Pirmasis punų karas | 24, 29, 380, 390, 397, 410, 412, 421, 433, 436, 446, 463, 468, 477, 557, 565, 579, 593
 Antrasis punų karas | 273–273, 322, 422, 434, 436, 464, 477, 536, 556, 558, 575, 636
 Trečiasis punų karas (*bellum Punicum tertio*) | Verr. II. 4.73; 323, 434–435, 536
 Puteolai (*Puteoli*) | Verr. II. 5.154; 547, 611
- Quintinus | 463
- Rabaud G. | 398, 404, 461, 559, 581
 Rabirijus, Gajus | 624
 Rabirijus Postumas | 543
 Račkauskas M. | 607
 Ralys J. | 598, 601, 606
 Recijus, Lucijus (*L. Raecius*) | Verr. II. 5.161, 168; 614
Reggio di Calabria | žr. Regijas
 Regija (štatynys) | 327–328
 Regijas (*Rhegium*) | Verr. II. 4.26, 135, 160, 165; 14, 20, 317, 361, 386, 502, 507, 526, 555, 606, 611, 616
 Reinhold M. | 421
 Rėja | 457–458
 Remas | 433
 „Riačės kariai“ | 502
 Richardson J. S. | 31, 309, 312, 328
 Richter Fr. | 544, 580, 587, 602
 Riddle J. E. | 502
 Ryan F. X. | 310
 Rodas | 18, 503–507, 541
 Rodijus (*Rhodius*) | Verr. II. 5.31, 81; 541, 572
 Roma (Roma) *passim*
 Romano D. | 465
 Romėnų šventė (*Iudi Romani*) | Verr. I. 31; II. 5.36; 339, 548
 Romilių triba (*Romilia*) | Verr. I. 23; 331
 Romulas | 347, 433, 567
 Roscijus, Sekstas, iš Amerijos | 18, 272, 293, 372, 361
 Roscijus, Kvintas | 34
 Rosenstein N. | 338
 Rossbach O. | 362, 371; iliustr. 10
 Rowland J. R. | 28
 Rukša A. | 554, 592
 Rupilijus | 318–319
 Rupilijus, Publijus (*P. Rupilius*, cos. 132) | Verr. II. 4.112; 475
 Rutilijus Rufas, Gajus (*C. Rutilius Rufus*, cos. 105) | *Div. Caec.* 69; 310
 Rutilijus Rufas, Publijus | 344
- Sacerdotas, Gajus (*C. Licinius Sacerdos*, Sicilijos vietininkas 74) | Verr. II. 5.55, 108; 306–307, 559, 584
 Saglio E. | 568
 Sąjungininkų karas (*bellum Sociorum*) | Verr. II. 5.8; 308, 386, 420, 452, 528, 555
 Sala (*Insula*) | Verr. II. 4.117–118, 122, 144; II. 5.80, 84, 95, 98; 480, 513, 575
 Salaminas | 22, 435
 Salemi | žr. Halikijos
 Samas (*Samos*) | Verr. II. 4.71; II. 5.127, 184; 322, 365, 430, 596, 607, 631
San Fratello | žr. Apolonija
San Marco d'Alunzio | žr. Haluntijas
Santa Maria di Licodia | žr. Etna (Aitna)
 Santarvė | 487

- Sapfo (*Sappho*) | Verr. II. 4.126–127; 438, 490, 491, 493–494
- Sardinija | 33, 274, 290, 308, 420, 450
- „Satiras“ (*Satyrus*) | Verr. II. 4.135; 502–503
- Satiras (Saturas ar Satirijas) | žr. „Satiras“
- Saturnalia* | 383
- Saturninas, Lucijus Apulėjus | 345
- Saturno šventykla | 316, 337
- Scevola (*P. Mucius Scaevola*) | Verr. I. 52; dar žr. Mucijus, Publijus
- Scevola, Kvintas (*Q. Mucius Scaevola Pontifex*) Verr. II. 4.133; dar žr. Mucijus, Kvintas
- Schlenger | 496
- Scipijonai (*Scipiones*) | Verr. II. 5.14; 279, 531
- Scipijonas Azijietis (Arfikiečio Vyresniojo brolis), Lucijus | 387
- Scipijonas, Lucijus (Afrikiečio Vyresniojo sūnus) | 434
- Scipijonas, Publijus (*P. Cornelius Scipio Africanus Aemilianus*) | Verr. II. 4.73, 79–80, 82, 84, 93, 97–98; II. 5.125; 274, 311–313, 323, 382, 432, 434–438, 444–445, 458–459, 524, 536–537, 628, 633; dar žr. Afrikietis, Publijus
- Scipijonas, Publijus (*P. Cornelius Scipio Nasica*, cos. 52) | Verr. II. 4.79–80; 48, 326, 432, 441–442
- Scipijonas, Publijus Kornelijus Nazika
- Serapijonas | 278
- Segešta (*Segeſta*) | Verr. II. 4.59, 72, 74, 77, 82; II. 5.83, 86, 111, 120, 124–125, 185; 14, 21, 29, 353, 376, 380, 420, , 431–433, 438–440, 442, 459, 461, 473, 475, 571, 574, 585, 587, 632; iliustr. 17–18
- seirėnės | 20
- Sėkminga pabaiga | 487
- Sekstijus (*Sextius*) | Verr. II. 5.113, 118–119, 125, 142; 2589–591, 604
- Selėnė (*Selene*) | Verr. II. 4.61; dar žr. Kleopatra Selėnė
- Seleukidai | 423–424
- Selinuntė | 14, 21–22, 434
- Sempronijaus bazilika | 370
- Septimijus Severas | 611
- Septimijaus Severo arka | 304
- Septimijus, Publijus (*P. Septimius Scaevola*) | Verr. I. 38; 344
- Serapis | 406, 451, 484
- Serrati J. | 355, 358, 587
- Sertorijus (*Q. Sertorius*) | Verr. II. 5.72, 146, 153–155; 339, 347, 385, 424, 444, 520, 522, 526, 567, 607, 610
- Servijus | 433, 454
- Servilijus, Gajus (*C. Servilius*) | Div. Caec. 63
- Servilijus, Gajus (*C. Servilius*, iš Panor-mo) | Verr. II. 5.140–142
- Servilijus, Publijus (*P. Servilius Vatia Isauricus*, cos. 79) | Verr. II. 4.21, 82 ; II. 5.66, 79
- Servijus Tulijus | 426, 549
- Sibaridė | 21
- Sibilės knygos (*libri Sibyllini*) | Verr. II. 4.108; 457, 471–472
- Sicilija (*Sicilia*) | 14, 19–30 ir *passim*
- Sicilijos vergų karas (Pirmasis) | 371, 421, 468, 475, 527
- Sicilijos vergų karas (Antrasis) | 523, 527
- Sikanija | 20
- Silanas, Markas (*M. Iunius Silanus*, cos. 109) | Div. Caec. 67; 309

- Silanijonas (*Silanio*) | *Verr.* II. 4.126; 490–491
- Silijus Italikas | 499
- Syracusia* | 23
- Sirakūzai (*Syracusae*) | *Verr.* II. 4.50, 54, 59–61, 67, 70, 107, 115–117, 119, 121–124, 129–131, 136–138, 142, 144–145, 148, 151; II. 5.26, 29–30, 63–65, 68–69, 75, 78, 80–81, 84, 94–95, 97–98, 110–101, 108, 111–112, 120, 138, 143, 155–156, 164, 184; 14–15, 21–25, 27–30, 273, 279–280, 322–323, 325, 353–354, 357–359, 361, 371, 383, 388, 406, 414, 416, 420–422, 434–435, 438, 469, 476–491, 473–475, 497, 500, 508–513, 541, 556, 563, 565–566, 575, 579–581, 611
- Sirija (*Syria*) | *Verr.* II. 4.61–62, 65; II. 5.145, 157; 353, 387, 423–426, 607, 631
- Sizena, Lucijus (*L. Sisenna*) | *Verr.* II. 4.33–34, 43; 393, 395, 404
- Skauras (*M. Aemilius Scaurus*, cos. 115) | *Verr.* I. 52; 349
- Skauras, Markas Aurelijus (*M. Aurelius Scaurus*, cos. 108) | *Div. Caec.* 63; 308
- Skauras, Markas Emilijus (praet. 56) | 33, 348, 357
- Skilė (*Scylla*) | *Verr.* II. 5.146; 20, 606–607
- Skironas | 606
- Smilidas | 431
- Smith Ch. | 355, 358, 587
- Sniego Madona | 463
- Solonai | 531
- Soluntas (dab. *Solunto*) | 14, 30, 32, 376, 461
- Sopatra (*Sopater*) | *Verr.* II. 4.85–87, 92; 452–453
- Sorentas | 20
- Sosidas, Lucijus Manlijus | 410
- Sosipas | 385
- Soter | 410, 508
- Sparta | 22
- Spartakas | 402–403, 424, 521–523, 525–526, 560, 598
- Spencer E. B. | 36–37
- Stajenas, Gajus Elijus | 326, 336, 346, 583
- Stenijas (*Sthenius*) | *Verr.* II. 4.41; II. 5.109, 128; 323, 355, 358, 385, 390, 438, 585, 596
- Stesichoras | 435
- Stigė | 592
- Stiprybė | 487
- Stone S. C. | 355
- Strabonas | 365–367, 479–480, 483, 506
- Sula, Publijus Kornelijus (Cicerono ginamas) | 624
- Sula, Lucijus (*L. Cornelius Sulla*, diktatorius) | *Verr.* II. 4.37; 35, 274, 276–277, 289, 312, 341, 344, 347, 350, 384, 423, 426, 524, 543, 610, 618, 623
- Sulpicijus Galba, Servijus | 309, 311
- Sulpicijus, Publijus (*P. Sulpicius*, teisėjas Verio byloje) | *Verr.* I. 30
- Svetijus, Lucijus (*L. Suettius*) | *Verr.* II. 5.147
- Svetingoji jūra | žr. Pontas
- Šiandienos Laimės šventykla | 492
- Šv. Angelo fortas | 463
- Šv. Jono katakombos | 15, 406
- Šv. Jurgio lyguma (dab. *piana di San Giorgio*) | 453
- Šv. Jurgio Velabre bažnyčia | 366
- šv. Petras | 570
- Šventasis kalnas | 276
- Šventoji aikštė (dab. *Largo Argentina*) | 492

Šventasis kelias | 327–328, 565

Taormina | žr. Tauromenijas

Tacitas | 45, 368, 425, 575, 577

Tadijai | 39

Tadijus, Kvintas (Q. *Tadius*) | *Verr.* II. 4.31; 389

Tadijus, Publijus (P. *Tadius*) | *Verr.* II. 5.63; 389, 562, 573

Taikos forumas | 507

Taikos šventykla | 506

Tarentas (dab. *Taranto*) | 24, 474, 502–503, 507

Tarkvinijus Išdidusis | 426, 555, 567, 633

Tarkvinijus Senasis | 426, 471, 548

Taronian G. A. T. | 365, 367, 387, 400, 425, 427, 505, 507

Tartaras | 470

Taurius | 38

Tauromenijas (*Tauromenium*) | *Verr.* II. 5.50, 165; 14, 29, 376, 451, 465, 556–557, 559

Tebai | 364

Tekirova | žr. Faselidė

„Telyčaitė“ (*Bucula*) | *Verr.* II. 4.135; 368, 506–507

Tempšė (*Tempsa*) | *Verr.* II. 5.39, 41; 519, 550, 552

Tenas | 322

Tenedas | 322, 431

Teodoras (*Theodorus*) | *Verr.* II. 4.113; žr.

Pompėjus Teodorus, Gnėjus

Teokritas | 23

Teomnaštas (*Theomnastus*) | *Verr.* II. 4.59, 148; 422, 517

Teoraktu (*Theoractus*) | *Verr.* II. 4.148; 517

Teracina | 19, 560

Tercija (*Tercia*) | *Verr.* II. 5.31, 40; 541–542

Terencijus (komediografas) | 302, 459

Terencijus Varonas, Markas (cos. 73) | 289, 395, 557

Terencijus Varonas, Aulas | 283–284, 624

Teriklis | 399

Termini Imerese | žr. Termos

Termos (*Thermae*) | *Verr.* II. 4.73; II. 5.109; 14, 30, 376, 435

Tesalonikė | 387

Tespijadės (*Thespiadae*) | *Verr.* II. 4.4; 365–366

Tespijos (*Thespiiae*) | *Verr.* II. 4.4, 135; 366

Teuta | 608

Tėvas Ditas (*Pater Dis*) | *Verr.* II. 4.107; 469, 497

Tėvas Liberas (*Pater Liber*) | *Verr.* II. 4.128; 495, 497; dar žr. Liberas

Thomas Ė. | 461, 532, 549, 559, 580, 584

Tiberis | 326, 495, 609

Tiburas (dab. *Tivoli*) | 503

Tichė (*Tycha*, Sirakūzų rajonas) | *Verr.* II. 4.119; 15, 371, 381, 384

Tichė (deivė) | 484

Ticijus, Lucijus (L. *Titius*) | *Verr.* II. 4.58; 419

Tigranas | 351, 423–424

Tigranokerta | 424

Timajas | 23, 27, 400, 465

Timarchidas (*Timarchides*, sirakūziečio Diodoro tėvas) | *Verr.* II. 4.138; 509

Timarchidas (*Timarchides*, Verio parankinis) | *Verr.* II. 4.22, 35, 94; II. 5.81, 94, 116, 120; 382, 454–455, 509, 572, 589–590

Timomachas | 505

- Tindari* | žr. *Tindaridė*
Tindaridė (Tyndaris) | *Verr.* II. 4.17, 48, 84, 86, 88, 90–92; II. 5.86, 108, 124, 128, 133, 185; 14, 30, 535, 375, 388, 407–408, 412, 441, 445–447, 449, 451, 453, 531, 540, 585, 593; iliustr. 20–21
Tiras (Tyrus) | *Verr.* II. 5.145–146; 421, 607
Tirėnų jūra | 412, 550, 553
Tlepolemas (Tlepolemus) | *Verr.* II. 4.30–31, 96; 389
Torkvatas, Titas Manlijus | 598
Torre Capo | 536
Tramonti S. | 455
Trapani | žr. *Drepanas*
Trasonas (Thraso) | *Verr.* II. 4.48; 407
Tremelijus, Gnėjus (Cn. Tremelius, teisėjas Verio byloje) | *Verr.* I. 30; 338
Trifonas | 527–528
Trijokalai (Triocala) | *Verr.* II. 5.11; 528
Trinakrija | 19–20
Tripolitanija | 611
Triptolemas (Triptolemus) | *Verr.* II. 4.110; 473
Triumfo vartai | 565
Troadė | 457–458
Troja (Troia) | *Verr.* II. 4.52, 72; 20–21, 304, 413, 458, 606, 636
Tukididas | 20, 27, 433, 485, 566, 580
Tulas Hoštilijus | 567
Tulijus (M. Tullius Cicero, oratorius) | *Div. Caec.* 51; *Verr.* II. 4.25, 79; *passim*
Tunisija | 568, 611
Turkija | 381, 430, , 498, 503–504
Turpionas, Lucijus Ambivijus | 302
Tuskulas (Tusculum) | *Verr.* II. 4.126; 364, 392–393, 632
Ulčinaitė E. | 461, 554
Ulpianas | 362
Utika (Utica) | *Verr.* II. 5.94; 355, 579
Ūrijas (Urios) | *Verr.* II. 4.128; 371, 498, 631
„Vaikas su žasimi“ | 391; iliustr. 12–13
Valencija | 550
Valencijus (Valentius) | *Verr.* II. 4.58; 418
Valerijai Maksimai | 403
Valerijus Antijatas | 478
Valeta (dab. Valletta) | 463
Varonas, Markas Terencijus (rašytojas) | 38, 274, 338, 502
Vasaly A. | 42–43, 47–48, 317, 360, 368, 413, 423, 437, 439, 442, 466, 475–476, 617
Vatikano muziejus | 391 |
Vatinijus | 332, 637
Važgėlaitė R. | iliustr. 6, 28–29, 31
Vego M. | 463
Vejai | 427
Velabras | 366, 634
Velija (Velia) | *Verr.* II. 5.44; 317, 553
Vella H. C. R. | 463
Venera (Venus) | *Verr.* II. 4.123, 135; II. 5.27, 132, 142; 20, 304–305, 502–503, 505, 507, 540, 544, 597, 604, 635
Venera Ericina | žr. *Eriko Venera*
Venera Libitina | 592
Venera Pramotė | 505
Veneros vergas (Venerius) | *Verr.* II. 4.32, 104; II. 5.141; 304, 391, 602–603
Vergilijus | 19, 304, 405, 432–433, 438, 440, 454, 495, 592, 613
Vergina | 387
Verijos (Verria) | *Verr.* II. 4.24, 151; 382–383, 518

- Veris, Gajus (C. *Verres*, kaltinamasis) | *passim*
 Veris, Kvintas (Q. *Verres*) | *Verr.* I. 23; 331
 „Versalio Diana“ | 439
 Versnel H. S. | 565
 Verucijus (*Verrucius*) | *Verr.* II. 4.137; 414, 508–509
 Vervae F. | 565
 Vespasijanas | 290, 347, 506–507, 565
 Vešta (*Vesta*) | *Verr.* II. 4.135; 328, 503, 636
 Vetija | 39
 Vetijus, Titas (*T. Vettius*) | *Verr.* II. 5.114; 573, 587, 589–590
Via Elorina | 15
Via sacra | žr. Šventasis kelias
Viale Cadorna | 15
Viale Epipoli | 15
Viale Ermocrate | 15
Viale Paolo Orsi | 15
Viale Scala Greca | 15
Viale Teocrito | 15
Viale Teracati | 15
 Vibona (*Vibona*) | *Verr.* II. 5.40, 158; 317, 550, 614
Vibo Valentia | žr. Vibona
 Viduramžiai | 362, 473, 481, 541, 550
 Viktorija (*Victoria*) | žr. Pergalė, Viktorija
 Viktorijos aikštė | 485
 Viltis | 487
Vittoriosa | 463
 Von Albrecht M. | 518, 630
 Vortumnas (*Vertumnas*) | 643
 Vulka | 427
 Walde A. | 466
 Ward A. M. | 385
 Weinrib E. J. | 31
 Wilcox A. | 516
 Wilson R. J. A. | 27, 322, 556
 Zabulis H. | 538, 540, 609
 Zefyras | 537–538
 Zielinski Th. | 281, 290, 321, 330, 341, 348, 393, 403–404, 416, 457, 459, 461, 485, 496, 517, 542, 545, 548, 559, 563, 566, 569, 571, 587, 589, 602–603, 608, 614
 Zumpt C. T. | 281, 404, 452, 461, 496, 559, 564, 580
 Žodžio laikymasis | 487

INDEX LOCORUM

Šioje rodyklėje skaičiai (kursyvu) kreipia į puslapius, kuriuose pateiktos šaltinių nuorodos. Nuorodos su citatomis pažymėtos pliuso ženklu. Į rodyklę neįtrauktos *Verinių*, kurių vertimai pateikiami šioje knygoje, nuorodos.

<i>Anthologia Palatina</i>	Cicero	<i>Att. I. 16.10</i> 342
IX. 39+ 507	<i>Acad. II. 156+</i> 531	<i>Att. I. 16.12+</i> 318
IX. 506+ 493	<i>Agr. I. 2</i> 342	<i>Att. I. 16.4</i> 516
XVI. 162+ 503	<i>Agr. II. 1</i> 443	<i>Att. II. 13.2</i> 342
<i>Orac. 89+</i> 318	<i>Agr. II. 3</i> 443	<i>Att. II. 21.4</i> 504
Apollodorus	<i>Agr. II. 10+</i> 530	<i>Att. III. 4</i> 462
II. 1.5 606	<i>Agr. II. 32 sq</i> 342	<i>Att. IV. 2.6</i> 554
II. 5.11 606	<i>Agr. II. 100+</i> 626	<i>Att. VI. 2+</i> 539
Appianus		<i>Att. VII. 12.2</i> 437
<i>Lib. 133</i> 435	<i>Arch. 1+</i> 392, 616	<i>Att. VII. 7.4+</i> 546
<i>Lib. 631</i> 435	<i>Arch. 1–2</i> 537	<i>Att. VII. 8.4</i> 598
Aristoteles	<i>Arch. 5+</i> 312	<i>Att. X. 1.1</i> 512
<i>Rhet. I. 2</i> 1355–1356a	<i>Arch. 7+</i> 386	<i>Att. X. 5.3</i> 336
43	<i>Arch. 15+</i> 459	<i>Att. X. 7</i> 462
<i>Rhet. II. 23</i> 1399a	<i>Arch. 16+</i> 309	<i>Att. X. 8</i> 462
19–29 278	<i>Arch. 19+</i> 622	<i>Att. X. 8b</i> 462
Aristophanes	<i>Arch. 21</i> 351	<i>Att. X. 9</i> 462
<i>Thesm. 858</i> 440	<i>Arch. 24</i> 366	<i>Att. XVI. 11.7</i> 557
Asconius Pedianus	<i>Arch. 25</i> 384	
<i>In Pis. 44</i> 487	<i>Att. I. 1.1+</i> 335, 337	<i>Balb. 19</i> 385
Athenaeus	<i>Att. I. 1.5</i> 492	<i>Balb. 21</i> 386
XI. 41 399	<i>Att. I. 3.2</i> 492, 501	<i>Balb. 28</i> 409
XI. 43 400	<i>Att. I. 3.3+</i> 417	<i>Balb. 32–33</i> 385
<i>Biblia Sacra</i>	<i>Att. I. 4.3+</i> 492, 632	<i>Balb. 51+</i> 542
<i>Apd. 16. 37–39+</i> 611	<i>Att. I. 5.1+</i> 385	<i>Balb. 55+</i> 477
<i>Apd. 28. 11–13+</i> 618	<i>Att. I. 6.2</i> 492	<i>Brut. 25</i> 292
Cato	<i>Att. I. 8.2</i> 492, 501	<i>Brut. 70+</i> 367, 369
<i>De agr. 5.1–5</i> 533	<i>Att. I. 9.2</i> 492, 501	<i>Brut. 89</i> 309
<i>De agr. 146.2</i> 336	<i>Att. I. 10.3</i> 492, 501,	<i>Brut. 96+</i> 628
Catullus	632	<i>Brut. 97+</i> 337
10 539	<i>Att. I. 11.3</i> 492	<i>Brut. 115+</i> 344
		<i>Brut. 128</i> 381

- Brut.* 129+ | 628
Brut. 131+ | 308
Brut. 135+ | 308
Brut. 143+ | 284
Brut. 145+ | 306
Brut. 182+ | 301
Brut. 185 | 296
Brut. 187-8 | 296
Brut. 198 | 296
Brut. 222 | 523
Brut. 228 | 394
Brut. 239+ | 335
Brut. 276 | 296
Brut. 279 | 296
Brut. 292 | 491
Brut. 301-303 | 624
Brut. 317-319+ | 18
Brut. 318+ | 41
Brut. 322 | 296
Brut. 328 | 624

Caec. 100+ | 595
Cael. 19 | 45
Cael. 33-34 | 281
Cael. 78 | 492

Cat. I. 2 | 416
Cat. I. 3+ | 416, 554
Cat. I. 8+ | 461
Cat. I. 10 | 331
Cat. I. 14 | 336
Cat. I. 15+ | 461
Cat. I. 16+ | 300
Cat. I. 17 | 612
Cat. I. 18 | 281, 443
Cat. I. 21+ | 281
Cat. I. 27-28 | 281
Cat. I. 29 | 621

Cat. I. 30 | 342
Cat. II. 22 | 543

Clu. 7+ | 595
Clu. 62-78 | 583
Clu. 68-72 | 345, 346
Clu. 69 | 326
Clu. 70-72 | 306
Clu. 79 | 336
Clu. 89 | 336
Clu. 103 sq | 346
Clu. 115 | 345
Clu. 118 | 327
Clu. 128+ | 598

De or. I. 14 | 292
De or. I. 15 | 292
De or. I. 47 | 493
De or. I. 102 | 493
De or. I. 114+ | 428
De or. I. 202+ | 301
De or. I. 221 | 493
De or. I. 227-228 | 309
De or. I. 264+ | 300
De or. II. 115 | 296
De or. II. 121 | 296
De or. II. 128 | 296
De or. II. 154 | 459
De or. II. 171+ | 594
De or. II. 194-195 | 523
De or. II. 216-290 | 491
De or. II. 217-290 | 297
De or. II. 261 | 491
De or. II. 269+ | 282
De or. II. 270 | 491

De or. II. 284+ | 538
De or. II. 310; | 296
De or. III. 56+ | 531
De or. III. 180 | 426
De or. III. 202 | 47, 617
De or. III. 203 | 282
De or. III. 214+ | 595
De or. III. 210 | 324
De or. III. 229-230+ | 285

Div. I. 16 | 426
Div. I. 23 | 504
Div. I. 59 | 489
Div. I. 103+ | 334
Div. II. 132 | 409

Dom. 45 | 316
Dom. 114 | 492
Dom. 116 | 492
Dom. 144+ | 630

Fam. I. 9.16 | 516
Fam. III. 8.2 | 360
Fam. V. 6.2 | 396
Fam. VI. 4 | 598
Fam. VII. 2.2 | 636
Fam. VII. 23.2 | 492
Fam. VII. 32 | 538
Fam. XI. 1.2 | 554
Fam. XI. 5.3 | 342
Fam. XI. 8.1 | 342
Fam. XII. 15.2 | 553
Fam. XII. 21 | 554
Fam. XIII. 30 | 410
Fam. XIII. 34+ | 398
Fam. XIII. 37 | 408

Fin. I. 6 | 409
Fin. III. 15 | 409

- Fin. V. 50+ | 499*
Fin. V. 64 | 633
Fin. V. 89 | 409

Flac. 9+ | 378
Flac. 11 | 396
Flac. 31 | 525
Flac. 70–71 sqq | 404
Flac. 82 | 624
Flac. 96 | 523

Font. 20 | 45

Har. resp. 22 | 633

Inv. I. 2 | 292
Inv. I. 23+ | 615
Inv. I. 45 | 278
Inv. I. 98 | 518, 621
Inv. II. 35+ | 522

Lael. 77 | 628

Leg. I. 7 | 394
Leg. II. 22 | 633
Leg. II. 36+ | 471, 635
Leg. II. 40 | 633
Leg. III. 7 | 313

Man. 6+ | 594
Man. 11+ | 608
Man. 27+ | 522
Man. 29 | 443
Man. 31–33 | 305
Man. 31–34 | 463
Man. 33–34 | 564
Man. 41 | 539
Man. 47+ | 366, 524
Man. 55 | 564
Man. 58 | 327

Mil. 32 | 337

Mil. 55 | 493
Mil. 56 | 598
Mil. 90+ | 595

Mur. 14 sq | 443
Mur. 18 | 273
Mur. 40+ | 548
Mur. 57 | 45
Mur. 58 | 312
Mur. 62+ | 609
Mur. 76+ | 369
Mur. 88+ | 595

N.D. I. 75 | 504
N.D. I. 119+ | 471
N.D. II. 61 | 489
N.D. II. 64+ | 613
N.D. II. 66+ | 466, 469
N.D. III. 45 | 495

Off. I. 6 | 409
Off. I. 108 | 491
Off. II. 26+ | 437, 595
Off. II. 26–27+ | 437
Off. II. 50 | 523
Off. II. 57+ | 501
Off. II. 75 | 31

Opt. gen. 14 | 409

Orat. 5 | 504
Orat. 47+ | 301
Orat. 69–70 | 296
Orat. 70 | 321
Orat. 85+ | 281
Orat. 129+ | 352
Orat. 135 | 591
Orat. 137 | 282
Orat. 166–167+ | 478
Orat. 209–210+ | 473
Orat. 210 | 465

Part. 4 | 296
Part. 14–15+ | 314, 341
Part. 31–32 | 392

Phil. II. 8 | 401
Phil. II. 30 | 327
Phil. II. 35 | 337
Phil. II. 43+ | 401
Phil. V. 8+ | 316
Phil. V. 14 | 493
Phil. XI. 14 | 306
Phil. XI. 24 | 363
Phil. XII. 20 | 306
Phil. XIII. 26+ | 428
Phil. XIII. 33 | 493

Pis. 70 | 493
Pis. 97 | 531

Planc. 39 | 523
Planc. 49+ | 334
Planc. 59 | 629
Planc. 60 | 342
Planc. 64 | 406
Planc. 64–65+ | 273, 547
Planc. 69–70 | 344
Planc. 78 | 489

Prov. 32 | 628

Q. fr. I. 1.11 | 455
Q. fr. I. 1.25 | 539
Q. fr. II. 6.3+ | 539
Q. fr. III. 5.1+ | 312

Rab. perd. 12+ | 18
Rab. perd. 13+ | 567
Rab. Post. 26–27 | 543

Red. sen. 11+ | 595
Red. sen. 14 | 493

- Red. sen.* 38 | 628
- Rep.* I. 21 | 487
- Rep.* II. 36+ | 426
- Rep.* II. 53+ | 618
- Rep.* III. 43+ | 480
- Rep.* VI. 9+ | 464
- Rep.* VI. 11+ | 537
- Rosc. Am.* 1 | 327
- Rosc. Am.* 6 | 327
- Rosc. Am.* 15+ | 327, 361
- Rosc. Am.* 27 | 327
- Rosc. Am.* 38 | 293
- Rosc. Am.* 64 | 419
- Rosc. Am.* 66+ | 589
- Rosc. Am.* 84+ | 337
- Rosc. Am.* 139 | 443
- Scaur.* 4 | 493
- Scaur.* 25–26+ | 319
- Sen.* 3 | 312
- Sen.* 45+ | 383, 633
- Sest.* 12 | 598
- Sest.* 18 | 303
- Sest.* 37 | 628
- Sest.* 50 | 628
- Sest.* 102+ | 629
- Sest.* 110 | 493
- Sest.* 116 | 443, 489, 628
- Sest.* 124 | 303
- Sest.* 126 | 493
- Sull.* 21 | 342
- Sull.* 23 | 628
- Sull.* 25 | 342
- Tusc.* I. 86 | 493
- Tusc.* III. 41 | 409
- Tusc.* V. 64–66+ | 499–500
- Verr. act.* II
- II. 1.1+ | 44
- II. 1.1–31 | 46
- II. 1.7+ | 588
- II. 1.11 | 323
- II. 1.11–12 | 605
- II. 1.12 | 569
- II. 1.14 | 611, 612
- II. 1.24+ | 351–352
- II. 1.24–25 | 352
- II. 1.26 | 341
- II. 1.27 | 33, 281
- II. 1.27–28 | 358
- II. 1.30 | 624
- II. 1.33–43+ | 320
- II. 1.34+ | 40
- II. 1.34 sqq | 321, 389
- II. 1.34–37 | 605
- II. 1.34–40 | 610
- II. 1.43 | 40
- II. 1.44 sqq | 321
- II. 1.44–102+ | 40, 293, 316, 320
- II. 1.44–54 | 430
- II. 1.45 | 430, 596, 631
- II. 1.46 | 430
- II. 1.46–47 | 448
- II. 1.48+ | 401
- II. 1.49 | 431, 596
- II. 1.50 | 596, 631
- II. 1.51 | 431
- II. 1.53 | 431
- II. 1.54 | 632
- II. 1.56 | 33, 281
- II. 1.56–57+ | 444
- II. 1.58 | 370
- II. 1.60 | 395, 596
- II. 1.61 | 596
- II. 1.62 | 475
- II. 1.63–85 | 475
- II. 1.64–69 | 578
- II. 1.66 | 494
- II. 1.70 | 579
- II. 1.77+ | 321, 348
- II. 1.82 | 412
- II. 1.86 sqq | 596
- II. 1.95 sqq | 321
- II. 1.100 | 389
- II. 1.101+ | 405–406
- II. 1.102+ | 401
- II. 1.103–158+ | 320, 316, 322
- II. 1.104+ | 372, 549
- II. 1.119+ | 416–417
- II. 1.121+ | 306
- II. 1.126 | 402, 609
- II. 1.128+ | 39, 389–390, 562
- II. 1.129–150 | 634
- II. 1.133 | 402, 609
- II. 1.154+ | 634
- II. 1.156 | 340, 393
- II. 2.4+ | 480
- II. 2.5+ | 309, 322, 420
- II. 2.7+ | 378, 612
- II. 2.18–19 | 307
- II. 2.19+ | 414
- II. 2.22+ | 584
- II. 2.23 | 384

- II. 2.35+ | 280, 508
 II. 2.35-50 | 358, 422, 508
 II. 2.36 | 508
 II. 2.36+ | 422
 II. 2.37 | 402
 II. 2.45 | 280
 II. 2.47 | 421
 II. 2.49+ | 562, 590
 II. 2.50+ | 447, 460, 510
 II. 2.52+ | 383
 II. 2.63 | 441
 II. 2.63-64 | 516
 II. 2.64 | 517
 II. 2.65; 139 | 511
 II. 2.69+ | 382, 425
 II. 2.72-73 | 425
 II. 2.69-70 | 382
 II. 2.72 | 493
 II. 2.73+ | 425
 II. 2.77 | 320, 341
 II. 2.83+ | 345-355, 358
 II. 2.83-118 | 585
 II. 2.83-85 | 385
 II. 2.85-87+ | 435
 II. 2.87+ | 325, 363, 445
 II. 2.99+ | 317, 550, 553
 II. 2.102 | 376, 385
 II. 2.108+ | 619
 II. 2.110+ | 393
 II. 2.112 | 438
 II. 2.114 | 438
 II. 2.115 | 438
 II. 2.116 | 372
 II. 2.117 | 323, 390
 II. 2.120 | 376
 II. 2.123 | 280
 II. 2.124 | 280
 II. 2.125 | 376
 II. 2.126 | 509
 II. 2.127 | 422, 438, 517
 II. 2.129 | 494
 II. 2.130+ | 339
 II. 2.136 | 382
 II. 2.137-153 | 438
 II. 2.138+ | 273, 348
 II. 2.138-140 | 516
 II. 2.139+ | 511, 512
 II. 2.140 | 397
 II. 2.144 | 382
 II. 2.145 | 510
 II. 2.150 | 438
 II. 2.154+ | 410, 438, 510, 513
 II. 2.154-155 | 508
 II. 2.158 | 494
 II. 2.158-160+ | 450-451
 II. 2.160 | 451, 484
 II. 2.161 | 447
 II. 2.162 | 451
 II. 2.162-164 | 516
 II. 2.167-168 | 438
 II. 2.176+ | 354, 420, 462
 II. 2.186-191 | 414, 508
 II. 2.191 | 297, 306, 414, 501
 II. 3.7 | 443
 II. 3.10+ | 615
 II. 3.13 | 29, 433
 II. 3.20 | 412
 II. 3.27 | 441
 II. 3.28 | 402, 609
 II. 3.42 | 399
 II. 3.45 | 431
 II. 3.47+ | 532
 II. 3.50 | 391
 II. 3.61 | 391
 II. 3.63 | 343
 II. 3.65 | 391
 II. 3.67-69 | 412
 II. 3.69+ | 384, 389
 II. 3.74 | 412
 II. 3.75+ | 476
 II. 3.75-80 | 476
 II. 3.77 | 439
 II. 3.77-78 | 422, 508
 II. 3.78+ | 452, 544
 II. 3.84+ | 402, 409, 418, 609
 II. 3.88-89 | 599
 II. 3.90+ | 584
 II. 3.91+ | 584
 II. 3.100 | 468, 475
 II. 3.101 | 408, 422, 517
 II. 3.103+ | 376, 410, 412, 422, 446, 456, 531-532
 II. 3.104 | 421, 476
 II. 3.105-106 | 376
 II. 3.108+ | 411
 II. 3.109 | 376
 II. 3.115+ | 343
 II. 3.120 | 476
 II. 3.129 | 376, 423
 II. 3.136 | 382
 II. 3.137+ | 287
 II. 3.141 | 301
 II. 3.148-151 | 425

- II. 3.154 | 287
 II. 3.159-161 | 39
 II. 3.161 | 39, 600
 II. 3.163+ | 289
 II. 3.168+ | 39, 590
 II. 3.171 | 382
 II. 3.175-176 | 382
 II. 3.182 | 273
 II. 3.188 sqq | 288, 573
 II. 3.192+ | 436, 467
 II. 3.200 | 376
 II. 3.204 | 385
 II. 3.210 | 346, 565
 II. 3.212 | 278, 448, 450
 II. 3.216 | 512
Corpus inscriptionum Latinarum
 P. 2236+ | 361
 P. 583 | 349
 VI. 1313-1314+ | 429
Columella
Rust. I. 1.12 | 338
Rust. XI. 1-2 | 533
Dio Cassius
 XL. 55 | 636
 XXXVI. 38.1 | 318
Diodorus Siculus
 I. 16.1 | 632
 IV. 79.5-7 | 456
 IV. 79.7 | 457
 IV. 83.7 | 593
 V. 1.3-4 | 456
 V. 1.7 | 456
 V. 3.1-3 | 466
 V. 3.2-3 | 468
 V. 3.4-5 | 480
 V. 3.6 | 483
 V. 3-4 | 466
 V. 4.3-4 | 467
 V. 4.1-2 | 470
 V. 12.1-4+ | 462
 IX. 19.1 | 437
 XI. 24.1 | 435
 XI. 26.7 | 473
 XII. 8.29 | 408
 XIV. 63.1+ | 485
 XIV. 78.5-6 | 446
 XVI. 54.3-4 | 318
 XVI. 70.6+ | 509
 XVI. 83.2 | 484
 XX. 11.3 | 488
 XXII. 10.4 | 390
 XXII. 10.5 | 390
 XXII. 2.2 | 436
 XXIII. 4.1 | 29
 XXIII. 18.5 | 446
 XXIV. 1-8 | 397
 XXXII. 25 | 435
 XXXIV. 2.21 | 475
 XXXIV. 2.29 | 528
 XXXIV. 2.34 | 528
 XXXIV. 2.43 | 528
 XXXVI. 10 | 524
Dionysius Halicarnasensis
 I. 53 | 433
 II. 10 | 273
 IV. 62 | 471
Ennius
Ann. fr. 276-277 | 542
Ann. VI. 203+ | 631
Ann. XII. 363-364+ | 536
Euripides
Hel. 569 | 440
Festus
 257+ | 329
 258 | 284, 620
Florus
Epit. I. 21 | 609
Epit. I. 32 | 356
Epit. I. 35 | 311
Epit. II. 8 | 522
Gellius
N.A. I. 19. 2-11 | 471
N.A. II. 4 | 42
N.A. III. 18.4 | 417
N.A. V. 13.5+ | 310
N.A. X. 10.1 | 419
N.A. X. 2.7-10+ | 48, 617
N.A. XIII. 14. 1 | 347
N.A. XIII. 14.4 sqq | 347
Herodotus
 III. 60 | 431
 VI. 21 | 21
 VI. 86 | 459
 VII. 156 | 484
 VII. 166 | 22, 435
Hesiodus
Theog. 22-34 | 365
Theog. 337 | 456
Theog. 369-370+ | 456
Theog. 914 | 468
Hymni Homerici
 II. 4-8+ | 468-469
 II. 15-21+ | 468-469
 II. 17 | 466
 II. 24-25 | 470
 II. 43 | 467

- II. 52 | 440
 II. 96–304 | 471
 II. 416–433 | 468
 II. 473–482 | 473
 II. 478–482+ | 471
 Homerus
 Il. I. 514–516+ | 601
 Il. I. 526–527+ | 601
 Il. V. 401 | 495
 Il. XI. 404–410 | 583
 Il. XVII. 91–105 | 583
 Il. XVIII. 309+ | 598
 Il. XXI. 553–570 | 583
 Il. XXII. 99–130 | 583
 Od. I. 50 | 466
 Od. IX. 216 sqq | 607
 Od. X. 1–27 | 20
 Od. X. 87–132 | 606
 Od. X. 210–243 | 306
 Od. X. 508–212 | 526
 Od. XI. 13–19 | 526
 Od. XI. 51–54 | 592
 Od. XI. 326–327 | 401
 Od. XII. 85–110 | 606
 Od. XII. 86–87+ | 606
 Od. XV. 404 | 480
 Horatius
 Carm. I. 1.128+ | 609
 Carm. I. 4.1–2+ | 538
 Carm. I. 10.4 | 632
 Carm. I. 36.15+ | 538
 Carm. II. 7.25 | 540
 Carm. III. 16.14 | 318
 Epod. 2. 31–32+ | 609
 Serm. I. 6.75 | 336
 Inscriptiones Latinae
 ILLRP 371 | 444
 Iustinianus
 Dig. XLIX. 15. 7.1 | 273
 Iuvenalis
 III. 242 | 413
 VI. 298–300 | 596
 VIII. 19 sqq | 443
 VIII. 98–107+ | 26
 Lactantius
 Div. Inst. II. 4.28+ | 460
 Livius
 I. 26.6 | 567
 I. 35 | 458
 I. 38.7 | 426
 I. 43.1–9 | 459
 I. 56.1–3+ | 555
 II. 8.6 | 426
 II. 20.12 | 634
 II. 23–33 | 276
 II. 42.5 | 634
 V. 12.1 | 598
 V. 21.2–3 | 631
 V. 22.3–7 | 631
 VI. 29.8–9 | 498
 VI. 42.12 | 669
 VIII. 4.6–7 | 598
 VIII. 13.9+ | 303
 IX. 10.1–8 | 457
 X. 19.17 | 551
 XIX. 10.1–8 | 636
 XX. 31 | 478
 XXI. 63.3 | 553
 XXIV. 30–34 | 25
 XXIV. 34.1–12 | 480
 XXIV. 34.16 | 480
 XXIV. 34.3 | 480
 XXIV. 36 | 563
 XXIV. 37.2+ | 467
 XXIV. 37.8 | 466
 XXIV. 38.8+ | 468, 636
 XXIV. 39.3–10 | 468
 XXIV. 39.7 | 466
 XXV. 23–25 | 25
 XXV. 23–31 | 580
 XXV. 29.5–7 | 478
 XXV. 30.12–31.1 | 479, 486
 XXV. 31 | 575
 XXV. 31.10 | 486
 XXV. 31.11+ | 486
 XXV. 31.8–9+ | 472
 XXV. 31.8–11+ | 499
 XXV. 40.1+ | 486
 XXV. 40.1–3+ | 486–487, 596
 XXV. 40.3 | 486, 487, 489
 XXVI. 21.17 | 355
 XXVI. 32.4 | 487
 XXXVI. 36.3+ | 633
 XXVII. 4.8+ | 407
 XXX. 42.9 | 531
 XXXI. 29.7–9 | 447
 XXXII. 27.2 | 420
 XXXIV. 4 | 486
 XXXVII. 23.1+ | 381
 XXXIX. 5.13–16 | 35
 XL. 42.1–4 | 609
 XLII. 33.1+ | 300
 XLIII. 32–35 | 25
 XLIV. 22 | 537
 XLIV. 22.10+ | 536

- Perioch.* LXX+ | 523
Perioch. XCVII | 437
Perioch. DXXXVI+ | 579
 Lucretius
 II. 611 | 633
 V. 892-893+ | 607
 Macrobius
 Sat. III. 9.7+ | 488-489
 Sat. V. 21.4+ | 407
 Nepos
 praef. 1.7+ | 601
 Ovidius
 Am. I. 8.65 | 443
 Am. I. 9+ | 544
 Ars. I. 653-654 | 437
 Fast. I. 591 | 443
 Fast. IV. 201-214 | 458
 Fast. IV. 417-418+ | 469
 Fast. IV. 421-422+ | 466
 Fast. IV. 422 | 466
 Fast. IV. 425-442 | 468
 Fast. IV. 455 | 466
 Fast. IV. 461-480 | 467
 Fast. IV. 462 | 466
 Fast. V. 51 | 417
 Fast. V. 677 | 632
 Fast. VI. 205-208 | 502
 Fast. VI. 421-460 | 636
 Her. I. 110+ | 596
 Met. IV. 510 | 440
 Met. V. 341-571 | 466
 Met. V. 385 | 466
 Met. V. 390-394 | 468
 Met. V. 409-437 | 470
 Met. V. 420-424 | 470
 Met. V. 462-463+ | 467
 Met. V. 487-504 | 483
 Met. XIII. 730-733+ | 607
 Met. XI. 474-475+ | 599
 Trist. III. 11.39-54 | 437
 Trist. V. 6+ | 596
 Pausanias
 I. 2.4 | 506
 I. 20.1-2 | 365
 I. 38.5 | 466
 II. 3 | 356
 II. 5.5 | 484
 III. 9.2 | 484
 IV. 31.10 | 440
 VII. 4.4 | 431
 VII. 16.20 | 293
 IX. 27.3-4 | 365
 IX. 27.3-5 | 365
 Petronius
 50+ | 356
 75+ | 558
 Pindarus
 Ol. V. 12 | 497
 Pyth. I. 95-98 | 473
 Plato
 Apol. 41a | 473
 Plautus
 Aul. 100+ | 371
 Mil. 3-4+ | 298
 Pers. 70-72 | 284
 Pers. 394-395+ | 295
 Plinius Minor
 Ep. I. 20.10+ | 44, 369
 Ep. I. 20.4 | 45
 Ep. IV. 11.3 | 551
 Plinius Maior
 N.H. III. 88 | 471
 N.H. VII. 125 | 499
 N.H. VII. 126 | 505
 N.H. VII. 207 | 506
 N.H. VII. 212 | 303
 N.H. VII. 214 | 410
 N.H. VIII. 19 | 369
 N.H. VIII. 53 | 501
 N.H. VIII. 196 | 387
 N.H. XIII. 88 | 471
 N.H. XIII. 91 | 396
 N.H. XVII. 1-6 | 501
 N.H. XXI. 64-66+ | 538
 N.H. XXX. 111 | 427
 N.H. XXXIII. 3 | 564
 N.H. XXXIII. 4. 11-12 | 419
 N.H. XXXIII. 63 | 387
 N.H. XXXIII. 147 | 400
 N.H. XXXIII. 154 | 400
 N.H. XXXIV. 6+ | 41, 356
 N.H. XXXIV. 6-9 | 356
 N.H. XXXIV. 8 | 356
 N.H. XXXIV. 14 | 500
 N.H. XXXIV. 31 | 492
 N.H. XXXIV. 36 | 369

- N.H.* XXXIV. 39–47 | 474
N.H. XXXIV. 40 | 474
N.H. XXXIV. 43 | 485
N.H. XXXIV. 48 | 329
N.H. XXXIV. 50 | 363
N.H. XXXIV. 51 | 491
N.H. XXXIV. 54 | 492
N.H. XXXIV. 56 | 369
N.H. XXXIV. 57+ | 367, 507
N.H. XXXIV. 58 | 453
N.H. XXXIV. 59–60 | 502
N.H. XXXIV. 84.3 | 391
N.H. XXXIV. 89 | 437
N.H. XXXV. 6 | 443
N.H. XXXV. 12 | 443
N.H. XXXV. 23 | 369
N.H. XXXV. 26 | 505
N.H. XXXV. 80 | 506
N.H. XXXV. 91 | 504
N.H. XXXV. 92+ | 504
N.H. XXXV. 101 | 507
N.H. XXXV. 102 | 505, 506
N.H. XXXV. 115 | 358
N.H. XXXV. 130 | 374
N.H. XXXV. 154 | 472
N.H. XXXV. 157 | 427
N.H. XXXVI. 7 | 501
N.H. XXXVI. 20+ | 503
N.H. XXXVI. 21 | 504
N.H. XXXVI. 22+ | 365
N.H. XXXVI. 39 | 366, 506
N.H. XXXVI. 42 | 492
N.H. XXXVII. 11 | 357
N.H. XXXVII. 14 | 357
N.H. XXXVII. 20 | 425
 Plutarchus
Aem. 32 | 25
Aem. 33.2 | 400
Apoph. 200C+ | 628
Apoph. 205B 10 | 329
Cato Maior 10–11 | 309
Cic. 25–27 | 297
Cic. 5 | 494
Cic. 7 | 297
Cic. 7.5+ | 307
Cic. 7.8 | 329
Cor. 3 | 633
Crass. 10 | 598
Crass. 10.6 | 525
Crass. 10.7–9 | 526
Crass. 11.11 | 526
Crass. 12.1 | 347
Demetr. 22 | 506
Luc. 1+ | 293
Mar. 27 | 627
Marc. 14 | 480
Marc. 15–17 | 25
Marc. 20 | 457, 458
Marc. 21 | 25
Mor. 178b 3 | 318
Pomp. 22.2 | 347
Pomp. 30 | 385
Sull. 31 | 610
Sull. 34 | 524
Thes. 10 | 606
 Polybius
 I. 18.2 | 453
 I. 49–51 | 397
 I. 59–62 | 463
 VI. 14 | 398
 VI. 53.4–10 | 443
 VII. 8 | 23
 VIII. 3–7 | 25, 478
 VIII. 5.2 | 480
 VIII. 6.9 | 480
 XII. 25.1–5 | 437
 Procopius
 B.G. IV. 21.4 | 507
 Pseudo Asconius
ad Verr. II. 1.33+ | 544
ad. Verr. II. 1.58+ | 370
in Div. 24 | 284
in Div. Arg. Stangl p. 186+ | 43
 Stangl p. 200 | 300, 302
 Stangl p. 207+ | 319
 Stangl p. 209 | 326
 Stangl p. 211+ | 327
 Stangl p. 212 | 330
 Stangl p. 214+ | 332, 333
 Stangl p. 215 | 335
 Stangl p. 219+ | 344
 Stangl p. 221+ | 348, 349
 Stangl p. 222+ | 350
 Stangl p. 223+ | 352
 Quintilianus
 II. 17.21+ | 637
 IV. 1.49 | 296
 IV. 1.63 | 429, 442
 IV. 2.19 | 465

- IV. 2.106 | 591
 IV. 2.113+ | 616
 IV. 3.12-13 | 465
 IV. 3.13 | 465
 V. 1.1 | 43
 V. 10.31 | 397
 V. 10.69+ | 278
 V. 13.2-3+ | 314, 341
 VI. 1.1+ | 518, 621
 VI. 1.1-3 | 630
 VI. 3.4 | 307
 VI. 3.55 | 297, 307
 VI. 3.98 | 297, 329
 VI. 4 | 37
 VIII. 3.61 sqq | 286
 VIII. 3.64+ | 48, 576
 VIII. 3.67-70 | 413
 VIII. 4.19 | 591
 VIII. 4.27 | 591
 VIII. 4.3-5 | 621
 VIII. 6.23+ | 540
 VIII. 6.72 | 606
 IX. 2.16 | 296
 IX. 2.19 | 614
 IX. 2.19-21+ | 521
 IX. 2.38 | 429, 442
 IX. 2.40 | 47, 617
 IX. 2.46 | 491
 IX. 2.51 | 287
 IX. 3.34 | 591
 IX.4.70-71 | 591
 IX. 4.71 | 591
 IX.4.108 | 591
 IX. 4.124 | 591
 IX. 4.127 | 465
 X. 1.23 | 523
 XI. 1.40 | 591
 XI. 3.164 | 465
 XII. 10.61+ | 281
Res gestae divi Augusti
 IV.50 | 453
Rhetorica ad Herennium
 I. 3 | 292
 I. 6+ | 615
 II. 5 | 293
 II. 38 | 278
 II. 47 | 518
 IV. 22 | 278
 IV. 34 | 514, 595
 IV. 51 | 413
 IV. 68 | 286
 Sallustius
 Cat. 10-13 | 596
 Cat. 20 | 596
 Cat. 39. 5+ | 418
 Cat. 55+ | 570, 586
 Hist. IV. 32 | 522
 Jug. 4.6 | 443
 Jug. 5.4+ | 464
 Jug. 31 | 596
 Jug. 40 | 381
 Jug. 85+ | 627
 Schol. Bobiensia
 in pro Sulla 17 | 331
 Scholia
 in Pind. Ol. V. 20e | 497
 in Hes. Theog. 913 | 466
 in Soph. Oed. Col. 1590 | 466
 Seneca Minor
 Dial. II. 1.3+ | 328
 Seneca Maior
 Suas. II. 19 | 465
 Servius Honoratus
 ad Aen. II. 514+ | 377
 ad Aen. III. 587 | 545
 ad Aen. V. 550+ | 432
 ad Georg. II. 197 | 503
 ad Georg. III. 335 | 503
 Strabo
 III. 4.10 | 607
 VI. 2.3+ | 361
 VI. 2.4 | 477, 481, 483
 VI. 2.6 | 466
 VI. 2.6-7 | 468
 VIII. 6.23 | 366, 540
 IX. 2.25 | 365
 XIV. 1.14 | 367
 XIV. 2.5 | 506
 XIV. 5.7 | 381
 Suda
 alpha 3778, s. v.
 Ἀπυρρεάα | 318
 Suetonius
 Aug. 70.2 | 356
 Aug. 72.1 | 327
 Cal. 30.1+ | 391
 Clau. 25.5 | 304
 Iul. 5 | 610
 Tib. 74 | 485
 Tit. 10.1 | 413
 Vesp. 1.2 | 291
 Tacitus
 Agr. 20 | 538
 Ann. II. 6+ | 575
 Ann. II. 59+ | 575
 Ann. IV. 43 | 304
 Ann. XII. 23. 2+ | 347
 Dial. 20 | 45

- Dial.* 23.1 | 307
- Terentius
Andr. 693 | 626
Phor. 26+ | 302
- Thucydides
 VI. 75.1 | 485
 VI. 2 | 21
 VI. 2.3 | 433
 VI. 3.2 | 477
 VI. 3.3 | 410
 VI. 4.1–2 | 563
 VI. 4.3 | 436
 VI. 4.5 | 361
 VI. 4.6 | 362
 VI. 43 | 580
 VI. 100.2 | 485
 VII. 3.3 | 485
 VII. 42 | 580
 VII. 52 | 580
 VII. 86–87 | 566
- Ulpianus
Dig. I. 8.9. pr.2+ | 362
Dig. I. 16.16+ | 546
- Valerius Maximus
 I. 1 ext. 2 | 464
 II. 2.2+ | 515
 II. 4.6 | 369
- III. 7.9 | 337
 VI. 4.2 | 312
 VIII. 1.11 | 312
 VIII. 7(ext).7+ | 499
 VIII. 7.6 | 516
 IX. 1.4 | 501
- Varro
L.L. V. 32 | 502
L.L. V. 68 | 466
L.L. V. 87+ | 274
L.L. V.80+ | 274
R. r. II. 1.10 | 38
R. r. II. 10.2–3+ | 528,
 534
- Velleius Paterculus
 II. 4 | 311
 II. 8.1 | 382
 II. 16 | 386
 II. 17 | 386
- Vergilius
Aen. I. 135+ | 405
Aen. I. 282 | 613
Aen. II. 162–179 | 636
Aen. II. 325+ | 554
Aen. II. 648 | 591
Aen. III. 62 | 592
Aen. III. 420–432 | 606
- Aen.* IV. 684+ | 631
Aen. V. 38–39 | 432
Aen. V. 711 sq | 433
Aen. V. 718 | 433
Aen. V. 746–762 | 433
Aen. V. 759–761+ |
 304
Aen. VI. 237–242 |
 19–20
Aen. VI. 325–330+ |
 592
Aen. VI. 432+ | 335
Aen. VI. 851–853+ |
 438
Aen. VII. 445–455 |
 440
Aen. VII. 717+ | 299
- Georg.* II. 197 | 503
Georg. III. 335 | 503
Georg. IV. 317 sqq |
 495
- Vitruvius
 VII. praef. 14 | 491
 VII. 13 | 421

INDEX RERUM

Ši rodyklė apima įvadinį straipsnį ir komentarus. Joje pateikiamos svarbiausios sąvokos ir terminai (išskyrus retorikos). Skaičiai kreipia į puslapius, kuriuose ta sąvoka ar terminas išsamiau paaiškinami.

- abakas (*abacus*) | 395
advocatus | 442, 619
aedes | 358–359, 547
aerarium | 510–511
agora | 15, 379, 454, 461, 479, 483, 616
akcenzas (*accensus*) | 382
akrolitinė technika | 474, iliustr. 24
altercatio | 37, 340
ambitus | 331
ampliatio | 340
apkraštuota toga (*toga praetexta*) | 548
apsiaustas (*pallium*) | 415, 515, 543
- bazilika | 370
bulė (*boule*) | 27, 379
buleuterijas | 379, 460
- centuria* | 549
cenzas (*census*) | 350
cenzorius | 350
civitas decumana | 30
civitas foederata | 29
civitas libera et immunis | 29
cognomen, prievardis | 38, 278, 309, 332–333, 381–382, 396, 429, 516, 537, 588
comperendinatio | 340–341
conclave | 419
contio, *contiones* | 316, 328, 605, 622
conventus, konventas | 499
corallarium | 409
- crimen navale* | 571
crustae | 392
- de maiestate* | 345, 449
de repetundis | 31, 33–34, 276–277, 605
decumani | žr. mokesčių atpirkėjai
delfiškas stalas | 500
dešimtinė (*decuma*) | 289–291
dignitas | 311, 325, 364, 415, 490, 494, 625
divinacija (*divinatio*) | 42–43
divisores | 330, 405
dominus gregis | 302
dvieilis (*beremis*) | 553, 557
- edilas | 313, 547
elimai, elimijai | 21, 432–433
emblemata | 392, 399
- familia* | 331
fanum | 358–359
fasciai (*fascies*) | 349–350
fecijalai | 552, 556
fiscus | 330
foedus | 29, 275
frumentum imperatum | 29, 289–299
- gema (*gemma*) | 356–357
gimnasijarchas | 452
- hidrija | 391, iliustr. 11

- homo novus* | 18, 384, 442–443
hospes, hospitium | 310, 513
humanitas | 373, 486

idos (Idus) | 336
ignominia | 379
imperator | 324
imperium, imperijus | 28, 342–343, 546
interpres | 409
išrinktasis edilas (aedilis designatus) | 547
išrinktasis konsulas (consul designatus) | 326, 334
iudex Cassianus | 337
ius belli | 486
ius imaginum | 442–443
iždo tribūnai (tribuni aerarii) | 277

kalendos (Kalendae) | 336
kalinėtojai (caelatores) | 415
kamėja | 356
ketureilis (quadriremis) | 553, 575
kibėja (cybaea) | 376
kilikas | 399
kolonija | 560, passim
kolosas (colossus) | 474
komicijai (comitia) | 329–330, 338, 342
komicijus (comitium) | 328, 410, 621
Korinto indai (vasa Corinthia) | 355–356
krateras | 500
ksoanas | 363
kurijs | 379, 460, 483
kurulinis krėslas (sella curulis) | 417
kvestorius | 28, 272–273, 290, 298
kvintilis | 338

laudatio, laudator | 360
lectica | 413

legatas | 321, 373
lex Acilia repetundarum | 31, 341
lex Appuleia de maiestate minuta | 345
lex Aurelia de tribunicia potestate | 276
lex Aurelia iudiciaria | 277, 315, 624
lex Caecilia Didia | 316
lex Caelia tabellaria | 629
lex Calpurnia de ambitu | 331
lex Calpurnia de repetundis | 31, 417
lex Cassia tabellaria | 337
lex Cassia Terentia frumentaria | 289, 557
lex Claudia de senatoribus | 553
lex Cornelia de ambitu | 331
lex Cornelia de maiestate | 345
lex Cornelia de peculatu | 449
lex Cornelia de repetundis | 31, 33, 280, 322, 377, 449, 517, 525, 595
lex Cornelia iudiciaria (de reiectione iudicum) | 279, 320, 343, 502
lex Glaucia | 349
lex Hieronica | 28, 534, 541
lex Iulia de civitate Latinis et sociis danda | 386
lex Iulia de repetundis | 31
lex Iunia | 31
lex Mamilia de coniuratione Iugurtina | 381
lex Plautia Papiria de civitate sociis danda | 386
lex Plotia dereditu Lepidanorum | 610
lex Pompeia de parricidis | 621
lex Pompeia Licinia de tribunicia potestate | 276, 347
lex Porcia | 618
lex Sempronia de provocatione | 618
lex Sempronia frumentaria | 289
lex Sempronia iudiciaria | 296, 343

- lex Servilia Glaucia de repetundis* | 31, 341, 349
lex Tullia de ambitu | 331
lex Valeria | 618
lex Varia | 345
lex Villia annalis | 39
 liktorius | 349–350, 372–373, 447, 604
litis aestimatio | 344, 377, 382
ludi circenses, cirko reginiai | 392–393

maiestas | žr. *de maiestate*
 mimas (aktorius) | 542
 mimas (dramos žanras) | 542
 mistagogas | 500
 modijus | 537
 mokesčių atpirkėjai (*decumani*) | 291
 mozaika | 358, 568, iliustr. 22
 municipijus (municipium) | 561, 614

naos, cella | 362, 427
negotiator | 396, 404, 406
negotium | 324, 512
nomen | 38, 332, 382, 394, 396, 414, 588
nominis delator | 299
 nonos (*Nonae*) | 336

otium | 324

parietum pictura | 358
patella | 406–407
pater familias | 418
patera | 406–407
patronus | 272–274, 277, 278, 450, 619
 penatai (*di penates*) | 377
 penkiaeilis (*quinqueremis*) | 464, 553
 perlas (*margarita*) | 357
phalerae | 388

pictura in tabula | 358
pictura in textili | 358
pietas | 373, 443
 pomerijus | 342, 347, 546, 551
potestas | 343, 593
praenomen | 322, 382, 396, 588, 624
praerogativa | 333–334
praetorium | 427
 prefektas (*praefectus*) | 574
 pretorijus | 274
 pretorius (*praetor*) | 28, 274, 316, 329, passim
 prievardis | žr. *cognomen*
princeps senatus | 310–311
 pritanėjas Verr. II. 4.126 |
 proagoras Verr. II. 4.137 |
 prokonsulas (*pro consule*) | 274, 278, 402
pronaos | 362
 propretorius (*pro praetore*) | 274, 402, passim
 proskripcijos | 41, 356, 610–611
 psikteras | 399
 purpuras (*conchylium*) | 421

quaestio, quaestiones perpetuae | 30–31, 329, 331, 340, 345, 449, 605

 raiteliai, raitelių luomas | 34–35, 275–277, 315, 344, 346, 350, 399, 404, 419, 568, 634
recuperatores | 305, 603–604
relectio iudicum | 320
religio | 373, 378, 443, 490, 623
 rostrai (*rostra*) | 303, 565, 577, 621

sacrarium | 358, 362
 sąjungininkas (*socius*) | 428, 502, 561

- scaphium* | 399
sèkmè (fortuna) | 524
seksilis | 338
senatas | 379, 446, *passim*
senatorius | 379, *passim*
senatus consultum | 557
Senatus populusque Romanus | 446, 509
sestercijus | 374
sigilla | 392
signum | 357
sikanai | 20–21, 441
sikulai | 21, 421, 456
simulacrum | 357
skifas, scyphus | 392, 400, *iliustr.* 14–15
smilkyklè (turibulum / turabulum) | 406
sponsija (sponsio) | 603–604
statua | 537
subscriber | 299, 303

tabula Bembina | 349
tabula picta | 358

tabularium | 510–511
templum | 358–359
tiranas, tyrannus | 368, 388, 412–413, 423, 490
toga praetexta | žr. *apkraštuota toga*
tresviri capitales | 303
triba | 330, 334, 549
tribunal | 337, 447, 533
tribunus militum, karių tribūnas | 338
tribunus plebis, plebėjų tribūnas | 276, 334
trieilis (triremis) | 553
triklinijus (triclinium) | 393, 419
triumfas | 25, 347, 357, 369, 498, 551, 564–565, 570
triumfatorius | 564–565
tunika (tunica, tunica pulla) | 543, 551

vascularii | 415
virtus, virtutes | 443

RETORIKOS TERMINŲ RODYKLĖ

- accumulatio* | 591
actio | 395, 521, 594
adiectio | 591, 619
amplifikacija (amplificatio) | 518, 580, 591, 621
anticipatio | 296, 626
antitezė | 301, 375, 388, 413, 432, 435, 437, 464, 478, 486–488, 490, 520, 530, 544, 552, 564, 609, 636–637
apybraiža, apibūdinimas (ὑποτύπωσις) | 617
apophasis | 397
aporia | 615
aposiōpēsis | 405
apostrofa (apostrophe) | 48, 429, 432, 441, 459, 529, 543, 605, 608
aptum | 324
auxesis | 294, 621
aversio | 49, 429, 441

captatio benevolentiae | 615
commiseratio | 518
complexio | 278, 298
comprehensio | 298
concessio | 287
conciliare | 296
conclusio | 46, 518, 621
confirmatio | 46
conquestio | 518

decorum | 324, 415
delectare | 296
demonstratio | 286
dialogiškas citavimas | 374, 512, 558
diaporēsis | 615
digresija | 397, 465, 472, 476
dilema (dilemma) | 277–278, 288, 298
dilēmmaton | 278
dilogia | 333
dispositio | 293

dissimulatio | 282
divisio | 277, 298
docere | 296
dubitatio | 521, 614
duplex conclusio | 278, 298

egressio | 519
egressus | 465
elocutio | 295
enargeia (ἐνάργεια) | 48, 286
enumeratio | 518, 621
epilogus | 518, 520, 594, 621
etopėja (ethopoea) | 39, 600
sermocinatio | 600
evidentia | 47–48, 286, 360, 475, 576, 617
exaggeratio | 518
excursus | 315, 465
exemplum | 309, 478
exordium | 46, 271, 315, 353–354, 519–520
expositio | 295, 315, 354

facetiae | 297
fictio personae | 280

genus grande | 296
genus humile | 296
genus medium | 296
hendiadys | 487, 581

hiperbolė | 323, 606
homoeoteleuton | 530

inclusio | 591
incrementum | 294, 621
indignatio | 518
interrogatio | 278
interruptio | 405
inversio verborum | 282, 491

- ironija (εἰρωνεία, *ironia*) | 282, 287–288, 297, 301, 363, 372, 398, 401, 409, 425, 491, 521, 530, 540, 546, 556, 565, 570, 583, 604
- litotė | 405, 461
- locus communis* | 286, 521, 597
- memoria* | 293, 295
- miseratio* | 518
- monologinis dialogas | 296, 325, 379
- movere* | 296–297, 630
- narratio* | 46, 353, 359, 392, 519
- nedialogiškas citavimas | 374, 512
- obticentia* | 405
- occupatio* | 296
- oratio perpetua* | 340
- oxymoron* | 281
- paralepsis* | 397
- paronomasija (*paronomasia*) | 278, 301, 307, 316, 333, 372, 502, 530, 537, 558, 593, 363
- partitio* | 46, 271
- peroratio* | 271, 315, 353, 518, 520, 621
- persuadere* | 325
- praecisio* | 405
- praemunitio* | 296
- praeteritio* | 397, 416, 479, 500, 525, 529, 535
- prosopodōsis* | 391
- prosopopėja (προσωποποιΐα, *prosopopoiia*) | 280–281, 600
- recapitulatio* | 518, 520, 621
- redditio (orationis)* | 591
- refutatio* | 271
- renovatio* | 518, 520, 621
- repraesentatio* | 576
- reprehensio* | 46
- reticentia* | 405
- sermocinatio* | 600
- sub aspectum subiectio* | 617
- sub oculos subiectio* | 47, 286, 319, 360, 576, 617
- subjekcija (*subiectio*) | 514, 594–595
- tariamasis dialogas | 368, 450, 525
- topos* | 521
- πρέπον | 324
- πρόληψις | 296
- συναθροισμός | 591

BIBLIOGRAFIJA

CICERONO VERINIŲ LEIDIMAI, VERTIMAI, KOMENTARAI

- Baldo 2004: *M. Tulli Ciceronis In C. Verrem actionis secundae liber quartus (De signis)*, ed. by Gianluigi Baldo, Firenze: Felice le Monnier.
- Bellardi 1978: *Le orationi di M. Tullio Cicerone, volume primo dall'81 al 70 a. C.*, a cura di Giovanni Bellardi, Torino: Unione tipografico-editrice Torinese.
- Bornecque & Rabaud 1991: Cicéron, *Discours*, tome V: *Seconde action contre Verrès, livre IV – Les oeuvres d'art*, texte établi par Henri Bornecque et traduit par Gaston Rabaud, septième tirage revu et corrigé par Philippe Moreau, Paris: Les Belles lettres (Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé).
- Bornecque & Rabaud 1960: Cicéron, *Discours*, tome VI: *Seconde action contre Verrès livre V – Les supplices*, texte établi par Henri Bornecque et traduit par Gaston Rabaud, Paris: Les Belles Lettres, (Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé).
- Brugnola 1923: *M. Tulli Ciceronis Actionis in C. Verrem secundae liber quintus De Suppliciis*, commentato dal Vittorio Brugnola, Torino: Giovanni Chiantore.
- Čemberdžy 2000: Цицерон, *Избранные сочинения (Против Верреса. О казнях. Перевод В. Чемберджи)*, Харьков: Фолио–Москва: Издательство АСТ, 71–130.
- Fuhrmann 1971: Marcus Tullius Cicero, *Sämtliche Reden*, eingeleitet, übersetzt und erläutert von Manfred Fuhrmann, Band IV, Zürich und Stuttgart: Artemis Verlag.
- Gorenshtein 1962: Марк Туллий Цицерон, *Речи в двух томах*, перевод В. О. Горенштейна, Москва: Изд. Академии наук СССР.
- Greenwood 1989: Cicero, *The Verrine Orations*, translated by L. H. G. Greenwood, in 2 vol., Cambridge–London: Harvard University Press (Loeb Classical Library) (1st ed. 1928).
- Halm 1900: *Ciceros Rede gegen Q. Caecilius und der Anklagerede gegen C. Verres viertes und fünftes Buch*, erklärt von Karl Ham, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Krüger 1993: Cicero, *Reden gegen Verres. Lateinisch/Deutsch*, übersetzt und hrsg. von Gerhard Krüger, Stuttgart: Reclam.
- Lazzeretti 2006: Alessandra Lazzeretti, *M. Tulli Ciceronis In Verrem actionis secundae Liber quartus (De signis). Commentarios storico e archeologico*. Pisa: Editioni ETS.

- Levens 1965: Cicero, *Verrine V*, Edited with introduction, Notes & Vocabulary by R. G. C. Levens, Bristol Classical Press (1st ed. 1946).
- Long 1851: *M. Tullii Ciceronis Orationes*, with a commentary by George Long, Vol. I: *Verrinarum libri septem*, London: Whittaker and Co.
- Mirmont 1984: Cicéron, *Discours*, tome II, texte établi et traduit par H. de La Ville de Mirmont, septième tirage revu et corrigé par Philippe Moreau, Paris: Les Belles lettres. (Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé)
- Orelli & Baiter (ed.) 1833: *M. Tulli Ciceronis opera quae supersint omnia*, recognovit Io. Casp. von Orellius, vol. V, pars II: *Q. Asconii Pediani et Pseudo-Asconii ad nonnullas M. Tulli Ciceronis orationes commentarii*, ed. Io. Georgius Baierus, Turici: Typis Orellii.
- Peterson 1917: *M. Tulli Ciceronis Orationes*. Vol. III, *Divinatio in Q. Caecilium. In Verrem*. Recognovit, brevisque adnotatione critica instruxit Gulielmus Peterson, editio altera recognita et emendata, Oxonii: E typographeo Clarendoniano (*Oxford Classical Texts*).
- Richter & Eberhardt 1879: *Ciceros zweiter Rede gegen C. Verres funftes Buch*, hrsg. von Fr. Richter, zweite Auflage neu bearbeitet von Alfred Eberhardt, Leipzig: B. G. Teubner.
- Stangl 1912: *Ciceronis orationum scholiae*. Asconius. *Scholia Bobiensia*. *Scholia Pseudasconii Sangallensia*. *Scholia Cluniacensia et recentiora Ambrosiana ac Vaticana*. *Scholia Lugdunensia sive Gronoviana et eorum excerpta Lugdunensia*, recensuit Thomas Stangl, vol. II: *commentarios continens*, Vindobonae: in aedibus F. Tempsky – Lipsiae: in aedibus G. Freytag.
- Thomas 1885: *M. Tulli Ciceronis in C. Verrem orationes. Discours de Cicéron contre Verrès*, Seconde action – livre V *De suppliciis*, texte latin avec un commentaire critique et explicatif, une introduction, un index et de cartes par Émile Thomas, Paris: Librairie Hachette et Cie.
- Thomas 1887: *M. Tulli Ciceronis in C. Verrem orationes. Discours de Cicéron contre Verrès*, Seconde action – livre IV *De signis*, texte latin avec un commentaire critique et explicatif, une introduction, un index et de cartes par Émile Thomas, Paris: Librairie Hachette et Cie.
- Yonge 1903: *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, literally translated by C. D. Yonge. London. George Bell & Sons.
- Zielinski 1901: М. Туллий Цицерон, *Полное собрание речей*, т. I, перевод В. А. Алексеева и Ф. Ф. Зелинского, Санкт-Петербург: Н. П. Карбасников, 1901.

Zona 1935: M. T. Ciceronis *L'Oratione „De suppliciis“* (quinto libro delle Verrine) con introduzione e note di E. Omodeo Zona, Firenze: Felice le Monnier.

Zumpt 1831: M. Tullii Ciceronis *Verrinarum libri septem ad fidem codicum manu scriptorum recensuit et explicavit* Car. Timoth. Zumptius, Berolini: sumptibus Fedr. Dümrelli.

KITA MOKSLINĖ LITERATŪRA

Actes 2006: *La Sicile de Cicéron : lecture des Verrines*. Actes du colloque de Paris (19–20 mai 2006) Organisé par l'UMR 8585, Centre Gustave Glotz.

Alexander 1976: Michael C. Alexander, „Hortensius' Speech in Defense of Verres“, *Phoenix*, 30(1), 46–53.

Alexander 2002: Michael C. Alexander, *The Case for the Prosecution in the Ciceronian Era*, University of Michigan Press.

Astin 1967: A. E. Astin, *Scipio Aemilianus*, Oxford: Clarendon Press.

Baldo 2006: Gianluigi Baldo, „Lo spettacolo dell'arte nell' orazione de signis di Cicerone (Verr. II 4)“, in: Giana Petrone e Alfredo Casamento (a cura di), *Lo spettacolo della giustizia. Le orazioni di Cicerone*, Palermo: Flaccovio Editore, 77–92.

Bartošek 1977: Milan Bartošek, *Verrinae. Die bedeutung der Reden Ciceros gegen Verres für die Grundprobleme von Staat und Recht*, Praha: Univerzita Karlova.

Bell 2007: Malcolm Bell, „An Archeologist's Perspective on the *lex Hieronica*“, in: Julien Dubouloz et Sylvie Pittia (eds.), *La Sicile de Cicéron, Lectures des Verrines*, Franche-Comté, 187–203.

Berger 1978: Dorothea Berger, *Cicero als Erzähler. Forensische und literarische Strategien in den Gerichtsreden*, Frankfurt am Main–Berlin–Las Vegas: Peter Lang.

Boardman 1998: John Boardman, *Graikų menas*, vertė A. Kučinskienė, Vilnius: R. Paknio leidykla.

Botsford 2001: George Willis Botsford, *The Roman Assemblies From Their Origin to the End of the Republic*, New Jersey: The Lowbook Exchange, Ltd Google books 419 (1st ed. 1909)

Brill's NP 2002–2007: *Brill's New Pauly*, ed. by Hybert Cancik, Helmuth Schneider, Manfred Landfester, English translation ed by Christine F. Salazar and Francis G. Gentry, Leiden: Brill.

- Broughton 1952: T. Robert S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, Vol. II: 99 B.C.–31 B.C., American Philological Association, 1952.
- Brunt 1982: P. A. Brunt, „Nobilitas and novitas“, *The Journal of Roman Studies*, 72, 1–17.
- Burford 1961: Alison Burford, „Temple Building at Segesta“, *The Classical Quarterly* 11(1–2), 87–93.
- Butler 2002: Shane Butler, *The Hand of Cicero*, London–New York: Routledge.
- Canter 1936: H. V. Canter, „Irony in the Orations of Cicero“, *American Journal of Philology*, 57, 457–464.
- Cary 1962: M. Cary, *A History of Rome down to the Reign of Constantine*, London: Macmillan & CO LTD.
- Cerchiai & Jannelli & Longo 2004: Luca Cerchiai, Lorena Jannelli, Fausto Longo, *Greek Cities of Magna Graecia and Sicily*, Verona: Arsenale Editrice.
- Chatterton 1909: Edward Keble Chatterton, *Sailing Ships. The History of their Development from the Earliest Times to the Present Day* (1909), London: Sidgwick & Jackson LTD.
- Coarelli 1996: Filippo Coarelli, „La pugna equestris di Agatocle nell'Athenaion di Siracusa, in Filippo Coarelli“, in: *Revixit ars: Arte e ideologia a Roma, dai modelli ellenistici alla tradizione repubblicana*, Roma: Quasar, 85–101.
- Coarelli & Torelli 1984: Filippo Coarelli, Mario Torelli, *Sicilia. Guide archeologiche Laterza*, Roma–Bari.
- Cole 2006: Spencer Cole, „Cicero, Ennius, and the Concept of Apotheosis at Rome“, *Arethusa*, 39(3), 531–548.
- Cole 2014: Spencer Cole, *Cicero and the Rise of Deification in Rome*, Cambridge University Press.
- Cook 1968: A. B. Cook, „Ships“, in: *A Companion to Greek Studies*, ed. by Leonard Whibley, New York–London: Hafner Publishing Company, 567–588 (1st ed. 1931).
- Cooley 2012: Alison Cooley, *The Cambridge Manual of Latin Epigraphy*, Cambridge University Press.
- Corbeill 1996: Anthony Corbeill, *Controlling Laughter. Political Humor in the Late Roman Republic*, Princeton–New Jersey: Princeton University Press.
- Corso 2004: Antonio Corso, *The Art of Praxiteles. The Development of Praxiteles' Workshop and its Cultural Tradition until the Sculptor's Acme (364–1 BC)*, Roma: „L'Erma“ di Bretschneider.

- Cowles 1917: Frank Hewitt Cowles, *Gaius Verres: An Historical Study*, Cornell University.
- Craig 1985: Christopher P. Craig, „Dilemma in Cicero's *Divinatio in Caecilium*“, *American Journal of Philology*, 106(4), 442–446.
- Craig 1993: Christopher P. Craig, *Form as Argument in Cicero's Speeches: A Study of Dilemma*, Atlanta: Scholar Press, 57–61.
- Crawford 1978: M. Crawford, „Greek Intellectuals and the Roman Aristocracy in the first century B. C.“, in: P. D. A. Garnsey, C. R. Wittacker (eds.), *Imperialism in the Ancient World*, Cambridge, 193–207.
- Dalsasso 2014: Paola Dalsasso, „That Orator is an Actor': a Rhetorical Strategy for Depreciating the Opponent in Cicero's Early Speeches“, in: L. Calboli Montefusco, M. S. Celentano (a cura di), *Papers on Rhetoric XII*, Perugia: Pliniana, 49–62.
- Daremberg & Saglio 1904: *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, sous la dir. de Ch. Daremberg et Edm. Saglio.
- Dart & Vervaeke 2011: Christopher J. Dart and Frederik J. Vervaeke, „The Significance of the Naval Triumph in Roman History (260–29 BCE)“, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 176, 267–280.
- Dennison 1908: Walter Dennison, „The Roman Forum as Cicero Saw It“, *The Classical Journal*, 3(8), 318–326.
- Dyck (ed.) 2010: Cicero, *Pro Sexto Roscio*, ed. by Andrew R. Dyck, Cambridge University Press.
- Dyck 2004: Andrew Roy Dyck, *A Commentary on Cicero. De Legibus*, University of Michigan Press.
- Dickey 2002: Eleanor Dickey, *Latin Forms of Address From Plautus to Apuleius*, Oxford University Press.
- Dilytė 2012: Dalia Dilytė, *Senovės Romos kultūra*, Vilnius: Metodika.
- Dilke 1980: O. A. W. Dilke, „Divided loyalties under Verres“, *Ciceroniana. Atti del IV colloquium Tullianum (Palermo 28 Settembre – 2 1979)*, 4, 44–51.
- Douglas 1957: A. E. Douglas, „A Ciceronian Contribution to Rhetorical Theory“, *Eranos* 55, 18–26.
- Dummett 2010: Jeremy Dummett, *Syracuse City of Legends. A Glory of Sicily*, London–New York: I. B. Tauris.
- Dunkle 1967: J. Roger Dunkle, „The Greek Tyrant and Roman Political Invective of the Late Republic“, *Transactions of the American Philological Association*, 98, 151–171.

- Dunkle 1971: J. Roger Dunkle, „The Rhetorical Tyrant and Roman Historiography: Sallust, Livy and Tacitus“, *Classical World*, 65, 12–20.
- Enos 1984: Richard Leo Enos, „Heuristic Structures of *Dispositio* in Oral and Written Rhetorical Composition: An Addendum to Ochs' Analysis of the Verrine Orations“, *Central States Speech Journal*, 35, 77–83.
- Erim 1958: Kenan Erim, „Morgantina“, *American Journal of Archaeology*, 79–90.
- Erskine 2001: Andrew Erskine, *Troy between Greece and Rome – local tradition and imperial power*, Oxford University Press.
- Facella 1997–2000: A. Facella, „Cic. Verr. II. 4.128: <Hip>parinum“, *Museum Criticum. Quaderni dell'Istituto di Filologia Classica dell'Università di Bologna*, XXXII–XXXV, 135–142.
- Fantham 1997: Elaine Fantham, „The Contexts and Occasions of Roman Public Rhetoric“, *Roman Eloquence: Rhetoric in Society and Literature*, ed. by William J. Dominik, London: Routledge, 111–28.
- Farnell 1886–1909: Lewis Richard Farnell, *The Cults of the Greek States*, Oxford: Clarendon Press, vol. I–V.
- Frazel 2004: Thomas D. Frazel, „The Composition and Circulation of Cicero's *In Verrem*“, *The Classical Quarterly*, New Series, 54(1), 128–142.
- Frazel 2005: Thomas D. Frazel, „*Furtum* and the Description of Stolen Objects in Cicero *In Verrem* 2.4“, *The American Journal of Philology*, 126(3), 363–376.
- Frazel 2009: Thomas D. Frazel, *The Rhetoric of Cicero's „In Verrem“. (Hypomnemata 179)*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Getzler 1969: Mathias Getzler, *Cicero. Ein biographischer Versuch*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Giuliano 1993: Antonio Giuliano, „Signum Cereris“, *Rendiconti dell'Accademia Nazionale dei Lincei*, 9(4), 49–65.
- Gleba 2008: Margarita Gleba, *Auratae vestes: Gold textiles in the ancient Mediterranean*, in: *Purpureae Vestes. Textiles y tintes del Mediterráneo en época romana*, C. Alfaro, J. Wild, B. Costa, eds., Universitat de València, 61–77.
- Gotoff 1979: Harold C. Gotoff, *Cicero's Elegant Style: An Analysis of the Pro Archia*, University of Illinois Press.
- Greco 2007: Caterina Greco, „Afrodite o Demetra? A proposito della statua di divinità femminile al J. Paul Getty museum di Malibu“, *Kalos*, 2, 1–8.
- Greenidge 1901: Abel Henty Jones Greenidge, *Roman Public Life*, Oxford: Clarendon Press.

- Greenidge 1971: Abel Hendy Jones Greenidge, *The Legal Procedure of Cicero's Time*, New York: Augustus M. Kelley Publishers (1st ed. 1901).
- Guite 1962: Harold Guite, „Cicero's Attitude to the Greeks“, *Greece and Rome*, 9(2), 142–159.
- Gurd 2010: Sean Gurd, „Verres and the Scene of Rewriting“, *Phoenix*, 64(1/2), 80–101.
- Guzzo 2003: Pietro Giovanni Guzzo, „A Group of Hellenistic Silver Objects in the Metropolitan Museum“, *Metropolitan Museum Journal*, 38, 45–94.
- Haury 1955: Auguste Haury, *L'ironie et l'humour chez Cicéron*. Leiden: Brill.
- Hilgers 1969: Werner Hilgers, *Lateinische Gefäßnamen. Bezeichnungen, Funktion und Form römischer Gefäße nach den antiken Schriftquellen*, Düsseldorf: Rheinland-Verlag.
- Hinds 1982: Stephen Hinds, „An Allusion in the Literary Tradition of the Proserpina Myth“, *The Classical Quarterly*, 32(2), 476–478.
- Holloway 2000: R. Ross Holloway, *Archaeology of Ancient Sicily*, London and New York: Routledge (1st ed. 1991).
- Holst 1925: Hans Holst, *Die Wortspiele in Ciceros Reden*, Oslo: Some & Co.
- Husband 1914–1915: R. W. Husband, „Lex Cornelia de ambitu“, *The Classical Journal*, 10, 377–378.
- Innocenti 1994: Beth Innocenti, „Towards Theory of Vivid Description as Practiced in Cicero's Verrine Orations“, *Rhetorica* 12(4), 355–381.
- Jaeger 2002: Mary Jaeger, „Cicero and Archimedes' Tomb“, *The Journal of Roman Studies* 92, 49–61.
- Jaeger 2008: Mary Jaeger, *Archimedes and the Roman Imagination*, University of Michigan Press.
- Kaimio 1979: Jorma Kaimio, *The Romans and the Greek language*, Helsinki–Helsingfors: Societas Scientiarum Fennica (*Commentationes Humanarum Litterarum* 64).
- Kennedy 1968: George A. Kennedy, „The Rhetoric of Advocacy in Greece and Rome“, *American Journal of Philology* 89, 419–436.
- Kennedy 1972: George A. Kennedy, *The Art of Rhetoric in the Roman World 300 B. C.—A. D. 300*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 156–166.
- Kennedy 1991: George A. Kennedy (ed., trad.), *Aristotle. On Rhetoric. A Theory of Civic Discourse*, New York–Oxford: Oxford University Press.

- Kučinskienė 2006: Audronė Kučinskienė, „Cicerono santykis su graikais ir jų kultūra“, *Literatūra*, 48(3), 68–78.
- Kučinskienė 2008: Audronė Kučinskienė, *Cicerono kalbų dialogai. Literatūriniai oratoriaus kalbos aspektai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kučinskienė 2009: „Cicerono Tryliktoji filipika: dialogas su nesančiu žmogumi“, *Literatūra*, 51(3), 28–34.
- Kučinskienė 2010: Audronė Kučinskienė, „Divinacija prieš Cecilijų Cicerono retorikos kontekste“, *Literatūra*, 52(3), 63–77.
- Kučinskienė 2011: Audronė Kučinskienė, „Nec ut interpres, sed ut orator: Ciceronas – vertėjas“, *Literatūra*, 53(3), 67–75.
- Kučinskienė 2012: Audronė Kučinskienė, „Ciceronas apie vertimą. Ką mums atskleidžia žodžių reikšmės“, *Literatūra*, 54(3), 95–111.
- Kučinskienė 2018: Audronė Kučinskienė, „Play on the Meaning of Name in Cicero's Verrines: Some remarks on Div. Caec. 48–50“, *Hyperboreus*, 24(2), 229–243.
- Laidlaw 1962: W. A. Laidlaw, Cicero and the arts, in: J. Ferguson, L. A. Thompson et al., *Studies in Cicero*, Roma: Centro di studi ciceroniani editore, 127–142.
- Lausberg 1990: Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, 3. Aufl., Stuttgart: Franz Steiner Verlag (angliškas vertimas 2008)
- Leen 1991: Anne Leen, „Cicero and the Rhetoric of Art“, *American Journal of Philology*, 112, 229–245.
- Linfert 1994: Andreas Linfert, „Boethoi“, in: *Das Wrack. Der Antike Schiffsfund von Mahdia*, hrsg. von Gisela Hellenkemper Salies, Hans-Hoyer von Prittwitz und Gaffron, Gerhard Bauchhenß, Köln: Rheinland-Verlag, 831–847.
- Lintott 2008: Andrew Lintott, *Cicero as Evidence. A Historian Companion*, Oxford University press.
- Lübker 1914: *Fridrich Lübkers Reallexicon des klassischen Altertums*, Leipzig: Teubner.
- MAIM 2012: *Missione archeologica Italiana a Malta*, www.amblavalletta.esteri.it/resource/2012/01/54486_f_amb61BROCHUREMalta.pdf peržiūra 2017-10-30.
- Mairs 2011: Rachel Mairs, „Translator, Traditor: The Interpreter as Trator in Classical Tradition“, *Greece & Rome*, Second Series, 58(1), 64–81.
- Malcovati 1953: Enrica Malcovati (ed.), *Oratorum Romanorum fragmenta liberae rei publicae*, 2nd ed., Torino: Paraviae.
- Marshall 1967: Anthony J. Marshall, „Verres and Judicial Corruption“, *The Classical Quarterly*, 17(2), 408–413.

- Mattingly 1969: Harold B. Mattingly, „The Two Republican Laws of the ‘Tabula Bembina’“, *The Journal of Roman Studies*, 59, 129–153.
- Mattingly 1970: Harold B. Mattingly, „The Extortion Law of the ‘Tabula Bembina’“, *The Journal of Roman Studies*, 60, 154–168.
- Mattingly 1971: Harold B. Mattingly, „The Agrarian Law of the ‘Tabula Bembina’“, *Latomus*, 30(2), 281–293.
- McCartney 1919: Eugene S. McCartney, „Puns and Plays on Proper Names“, *The Classical Journal*, 14(6), 343–358.
- McGill 2005: Scott McGill, „Seneca the Elder on Plagiarizing Cicero’s *Verrines*“, *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 23(4), 337–346.
- Merguet 1962: *Lexikon zu den Reden des Cicero*, mit Angabe sämtlicher Stellen von H. Merguet, Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- Miles 2010: Margaret M. Miles, *Art as Plunder. The Ancient Origins of Debate about Cultural Property*, Cambridge University Press.
- Miller 1921: Walter Miller, „Thericles, Potter, in the Light of the Greek Drama“, *Transactions of the American Philological Association*, 52, 119–131.
- Niermeyer 1976: *Mediae Latinitatis lexicon minor*, composuit J. F. Niermeyer, Leiden: E. J. Brill.
- OCD 1996: *Oxford Classical Dictionary*, ed. by Simon Hornblower, Antony Spawforth, 3^d edition, Oxford: Oxford University Press.
- Ochs 1982: Donovan J. Ochs, „Rhetorical Detailing in Cicero’s *Verrine* Orations“, *Central States Speech Journal*, 33, 310–318.
- Pearson 1968: Lionel Pearson, „Cicero’s Debt to Demosthenes: The *Verrines*“, *Pacific Coast Philology*, 3, 49–54.
- Pfuntner 2015: Laura Pfuntner, „Cooperation and Conflict between Governor and *poleis* in the *Verrines*“, *Phoenix*, 69(3/4), 355–375.
- Popkin 2012: Maggie L. Popkin, *The Triumphal Route in Republican and Imperial Rome: Architecture, Experience, and Memory*. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, Institute of Fine Arts, New York University.
- Prag (ed.) 2007: *Sicilia nutrix prebis Romanae: Rhetoric, Law, and Taxation in Cicero’s Verrines*, edited by Jonathan R. W. Prag, London: Institute of Classical Studies, (*Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement*, 97).
- Prag 2007: Jonathan R. W. Prag, „Ciceronian Sicily: The Epigraphic Dimension“, in: Julien Dubouloz et Sylvie Pittia (eds.), *La Sicile de Cicéron, Lectures des Verrines*, Franche-Comté, 245–271.

- Pritchard 1969: R. T. Pritchard, „Land Tenure in Sicily in the First Century“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 18(5), 545–556.
- Pritchard 1970: R. T. Pritchard, „Cicero and the *lex Hieronica*“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 19(3), 352–368.
- Pritchard 1972: R. T. Pritchard, „Some Aspects of First Century Sicilian Agriculture“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 21(4), 646–660.
- Pritchard 1975: R. T. Pritchard, „*Perpaucae siciliae civitates*: Notes on Verr. 2,3,6,13“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 24(1), 33–47.
- Reinhold 1970: Meyer Reinhold, „History of Purple as a Status Symbol in Antiquity“, *Latomus. Revue d'Études Latines*, vol. 116, Bruxelles.
- Ryan 1998: Francis X. Ryan, *Rank and Participation in the Republican Senate*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Richardson 1986: J. S. Richardson, *Hispaniae: Spain and the Development of Roman Imperialism, 218–82 BC*, Cambridge University Press.
- Richardson 1987: J. S. Richardson, „The Purpose of the *Lex Calpurnia de repetundis*“, *The Journal of Roman Studies*, 77, 1–12.
- Richardson 1992: L. Richardson, Jr, *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*, Baltimore–London: The Johns Hopkins University Press.
- Riddle 1870: *A complete English-Latin and Latin-English dictionary*, ed. by Joseph Esmond Riddle, London: Longmans, Green, and Co.
- Romano 1980: Domenico Romano, „Cicerone e il ratto di Proserpina“, *Ciceroniana. Atti del IV colloquium Tullianum (Palermo 28 Settembre – 2 Ottobre 1979)*, 4, 192–201.
- Rosenstein 2007: Nathan Rosenstein, „Military Command, Political Power, and the Republican Elite“, in: *A Companion to the Roman Army*, ed. by Paul Erdkamp, Blackwell Publishing Ltd, 132–147.
- Rosbach 1899: Otto Rosbach, „Das Sacrum des Heius in Messana“, *Rheinisches Museum für Philologie*, 54, 277–284.
- Rowland 1972: Robert J. Rowland, Jr., „Cicero and the Greek World“, *Transactions of the American Philological Association*, 103, 451–461.
- Scramuzza 1936: Vincent Scramuzza, „Were the Venerii in Sicily Serfs?“, *The American Journal of Philology*, 57(3), 326–330.
- Showerman 1904: Grant Showerman, „Cicero's Appreciation of Greek Art“, *American Journal of Philology*, 25(3), 306–314.

- Sjöqvist 1958: Erik Sjöqvist, „Excavations at Serra Orlando (Morgantina) Preliminary Report II“, *American Journal of Archaeology*, 1958, 155–164.
- Smith & Serrati (eds.) 2000: *Sicily from Aeneas to Augustus: New Approaches in Archaeology and History*, edited by Christopher Smith, John Serrati, Edinburgh University Press.
- Spencer 1917: Edward B. Spencer, „Verres on Trial for Extortion“, *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 7(6), 838–850.
- Spencer 2010–2011: Walter E. Spencer, „Conspiracy Rhetoric in Cicero's *Verrines*“, *Illinois Classical Studies*, XXXV–XXXVI, 121–141.
- Steinby (ed.) 1993–2000: *Lexicon Topographicum Urbis Romae*, a cura di Eva Margareta Steinby, 6 vol., Roma: Edizioni Quasar.
- Stone 2014: Shelley C. Stone, *Morgantina Studies VI: The hellenistic and Roman Fine Pottery*, Princeton, New Jersey.
- Suda: *Suidae Lexicon*, <https://www.cs.uky.edu/~raphael/sol/sol-html/>
- Taifacos 1980: I. G. Taifacos, „Cicero and the Sicilian Historiography: Timaeus“, *Ciceroniana. Atti del IV colloquium Tullianum (Palermo 28 Settembre – 2 1979)*, 4, 177–189.
- Taronian (ed., trans.) 1994: Плиний Старший, *Естетвознание. Об искусстве*, перевод с латинского, предисловие и примечания Г. А. Т. Тароняна, Москва: Научно-издательский центр.
- Tietze 1952: Franz Tietze, „Zu Cic. Verr. 2, 5, 113“, *Hermes*, 80 (1), 125–128.
- Tramonti 1994: Stefano Tramonti, *Hostes communes omnium. La pirateria e la fine della repubblica romana (145–33 a. C.)*, Ferrara.
- Vasaly 1987: Ann Vasaly, „Personality and Power: Livy's Description of the Appii Claudii in the First Pentad“, *Transactions of the American Philological Association*, 117, 203–226.
- Vasaly 1993: Ann Vasaly, *Representations. Images of the World in Ciceronian Oratory*, Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press.
- Vasaly 2002: Ann Vasaly, „Cicero's Early Speeches“, *Brill's Companion to Cicero. Oratory and Rhetoric*, ed. by James M. May, Leiden–Boston–Köln: Brill.
- Vasaly 2009: Ann Vasaly, „Cicero, Domestic Politics, and the First Action of the *Verrines*“, *Classical Antiquity*, 28(1), 101–137.
- Vego 2016: Milan Vego, *Maritime Strategy and Sea Control. Theory and Practice*, London–New York: Routledge.

- Vella 1982: Horatio C. R. Vella, „Quintinus (1536) and the Temple of Juno and Hercules in Malta“, *Athenium*, 60(1/2), 272–276.
- Vella 1986: Horatio C. R. Vella, „Juno and Fertility at the Sanctuary of Tas-Silġ, Malta“, in: A. Bonanno (ed.), *Archaeology and Fertility Cult in the Ancient Mediterranean*, University of Malta, 315–322.
- Verbrugge 1972: Gerald P. Verbrugge, „Sicily 210–70 B. C.: Livy, Cicero and Diodorus“, *Transactions of the American Philological Association*, 103, 535–559.
- Versnel 1970: H. S. Versnel, *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development, and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden: E.J. Brill, 1970.
- Von Albrecht 1980: Michael Von Albrecht, „Cicero und die Gotter Siciliens (Verr. II. 5.184–189)“, *Ciceroniana. Atti del IV colloquium Tullianum (Palermo 28 Settembre – 2 1979)*, 4, 53–62.
- Von Albrecht 2003: *Cicero's Style. A Synopsis*, Leiden–Boston: Brill.
- Walde & Hofmann 1938: Alois Walde, *Lateinisches Etymologisches Woerterbuch*, 3e Auflage, bearb. bei J. B. Hofmann. Heidelberg.
- Ward 1970: A. M. Ward, „Cicero and Pompey in 75 and 70 BC“, *Latomus*, 29, 58–71.
- Weinrib 1968: Ernest. J. Weinrib, „The Prosecution of Roman Magistrates“, *Phoenix*, 22(1), 32–56.
- Wilcox 2012: Amanda Wilcox, *The Gift of Correspondence in Classical Rome. Friendship in Cicero's Ad Familiares and Seneca's Moral Epistles*, University of Wisconsin Press.
- Wilson 1988a: Roger John Anthony Wilson, „Towns of Sicily During the Roman Empire“, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II. 11.1: *Sicilien und Sardinien*, hrsg. von Hildegard Temporini, Berlin–New York, Berlin–New York: Walter De Gruyter, 90–206.
- Wilson 1988b: Roger John Anthony Wilson, „Trade and Industry in Sicily during the Roman Empire“, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II. 11.1: *Sicilien und Sardinien*, hrsg. von Hildegard Temporini, Berlin–New York, 207–305.
- Wilson 1990a: Roger John Anthony Wilson, „Roman architecture in a Greek world: the example of Sicily“, in: Martin Henig (ed.), *Architecture and Architectural Sculpture in the Roman Empire*, Oxford: Oxford University Press.
- Wilson 1990b: Roger John Anthony Wilson, *Sicily under the Roman Empire: The Archeology of a Roman Province 36 BC–AD 535*, Westminster: Aris and Phillips.
- Wilson 2000: Roger John Anthony Wilson, „Ciceronian Sicily: an archaeological approach“, in: *Sicily from Aeneas to Augustus: New Approaches in Archaeology and History*, edited by Christopher Smith, John Serrati, Edinburgh University Press, 134–160.
- Zielinski 1894: Th. Zielinski, „Verrina“, *Philologus*, 52, 252–298.

SANTRUMPOS

A.P.	<i>Anthologia Palatina</i>	<i>Palatino antologija</i>
A.P. app. Orac.	<i>Anthologiae Palatinae Appendix: Oracula</i>	<i>Palatino antologijos priedas: Orakulai</i>
Apd.		<i>Apaštų darbai</i>
Apollod.	<i>Pseudo-Apollodorus Bibliotheca</i>	<i>Apolodoras Mitologinė biblioteka</i>
App. Lib.	<i>Appianus Libyca</i>	<i>Apijanas Libijos įvykiai</i>
Arist. Rhet.	<i>Aristoteles Rhetorica</i>	<i>Aristotelis Retorika</i>
Aristoph. Thesm.	<i>Aristophanes Thesmophoriazusae</i>	<i>Aristofanas Moterų Tesmoforijų šventėje</i>
Asc. In Pis	<i>Asconius Pedianus In Pisonem</i>	<i>Askonijus Pedijanas Komentarai Cicerono kalbai Prieš Pizoną</i>
Athen.	<i>Athenaeus Deipnasophistae</i>	<i>Atėnėjas Puotaujantys sofistai</i>
Cato. De agr.	<i>Cato De agri cultura</i>	<i>Katonas Apie žemdirbystę</i>
Catull.	<i>Catullus</i>	<i>Katulas</i>
Cic.	<i>Cicero</i>	<i>Ciceronas</i>
Agr.	<i>De lege agraria</i>	<i>Apie žemės įstatymą</i>
Acad.	<i>Academica</i>	<i>Akademikų mokymas</i>
Arch.	<i>Pro Archia poeta</i>	<i>Už poetą Archiją</i>
Att.	<i>Epistulae ad Atticum</i>	<i>Laiškai Atikui</i>
Balb.	<i>Pro L. Cornelio Balbo</i>	<i>Už Lucijų Kornelijų Balbą</i>
Brut.	<i>Brutus</i>	<i>Brutas</i>
Caec.	<i>Pro A. Caecina</i>	<i>Už Aulą Ceciną</i>
Cael.	<i>Pro M. Caelio</i>	<i>Už Marką Celijų</i>
Cat. I	<i>In L. Catilinam I</i>	<i>Pirmoji kalba prieš Katiliną</i>
Cato.	<i>Cato Maior (sive) de senectute</i>	<i>Katonas Vyresnysis, arba Apie senatvę</i>
Clu.	<i>Pro A. Cluentio</i>	<i>Už Aulą Kluencijų</i>
De or.	<i>De oratore</i>	<i>Apie oratorių</i>
Div.	<i>De divinatione</i>	<i>Apie numatymą</i>
Div. Caec.	<i>Divinatio in Q. Caecilium</i>	<i>Divinacija prieš Kvintą Cecilijų</i>
Dom.	<i>De domo sua</i>	<i>Apie savo namus</i>
Fam.	<i>Epistulae ad familiares</i>	<i>Laiškai artimiesiems</i>
Flac.	<i>Pro L. Flacco</i>	<i>Už Lucijų Flaką</i>
Fin.	<i>De finibus bonorum et malorum</i>	<i>Apie gėrio ir blogio ribas</i>
Font.	<i>Pro M. Fonteio</i>	<i>Už Marką Gontijų</i>
Har. resp.	<i>De haruspicum responso</i>	<i>Apie haruspikų atsakymą</i>
Inv.	<i>De inventione</i>	<i>Apie medžiagos suradimą</i>
Lael.	<i>Laelius (sive) de amicitia</i>	<i>Lelijus, arba Apie draugystę</i>
Leg.	<i>De legibus</i>	<i>Apie įstatymus</i>
Man.	<i>De imperio Cn. Pompei (Pro lege Manilia)</i>	<i>Apie Gnejaus Pompėjaus karinę valdžią (Už Manilijaus įstatymą)</i>

<i>Mil</i>	<i>Pro T. Milone</i>	<i>Už Miloną</i>
<i>Mur</i>	<i>Pro L. Murena</i>	<i>Už Lucijų Mureną</i>
<i>N.D.</i>	<i>De natura deorum</i>	<i>Apie dievų prigimtį</i>
<i>Off.</i>	<i>De officiis</i>	<i>Apie pareigas</i>
<i>Opt. gen.</i>	<i>De optimo genere oratorum</i>	<i>Apie geriausių oratorių</i>
<i>Orat.</i>	<i>Orator</i>	<i>Oratorius</i>
<i>Part.</i>	<i>Partitiones oratoriae</i>	<i>Retorikos dalys</i>
<i>Phil.</i>	<i>In M. Antonium (Philippicae)</i>	<i>Prieš Marką Antonijų (Filipikos)</i>
<i>Pis.</i>	<i>In L. Calpurnio Pisonem</i>	<i>Prieš Lucijų Kalpurnijų Pizoną</i>
<i>Planc.</i>	<i>Pro Cn. Plancio</i>	<i>Už Plancijų</i>
<i>Prov.</i>	<i>De provinciis consularibus</i>	<i>Apie konsulines provincijas</i>
<i>Q. fr.</i>	<i>Epistulae ad Quintum fratrem</i>	<i>Laiškai broliui Kvintui</i>
<i>Rab. perd.</i>	<i>Pro C. Rabirio perduellionis reo</i>	<i>Už Gajų Rabirijų, kaltinamą išdavyste</i>
<i>Rab. Post.</i>	<i>Pro C. Rabirio Postumo</i>	<i>Už Rabirijų Postumą</i>
<i>Red. sen.</i>	<i>Post reditum in senatu</i>	<i>Sugrįžus iš tremties kalba senatė</i>
<i>Rep.</i>	<i>De republica</i>	<i>Apie valstybę</i>
<i>Rosc. Am.</i>	<i>Cicero Pro Sex. Roscio Amerino</i>	<i>Už Sekstą Roscijų iš Amerijos</i>
<i>Scaur.</i>	<i>Pro M. Aemilio Scauro</i>	<i>Už Marką Emilijų Skaurą</i>
<i>Sest.</i>	<i>Pro P. Sestio</i>	<i>Už Publijų Sestijų</i>
<i>Sull.</i>	<i>Pro P. Sulla</i>	<i>Už Publijų Sulą</i>
<i>Tusc.</i>	<i>Tusculanae disputationes</i>	<i>Tuskulo pašnekėsiai</i>
<i>Verr. I</i>	<i>In C. Verrem actio prima</i>	<i>Prieš Verį pirmasis posėdis</i>
<i>Verr. II</i>	<i>In C. Verrem actio secunda</i>	<i>Prieš Verį antrasis posėdis</i>
<i>CIL</i>	<i>Corpus inscriptionum Latinorum</i>	<i>Lotyniškų įrašų korpusas</i>
<i>Colum. Rust.</i>	<i>Columella De re rustica</i>	<i>Kolumela Apie kaimo reikalus</i>
<i>Dio Cass.</i>	<i>Dio Cassius Historiae Romanae</i>	<i>Dionas Kasijus Romos istorija</i>
<i>Diod. Sic.</i>	<i>Diodorus Siculus Bibliotheca historica</i>	<i>Diodoras Sicilietis Istorinė biblioteka</i>
<i>Dion. Hal.</i>	<i>Dionysius Halicarnasensis Antiquitates Romanae</i>	<i>Dionisijas Halikarnasietis Romėnų senienos</i>
<i>Enn. Ann.</i>	<i>Ennius Annales</i>	<i>Enijus Matraščiai</i>
<i>Eur. Hel.</i>	<i>Euripides Helena</i>	<i>Euripidas Helenė</i>
<i>Fest.</i>	<i>Sex. Pompeius Festus De Verborum Significatione</i>	<i>Festas Apie žodžių reikšmę</i>
<i>Flor. Epit.</i>	<i>Florus Epitome de T. Livio Bellorum omnium annorum DCC</i>	<i>Floras Tito Livijaus istorijos santrauka</i>
<i>Gell. N.A.</i>	<i>Aulus Gellius Noctes Atticae</i>	<i>Aulas Gelijus Atikos naktys</i>
<i>Hom. hymn.</i>	<i>Hymni Homerici</i>	<i>Homeriniai himnai</i>
<i>Hom. Od.</i>	<i>Homerus Odyssea</i>	<i>Homeras Odiseja</i>
<i>Hor.</i>	<i>Horatius</i>	<i>Horacijus</i>
<i>Epod.</i>	<i>Epodes</i>	<i>Epodai</i>

<i>Carm.</i>	<i>Carmina</i>	<i>Odės</i>
<i>Serm.</i>	<i>Sermones</i>	<i>Satyros</i>
Hdt.	Herodotus <i>Historiae</i>	Herodotas <i>Istorija</i>
ILLRP	<i>Inscriptiones Latinae liberae rei publicae</i>	Respublikos laikotarpio lotyniškai įrašai
Iust. Dig.	<i>Imperatoris Iustiniani Digesta</i>	Imperatoriaus Justinijano Digestai
Iuv.	Iuvenalis <i>Saturae</i>	Juvenalis <i>Satyros</i>
Lact. Div. Inst.	Lactantius <i>Institutiones Divinae</i>	Laktancijus Dieviškojo mokslo pradmenys
Liv.	Titus Livius <i>Ab urbe condita</i>	Titas Livijus Nuo miesto įkūrimo
<i>Perioch.</i>	<i>Periochae urbe condita</i>	Visų knygų santraukos
LTUR	<i>Lexicon topographicum Urbis Romae</i>	Romos miesto topografinis leksikonas
<i>Lucr.</i>	Lucretius <i>De rerum natura</i>	Lukrecijus Apie daiktų prigimtį
Macr. Sat.	Macrobius <i>Saturnalia</i>	Makrobijus <i>Saturnalijs</i>
Nep.	Cornelius Nepos <i>Vitae</i>	Kornelijus Nepotas <i>Biografijos</i>
Ov.	Ovidius	Ovidijus
<i>Am.</i>	<i>Amores</i>	<i>Meilės elegijos</i>
<i>Fast.</i>	<i>Fasti</i>	<i>Fastai</i>
<i>Her.</i>	<i>Epistulae vel Heroïdes</i>	<i>Herojų laiškai</i>
<i>Met.</i>	<i>Metamorphoses</i>	<i>Metamorfozės</i>
<i>Trist.</i>	<i>Tristia</i>	<i>Liūdesio elegijos</i>
Paus.	Pausanias <i>Graeciae descriptio</i>	Pausanijas <i>Heladės aprašymas</i>
Petron.	Petronius <i>Satyrice</i>	Petronijus <i>Satyrikonas</i>
Pind.	Pindarus	Pindaras
<i>Ol.</i>	<i>Olympia</i>	<i>Olimpinės odės</i>
<i>Pyth.</i>	<i>Pythia</i>	<i>Pitinės odės</i>
Plat. Apol.	Plato <i>Apologia Socratis</i>	Platonas <i>Sokrato apologija</i>
Plaut.	Plautus	Plautas
<i>Aul.</i>	<i>Aulularia</i>	<i>Puodynė</i>
<i>Mil.</i>	<i>Miles gloriosus</i>	<i>Karys pagyrūnas</i>
<i>Pers.</i>	<i>Persa</i>	<i>Persas</i>
Plin. N.H.	Plinius (Maior) <i>Naturalis Historia</i>	Plinijus (Vyresnysis) <i>Gamtos istorija</i>
Plin. Ep.	Plinius (Minor) <i>Epistulae</i>	Plinijus (Jaunesnysis) <i>Laiškai</i>
Plut.	Plutarchus	Plutarchas
<i>Aem.</i>	<i>Aemilius Paullus</i>	<i>Emilijus Paulas</i>
<i>Apoph.</i>	<i>Regum et imperatorum apophthegmata</i>	<i>Karalių ir karvedžių posakiai</i>
<i>Ant.</i>	<i>Antonius</i>	<i>Antonijus</i>
<i>Cato Maior</i>	<i>Cato Maior</i>	<i>Katonas Vyresnysis</i>
<i>Cic.</i>	<i>Cicero</i>	<i>Ciceronas</i>
<i>Cor.</i>	<i>Marcus Coriolanus</i>	<i>Marcijus Korijolanas</i>
<i>Crass.</i>	<i>Crassus</i>	<i>Krasas</i>
<i>Demetr.</i>	<i>Demetrius</i>	<i>Demetrijas</i>

<i>Luc.</i>	<i>Lucullus</i>	<i>Lukulas</i>
<i>Mar.</i>	<i>Marius</i>	<i>Marijus</i>
<i>Marc.</i>	<i>Marcellus</i>	<i>Marcelas</i>
<i>Mor.</i>	<i>Moralia</i>	<i>Samprotavimai apie dorovę</i>
<i>Pomp.</i>	<i>Pompeius</i>	<i>Pompėjus</i>
<i>Sull.</i>	<i>Sulla</i>	<i>Sula</i>
<i>Thes.</i>	<i>Theseus</i>	<i>Tesėjus</i>
<i>Polyb.</i>	<i>Polybius Historiae</i>	<i>Polibijas Istorija</i>
<i>Proc. B.G.</i>	<i>Procopius Bellum Gothicum</i>	<i>Prokopijas Gotų karas</i>
<i>Ps.-Asc.</i>	<i>Pseudo-Asconius Scholia in Ciceronem</i>	<i>Pseudo Askonijus Cicerono kalbų scholijai</i>
<i>Quint.</i>	<i>M. Fabijus Quintilianus Institutio oratoria</i>	<i>Kvintilijanas Oratoriaus rengimas</i>
<i>Res gest.</i>	<i>Res gestae divi Augusti</i>	<i>Dieviškojo Augusto nuveikti darbai</i>
<i>Rhet. Her.</i>	<i>Rhetorica ad Herennium</i>	<i>Retorika Herenijui</i>
<i>Sall.</i>	<i>C. Sallustius Crispus</i>	<i>Salustijus</i>
<i>Cat.</i>	<i>Catilinae coniuratio</i>	<i>Katilinos sąmokslas</i>
<i>Iug.</i>	<i>Bellum Iugurthinum</i>	<i>Jugurtos karas</i>
<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>	<i>Istorija</i>
<i>Schol. Bob.</i>	<i>Ciceronis duodecim orationum Scholia Bobiensia</i>	<i>Dvylikos Cicerono kalbų scholijai</i>
<i>Schol. in Pind. Ol.</i>	<i>Scholia in Pindari Olympia</i>	<i>Pindaro Olimpinų odžių scholijai</i>
<i>Schol. in Soph.</i>	<i>Scholia Sophoclis Oedipus Coloneum</i>	<i>Sofoklio Oidipo Kolone scholijai</i>
<i>Oed. Col.</i>		
<i>Schol. in Hes. Theog.</i>	<i>Scholia in Hesiodi Theogoniam</i>	<i>Hesijodo Teogonijos scholijai</i>
<i>Sen. Dial.</i>	<i>Seneca Dialogi</i>	<i>Seneka Diatribės</i>
<i>Sen. Suas.</i>	<i>Seneca Suasoriae</i>	<i>Seneka (Vyresnysis) Svarzijos</i>
<i>Serv. in Aen.</i>	<i>Servius Honoratus In Vergilii Aeneidos libros</i>	<i>Servijaus Komentarai Vergilijaus Eneidei</i>
<i>Strab.</i>	<i>Strabo</i>	<i>Strabonas Geografija</i>
<i>Suet.</i>	<i>Suetonius</i>	<i>Svetonijus Dvylikos Cezarių gyvenimai</i>
<i>Aug.</i>	<i>Divus Augustus</i>	<i>Dieviškasis Augustas</i>
<i>Cal.</i>	<i>Caius Caligula</i>	<i>Gajus Kaligula</i>
<i>Clau.</i>	<i>Divus Claudijus</i>	<i>Dieviškasis Klaudijus</i>
<i>Iul.</i>	<i>Divus Iulius</i>	<i>Dieviškasis Julijus</i>
<i>Tib.</i>	<i>Tiberius</i>	<i>Tiberijus</i>
<i>Tit.</i>	<i>Divus Titus</i>	<i>Dieviškasis Titas</i>
<i>Vesp.</i>	<i>Divus Vespasianus</i>	<i>Dieviškasis Vespasijanas</i>
<i>Tac.</i>	<i>Tacitus</i>	<i>Tacitas</i>
<i>Agr.</i>	<i>Agricola</i>	<i>Agrikola</i>
<i>Ann.</i>	<i>Annales</i>	<i>Analai</i>

<i>Dial.</i>	<i>Dialogus de oratoribus</i>	<i>Dialogas apie oratorius</i>
Ter.	Terentius	Terencijus
<i>Andr.</i>	<i>Andria</i>	<i>Andrietė</i>
<i>Phor.</i>	<i>Phormio</i>	<i>Formijonas</i>
Thuc.	Thucydides <i>Historiae</i>	Tukididas <i>Istorija</i>
Val. Max.	Valerius Maximus <i>Facta et Dicta Memorabilia</i>	Valerijus Maksimas <i>Įsimintini poelgiai ir posakiai</i>
Varr.	Terentius Varro	Terencijus Varonas
<i>L.L.</i>	<i>De lingua Latina</i>	<i>Apie lotynų kalbą</i>
<i>R. r.</i>	<i>Res rusticae</i>	<i>Kaimo reikalai</i>
Vell. Pat.	Velleius Paterculus <i>Historia Romana</i>	Velėjus Paterkulas <i>Romos istorija</i>
Verg. Aen.	Vergilius <i>Aeneis</i>	Vergilijus <i>Enėjidė</i>

Išleido Klasikų asociacija (*Societas Classica*)
Universiteto g. 5, LT-01122 Vilnius, Lietuva
+370 684 20804 | klasikai.lt@gmail.com | www.klasikai.lt

Spausdino „Standartų spaustuvė“
Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189, Vilnius